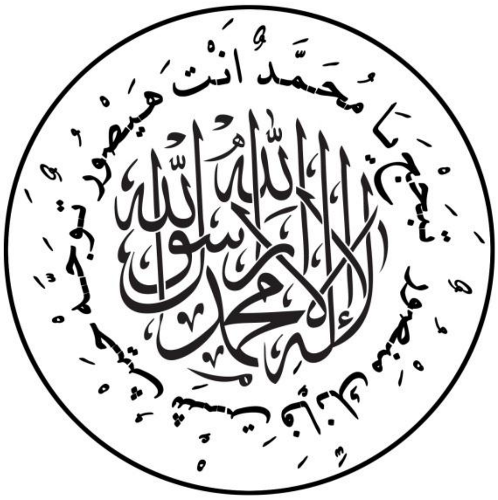
YAZILAR
47

2016

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ihramcizadeismailhakki@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2016

بِسْـــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2016 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 25. 05. 2016

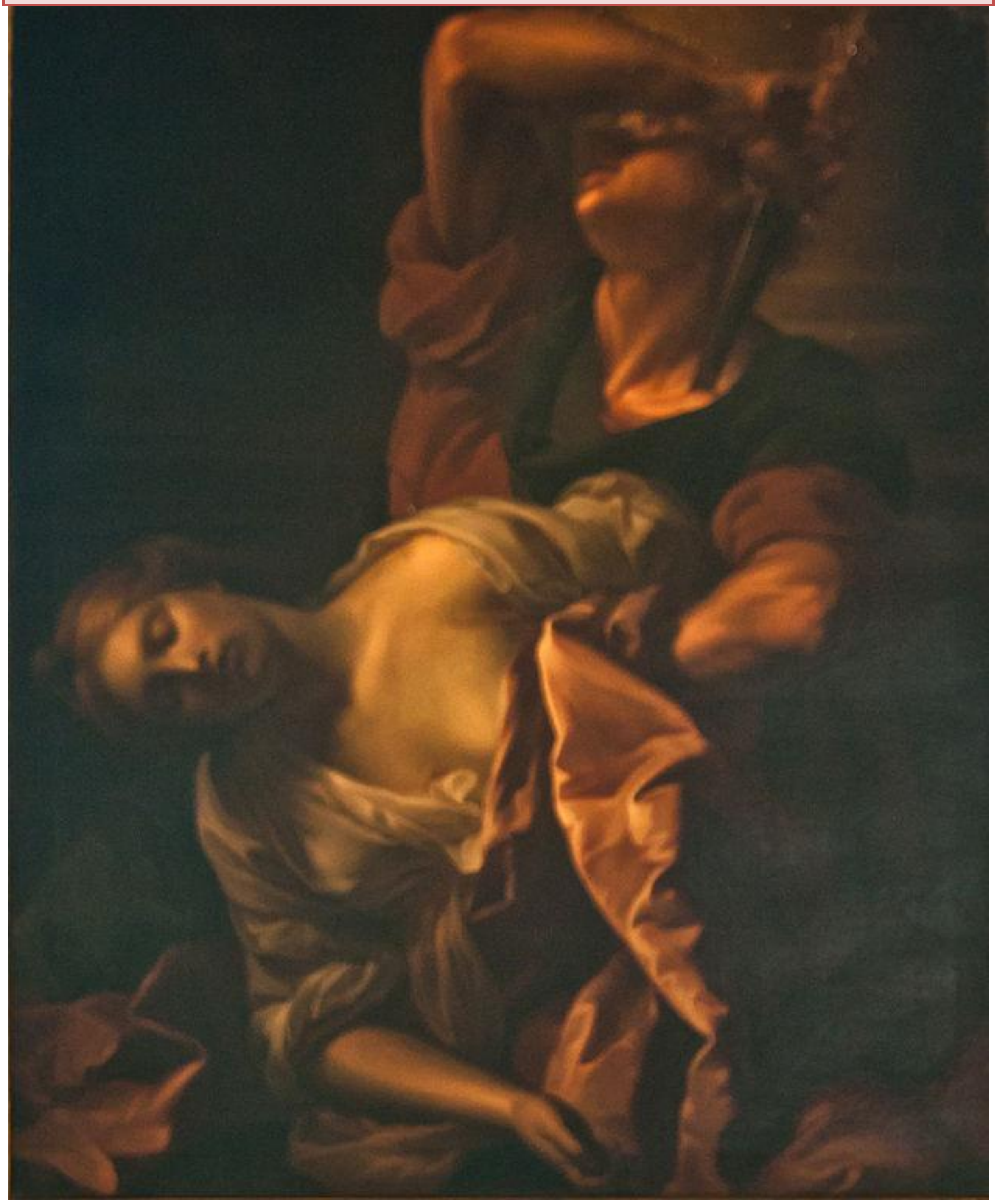
Bitiş : 12. 07. 2016

4 Yazılar

İçindekiler

8 Yazılar

NON DOLET

'non dolet latince 'acımıyor'

NON DOLET 1

Keder bir fener gibi döner geceleri

Ve bezgin seher gelir ardından

Her tanışmayı bir ayrılma say;

10 Yazılar

Her doğum bir ölüm habercisi

Kavuştuğumuzda ayrılmıştık bu kesindi,

Her güne ayrılığın korkusu sindi

Gerçeği bilmeyen yüreğimiz,

Hep yeni tanışmalara gereksindi…

Her kavuşmayı bir ayrılma say

Karanlık umutsuzluktan geçene,

Tek mum ışığı çırağan görünür,

Oysa iyi bilinir ki dönüş yolunda

Asla çırağan yoktur…

Çok sayıda şam-ı gariban yaşanır,

Nice yaman acılar çekilir ve bir gün,

Sızılar acıların yerini alır,

Yürek kederli bir sevinçle anlar

Acının yok olduğunu artık.

Her kavuşmayı bir ayrılma say;

Keder bir fener gibi döner geceleri,

Döner geceleri keder bir fener gibi

Ve bezgin seher gelir ardından…

Her kavuşmayı bir ayrılma say;

NON DOLET 2

Günlerin gözeneklerinden süzüldü,

Bir masal, öte yana geçti

Masalın bile inanılmazıydı,

Masal da değil belki 'Hiç'ti…

Demek bu kadar sürecekmiş 'Büyü'

Ey 'Acı' çekil köşene ve uyu

Geçmişler olsun 'Yürek Kadırgası'

Fırtına dindi ve göründü Kıyı.

NON DOLET 3

Gesi bağlarında dolanıyor

Ve yitirdiklerimi, yitirmediklerimi,

Aranıyorum…

Çünkü insanlar arasında engel,

Yalnız dağlar değildir;

Bazı anılar, bazı ölülerle sağlar,

Göz önündekileri bile

Ayırabilir bizden.

Gesi Bağları, bazan Taksim

Bazan Limmat kıyıları,

Bazan Berlin veya başka şehir,

Olabilir…

Ben bugün beynimin Gesi bağlarında,

Bir tek selâmına güveniyorum;

Selâm geliyor ara sıra Ölümden,

Senden bir ses geldiği yok.

NON DOLET 4

Terket kederi çürüyüşe ey yüreğim!

Toplanmasın ürünü, sürünsün tarlalarda,

Sürünsün ürünü ayakaltında;

Kalsın tarlalarda keder…

Ay doğsun gece üstüne tarlaların,

Ay doğsun, Ay doğsun…

Evet Ay doğsun,

Ay hep böyle üzerimde dönse…

Sevgi kalıcı, inanç kalıcı,

Çürüyen sâdece bedense,

Terket kederi, çürüsün ey yüreğim,

Hasan Hüsrev Hatemi

https://youtu.be/J0B9BXCKeXE

VERTİGO EGZERSİZ PROGRAMI

İlaçsız veya ilaç desteği ile başdönmesi için yapılacak egzersizler

I) AYAKTA AYAKLAR BİRLEŞİK PARMAK SABİTKEN VE PARMAĞA BAKARKEN BAŞI SAĞA-SOLA ÇEVİRME

2) AYAKTA SOL AYAK SAĞ AYAĞIN BİRAZ ÖNÜNDE PARMAK SABİTKEN VE PARMAĞA BAKARKEN BAŞI SAĞA-SOLA ÇEVİRME

3) AYAKTA SAĞ AYAK SOL AYAĞIN TAM ÖNÜNDE PARMAK SABİTKEN VE PARMAĞA BAKARKEN BAŞI SAĞA-SOLA ÇEVİRME

4) ÇİZGİ ÜSTÜNDE ELLER YANDA GÖZLER AÇIK YÜRÜME 5KİZGİ ÜSTÜNDE ELLER YANDA GÖZLER KAPALI YÜRÜME

6) ÇİZGİ ÜSTÜNDE ELLER ARKADA GÖZLER AÇIK YÜRÜME

7) ÇIZGI ÜSTÜNDE ELLER ARKADA GÖZLER KAPALI YÜRÜME

8) ÇİZGİ ÜSTÜNDE ELLER OMUZDA ÇAPRAZ GÖZLER AÇIK YÜRÜME

9) ÇİZG! ÜSTÜNDE ELLER OMUZDA ÇAPRAZ GÖZLER KAPALI YÜRÜME

10) GERİ GERİ YÜRÜME GÖZLER AÇIK

11) GERİ GERİ YÜRÜME GÖZLER KAPALI

**

NASİHATLER

AÇILIRSA HAK GÖZÜN, AT DÜNYA ZİYNETİNİ.

TEMİZ KALPLİ OL. RABRİN ESİRGEMEZ MERHAMETİNİ

ULU EMRE İTAAT ET, TERKETME NEBİNİN SÜNNETİNİ

SIYRIL GÜNAHLARDAN GÖRÜRSÜN HAKKIN İŞARETİNİ

KABRİ UNUTMA. HATIRLA CEHENNEMİN ŞİDDETİİNİ

GAFİL OLMA, BİLEMEZSİN ÖMRÜNÜN MÜDDETİNİ

SEMAYA DERYAYA. GÜLE BAK. GÖRÜRSÜN HAKKIN HİKMETİNİ.

14 Yazılar

ŞEYTANIN LAİNİN İLGASİYLE ARTIRMA HİDDETİNİ

ADEM MİSALİ AĞLA. UM HAKKIN CENNETİNİ

AYRILMA NEBİNİN YOLUNDAN. ESİRGEMEZ ŞEFKATİNİ

VİCDANINLA HAREKET ET, UNUTMA HAKKIN HAKKANİYETİNİ

ZİKRİ ŞÜKÜRLE YADET. HAKKIN VAHDANİYETİNİ

SENDE BİRGÜN İÇECEKSİN ELBET ECEL ŞERBETİNİ

BÜTÜN İMAN ILE GETİR SON ŞEHADETİNİ.

UZUN YOLCULUĞA HAZIRLAN. İYİ ÖĞREN DİYANETİNİ

İNSAN İSEN BİL İNSANIN KIYMETİNİ

SIR VERMEDEN İYİ ÖĞREN DOSTUNUN KIYMETİNİ

HELAL RIZIK İÇİN GÖSTER SARFI GAYRETİNİ

İMANSIZA KARŞI GÖSTER SARI I GAYRETİNİ

BOŞ YOLDA HARCAMA. GENÇLİK VE SERVTİNİ

DOĞRU YOLDAN AYRILMA GÖRÜNSÜN MÜRVETİNİ

ÖLÜMÜ HATIRLA ENGELLE NEFSİN CİNAYETİNİ

İTİNA İLE SAKLA DOSTUN EMANETİNİ

GÖNÜLLERDE TAHT KUR GÖSTER BASİRETİNİ

HAYRINI ELİNLE YAP TUTMAZLAR SON VASİYETİNİ

VERDİĞİN SOZÜ TU ZEDELEME HAYSİYETİNİ

AİLEDE İDAMI ETTİR, BÜYÜKLÜK CİDDİYETİNİ

SONUNDA BIRAKIRSIN TÜM MÜLKİYETİNİ

TEMBELLİKTEN UZAKLAŞ KAYBEMETME CEVVALİYETİNİ

TEFEKKÜRE DAL HAK'KA DA YÖNELT TÜM MEŞGULİYETİNİ

İLİM İRFANLA YOK ET ZİLLETİN SİYASETİNİ

DÜŞÜNDÜKÇE BİTERSİN AT DÜNYA KASAVETİNİ

KALBİN NUR İLE DOLAR DİNLE ALİMLER NASİHATİNİ

YÜZÜNE GÜLÜP ETME DOSTUN GIYBETİNİ

CAHİLLE ARKADAŞ OLMA TAKIL KISBETİNE

FELEĞE KÜSEREK ÇEKME SİLA HASRETİNİ

MANTIĞINI KULLAN BENİMSE NASİHATİN MÜSBETİNİ

DAYANINCA YIKILMA İYİ SEÇ MESNETİNİ

ÇÖLDE DE OLSAN, ARA BUL KISMETİNİ

KAPI KOMŞUNLA ETTİRME HUSUMETİNİ

SADAKAYLA KARŞILA GELECEĞİN MÜSİBETİNİ

SABRININ PEHLİVANI OL, TUŞLA ASABİYETİNİ.

NİSANINDAN SÖK AT DEDİKODU İLLETİNİ

SANCAĞINDA GÖLGELEN KORU ŞANLI DEVLETİNİ

ZİLLETE DÜŞÜP ÇEKME NAMERDİN MİNNETİNİ

DÜŞMÜŞ İSEN UTANMA GEÇMİŞTEKİ SEFALETİNİ

VATANA MÜDAFAADA GÖSTER CELADETİNİ

YEİSE KAPILIP YİTİRME SAKİN METANETİNİ

ÖNCEDEN SÖZ VERECEĞİN KARARIN VAHAMETİNİ

ALLAH KORKUSU İLE KULDAN DİRAYETİNİ

SANATKAR İSEN GÖSTER HAKİKİ MAHARETİNİ

YAPACAĞIN İŞİN İYİ ÖĞREN MAHİYETİNİ

SEFA SONUCU ÇEKME ZÜĞÜRTLÜK REZALETİNİ

HAYASIZCA İFŞA ETME AİLE MAHREMİYETİNİ

İSPATİ DELİLLERLE YAP VAKİ ŞİKAYETİNİ

GARİP VE YETİMDEN ESİRGEME MERHAMETİNİ

İYİLİKTEN BİLE GÖSTER CANDAN SADAKATİNİ

VER TATLI CANI ÇEKME SOYSUZUN ESARETİNİ

TARİHİNİ UNUTUP ZEDELEME ECDAT ESARETİNİ

Turan Erçakmak -Fizahi-

YOK'A TAŞ MI DEĞER!

8 Temmuz 2016 Cuma
eski-tas.blogspot.com.tr

Louis Jacques Daguerre, 1837

Benim sesim çok çirkin. Fakat güzel olsaydı bile öyle yüksek sesle şarkı söyleyemezdim. Çocukken arada, bazı güzel akşamlarda babam bir şarkı söyler; ardından da sıranın bizde olduğunu, biz de birer şarkı söylersek buna çok sevineceğini belirtirdi. İki kardeşim de sırasıyla söylerlerdi. Sesleri fena değildi. Bana sıra geldiğinde söylememek için bin dereden su getirirdim. Babam, galiba nazlandığımı düşünerek ısrar edince lambayı söndürürlerse şarkıya başlayacağımı söylerdim. Lamba sönerdi. Buna rağmen şarkıya başlamadan önce "Sakın bana bakmayın!" diyerek kendimi iyice görünmez kılmayı denerdim. Şarkı söylenirdi, ortasında bir yerde gerisini unuttuğumu bahane eder susardım. Lamba yeniden yanardı. Babam bana sarılırdı.

"Sakın bana bakmayın!"lı perdeyi kapatıp, "Hey!...bana bakın!"lı temsillere açılan çok acayip renkli bir perdeyle yüzleşmek kolay olmuyor. Pek çok ağzın "bana baksanıza"sı etrafta çınlarken, "sakın bana bakmayın"ı sarf etmeye gerek kalmıyor. Herkesin "bakılan" olmak istediği bir dünyada yoklara karışmak nasıl da zahmetsiz ve ah nasıl da hüzünlü. Hüzünlü; çünkü yoklara karışmanın bedeli olarak size keskin gözler bahşedilmiştir. Bakışlardan uzaklaştığınız ölçüde gövdeleşmiş bir bakış kesilmeniz kaçınılmaz olabilir.

Çok değer verdiğim biri, dedesinin şu sözünü aktarmıştı bana: **"Oğlum yok olun, yoğa taş değer mi?"**

Yok'a taş değmez, doğru. Ses yolunu kullanmayan o tuhaf şarkılardan da dilediğiniz kadar söyleyebilirsiniz üstelik. Kim bilir, taşın değmediği o "Yok", belki de tüm taşlı temasların katlanarak yankılandığı bir yerdir. Yok'a taş değmeyecektir ama, taşın kımıltısına tanık olmaktan men edilmemiştir ne de olsa.

Şimdi o tatlı, baş döndürücü zıtlığa dönüyorum: **"Yok" ve "olmak"** yan yana geldiğinde ne yaman çelişkidir. Yine de insan bazan bir körlük karşısında görünmez olmaya razı gelir.

Erişim: http://eski-tas.blogspot.com.tr/2016/07/yoka-tas-mi-deger.html

RİCÂL-İ GAYB ERENLERİNDEN TONUSLU HACI MEHMET EFENDİ (SAÇLI BABA)

Anadolu'nun hemen hemen her köy, kasaba ya da beldesinde en az bir tane ziyaret mekanı mevcuttur. Bu mekanların sayısı şehirlere uzandıkça çok daha artmaktadır. Bu mekanlara sıradan bir mezar, kabristanın bir parçası olarak bakmak çok isabetli bir yaklaşım değildir. Çünkü bu mekanlarda medfun bulunan şahsiyetler, ölmeden önce toplumsal yapıda çok önemli fonksiyonlar icra etmiş, içinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını bazen tek başlarına bazen de toplumun desteğiyle gidermeye çalışmışlar, adeta bir vakıf gibi çalışmışlardır. Toplum kimliğini bu şahsiyetler vesilesiyle kazanmıştır. Toplum bu insanların varlığını kendileri için bir nimet, lütuf kabul etmiş ve toplumun kutup yıldızları, manevi rehberleri olarak kabul etmiştir. Bu şahsiyetleri toplumun manevi mimarları olarak da kabul edebiliriz. **İşte Tonuslu Hacı Mehmet Efendi de, toplumun manevi mimarlarından biriydi.** O halk arasında **Saçlı Baba** olarak bilinir.

Saçlı Baba'nın türbesi Kürkçüyurt köyünün Güneydoğusundaki Akpınar çeşmesinin bulunduğu tepenin üzerindedir. Kabrin üzerinde dört ayaklı bir beton honi şeklinde türbe ve yanında daha sonra yapılmış bir küçük mescit bulunmaktadır.

Altınyayla ilçesinin Kürkçüyurt köyünde 1906 yılında doğmuş 1992 yılında vefat etmiştir.

Asıl adı Mehmet Taşdemir olan Saçlı Baba Kürkçüyurt köyüne Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Sofular köyünden gelmiştir.

Babası Ahmet Taşdemir çoban olarak Kürkçüyurt köyüne gelmiştir. Dedeleri Türkmen'dir. **Saçlı Baba olarak bilinmesinin nedeni uzun saçlı ve sakallı olmasıdır.**

Saçlı baba kendiside köyde yıllarca çobanlık yapmış daha sonraları Devlet Demiryollarında işçi olarak çalışmıştır. Daha sonra tekrar köye dönerek çobanlık yapmaya başlamıştır. Takriben 35 yaşlarında iken karısı doğumda ölmüş Mehmet Efendi kendiside o yıl keçi sürüsü güdüyorken Maraş'a bir keçi sürüsü götürmüş ve oradan Kabe'yi ziyarete gitmiş dört yıl süreyle orada kalmıştır.

Mekke'ye bir çok sefer gitmiş ve orada yılarca kalmıştır. Orada tasavvufî eğitim almış bir miktar Arapça ve Hadis ilmi tahsil etmiştir. Saçlı Baba Nakşî tarikatına mensup, takva ehl-i bir derviş olarak bilinmektedir. **Hayatı boyunca 43 kez Hacca gitmiştir ve ömrünün yarısını Kâbe'de geçirmiştir.**

Halep'te bir Nakşî şeyhine bağlı olduğu söyleniyor.

Saçlı Baba her hac ziyaretinden dönüşte bir çok eser getirmiştir. Aynı zamanda İslam dininin önemli kaynak eserlerinin bulunduğu zengin bir kütüphaneye sahipti. Vefatından sonra kitaplığındaki eserlerin birçoğu kaybolmuştur. 2004 tarihinde kütüphanesinden kalan 170

adet Arap harfli basma, matbu eser, 40 adet el yazması eser kızı Elif Eminoğlu tarafından, Sivas Valiliğine bağışlanmıştır. Bu eserler halen Ziya Bey Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Mehmet Efendi'nin ilk evliliğinden bir kız çocuğu olur. Mekke'de dört yıl kaldıktan sonra köye tekrar döner ve ikinci kez evlenir bu sefer bir oğlu olur daha sonra ölür.

Mehmet Efendi'nin hiç erkek çocuğu yoktur.

Hayatta bir kız çocuğu vardır.

Saçlı Baba halk arasında takvası ve ihlası ile bilinen samimi bir velî'dir. Birçok kerameti anlatılmaktadır. Şu an kabri Kürkçüyurt köyünde kendisinin yaptığı Akpınar çeşmesinin tepesindedir. Sonradan buraya bir mescit ve kümbet yapılmıştır. Sivas'ın bir çok yerinden hatta Ankara, İstanbul, Erzurum gibi büyük şehirlerden özellikle hafta sonları gelip kabri ziyaret ediyorlar. Burada namaz kılıyorlar ve dua ediyorlar. Yöre halkı H. Mehmet Efendi'nin ölümüne çok üzülmüştür.

(Rahmetu'llâhi aleyh, kuddise sırrûhu ve nefe'anâ'llâhu bi-berekâtihî ve füyûzâtihî ve şefâatihî. Âmin, bi-hurmet-i Tâhâ vü Yâsîn.)

HAKKINDA

Mehmet Efendi hakkında kızı Elif Eminoğlu şunları söylüyor:

" Babam ibadet ehl-i bir insandı. Gece ibadetine çok önem verirdi. Hayatı boyunca para kazanmak için çalışmadı. Yaptığı işleri de hayır için yapardı. Kur'an-ı Kerimi çok okurdu. Damlaca mağarasında inzivaya çekilirdi. Toplumun düğün ve eğlencesine pek karışmazdı. Ömrünün yarısını Mekke'de geçirdi. Gıybetten ve dedikodudan çok sakınırdı. Kendisini ziyaret gelen herkese şu üç tavsiyeyi yapardı;

1-Evlatlarım siz her an Allah ile birlikte olduğunuzu bilerek hareket etmeye çalışınız. Çünkü biz Allah Teâlâ'yı görmesek de Allah bizi muhakkak görüyor. Nerde olursanız olun doğruluktan asla ayrılmayınız.

2-Sevgili peygamberimizin buyurduğu gibi "**Namaz dinin direğidir. Kim namazı yerine getirirse dini yerine getirmiş olur"** Onun için asla namazınızı terk etmeyin.

3-Ölümü asla unutmayınız. Çünkü her nefis ölümü mutlak tadacaktır. Alemde ölümsüz hiçbir canlı yoktur. Ölümü ölmeden önce tatmak gerekir. "

Bazıları onun için şiirler söylemişlerdir.

Bu şiirlerden bir tanesini örnek olarak buraya alıyoruz. Kürükçüyurt köyünden Hatip (İsmail) Atalay, Saçlı Baba için şunları söylüyor:[11]

'Mezarın yüksekte Mekke'ye bakar,

Diktiğin kavaklar Zikre çıkar,

Caminin hizmeti hep sana bakar

Mezarına nurlar dolsun Hacı Emmi

Mezarın da Ak Pınar'ın başında

Diktiğin kavaklar senin karşında

Dervişler cenazenin peşinde

Mezarına nurlar dolsun Hacı Emmi

Yolları yaptın çeşme akıttın

Dağların başına kaavaklar diktin

Mevlanın yoluna göz yaşı döktün

Mezarına nurlar dolsun Hacı Emmi

Dünya malında da servetin yoktur,

Servetin elbisen hayrın çoktur,

Yıkılmış köprüler yapanı yoktur

Mezarına nurlar dolsun Hacı Emmi

Hücreye girdin yastığın taştan

Aşık Hatip söyle sen de bir destan

Köyün Kürkçüyurdu hepsi yasta

Mezarına nurlar dolsun Hacı Emmi

MENÂKIBI

Saçlı Baba ile ilgili Altınyayla çevresinde onlarca olağanüstü hareketi yani kerameti anlatılmaktadır. Kürkçüyurt köyünden hemen herkes onun bir kerametini söyler. Birkaç tanesini aktarıyoruz.

1- Saçlı baba hayatı boyunca köprü, çeşme, yol yapımı ile uğraşmıştır. Bir gün yine köprü yapımı ile uğraşırken yoldan birisi geçmektedir. Bunu çağırır.

'Ey oğul gel biraz yardım et' der. Yolcu traktörden iner gelir beş on dakika çalışır. Saçlı baba ona **' Al şu beş bin lirayı da git'** der. Parayı verdiği kişinin o an beş bin liraya ihtiyacı olduğu için bu olay karşısında hayretler içerisinde kalır. Fakat parayı almak istemez.

'Hacı amca sen Allah için çalışıyorsun bu parayı almam' der. Saçlı baba **'eğer ben Allah için çalışıyorsam, Allah bana verir'** diyerek kızar. O anda oradan geçen birisi arabadan iner ve Saçlı Baba'ya köprü inşaatında kullanması için beş bin lira verir.'

2- 'Kürkçüyurtlu birisinin çocuğu Sivas'ta okumaktadır. Saçlı baba yatsı namazı çıkışı ona derki; **' Yarın Sivas'a git de oğlunu ziyaret et'** bu kiş sabah Sivas'a gider oğlunun okuluna ulaştığında bir de ne görsün oğlu henüz yeni kaza geçirmiş ve çok ağır hastadır.'

3- ' Saçlı Baba vefatından kısa bir süre önce Kayseri'de hastalanmıştır. Sivas'tan bazı yakın dostları telefon açıp oraya gelmek istediklerini söyler. Saçlı baba da **'siz gelmeyin Perşembe günü ben geleceğim'** der. Tam Perşembe günü cenazesi gelir.'

4- ' Saçlı baba mübarek aylarda bazen Damlaca Mağarasında inzivaya çekilerek birkaç gün ibadet ve zikirle meşgul olur. Yine bir kış ayında inzivada iken çok şiddetli bir kış olur. Kar ve fırtına o kadar şiddetlidir ki göz gözü görmez. Kar mağaranın ağzını kapatır. İki tane köpek gelerek mağaranın ağzını açar ve Saçlı Baba'nın önüne düşerek köye kadar yol gösterirler.'

5- 'Hacca giden bir kişinin pasaportunun süresi dolar. Türkiye'ye dönmek istiyor fakat dönemiyordur. Bir gün Saçlı baba ile karşılaşır. Saçlı Baba ona 'Niçin Türkiye'ye gitmiyorsun' der. O kişi de 'Saçlı baba pasaportumun süresi doldu' diye cevap verir. Saçlı baba 'Evlat sen git sana pasaport mu soran var' der. Bunun üzerine yola koyulur. Polisler yolda pasaport kontrolü yaparken herkese sorar bu kişiye sen geç diyerek, hiçbir şey sormaz.

6- 'Saçlı Baba Kayseri'de hasta yatıyor iken İbicekli bir kişi onu ziyaret eder ve derki 'Hacı baba gel bizim taksiyle köye gidelim' Saçlı baba ona, 'Sen git oğul ben Perşembe günü pikap ile geleceğim' der ve dediği gün bir de bakar ki Saçlı Baba'nın cenazesi bir pikap ile çıkar gelir.'

7- “Kürkçüyurt köyünden ayağı sakat olan bir kişi bir düğüne gitmiş, düğünde gençler halay çekmişler bu sakat genç kendisi halay çekemediği için çok üzülmüş ve düğünden gelirken çeşmede su içiyormuş tam o sıra Saçlı baba oradan geçiyormuş bu kişiye şöyle seslenmiş “ Ey Süleyman sen niçin üzülüyorsun halay çekemiyorum diye oğul bunların hepsi Allah'tandır. Sakın üzülme”

8- “Saçlı baba köprü, çeşme vb. hayrat yaparak bunun parasını bir zenginden alıp, o parayla tekrar başka bir köprü yapar. Bir yaşlı kadın oğluna ısrar ederek bir hayrat satın almasını ister. Oğlu da o anasına “bu şeriata uyuyor mu bakalım diyerek vaz geçirmeye çalışır.” Biraz

sonra Saçlı babayla karşılaşır ve “Nasılsın hacı baba iyimisin'” der. Saçlı baba da ona “Ne yapalım işte bol bol şeriata aykırı iş yapıyoruz” diyerek cevap verir.”

Kaynak: Erciyes Dergisi, Mayıs 2016 - Yıl: 39-Sayı: 461 18

http://www.sivaspostasi.com.tr/haber/tonuslu_haci_mehmet_efend-1980.html

https://youtu.be/huiDscIpSWQ

BİR YAZININ İZİNDE

ÖNCE KUŞ VARDI/
19 Mayıs 2016 Perşembe

Bir bakıma en çok da onlara güvenirdim; ses taklidi kelimelere, yinelemelere. Zırıltı, patırtı, hav, miyav, tıkır tıkır, vesaire. Irmağın kenarındayken suyu dinlemezdim, yansılaması belleğimde mevcut olurdu. Duyumum kelime tıkacıyla sahih sesten korunurdu. Akıştaki özgünlüğe, çevresel koşulların o andalığına falan takılmazdım. Elimde “şırıl şırıl” vardı; onu alır kullanırdım.

Bütün gün kuşları dinledim. “cik cik” değil daha çok “cib cib” diyorlar. Bir anlığına kuş, “cik”ten önce var oldu. İlk defa dinledim.

Artık dilimize güvenmiyorum.
Erişim: http://eski-tas.blogspot.com.tr/2016/05/once-kus-vardi.html

Yorum:

Kelimeler vardır. Her ağızda var olur. Fakat bazı kişilerde ise gerçekteki güzelliğini bulmuştur. Az sözle çok şey anlatabilmek Allah Teâlâ'nın ve peygamberliğin vasfıdır. (Cevami-ül Kelim)

ÖNCE KUŞ VARDI, yazısındaki ikâz ile kuş sesinde "cik" ve "cib" farkı var mıdır diye düşünüp, küçük oğluma, yazının farkındalığı ile sordum.

Kuşlar ne diyor?

O da yazıdaki gibi "cib" diyor deyince, şaşırdım. O zaman yazanlar "cib"i, neden "cik"e çevirdiler?

Bunun bir sebebi olabilir mi?

Gerçek duyanlar ile duymayanlar, aktaranlar arasında bu kopukluk nasıl oluşuyor?

Neden?

Bunun cevabı için bir çok söz bulunabilir. Arşivimde bulunan sözlüklere baktığımda en garibi olan belki, Hakasça sözlükteki, mana oldu. [Başka yorumlarda olabilir.]

> çik (ı.) s. 1. Alçak, rezil: “-Yo-o."yo-o-o,çiktin adayı.” V. Kobyakov (Yoo,yoo... alçak köpek.)
> 2. Şeytan, iblis,

Sonuçta bizi uyandıran aşkın kardeşimize teşekkür etmeliyiz. Bizleri, "cik cik" diye şeytanı yad etmekten kurtardılar.

İhramcızâde İsmail Hakkı

Ankara ağzında

Cib: Jib

Cik (sırtüstü yatış şekli)

Divanı lügati-t Türk

Çik çik: oğlağı çağırmak için söylenen söz

Hakasça sözlük

çîk 1. Dikiş yeri. 2. Yarık, aralık, çatlak:

“Hanca kızî ködirgem çikterden,oymahlardan, duvallardan."

V. Şulbayeva (Nice insan taşıdım yarlarda, çukurlardan, siperlerden.)

çik (ı.) s. 1. Alçak, rezil: “-Yo-o."yo-o-o,çiktin adayı.” V. Kobyakov (Yoo,yoo... alçak köpek.)

2. Şeytan, iblis,

çik (ıı.) Kusur, özür.

Mahalli kelimeler sözlüğü

CİB (isim) : Pek, bütün, tamamen. “Ne cib uzun olmuş, ne cib kısa olmuş..’ Bkz: Cip.

CİP (isim): Tamamen, çok, fazla.

Örnek: Tüccar olan ava gitmez

Sen Karabey’in oğlusun

Adam bacıya küser mi?

Kele Cabbar cip delisin

Sırpça Sözlük

cık: - - onom, pticjeg cvrkutanja; - -ötmek cvrkutati

B. Türk lugatı.

- cık ; söylediğim söze ne dedi?

cık; edatı tahkir – (mecazen menfi)

– cık dedi yari hayır dedi

DERVİŞLİK, ŞEYHLİKTEN ÜSTÜN MÜ?

Güzel değilim ama bari güzel aşıkıyım.

Bâde değilim ama bari bâdeden sarhoşum.

Hep Tanrıya yalvaran gerçek dervişlerden değilim,

ama, senin meyhanende toplanan sarhoşlar arasındayım!

Mevlâna- Rubâiler/1568

Hikâye

İşin garip olduğu dünyada bir derviş vardı. Hali de şeyhinden âlâ idi. Ancak usûl koyan koymuş, **"derviş, şeyhine bağlıdır"** idi. Şeyh, yeri gelir dervişinin peşinden bile yürüse kalbi mutmaindi. Çünkü usûlü bilirdi. Derviş ise üstünlüğünden çok emindi ama tabiiydi.

Bir gün onları hayal kapladığında, derviş bildiğini, çok iyi bildiği sırrını kaybetti.

Ağladı durdu.

"Nasıl olur?" Dedi.

"Bildiğim en iyi bildiğim sırrımı nasıl kaybedebilirim?" "Doğrusu olamaz bu" dedi.

Şeyh ise dervişini teselli için;

"Üzülme! bu olanlar sırf senin başına gelmedi ki, bize de bu halleri geçirttiler. Sen bizden üstün olsan da, yolun sahibi bir usul koydu, "tâbii ol", "yoksa seyrinde kaybolursun ", " "herkes için yol birdir" ile sözünü bitirirdi.

Mürid bazen şeyhini **"saf ve çocuk gibi"** görse bile. Şeyh dervişini, dervişte onu çok sevmişti.

Şeyh ne olursa olsun, talebesine vefa borcunu terk etmedi/edemezdi. Hayal nasıl olsa bitecek gerçek bir "an"da görünecekti.

İsa nefesli, her zaman olduğu gibi **"gerçek yine şeyhin elindedir"** dedi. Öyle ise, hayalde yaşayan bizler bir rüyada dahi ve sırrımızı bize gösterecek ışığa ihtiyacımız oluyorsa, şeyhin bir şeyler bilebileceğine inanmak ihtiyacını kabullenmeliyiz. Çünkü başka türlü olmuyor. Derviş velevki şeyhten üstün olsa bile…

**

Derviş:

Sofilerce hakikat yolcusuna, varlığından geçen ve kendisini yok eden kişiye verilen bir lâkaptır.

Farsça. Fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah Teâlâ'ya veren kişi. Tarikat mensublarının çoğu fakir olduğu için, bu isimle anıldığı ileri sürülür. Ancak, hakikî derviş, kimseden birşey istemez ve istememesi tarikat kuralıdır.

Mevleviyye ve Rıfâiyye tarikatlarından öğrendiğimiz kadarıyla, bir derviş üst üste üç gün açlık, çekmeden, bir başka kimseden yiyecek isteyemez.

Derviş kelimesi, kapı eşiği mânâsına da gelir.

Dervişin, kapı eşiği gibi başkalarından gelen ezalara tahammülü olması gerekir.

> Bu espriden dolayıdır ki dervişler, herkesin ayak basıp ezdiği kapı eşiğine basmazlar, hattâ tekkeye veya türbeye girerken eşiğe saygı göstermek üzere, onu öper, sonradan üzerine basmadan atlayıp içeri girerler.

Bu kelime İran'da ortaya çıkmasına, rağmen, Arapça'ya geçmiş, "derâviş" şeklinde çoğulu yapılmış, hattâ Arapça karşılığı "fakir" ve çoğulu "fukara" kullanılmıştır.

Tasavvuftaki manâsıyla, bir şeyhin bey'ati ve terbiyesi altında bulunan kişi demektir.

> Hz. Peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellem için de kullanılan şu tâbir "derviş-i sultan-ı dil", padişah gönüllü fakir anlamına gelir.

Alçak gönüllü, arif, kanaatkar kimselere de, derviş meşreb denir. Akşemseddin, dervişi ikiye ayırır

1. Dervişe benzeyen

2. Derviş.

Tasavvufî olgunluk yolu (sülük) na giren kişi murakabe dersine ulaşana kadar geçirdiği sürede, kendini dervişe benzetmeye çalışan kişi olduğundan, müştebih diye anılır. Murakabeden itibaren o kişi artık derviş olmuştur. Murakabeye kadar ulaşamayan kişinin, hâl olarak tasavvufun içyüzünden haberdâr olması mümkün değildir, bu yüzden murakabeye ulaşamamış kişiler, hizmetin hakikatini anlayamazlar, gerçek hizmet ehli olmazlar.

Tasavvufun esası, hedefi itibariyle ihsandır, bir başka ifade ile Allah'a vuslattır.

Derviş kelimesiyle ilgili olarak ortaya çıkmış bazı atasözleri şu şekildedir:

"Padişah nefsinin, hırslarının kulu iken, derviş nefis ve hırslarının sultanıdır."

Bu yüzden, sultan, nefsine uyarak maddeye doymaz iken, nefsini yenen maddenin esaretinden kurtulan kişiler, aza kanaat ederler, onlara az da olsa yeter.

"Sabreden derviş muradına ermiş":

Derviş, Allah'a vuslat yolunda büyük cihada girmiştir ve her an o cihâdın mücâhidi olarak sabır etmek zorundadır.

Bu sabır sayesinde, derviş hedefine ulaşır, muradına erer.

"Deve hacı olmaz Mekke'ye gitmekle, eşek derviş olmaz tekkeye su taşımakla":

Dervişlik bir takım şekil ve resmeden ibaret bir şey değildir. Bir takım mücahede, çaba ve gayretlerle manevî planda mesafe kat etmekle dervişlik olabileceği bu atasözüyle dile getirilir.

"Dervişin fikri neyse, zikri odur": Dervişe bir halden sual sorulduğunda, onun verdiği cevap kendi yaşadığı halden ibarettir. Yani derviş kendinde olanı anlatır, kendi tahkikini dile getirir.

**

Dervişlik üzerine Yunus Emre kadar bahseden bir başka hak dostu var mıdır diye sorulsa belki "sadece O'dur" diyebileceğimiz kadar doğru cevap vermiş oluruz. Divanında her iki kelamın birinde dervişlerden bahsedilmiştir. Bunun nedeni ve cevabı divânında illâki gizlidir.

1- **Dervîş olan kişiye evvel dirlik gerekdür**

2- **Dervîş olan kişiler deli olagan olur**

3- **Dervîşlige kadem uran her mani'de sultan olur**

4- **Namaz kılarum diyüben münkir gelmen dervîşlere**

5- **Hakk'ı bulmak isteyenler eylesün nefsini dervîş**

6- **Ben dervîşem diyenler haramı yimeyenler**

7- **Yunus sen severisen hakikat ma'şukayı**

Dervîşligile kül ol kevn ü mekandan farig

8- **Gel iy dervîşisteyen eydem sana n'itmek gerek**

9- **Dervîş olan kişinin dirligi arı gerek**

10- **Dervîşler gönli safa hükm ider Kaf'dan Kaf'a**

ve bu beytin sonunda der ki:

Miskîn Yûnus n'eylesün niçe bir şerh eylesün

'Âşıkdur kul söylesün vasfını dervîşlerün

12- **Dervîşler hümâ kuşı çaylak u baykuş degül**

13- **Her kime kim dervîşlik bağışlana**

Kalbı gide pâk ola gümüşlene

14- **İçümde bir dert oldı diyeyin dervîşlere**

Dervîşlerün kademi kutludur her işlere

15- **Ben dervîşin diyenler yalan da'vî kılanlar**

Yarın Hak dîdârını görmeyiser göz ile

16- **Dervîşligi sanma hemân sûret düzmegile olur**

17- **Dört hâl içinde dervîş gerek siyâset çeke**

Menzile irmez kalur yol eri yuvacası

18- **İşidün iy yârânlar**

Eve dervîşler geldi

Cân şükrâne virelüm

Eve dervîşler geldi

19- **Dervîş okı ırak atar hey dimedin câna batar**

Gâfil olma yiter tutar hor görmegil dervîşleri

Divanda gözegelen dervişler ile ilgili birçok beyitler bulunmaktadır.

Birçok yerde anlatılan hayalimizdeki derviş betimlemesi kırk yamalı giyinen fazla konuşmayan biri olmayacağı kesindir. Bu nedenle Yunus Emre'nin anlattığı derviş ile hayalimizdeki derviş arasında uçurum bulunmaktadır.

Yunus'un dervişlere bir duası da vardır:

- **Her kime kim dervîşlik bagışlana**
  Kalbı gide pâk ola gümüşlene

derken,

"Eve dervîşler geldi"

diye Yunus Emre'nin karşılaştığı dervişler kim diye düşünürüz.

" Günümüzde derviş var mıdır ?"

ŞÂH-I NAKŞİBEND KADDESALLÂHU SIRRAHU HAZRETLERİ'NİN REBİÜLEVVEL'İN 12. GECESİNDEKİ BİR İRŞÂDI HAKKINDA

Şeyh Şerâfeddin kuddise sırruhu'l-âlî Hazretleri buyurdu ki:

Şâh-ı Nakşibend hazretleri'nin asrında bulunan evliyây-ı kirâm'dan Yakut el-Keşharî adında bir zâtın bir oğlu vardı. Büyük tüccarlardan idi, bir gün Kasr-ı Ârifân'dan büyük bir kafile ile, ticaret maksadı ile hareket etti. Ticârete gidişi, Rebiülevvel'in 12. gün ve gecesi idi. Mezkûr gecede bir mahalde istirahat etmekte iken bir sedâ işitti.

Bu sadâ:

-"Ey ticâreti kaybeden kimse" diyordu.

Tâcir sağa sola baktı ve sadânın geldiği mahalli keşfetmeğe çalıştı. Acaba bu kelâmı kendine söyleyen kimdi. Fakat hiç bir kimseyi göremedi, bu hale çok taaccüp ve hayret etti.

Ve arkadaşlarına dedi ki:

-"Ben hemen Şâh-ı Nakşibend hazretleri'ne gidip bu meseleyi arzedeceğim, siz biraz sabrediniz."

Tâcir Şâh-ı Nakşibend hazretleri'nin huzuruna girip, kendisine görünmez biri tarafından, bir sesin geldiğini ve **"Ticâretini kaybeden kimse"** diye çağrıldığını arzetti.

Şâh-ı Kül hazretleri buyurdu ki:

-"Sen şimdi Câmiu'l-Atîk namındaki Cami-i şerife git ve orada iki rekat namaz kıl. Namazdan sonra o câmide bulduğun bir kimseye sor, bunun mânâsını o sana söyliyecektir." dedi.

Tâcir mezkûr Cami-i şerife gitti, orada iki rekat namaz kıldı, namazdan sonra etrafına bakındı ve üzerindeki hırkada 70, 80 yama olan bir dervişi buldu.

Dervişe yaklaşarak dedi ki:

–“Kardeşim benim bir müşkülüm vardır. Bunu halleder misiniz?"

Derviş dedi ki:

–“Eğer sözüme inanmayacak olursan cevâbın neticesi zâil olur. Söylediğime inanıp ittibâ etmen şartıyla söylerim.”

Tâcir dedi ki:

–“Sözünüzü kabul eder ve ona ittibâ ederim.”

Derviş dedi ki:

–“Seni bana gönderen kimdir?”

Tâcir,

–“Şâh-ı Kül Muhammed Bahaüddin’dir.” dedi.

Sonra derviş dedi ki:

–“Senin kaç deve yükün vardır? Ticâret emvâliniz ne kadar?”

Tüccar:

–“7 bin deve yükü vardır.”

Derviş,

–“Yük ve emvâlin olarak ekserisi nedir?”

Tâcir,

–“Ekserisi Hurma’dır.” dedi.

Derviş dedi ki:

–“Sen bu malın kâffesini bilcümle fukarâ ve mesâkin ve eytâma (miskin ve yetimlere) taksim ve hibe et.”

Tâcir dedi ki:

–“Zaten bütün mal ve servetim budur. Bunu da tasadduk edersem bana birşey kalmaz. Sen kimsin?”

Derviş dedi ki:

–“Bir kerre benim dediğim gibi malının kâffesini taksim et ve sonra bu câmiye gel, beni bulursun. Ben sana kim olduğumu söylerim.”

Tâcir bütün malını infak ve tasadduk etmek için câmiden çıktı.

Ve kendi kendine dedi ki:

–“Bu kadar malı infâk ve tasadduk edeceğime, hiç olmazsa bu ay Ramazan-ı Şerif olsa idi, daha çok ecr ü sevap kazanmama sebeb ve vesile olurdu.”

Derviş ona da cevaben dedi ki:

–“Merak etme, her bir hurmanın mukâbilinde 11 adet Leyle-i Kadrin sevabına ben mütekeffilim.”

Tâcir hemen o beldede bulunan bilcümle muhtacı ve fukarâyı cem ederek, kendinde hiçbir şey bırakmadan malını taksim edip dağıttı. Geçen defa, “Ticâreti kaybeden kimse” diye sadâyı işittiği mevkiye gelince tekrar, “En çok ticâreti kazanan kimseye bakınız” diye bir sadâ ve hitap işitti. Bunun üzerine, Şâh-ı Nakşibend hazretleri’nin dergâh-ı şerifine gitti. Orada, malının tasaddukunu kendine söyleyen, câmide gördüğü dervişin, Şâh hazretleri’nin vaz u nasihatim dinlemekte olduğunu gördü. Usulca dervişin yanına yaklaşıp:

-“Ben yarın yanınıza geleyim mi?” diye sordu.

Derviş de cevaben:

-“Biraz sabret” buyurdu.

Sonra Şâh-ı Nakşibend hazretleri tüccarı huzuruna çağırdı ve şu şekilde hitâp etti:

-“Cümle ümmet-i Muhammed ile cümle sahâbelerin tasadduk ve infâkından, infâkı makbul olan kimse kalk yanıma gel."

Tüccar Şâh-ı Nakşibendî’nin huzuruna gelince, Şâh, Hızır Aleyhisselâm’ı da davet etti:

-“Ya Ebu’l-Abbas buyurunuz."

O yamalı hırka sahibi olan derviş kalkıp Şâh hazretleri’nin huzuruna geldi. Fakat tâcir, o derviş kılığındaki zâtın Hızır Aleyhisselâm olduğunu anlayamadı. Şâh-ı Nakşibend, tâcire hitâben vaaz ve nasîhata başladı. Üçüncü defadaki nasihatından sonra, tâcir uyandı ve kalbi tamamen gafletten âzâd oldu.

Sonra Şâh-ı Nakşibend hazretleri buyurdu ki:

-“Bütün ümmet-i merhûme’yi it'âm ve onlara ikrâm ve elbâs ettiğin kadar ecir ve sevâba nâil oldun, bu ticâretinizi tebrik ederim.”

Biraz sonra o dervişin Hızır Aleyhisselâm olduğunu da anladı. Ondan kendisinin affını diledi.

Tâcir Şâh-ı Nakşibend Hz.’ne suâl etti ki:

-“Yâ seyyidî, şimdi benim için en âlâ hizmet nedir?”

Şâh-ı Nakşibend buyurdu ki:

-“Mukim olarak kalmanızdır.”

Tüccar dedi ki:

-“Dergâh-ı şerifinizde, velev ednâ bir hizmet olsun gösterseniz, 8 cennetin nimetlerinden bence daha âlâ olurdu. Ve bu ticâretimden hâsıl olan ecir ve sevâbından dahi âlâ olurdu.”

Şâh-ı Nakşibend hazretleri, o tâciri kabul buyurdu ve maiyyetinde kaldı. 7 bin deveyi de Şâh-ı Nakşibend’in emrine ve yed-i âlîlerine teslim etti. Şâh-ı Nakşibend Hz. dahi, bu 7 bin deveyi Mediney-i Münevvere’ye gönderdi.

Şâh-ı Nakşibend hazretleri halifesi Alâüddin-i Buhârî’ye buyurdu ki:

-“Yâ Alâüddin, senin hasır elbisen nereden gelmişdi?”

Alâüddin dedi ki:

-“İhvânların birisinden hediye geldi.”

Şâh-ı Nakşibend buyurdu ki:

-"O hasır elbiseyi bu kardeşin tâcire hediye et."

Tâcir onu alıp 7 sene üzerinden çıkarmadan giydi. Şâh-ı Nakşibend hazretleri'nin bunu giydirmesindeki maksad-ı âlîleri ise, Sıddîk-ı Ekber radiyallâhu anh hazretlerine benzetmek idi. Mezkûr tâcir, Bilâdü'l-Hazara nâmındaki bir makama defnolundu ve her sene Rebiülevvel'in 12. gecesinde merkad-i âlîlerinden bir nûr zuhûr ederdi ki, eğer o nûra, gözlerinde hastalıklı olan veya za'f-u basarı (görmede bozukluğu) olan bakarsa emrazı (hastalığı) derhal zâil olur.

Tâcir evlâd-ı mülûkden idi. Her dâim derdi ki:

-"Bu kavmin ve mesleğin zevk ve halâvetinden habersiz olarak dünyadan giden (benim) ecdâdım için çok teessüf ve teessür ederim." diye söyler ve onların nâmına ağlardı. Ve yani "Tarîkat-ı âliyenin ulviyyet ve kudsiyyetinden habersiz olduklarına yanıyorum" derdi.

Cenâb-ı Hakk Teâlâ Celle Celâluhû esbâbına hidâyet ve âsân buyursun, ezelî ihsânına cümlemizi nâil buyursun. Âmin, bihürmeti Seyyidi'l-Mürselîn.

**

Bu menâkıbın işaretiyle dervişlerin mesleği Hızır aleyhisselâmın kademinde olduğunu varsayabiliriz. Hz. Musa aleyhisselâm peygamberken Hızır aleyhisselâm derviş/veli mesabesindedir.. Allah Teâlâ'nın va'z ettiği usule göre yol üstünlüğü dervişte olsa da tabiiyeti nebiye olması takdir edilmiştir. Bu nedenle Hızır bir derece aşağıdan gelebilmektedir.

Ez kirân tâ be kirân leşker-i zulmet velî

Ez ezel tâ be ebed furset-i dervîşân est

Bir ufuktan öbür ufka kadar her yerde zulüm orduları var ama, ezelden ebede kadar da dervişlerin zulme engel olma fırsatları vardır. (Hâfız)

از کران تا به کران لشکر ظلمت ولی

از ازل تا به ابد فرصت درویشان است

Üftade Hazretleri dervişler için buyurdu ki:

Hû'dur cezbeleri dervişlerin

Hû'dur izzetleri dervişlerin

Hû'dur sermayesi dervişlerin

Hû demek evradıdır dervişlerin

Hû ile cümle merâtib kat' olur

Rehberidir Hû demek dervişlerin

Görünür dost yolunun kapıları

Çevre yanı nur olur dervişlerin

Masivaya bakmadan olur halâs

Gönlü gözü açılır dervişlerin

Dost cemalin görmeye kabil olur

Vasıl olur sırları dervişlerin

Derdine derman dilersen derd-mend-i Üfdade sen

Hizmetin et Hû diyen dervişlerin

**

Pirimiz Mevlâna ise

Derviş gizli sırlar fısıldar.

Her an parasız bir mülk bağışlar.

Derviş, ekmek isteyen zavallı değildir.

Derviş ancak can bağışlıyan bir aşıktır!

Rubailer/502

Ey gönül, git sonunu düşünenlerden ol!

Yabancılık âleminde yakınlardan ol!

Eğer seba rüzgârını kendine binek yapmak istiyorsan, .

dervişler bineğinin ayak toprağı ol!

Rubailer/760

Mademki kuzu annesini tanıyor, dervişi kuzudan aşağı görme!

Öyle yiğit- ten züht ve takva arama!

Onların Hak'tan umdukları yalnız kendisidir.

Cennetten, hurilerinden geçmişlerdir.

Hakk'ın kendinden başka istekleri yoktur.

Hak'tan başkası -isterse cennet olsun- onlara göre cehennemdir.

Evliya, şehzadeler gibidir.

Halk onlara tabi olmuştur.

Onlar nihayetsiz deryadır, halk sınırlı bir daire içinde hapistirler.

Rebabname-3600

Şiir

İyi-kötü, hepsi de dervişin cüzüleridir, parça-buçukları;

böyle olmayan da derviş değildir zâten.

Göz önünden kalkıp giden herşey gönüldedir; gönül gibi bir yerleri yoktur dünyada onların.

Divân-ı Kebir, c. IV, sh 156

Dervişlere hergün, hem bayram, hem cuma; ne bayramları eskir, ne cumaları, dünkü cuma olur.

Sof hırkan yok amma canım benim, kendi güzelliğinden biçilmiş bayramlıklara bürünmüş, bayram ayı gibi bezenmişsin.

Akıl gibi, din gibi için de tatlı, dışında; zâten badem helvasının içine sarımsak konmaz ki.

Böyle bir hırka giy, dostların halkasında, göğüsteki aydın gönül gibi gez, salın.

Akar suda çer – çöp nasıl durabilir a benim cânım?

Canda, gönülde nasıl olur da kin bulunabilir a benim cânım?

Can gözü, şimdi terü taze bir dal görmede; duygu gözüyse eski masala dalmış.

Divân-ı Kebir, c. II, sh: 198

Derviş olan kişiler, deli olağan olur

Aşk nedir ki bilmeyen ona gülegen olur.

☆

Sakın gülme sen ona, iyi değildir sana,

İnsan neye gülerse başa gelegen olur.

☆

Ah bu aşkın eseri her kime uğrar ise,

Derdine sabretmeyen yolda kalagan olur.

☆

Bir kişi âşık olsa aşk deryasına girse,

Ol deryanın dibinde cevher bulagan olur.

☆

Bir kişi âşık olsa, aşk bahçesine girse

Güller dereyim derken diken dereyan olur.

☆

Derviş Yunus sen dahi incitme dervişleri,

Dervişlerin duası makbul olağan olur.

Netice:

Dervişlik ile şeyhliğin arasındaki fark ince bir çizgidir. Dervişlik kulluğun ve yokluğun karşılığına gelirken, şeyhlikte varlığın emaresi bulunması nedeniyle kıymeti dairesinde bir nebze geri kalışına dikkat edilmelidir. Meşhur menâkıbta şeyhin birinden derviş istenildiğinde **"bizim gitmemiz gerekirdi"** hikmeti, literatürde olan dervişliğin az kişide bulunduğuna işaret eder. Şeyh hakîki diye andıklarımızın aslında derviş, derviş namıyla ile isimlenen kimselerin ise müstear şeyhler olduğuna kâni olabiliriz. Yani tasavvufî terbiye, şeyhlik gibi nefsin haz bulacağı halleri terbiye edip yokluğa eriştirmek nefsi derviş kılmak

uğraşı demektir. Yunus Emre'nin derviş telakkisi suretten çok sirete yöneldiğinden, dervişlik vasfı, hakikat olarak Şeyh-i Hakîki den başka kimsenin bulunamayacağını anlarız. Doğrusuda budur.

Kaynaklar:

Mevlânâ Celâleddîn - MESNEVÎ-İ ŞERİF Tercümesi, Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak)
Mevlânâ Celâleddîn, DİVÂN-I KEBÎR, Hazırlayan : Abdülbâkiy GÖLPINARLI, İstanbul Remzi Kitabevî, 1957, İstanbul
Mevlânâ Celâleddîn – Rubailer , M. Nuri GENÇOSMAN , Millî Eğitim Basımevi — İstanbul 1974
Prof. Dr. Mehmet KANAR, Farsça Dil Seti-Farsçanın Anahtarları, Say
Rebabnâme: Yazan:Hz. Sultan Veled Mütercim: Niğdeli Hakkı Eroğlu, T.C. Konya Valiliği-İl kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 214 Kasım – 2011, İSTANBUL
FÎHİ MÂ-FÎH, Çeviren: Abdülbaki Gölpınarlı
Kaynak: MENÂKIB-I ŞEREFİYYE- Şerâfeddin Hazretleri'nin Ağzından,Yayına Hazırlayan: HASAN BURKAY, 1995 –ANKARA, c. II, Sh:67-75.
TASAVVUFTERİMLERİ VE DEYİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu

FURUĞ FERRUHZAD (1935-1967) HAKKINDA

FURÛĞ FERRUHZÂD (1935-1967)

Hzl: Prof. Dr. Ali Güzelyüz

Furûğ Ferruhzâd, 4 Ocak 1935 tarihinde Tahran'da, burjuva bir ailenin kızı olarak dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu tamamladıktan sonra, Kemalülmülk Sanat Okulu'nda resim dalında eğitim görmeye başladı. 16 yaşında lise öğrencisi iken Pervîz Şâpur ile evlendi. Bir erkek çocuk sahibi olduğu bu evlilik hayatı fazla sürmedi ve kocasından ayrılarak 32 yıl süren kısa ömrünün sonuna dek yalnız yaşadı. **13 Şubat 1967 tarihinde bir trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi.**

Genç yaşta aşk şiirleri söylemeye başlayan Furûğ, bu ilk şiirlerini Rûşenfikr (Aydın) gibi haftalık dergilerde yayınlamaya başladı. 1952 yılında E(Tutsak) adındaki ilk şiir kitabı basıldığında ise henüz 18 yaşındaydı. Daha sonra 1956’da Dîvâr (Duvar) ve 1957'de İsyân (Başkaldırı) adlı kitapları yayınlandı. Bu şiir mecmualarının üçünde de romantizm hâkim olmakla birlikte; ikinci eseri olan da, şiir konusundaki ilerleme ve deneyimleri açıkça göze çarpmaktadır. Kendisi bu konuda “Esîr'de ben sadece dış dünyayı yalın bir şekilde açıklıyordum. O zamanlar şiir, ruhuma işlememişti. Aksine kendisiyle aynı evde yaşadığımız bir eş, bir arkadaş gibiydik. Sonraları şiir bende kök saldı. Böylece benim için şiirin konusu değişmiş oldu. Artık şiiri sadece kendi duygularımı açıklamak için bir araç olarak görmüyorum. Aksine şiirin kökü bende sağlamlaştıkça, ben parçalara ayrıldım ve yepyeni dünyalar keşfettim.”[1] demektedir. Bu arada ilk üç eserindeki “aşk” şiirlerine ek olarak "kadının yoksunluğu" konusuna yönelmiştir. Kadının duygularından kaynaklanan bu yoksunluk elbette ki toplumun faktör ve değerlerinin ortaya çıkardığı yoksunluktan bütünüyle farklıdır. Ona göre "erkek"; bencil ve bazı hakları haksız olarak elde etmeyi kabul eden bir varlıktır. Furûğ’un “kadın”ı ise; çarşaf ve peçeden kurtulmuş ve aile sorunlarının dışında bir dünyaya göz dikmiştir. Nitekim bu konuda şöyle demektedir:

> **Gel, ey erkek, ey bencil varlık**
> **Gel, kafesin kapılarını aç.**
> **Beni ömür boyu zindanda tutmuşsan eğer**

Bari bir anlık olsun serbest

Sonraları çağdaş şair ve yazarlarla yakınlık kurup dostlarının edebî çevresinden etkilenen Furûğ'un düşünce hayatında da önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler sonucu yazdığı ve Tevellodî Diğer (Bir Başka Doğuş, Tahran 1963) adını verdiği şiir kitabında farklı bir ruha sahip toplumsal ve eleştirel şiirlerine yer vermiştir. **Burada anlattığı "aşk", cinsel ve bedensel bir temeli ve kaynağı olan "aşk"tan tamamen farklıdır.** Mizâh ve bir dereceye kadar da mistik yönü olan bu aşkta yaşam kanı akmaktadır. Doğayı betimleyen ve güzellikleri öven şiirleri de bizi yepyeni dünyalara götürmektedir. Furûğ, şiirlerinde zaman zaman kendine özgü yeni ve simgeli kavramlar kullanmıştır.

Dördüncü kitabı olan Tevellodî, gerçekten de onun şiirde yeniden doğduğunu göstermektedir. Furûğ bu eserde, kendi şiir yolunu çizmiştir. Önceki eserlerinde göze çarpan "olgunlaşmamışlık" artık tamamen ortadan kaybolmuştur. Bu şiirlerde, yıllarca deneyimden sonra "gerçekler dünyası"na tünel açan bir kadın görüyoruz.

Furûğ, çevresinde olup biten her şeyi şiirlerinde yansıtmıştır. Örneğin bir pınarı düşünüyor ve onun şeffaflığından, akışından, yolcuların susuzluğunu giderişinden söz ediyor. Bir buğday tarlasının hoş kokusunu anlatıyor. Yağmurun yağmasını, pencerelerin açılmasını arzuluyor. Kuşlardan söz ediyor, kuşların kafesteki tutsaklıklarından ve sonsuz uzaydaki özgürlüklerinden...

Furûğ'a göre şiir, kendisini "varlık"a bağlayan penceredir. Nitekim bu konuda şöyle demektedir: "Bana göre şiir, ona yaklaştığımda kendi kendine açılan bir penceredir. Yanında oturuyorum, bakıyorum, şarkı söylüyorum, bağırıyorum, ağlıyorum... Pencerenin öte yanında bir varlık olduğunu; orada birinin, belki de iki yüz, üç yüz yıl sonra yaşayacak birinin beni dinlediğini biliyorum. Şiir, geniş anlamıyla "varlık"a bağlanmak için bir araçtır. Onun en iyi yönü, insanın şiir söylerken "Ben de varım" ya da "Ben de var idim" diyebilmesidir. Ben, şiirimde bir şey aramıyorum. Aksine şiirimde kendimi yeni yeni buluyorum[3]."

Sinemaya da ilgi duyan Furûğ, İbrâhîm Golistan'la birlikte birkaç filmin çekimini gerçekleştirdi ve bu alanda büyük başarılar göstererek uluslararası bir ödül kazandı.

Îmân Beyâverîm be Âğâz-ı Fasl-ı Serd (1973) (İnanalım Soğuk Mevsimin Başlangıcına) adlı şiir kitabı ile bazı seçme şiirlerinden oluşan (1974) ve Gozîne-i Eş'âr (1985) adlı eserleri ölümünden sonra yayımlandı.

Îmân Beyâverîm be Âğâz-ı Fasl-ı Serd adlı eserindeki uzun şiirleri Furûğ, kendi duygularını anlatmak için seçmiştir. Ancak uzun şiirlerde vezin bakımından pek başarılı olduğu söylenemez. Hatta bu şiirlerde zaman zaman bazı sözcükleri yersiz kullanmış ya da tekrarlamıştır. Öyle ki, bazı şiirlerden bir parça atılması durumunda bile şiirde bir eksiklik yaratmaz. Gerçek şu ki Furûğ, geniş ve güçlü duygularını açıklamak için bu şekli uygun görmüş ve başka şairleri taklit etmek istememiştir. O, yaşamın bütün anlarında "şair olmak" gerektiğine inanıyor ve **"Şair olmak demek, insan olmak demektir. Kimilerini tanırım, günlük davranışlarının şiirle ilgisi yoktur. Yani sadece şiir söyledikleri zaman şairdirler. Sonra iş bitiyor... Ben bu kişilerin sözlerini kabul edemem."** diyordu.[4]

Aynı adı taşıyan uzun bir şiirle başlayan bu eserde Furûğ, yıllarca deneyim, araştırma, ümitsizlik, şaşkınlık, gördüğü yalan dolanlar, tuzaklar, hileler, eziyetler, ikiyüzlükler karşısında kendini her zamandan daha çok yalnız hissediyor ve soğuk mevsiminin

başlayacağına inanıyor. Soğuk mevsimde ne olabilir? Kış, soğuk veya ölüm. Evet, bunların üçü de mevsimlerin sonudur. Tabiat mevsimlerinin sonu, kış; yaşam mevsiminin sonu, ölüm ve soğuk yani donmak, yani yaşamamak. Furûğ, bu anlarda mevsimlerin sırrını anlıyor ve şöyle diyor:

> **Ve bu benim**
> **Yalnız kadın**
> **Soğuk mevsimin eşiğinde**
> **Toprağa bulanmış varlığı anlamanın başlangıcında**
> **Ve sâde ümitsizlik ve gökyüzünün hüznü**
> **Ve bu çimentolu ellerin güçsüzlüğü**
> **Zaman geçti**
> **Zaman geçti ve saat dört kez çaldı**
> **Dört kez çaldı**
> **Bugün Dey ayının ilk günü (21 Aralık)**
> **Mevsimlerin sırrını biliyorum ben**
> **Ve anların sözünü anlıyorum..**[5]

1 Bkz. "Musâhabe-yi Sadreddîn İlâhî bâ Furug", Mecelle-yi Sepîd o Siyah, isfend 1345/Mart 1967.

2 Ahmed Futûhî, "Furûğ Femıhzâd", Negîn, Şomâre 57, Behmen 1348 (sayı: 57,Şubat 1970) s. 18.

3 Bkz. Harfhâyî bâ Furug Ferruhzâd, İntişârât-i Morvârîd, Tahran 1356/1977, s.48.

4 bkz. Ferhâd 'Abidînî, "Seyri der surûdehâ-yi Furûğ", (II. Bölüm), Negîn, sayı: 130, s.25.

5 Behrûz Celâl?, Divân-i Eş 'âr-i Furûğ Ferru, 4. bs., Tahran 1374/1995, s.423-424.

https://youtu.be/HpKBlm-mQ2c

PENCEREDEKİ YALNIZ KADIN

Hzl: Haşim Hüsrevşahi

Nereye koşuyorsun?

Tahran'ın toprakla kaplı o sokağında, kagir duvarların sınırlarını çizdiği o sokakta nereye koşuyorsun? Gümrük Dörtyol'una gelmeden o daracık sokağın ortasından geçen arkın suyunu gömüyorsun bile. Atlıyorsun. Buğday sarısı, bukle bukle saçların omuzlarında kalkıp iniyor. Nereye böyle beyaz tenli, kara gözlü çocuk? Koşarken de bağıran sensin değil mi? En önde Emir Mesut ağabeyin var. Senden bir yaş büyük Puran ablan yine senin peşinden koşuyor. Puran hep senin peşinden koşacaktır. O daha esmerdir. Saçları karadır. Bakışları da seninkine pek benzemiyor. O sessizdir, evdeyken de şimdi koşarken de sessizdir. Sanki o koşarken düşünüyor. Sense bağırırken, kahkaha atarken düşünüyorsun. Onun yaralan içine gömülüdür, denizlerinin karanlık diplerinde gömülüdür. Senin yaraların ise gül gül açıyor. Dilinde açıyor, gözlerinin kara deliğinde açıyor. Senin yaraların bu bağrışmalar içinde geçen delişmen zamanlarda indi ruhuna değil mi? Türbeye doğru koşuyorsunuz. Yaşlı kadınlar renk renk bez yırtıklarını, çaputları San Gül Türbesi'nin tam karışsındaki söğüt ağacının dallarına bağlıyorlar. Senin gözlerin çaputu bağlayan kadınların kırışmış, çürümüş hoyrat ellerinde; ne mırıldadıklarını duymadığın dudaklarındadır.

Türbenin yıllanmış kâgir duvarına yaslanan yaşlı adamların gözleri ise sizin üzerinizde. Bunları bize senden çok daha sonra Puran anlatacak. O şimdilerde 74 yaşında, Tahran'daki evinde ağrılarıyla yalnızdır.

San Gül Türbesi'nde sen ne niyet tutuyorsun? Sen ne istiyorsun? Anne ile baba artık kavga etmesinler mi? Bir daha kimseden azar işitmemek mi? Yıllar soma ablanın

> **"Hizmetkâr ona homurdanırdı, büyükanne diş gıcırdatırdı, Emir dayak atardı, Feridun onun elinden ağlardı, komşu çocuklar tehdit ederdi '' dediği evden kaçmayı mı niyet tuttun? "Baba, evi kışla ile karıştırdı, çocuklarına emir erlerine davrandığı gibi davranırdı. Anne, yatılı okulun acımasız müdiresi gibiydi, ya da bizi kurmalı oyuncak bebekleri sanırdı; uyku saati, uyanma saati, yeme saati, oyun saati... elbiselerin rengi, biçimi, yemek çeşitleri, nasıl yemek yeneceği, yemek yeme adabı, uyuma adabı, konuşma adabı, dinleme adabı, misafirliğe gitme adabı, oyun oynama adabı, nefes alma adabı. Hapishanede hapishane ve bir yudum özgürlük için yanıp tutuşan küçük mahpuslar! "**

dediği evden kaçmayı mı niyet etmiştin? Ablan sessizce gidip sarı kurdeleyi bağlarken onu izledin. Bir kenarda durdun, ona baktın. Kaşlarının altından. Senin o kara bakışların hep böyle ürkek mi kalacak? Hep böyle kaşlarının altından mı bakacak? Bilmiyordun. Sen o haylaz çocukluk yıllarında, sonraları, çok sonraları öğrenmek için tecrübeye başvuracağını bilmiyordun, taşın sert olduğunu öğrenmen için başım taşa çarpmayı yeğleyeceğini, bunu büyük şair olarak seninle söyleşi yapanlara söyleyeceğini bilmiyordun!

> **" 19 Ağustos Pazar. Perviz, [...] Bana, umarım başın taşa değer, diye yazmışsın ve benim adımın kötüye çıkmasını yaşamın taşları olarak adlandırmışsın... ve yine yeminlerle benim arkamdan laf edilmesini kendim istediğimi yazmışsın. Kim bilir belki de öyledir; senin değişmeyen düşünce ve inançlarının karşısındakini dayanabilir ki. Mutlaka öyledir, ama yazık ki ben senin gibi iyi düşünceli ve anlayışlı biri değilim... ah, bırak hayatın taşları benim başıma yağsın ve beni bu sevmediğim hayattan kurtarsın. Senin varlığın benim hayatımı acı yaptığını sanma. Hayır. Ben kendimden bezdim. Tanrı bana zulmetti. Çünkü bana da diğer kadınlara verdiği beklentileri ve arzuları verebilirdi ve vermedi. "**

Başını ne kadar çok taşa çarptın. Son kez ise karlı bir şubat ikindisinde, başını kaldırımın refüjüne çarpacaksın.

5 Ocak 1935'te (15 Dey 1313) doğdun diye yazıldı. Emiriye, Gümrük Dörtyolu, eski bir pasajdan az ötede Hadim Azad Sokağı'nda geniş bahçeli bir evde. Ama somaları Puran ablan ve Almanya'da kurşunlanarak öldürülmeden önce Feridun kardeşin, yazılarında ve söyleşilerinde senin doğumunun İran aylarından Dey ayının 8'i olduğunu söylediler. Buna göre 29 Aralık 1934 olur! Ne fark eder? Doğduğun gün kar yağıyordu. Soğuk bir mevsimdi. Bu kar yağışının senin yaşamın boyunca ne denli önemli olacağını bilmiyordun, bilemezdin. Yıllar sonra kendi ölümü nün kehanetini yazdığında, soğuk mevsimin başlangıcına inanmamızı istediğinde biz de senin ne söylediğini pek anlamamıştık. Şimdi anladık mı? Biz soğuk mevsimin başlangıcına inandık mı Furuğ?

Çocukluğun gürültüler, aldırmazlıklar ve kavgalar içinde geçti. O yıllar boyunca evde, Emir Mesut ağabeyin, bir bey gibiydi. Bir han edasıyla saldırırdı senin küçük dünyana, senden

sonra dünyaya gelen erkek kardeşin Feridun'un doğumundan soma kimsenin artık umursamadığı, terk edilmişçesine yalnız bırakıldığın dünyana. Ablan da bazen onunla birlik olurdu. San bukle bukle saçların kâh bunun, kâh onun, kâh da annenin elinde. Perviz'le evlendikten sonra, bu kez onun ailesi saldıracak sana. Kocan Ahvaz kentinde ve sen daha 17 yaşındayken ona şöyle yazacaksın:

> **"Ben de insanım. Benim de bir onurum var. Duygularım var. Ben iki yaşındaki bir bebek değilim ki. Saçlarımı her gün onun bunun avuçlarında görmeye tahammülüm kalmadı, kulaklarım bu çirkin sözleri ve arsız küfürleri duymaya dayanamıyor artık, " Ama sen o saldırılar karşısında susmuyorsun. Aynı mektupta şöyle devam ediyorsun: "Onlar sövüp sayacaklar bense bir heykel gibi karşılarında dikilip duracağım, ben bunu yapamam... [...] Ben bu gürültü, patırtı, ikiyüzlülük ve tezvirle dolu hayatı sevmiyorum. Gel beni bu delilerin elinden kurtar. [...] Onlara bana eziyet etmemelerini yaz. Yaz beni rahat bıraksınlar. Ben ne onların sevgisini istiyorum ne de kinlerini, düşmanlıklarını. "**

Evdekilere de bağırıyorsun. Küfürler yağdırıyorsun. Isırıyorsun. **"Hanımcığım gel bak bu Furuğul zaman ne yaptı yine!"** Hizmetçinin sesi anneyi getiriyor. Annenin dayakları seni yıldırmıyor. Annenin yüzüne karşı ağlamadığın için daha ağır dayak yiyorsun. Soma da gidiyorsun hizmetçiyi yumrukluyorsun, elbisesini dişlerinle yırtıyorsun. Çocuklar senin saçlarını çektiklerinde sen de onların elini ısırıyorsun, saçlarını çekiyorsun, gömleklerini yırtıyorsun. Komşu çocuklar, seni tehdit ettiklerinde sen geri adım atmıyorsun. Seni tenha bir yerde kıstırdıklarında ve sana dayak attıklarında onların gözleri önünde ağlamıyorsun. Ayaklarını yere çarpıyorsun, dişlerini sıkıyor, zıplıyor bağırıyorsun: "İyi yaptım... iyi yaptım..." Çocuk, sen bilmiyorsun yıllar soma seninle aynı zaman diliminde büyüyen erkeklerin karşısında da durup bağırmak zorunda kalacaksın. Onlardan kimisi seninle cinsellik arzularından dolayı ilgilenecek, kimisi şiirine saldıracak, kimisi cadaloz, huysuz diyecek, kimisi ise senin şerefine, onuruna saldıracak ve sana kaltak, sürtük bir fahişe diyecek. O zaman da onlarla yüz. yüzeyken direneceksin, ağlamayacaksın, susmayacaksın. Şiirlerini yazacaksın. Ama şimdi allı yedi yaşlarında bir çocukken sadece bağırmakla, dövünüp hırçınlıkla içindeki alevi def etmeye çalışıyor, çabalıyorsun. Sen yaban at sürüsünden ayrılmış bir tay gibisin. Kendi sürünü arıyorsun. Bunlar senin cinsinden değiller. Odaların arasında, bahçede uzun çınar ağaçlanma ve akasyaların arasında kişneyip, koşup duruyorsun. Vadilere yol bulamıyorsun. Bunun için midir çorap, ayakkabı giymeyi sevmiyorsun? Diğer çocuklarla sek sek oynarken, ip allarken yalın ayaksın hep.

Yıllar sonra kendi çocuğunu geride bırakıp ilk kez yurtdışına bir kargo uçağıyla yolculuğa çıkacaksın. Battaniyeyi alıp kutuların üzerinde uyuyacaksın. Diğer dört yolcu şaşıracaklar. Sen aldırmayacaksın. Uyandığında kargo uçağın Beyrut'un üzerinde geçiyor olacak. Uçaktan inip otele gitmek üzere bir hostes seni ve diğer yolcuları -ki toplam beş kişisiniz-almaya geldiğinde sen ayakkabılarını çıkaracak ve koltuğunun altına alacaksın ve bundan müthiş sevk duyacaksın. Sen özgürlüğün, yaşamın ve şiirin vurgunu, aşığısın.

Diğer çocuklarla dalaşıp da yenildiğinde bazen ablan Puran'ın kollarına sığınıp ağlıyorsun. Onun deyişiyle "İkimiz ağlaşır, sonra iki kedi yavrusu gibi sarılarak uykuya dalardık. " Ama çoğu zaman her kavgadan sonra koşuyor o dipteki odaya sığınıyor, ağlıyorsun. Hıçkırıkların dinince gelip avluya açılan pencerede oturuyorsun. Sırdaş pencerenin eşiğinde. Avludaki,

sokaktaki akasyanın büyülü kokusunu sana getiren, bahçenin yüreğini, gökyüzünü sana getiren, üstelik sana bağırmayan, seni aşağılamayan pencerenin. Bilmiyorsun çocuk! Ne kadar çok ağlayacaksın. Ne kadar çok yalvaracaksın pencerelere! Sen hepimizin penceresinin ve bahçesinin şiirini yazacaksın. O şiirleri yazacağın yıllar gelip çattığında, sen yeni bir pencere bulacaksın, kendi yaşamına, yaşadığın topluma ve şiire baktığın başka pencere; **"bir pencere bakmak için /bir pencere duymak için /kuyuya benzer bir pencere..."**

Sen daha ilk yaşına basmadan baban görevli asker olarak Hazar kıyısına gitti. Siz çocuklar ise yaz. aylan boyunca hep oraya, Nevşehir'in kumsalına, masmavi denizine koştunuz. O denizin dalgaları, tuz ve kum tadan rüzgârı senin çocuk belleğine kazındı. Ancak buğday başağı rengindeki saçların karardıkça günlerin de kararmaya başladı. Ve sen kaçmayı düşündün; hayır düşünmekle kalmadın, arzuladın ve sonunda mektuplarında da dediğin gibi baba evinden koca evine, Tahran'dan Ahvaz'a ve İran'dan İtalya'ya kaçtın. İki kız kardeş evinize ev demediniz, yuva demediniz. Orası yatılı askeri okuldu sanki. Bir kışla. Kapılanılın sürekli sizin, kızların yüzüne kapalı olduğu kocaman kütüphanesiyle bir kışla. Kapıların çoğu, senin ve ablanın yüzüne kapalıydı. Üzerine de "girilmez" diye etiket yapıştırılmıştı.

Çocuk yaştayken evlendiğin çok ama çok sevdiğim ona defalarca dile getirdiğin Perviz'e yazacağın mektuplarda dediğin gibi o evin dolup taştığı "gerek"lerden nefret ediyordun ve edeceksin. Sen hep erkek çocuklan taklit edeceksin. Neden? Hep duvarların kıyılarında yürüyerek, hatta gözü kapalı yürüyerek, onlardan geri kalmadığını mı ispatlıyordun? Yoksa gözden düşmeyi, aldırmazlıklarım mı telafi etmeye uğraşıyordun? Sen neye çabalıyordun? Seni dinleyen yoktu ki! Sen çocuktun, sen bilemezdin erkeklerin dünyasında kadın olmak zordur, çok zor. Rahminizde yüreğinizin kanıyla beslediğiniz, bacaklarınızın arasından bu dünyaya getirdiğiniz erkeklerin bu rahimleri dağladıklarını, kendilerini doğuran kadınların dillerini kestiklerini, köleleştirdiklerini bilemezdin ki çocuk! Ve sen günahı seçtin! Şey tam seçtin. Ateşi ve isyanı seçtin.

Sen neden şeytanı seçtin? İsyan şiirlerinde hep ondan yana duruyorsun. Seni şeytana benzettikleri için miydi? Yoksa sen onu yanına alarak bililerini mi alt etmeye çalışacaksın? Hayır sen alt etmiyorsun çocuk. Sen kendi öfke ve nefretinin yükünü arttırıyorsun.

Baba eve girince sevinemiyorsun. Hayır, hayır. Onu seviyorsun. Hem de çok seviyorsun. Ama kalbini titreten onun sevgisi değil. Korkusudur. Çatık kaşlı, buyurgan sesli kara bir korku. Sabahlan hepinizi, hatta senden sonra dünyaya gelen Feridun'u da uyandırırdı bu ses. Daha hava alacakaranlıkken... O saatte uyku ne kadar da tatlı olur, bilirim. Baban bunu bilmiyor muydu? Baban bilmiyor muydu ki çocuk o saatte uyku uyumayı sever? Ama o sizi uyandırırdı. Pencerenin önüne doğra sıraya dizerdi. O önde, siz arkada. Radyoda geleneksel sporların yapıldığı yer olan zorbana davulcusunun parmakları davulda titrer dururdu, kalın sesi kahramanlık şiirleri okur ve "yiğit"lere ritmik hareketler yaptırırdı. Baba yüksek sesle sayardı: Bir, iki, bir, iki... Sabah jimnastiği! Asker eğitir gibi! Kışlada uyanır gibi uyanırdınız. Gözleriniz uykudan açılamazken bir, iki, bir, iki... sonra lan çok komikti, diye anımsayacaksınız. Ama o günler hiç de komik değildi. Nefret bir şeydi spor! Baba da nefret bir şeydi. Anne de!

Almanya'dan babana şöyle yazacaksın:

"Sizin söylediklerinizi ciddiye aldığımı hiç anımsamıyorum. Siz bize pür hararet öğüt yağdırırken, eminim diğer çocukların da kafaları benimkisi gibi başka şeylere takılırdı ve ertesi gün uyandığımda sizin öğütlerinizin tümünü unutmuş olmadığımı anımsamıyorum, ya da tam tersine, benim ruhumun bir hatadan dolayı pişmanlık ve suçluluk duygusu ile titrediği zamanlar ve size gelip ve ne yaptığımı söylemek ve sizden öğüt almak istediğimde, her zamanki gibi korkmuşum ve sizin bir yabancı olduğunuz duygusuna kapılmışım. Neden böyle olmalı? Siz ki bu kadar çok psikoloji kitapları okurdunuz, bunların nedenlerini bilmeliydiniz. Ne zaman geçmiş yaşantımı, sizin evinizde geçirdiğim son bir yılı hatırlasam ödüm kopar. Bir hırsız gibi, iyisi ve kötüsü He her şeyim gizlice. [...] Özgürüm, bana vermekten korktuğunuz özgürlük ve benim sizden gizli olarak elde etmek istediğim ve bu nedenle de hatalar yaptığım özgürlük. Halbuki, benim bu özgürlüğü elde etmemde bana yardımcı olmalıydınız, doğru olan buydu. [...] Artık kimsenin nefret ve aşağılama dolu gözleri üzerimde değil. Artık kimse bana bunu yap ya da bunu yapma demiyor. Kimse beni kafasız bir çocuk olarak görmüyor. Ve ben kendim için, kendi benliğim ve varlığım için sorumluluk duyuyorum ve bundan sonra olası hatalar için kendimi affetmem. "

Puran diyor ki;

"Anne tek tip topluma, tek tip eve ve tek tip insana inanırdı. O herkesi aynı biçimde ve renkte, kendi isteklerinin renginde ve biçiminde... Elimizle yemek tabağını geri ittiğimizde - ki Furuğ tabağı fırlatırdıannenin belirlediği saatlerde şehre inilmediğinde, onun söylediği saatte odanın ışıkları sönmediğinde ve sus pus lal olmadığımızda ya zorlaüzerine geçirilen elbiseyi üzerinizden attığınızda, ya da Furuğ gibi elbiseyi yırttığınızda, askerine kızan bir komutan edasıyla kızar, yüzü öfkeden pul pul olur, bağırır, çığlıklar atar beddualar yağdırırdı. O bunları yapar ama bizim neden ona karşı durduğumuzu anlamazdı... Neden Furuğ yeni satın alınan rugan ayakkabısını bahçede toprağa sokar, eğer bükerdi ve neden Feridun ceketinin kenarını jiletle keserdi? "

Ama anne sizi severdi, çok severdi.

Sizin evde sevgi ne kadar çok biçim değiştirmişti. Nefretle sevgi nasıl da yan yanaydı. Ne kadar hızla biri diğerine dönüşürdü? Ondan mıydı ki sen de bir gülüyorsun, bir ağlıyorsun? Bir sevgiyle coşuyorsun, bir öfkeyle yanıyorsun? Bir umutla sarılıyorsun hayata, bir ölümü arzuluyorsun? Senin küçücük dünyanda sevginin, nefretin, şefkatin sınırları keskindi, ya da hiç sınırın yok muydu? Uçurumlar mıydı bunları ayıran?

İlkokula başlıyorsun. Bu yıllarda aklında babadan kalan am nedir? Kitaplarla tanıştırmak mı? Bir de gazete kâğıtlarıyla kese kâğıdı yapmayı öğretmesi aklında kalmış: "Para kazanmayı öğrenmelisiniz!" Doğru. O seni evinden alacağı gün sen beş parasız kalacaksın Furuğ. İyi öğren. Ama senin aklın kitaplardaydı. Şiirlerde. Senin kutsal yedi yaşlarındı! O günler geçip gidecek, **"o gövdenin gizlerine gözlerin daldığı o mavi damarların güzelliğiyle, çekingen tanışma günleri / bir el tek bir çiçekle / bir duvar arkasından çağırırdı öteki eli / ve küçük mürekkep lekeleri, / bu karmakarışık, acıklı ürkek elin üzerinde.../ ve aşk / utangaç bir selamla kendini anlatırdı. "**

Tüm bu kargaşada ve moral yıkıcı ortamda sen şiirle tanışıyorsun. Sen büyük bir şair olmak istediğini, 22 yaşındayken Almanya'dan babana yazacağın mektupta açık açık dile getireceksin:

> **"Babacığım... [...] Benim eğitim ve iş durumum hakkında sormuştunuz. Siz benim yaşamdaki gayemin ne olduğunu biliyorsunuz. Belki biraz aptalca olabilir, fakat ben sadece burada memnun ve mutluyum. Ben büyük bir şair olmak istiyorum. Benim hiçbir zaman bundan başka bir uğraşım yoktu, yani kendimi bildim bileli şiiri sevdiğimi anlamışım. "**

Senden başka kimse senin büyük bir şair olabileceğine inanmıyor. Mahallenizdeki Suruş İlkokulu'nu bitirdikten sonra yine aynı semtte Hüsrev Haver Lisesi'ne başladığında ilk gazellerini yazdın. Ama babanın korkusuyla hepsini yırttın attın. Bu ham gazelleri, ölümünden bir yıl kadar önce, ablana itiraf edeceğin gizli platonik aşkına mı yazıyordun?

"Puran, sen şimdilerde önemli bir doktor olan o komşu çocuğu hatırlıyor musun? "

Evet! Neden?

Hiiç! Çocukken ben ona âşıktım... Çok komik! Ama onun gözü sadece seni görürdü. O günler, çocukluk işte, sabahlara kadar onun için ağlardım. "

Artık genç kız oluyorsun. Serpildin. Ergenlik seni o yaramazlıklardan da uzaklaştırıyor galiba. Ama kendi içine kapanmaya başladın. Yaşın on dört. Sevilmek, beğenilmek, övülmek istiyorsun. Ama seni şefkatle sevecek olanlar kendi çatışmalarıyla uğraşıyorlar. Neden baban, ablam bir an evvel koca evine göndermek istiyor? O daha 15 yaşında. Neden Feridun'u yurtdışına göndermekte ısrar ediyor? O daha 12 yaşında bir çocuk. Annenin teyzesinin torunu, komşunuz Perviz de size dadanmış. Gözü seni arıyor hep. Senden on beş yaş büyük. Perviz şakacı bir adam. Senin de ilgini çekmiş gibi. Ama annen baban seni görmüyorlar değil mi? Sen, Perviz'le evlenmek isteğini cesaretle dile getirdiğinde baban pek de karşı koymadı. Neden? Tüm bu nedenlerin altında babanın ikinci kez evlenmek isteği yalıyordu. Onun evden kaçak düşmeleri, eğlence yerlerine ve kadınlara yakın davranmaları da aslında bir kaçıştı! Sen evlenmeden önce ikinci eşini aldı. Ev arlık bir ev değildi.

Puran diyor ki;

> **"Furuğ âşık olunca iki ayağını bir pabuca soktu ve cesaretle Perviz 'le evlenmek istediğini söyledi. Babası yaşındaki Perviz'le... [...] Furuğ'daki daha yaşlı erkeklere eğilimi babam oluşturdu. O her zaman bahasını arıyordu ve asla da bulamadı. Bizim mali açıdan sıkıntımız yoklu, babamız bizi her yönden tatmin etmişti; ama kaçıncı sınıfta olduğumuzu ya da ne yaptığımızı bilmezdi. Annem koyu bir diktatördü. [...] Babamızın ikinci evliliğe karar vermesi evi dağıttı. Aile içi atmosfer çok çalkantılı ve kargaşa doluydu. Fıtruğ'un Perviz'e sevgi beslemesi baba evindeki sevgi noksanlığındandı. Baba evinde şiddet ve soğukluk egemendi. Hatırlarım Perviz ve Furuğ evlenirken, Perviz'in gelinlik alacak parası yoktu. Bıı da ailemizin karşı koymasına neden oldu. Ama Furuğ açlık grevi yaptı. Küstü. [...] Fıırıığ duygu dolu, dur duraksız ve çılgındı. Perviz ise mantıklı, hesap kitap insanı ve çok sıradan bir erkekti. "**

O başka bir söyleşisinde şöyle diyecek:

> **"Şapur... vefalı bir erkekti, Furuğ 'dan sonra asla başka bir kadının adını ağzına almadı, başka bir kadınla ilişkisi olmadı. Furuğ hakkında kimseyle konuşmadı. Sorun şuydu: Perviz kendisine ev hanımlığı yapacak bir kadın istiyordu. Çocuğunu başı**

üstünde tutacak bir anne. Ama Furuğ bir şairdi ve şair hayatını kumara oynar. Kimse Furuğ kadar şiire bedel ödemedi ve herkes işte bu şeylerden dolayı ona çok eziyet etti. Ölümünden sonra ona defalarca makale yazan bu aydınlar güruhu, onun anasını ağlattılar. Neden? Çiinkü onu kıskanıyorlardı. Yaşama onlardan iki santim daha yüksekten bakan birini çekemiyorlardı. Tabii, Furuğ'un çok acı bir dili vardı. Dobra ve cesurdu. Günün koşullarına göre laf etmezdi. Ne kadar uyarırsam da kâr etmezdi. Onlar ne kadar değerliler ki hatırları için insan yatan söylesin? Doğru söylüyordu!"

Kargaşa ve karmaşa ortamında sen Perviz'le gizli gizli buluşuyor, mektuplaşıyorsun. Perviz haziran ayındaki mektubunda sana, belki senin göremediğin, ya da görüp de algılayamadığın, belki de görmezden geldiğin kendine ait büyük bir gerçeği açıklıyor:

''Ben seni değerli bir kız olarak biliyorum; ama esasen karşı cinse pek hoş düşünceler beslemiyorum. Sizin yanınızda bir hakikatin var olduğuna inanamıyorum ve şayet bulunursa da çok az ve değersiz olduğundan eminim; çünkü hayatın bana öğrettiği ve kendi kişisel tecrübelerim bu düşüncenin doğruluğunu ispatlamakta. Böylece bu kuşkusuz gerçeğin aksi ispatlanın caya kadar kendi düşüncemden vazgeçmeye boyun eğmem. Mesela senin bana söylediğin sevgili sözcüğüyle benim sana hitaben söylediğim sevgili sözcüğünün çok farklı olduğuna inanıyorum. Birini hakikate eşdeğer, diğerini ise hakikatten uzak buluyorum. Bu benim düşüncemdir ve bıı konuda sen bunun tersini pratik olarak bana ispatlamaksın.

Perviz Şapur, Pazartesi gecesi, 5 Haziran 1950"

"Karşı cinse" güvensiz, önyargılı, sabit fikirli ve aksinin ispatını ise "pratik" olarak sana yükleyen bir erkek! Ama sen oralı değilsin. Şimdilik. Onunla evlenmeyi kafaya koymuşsun. Gençliğinin verdiği coşkuyla, sana özgü saflık ve açık sözlülük ve cesaretle ona evdeki sıkıntılarını yazıyorsun. Hır an evvel seni alıp bu evden kurtarmasını istiyorsun:

"Pervizciğim gürültü patırtıdan, bağırtılardan, kavgalardan ve çekişmelerden kurtulmak için bu gece bu odaya sığındım. Ben kendimi bildim bileli bu tür şeylere karşıyım ve hep daha sakin ve gürültüsüz bir hayat arzuladım; ama bazen Tanrı bile insanla inatlaşıyor. Ne yapabilir ki insan? Şimdi onlar avluda komplo kurmakla meşguller. Lambayı benden almak istiyorlar. Biliyorsun benim dolabımın olduğu odada elektrik lambası yok. Ampulü uzun süredir yanmış... Ben de geceleri yaklaşık bir saat gazyağı lambasını kullanıyorum. Evin sahipleri sinirlenmişler. Nasıl olur hem gazyağı hem elektrik kullanılır diye. Halbuki kendileri her gün bir teneke gazyağını soba ve ütü için kullanıyorlar. Sabahtan beri ev ahalisiyle kavga ve mücadele içindeyim. O kadar ağladım ki gözlerimin içi hâlâ yanıyor. Bana diyorlar ki neden sana bu kadar çok mektup yazıyorum. Ben anlamıyorum. Suç mu bu? Zavallı ben insan değil miyim ve birisini sevmeye, ona mektup yazmaya hakkını yok mu? Size gelmeye izin vermiyorlar, evden dışarıya ayak atmama izin vermiyorlar. Çıldıracağını. Ben mahpus muyum? Ben sizin evden başka yere gittiğim mi var? Ben genç değil miyim? Gezme, dolaşma ve eğlenme hakkım yok mu? Yalnız gitmem diyorum, peşimden gelin diyorum. Kim gelirse gelsin. Ama duyacak kulak nerde! Ağlıyorum, bağırıyorum. Bu evde kimsenin mantıktan anladığı yok. Birisinin anlayışı olsa o da korkusundan çıt çıkaramıyor. Bu evde herkes kendini beğenmiş, herkes despot ve zorbadır. Ben de sonunda kaçacağım. Başka çare yok. Bir gün bakacaklar ki artık ben yokum! [...] Bu

sabah makas kaybolmuştu. Ben hırsız mıyım ki makası gizleyeyim sonra satayım? Benim kendi makasım var zaten. Bir saat soruşturma ve sorgulamadan sonra dolabımı açar açmaz hepsi benim dolaba saldırdılar. Benim bu evde sadece bir tane dolabını var ve onu bile bana bırakmıyorlar. [...] Bugünkü tarihi saldırıda bütün eşyalarını darmadağın oldu. Önemli bir şeyim yoktu ama bu yapılmamalıydı, yakışmadı. Ben de kendimi savunabilirdim. [...] (sonunda lambamı alıp götürdüler. Şimdi ne yapacağım?) Bir saat okkalı bir kavgadan sonra mektubumun devamını karanlıkta yazıyorum [...] Öğleden sonra, çayı herkesi beklemeden ve herkesten önce içtiğim için kafama sıkı bir yumruk yedim... [...] Benim günlük yaşantını budur işte... (7 Temmuz, Pazar)

O kocaman ev, kocaman avlu, akasyaların boylandığı geniş avlu senin için daracıktı değil mi? Hazar kıyısındaki Nevşehir'de, ev bir bağ

gibiydi. Bir yanının penceresi denize bakardı, diğer pencereler ormana. O küçük ahşap kapı ise Rıza Şalı'ın yazlık sarayına. Tahran'daki eviniz de büyüktü. Ama buna rağmen özellikle sen kaçmak istiyordun. Siz iki kız kardeş, kadınlar sülalesinden olduğunuz için miydi ki oralar daracık hapishane gibi geliyordu size ve hep kaçmayı düşünüyor, düşlüyordunuz? Kim bu uğursuz tohumu ekiyordu senin çocuk kalbine. Annen de ay m sülaleden değil miydi? Öyleyse o neden sizin çevrenize duvarlar örmüştü? Sen evlenerek hapishaneden kaçtığım sandın değil mi? Hayır, sen sadece hapishanem değiştirdin. Gardiyamm değiştirdin.

Bu arada sen resme merak sarıyorsun. Mehdi Katoziyan ve Ali Asker Potger'in gözetiminde Potger' in atölyesinde resim öğrenmeye başlıyorsun, ardından büyük ressamın adım taşıyan Kemalülmülk Kız Sanat Lisesi'ne geçiyorsun. Ama bu okulu evliliğin dolayısıyla bitiremiyorsun. Eğitimin yanda kalıyor. Daha evliliğinizle onay almadan sen Perviz'le gizlice buluşuyorsun. Sizde ya da onlann evinde... Mektuplan yazıyor, veriyorsun Feridun'a. O da gizlice Perviz'e götürüyor. Mektupların çoğu bir yandan evinizdeki kavgalara, gürültülere, diğer yandan Perviz ile evlenme hazırlıklan ve bu konudaki senin çocuksu komplolarına aittir. Sen Perviz'in o kısa mektubunda ifşa ettiği gerçeğe rağmen ona evlenmeden önce, evlilik süresince boşandıktan soma hep "sevgilim" dedin, "sevgili Perviz," dedin.

"Sevgilim Perviz... Annen bizim evleneceğimizi duyunca Nevvab Hanını 'm dediğine göre düşüp bayılmış ve sana belaokumuş çünkü sen bir kızı8yıldan beri seviyormuşsun ve onu bir süre önce kocaya vermişler ve şimdi o boşanmış ve seninle evlenmeyi bekliyormuş. Perviz 'ını, [...] ben gözyaşı dökmekten kendimi alamıyorum. Bunlar inanılacak şeyler değil ya da doğruysa ben o geçmişteki aşktan kalbinde bir eser kaldığını düşünmüyorum. Ama Perviz, şayet öyle değilse ve sen onun yanında mutlu olacaksan benim bir diyeceğim yok; fakat unutma ki bu unutma benim hayatıma mal olur çünkü ben ölürsem ancak sen gerçekten seni unuttuğuma inanırsın! [...] Ben sensiz bir an bile yaşayamam... (13 Haziran 1950) "

Fakat her şeye rağmen senin direncin ve babanın karşı koymaması sonucunda evleniyorsun. Perviz senin ilk dillendirdiğin aşkındır. Sen 16 yaşındasın ve onun evine sade bir düğünle gelin gidiyorsun. Sen gelinlik istemedin, mücevherat istemedin, annen baban çeyiz dizmedi. Sen dul bir kadm gibi gittin Perviz'in evine. Perviz'in ev tutacak, sana ev kuracak parası yoktu.

> **"Sen benim durumumu biliyorsun. Anne babamın beni düşünmediklerini de biliyorsun. Onlar şimdiye kadar benim adıma en ufak bir şey almadılar ve yüz yıl geçse ve ben burada kalsam onlar bu bonkörlüğü göstermeyecekler. Hiçbir şeyim olmadan sadece kendimi alıp sizin evinize gelmek, sizin sofranızda yemek yemek ve sizin yatağınızda yatmak ve sizin rahatsızlığınıza neden olmak benim için çok zordur. [...] Sen yalnız olsaydın ve bir tek odada hiçbir şeysiz yaşıyor olsaydın, Tanrıya ve sana ki en azizi insin yemin olsun ki o gece bana kalmam için ve evime gitmemem için bana ısrar ettiğinde kalırdım. [... J Bu nedenle de annenin ve diğerlerinin gelip sadece beni hiçbir şeysiz olarak atıp o eve getirmelerine karşıyım. Utanıyorum Perviz. Yemin olsun ki beni öldürsen de gelmem. Ben başkalarının kinayelerine katlanamam... (19 Temmuz)"**

Ve evliliğinize onay çıkınca da sen hemen Perviz'e yazdın ve özel ulağınla çocuksu coşkunu ve sevgini ona ulaştırdın:

> **"31 Temmuz 1950, Perşembe. Perviz, sevgili eşim. Sanırım artık sana eşim diye hitap edebilirim. Sen de istersen bundan böyle bana sevgili eşim diyebilirsin. Annemin bu kadar vefasız ve taş kalpli oluşundan dolayı kendimi yok etmek istiyordum... Tanrıya ve yanında kutsal ne varsa yemin olsun ki seni çılgınca seviyorum ve sen beni terk etmeden önce ben kendimi bu hayatın zincirlerinden kurtaracağım. [...] Çok bedbaht olduğumu biliyorum. Senden sonra yaşayamazsam ve ölümü yeğlersem sakın bana serzeniş etme. Çünkü insan, hayatının temelini kaybedince çaresi yok ölmelidir. Evet Perviz, sen beni terk edersen ben ölürüm. [...] Siyahtan öte renk yok! Elveda sana... 1İ7 sadece bugün için ya da her zaman için ve bu tamamen senin kararına bağlı!"**

Evlendikten sonra, kocanın işi nedeniyle Alıvaz şehrine gitmek zorunda kalıyorsun. Çok büyük bir coşkuyla gidiyorsun Ahvaz'a; ama bilmiyorsun ki bir yıl bitmeden, yani 1951'de, aranızdaki geçimsizlik yüzünden babaevine Tahran'a geri geleceksin. Geldin. Ve gelir gelmez de Günah adlı şiirini yazdın ve verdin şair Feridun Moşiri'ye Roşenfekr dergisinde yayımlasın diye. Yayımlandı ve kıyamet koptu.

Bu senin kaçıncı kişisel kıyametindir? Mahşerin provası yapılıyor. Ancak senin günahlarını ve sevaplarını tartanlar, iyilik melekleri değildir! Onlar senin aleyhinde hiçbir sözden kaçınmıyorlar. Baban da onlara katılıyor. Bu sana çok ağır geliyor. Babanla bu konu hakkında mutlaka tartışmışsın. Ama aranızda neler geçtiğinden haberimiz yok. Sen babana sordun mu baba, hani sen büyük ediptin, edebiyat ve sanatseverdin? Ona, senin yanında olması gerektiğini söyledin mi? Bu pek de yadırganacak şey değil: Yaşadığın toplumda, Şah diktatörlüğünün ve baskısının bunalttığı toplumda yeşeren bodur aydınımsıların egemen olduğu edebiyat dünyası, hele o çok meşhur Firdevsi edebiyat dergisi sana karşı koyuyor. Sen bir çocuksun daha! Sen 17 yaşındaki genç bir kadınsın, sen hayatının bu döneminde bir kez daha, ama başka bir biçimde bu dünyanın çarkının, sermayenin fallik güçlerinin değinilenine su taşıdığım tecrübe ediyorsun. "Sevgilim" dediğin kocan Perviz de öfkeleniyor sana. Şiirin yayımlandığı dergi Roşenfekr işi daha da büyütüyor. Baban dayanamıyor artık ve seni evden atıyor. Şefkatini esirgeyen baban, öfkesinde pek cömert davranıyor. Babanın seni evinden sokağa atmasını kendi kişisel tarihine yazıyorsun. Kocan ve kocanın ailesi sana arka çıkmıyor.

Ah Furuğ sen ne yaptın? Bütün kuralları alt üst etmeye nasıl cüret edersin, nasıl kalkışırsın buna? Ben şairim diyorsun! Ben severim diyorsun, bir erkeği severim diyorsun! Furuğ, senin cinsinden olan kadınlarla yatıp kalkan erkekler bunu böbürlenerek birbirlerine anlatabilirler, hatta makalelerinde yazabilirler. Kadın bir maldır. Bir şeydir. Bir şey nasıl düzene karşı ayaklanabilir? Ayaklandın ve baban seni evden attı. Gittin Şah Caddesi'nde küçük bir oda kiraladın. Ama geçinemiyorsun değil mi? Akşama yiyecek ekmeğin yok. Bir yere gitmek için otobüse binecek paran yok. Ama şiirden değil kopmak, ona iyice sarılıyorsun. Senin biricik sevgiline, sevdan olan şiirine sarılıyorsun. Ama sonunda yoksulluk bir taraftan, gazetelerde sofra sofra yazılan töhmetler, küfürnameler sana boyun eğdiriyor değil mi? Babaevine dönüyorsun. Senin her geri adımınla onlar ne kadar çok sevinmişler, kına yakmışlar ve sen nasıl da ezik hissetmişsin kendini. Sermaye egemen toplumdaki erkeklerin kuralları pek acımasızdır Furuğ! Bunu defalarca tecrübe edeceksin. Babaevine dönüyor ve evin bir odasına kapanıyorsun ve kimseyle görüşmek istemiyorsun. Babanın yüzünü görmek istemiyorsun: şeytan görsün yüzünü! Sonunda dayanamıyorsun ve koca evine dönüyorsun. Mecbur bırakılıyorsun. Bunu kendine yediremiyorsun. Onun için mi sürekli kocam methediyorsun? İyi birine boyun eğmek daha çekilir olur değil mi?

> **“Seni 20 gün sonra göreceğim düşüncesiyle teselli bulamıyorum. Bir kez daha sana tapıyorum desem ne çıkar! Ben sana gerçekten tapıyorum, sen bunu bilmiyor musun? Bana söyle, yalnızlıkla ne yapıyorsun? Ne yemek yiyorsun? Hayatın nasıl geçiyor? Perviz, ben artık senden ayrılmak istemiyorum. Bu son olsun!"**

Öyle mi? Son mu oldu? Boyun eğmek sana göre bir şey değil. Açık sözlü ve cesursun. Sevginde ve öfkende samimisin. O kadar çok beğendiğin ve takdir ettiğin, ressamlığın püf noktalarını ve yeni tekniklerini öğrendiğin, hatta şiirinden etkilendiğin ressam ve şair Sohrap Sepehri'ye herkesin ortasında şiirlerinin biraz daha yaşamımızla, yaşamakta olduklarımızla ilgili olmasını söyleyen dostsun. Herkesin şair Imad Horasani'nin karşısında sustuğu zaman, sen misafirlikte olduğuna bakmadan ona, **“Bırak bu afyonkeşliği...”** diyen, kendine ve şiirine zarar vermemesini cesaretle söyleyen yirmili yaşlara daha yeni adım atmış bir kadınsın.

Ahvaz'a, kocanın yanına dönüyorsun. 17 Mayıs 1952'da oğlun Kamiyar'ı dünyaya getiriyorsun. Sen ona Kami diyorsun. Ne kadar çok seviyorsun onu. Çılgınca bir bağlılıktır bu. Sen hep çılgınlıklar içinde yaşadın. Sevgin ve nefretin korku yarattı. Bağlandığın her şeyin senden koparılıp alınacağını bilmelisin artık. Belki de bildiğin içindir ki her güzel şeyin zeval bulacağım, yok olup gideceğini en derin duygularla algıladığın içindir ki güzellikler sana hüzün verir.

Çocukluğun o hengame içinde geçtiği babaevin bir yangın yeri gibiydi, olmasını dilediğin çocukluk yıllarını yakıp kül etti, çocukluğunu kaybettin. O yedi yaş yıllan bir hasret olarak içinde kazındı. Soma bunun da şiirini yazacaksın:

> **ey yedi yaş**
>
> **ey yola çıkmanın şaşılası anı senden sonra ne varsa**
>
> **çılgınlıklar, bilgisizlikler yığınında geçip geçti**
>
> **senden sonra**
>
> **bizimle kuş arasında**

bizimle meltem arasında

korkunç diri ve aydın bağlantı olan pencere

kırıldı

kırıldı

kırıldı.

senden sonra topraktan yapılı o bebek

su

su

sudan başka hiçbir şey söylemeyen bebek, suda boğuldu.

O yıllardan sadece anne baba sevgisine susamış bir çocuğun anıları, acı hatıraları kaldı sana. Resim kursun koca evine kaçış yüzünden yanda kaldı. Kocana ve onun kuşkularına ve isteklerine boyun eğmediğin için evliliğin yanda kaldı. Ama bilmiyorsun daha; oğlun Kami de elinden alınacak. Ömrünün sonuna kadar görmeyeceksin onu. Buna şimdi inanamıyorsun. Senin aslında yaşamın da yanda kaldı Furuğ!

Kami dünyaya geldiği yıl ilk kitabın Tutsak adlı toplu şiirlerin yayımlanıyor. Perviz'le arandaki çatışma bu kitaptan soma tekrar alevleniyor. Perviz ayrılmak niyetini, seni Tahran'a göndererek, sana mektup yazmayarak, Tahran'a seni görmeye gelmeyerek bildiriyor. Baba, senin varlığından utanç duyuyor. Ama sen aynı hırçın çocuksun. Çocuk olmana karşı bütün bu acımasız bağnazlıklara karşı cesaretle duruyorsun. Ağlamıyorsun; ayaklarını yere inatla çarpıyor "İyi yaptım, iyi yaptım!" diyor ve şiirlerini yayımlıyorsun. Ama sonunda ruhun bu kadar çok baskıya dayanamıyor. İçindeki çocuk yıkılıyor. Rezai Ruh Hastalıkları Hastanesi'ne yatırıyorlar seni. Ama nafile!

Senin, uysal bir "ev hanımı" ararken hayatına giren isyankâr, cesur ve dimdik bir kadının her sözüne, her davranışına hata bulan bir erkeğe, "komik" diyeceğin bir aşkla evlilik hayatını sürdürdüğün erkeğe, onun hak etmediğini sonra fark edeceğin sözler söylüyorsun. Sen de seni suçluyorsun. O kızmasın diye, desteğini senden kesmesin diye sanatım bile inkâr ediyorsun. Onu diktatörlüğünde haklı ilan ediyorsun.

> **"Sen yeryüzünde yaşayan erkeklerden farklısın. Sen onların hepsinden daha iyi ve daha üstünsün. Bana dayak atmakta haklısın. Çünkü ben kötü oldum. Çok kötü oldum. Uzakta yaşayan iyi kocamı tatlı sözlerimle teselli edeceğime sürekli sana küfrediyorum. Benim dilimi kesmeli. Ben bu cezayı hak ettim. Vallahi ki hata yaptım. Perviz, ben kim sanat kim! Ben ne zaman sanatçı oldum, ne zaman sanatçı olduğumu iddia ettim? Ben ne zaman sanatımdan söz ettim? Benim bir tek sanatını var o da küfretmek. Beni senden ayıran sanata lanet olsun! Sen olmadan sanatı istemiyorum. Kaldı ki ben hiç sanatçı falan değilim ki... [...] Ben halt ederim**
>
> **sana minnet koyayım ve sanatımla sana böbürleneyim. Ben sanatçıysam sen benden daha sanatçısın. [...] Yalvarıyorum beni cezalandır! Perviz'im bu düşünceyi kafandan sil! Yaşlandım diye tutturma! Ben biliyorum; bu düşünceyi ben senin kafanda oluşturdum. Ama şimdi çok pişmanım. Şaka yapmak istedim... Şayet bir gün sana**

> **ihanet edersem, aynen söylediğin gibi vücudumu parça parça doğrayabilirsin ve gözlerimi kendi parmaklarınla oyabilirsin... "**

Sürekli haklı çıkardığın "erkeğine" sana güvenmesini boşuna söylüyorsun. O sana la başından kadın cinsine güvenmediğini söylemişti. O, senin sevgili sözcüğüne değer vermediğini de söylemişti. Seni edebiyat toplantılarına çağıranları reddediyorsun. "Kocam gelsin, gelirim" diyorsun! Bu sana göre bir cevap değil; fakat sen isyan bayrağım kaldırmıyorsun. Şimdilik!

> **"7 Ağustos, Sah (1951) Suphi radyo programında beni methederken babam çok kızdı ve annemle kavga ederek, ona "sen kızımızı kötü yola ittin, " dedi.... Pervz'çiğim, Bayan Saidi şimdiye kadar iki üç kez davet etti ama ben hep senin gelişine erteledim ve bilmiyorum sen geldiğinde beni götürecek misin götürmeyecek misin? [...] Senin ve Kami 'nin ölüsünü göreyim yalan söylüyorsam; ben şimdiye kadar annem ve Puran 'ın evinden başka bir yere gitmedim. Bir gece sinemaya bile gitmedim. Ama bana inanıp inanmadığını bilmiyorum. "**

> **"24 Temmuz, Perşembe (1952) Mektuplarında benden memnun olduğunu yazıyorsun. Ben de hep senin görüşlerine dikkat etmek istiyorum ama sen de beni fazla kısıtlamamayı düşünmelisin. Çünkü benim özgürlüğe ihtiyacım olmasa dahi, bu özgürlük fikri bana karakter verir, bana vardım eder ve bana şevk verir [...] Perviz ben seni seviyorum ve hayatımı seninle sürdürmeyi çok çok istiyorum. Ben biliyorum; senden ayrılırsam senin aşkının ve sevginin anısı ömrümün sonuna kadar bana acı verecek. Ama ne yapabilirim. Senin insafın olsun, ben de elimden geldiğince senin emirlerini yerine getireceğim. Sohen dergisi beni çağırdı, ben gitmedim. Daneşveran grubu, daha önce yazdığım gibi burada çeşitli vesilelerle beni görmeye çalışıyorlar, fakat ben senin için ve sonra nasılsa her şeye ulaşacağım dive özür diliyorum onlardan. ''**

> **"30 Temmuz. [...] Ben seni bir çocuğun annesini sevdiği gibi seviyorum. Yalnızlık benim ruhumu kemiriyor, düşüncemi çürütüp yıpratıyor. Bütün rahatsızlıklarım benim yalnızlıktandır... Bu mektubu yazarken ağlıyorum. Neden ağladığımı da bilmiyorum. Hep böyledir. Normal günlük sözlerimi de söylemek istediğimde hıçkırık yakalıyor. Mutlaka bana acı veren bir neden vardır; ama kendim anlamıyorum. Kendi tuhaf hallerimin nedenini anlamıyorum [...] Pervizciğini, Tanrıya yemin olsun, Kami'nin ölüsünü göreyim ki senden başka kimseyi sevmiyorum ve senden başka kimse kalbimde yok [...] Kim benim sana olan sevgimi inkâr edebilir? Bazen deliriyorsam ve ipe sapa gelmeyen laflar ediyorsam beni affet. Sinirlerim çok yorgun ve yıpranmıştır. Dinlenmeye ve dinginliğe ihtiyacım var. "**

Bu kez kendi duygu düşüncelerini başka türlü anlatıyorsun ona:

> **"3 Ağustos, Pazar (1952) Benim kurallara, geleneklere, yasalara ve halkın düşünce ve inanışlarına karşı gelmeyi ne kadar sevdiğimi bilemezsin; ama benim ayaklarımda beni sınırlayan zincirler var. Benim ruhum, vücudum ve bütün davranışlarım anlamsız ve zayıf sosyal yasalar çerçevesinde mahpus kalmıştır ve ben sürekli, ne olursa olsun alışılagelmişliklerin bir adım ötesine geçmem gerektiğimi düşünüyorum. Ben bu sıkıcı ve kayıtlar ve kurallar dolu hayatı sevmiyorum... [...] Belki benim günaha yatkın bir doğam olduğunu düşünüyorsun; ama değil. Ben şaşırtıcı işler yapmaktan tat**

> **atıyorum. [...] Ben bu "gerek" sözcüğünün hayattan çıkarılmasını istiyorum. [...] Hangi deli insanı bu acı dolu hayata mahkûm etmiş? Ben şimdiye kadar bu konularda sana hiç söz etmedim; ama sen kendin anlamış olmalısın; çünkü ben bildiğin gibi, nasıl ki deh ve yabanıl bir aşktan, tuhaf ve sıra dışı, okşamalardan uzak ve şiddet dolu aşktan yanaysam aynı şekilde özgür ve kaygısız bir yaşamın delisiyim. [...] Ben biliyorum ki sen benim aksime dingin bir hayattan yanasın... "**

Perviz senin sürekli orada burada "sürttüğünü" yazıyor. O senin özgür bir kadın olduğunun, bir şair olduğunun farkında değil daha. Hatta seni boşamakla tehdit ediyor. Sen de kendini savunmaya geçiyorsun:

> **"Beni Köprü 'de gören beyefendiyi görmeyi ve yüzüne tükürmeyi çok istiyorum. Çünkü ben Tahran 'a geldim geleli kız kardeşimi sadece üç kez gördüm; iki kez ben onlara gittim, bir kez de o annemlere geldi ve şimdi yaklaşık iki haftadır onlar Meygun 'a gitmişler. Şayet ben Köprü 'ye gitmişsem Tanrını beni affetmesin. Ben yemin etmek istemiyorum; ama Kami 'nin ölüsünü göreyim, ben Köprü 'ye gitmeyeli neredeyse üç yıl oldu, nerede kalmış orada gezinip tozunmak! Tahran'a geldiğinde gezmek istemediğini yazıyorsun. Sen bilirsin. Ben kendim çok iyi biliyorum ve Tanrım şahittir ki gezmeye, sinemaya gitmedim. İstersen inanma ve beni gezmeye götürme [...] Her aptalın önünde beni küçük düşürmelerim ve söylediğin küfürleri unutamıyorum ve kalbim acı ve üzüntüyle dolup taşıyor. Canımı daha fazla acıtma. Belki de en iyisi milletin değil bizim karşılıklı söylediklerimize inanmalıyız. Çünkü millet benim arkamdan çok laf ediyor [...] Senin aklını karıştırmasınlar. Ben temiz kaldım, temiz kalırını. Sen ve arkadaşlarının ne söyleyecekleri umurumda değil. Bu kadar. Furuğ. "**

Artık direncinin sonuna gelmişe benziyorsun:

> **"Sevgili Perviz, umarım iyisin. [...] Unutma ki ben seni hep bütün kalbinde, ruhumla sevdim ve asla başka biri aklıma gelmedi. [...] Beni boşarsan kendimi iki günde telef edecek kadar aptal değilim. Kaldı ki bu sadece benim başıma gelen bir şey değil. Üstelik ben kendi gücümle çalışabilirim ve ihtiyaçlarımı giderebilirim ve hiç de kötü kadın olmam gerekmez. Böyleyken bile senden ayrılmak istemiyorum ve senin kinayeli sözlerini soğukkanlılıkla tahammül ediyorum [...] Biliyorum ki şiir ve sanat kimseye getirmediği gibi bana mutluluk getirmedi; ama ben onu tüm gücümle istiyorum ve istediğimden ne kadar uzak olduğumu ve beni sınırladığını görünce dünyam kararıyor ve hayattan nefret ediyorum. Ben seni seviyorum; sen istersen beni boşa, ister boşama. Ancak bunu bil ki sen benim hayatımdaki tek erkeksin ve hep de öyle kalacaksın. Öpüyorum. Furuğ. "**

Bu yıllar, senin kendi kişisel sınırlı dünyanda ve seni çemberine alan kısır döngü içinde çırpınırken İran, tarihinin en çalkantılı yıllanın geçinmekte. Senin sonradan tanışacağın büyük aşkının da daha Marksizm-Leninizm'e sırt çevirmediği yıllarda üyesi olduğu Tudeh partisi kapatılmış ve özgürlük mücadelesi yeraltından yönetiliyordu. Ulusal Cephe lideri Musaddık petrolün millileştirilmesi için mücadele yürütüyor. Kocan Perviz'in çalıştığı Abadan şehrindeki petrol rafineri işçileri grevde. 22 Temmuz 1952'de Musaddık yanlıları hükümeti ele geçiriyor ve Şah İran'dan kaçıyor. Sen bu sorunlarla ilgilenmiyorsun. Senin burnunun dibinde cereyan eden ve toplumu alt üst eden toplumsal mücadeleyle ilgin yoktur. Sonra olacak. Çok sonra.

Sen bu kez Perviz'le birlikte, Kami kucağında Ahvaz'dan Tahran'a dönüyorsun. Aynı günler, 1953 yılının yaz aylarının o sıcak günlerinde, CIA darbe yapıyor, Şah'ı geri getiriyor, Musaddık alaşağı edilip hapse aülıyor. ŞalıTn ulusal ordu dediği askerleri halkı, tankları ve makineleriyle tarayıp geçiyor. Tahran'ın arklannda kan akıyor. İran'da karanlık bir baskı dönemi yeniden başlıyor. Sen de Perviz'in baskısına, onun bahanelerine, sana güvenmemesine, her şeyine sımr getirmesine, hatta şiirinden nefret ettiğini söylemesine dayanamıyorsun artık. Bunu ona Roma'dan yazdığın mektupta dile getiriyorsun.

Senin yıllar sonra karşılaşacağın büyük aşkının partisinin yani Tudeh partisinin askeri koluna mensup subaylar grup grup kurşuna dizilirken sen 'artık olmuyor' diyorsun ve Perviz'den ayrılıyorsun. Yıl 1955'tir, aylardan Kasım. Sen şimdi 21 yaşındasın. Perviz'e karşı duyumsadığın ve büyük aşk diye sandığın duyguların darmadağın olmuş. Kalbin parçalanmıştır. Ama kendini özgür kıldığım sanıyorsun. Yanılıyorsun Furuğ. Özgür kalman için başka şeyler gerek. Sen bilmiyorsun ki daha ağır darbeler yoldadır. Perviz'den ayrıldıktan sonra Ahmet Şamlu'nun kansı, Tusi Haeri'nin yanında kalıyorsun. Olmuyor. Birkaç ay sonra yemden seni kapı dışı eden babanın evine, yine o odaya sığınıyorsun. Ruhun çok yorgun düşmüştür. Kimseye katlanamıyorsun. Kendine bile. Tekrar Rezai Ruh Hastalıkları Hastanesi'ne yatıyorsun. Hastaneden çıkınca takma adla mecmualara kısa öykü yazarak geçimim sağlamaya uğraşıyor, çabalıyorsun. Tutsak ikinci baskıya giriyor. Ardından Duvar adlı toplu şiir kitabın yayımlanıyor. Günah adlı şiirim bu kitaba koyuyorsun ve boşandığın Perviz Şapur'a ithaf ediyorsun.

günah işledim lezzet dolu bir günah

titreyen esrik bir tenin yanında

tanrım ne bileyim ne yaptım ben

o karanlık susku dolu zulada

o karanlık susku dolu zulada

baktım gözlerine gizemleriyle dolu

gözlerinin çaresiz isteklerinden

kalbim göğsümde çırpınıp durdu

o karanlık susku dolu zıılada

yanında darmadağın oturdum

dudaklarıma heves döktü dudakları

deli kalbimin üzüncünden kurtuldum

aşkın öyküsünü okudum kulaklarına:

seni istiyorum ey benim cânânem!

ey bağrı can bağışlayan, seni

seni ey âşığım benim divânem!

kırmızı şarap camda oynadı

gözlerinde heves yalazlandı

yumuşak yatakta benim bedenim

göğsünde onun sarhoşça kıvrandı

günah işledim lezzet dolu bir günah

alevli yangılı bir kucakta

günah işledim kinci, sıcak

ve demirsi iki kol ortasında

Niye? Nedeıı bu şiiri bu kitaba koyarak Perviz'e ithaf ettin? Kimse bu soruyu yanıtlamıyor. Çünkü bu senin ve sadece senin, sadece sana ait olan dünyanın sorusudur. Ama bu ithafla Perviz'e bir şey mi hatırlatmak istedin? Yoksa intikam mı alıyorsun ondan? Onu insafın ve adaletin terazisiyle karşı karşıya mı bırakıyorsun? Hayır. Çünkü sen boşandıktan sonra da onu sevdiğini yazıyorsun ve ruhsal rahatsızlığın ilerlemekte.

"Sevgili Perviz; [...] Bazen kendime boca oluyor, kendi içimde dağılıyor gibi oluyorum. Caddede yürürken, vücudum tozlaşarak çeperimden saçılmaya başlıyor. [...] Bazen dine sığınmak düşüncesine kapılıyorum. Diyorum ki kendi içimde iman gücünü arttırayım belki bu yolla biraz dinginliğe kavuşurum; ama çok iyi biliyorum ki kendimi aldatamam artık. Ruhum avarelik cehenneminde yanıyor ve umutsuzca onun küllerini seyrediyorum, " "Ben 10 yıl da Rızai Hastanesi 'nde yatsam ama sonra evde bu aşağılamalar, bu ruhsal parçalanmalar devam ederse asla iyileşmem. Ben, beni bakışları ve dilleriyle yaralayan ve eziyet eden insanlardan uzaklaşmalıyım. Kami'yi görememek büyük bir acıysa da en azından sonrasında sürekli onunla olma umudum var. [...] Birden bire başım dönüyor, gözlerim kararıyor ve sanki birisi bütün damarlarımı geriyor. İşte o zaman hiçbir şey algılayamıyorum. Sanki yaşamıyorum gibi oluyor. İki üç dakika sonra kendiliğinden iyileşiyor. Bu anlarda bana bir çeşit unutkanlık geliyor. Beynim bütün düşüncelerden boşalıyor. Sanki artık "Furuğ" değil. Sanki adsız bir insan oluyorum. Adını kaybeden bir insan. "

"Bir hafta oldu Rızai Hastanesi 'nden çıkalı. Fena sayılmam; ama geçmişe ait anılar canımı çok ama çok acıtıyor. Geçmişimi unutursam o zaman iyi olduğumu söyleyebilirim [...] Kitabını (Tutsak), ikinci baskıya giriyor. 3000 adet basacak. %15 alacağını. Bu parayla kış için kendime elbise alabilirim sanıyorum. [...] Yeni bir şiir söyledim; ama artık şiirden nefret ettiğini bildiğim için göndermiyorum. "

"Ben 21 yaşımdayım; ama 60, 70 yaşındaki kadınlar kadar yaşlandım. [...] Perviz yemin olsun ki bütün çılgınlığımla seni sevdim ve seviyorum. Belki gülümseyerek diyebilirsin; nasıl olur bir kadın bir erkeği seviyorken ona ihanet eder? Ama tiinı bunlara rağmen seni sevdim. "

Evet! Sen 21 yaşındasın ama 60,70 yıllık biryaşlamnanınyorgunluğunu taşıyorsun. Ama yanılıyorsun. Sen-bil veya bilme, farkında ol veya olma İliç önemli değil yüzyılların mücadelesini sürdürüyorsun. Sen İran kadınının başkaldırışını gerçekleştiriyorsun. Sen boyunduruk kırmak istiyorsun. Sen âşık olduğun özgürlüğün ve defalarca söylediğin kadın ve erkek eşitliğinin mücadelesini veriyorsun. Üstelik bunları geleneklerin, diktatörlüklerin ve bodur fikirlerin egemen olduğu bir toplumda yapıyorsun. Kolay mı Furuğ? Kolay mı?

> bataklık ne olabilir
>
> Ne olabilir kokuşma böceklerinin yumurtlama yerinden başka?
>
> morgun düşüncelerini şişmiş cesetler yazar

Boşandıktan sonra Alunet Şamlu'nun çevirdiği ve yönettiği Federico Garcia Lorca'nın Kanlı Düğün adlı oyununda onun eşi Tusi Haeri ile rol alıyorsun. Ama bu provalar kısa süre sonra parasızlık ve diğer sorunlar yüzünden yanda kalıyor. İran'da kalmaya dayanamıyorsun. Yurtdışına gitmeye karar veriyorsun. Perviz'denyardım istiyorsun. 6 Temmuz 1956'da İtalya'ya ardından Emir Mesut ağabeyinin yanına Almanya'ya gidiyorsun, evden ayrılırken baban karşında duruyor! İkinizin gözleri doluyor. Ama kucaklaşmıyorsunuz. Sen sadece Kami ve kardeşlerinle vedalaşıyorsun. Gözün arkada evini terk ediyorsun. Sen babana şiir ve yaşamın hakkında ne düşündüklerini bir yıl sonra Almanya'dan yazdığın mektupta dile getiriyorsun:

> "Sevgi li Babacığım [...] Kami 'yi çok özlüyorum am a diğer yandan moralimin henüz iyi olmadığı düşüncesindeyim ve şimdilik yeterince güçlü ve normal değilim. Oraya dönersem yine aynı cehennem azabı yaşam başlayacaktır ve bazı şeylerin yükünü taşıyamayacağımdan korkuyorum [...] Ben İtalya'da bulunduğum yedi ay zarfında İtalyanca'yı iyi öğrendim. Ben İtalyanca'dan iki şiir kitabı çevirdim ve şimdi Emir 'in yardımı ile Almanca bir kitabı çevirmekteyim. Bana da bir gelir sağlasın diye birini çevirip basılması için Tahran 'a gönderdim. Ben Avrupa 'da bulunduğum on ay içinde yayımlatmak istediğim bir şiir kitabı yazdım. Şiir benim tanrımdır, işte ben şiiri bu denli seviyorum. Gecem, gündüzüm bunu düşünmekle geçiyor, kimsenin söylemediği yeni bir şiir, güzel bir şiir söyleyeyim diye. Kendimle baş başa olmadığım ve şiiri düşünmediğim günüm, anlamsız ve hiç sayılır. Belki şiir görünüşte beni mutlu kılamaz; ancak ben mutluluğu kendim için başka türlü yorumluyorum. Mutluluk benim için [...] güzel elbise iyi yaşam ve iyi yemek değil. Ben, ruhum memnun olduğu zaman mutluluk duyuyorum ve şiir benim ruhumu memnun ediyor. Şayet, insanların elde etmek için çırpındıkları bu güzellikleri bana verseler ve karşılığında şiir söyleme yeteneğini benden alsalar, intihar ederim. Siz benden vazgeçin, siz bırakın ben sizce mutsuz ve aylak olayım, ancak ben hiçbir zaman yaşamımdan yakınmayacağım. Tanrıya ve çocuğumun ölümü üstüne yemin ederim ki ben sizi çok seviyorum. Sizi düşünmek gözlerimi yaşartıyor. Ben kimi zaman düşünüyorum ve düşünmüşüm, neden Tanrı beni böyle yarattı ve neden şiir adlı şeytanı içimde canlandırdı ki ben sizi memnun edemeyeyim ve hiçbir zaman sizin sevginizi atamayayım, ama bu benim suçum değildir. Benim, milyonlarca insanın kabullendikleri yaşam gibi sıradan bir yaşamı kabullenecek gücüm yoktur. Evlenmek niyetinde değilim. Ben yaşamım boyu hep ilerleyeyim ve toplumda seçkin bir kadın olayım istiyorum ve sizin, benim dediklerimi kabul etmeyeceğinizi sanmıyorum. Bana mektup yazın. Ben size iyi şeyler

> **almak istiyorum ancak sizin ne sevdiğinizi bilemiyorum. Benim birazcık param var; onunla ilk kez babacığım için küçücük bir hediye almak istiyorum, ama siz bana neyi sevdiğinizi yazın. Sizi öpüyorum. "**

İtalya'dayken Alex Ağababayan'ın yanında Farsça film dublajına katılıyorsun, boşandığın kocana yazacağın bir mektupta şöyle diyorsun:

> **"Sevgili Perviz, ruhsal olarak kendimi daha iyi hissediyorum. Çünkü Tahran 'ın gürültüsünden ve benimle seksen yıldır düşmanlarmış gibi davranan insanlardan uzaktayım. Burada daha şiir yazamadım. [...] Burada film dublajcılığına başlamak istiyordum. Pislik yuvası olduğunu görünce vazgeçtim. "**

Bir yıl sonra Almanya'ya geçiyorsunuz. Ağabeyin Emir Mesut ile birlikte Alman şairlerden Farsçaya çeviriler yapıyorsunuz. Bu şiirler yıllar sonra 1998'de yayımlanıyor. Ama senin aklın hep İran'da, büyük aşkların Kami'de, Şiir'de ve Perviz'de. Dayanamıyorsun oralara. Ağustos 1957 yılında İran'a geri geliyorsun. Bu kez geçimin için Avrupa yolculuğuna ait "sefemame" dizisi yazıyorsun. Bu yazılar dönemin en önemli haftalık edebiyat dergilerinden Firdevsi'de yayımlanıyor. Sekiz sayıdan sonra bitmeden kesiliyor. Aldırmaz ve Kabus adlı kısa öykülerin birer hafta arayla aym delgide yayımlanıyor.

Bu dönemde çocuğun birkaç gün sende kalıyor, birkaç gün Perviz'lerin evinde. Ama Duvar yayımlandıktan sonra aileleriniz kararını veriyor. Ardından yasalar son kararını bildiriyor ve seni ömür boyu Kami'yi görmekten mahrum ediyor. Perviz Şapur, büyük güldürü yazarlığıyla, açık görüşlülüğüyle bilinen ve övünen Perviz, acımasız ve insanlık dışı bir yasayı sonuna kadar uygulayarak bu yasanın kendisine taradığı "hakkı" sana karşı, sevdalı bir anneye karşı kullanıyor. Onlar, sen ölüp gidinceye kadar da oğlunu sana göstermeyecekler. Sen gizlice onun gittiği okulunun önünde duracak, oğlunun boy atıp serpildiğini seyredeceksin. Puran bir söyleşisinde senin kayınvaliden hakkında şöyle konuşacak:

> **"Furuğ'a asla Perviz'ce eziyet edilmedi; ama onun ailesi özellikle de Perviz'in annesi Furuğ'a ölümüne eziyet etti. Onlar öyle işler yaptılar ki Furuğ Kamiyar 'ı asla göremedi. Kamiyar 'ın da dağılmasına yol açtılar. Annesinin kötü kadın olduğunu söyleyip durdular ona. Hafta sonları benim kızlarımı alır dışarı götürürdü. Sonraları kızlarım bana anlattılar; eve döndüklerinde Furuğ onların ortasında uyur ve sabaha kadar gözyaşı dökermiş! Hatırlarım, birinde annemin evine gitmiştim. Yine ağlıyordu. Furuğ'un Avrupa'dan Kamiyar 'a elbise getirdiğini; ama Perviz 'in annesi elbiseleri sokağa onun yüzüne fırlattığını söyledi. Kamiyar 'ın yeri asla dolmadı. "**

Puran yanılıyor. Perviz sana çok eziyet etti. Onda senin yaşamını biçimlendiren cesaretin zerresi olsaydı o yasalara ve ailesinin tutsak olduğu geleneklerin aleyhine karşı durur ve seni çocuğundan ayırmazdı. Kah kocanın boşanması insanlığın gerektirdiği kurallardan boşamna anlamım taşımamalıydı Perviz için! Nitekim senin için taşımadı. Roma'dayken Kami'ye ve boşandığın Perviz'e hediye almayı düşünüyorsun:

> **" 12 Ağustos, Roma (1956) vitrinlerde çok güzel ve ucuz şeyler görünce ne olur biraz param olsaydı diyorum, sana ve Kami 'ye bir şeyler alır ve gönderirdim. Ama hemen kendi tuhaf ve garip durumum aklıma geliyor ve bir şey görmemek ve almamak için gözlerimi kapatıp hızla uzaklaşıyorum. [...] Perviz, şimdi sanki senin kendi sözlerini sana anlatıyor gibiyim. Sanki senin yanında oturmuşum; sevdiğim ve öptüğüm**

> **gözlerinin çukuruna ve dudaklarına, yıkadığında dümdüz ve çok güzel olan saçlarına, anlarsan şişinirsin diye gizlice bakıyorum. "**

Alamıyorsun. Almanya'da alırken ise bilmiyorsun ki İran'a döndüğünde alacağın hediyeler Tahran' ın o hakir sokağında, senin çocukluğunun geçtiği sokakta senin yüzüne fırlatılacak!

Tüm bu darbelere karşın biricik sevdan şiirden kopmuyorsun ve 1958 yılında İsyan adlı toplu şiir kitabın çıktığında 23 yaşındasın. Yine yoğun eleştiriler, saldırılar başlıyor. Ama sen bu tarihte, bu ulusun edebiyat tarihinde kendine yer yarattığım biliyorsun artık. Kim ne derse desin; sen şair Furuğ Ferruhzad'sın artık. Bırak Perviz görmezden gelsin, baba utansın, kadın şaircikler kıskansınlar, erkek şaircikler burun kıvırsınlar. Sen büyük bedeller ödeyerek ve büyük acılar içinde İran edebiyatının sıradağlarını oluşturan ilk zirveye ulaşmışsın artık. Ama en uca ulaşman için daha çok var. Çok yaralanacaksın daha. Çok düşeceksin ve kalkacaksın. Ama açıkça söyleyeceksin: Yaralanın aşktandır, aşktandır, aşktan! Bunu sonraki şiir kitabında söyleyeceksin. Ama İsyan'da şeytanın isyankâr yolunu seçtiğini "onların" yüzüne haykırıyorsun.

İsyan'dan sonra bir gün koşarak eve geliyorsun. Ablana heyecanla bir şeyler anlatıyorsun. Ablan Puran ilkin anlamıyor; ama sonra ne denli büyük bir yangının eşiğinde durduğunu fark ediyor: **"Bir adamla tanıştım. Çok ilginç biri. Sıkı ve etkili biri. Çok ciddidir. Şimdiye kadar tanıştığını erkeklerden çok farklı. İlk kez birinden korkuyorum galiba. Ondan çekiniyorum. Çok sıkı biridir."** Bu adanı 1922 Şiraz doğumlu, İran'm önemli kısa öykü y azarlarından, film yönetmeni, yapımcı İbrahim Gülistan'dır. Şair Mehdi Ehevan Salis tanıştırmıştır sizi. Ehevan, Gülistan Film stüdyolarında çalışıyor. Bugün senin hayatının en önemli günü olduğunu bilmiyorsun belki. Belki de bu dönüm noktasının da kehaneti içinde, İran'ın önde gelen kısa öykü yazarı, sinemacısı, komünizmden yüz çevirmeden önceki Tudeh partisi üyesi, evli, iki çocuk babası olduğunu bilmediğin bu "ciddi ve sıkı" adamla tanıştığını Puran'a coşkuyla anlatıyorsun.

Eylül 1958 tarihinde Gülistan Fiİm'in stüdyolarında öncelikle telefonlara bakmak üzere işe başlıyorsun. Kısa süre sonra kimliksiz filmleri arşivleme ve arşivi düzene sokma işini üstleniyorsun. Ardından film montaj tekniklerini öğrenmeye başlıyorsun. Daha bir yıl geçmeden İbrahim, editörlük ve montaj tekniğini öğrenip ilerletmen için seni İngiltere'ye gönderiyor. İngiltere'den dönünce Yangın adlı belgesel filmin montajında ve seslendirmesinde görev alıyorsun. Artık sinema senin hayatına girmiştir. Bir yandan şiir, bir yandan resim ve şimdi de sinema... Panorama adlı filmin yapımında yönetmen yardımcısı ve montaj-edit sorumlususun. Yapımcılığım İbrahim'in üstlendiği bu filmin ortaya çıkması tam iki yıl alıyor. 1960 yılında Şahin Serkisiyan'ın yönettiği iki oyunda rol alıyorsun. Ancak her iki oyun da prova döneminde yanda kalıyor. Hayatın çok hızlı akan bir ırmağı andırıyor.

Şimdi 26 yaşına gelmişsin. Kanada Ulusal Film İdaresi tarafından sipariş edilen Gülistan'ın yönettiği Gelin İsteme adlı kısa filmde Tusi Haeri ile birlikte oyuncu olarak rol alıyorsun. Aym zamanda iki epizottan oluşan Su ve Sıcaklık filminin ilk epizodunun yapımına katıldıktan sonra sinema eğitimi için İbrahim seni yeniden İngiltere'ye gönderiyor. Artık sürekli yolculuklarda olacaksın. Aynı yıl birkaç reklam filminde ve dublaj ve seslendirme işine katılıyorsun. Ardından Sadık Çubek'in Deniz Neden Fırtınalıdır? adlı eserinin Deniz adıyla çevrilen filminde oynuyorsun. Allan Penderi'nin yönettiği ve yapımcılığım İbrahim'in yaptığı Dalga ve Mercan ve Kaya adlı belgesel filmin yapımına katılıyorsun.

1962 yılında kendi sinemaya bakış açını anlamak için fırsat doğuyor. Tebriz'e gidiyorsun ve bir belgesel filmin projesi üzerine çalışmaya karar veriyorsun. Sonunda Cüzamlılara Yardım Derneği'nin isteği ile Tebriz'in Baba Bağı Cüzamlılar Evi'nin öyküsünü anlatan 22 dakikalık belgesel bir filmin senaryosunu yazıp yöneterek adım dünyaya duyuyorsun: Ev Karadır. Bu filmde aslında büyük bir dramın içsel anatomisini çiziyorsun. Senin yaşama dair aşk dolu bakışın bu filmde de tecelli ediyor. Bütün yaraların, yoksunlukların, itilmiş ve tecrit edilmişliğin karanlık dünyasına rağmen, kara kömürün altından kıvılcım yükselten ateş gibi, senin yaşama ve insan aşkının ateşi insanın içini burkuyor. Sen bu filmde her söyleşinde sözünü ettiğin o soyut "zeval" sözcüğünü somut olarak görüyor ve gösteriyorsun. Ama her zevalin sonunda yeni bir başlangıç olduğunu da anımsatmayı ihmal etmiyorsun.

Ev Karadır'ı çekmek için yemden Tebriz'in Baba Dağı Cüzamlılar Evine geldiğinde bu kez kameranın arkasındasın ve elinde yazdığın senaryo var.

Filmin ilk saniyesinden itibaren, mutlak bir sessizlik yaratarak herkesin susmasını, seni dinlemesini sağlıyorsun. Kamerayı yavaş yavaş odaklıyorsun. Kireçle sıvanmış beyaz bir duvarın rafına konan bir aynayı gösteriyorsun. Aynanın sol alt köşesinden yukarıya yükselen bir çiçek motifi var. Çiçek motifinin kenarından, biçimim yitirmiş bir kaşın kıyısına kayıyorsun. Aynanın önünde duran kadının sadece aynadaki iki kaşı ve gözleri bellidir. Kamera yaklaşınca ve aynanın yanındaki demlik görüş alanından çıkınca kadının cüzam yarasına daha yakalanmamış sol gözüne takılıyoruz ve o anda kadının burnunun olmadığını fark ediyoruz. Aynanın çiçek motifleri ve olmayan burun.

Bir çocuk sesi duyuluyor. Çocuk, elinde tuttuğu Farsça kitabı koyu Türkçe şiveyle okuyor: **"Tanrım beni yarattığın için sana şükürler olsun! Bana yanan bir anne ve seven bir baba yarattığın için şükürler olsun."** Bu kez başka bir çocuk görülüyor: **"Sana şükürler olsun ki akan suları ve bol meyveli ağaçlan yarattın!"**

Aynı şiveyle başka bir çocuk: **"Bana çalışmam için el verdiğin için sana şükürler olsun!"**

Şimdi genç bir adam var karşımızda: **"Dünyanın güzelliklerini göreyim diye verdiğin gözler için şükürler olsun sana!"**

Başka bir çocuk: **"Güzel müzikleri duyayım diye bana verdiğin kulaklar için şükürler olsun!"**

Bir adam: **"İstediğim yerlere gidebileyim diye bana verdiğin bacaklar için şükürler olsun!"**

Ve şükürler... şükürler... olmayan kulaklar, gözler, burunlar...

Ve Furuğ, senin o hüzün dolu sesin duyuluyor:

"Bu cehennemde kimdir? Tanrım sana şükürler diyor? Cehennemde kimdir?"

Ve biçimini kaybetmiş yüzler, yüzler, yüzler, eller, bacaklar! Yalnız bir duvar, yalnız bir adam ve bir haftanın günlerini durmadan yineleyen bir kadın sesi. Ve bir kadın cüzamın kemirdiği parmaklanın gösterir gibi bir pencerenin çerçevesi içinde yanında sıska bir sardunya saksısı. Sayılan günler, kimsesiz pencereler, yoksul bardaklar, ayakkabılar, insanlar...

"Senin adını ey yücelerin yücesi şarkılayacağım, senin adını on telli utla çalacağım; çünkü o çok tuhaf ve korkunç yapılmıştır. Gizlide oluşuyorken ve biçimleniyorken kemiklerim senden saklı değildi... "

58 Yazılar

Çakılamayan bir çakmak, çevrilen uzun tespih, ve çocuksu bir elin desteğiyle uzaklara dalmış cüzamlı iki göz! Ve kargaların sesi ve sen:

"Senin defterinde benim bütün organlarım yazılmıştır ve senin gözlerin benim ceninimi görmüştür ey yücelerin yücesi! Senin gözlerin benim ceninimi görmüştür! "

Cüzamlı bir müezzin ve cüzamlı bir imam! Ezan okunur ve namaz kılınır. Yemek için düdük çalınır ve bakır tepsiye konan pilav dolu taslar alınırken...

> **"Dedim keşke benim de güvercinler gibi kanatlarım olsaydı, uçsaydım ve bir dinginlik b nisaydım. Uzak bir yerlere gitseydim ve çölde yuva yapsaydım. Şiddetli fırtınalardan kaçsaydım sığınaklara, çünkü yeryüzünde zorluklar ve şirretler gördüm. Dünya boşunalığa gebe kalmıştır ve zulmü doğurmuştur. Senin gücünden nereye kaçarım, senin buradalığından nereye giderim? Sabah yelinin kanatlarını alsam ve denizin en ücra yerine konsam, senin ellerinin ağırlığı üzerimde olacak. Beni avare bir rüzgâra oturtmuşsun. Ne korkunçtur senin yaptıkların! Ne korkunçtur senin yaptıkların!"**

Bir amele ve el arabasına konan bir çocuk. Arabanın gıcırtısı, biçimini kaybetmiş yüzler, yüzler, yüzler!

> **"Kendi ruhumun acısından söz ediyorum, kendi ruhumun acısından söz ediyorum! Suskunken gün boyu süren naralarımda ruhum çürüyordu. Benim hayatımın rüzgâr olduğunu anımsa! Çöllerin kaşıkçı balığı olmuşum, harabelerin baykuşu! Ve bir serçe gibi çatıda oturmuşum yalnız. Boca olmuş su gibiyim ve leşler gibiyim ve kirpiklerimde ölümün gölgesi var! Kirpiklerimde ölümün gölgesi var. "**

Bir köpek, yavrusunu ağzına alarak yuvasına taşıyor, iki çınar yaprağı kirli su birikintisine düşüyor.

> **"Terk et beni, beni terk et! Çünkü günlerim nefes gibidir. Terk et beni dönüşü olmayan yere gitmeden önce, o zifiri karanlık ülkesine... "**

Oynayan çocuklar... Uçan beyaz güvercinler...

> **"Aaah Tanrım! Yaptığın canı vahşi hakanlara bırakma... Benim hayatımın rüzgar olduğunu anımsa ve anımsa ki boşunalık zamanını benim payını kılmışsın. Ve çepeçevremde şenliğin şarkıları ve değirmenlerin sesi ve ışıkların aydınlığı mahvolmuştur. Ne mutlu şu anda ektiğini biçen ekincilere; elleri başakları koparmakta olan ekincilere! "**

Pamuk hallaçlayan adamın hallaç sesi, pamuğu eğiren kadınlar, sakal tıraşı, taş oyunu...

> **''Gelin ve uzak bir çölde şarkı söyleyeni dinleyin, kollarını açan ve içini çekerek: Eyvahlar olsun bana! Çünkü ruhum İrinlerimin ortasında bilinçsiz kalmıştır! ' diyeni dinleyin!"**

Bir çocuğun saçlarını tarayan başka bir çocuk...

> **"Ve sen ey kırmızıyla kuşanan ve altınlarla süslenen ve gözlerine sürme çeken gündüzün unutulmuşu! Kendine boşuna güzellik verdiğini anımsa! Uzak çöldeki şarkıdan dolayı ve seni küçük düşüren dostlarından dolayı... "**

Ve zuma sesi, tef sesi... Düğün başlıyor!

Top oynayan çocuklar, asasıyla ıssız bir patikada bize yaklaşan bir karartı... ve senin sesin aynı hasret dolu hüznü taşıyarak bize geliyor:

> **"Bize yazıklar olsun. Zira gündüz zeval bulup sona ermekte ve akşamın gölgeleri uzamakta ve bizim varlığımız, kuşlarla dolu kafesler gibi, tutsaklığın iniltileriyle dolup taşmakta. Aramızda ne zamana kadar süreceğini bilen biri yoktur... Hasat mevsimi geçti ve yaz bitti ve biz kurtulmadık. Kanaryalar gibi ağlarız insaf için ve yoktur... Aydınlığı bekleriz ve şimdi karanlıktır... ''**

Ve derste Venüs yıldızını anlatan bir çocuk sesi. Öğretmen çocuklara soruyor: **"Neden annemiz ve babamız için Tanrıya şükretmeliyiz?"**

Bir çocuk yanıtlıyor: **"Ben bilmiyorum. Benim ne annem var ne babam!"**

Öğretmen bir çocuğa soruyor: **"Sen bize güzel olan birkaç şey say!"** Çocuk gülümsüyor: **"Ay, güneş, çiçek, oyun!"**

Bir çocuğa da, **"Sen de birkaç çirkin şey say!"** diyor öğretmen.

Yüzü yaralı çocuk diğerlerin gülüşleri arasında sayıyor: **"El, ayak, baş!"**

Öğretmen genç bir çocuğa, "**İçinde ev olan bir cümle kur!"** diyor.

Kara tahtaya yazıyor: **"Ev Karadır"**

"Ve sen sevginin soluğu seni coşturan nehir... Bize doğru ak! Bize doğru ak! "

1962 yılının sonbaharında bu filmin çekimi bitince sen o sihirli dört sözcüğü söyleyen, "**Ay, güneş, çiçek, oyun"** diyen çocuğu yanına alıyorsun. Cüzamlı annesinden ve babasından izin alıyor ve evlatlık ediniyorsun.

"Ay, güneş, çiçek, oyun" diyen Hüseyin Mensuri artık görmediğin Kami'nin hasretini azaltacak. Sonraları, o kadar koşturmaların ve işlerinin ortasında Hüseyin'in babasına mektup yazmayı da ihmal etmediğini biz de öğrenmiş olacağız. Ah Furuğ sen hep âşıktın! İnsana âşıktın. "Bu küçük caniler" dediğin insanlara, "bahtsız, zavallı, kurnaz ve çürümüş" dediğin insanlara!

Bir söyleşinde, cüzamlılarla ilgili soruyu şöyle yanıtlıyorsun:

> **"Cüzamlıların güvenini kazandığım için çok sevinçliyim. Onlara iyi davranılmamış. Onları görmeye gidenler, sadece onların kusurlarını görmüş. Ama ben vallahi ki onların sofrasına oturdum. Yaralarına elimle dokundum. Cüzamın kemirdiği ayaklarına dokundum. Böylece onların güyenini kazandım. Onlarla vedalaştığımda bana dua ediyorlardı. Şimdi o günlerin üzerinden tam bir yıl geçiyor ve onlardan bazıları bana mektup yazarak dilekçelerini Sağlık Bakanlığı'na iletmemi istiyorlar... Onlar beni koruyucuları olarak görüyorlar."**

İbrahim Gülistan'a yazdığın bir mektupta şöyle diyorsun: **"Aşk, aşksa, zaman aptalca bir sözdür!''**

Senin ölümünden sonra evlatlık edindiğin Hüseyin'in babası bir mektupla birlikte ona gönderdiğin mektupları bir mecmuaya göndererek şöyle diyor:

> **"Söylemeliyim ki geçen bu altı yıl zarfında Furuğ Hanım bana yüzden fazla mektup gönderdi. Maalesef sadece beş tanesi korunmuştur. Size gönderiyorum. Sizden acizane rica ediyorum mektupların üzerinden bir kopya aldıktan sonra bize iade edin. Bu mektuplar bu dünyada bizim için her şeyden daha değerlidir. Bu mektuplar, bütün dünya bizi küçük görüyorken kendi aziz canını insanların iyiliği için vakfeden birisine aittir. "**

Ve senin mektubun:

"22 Mayıs 1964, Sevgili Nur Muhammed Bey, size uzun süre mektup yazamadığım için üzgünüm. Umarım rahatsız olmamışsınızdır. Öyle meşgulüm ve işim başımdan öyle aşkındır ki nefes alamaya bile fırsatım olmuyor. Genellikle yolculuktayım. Tahran 'a döndüğümde de işte çalışıyorum. Mektup yazmasam da siz merak etmemelisiniz. Herhalde bilmeniz gerekir ki ben hayatta olduğum sürece bir anne gibi Hüseyin 'e bakacağım. O öyle keyifli ki bazen onu kıskanıyorum. Şu anda, bu mektubu yazarken o bahçede oyun oynuyor. İki arkadaşıyla top oynuyorlar. [...]

İlkokul üçü bitirdi. Dörde geçti. Karnesi çok iyi... boyu uzamış, koca delikanlı olmuş. "

O çocuk sana, çocukluğa ve diğer çocuklara ve kitaplara kavuşmuştur. O aya, güneşe, çiçeğe ve oyuna kavuşmuştur. Ama sen bilmiyorsun o çocuk, büyüyünce Almanya'ya yerleşecek. Almanca'yı çok iyi öğrenecek ve senin şiirlerini en iyi o çevirecek Almanca'ya!

Bir yandan Ev Karadır filminin yapımıyla ilgilenirken bir yandan da Şahin Serkisian ile birlikte Bemard Shaw'm Kutsal Jhon adlı oyununu çeviriyorsun. İbrahim Gülistan ile tanışman seni başka bir platforma taşımış ve oradan dünyayla tanışmışsın ve dünya seni tanımaya başlamıştır artık. 1963 yılına girerken Tutsak üçüncü baskı yapmıştır. Ocak ayında Peri Saberi'nin yönettiği Luigi Pirandello'mn Altı Kişi Yazarım Arıyor adlı oyununda rol alıyorsun. Bu arada Oberhausen Film Festivali'nden Ev Karadır, festival tarafından en iyi film seçildiği haberi sana ulaşıyor. Cannes Film Festivali de aym karan alıyor; ancak İbrahim, filmi festivalden çektiği için unvanı düşüyor. Bu filmden sonra adın uluslararası sanat çevrelerinde duyulmaya başlıyor. UNESCO senin yaşamın ve sanatın hakkında yarım saatlik film yapıyor, Bemardo Bertolucci İran'a gelerek seninle söyleşi yapıyor ve yaşamın hakkında 15 dakikalık film yapar.

Gülistan Film'in kameramanı Emir Kerari, İbrahim Gülistan ile ilişkinizi şöyle anlatıyor:

> **"Onların işyerindeki ilişkileri karşılıklı saygıya dayalıydı. Sürekli Furuğ Hanını ve Gülistan Bey olarak çağırırlardı birbirlerini. Bizim gördüğümüz kadarıyla onların arşındaki derin ilişki, o derin aşk ve coşku sadece sanattan kaynaklanıyordu. Sanat onları birbirlerine bağlamıştı. "**

Sen zihinsel ve ruhsal olarak yeniden doğmuşsun. O, iki çocuk babası olmasına rağmen, Puran'ın dediğine göre, ilerleyen zaman içinde sana defalarca evlemne teklif ediyor, hatta evlenme dairesine kadar seni götürüyor. Puran şöyle anlatıyor: **"Furuğ Gülistan'a olan aşkından dolayı çok acılara katlandı. Ama asla Bayan Gülistan ' ın yerine geçmek istemedi... O Gülistan'ı ölesiye seviyordu. Bayan Gülistan, çok düşünceli ve sevecen bir hanım olmasına karşın ve Furuğ'un varlığını kocasının hayatında kabullenmesine karşın, birçok kez Furuğ'u kırmıştı. Furuğ bu aşktan ve sevdadan umutsuz ve üzgündü. Gülistan'ın kızı, Furuğ'a eziyet**

etmek için elinden geleni esirgemiyordu. Furuğ, Gülistan'ın oğlunu ve kızım çok severdi. Bir gün bana 'Abla, ben onları çok seviyorum ama kız benden nefret ediyor,' dedi.

Gülistan'ın oğlu Kaveh şöyle diyor:

> **"On, on iki yaşlarındaydım. Furuğ bize gelir giderdi... Benim için çok ilginçti. Bayan Furuğ genç bir kadındı, bir tane de şık, gök mavisi renginde, tavanı açılan Alfa Romeo arabası vardı. Bu benim için özgür bir insanın simgesiydi... Ne zaman fırsatı olsa, beni arabasına alır Şimran Caddesi'nde gezdirirdi. Beni çok etkilerdi... Bilemiyorum niye, ama onun yanında kendimi hep özgür hissederdim. Ondan gelen dalgalar, özgür bir insana ait dalgalardı. "**

Ama bir gün ablan Gülistan Film Stüdyosu'na geldiğinde seni ağlarken buluyor ve gördüklerini yıllar sonra bir söyleşide anlatıyor:

> **"Gülistan o günler Avrupa yolculuğundaydı. Furuğ 'u çok rahatsız ve ağlarken buldum. Gözleri kızarmış, şişmişti. Nedenini ısrarla sorunca bana 'Gülistan'ın çekmecelerinde bir şey arıyordum,' dedi, 'Onun el yazısıyla bir mektup gözüme çarptı. Eşine hitaben yazmış. Yaşamında sadece onun önemi olduğunu yazıyor. Beni eğlence ve meşguliyet olsun diye istediğini, onun hayatında asla önemli olmadığımı yazıyor. Karısına, bu kadının benim için en ufak bir değeri yoktur, yazıyor. Önemli olan serisin; benim eşim ve çocuklarımın annesi!' Furuğ hüngür hüngür ağlıyordu. Bana, Gülistan döner dönmez ondan ayrılacağını söyledi. Alma Gülistan gelince ondan ayrılmadığı gibi, aralarında daha derin bir ilişki başladı. Demek onları yazmak için en azından Furuğ 'ıı ikna edecek sebepleri varmış. Furuğ, Gülistan ile birlikteliğini sürdürdü. Ama günün birinde onun aşkı ve çektirdiği sıkıntılar yüzünden intihar etti. Bir kutu Gardinat66 hapı yuttu. Günbatınıına doğru hizmetçisi fark etmiş. Elburz Hastanesi 'ne kaldırmışlar. Ben hastaneye gittiğimde Furuğ komadaydı. Sonraları bu intiharın sebebini ne kadar sorduysam da asla yanıtlamadı. Ama hizmetçisinin dediğine göre o gün Gülistan, Furuğ'un evine gelmiş ve aralarında çok şiddetli bir kavga olmuş ve ardından Furuğ hapları içmiş. "**

Doğru mu? Sen İbrahim'in yüzünden mi intihara teşebbüs ettin? Hayır. Bu doğru olamaz! Çünkü yıllar önce de, İbrahim'i tanımadan önce de intihara teşebbüs etmiştin. Perviz Şapur'a yazmıştın:

> **"Senden sonra hayatın benim için bir değeri yok. O defa dayatan söylediğimi sanmıştın. Fakat böyle değildi Perviz! "Ben söylediğimi yaptım; fakat Tanrı benim ölmemi istemedi! " (23 Ağustos)**

Bu kez de kurtarılıyorsun. İyi ki yeniden hayata dönüyorsun. Hayata bu geri gelişin yeniden doğuşun oluyor. Mart 1963 yılında Yeniden Doğuş adlı toplu şiir kitabım yayımlıyorsun. Yeniden Doğuş bir bomba gibi İran'ın edebiyat dünyasına düştü. Adın şiirseverlerin zihinlerine sonsuza kadar kazındı. Bu kitaptaki yeni şiirlerin yayımlandıktan sonra pusuya yatan ve edebiyatçı olarak geçinen lümpenler sana bu kez çok daha ciddi bir şekilde saldırıyorlar. Sen bir kadın olarak, şair bir kadın olarak, aşık ve şair bir kadın olarak kabul edilemezdin. Sen o erkeklerden izin almadan nasıl olur başka bir erkeğe aşık olabilirsin? Bu "baylar"ın dışında bir erkeğe, "senin seçtiğin erkeğine" olan aşkını nasıl dile getirirsin? Onlar

onlarca yıldır yapamadıklarım sen tek başına bu ülkenin edebiyat tarihine yazarsın! Romancı Şehmuş Parsipur bir yazısında o çok önemli derginin

Firdevsi'nin sana **"Fahişe Furuğ..."** diye yazdığını ve bir hafta sonra öldüğünde **"Şehit Şair Furuğ"** diye başlık attığını bize anlatıyor. Evet tiksindiricidir Furuğ! Senin tiksindiği gibi onlardan tiksiniyoruz ve senin yaşamınla ve ölümünle utanmazlığın, arsızlığın ve ikiyüzlülüğün de sınırsız oluşunu bir kez daha utanarak yaşıyoruz sen olmadan. İbrahim, seninle ilgili soruları hep yanıtsız bıraktı. Sadece kaçamak yanıtlar... Birinde senin dünya görüşünün ve bakışının değişmesine, şiirsel sıçrayışına yol açtığı ve Yeniden Doğuş'tâki başarının altında kendisinin olduğu bağlamındaki somya İbrahim Gülistan şöyle yanıtlıyor: **"Ben bu kadar güçlü olsaydım önce kendimi adam ederdim!"**

Yeniden Doğuş, sadece senin ve şiirinin yeniden doğuşun değildi, o ay m zamanda Nima Yuşic ile başlayan şiir akımının yeni bir düzeyde ve yeni bir sesle yeniden doğuşuydu. İran kadın şiirinin Pervin Etesami'den sonra yeniden doğuşuydu. Büyük oyun yazan Dr. Gulam hüseyin Saidi bu kitaptan sonra seninle gerçekleştirdiği söyleşi sırasında aramzda ilginç diyaloglar geçiyor:

> **"Gulamhüseyin Saidi: Neden şiir söylüyorsun? Şiirde ne arıyorsun?**
>
> Furuğ: Bu **"neden"** sözcüğü şiirle hiç uyuşmaz. Ben neden şiir söylediğimi açıklayamam. Sanırım nedeni -ya da en azından bir nedeni-sanatla uğraşan herkes gibi zeval olmanın karşısında bir çeşit bilinçaltı direnmektedir. Onlar, yaşamı daha çok seven ve anlayan insanlardır ve aynı şekilde ölümü anlayan. [...] Şiir benim için bir yoldaştır; ona geldiğimde kolayca içimi ona açabiliyorum. Beni bütünleştiren diğer yarımdır. Canımı acıtmadan beni memnun eder. [...] Şiir benim için, ona doğru gittiğim zaman kendiliğinden açılan bir penceredir. Orada otururum, bakarım, şarkı söylerim, bağırırım, ağlarım, ağaçların yansımalarıyla karışırım ve bilirim pencerenin öte yanında bir hava var ve birisi duyuyor; şayet 200yıl sonra var olacak birisi ya da 300 yıl önce var olmuş olan biri -fark etmez var olmakla, daha geniş anlamıyla varlıkla ilintilenmek için bir araçtır. [...] Ben şiirimde bir şeyi aramıyorum, şiirimde kendimi buluyorum. Ama başkalarının şiirinde ya da genel olarak şiirde. [...] Biliyor musunuz, bazı şiirler açık kapılara benzer; ne bu yanında ne öte yanında bir şey var. Kâğıda yazık! Ama nihayet bazı şiirler kapalı kapıya benzerler açtığında aldandığını fark edersin. Açmaya değmezmiş. Öte tarafın boşluğunun dehşeti, bu yanın doluluğunu telafi etmez. İşin aslı **"öte taraftır".** Bu tür işlerin de adı var tabii. Sihirbazlık, hokkabazlık ya da tatsız bir şaka. Ama bazı şiirler var ki temelde ne kapıdır ne de açıktır. Çerçevesi bile yok! Bir cadde gibidir. Kısa ya da uzun. Fark etmez. İnsan durmadan gider, gider ve döner; ama yorulmaz. Şayet duraklarsan, bir şeyleri görmek içindir. Önceki geçişlerinde gözünden kaçan şeyleri. İnsan bu şiirlerde yıllarca duraklayabilir ve hâlâ yeni şeyler bulabilir.
>
> [...]
>
> G.S: Ortaya attığınız meseleler sizin ilk şiirlerinizin birçoğunu yadsır. Yeniden Doğuş 'taki ilk şiirleri de. Sırf özel ve duygusal olanları...
>
> F.F.: " Bu dediklerim biraz da kendimedir. Ben kendimi başkalarından daha çok eleştiririm. Tabii ki benim birçok şiirim saçma sapandır. Ama şiirin içeriği için

> belirlenmiş bir formül vermek de olmaz... mesele şairin bakışıdır [...] Hayır, kapalı kapılar ardına sığınmak ve içe bakmayı bu koşullarda kabul etmiyorum. Ben diyorum ki insanın soyut dünyası gidip dolaşmak ve görmek ve kendi dünyasını sürekli görmek sonucunda olmalı. İnsan görmek ve seçmek için bakmalıdır. [...] Nihayet şiir yaşamdan kaynaklanır. Güzel olan ve gelişen her şey yaşamın neticesinde olur. Kaçmamalı ve yadsımamak. Gidip tecrübe etmeli. En çirkin ve en acı anlarını da. Tabii şaşkın bir çocuk gibi değil; bilinçli ve hoş olmayanlarla karşılaşma olasılığıyla. [...] Ey Şanlı Vatan şiirindeki "ben" toplumun ta kendisidir. Ciddi sözlerini bağırarak söyleyemiyorsa en azından şakayla ve alay ederek söyleyebilir. Bu şiirde ben bir avuç hoyrat, kokmuş ve aptalca sorunlarla karşı karşıyaydım. Bütün şiirler parfüm kokmaz ki! Bırakın bazıları da öyle gayri şairane olsun ki birisi kalkıp onu sevgilisine yazıvermesin. Bana ne! Söyleyin bu şiirin yanından geçerken burnunu tıkasınlar. Bu şiirin kendine özgü bir dili var. Ben sidik kokan bir sokak hakkında konuşmak isterken parfüm adlarını listesini önüme alıp en hoş kokulusunu seçerek bu sidik kokusunu betimleyemem ki! Bu hokkabazlık, kandırmaca olur. Öncelikle insanın kendisini, sonra da başkalarını kandırmak olur! [...] Ben filozof değilim ki. Ben insanım ve zayıfım. Bazen de zaaflarıma teslim oluyorum. Olmasam güç kazanamam ki!., şayet aşktan ve yaşamdan biçimlenmiş algılarım ve beklentilerim olmasa şeyler arasındaki farklılıkları göremem. Benden şiirlerimin manasım sormayın!"

Sen senaıyo yazma işini de ciddiye alıyorsun. Ev Karadır'ın ardından İran kadınlarının durumu üzerine bir senaryo yazıyorsun. Kardeşin Feridun'a yazdığın mektupta elindeki bir senaryonun 1000 sayfayı aştığım bildiriyorsun. Eleştirmenlerin dikkatini çeken İbrahim Gülistan'ın çevirdiği Kerpiç ve Ayna adlı filmde, Perviz Fennizade, Cemşit Meşayehi gibi usta oyuncularla birlikte oyuncu olarak rol alıyorsun. Areş edebiyat dergisi ağustos ayı sayısına sana ayırır. Sen yemden İtalya ve Almanya'ya gidiyorsun. Özgürlükler için toplumsal mücadeleye yüz koyarken birkaç kez tutuklanıyorsun. Bir yoğun yaşam temposu içinde Ahmed Rıza Ahmedi ve Yedullah Royai ile ortak birkaç şiir söyleme etkinliğine katılıyorsun. Bir yıl sonrasında İbrahim'in yönettiği Harman ve Tohum adlı belgeselin editörlüğünü üstleniyorsun. Aym yıl, İbrahim ile birlikte Hazar kıyısına yolculuk sırasında araba kazası geçiriyorsunuz. İbrahim yaralanıyor. Sen müthiş etkileniyorsun. Puran'a "**Ona bir şey olsaydı kendimi öldürürdüm,"** diyorsun; ama ona bir şey olmadan sen ikinci kez hap içerek intihara teşebbüs ediyorsun.

Hastaneden çıktıktan sonra resim yapma işine daha fazla zaman ayırır.

Sohrap Sepehri ile çalışmalara başlıyorsun. Senin Sohrap'la yakınlığın iki sanatçının, iki şairin yakınlığıydı. Onun atölyesinde çalıştığı döneme ait, senden hatıra olarak şu anda Sepehri ailesinin elinde olan birkaç tablo kalıyor. Sen onun şiir dünyasına özel bir ilgi gösteriyorsun. Ama Sohrap bu yakınlık sonrasında, sanal âlemindeki kadın imajını somut, ayaklan yere basan bir kadın imajını yaratma ve yaşama dönemine giriyor. Puran'ın yazdıklarına bakılırsa, Sohrap ilk kez her zamanki korkularından ve kuşkularından uzak, hep görmeyi arzuladığı bir gerçekle karşı karşıya kalır: "Su kadar duru bir kadının hakikati; dünyaya biricik gelen ve diğerlerine bircik olmayı öğreten bir kadın. B ir kadın ki kendisiy le barışıktı, korkmazdı kendinden, kendine inanırdı. Düşündüğünü ise şiir olarak ifade eder ve onu yüksek sesle okur ve başkalarının hükümlerinden çekinmezdi. Bir kadın ki herkese içtenlikle güvenirdi. Ama çevresindeki dost görünümünde olanların, onu sevdiklerini söylerken zihinlerinde

urganı onun boynuna geçirenler oluğunu çok geç anladı. Sohrap, Büyük Muslefevi, Mehri Rahşa, Feride Fcrcam, Ahıncd Rıza Ahınedi, Feridun Rehnuma, Celal Hüsrevşahi ve birkaç kişi dışında." Feride Fercam, Sohrapla dostluğunuzu anlatırken, senin Sohrap'ın şiirinden etkilendiğini de vurguluyor. Sen de Sohrap'ın bakış yönünü değiştiriyorsun! Ama onun kendi içinde sana karşı gerçekten neler beslendiğini asla öğrenemedik. Senden 7 yaş büyük olan Sohrap senden sonra uzun yaşamadı. On iki yıl sonra kansere yenik düştü ve bu sırrı kendisiyle götürdü.

Otuz yaşına geldiğinde bir söyleşide şöyle söylüyorsun:

> **"Ben otuz yaşındayım ve otuz yaş bir kadın için kemal yaşıdır; ama benim şiirimin içeriği otuz yaşında değil. Daha gençtir. Bu en büyük eksikliktir. Bilinçli ve şuurlu yaşamak gerek. Ben karmaşa içindeydim. Doğru dürüst bir düşünce sistemiyle eğitilmedim. Dağınık okudum ve bölük pörçük yaşadım ve sonuç ise işte budur; geç uyandım! "**

1966 yılında Pessaro Film Festivali, Ev Karadır filmine özel mansiyon verdiğinde sen bu festivale katılmak üzere İtalya'ya gidiyorsun. Dört ay süreyle İtalya'da kalıyorsun. Aym yıl bazı şiirlerin Almanya, İsveç ve İngiltere'de çevrilerek yay unlanıyor. Artık sen uluslararası düzeyde tanınan ve saygı uyandıran bir şairsin. Aym yıl birkaç siyasi tuluklunun haklarını savunan bir mektup yazıyorsun ve Bernardo Bertolucci aracılığıyla yurtdışına gönderiyorsun. Bu haberin yurtdışındaki bazı gazetelerde yayımlanmasından sonra o siyasi tutuklular, Şah'ın idam mangalarının elinden kurtulurlar.

Şimdi yıl 1967'dir. Karyağıyor. Şinıran Caddesi'nin o tatlı yokuşundan geliyorsun. Siyah manton var üzerinde. Yakam kaldırmışsın. Şair Rıza Beraheni sana rastlıyor. Sen bir süre daldığın noktadan geri gelemiyorsun. Aranızda kısa bir konuşma geçiyor. Ona İnanalım Soğuk Mevsimin Başlangıcına adlı şiirini düşündüğünü söylüyorsun. Bu adla yayımlanacak kitabını görmedin. O kitapta sadece 7 şiir yer alacak; ama senin İran şiirini derinden etkilerini perçinleyecektir. Sen Yeniden Doğuş kitabınla ve o kitapta İbrahim Gülistan'a ithaf ettiğin Yemden Doğuş şiirinle İnanalım Soğuk Mevsimin Başlangıcına şiirinin müjdesini vermiştin zaten:

> **tüm varlığım benim, karanlık bir ayettir seni, kendinde tekrarlayarak**
>
> **çiçeklenmenin ve yeşermenin sonsuz seherine götürecek**
>
> **ben bu ayette seni ah çektim, ah**
>
> **ben bu ayette seni**
>
> **ağaca ve suya ve ateşe aşıladım**
>
> **yalnızlık boyutlarındaki bir odada**
>
> **aşk boyutlarındaki yüreğim**
>
> **kendi mutluluğunun sade bahanelerini seyreder**
>
> **saksılarda çiçeklerin güzelim yok oluşunu**
>
> **ve senin bahçemizde diktiğin fidanı**

ve bir pencere boyutlarında öten

kanarya ötüşlerini

ah...

bııdur benim payıma düşen budur benim payıma düşen benim payıma düşen

bir perde asılmasının benden aldığı gökyüzüdür benim payıma düşen, terk edilmiş merdivenlerden inmektir

ve ulaşmaktır bir şeylere çürüyüşte ve gurbette

benim payıma düşen, anılar bahçesinde hüzünlü

gezintidir

ve "ellerini seviyorum " diyen

sesin hüznünde ölmektir

ellerimi bahçeye dikiyorum

yeşereceğim, biliyorum, biliyorum, biliyorum

ve kırlangıçlar mürekkepli parmaklarımın çukurunda

yumurtlayacaklar

küpeler takacağını kulaklarıma

ikiz iki kızıl kirazdan

ve tırnaklarımı papatya çiçekyaprağıyla süsleyeceğim

bir sokak var orada

aynı karışık saçları, ince boyunları ve sıska

bacaklarıyla

küçük bir kızın masum gülüşlerini düşünüyor;

bir gece

rüzgârın alıp götürdüğü.

bir sokak var benim yüreğimin

çocukluk mahallesinden çaldığı

ve böylecedir

birisi ölür

ve birisi yaşar

hiçbir avcı,

çukura dökülen hor bir arkta inci avlanı ayacaktır

ben hüzünlü küçük bir periyi biliyorum

okyanusta yaşayan

ve yüreğini tahta bir kavalda

usul usul çalan

küçük hüzünlü bir peri

geceleri bir öpücükle ölen

ve sabahları bir öpücükle yeniden doğacak olan

13 Şubat 1967 pazartesi günü. Yağmur yağıyor. İran-İngiltere Kültürevi kütüphanesinde bir yazı üzerinde çalışıyorsun. Puran ablan da ileride kitap okuyor. Kalkıp onun yanma gidiyorsun, elini omzuna koyuyorsun: **"Ben geldim. Oradayım. Çalışıyorum. Nasılsın, iyi misin?" "Evet, iyiyim. Ne çalışıyorsun?" "Jean d'Arc'in çevirisine çalışıyorum. Şimdilik allahaısmarladık."** Yerine geçiyorsun. Bir, iki saat kadar sonra tekrar Puran'ın yanına dönüyorsun. Yaramaz bir çocuk gibi onun omzuna vuruyorsun: **"Kalk gidelim! Ben annemlere gidiyorum."** Puran gelmiyor. Öğleden sonra saat 15'te bir buluşması var. Sen ısrar ediyorsun: **"Arabam var. Bu yağmurda ne yapacaksın? Birlikte gidelim."** O gelmiyor. Sen her zamanki gibi ona, **"Haydi ben gittim."** diyorsun ve gidiyorsun. Başında başörtün var. Saat üçe kadar annenin evinde kalıyorsun. Kapıda, annen seni yolcu ederken dudaklarının tuhaf soğuğu onun içini ürpertiyor, yüreğini titretiyor: "Dudakları buz kesmişti. İçim dağıldı. İnsanların dudakları ölmeden önce soğurmuş. Ona**, 'Furuğ, anneciğim saçlarını tara! Böyle çıkma dışarı'** dedim. Bana **'Bırak anne! Kime tarayacağım saçlarımı?'** dedi." Arabaya biniyorsun. Direksiyona kendin geçiyorsun. Şoförüne, yan koltukta oturmasını söylüyorsun. Bilmiyorsun bu yaşlı adam nasıl yıllarca, senin direksiyonda oturmana neden izin verdiği için pişmanlık gözyaşları dökecek: **"Ben otursaydım böyle olmazdı. Stüdyoya gidiyordu. Bu bizim kısmetimiz değilmiş. Hiçbirimizin!"**

sokakta rüzgâr esiyor

buysa yıkımın başlangıcıdır.

senin ellerinin yıkıldığı gün de rüzgâr esiyordu

Saat 16'yı gösteriyor. 24 T 1413 plakalı arabanla Derrus'taki Lokamnuldövle Caddesi'nden aşağı inerken, Golhek'teki Şehriyar İlkokulu öğrencilerini taşıyan arabayla karşı karşıya geliyorsun. Rüzgâr yağmuru arabanın camına çarpıyor. Sen o çocukları taşıyan arabaya çarpmamak için direksiyon kırıyorsun. Araban caddeden çıkıyor. Arabanın açılan kapısından dışarı fırlıyorsun. Başım refüje çarpıyorsun. Seni hemen Tecriş'teki Rıza Pehlevi Hastranesi'ne kaldırıyorlar ancak tıbbi müdahale gerçekleşmeden hayatım kaybediyorsun. Hayır, hayır. Hayatın sürüyor... sen sadece kendi kehanetini yaşıyorsun:

zaman geçti ve saat dört kez çaldı

saat dört kez çaldı

bugün aralık ayının yirmi biridir

Cenazenin defnedilmesi için namaz kılınmalı. Mollalar cenaze namazını kılmıyorlar. Cenazen iki gün defnedilmeyi bekliyor. Böyle bir zamanda yaşadığım için utanıyorum Furuğ. Sonunda Mehrdad Samadi senin cenaze namazını kılıyor. 15 Şubat Çarşamba günü Zahirüldövle mezarlığında loprağa veriliyorsun. Sen toprağa emanet edilirken de kar yağıyordu.

ve bu benim

yalnız bir kadın

soğuk bir mevsimin eşiğinde,

yeryüzünün kirlenmiş varlığını anlamanın başlangıcında ve gökyüzünün yalın ve hüzünlü umutsuzluğu ve bu beton ellerin güçsüzlüğü

zaman geçti

zaman geçti ve saat dört kez çaldı

saat dört kez çaldı

bugün aralık ayının yirmi biridir

ben mevsimlerin gizini biliyorum

ve anların sözlerini anlıyorum

kurtarıcı mezarda uyumuştur

ve toprak, ağırlayan toprak,

dinginliğe bir belirtidir.

zaman akıp geçti ve saat dört kez çaldı

sokakta rüzgâr esiyor

sokakta rüzgâr esiyor

ve ben çiçeklerin çiftleşmesini düşünüyorum

cılız, kansız saplarıyla goncaları,

ve bu veremli yorgun zamanı

sevgili, ey biricik sevgili

ne de çok karabulut var güneşin konukluğunu bekleyen

uçuş düşüncesinden bir yoldaydı sanki bir gün o kuş belirdi

esintinin şehvetinde soluyan o taze yapraklar

sanki yeşil haya! çizgilerindendi

sanki

pencerenin lekesiz belleğinde yanan o mor yalaz

masum lamba düşüncesinden başka bir şey değildi.

ben üşüyorum

ben üşüyorum ve sanki hiçbir zaman ısınmayacağım

ben üşüyorum ve sedef küpelerden nefret ediyorum

ben üşüyorum ve biliyorum

yabanıl bir gelinciğin tüm kızıl evhamından

birkaç damla kandan başka

hiçbir şey arda kalmayacak.

çizgileri bırakacağım

sayı saymasını da bırakacağım

ve sınırlı geometrik biçemler arasından

enginin duyumsal düzlemlerine sığınacağını

ben çıplağım, çıplağım, çıplak

sevgi sözcükleri arasındaki duraksamalar gibi çıplak

ve tüm yaralarım benim aşktandır

aşktan, aşktan, aşktan.

selam ey masum gece!

selam ey gece, ey çöl kurtlarının gözlerini

inamın ve güvenin kemiksi oyluklarına dönüştüren!

pencereyle görmek arasında

her zaman bir aralık var.

niçin bakmadım?

bir adamın ıslak ağaçların yanından geçtiği zamanki gibi..

acaba saçlarımı yeniden

rüzgarda tarayacak mıyım?

acaba bahçelere menekşe ekecek miyim?

ve sardunyaları

pencere ardındaki gökyüzüne koyacak mıyım?

ben nereden geliyorum?

ben nereden geliyorum?

böyle bulaşmışım gecenin kokusuna?

mezarının toprağı tazedir hâlâ

o iki genç yeşil elin mezarını söylüyorum...

ne de sevecendin ey sevgili, ey biricik sevgili!

ne de sevecendin yalan söylerken

ne de sevecendin aynaların gözkapaklarım kapatırken

ve avizeleri

tel saplarından koparırken

ve acımasız karanlıkta beni aşk otlaklarına götürürken

inanalım

soğuk mevsimin başlangıcına inanalım

düş bahçelerinin yıkıntılarına inanalım

işsiz devrik oraklara

ve tutsak tanelere,

bak nasıl da kar yağıyor...

belki de gerçek o iki genç eldi, o iki genç el

durmadan yağan karın altında gömülmüş olan

ve bir dahaki yıl, bahar

pencerenin arkasındaki gökyüzüyle seviştiğinde

ve teninde fışkırdığında

uçarı yeşil saplı fıskiyeler,

çiçek açacak olan o iki genç el

sevgili, ey biricik sevgili

inanalım soğuk mevsimin başlangıcına.

KAYNAKLAR:

-Evvelin Tepeşhaye Kalbem (Kalbimin İlk Atışları): Furuğ Femıhzad'm Eşi Perviz Şapur'a Mektupları; Kamiyar Şapur, Orman Selahi, 2003; Morvarid Yay.

-Yaralarım Aşktandır, Furuğ Femıhzad, Türkçesi: Haşim Hüsrevşahi, 2002, Telos Yay.

-Cavdane Zisten; Der Oc Manden (Ölümsüz Yaşamak, Zirvede Kalmak): Furuğ Ferruhzad; Dr. Behruz Celali, 1993; Morvarid Yay.

-Zene ŞebaneyeMo 'ud (Vaat Edilen Gece Kadını), Sohrap Sepehri'nin eserlerinde kadın izi; Puran Femıhzad; 2004, Negah Yay.

-Hadim Azad Sokağı Çocukları; BAYA, Sayı 10, 11, 12:32-37, 2000

Hazırlayan: Özcan ERDOĞAN, Dâhiler Ve Aşkları, İkaros Yayınları, 2009, İstanbul, sh:175-216

EV KARADIR: KHANEH SİAH AST

İma C. Çelik
http://eski-tas.blogspot.com.tr

31 Ocak 2013 Perşembe

https://youtu.be/aDIabq10ad4

sokakta rüzgâr esiyor

bu yıkımın başlangıcıdır

senin ellerinin yıkıldığı gün de rüzgâr esiyordu

sevgili yıldızlar,

kartondan yapılı sevgili yıldızlar

gökyüzünde, yalan esmeye başlayınca

artık yenik peygamberlerin surelerine nasıl sığınılabilir?

biz binlerce bin yıllık ölüler gibi birbirimize varırız ve o zaman

güneş cesetlerimizin boşa gitmişliğini yargılayacak.

ben üşüyorum

ben üşüyorum ve sanki hiçbir zaman ısınmayacağım.

sevgili, ey biricik sevgili, "o şarap meğer kaç yıllıkmış?"

bak burada

zaman nasıl da ağır

ve balıklar nasıl da benim etlerimi kemiriyorlar

neden beni hep deniz diplerinde tutuyorsun?

Furuğ Ferruhzad

Yıl 1962. Şah dönemi İran'ı. Su gibi şiirler yazan bir kadın; bazan bulanık, bazan duru, bazan ziyadesiyle köpürmüş çılgın, bazan sükunet dolu. Fakat her seferinde gürültüsüzce. Furuğ Ferruhzad'ın şiirine dair tek bir cümle etmem istenseydi şöyle derdim: Onun şiirinde harfler, "sesli ve sessiz" olmak üzere ikiye ayrılmaktan vazgeçmişlerdir.

Khaneh Siah ast, İngilizceye Black Mirrors/Kara Aynalar olarak da çevrilmişti. Birkaç yıl önce Ferruhzad'ın bu ilk ve tek sinema deneyini izlediğimde, orjinal dilinde, Farsça ve altyazısız görmüştüm. Perdeye yansıtılan görüntülerin sertliğinden çok, o görüntülere eşlik eden Furuğ'un sesi etkilemişti. Nasıl etkilemesin; had safhada çirkin olanın yanına, muazzam bir güzelliği eşlikçi kılan bu sesti tastamam. İnsan; "Tanrım!" diyordu, "Tanrım, nasıl da sinsi bir güzelliği usulca kanımıza zerk ediyor bu ses!" Fars dilinin melodik yapısı içinde anlama gayretkeşliği gütmeden dinlemek ve görüntülerin kanırtıcılığına ancak böyle göğüs germek. O zaman anlıyorsunuz, yine bir İranlı yönetmen olan İbrahim Gülistan'ın dışsesle henüz filmin başında söylediklerini: "Bu dünyada çirkinlik kıtlığı yok. Çirkinlik; ona gözlerimizi kapattığımızda büyüyor asıl." İşte bu sebepten cüret etmişti Ferruhzad cüzzamlılar arasına girmeye. Onların arasına girip, onların gözlerinin ta içine bakıp şiir söylemeye. Halbuki biliyoruz bugün Lepra olarak da tanınan bu hastalık artık yerini modern zamanların yepyeni illetlerine bırakmış olsa da; tarih cüzzamlıların sürüldüğü ıssız adalar ya da izole edildikleri kara evlerle doluydu.

Bu kısa filmi dümdüz izlediğimizde de tüylerimiz ürperecek, bu kesin. Dokuları satıhlarından alıp dağıtan, âzaları oldukları yerden sarsıp akıtan, kasları bağlılıklarından koparan bir hastalık ve ona dair her bakımdan dökümanter fotograflar. Çürüme, ayrılma, tefrik edilme, bozulma, amorflaşma, insanın biçimine hüzünlü vedasının her ayrıntısı. Öte yandan, biçimden; deforme olmuş kılıftan yoksunken dahi, insanın insan kalmaktaki şaşılası cevheri. Şarkı söylemek, dua okumak, düğünde oynamak, ağlamak ve gülmek. İnsan olmaktaki bu hayranlık verici ısrar işte belki dünyanın yörüngesinde şaşmaz devinimi de. Fazlası nedir yani?

"Cüzzamlı gibi kaçmak!" Bir de bu yanıyla bakmadan edemiyor insan hastalığın metafor olduğu yalnızlık düzlemlerine. Dışlanmış, aşağılanmış, hor görülmüş, tiksinilmiş, terk edilmiş, umursanmamış; en hafifinden mesela ihmal edilmiş kaç insan için kaç kara ev daha inşa etmeli? "Kara Evler Toplu Konut Ofisi" gibi çalışan yargılarımız, "Azizim bunlar da güzelim kentin içine etti!" hukukuna tâbi değil mi?

Girişteki cümlelerden sonra, her yaştan cüzzamlının eğitildiği bir okuldayız. Sırayla bir kitaptan cümleler okunuyor:

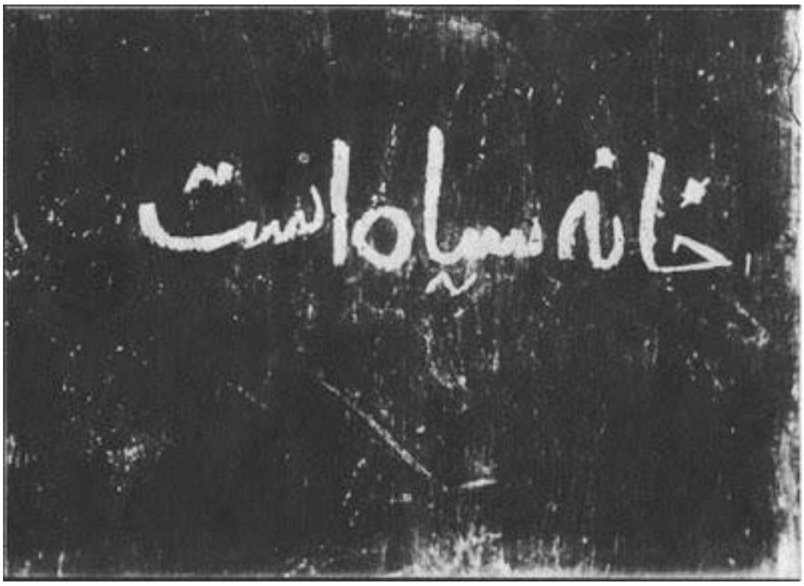
"Allah'ım beni yarattığın için sana şükrediyorum. Annemi, babamı yarattığın için sana şükrediyorum. Akan suları ve meyve veren ağaçları yarattığın için sana şükrediyorum. Bana çalışabileceğim eller verdiğin için sana şükrediyorum. Dünyanın mucizelerini görecek gözler verdiğin için sana şükrediyorum. Güzel melodileri dinleyeceğim kulaklar verdiğin için sana şükrediyorum. İstediğim yere gidebileceğim ayaklar verdiğin için sana şükrediyorum."

Derken Furuğ'un yakıcı sesi ile kapanıyor kitap:

"Sana cehennemde şükreden kim yüce Allah'ım? Bu cehennemdeki kim?"

Dört adet güzel şeyin adını saymasını istiyor öğretmen öğrencinin birinden; "Ay, güneş, çiçekler ve oyun." diyor çocuk. Çirkin olan birkaç şey sayması istendiğinde ise, başını etrafta oturan insanlara çeviriyor ve "El, ayak, baş"diye yanıtlıyor. Sırada, hastalıktan fazlasıyla etkilenmiş bir yetişkin vardır. Tahtaya kaldırılıyor. Öğretmen ondan, içinde "ev" sözcüğü geçen bir cümle yazmasını istiyor tahtaya. Adam uzunca düşünüyor. Ev mi? Bildiği ev

imgelerini gözden geçiriyor bir bir. Nihayet tahtaya cümle yazılıyor ve sonuna nokta konuyor:

Ev, karadır.

http://eski-tas.blogspot.com.tr/2013_01_01_archive.html

FURUG'DA ABBAS, ABBAS'TA FURUG

Furuğ Ferruhzad ile Abbas Kiyarüstemi'nin yolları birbirine benzer. İkisi de modern İran sanatına, edebiyat ve sinemasına kayda değer katkılar yapmış önemli isimler. Kiyarüstemi de Furuğ da İran yeni dalgası olarak tanımlanabilecek bir ekolün temsilcileri.

Hzl: Sema Karaca

Abbas Kiyarüstemi çağdaş İran sinemasının şüphesiz en fazla dikkat çeken isimlerinden biri. 1970'de başladığı yönetmenlik serüveninde bugün kırka yakın filme ulaşmış durumda. Dünyada işleri merakla beklenen, hakkında kitaplar yazılan, kısacası her daim gündemde kalan bir sanatçı. Kiyarüstemi'nin sinamatik yolculuğu Ekmek ve Sokak (Nân o Kuche, 1970) filmiyle başladı, o zamandan bu yana Yakın Plân (Nema-ye Nazdik, 1990), Kirazın Tadı (Ta'm e guilass, 1997) ve Rüzgâr Bizi Sürükleyecek (Bad ma ra khahad bord, 1999) gibi çok sayıda başyapıta imza attı. 2010'da çektiği filmi Aslı Gibidir (Copie Conforme) ile yine oldukça ses getirmiş, konuşulmayı başarmıştı. Son filmi ise Filmekimi kapsamında ülkemizde de gösterilen Sevmek Gibi (Like Someone in Love, 2012).

Furuğ Ferruhzad ise İran şiiri üzerinde derin izler bırakmış, Haşim Hüsrevşahi'nin deyimiyle bir "kadın-şair". 1935-1967 yılları arasında, çok kısa bir hayat sürmesine rağmen ülkesinde ve dünyada yaşından daha uzun süredir konuşulan bir isim. Furuğ Ferruhzad, şiirin yanında tiyatro ve sinema ile

de ilgilenmiş, 1963 yılında çektiği Ev Karadır (Khaneh siah ast) ile Almanya'da düzenlenen Oberhausen Film Festivali'nden ödülle dönmüştü. Aynı zamanda yapımcı ve oyunculuk kimliği de olan Furuğ Ferruhzad, sanatı benliğinin ve kendi gerçekliğini ifadenin bir yolu olarak görüyordu. Derdini şiirle, sinemayla anlatmayı, anlamı tekdüzelikten kurtarıp bütün zenginliğiyle aktarmayı seçmişti.

Furuğ ile Kiyarüstemi'yi birleştiren en temel nokta hayata bakışlarının şiirselliği belki. Her ikisi de gündelik ve sıradan olanın mesele edilmesiyle, gerçekliğin perde üzerinde katman katman açılmasıyla meşgul.

Bilindiği gibi, Furuğ Ferruhzad, bir dönem İran'da en çok konuşulan ve kendisine karşı entelektüel linç girişimleri tertip edilen aykırı bir isim. Ülkenin baskıcı atmosferinde, üstelik de kadına ve kadınlığa dair her söz ve ima'nın şeytanlıkla özdeşleştirildiği, şiirde, sinemada, sosyal ve kültürel her alanda rejim kaynaklı ataerkil baskı mekanizmalarının, dine referanslar verilerek hem de, meşrulaştırıldığı bir iklimde, çok cesurca çıkışlar

yapıyor. İran şiir geleneğinin çok dışında bir yerlerde konumlandırılmaya çalışılan "kadınca şiirler" yazıyor ve bunları imkân bulabildiği her ortamda –göreceği tepkileri çok iyi bildiği haldeyayınlıyor. Her türlü dışlama çabasına rağmen bugün Ferruhzad –belki ona Furuğ demek daha adil bir hitap şekli olur, zira Furuğ, soyadına güvenerek yaşamamıştırİran şiirinin en güçlü seslerinden biri olarak kabul ediliyor.

Furuğ Ferruhzad ile Abbas Kiyarüstemi'nin yolları birbirine benzer. Her ikisi de modern İran sanatına, edebiyat ve sinemasına kayda değer katkılar yapmış önemli isimler. Kiyarüstemi de Furuğ da sinemasal anlamda İran Yeni Dalgası olarak tanımlanabilecek bir ekolün temsilcileri. Yolları tam olarak nerede kesişiyor söylemek zor olsa da, ruhlarının bir anlamda muhalif bir rüzgârla birlikte sürüklenmeyi seçtiği yorumu yanlış olmayacaktır. Kiyarüstemi de, Furuğ da sanat adına ürettikleri her şeyin sosyopolitik duruşlarını simgeleyen ve karşı çıkılacak şeylerin aleyhine birer enstrüman olduğunun farkındadırlar. Ve belki tam da bu nedenle ülkelerinden ayrılmayı, başka memleketlerde bulunmayı istemez, bütün zorluğuna rağmen İran'da yaşamayı yeğlerler. Bugün Kiyarüstemi filmlerinin İran'da gösterimi yasak; ancak bu, izlenmediği anlamına gelmiyor elbette.

Tıpkı Furuğ gibi Kiyarüstemi de, sinemanın kapılarını şiirsel bir dil kullanarak gündelik hayatın derinlikli bir yansımasına açar ve bunu büyük ölçüde başarır.

Khatereh Sheibani, Furuğ ile Kiyarüstemi'nin beslendikleri ortak kaynağı tariflerken şu ifadeleri kullanıyor: "Ferruhzad'ın içsel şiirsel bakışı, (...) onun şiirini evrensel ve insani kaygılara sahip hale getirmiştir. Tahran edebi çevrelerinin katı politik atmosferi set çekerken, o, sade, kesin ve temiz şiirsel dile dönüştürdüğü günlük yaşamda sofistikleşme yolunu buldu. Böylece kültürel ve politik eşikleri, insani ilgilerin ontolojik alanına adım atmak için aştı. Benzer biçimde, Kiarostami'nin doğrudan politik konuları ve toplumsal sorunları terkedişi onu içeride ve dışarıda çığır açıcı bir yönetmen yaptı. Kiarostami, yerel konularla sınırlanmadan sorular sorar; daha çok varoluş gibi evrensel kaygıları, izleyicinin ufkunu açarak perdeye getirir. Bu nedenle, onun gerçekliğe minimalist ve depolitize yaklaşımı hem İranlı hem de uluslararası eleştiri çevrelerinde tartışıldı ya da en azından yakından izlendi."[1]

Hayata Şiirsel Bakış

Furuğ ile Kiyarüstemi'yi birleştiren en temel nokta hayata bakışlarının şiirselliği belki. Furuğ'un şiirlerinde görülen, her "gerçeğin" sanatsal bir soyutluk kazanmakla birlikte somut varlığından bir şey kaybetmiyor oluşu, Kiyarüstemi filmlerine de damga vuran bir hal. Her ikisi de gündelik ve sıradan olanın mesele edilmesiyle, gerçekliğin perde üzerinde katman katman açılmasıyla meşgul. Zira,

"Bir an

Ve sonrasında hiç.

Bu pencerenin arkasında gece titremede Ve yeryüzü giderek durmada Bu pencerenin

---

1 Khatereh Sheibani, "Kiarostami ve Modern Fars Şiir Estetiği", çev. Sevcan Sönmez, **Sinecine,** *Yıl: 2010-Bahar, Sayı: 1, s. 103-104.*

arkasında bir bilinmez Seni ve beni merak ediyor"

diyen şair Furuğ'la, 1999 tarihli filmiyle, mezarlıkta kazı yapan ancak kadraja asla girmeyen, bir bilinmezlikten konuşuyor hissi verse de gerçekten toprağın birkaç metre altında dünyevi bir işle meşgul olan genç rençberi ruhlara kazıyan yönetmen Kiyarüstemi benzer pencerelerden bakıyor dünyaya.

Kiyarüstemi'nin 1999 yılında çektiği Rüzgâr Bizi Sürükleyecek aynı zamanda Furuğ'un en ünlü şiirlerinden birinin adı. Bu film, yönetmen için de bir politik dönüm noktasına işaret ediyor, zira Rüzgâr Bizi Sürükleyecek'ten sonra yani doksanların sonunda Kiyarüstemi İran'ın yasaklılar listesine giriyor. Gerekçeyse çok ilginç: "Batının sinematik etkisine girmiş olmak"[2].

Kiyarüstemi, söz konusu filmin bir sahnesinde köylü genç kız süt sağarken mühendis beye Furuğ'un aynı adlı şiirini okutuyor.

Kızın yüzünü ne izleyiciler olarak biz, ne de bütün ısrarına rağmen mühendis bey görebiliyoruz. Genç kızın ve sütün, saflığı ve el değmemişliği temsil ettiği bu sahne, bir anlamda yönetmenin modern insanın müdahaleciliğini teşhir etmesine imkân tanıyor. Hayatı daha yeni yeni tanıyan bu kızın karşısına çıkan mühendis, tecrübeli olduğundan çok emin, genç kıza sorular soruyor; dokümentarist ve sorgulamacı bir tavırla onun hayattan ne anladığını kavramaya çalışıyor. Ancak genç kız ne suretini ne de siretini göstermediği bu adama kendisiyle ilgili bilgi vermezken, mühendisle ilgili çok şey öğreniyor: okuduğu şiiri aslında hiç anlamamış biri. Bu sahnenin yine modernle geleneksel bir karşılaşması niteliğinde olduğu düşünülmeli. Mühendis bey, mesleği ve geldiği mekân itibarıyla aklı, merkezi ve sistemin karmaşasını temsil ediyor. Genç kız ise duyguyu, taşrayı ve saflığı.

Özelde bu film, geneldeyse Kiyarüstemi filmografisi bu ikilikleri hem belirginleştiren hem de anlamsızlaştıran bir dile sahip. Kirazın Tadı'nda bilhassa belirginleşen bu ikilikler, yönetmenin ilk filmlerinden beri varlığını sürdürüyor. Gündelik yaşamı biçimlendiriyor olsalar da kesif sıkışma anlarında ondan bir sıyrılma veya kaçışa da kapı aralayabiliyor. Tam da bu sebepten yönetmenin gündelik ikilemlerden beslenerek aşkın cevaplara yol bulduğunu söyleyebiliriz.

Rüzgâr Bizi Sürükleyecek'te kullanılan, kaplumbağayı ters çevirip gitme/mekânı terk etme sahnesi de gündelik olandan aşkına yol bulma temsilinin doruk noktalarından biridir. Dünyevi sıkıntılarla -ölüm de buna dâhildir, hatta ölememe halibunalan mühendis, bütün sinirini tabiattan çıkarırcasına yerde gördüğü ve tek yaptığı kendi "yoluna" gitmek olan kaplumbağayı ayağıyla ters çevirir. O an, kaplumbağa için zamanın durduğunu, insanın zalim ve bencil varlığının başka canlılara verdiği sıkıntıyı idrak ederiz, ancak önemli olan diğer nokta, kaplumbağanın birkaç küçük hamleden sonra kendine gelip "yola" devam etmesidir ki izleyiciye "Aslında yolda kalan kim?" sorusunu sordurur. Aynı diyalog/ilişki, aralarında ne bir konuşma ne de mekânsal temas olmamasına rağmen mühendis ile ölümünü beklediği Melek Hanım arasında da cereyan eder. Mühendisin bütün arzusuna ve hastalığının ağırlığına rağmen Melek Hanım bir türlü ölmek bilmez. İkisi arasındaki bu inatlaşma, aşkın plânda mühendisin Tanrı'yla inatlaşması gibidir. Mühendis, yaşlanan kadının artık ölmesi gerektiğini düşünmektedir, hem de onlara vaad edildiği gibi en fazla iki-üç gün içinde. Ancak kadın, mühendisin istediği değil, Tanrı'nın tayin ettiği zamanda ölerek gerekenle olan arasındaki

2 *A.g.e., s. 105.*

boşluğu açık eder.

Modern ve Geleneksel Arasında

Yine Rüzgâr Bizi Sürükleyecekte mühendis bey, geldiği kentte yaşayan ve modern dünyayı temsil eden insanlarla iletişim kurabilmesinin tek yolu olan mobil telefonuyla görüşme yapabilmek için köyün en yüksek yeri olan kabristana gitmek zorunda kalıyor. Hem de günde birkaç defa. Tıpkı Hz. Hacer'in su aramak için Safa ile Merve tepeleri arasında koşuşup durması gibi, mühendis bey de köy ile kabristan arasında adeta mekik dokuyor. Köyle kabristan arasında, gerçekle ümit arasında, ölümle yaşam arasında, modern ve geleneksel arasında. Kabristan sahnelerini ilginç kılan, bir insanın ölümünü bekleyen ve bunu hiçbir duygusal forma bağlamadan salt bir iş olarak gören mühendisin, her gün bir kaç kez çıktığı mezarlıkta yatan ölüler ya da ölüm üzerine hiç düşünmüyor oluşu. Mühendisi anlamamakta direnen yapımcı Guderzeh Hanım'a benzer şekilde mühendis de ölümü ve mezarların mesajını anlamıyor, hayatı bilmiyor belki de... Filmin çoğu sahnesinde Furuğ'un şiirlerine göndermeler bulunduğunu söylemek mümkün.

“Mutlu cesetler

Kederli cesetler

Cesetler suskun ve düşünceli

İnceliksever, giyimsever, yemeksever

Belirli zamanların duraklarında

Ve kuşkulu zemininde gelip geçen ışıkların

İstekle dolu boşunalığın çürümüş meyvalarını

Toplarken” [3] dizeleriyle anlattığı gibi Furuğ'un, Kiyarüstemi de mühendisin mezarlıkta yürürkenki “ceset hali”ni yazıyor kamerasıyla.

Furuğ'un ve yeni şiirin peşindeki diğer Fars şairlerinin[4] yapmaya çalıştıkları geleneksel veznin dışına çıkarak şiirin kapılarını hayalden çok gerçeğe açmak. Tıpkı bu yeni dalga şairler gibi Kiyarüstemi de, sinemanın kapılarını şiirsel bir dil kullanarak gündelik hayatın derinlikli bir yansımasına açar ve bunu büyük ölçüde başarır[5]. Kiyarüstemi, en çarpıcı ilk filmlerinden biri olan Dostun Evi NeredeF’de (Khane-ye doust kodjast, 1987) örneğin, küçük öğrencinin arkadaşı için çırpınışını öyle sıradan fakat derin bir hikâyeyle anlatır ki, görsel dilin şiirselliği ve gündelik olanın derinliği karşısında seyirciyi hayrete düşürür. Çocuğun daha önce hiç gitmediği bir evi bulmak için gösterdiği inat adeta bir isyandır dış dünyaya. Anlamsızca tehditler savuran “büyüklerin” dünyasına karşı, bütün risk faktörlerine, geceye, yabancılığa aldırmadan meydan okuyan bir “küçüklük” hikâyesidir. Bu film seyirciye Furuğ'un bir dizesini

---

3 Furuğ Ferruhzad, “Soğuk Mevsimin Başlangıcına İnanalım”, der. Fahri Özdemir, **Aşk Şiirleri,** *Kırmızı Yayınları, 2011, İstanbul. s.52.*

4 Furuğ Ferruhzad, Nima Yusiç ve tabii Söhrab Sepehri gibi isimler bu döneme damga vurmuştur.

5 Furuğ'u anarken Kiyarüstemi filmlerinde Sepehri'nin etkisini de hatırlatmak gerek. Nasılbu şairler kalemleriyle konuşuyorlarsa, Kiyarüs-temi de kamerasını kaleme dönüştürerek hemçizer, hem de yazar. (Kamera-kalem/ **Camera stylo** *kavramı Alexander Astruc'a aittir. Bkz. Astruc,* **The Birth of a New Avant-Garde,** *1968).*

hatırlatır aynı zamanda: “Yaşam belki okuldan dönen bir çocuktur.”[6]

Kiyarüstemi'nin dış çekimlerini kırsal-doğal alanlarda yapmayı seçmesini Sheibani, insanın yaşamla ve Tanrı'yla karşılaşması olarak okur. Hem Kirazın Tadı’nda, hem de Rüzgâr Bizi Sürükleyecekteki geniş plân doğal mekân çekimleri seyircide bir aşkınlık ve aynı zamanda da gündelik bir tat bırakır. Bir adım daha atılsa insanı “ötelere” ulaştıracak bir kapı gibidir bu manzaralar. Kiyarüstemi, karakterlerin o kapının farkına vararak yaşamasını ister, onun filmlerinde ölümle irtibat, yaşamı değerli kılma potansiyelinden ileri gelir. Zira ölümü bilmek bir anlamda insanın kendini tanımasıdır.

Kiyarüstemi, ve tabii Furuğ, İran'da hayatın sıradan akışına gizlenmiş olan kıymetleri ve bastırılmış sesleri meydana döktükleri için, kenara atılmışları merkeze çekmeye çalıştıkları için ya da belki kenar-içinde-merkez oluşturabildikleri için değerliler. Onları önemli kılan diğer yanları ise rejime rağmen İranlı oluşları. İranlılığı salt politize edilmiş kimlik ediniminden keskin çizgilerle ayırıp yeniden inşa etmeleri. Her ikisi de “kendilerine” ait olanı özgün bir dille ifade etme peşine düşmüşler, ait oldukları topluma ancak bu şekilde katkı sağlayabileceklerinin farkındalar. Belki de bu yüzden Kiyarüstemi sinemasında şiir böyle görkemli bir dil yaratıyor.

Kaynak: Hayalperdesi, Sayı:31, Kasım -Aralık,2012

İKİ MEKTUP

Çeviren: Haşim Hüsrevşahi

Bu iki mektubu, Furuğ'un kız kardeşi, Gloria Ferruhzad, bir yerlerde yayımlatmak üzere bana verdi. Mektupları Furuğ Almanya'da iken, Münih' ten babasına yazmıştır ve hiçbirinin üzerinde tarih bulunmamaktadır. Zarfların birinin üzerindeki damga tarihi 16 Ocak 1957'yi gösteriyor. Her iki mektubu da aynı yıllarda yazmıştır.

Furuğ 29 Aralık 1935'te doğduğuna göre, bu mektupları yazdığında 22-23 yaşlarında olmalıydı ve varmış olduğu noktaya varmak için daha uzun yollar vardı önünde. Mektuplar şaşırtacak sadelikte olup, onun hedefine ilişkin düşünceleri ve şiire karşı duyduğu sonsuz ve bitimsiz bağlılığı dile getirmektedirler ve uzaklarda kalan bir babaya olan sevgi ile doludurlar ve sanki babanın varlığı yüzünden açığa çıkması olası olamayan, yıllarca bastırılmış sitemler ve derin yürek kırıklıkları ile de. Bu mektuplarda, sevgi dolu bir kızgınlık ile soru yağmuruna tutulan baba, babalık konumunda bulunmasına rağmen evrensel buyurgan, sert ve sınırlayıcı ve ilgisiz biridir. Bunlardan bıkıp usanmış ve başkaldıran yeni yetme bir kız, gerçek durumunu -başından geçmiş ve geçmekte olanı-O'na açıklamak istiyor ve ondan yargı ve insaf bekliyor. O yüzden öyküsünün bir yerinde suçlamaları ve sapkın düşünceleri inkâr edip itiyor ve yalnızlığında ve elginliğinde anlama ve düşünme yeteneğinin sınırlarını genişletmeğe çalışan ve "büyük şair” ve "ilerleyerek toplumda seçkin bir kadın " olmak isteyen bir insanın tüyler ürpertici tablosunu çiziyor. Daha uzun ve detaylı olan mektubunda ise, yitirilmiş bir ilişkiyi -babası ile olan ilişkiyi yorumlayıp kabullendirmeğe çalışıyor; kaçıştan başka yolu olmadığı için, mutluluğu güncel sıradan kalıpları içinde aramadığı için.

---

6 *Furuğ Ferruhzad, “Yeniden Doğuş”, Yaralarım Aşktandır, çev. Haşim Hüsrevşahi, Telos Yayınları, 2002, İstanbul, s. 129*

Saygın fakat acı bir tavırla neden kaçtığını ve neden elgin topraklarda bile mutlu olmadığını açıklamak istiyor, birkaç kısa ve etkin cümle ile Münih'teki tekdüze ve üzünç dolu yaşamını aktarmak istiyor.

Mektuplar, sevinçle keşfedilip bulunan ve yetenek, öğrenme ve süreğen çalışmanın somutlaşması ile başlanmış olan bir yolun dönemeçlerini imliyor ve şimdi aradan geçen bu otuz küsür yıldan sonra bu yol, ne de uzun ve erişilmez duruyor. Böyle de düşünebiliriz; bu yolu, belki de, bu denli çok çatışmaya girmeksizin, bu denli taşkın olmadan, düşmanlık, kaçış, başıboşluk ve yıpratıcı yalnızlık olamadan da geçmek olası olabilirdi. Daha dingin, daha basit. Belki. Ama, 1967'nin o karlı Ocak ayında, Zahirolddoleh mezarlığında, sarılmış ufacık bedeninin yanında durduğumuzda, O'nun bu yolu, hiç kuşkusuz, tam bir uğraşı, tam bir başarıyla ve dimdik geçtiğini biliyorduk. Ancak şunu bilmiyorduk: Acaba sevinçli ve mutlu olarak mı? Acaba içi rahat mı idi? Bu "zirveye" ve "uca" varmış olmaktan memnun mu idi? Onun ölümündeki yaşından daha yaşlı olduğum bugün, sanki mektupları bana da yazmıştır: Zarif bedenli bir kızın babası olduğum bir zamanda, ve kuşkusuz yargılarımda daha sert olarak, ve alışmış olduğum güncel dinginliğimi bozacak herşeyden gizli bir korku duyduğum sırada. Mektupları temize çekerken kendi kendime, ölüler, kısa ve uzun öyküleri ile öleli çok olmuştur, diyordum. Kızgınlıklar, sitemler ve kırgınlıkların tümü anlamlarını yitirmişler ve bir zirveye ve zamanın akışı ile yükselip alçalan bir "yere" varmanın amansız mücadelesinin sadece gölgesi kalmıştır. Ve çoğu zaman, kendi deyişi ile sadece "ses" kalır. Belki de "ağustos böceklerinin sesini" rüyalarımda duymuştum. Bilemiyorum.

Aydın Ağdaşlu, Şubat 1994 /Defter

Birinci Mektup

Babacığım, size mektup yazmayalı çok oldu. Yani yazdım da göndermedim. Şimdi masamın üzerinde, her ikisinin de üstüne sizin adresinizi yazmış olduğum iki zarf duruyor. Ama hep mektupları değiştirmem gerektiğini düşünüyorum, bu yüzden de öylece masamda kalakalıyorlar. Size ne yazmam gerektiğini bilmiyorum. Ben iyiyim. Her zamanki gibi, insan ne kadar daha az umarsa yaşamında bir o kadar daha rahattır. Şimdi, ben kendimi yaşamdan pek bir şey ummamâya alıştırmaktayım. Hep, ne ise yine iyidir diyorum. Birçokları benim olduğum kadar bile mutlu değiller ve böylece daha az düşünüp daha çok yaşıyorum. Emir (Furuğ'un kardeşi) de fena değil. Biz genellikle gündüzleri görüşüyoruz ve her zamanki gibi konuşmaları mız, Tahran, çocuklar ve Anne-Baba üzerine ve bu bizim günlerce üzerinde bıkmadan konuşabileceğimiz bir konu. Biz, beraber olduğumuzda, bu anne babayı ve onları ne denli sevdiğimizi anlıyor, onların bizim hayatımızda olmalarını çok istiyor ve onların sevgilerini duyuyoruz. Ben yazın başlarında İran'a dönmeği tasarlıyordum, ancak Emir aynı fikirde değil, burada onun yanında kalmamı ve onunla birlikte dönmemi istiyor. Daha tam karara varmış değilim. Kami'yi (şimdi 43 yaşında olan, Furuğ'un Pervi Şahpur'dan olan oğlu) çok özlüyorum, ama diğer yandan moralimin daha iyi olmadığı fikrindeyim ve şimdilik yeterince güçlü ve normal değilim. Oraya dönersem yine aynı cehennem azabı yaşam başlayacak ve bazı şeylerin yükünü taşıyamayacağımdan korkuyorum. Benim eğitim ve iş durumum hakkında sormuştunuz. Siz benim yaşamdaki gayemin ne olduğunu biliyorsunuz. Belki biraz aptalca olabilir, fakat ben sadece burada memnun ve mutluyum. Ben büyük bir şair olmak istiyorum. Benim hiçbir zaman bundan başka bir uğraşım yoktu, yani kendimi bildim bileli şiiri sevdiğimi anlamıştım. Ne yapıyorsam kendi düşünce ve bilgi sınırlarımı genişletmek içindir. Hiç bir zaman diploma ve lisans almak için ders okumuyorum, niyetim

bilgimi artırmakla sevdiğim işi, yani şiiri sürdürmek ve başarılı olmaktır. İtalya'da bulunduğum yedi ay zarfında İtalyanca'yı iyi öğrendim. İtalyanca'dan iki şiir kitabı çevirdim ve şimdi Emir'in yardımı ile Almanca bir kitabı çevirmekteyim. Birini çevirip basılması için Tahran'a gönderdim, ki bu da bana bir gelir sağlar. Avrupa'da bulunduğum on ay içinde yayınlatmak istediğim bir şiir kitabı yazdım. Şiir benim tanrımdır, işte ben şiiri bu denli seviyorum. Gecem gündüzüm bunu düşünmekle geçiyor, kimsenin söylemediği yeni bir şiir, güzel bir şiir söyleyeyim diye. Kendimle baş başa olmadığım ve şiiri düşünmediğim günüm, anlamsız ve hiç sayılır. Belki şiir görünüşte beni mutlu kılamaz, ancak ben mutluluğu kendim için başka türlü yorumluyorum. Mutluluk benim için... güzel elbise, iyi yaşam ve iyi yemek değil. Benim ruhum memnun olduğu zaman mutluluk duyuyorum ve şiir benim ruhumu memnun ediyor. Şayet, insanların elde etmek için çırpındıkları bu güzellikleri bana verseler ve karşılığında şiir söyleme yeteneğini benden alsalar, intihar ederim. Siz benden vazgeçin, siz bırakın ben sizce mutsuz ve aylak olayım, ancak ben hiçbir zaman yaşamımdan yakınmayacağım. Tanrı ve çocuğumun ölümü üstüne yemin ederim ki ben sizi çok seviyorum. Sizi düşünmek gözlerimi yaşartıyor. Kimi zaman düşünüyorum ve düşündüm, neden Tanrı beni böyle yarattı ve neden şiir adlı şeytanı içimde canlandırdı diye; bunun içindir ki ben sizi memnun edemiyorum ve hiçbir zaman sizin sevginizi alamıyorum, ama bu benim suçum değil. Benim, milyonlarca insanın kabullendikleri yaşam gibi sıradan bir yaşamı kabullenecek gücüm yok. **Evlenmek niyetinde değilim. Ben yaşamım boyu hep ilerleyeyim ve toplumda seçkin bir kadın olayım istiyorum ve sizin, benim dediklerimi kabul etmeyeceğinizi sanmıyorum.** Bana mektup yazın. Ben size iyi şeyler almak istiyorum, ancak sizin ne sevdiğinizi bilemiyorum. Birazcık param var, onunla ilk kez babacığım için küçücük bir hediye almak istiyorum, ama siz bana neyi sevdiğinizi yazın. Sizi öpüyorum. Furuğ Ferruhzad.

ikinci Mektup

Çarşamba, 2 Ocak

Sayın babacığım, umarım iyisinizdir. Muhakkak size (Siz saygı ile babaya hitaben söylenmekte) uzun bir süredir mektup yazamadığım için incinmiş ve sizi sevmediğimi düşünmüşsünüzdür, ama bu doğru değil. Ben hep size mektup yazıp, sizinle dertleşmek istiyordum. Ama ne zaman mektup yazmağa niyetlensem, kendi kendime soruyorum ne yazayım, sizinle benim aramda oluşan bu arayı ne ile kapatabilirim diye. Ben iyiyim, sağlığım yerinde, siz nasılsınız, ne yapıyorsunuz diye yazmayı sevmiyordum. Tüm yaşamımı, duygulanım, açılanını ve mutsuzluklarımı size yazmak istiyordum, yazamıyordum ve hâlâ da yazamıyorum, bizim düşünce yapılanınızın temelleri, tüm koşullan ile farklı olan iki değişik zaman ve toplumda olduğundan, nasıl aramızda uyuşup anlaşma havası yaratabiliriz ki? Söyleyeceklerimin hepsini söyleyecek olsam, bir kitap yazmam gerekir ve sözlerimin sizi üzeceğinden korkuyorum, size hoş gelmemesinden. Ancak, bu sözler içimde durduğu sürece ben de memnun ve rahat olmayacağım. Ve sizi gördüğümde kendim olmak istiyorum, gülmeyen, konuşmayan, bir köşeye sinip çöken biri değil. Benim büyük derdim sizin beni tanımamış olmanızdır, hiçbir zaman da tanımak istemediniz ve belki de hâlâ siz benim hakkımda düşündüğünüzde, beni uçan, ve aşk romanları ve Tahran Müsavvar dergisinin öykülerinden kafasında aptalca düşünceler oluşan bir kadın olarak biliyorsunuz. Keşke öyle olsaydım ve mutlu olabilseydim, işte o zaman dünya küçücük bir odacık olurdu ve ben, dans meclislerine gitmekle, güzel ve şık elbiseler giymekle, komşu kadınlarla çene çalmakla,

kaynana ile dalaşmakla, kısacası pis ve anlamsız binlerce işle yetinirdim ve daha büyük ve daha güzel bir dünyayı tanımazdım, bir ipekböceği gibi kendi kozamın sınırlı ve karanlık dünyasında kıvranır büyürdüm ve hayatım sona ererdi. Fakat ben böyle yaşayamazdım. Kendimi bildiğim andan beri, benim başkaldırım ve isyanım bu aptalca görünüş yüzünden başlamıştır. Ben büyük olmak istiyordum ve istiyorum. Ben, bir gün doğup bir gün de bu dünyadan çekip giden ve artlarında herhangi bir iz bırakmayan yüzbinlerce insan gibi yaşayamam. Bende bu duygu var, fakat şimdiye kadar yaptıklarımın tümü doğrudur ve kimse buna itiraz edemez demiyorum. Hayır, yaşamım boyunca birçok hatalar yaptığımı kendim de biliyorum. Ama kim tüm yaşamı boyunca yaptıklarının, düşündüklerinin ve davrandıklarının doğru olduğunu söyleyebilir? Şairin dediği gibi: Bu dünyada yaşam iki olmalı / biri deneyim kazanmak / diğeri deneyimleri kullanmak için. Ben kötü bir kız değilim ve asla ailemin utancına neden olmak istemedim. Şayet ben bu yola adım atmışsam, ailemin benimle gurur duyması içindi, hâlâ da öyle ve eminim bir gün gayeme ulaşacağım. Ancak hiçbir zaman ve hiçbir yerde rahat edemediysem, sözlerimi söylemek için hiçbir zaman ağzımı açamadıysam, kendimi size ve başkalarına tanıtamadıysam ne yapabilirdim? Anımsıyorum da, ben evde felsefe kitapları okuduğumda ve edebiyat fakültesi felsefe hocası ile oturup saatlerce Doğu felsefesi üzerine tartıştığımda, siz benim hakkımda fikir yürütürdünüz; ben aptal bir kızmışım ve saçma sapan dergileri okuduğumdan kafam bozulmuşmuş, işte o zamanlar ezilirdim, evde bu denli yabancı olduğumdan gözlerim dolardı, sesimi kesip susmağa ve kimse ile uğraşmamağa çalışırdım veya buna benzer binlerce başka olay ki kendi başına belki o denli önemli değildirler, fakat her biri bir insanı yıkıp dağıtmak için yeterlidir. Konuşmak istersem çok şeyleri anlatmalıyım. İlkin de sizden başlamalıyım, sevgisi ile bizi kendine doğru çekebilecek ve bize yol gösterebilecek biri. Ancak O, sertliği ile bizi korkutuyordu, bu ise bizim kendimize sığınmamıza, küçücük beyinlerimizle yaşamın büyük sorunlarını çözmeğe çalışmamıza neden oluyor, çok defa da hata yapmamıza yol açıyordu. Anımsıyorum, arada bir bize öğüt vermek isterdiniz, fakat siz konuşmaya gereksinim duyduğunuz zaman, biz dinlemeğe hazır olmazdık. Koşulların ve ondan daha önemli olan bizim moralimizin sizin öğütlerinizi anlayıp kabul edebilmek için elverişli olup olmadığına bakmazdınız. Birini yataktan, diğerini yemek masasından kaldırır, okumaya dalmış bir üçüncüsünü çağırır ve pat diye öğütlere başlardınız, her zaman çatık kaşlar ve öne eğilmiş bir kafa ile. Sanki siz korkardınız, bizim gözlerimize bakar ve bize gülümserseniz biz sizin sevginizi ve duygularınızın inceliğini anlarız da bu sizin için çok kötü olur diye, sonraları bizi artık sizden korkmaya, size uymaya mecbur edemezsiniz diye. Sizin söylediklerinizi ciddiye aldığımı hiç anımsamıyorum. Siz bize hararetli hararetli öğüt yağdırırken, eminim diğer çocukların da kafaları benimkisi gibi başka şeylere takılırdı ve ertesi gün uyandığımda sizin öğütlerinizin tümünü unutmuş olurdum; veya tam tersine, benim ruhumun bir hatadan dolayı pişmanlık ve suçluluk duygusu ile titrediği zamanlar size gelip ne yaptığımı söylemek ve sizden öğüt almak istediğimde, her zamanki gibi korkar ve sizinle bir yabancı olduğumuz duygusuna kapılırdım. Neden böyle olmalı? Siz ki bu kadar çok psikoloji kitapları okurdunuz, bunların nedenlerini bilmeliydiniz. Ne zaman geçmiş yaşantımı, sizin evinizde geçirdiğim son bir yılı hatırlasam ödüm kopar. Bir hırsız gibi, iyisi ve kötüsü ile her şeyim gizlice. Neden beni adam yerine koymuyor ve neden evden kaçmaya zorluyordunuz, ben bir uyurgezer gibi nerede olduğumu, ne yaptığımı ve kiminle konuştuğumu bilmez hale geleyim diye mi? Neden arkadaşlarımı eve getirmekten ve iyi mi kötü mü oldukları konusunda beni ikaz edip bana yardım edesiniz diye sizinle tanıştırmaktan çekinirdim? Ama şimdi neden buraya geldim, ve

neden açlık, avarelik, binbir sıkıntıya katlanıyorum? Aslında ben evi seviyorum. Sabahtan akşama caddelerde aylak aylak dolaşmak ve her önüme gelenle konuşmanın verdiği ruhsal sıkıntıya katlanmak istemiyordum. Sırf evde yabancı olduğum için, kendimi tanıtamadığım ve rahat olamadığım için, kalkıp buraya geldim. Özgürüm, bana vermekten korktuğunuz işte bu özgürlüktü ve ben sizden gizli olarak onu elde etmek istiyordum, bu nedenle de hatalar yapıyordum. Halbuki bu özgürlüğü elde etmemde bana yardımcı olmalıydınız, doğru olan buydu. Şimdi buradayım. Ama kim benim bir gece olsun dışarıda yattığımı söyleyebilir? Hayır kimse. Ben sabahtan akşama odamdayım ve kendi işimle uğraşıyorum, dışarı çıkmayı da pek sevmiyorum... Masası başında oturup okuyan, şiir yazan ve düşünen bir kadınım. Neden? Çünkü kendime ait olduğumu biliyorum. Artık kimsenin nefret ve aşağılama dolu gözleri üzerimde değil. Artık kimse bana bunu yap veya bunu yapma demiyor. Kimse beni kafasız bir çocuk olarak görmüyor. Ve ben kendim için, kendi benliğim ve varlığım için sorumluluk duyuyorum, bundan sonra yapabileceğim hatalar için kendimi affetmem. Halbuki, kendi kendime geçmiş hakkında düşündüğümde, asla kendimi suçlu hissetmiyorum, başkalarını benim hatalarımın nedeni olarak görüyorum. Ne yazık ki herşeyi söyleyemiyorum. Şayet bana izin verseydiniz ve incinmeyeceğinize dair söz verseydiniz, söyleyecek çok sözüm vardı. Yaşantımı başından ele almak, her anını size açıklamak ve düşüncelerimi yazmak isterdim. Ben, hayatım hakkında çok düşündüm, sizin hakkınızda da bizi eğitme ve düşünce biçiminiz hakkında da. **Ama şimdi ne yapabilirim? İncinmeyeceğinizi bilsem, hep böyle suskun dudaklar ve sevginizi dileyen gözlerle size bakayım daha iyi ve kalbim dopdolu durakalsın ve laflarımız merhaba, nasılsınızdan öteye geçmesin.** Ancak şu kadarını bilin ki ben de diğer çocuklar gibi sizi seviyorum ve sizi rahatsız edecek bir iş yapmak istemiyorum. Biliyorum ki anne babaların çocuklarını sevmemeleri olası değil. Belki de benim sizi sevdiğimden daha çok seviyorsunuz beni. Ben, Kami'yi düşündüğümde üzüntüden bağırasım ve hüngür hüngür ağlayasım geliyor. Fakat anlayış olmadığı sürece her ikimiz de hatalar yapacağız. Münih'e geleli 10 gün olmuş. Dün gece Emir ile sizin hakkınızda çok konuştuk. Uyumaya giderken artık mektup yazamadan edemeyeceğimi anladım. Kendi kendime, iki satırcık da olsa yazacağım dedim. Şu kadarcık da bana yeterli. Size bütün düşüncelerimi yazacağıma dair Emir'e söz verdim. Ama yapamıyorum, ne kadar bahtsızım, yapamıyorum. Ancak istiyorum ki benim kötü bir kız olmadığımı ve sizi sevdiğimi bilesiniz. Sizin durumunuzdan hep haberim olmuştur, ben arkadaşlık ve sevgi gösterisi yapacak biri değilim, neyim varsa kalbimdedir. Ayda bir miktar para gönderdiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Ne yapabilirdim ki, hayat koşullarım çok zordu. Ama bir iki aya kalmaz burada bana bir iş verirler ve artık bu paraya gereksinimim kalmaz. Tahran'a geldiği mdç paralı olacağım ve size olan borcumu öderim. Mektubumu yanıtlarsanız sevinirim, çünkü şu sıralar çok acı ve zor günler geçirmekteyim ve mezarında yatan biri gibi yalnızım, bir sürü acı ve azap veren düşünce ve hiç bitmeyecek olan bir hüzünle. Şimdilik sizi memnun edemiyorum, belki bir gün gelir siz de bana hak verirsiniz ve bana küsmezsiniz, benimle de diğer çocuklarla olduğunuz gibi sevecen olursunuz. Uzaktan sizi öpüyorum. .

SEÇME ŞİİRLERİ

Papatya Kütüphanesi

" Dünya ne ki sevgilim

benim sana yaptığım kubbe yanında?

düşsün, olsun, bırak

içinde yıldızlar patlıyor,

kolaydır inanmak kadar inanmamak da.

Furuğ FERRUHZAD

Kızılgül

kızıl gül

kızıl gül

kızıl gül

o beni kızıl gül bahçesine götürdü

ve ıstıraplı saçlarıma kızıl gül taktı karanlıkta

ve sonunda

kızıl gül yaprağı üstünde benimle yattı

ey felçli güvercinler

ey adetten kesilmiş deneyimsiz ağaçlar, ey kör

pencereler

yüreğimin altında ve derinliğinde uyluklarımın, şimdi

kızıl bir gül sürgün vermekte

kızıl gül

kızıl

bir bayrak gibi

ayaklanmada

ah, ben gebeyim, gebeyim, gebe

Yeniden Doğuş

-İbrahim Golestan'a-

tüm varlığım benim, karanlık bir ayettir

seni, kendinde tekrarlayarak

çiçeklenmenin ve yeşermenin sonsuz seherine götürecek.

ben bu ayette seni ah çektim, ah

ben bu ayette seni

ağaca ve suya ve ateşe aşıladım!

yaşam belki

uzun bir caddedir, her gün filesiyle bir kadının geçtiği,

yaşam belki

bir urgandır, bir adamın daldan kendini astığı,

yaşam belki okuldan dönen bir çocuktur,

yaşam belki, iki sevişme arası rehavetinde yakılan bir sigaradır,

ya da birinin şaşkınca yoldan geçişi,

şapkasını kaldırarak,

başka bir yoldan geçene anlamsız gülümsemeyle 'günaydın' diyen.

yaşam belki de o tıkalı andır,

benim bakışımın senin buğulu gözlerinde kendini paramparça yıktığı

ve bir duyumsama var bunda

benim ay ve karanlığın algısıyla birleştireceğim.

yalnızlık boyutlarındaki bir odada,

aşk boyutlarındaki yüreğim,

kendi mutluluğunun sade bahanelerini seyreder,

saksıda çiçeklerin güzelim yok oluşunu

ve senin bahçemize diktiğin fidanı

ve bir pencere boyutlarında öten

kanarya ötüşlerini.

ah..

budur benim payıma düşen,

budur benim payıma düşen,

benim payıma düşen,

bir perde asılmasının benden aldığı gökyüzüdür,

benim payıma düşen, terk edilmiş merdivenlerden inmektir

ve ulaşmaktır bir şeylere çürüyüşte ve gurbette,

benim payıma düşen anılar bahçesinde hüzünlü gezintidir.

ve 'ellerini

seviyorum' diyen

sesin hüznünde ölmektir..

ellerimi bahçeye dikiyorum,

yeşereceğim, biliyorum, biliyorum, biliyorum

ve kırlangıçlar mürekkepli parmaklarımın çukurunda

yumurtlayacaklardır..

küpeler takacağım kulaklarıma

ikiz iki kızıl kirazdan

ve tırnaklarımı papatya çiçekyaprağıyla süsleyeceğim.

bir sokak var orada,

aynı karışık saçları, ince boyunları ve sıska bacaklarıyla

küçük bir kızın masum gülüşlerini düşünüyorlar

bir gece

rüzgarın alıp götürdüğü.

bir sokak var benim yüreğimin

çocukluk mahallesinden çaldığı,

zaman çizgisinde bir oylumun yolculuğu

ve bir oylumla gebe bırakmak zamanın kuru çizgisini

bilinçli bir imgenin oylumu

aynanın konukluğundan dönen.

ve böylecedir,

birisi ölür

ve birisi yaşar.

hiçbir avcı,

çukura dökülen hor bir arkta inci avlamayacaktır.

ben hüzünlü küçük bir periyi biliyorum

okyanusta yaşayan

ve yüreğini tahta bir kavalda

usul usul çalan

küçük hüzünlü bir peri

geceleri bir öpücükle ölen

ve sabahları bir öpücükle yeniden doğacak olan..

Furuğ Ferruhzad (1935 - 1968)

Çeviri: Haşim Hüsrevşahi

Tutsak

seni istiyorum ve biliyorum

asla koynuma almayacağım

sen o aydın ve pırıl, pırıl gökyüzüsün

ben bu kafeste bir tutsağım

kara ve soğuk parmaklıklar ardından

gözlerim hasretle bakıyor yüzüne doğru

bir elin uzanışını düşlüyorum,

ansızın ben de uçayım sana doğru

boş bir anda düşlüyorum

bu sessiz hapishaneden uçmayı

gülerek gardiyan adamın gözüne

yanında yaşama yeniden başlamayı

düşlüyorum ancak bilirim asla

bu kafesten kurtulmaya gücüm kalmamış

gardiyan adam istese bile

kanatlanıp uçmaya soluğum kalmamış

parmaklıklar ardında her sabah

bir çocuğun bakışı güler bana doğru

sevinç şarkılarına başladığımda

dudağında öpücükle gelir bana doğru

şayet bir gün, ey gökyüzü

kanatlanırsam bu sessiz evden

ağlayan çocuğa nasıl söylerim

tutsak bir kuşum vazgeç benden

bir mumum, canımın alazıyla

harabeleri aydınlatırım

sönüklüğü seçersem eğer

bir yuvayı yıkıp dağıtırım

Çeviren: Haşim Hüsrevşahi

Yeniden Doğuş'tan

Gece Görüşmesi

Ve o şaşırtıcı yüz

Konuştu benimle pencerenin öbür yanından ve dedi ki:

«Hak, açıp gözünü görenindir

Ben ürkütücüyüm yitme yitme duygusu gibi

Ama gene de tanrım,

Nasıl korkulur benden?

Şişli çatıları üstünde gökyüzünün

Hafif ve başıboş dolaşan

Bir uçurtmadan başka

Hiç bir şey olmayan benden?

Aşkımı, isteğimi, nefret ve acılarımı

Gece ayrılığında mezarların

Kemirmiştir adı ölüm olan bir fare...'

Ve o şaşırtıcı yüz

İnce, uzun ve çok zayıf

Akan çizgileri esen rüzgarla

Her an silinen ya da değişen

Ve yumuşak ve uzun saçları

Kapılarak gecenin görünmez dalgalarına

Serilen karanlığın ovalarına

Deniz dibi bitkileri gibi

Aktı pencerenin öbür yanında

Ve bağırdı:

"İnanın ne olur bana!

Diri değilim ben!"

Saydam çizgilerin ardında hala

Görüyordum karanlığın koyulaşmasını ve gümüş cam

kozalaklarını

Ama o

Salmıyordu her şeyin üstünde ve sonsuz yüreği

Ulaşıyordu doruklara

Sanki yeşil duygusuydu ağaçların

Ve sonsuza dek sürüyordu gözleri

"Haklısınız

Hiç aynaya bakmadım ben

Ölümümden sonra

Öylesine ölüyüm ki artık hiç bir şey

Kanıtlayamaz

Benim ölümümü

Ah!

Duydun mu kuytu köşelerinde bahçenin

Geceye sığınıp ayışığına koşan

Ağustos böceğinin sesini?

Belki de tüm yıldızlar

Yitik bir gökyüzüne göçüp gitmişler

Ve kent, nasıl işsizdi kent

Bütün bir yol boyu

Kimseyle karşılaşmadım

Rengi uçuk heykeller

Tutun ve toz kokan

Bir kaç copçu

Ve yorgun, uykulu bekçilerden başka kimseyle

Yazık

Olmuşum ben

Ve sanki aynı boşuna gecenin devamıdır

Gece..."

Sustu

Ve ağlama duygusu ve acı ve kederle doldurdu

Gözlerinin uçsuz bucaksız alanını

"Hiç düşündünüz mü

Yaşamın kederli maskesinin gölgesi altında

Yüzlerini gizleyen

Sizler

Bu üzücü gerçeği?

Bugün yaşayanların

Bir başka dirinin posasından başka, bir şey olmadığını?

Sanki ilk gülüşünde

Yaşlanıp gitmiştir bir çocuk

Ve nasıl güvenebilir şimdi bu yürek

-Bu asıl sözleri değiştirilmiş,

-Bu bozulmuş mezar yazıtı

-Bu taşa kesmiş saygınlığına

Kendisinin?

Belki de var olma alışkanlığı

Ve yatıştırıcılar

Çoktan tüketmiştir insanın

Saf ve yalın iskeletini

Belkide işsiz bir adaya

Alıp götürmüşlerdir

Ruhlarımızı

Belki de düşte görmüşümdür ben ağustos böceğinin sesini

Belki de rüzgarlı süvarilerdir

Bu tahtadan mızraklara yaslanmış

Bekleyip duran sabırlı yayalar

Ve o yüce düşünceli bilgeler olmalı

Bu zayıf, beli bükülmüş afyon düşkünleri

Doğru olmalı doğru olmalı kimse

Beklemiyor artık bir başlangıcı

Ve yüreği aşkla dolu genç kızlar

Uzun iğneleriyle nakışlarının

Delmişler çabuk kanan gözlerini

Şimdi duyulan sabah uykularının derinliklerinde

Yankımasıdır Karga seslerinin

Ve kendilerine geliyor aynalar

Tek tek ve yapayalnız biçimler

Teslim oluyorlar şimdi

Uyanışın dalgın saatlerine

Ve gizli saldırısına karanlık karabasanların

Yazık

Tüm anılarımla biriikte ben

Kanlı masallar söyleyen, kan'dan

Hiç böylesine küçülmüc yaşamayan gururdan

Fırsatımın sonunda bekliyorum

Ve kulak veriyorum: Hiç ses yok

Ve çok derinden bakıyorum: Kıpırdamıyor bir yaprak bile

Ve temizliğin

Ta kendisi olan adım

Tozuna bile dokunamıyor şimdi

Mezarların..."

Titredi

Ve birden döküldü iki yana

Ve uzun iç çekişler gibi uzandı bana

Yarıklardan çıkarak

Yalvaran elleri

"Çok soğuk

Çizgilerimi kesiyor rüzgar

Düşünüyorum bir tek insan var mı şimdi

Yıkılmış yüzüyle

Tanışmaktan

Korkmayan?

Zamanı değil mi artık

Açılsın bu pencere, açık açık açık

Yağsın gökyüzü oradan

Kendi kimliğinin ölüm namazını

Kilsin insan inleyerek? "

Belki de bir kuş sesiydi o yankılanan

Ya da rüzgar, ağaç dalları arasından

Ya da ben bir üzüntü ve utanç dalgası gibi

Çıkmazlarından yüreğimin

Yükselen ben

Gördüm birden o iki el

iki acı sitem

Benim ellerime doğru uzanan

Yalancı tan ışığının aydınlığında

Yokoldu.

Ve bağırdı bir ses

Soğuk ufuklardan:

"Hoşça kal! "

Bahçenin Fethi

Başımızın

Üstünden uçan

Ve giren serseri bir bulutun karışık düşüncelerine

Ve sesi kisa bir mızrak gibi geçen, ufku baştanbaşa

O karga

Kente götürecek bizim haberimizi

Herkes biliyor

Herkes biliyor

Sen ve ben o soğuk asık yüzlü delikten

Bahçeyi gördük

Ve kopardık elmayı

0 oynaşan ve uzak daldan

Herkes korkuyor

Herkes korkuyor ama sen ve ben

Ulaştık ışığa, suya, aynaya

Ve korkmadık

Ne pamuk ipliğiyle birleşmesi iki adın, söylemek istedigim

Ne de bir buluşma yıpranmış bir defterin sayfalarında

Benim mutlu saçlarımdır söz konusu olan

Senin yanık kırmızı şakayık öpüşlerini taşıyan saçlarım

Ve içtenliği tenimizin

Çıplaklığımızın parıltısı

Balık pulları gibi

Söz konusu olan gümüş rengi türküsüdür yaşamın

Tan ağarırken kaynaktan fışkıran

Biz o yeşil ve akan ormanda

Bir gece yaban tavşanlarından sorduk

Ve kaygılı, soğukkanlı denizde

Incilerle dolu istiridyelerden

Ve o tuhaf ve fatih dağda

Genç kartallardan sorduk

Ne yapmalıyız?

Herkes biliyor

Sessiz ve soğuk uykusuna ulaştık biz simurgların

Gerçeği bahçede bulduk

Bilinmez bir çiçeğin utangaç bakışında

Sınırsız bir anda bulduk ölümsüzlüğü

Iki güneş birbirine bakıp dururken

Söylemek istediğim korkak fısıltılar değil karanlıkta

Gündüzdür söz konusu olan ve ardına kadar açık pencere

Ve tertemiz hava

Ve bir ocak tüm yararsız şeylerin yanıp gittiği

Ve apayrı bir ekinin tohumlarını taşıyan tarla

Ve doğum ve gelişme ve gurur

Bizim seven ellerimizdir söz konusu olan

Bir köprü kuran kokular, ışıklar ve esintilerle

Gecenin üstünde

Çimenliğe gel

Kıyısız çimenliğe ve çağır beni

Ibrişim çiçekleri usulca nefes alırken

Çağır bir ceylan eşini çağırır gibi

Perdeler bir gizli acıyla dolu

Ve toprağa bakıyorlar

Masum güvercinler

Kendi beyaz burçlarının tepelerinden

Yeniden Merhaba Diyeceğim Güneşe

Yeniden merhaba diyeceğim güneşe

Gövdemde akan nehirlere

Bulutlar gibi uzayıp giden düşünceme

Benimle birlikte kuru mevsimlerden gecen

Bahçemdeki ağaçların hüzünlü büyümesine

Gecenin kokusunu hediye eden kargalara

Yaşlılık biçimim olan ve aynada yaşayan anneme

Tekrarlanan şehvetimle döllenen yeryüzüne

Yeniden merhaba diyeceğim

Geliyorum, geliyorum, geliyorum,

Saçlarımla: Yeraltı kokularının devamı

Gözlerimle: Karanlık tecrübesiyle

Duvarların ötesinden kopardım dallarımla,

Geliyorum, geliyorum, geliyorum,

Ve aşkla dolu avluda bekleyen kıza

Yeniden merhaba diyeceğim.

Pencere

Bir pencere, bakmaya

Bir pencere, duymaya

Bir pencere, yeryüzünün yüreğine ulaşan tıpkı bir kuyu gibi

Tekrarlanan mavi şefkatin enginlerine açılan.

Yalnızlığın küçücük ellerini

Cömert yıldızların verdiği gece bahşişi kokularıyla

Dolduran bir pencere

Belki de konuk etmek için güneşi şamdan çiçeklerinin gurbetine

Bir pencere, yeter bana

Oyuncak bebeklerin ülkesinden geliyorum ben

Bir resimli kitap bahçesinde

Kâğıt ağaçların gölgesi altından

Toprak yollarında geçip giden

Kurum mevsiminden, kısır aşk ve dostluk deneylerinin

Sıralarında veremli okulların

Alfabelerin soluk harflerinin büyüdüğü yıllardan

Ve karatahtaya taş sözcüğünü yazar yazmaz çocuklar

Ulu ağaçlardan sığırcıkların çığlık çığlığa kanat çırparak

Uçup gittikleri

O andan

Etobur bitkilerin köklerinden geliyorum ben

Ve hâlâ başım

Dopdolu

Bir deftere toplu iğnelerle

Çakılan

O kelebeğin yabancı sesiyle

Asılınca güvenim adaletin koptu kopacak ipiyle

Ve bütün kentte

Parıldayan ışıklarımın yüreğini parça parça edince onlar

Koyu renk mendiliyle yasanın, bağladıklarında

Aşkımın çocuksu gözlerini

Ve isteğimin acı şakaklarından

Fışkırdığında kan

Yaşamım artık

Hiçbir şey olmadığında, hiçbir şey olmadığında duvar saatinin

tiktaklarından başka

Anladım birden yolum yok yolum yok yolum yok

Çılgınca sevmekten başka

Bir pencere yeter bana bir tek pencere

Bilince ve bakışa ve suskunluğa

İşte öylesine boy atmış ki ceviz fidanı

Anlatabilir artık genç yapraklarına tüm bir duvarı

Ve sor aynadan

Adını kurtarıcının

Ve işte senden daha yalnız değil mi

Ayaklarının altında titreyen yeryüzü?

Yıkıntı elçiliğini, peygamberler

Kendileriyle birlikte getirmediler mi çağımıza?

Ve yankıları değil mi o kutsal metinlerin

Bu patlamalar art arda

Bu zehirli bulutlar?

Ey dost, ey kardeş, ey herkes!

Yazın tarihini gül soykırımının

Aya vardığınızda!

Düşler

Ne kadar safsalar o yükseklikten düşer ölürler

Şimdi dört yapraklı bir yoncayı kokluyorum ben

Eski düşüncelerin gömütünde boy atmış yonca

Ve soruyorum saflığın ve bekleyişin kefeninde toprak olan o kadın

gençliğim miydi benim?

Çıkabilecek miyim yeniden o merak merdivenlerinden?

Merhaba diyebilecek miyim o iyi Tanrı'ya çatılarda dolaşan?

Seziyorum zaman geçip gitti artık

Seziyorum an, tarihin yapraklarından benim payıma düşendir

Seziyorum aldatıcı bir aralıktır bu masa saçlarımla o garip ve kederli

adamın elleri arasında

Bir şey söyle bana

Teninin tüm sevgisini sana bağışlayan insan

Ne istiyor diri kalma duygusundan başka?

Bir şey söyle bana

Kıyısındayım pencerenin

Ve güneşle bağlantıda...

Çev: Onat Kutlar – Celal Hosrovşahi

Cuma

sessiz Cuma

terk edilmiş Cuma

eski sokaklara benzer hüzünlü Cuma

hastalıklı tembel Cuma

sünen sinsi esnemeler Cuması

bekleyişsiz Cuma

teslim olmanın Cuması

boş ev

sıkıntılı ev

gençliğin baskınına kapalı ev

karanlık ev ve güneşin hayali ev

yalnızlık, fal ve kuşku evi

perde, kitap, dolap ve resimler evi

ah ne denli dingin ve gururla geçiyordu

garip bir su akıntısı gibi

bu terk edilmiş sessiz Cumalarda

bu sıkıntılı evlerde

benim yaşamım

aaah ne denli dingin ve gururla geçiyordu...

Çev: Haşim Hüsrevşahi

Ayın Yalnızlığı

Karanlık boyunca

Cırcırböcekleri bağırdı:

"ay, ah büyük ay..."

Karanlık boyunca

Şehvetli bir ahın yükseldiği

Dallar, o uzun elleriyle

Ve teslim olmuş esinti

Gizli ve bilinmeyen tanrıların emirlerine

Ve saklı bin bir nefes, toprağın gizli yaşamında

Ve o ışığın gezgin çemberinde, ateşböceği

Tahta tavanda tıkırtı

Perdede gece

Gölde kurbağalar

Hep beraber

Hep beraber, bir avaz

Tan ağarıncaya kadar bağırdı:

"Ay, ah büyük ay..."

Karanlık boyunca

Ay ay ışığında ışıdı

Ay

Kendi gecesinin yalnız kalbiydi

Altın renkli öfkesinde patlıyordu

Ey İnci Dolu Ülke

fethettim

kaydettirdim kendimi

bir adla bir kimliği süsledim

ve varlığım somutlandı bir numarayla

öyleyse yaşasın 678 sayılı,Tahran'm 5 nolu bölgesinde kayıtlı sakini

her yönden içim rahat artık

anavatanın şefkatli kucağı

gurur dolu geçmişin emziği

medeniyetin ve kültürün ninnisi

ve yasanın çıngırağının şıkırtısı

ah

her yönden içim rahat artık

içime sığmayan sevinçle

pencerenin önüne gittim

ve tozan hayvan pisliklerinin

çöp ve idrar kokularının birbirine karıştırdığı havayı

içime çektim istekle

678 kere

ve 678 borç makbuzuna

678 iş dilekçesine yazdım:

Furuğ Ferruhzad

gül,bülbül ve şiir ülkesinde

yaşamak bir nimettir

hele ki

varlığın,yıllar yıllar sonra kabulleniliyorsa

öyle bir yer ki

perdenin aralığından ilk resmi bakışımla

678 şairi görüyorum

ki bu hokkabazlar,garip dilenci kılıklarıyla

ölçü ve uyak peşindedirler çöplükte

ve ilk resmi ayak sesimden ürküp

birdenbire kara bataklıklardan havalanan

iş olsun diye karga kılığına girmiş,rumuzlu 678 bülbül

uyuşuklukla,aylak aylak gündüzün kıyısına uçuyor

ve aldığım ilk resmi nefese

heybetli plsko fabrikalarının mahsulü

678 kızıl gülün kokusu karışıyor

yaşamak bir nimettir, evet

hızlı kemankeş Şeyh Ebu Palyaço

ve dümbelekzadelerden tanburi,şarkı mırıldanıcısı Şeyhi'n yurdunda

baldır,bacak,göğüs yıldızlarından ağır topların

ve sanat dergilerinin arka sayfalarının şehrinde

"aman bana ne, boş ver "felsefesi müelliflerinin beşiği

zeka olimpiyatları tahtıveranı,aman!

sesli,görüntülü,taşınabilir neye el atsan

sivri zeka bir aceminin korna sesi geliyor

ve milletin seçkin fikir adamları

ekabir sınıfında arz-ı endam ettiklerinde

göğüslerinde 678 elektirikli ızagara ile

ve iki bileklerinde 678 Navzer saat diziliyke

anlıyorlar ki

güçsüzlüğün nedeni,kesenin boşluğudur, cahillik değil

fethettim evet fethettim

şimdi bu fetih sevinciyle

aynanın önünde,iftiharla,678 veresiye mumu yakıyorum

ve rafa zıplayıp çıkıyorum ve izninizle

hayatın yasal faydaları üzerine
iki çift kelam etmek istiyorum huzurunuzda
hayatımın yüksek binasının ilk kazmasını

coşkulu alkışair eşliğinde
kendi tepeme indiriyorum
ben yaşıyorum evet bir zamanlar yaşayan Zayenderud gibi
ve halkın tekelindeki bütün imkanları kullanacağım ben de
yarından itibaren
milli nimetlerle dolu şehrin sokaklarında
ve telgraf direklerini akan gölgeleri arasında
gezip dolaşabilirim
ve gururla umumi helaların duvarına 678 defa
"yazı yazdım eşkeler gülsün diye"
yazabilirim
yarından itibaren
gayretli bir vatansever gibi
her çarşamba öğleden sonra toplumun
şevk ve heyecanla peşinden gittiği
yüce idealden bir hisseyi
kalbimde ve beynimde taşıyabilirim
o bin riyallik bin hevesperverden
buzdolabı,mobilya,perde masrafı
ya da 678 doğal oyun karşılığı sayılabilecek hisseyi alıp
bir gece 678 vatan evladına bağışlayabilirim
yarından itibaren
Haçik'in dükkanındaki zulada
bir kaç gram birinci kalite halis maldan birkaç nefes çekip
bir kaç kase dalavereli pepsi kola içitikten sonra
ve birkaç ya hak ya hu ve vah vah ve hu hu savurduktan sonra
mütefekkir fazıllar ve münevver faziletliler

100 Yazılar

ve lay lat lom mektebi müdavimleri arasına resmen katılabilirim

ve 1678 Şems-i tebriz yılı dolaylarında

yoksul tezgahlarda resmen basıma yollanacak olan

hayatımın büyük romanının ilk eskizlerini

678 orjinal,özel Oşno sigara paketinin iki yüzüne yazabilirim

yarından itibaren

kendimi 678 devre için kadife kaplı bir makamda

toplanma ve geleceği garantileme meclisine

ya da hamdü sena meclisine

sarsılmazbir güvenle

konuk edebilirim

zira ben

kültür-sanat-dalkavukluk dergilerinin bütün içeriğini okurum

ve "doğru yazma"kaidesini bilirim

ben gözlerimi öyle yaratıcı bir kitle içinde açtım ki hayata

ekmekleri yoktu ama ufukalrı açıktı,geniş meydanları vardı

ve şimdiki coğrafya sınırları

kuzeyden yemyeşil Tir Meydanı'na

güneyden kadim İdam Meydanı'na

ve izdihamın bol olduğu yerlerde Tophane Meydanı'na dek ulaşmıştır

ve emniyet asayişin parlak göklerinin sığınağında

sabahtan akşama alçıdan yapılmış 678 güçlü kuvvetli,yapılı

678 melek eşliğinde

-hem de balçıktan yaratılmış melekler-

sükun ve sükut projelerini tebliğ etmekle görevliler.

fethettim evet fethettim

öyleyse yaşasın 678 doğumlu Tahran'ın 5 nolu bölgesinde kayıtlı

sakini

ki azim ve iradesi sayesinde

öyle yüksek makamlara erişmiştir ki

yerden 678 metre yükseklikteki

bir pencere pervazında karar kılmıştır

ve kendini

işte bu pencereden-merdivenlerden değil-

bir çılgın gibi anavatanının kucağına

fırlatma onuruna sahiptir

ve son vasiyeti budur:678 altın kuşağında

Üstad Hazreti Abraham Sahba

bir ağıt yaksın kendi hayatının ağıtı olmak üzere

hassstir uyağında

Akbaba

Tepemde bir akbaba

hırsla ölmemi bekliyor,

ben ise düşünüyorum

nasıl bir tuzak kurayım ki

bana yaklaşsın da

onu vurayım.

Soluk almak için

oturmaya kalksam

işte yıkıldı diye

saldırıyor yüzüme,

onu vurmak için

anlayınca fırsat beklediğimi

hızla dönüyor gökyüzüne.

Kuşaktan kuşağa

onca insanlar öldü

yem olarak, şu ihtiyar akbabaya.

Deneyimlerim sesleniyor ki

bitimindeyiz zamanın

yaklaşan bir sonu var

ya senin, ya ihtiyar akbabanın.

Bu cadı, bu kocamış

leş yiyenin yazgısı, sana bağlı

başaramazsan eğer

sıran geldi demektir

Tepemde bir akbaba

hırsla bekliyor ölmemi

vay eğer

fırsatı ben kaçırırsam.

Dökülüyor suskunluğuna akşamın

ezanın ayak sesleri

kent akşamının hayalinde yanıyor,

altın ormanları düşlerin

ve odamın suskunluğunda

cuma akşamıyla uğraşıyor

ezanın ayak sesleri.

Benim elimde kitap

cuma akşamı sessiz

kopuk kopuk geliyor kulağıma,

ezan

kime söylüyor

ne diyor

kent

uğraşıyor Cuma akşamıyla

ve o garip ses

yalın bir köylü gibi

yitiyor kentin çağıltısında

ben yine

kitap okuyorum.

Çev: Sobhi Babek

Kurulmuş Bebek

Bunlardan önce, ah, evet

Bunlardan önce sessiz kalınabilirdi

Saatler boyunca

Ölülerin bakışı gibi sabit bir bakışla

Dalınıp kalınabilirdi bir sigaranın dumanında

Dalınıp kalınabilirdi bir fincanın şeklinde

Halıdaki renksiz bir çiçekte

Duvardaki belli belirsiz bir çizgide

Kuru el ayalarıyla

Perde bir tarafa çekilebilirdi ve görülebilirdi

Sokaktaki yağmurun hızla yağdığı

Renkli, küçük uçurtmasıyla bir çocuğun

Ayakta durduğu, bir kemerin altında

Eski bir at arabasının boş meydanı

Aceleyle, hayhuylar arasında terk ettiği

Devamlı aynı yerde kalınabilirdi

Perdenin yanında, ama kör, ama sağır

Bağırılabilirdi

Gayet yabancı bir sesle, gayet yabancı bir sesle

"Seni seviyorum"

Güçlü bir adamın kollarında

Güzel ve sağlam bir nesne olunabilirdi

Deriden yapılmış sofra gibi bir vücutla

Sert ve iri göğüslerle

Bir sarhoşun, bir delinin, bir berduşun yatağında

Bir aşkın temizliği kirletilebilirdi

Zekayla aşağılanabilirdi

Hayret verici tüm bulmacalar

Sadece bulmaca çözülebilirdi

104 Yazılar

Sadece saçma bir cevap bulunarak hoşnut olunabilirdi

Saçma bir cevap, evet, beş veya altı harflik

Bir ömür oturulabilirdi

Öne düşmüş bir başla

Soğuk bir mezarın ayakucunda

Meçhul bir Tanrı görülebilirdi

Zayıf bir inanç birkaç kuruşla bulunabilirdi

Mescidin odaları çürütülebilirdi

"Ziyaretname" okuyan yaşlı adamın yaptığı gibi

Sıfır misali; toplamadaki, çarpmadaki, çıkarmadaki

Sonuç daima aynı olunabilirdi

Gözlerim kahrının kozasında

Yıpranmış bir ayakkabının renksiz tokası sanılabilirdi

Su gibi kendinin derinliklerinde kurutulabilirdi

Bir anın güzelliği, utançla

Şipşak çekilmiş gülünç bir siyah beyaz bir fotoğraf gibi

Sandığın diplerinde saklanabilirdi

Bir günün boş kalmış çerçevesinde

Bir mahkum veya bir mağlubun ya da bir idamlığın resmi asılabilirdi

Posterlerle duvardaki çatlaklar kapatılabilirdi

Daha uyduruk resimler katılabilirdi

Böylece kurulmuş bebekler olunabilirdi

Kendi dünyalarının camdan gözleriyle görebilirlerdi

Bezden bir kutuda

Saman doldurulmuş bir bedenle

Senelerce danteller ve pullarla iç içe uyunabilirdi

Her bir elin anlamsız sıkışıyla

Sebepsiz bağırılabilir ve denebilirdi

"Ah, çok memnun oldum."

Yeşil Düş

Bütün gün ağladım aynada

Penceremi ağaçların yeşil düşüne

Açmıştı bahar

Gövdem sığmıyordu yalnızlığın kozasına ve

Kokusu kâğıtlardan örülmüş tacımın

Kaplamıştı gökyüzünü baştan başa

O güneşsiz ülkenin

Yapamıyordum artık yapamıyordum

Sokağın sesi bastırıyordu birden ve kuşların sesi

Kayboluşunun sesi paltoluk çocuk kumaşı toplarının

Şamatası çocukların

İplerin ucunda yükselen

Uçurtmaların dansı

Sabun köpükleri gibi

Ve rüzgâr

Sevişmenin en derin ve karanlık anında esmeye başlayan rüzgâr

Zorluyordu

Surlarını güvenimin sessiz kalesinin

Kendi adıyla çağırıyordu yüreğimi çok eski çatlaklardan sızarak

Bütün gün gözlerimi diktim

Gözlerine yaşamın

O korkak ve kaygılı gözlere

Bakışımdan kaçan

Ve yalancılar gibi gizleniveren

Gözkapaklarının tehlikesiz sığınağına

Hangi tepe hangi doruk?

Tümü dolambaçlı yolların

Bir kavuşma noktası ve son

Bulmuyorlar mı o soğuk ve yok edici ağızda?

106 Yazılar

Ve ne derdiniz bana ey yalın ve aldatıcı sözcükler?

Ne verdiniz tenin ve isteğin kaçışından başka?

Daha da yalancı olmaz mıydı

Başıma koyduğum ve kokular saçan

Kâğıttan yapılmış taçtan daha yalancı

Saçlarıma iliştirdiğim bir çiçek?

Nasıl da tutuldum çölün ruhuna

Ve uzaklaştırdı beni ayın büyüsü sürünün inançlarından

Nasıl büyüdü yüreğimin yarım kalmışlığı

Tamamlayamadı bir türlü hiç olan yarım öbür yarımı

Durdum nasıl ve gördüm kayıyor

Ayaklarımın altındaki toprak

Ve geçmiyor tenimin bomboş bekleyişine

Sıcaklığı tenimin

Hangi tepe hangi doruk?

Koruyun beni ey kaygılı ışıklar

Aydınlık evler

Çamaşırların ıtırlı tütsülerle güneşli çatılarında salındığı

Koruyun beni ey olgun ve saf kadınlar

Parmakları çocuğun zevkten çıldırtıcı kıpırtılarını izleyen tenleri üstünde

Göğüslerinden süt kokusuyla karışık taze esintiler gelen

Hangi tepe hangi doruk?

Beni koruyun ey ateş dolu ocaklar, uğur boncukları

Karanlık mutfaklardaki türküsü bakır kapların

Yüreği biraz sıkkın mırıltısı dikiş makinalarının

Kavgası sürüp giden süpürgelerle halıların

Koruyun beni ey tutkulu aşklar

Yatağımızı üremenin acı isteği

Cadı suları ve kan damlalarıyla donatıyor

Bütün bir gün boyu bütün bir gün

Terk edilmiş terk edilmiş bir ceset gibi su yüzünde

İlerledim ürkütücü kayalıklara

En derin deniz mağaralarına ve

En etobur balıklara

Durmadan gerildi sırtımın incecik omurgası

Bir ölüm duygusuyla

Yapamıyordum artık yapamıyordum

Yadsıyarak yükseliyordu yoldan ayak seslerim

Daha büyüktü umutsuzluğum sabırdan

Ve geçiyordu bahar o yemyeşil düş

Penceremden

Sesleniyordu yüreğime:

"Bak

Hiçbir zaman ilerlemedin

Battın sen!"

Yeryüzü Ayetleri

O zaman

Güneş soğudu

Ve bereket topraklardan gitti

Ve çöllerde yeşillikler kurudu

Ve balıklar denizlerde kurudu

Ve toprak

Ölülerini kabul etmez oldu artık.

Bütün solgun pencerelerde gece

Belirsiz bir düşünce gibi

Birikiyor durmadan ve taşıyordu

Ve yollar

Sonlarını karanlığa bıraktılar

Kimse aşkı düşünmez oldu.

108 Yazılar

Kimse düşünmez oldu yengiyi

Kimse

Hiçbir şey düşünmez oldu artık.

Mağaralarında yalnızlığın

Uyumsuzluk doğdu

Afyon ve esrar kokusuyla kan,

Başsız çocuklar doğdu

Gebe kadınlardan.

Koştular mezarlara sığındılar

Beşikler

Utançlarından.

Kötü günler geldi ve karanlık

Yenilince ekmeğe şaşırtan gücü

Tanrı elçiliğinin

Kaçtılar adanmış topraklardan

Aç ve sefil peygamberler.

İnsanın kaybolmuş kuzuları

Çobanın seslenişini duymaz

oldular

Çöllerin cennetinde.

Aynaların gözlerinde sanki

Tersine yansıyordu renkler

Kıpırtılar, davranışlar, görüntüler

Bir şemsiye gibi tutuşuyordu

Başlarında aşağılık soytarıların

Utanmaz yüzlerin orospuların

Tanrının o kutsal ışık çemberi

Bataklıkları alkolün

Ağulu buharlarıyla buruk

Çekti derin köşelerine

Durgun aydınlar yığınını
Kemirdi aç gözlü fareler
Altın yapraklarını kitapların
Eskimiş raflarda, dolaplarda.
Güneş ölmüştü
Güneş ölmüştü ve yarın
Uslarında küçük çocukların
Yitik, belirsiz bir kavramdı.
Defterlerine sıçrayan kapkara
İri bir mürekkep lekesiyle
Anlatıyordu çocuklar
Tuhaflığını bu eskimiş sözcüğün.

Zavallı halk
Yüreği ölgün, bitmiş, dalgın
Huzursuz ağırlığı altında ölü
gövdesinin
Bir yerden bir yere sürünüyordu
Ve önlenmez cinayet isteği
Durmadan büyüyordu ellerinde.
Kimi zaman ufacık bir kıvılcım
Bu cansız ve sessiz topluluğu
Ta içinden dağıtıyordu birden.
İnsanlar saldırarak birbirlerine
Biri karısının boğazını
Kör bir bıçakla kesiyordu
Bir ana birer birer çocuklarını
Tandırın ateşine atıyordu.
Boğulmuş kendi korkularında
Ürkütücü duygusu suçluluğun
Öldürdü öldürdü kör ruhlarını

Ve çocukları.

Ne zaman bir tutsak asılırken

Darağacının yağlı halatı

Korkudan kasılan gözlerini

Sıkarak dışarıya fırlatsa

Onlar dalardı içlerine

Şehvetle titreyen bir düşünceden

Gerilirdi yaşlı, yorgun sinirleri.

Ama her zaman alanın kıyısında

Bu küçük canileri görürdün

Durmuşlar ve dalgın bakıyorlar

Fıskiyelerden suyun durmaksızın akışına.

Ola ki gene de arkasına

Ezilmiş gözlerinin ve donmuş derinlerde

Yarı canlı bir küçük şey karışık,

Kalmıştır.

Güçsüz bir çırpınışla istiyordu

İnanmayı su sesinin doğruluğuna

Ola ki...

Ola ki.. ama ne sonsuz boşluk...

Güneş ölmüştü

Kim bilebilirdi artık

Yüreklerden kaçan o üzgün

güvercinin

İnanç olduğunu...

Ah tutsağın sesi...

Büyüklüğü senin umutsuzluğunun

Işığa bir küçük yol açmayacak mı

Bu uğursuz gecenin bir köşesinden?

Ah tutsağın sesi...

Gecenin soğuk caddelerinde

Pişman değilim

Düşünürken yenilgiyi,o acı yenilgiyi

Çünkü ölüm tepesinin doruğunda

Öptüm yazgımın çarmıhını

Gecenin soğuk caddelerinde

Hep tedirgin ayrılıyor çiftler

Birbirlerinden

Bir tek fısıltı duyuluyor :Hoşça kal ! Hoşça kal !

Gecenin soğuk caddelerinde

Pişman değilim

Zamanın ötesinde akıp gidiyor benim yüreğim

Yaşam yeniden doğuracak onu

Yeniden yaşatacak beni rüzgarın

Göllerinde yüzen haberci gülü

Bak, gene de nasıl dokunabiliyorum

Kalıntısıyla ellerimin karanlık düşlerin dibine

Nasıl bir dövme yapabiliyorum yüreğime kan lekesi gibi

Suçsuz mutluluklarından yaşamın ?

Pişman değilim

Benden konuş ey sevgilim bir başka benle

Gecenin soğuk caddelerinde

Gene aşk dolu gözlerini gördüğün

Benden !

Ve hatırla beni, kederle öperken o

Gözlerinin altındaki çizgileri...

Rüzgar Bizi Götürecek

küçücük gecemde benim, ne yazık

rüzgârın yapraklarla buluşması var

küçücük gecemde benim yıkım korkusu var

dinle

karanlığın esintisini duyuyor musun

bakıyorum elgince ben bu mutluluğa

bağımlısıyım ben kendi umutsuzluğumun

dinle

karanlığın esintisini duyuyor musun

şimdi bir şeyler geçiyor geceden

ay kızıldır ve allak bullak

ve her an yıkılma korkusundaki bu damda

bulutlar sanki, yaslı yığınlar misali

yağış anını bekliyorlar

bir an

ve sonrasında hiç

bu pencerenin arkasında gece titremede

ve yeryüzü giderek durmada

bu pencerenin arkasında bir bilinmez

seni ve beni merak ediyor

ey baştan aşağı yeşil

yakıcı anılar gibi ellerini

bırak benim aşık ellerime

ve dudaklarını

varlığın sıcak duygusunu

benim sevdalı dudaklarımın okşayışına bırak

rüzgâr bizi götürecek

rüzgâr bizi götürecek

İnanalım Soğuk Mevsimin Başlangıcına

ve bu benim

yalnız bir kadın

soğuk bir mevsimin eşiğinde

yeryüzünün kirlenmiş varlığını anlamanın

başlangıcında

ve gökyüzünün yalın ve hüzünlü umutsuzluğu

ve bu beton ellerin güçsüzlüğü

zaman geçti

zaman geçti ve saat dört kez çaldı

dört kez çaldı

bugün aralık ayının yirmi biridir

ben mevsimlerin gizini biliyorum

ve anların sözlerini anlıyorum

kurtarıcı mezarda uyumuştur

ve toprak, ağırlayan toprak

dinginliğe bir belirtidir

zaman akıp geçti ve saat dört kez çaldı

sokakta rüzgâr esiyor

sokakta rüzgâr esiyor

ve ben çiçeklerin çiftleşmesini düşünüyorum

cılız, kansız saplarıyla goncaları

ve bu veremli yorgun zamanı

ve bir adam ıslak ağaçların yanından geçiyor

damarlarının mavi urganı

ölü yılanlar gibi boynunun iki yanından

yukarı süzülmüştür

ve allak bullak şakaklarında o kanlı heceyi

yineliyorlar

–selam

–selam

ve ben çiçeklerin çiftleşmesini düşünüyorum

soğuk bir mevsimin eşiğinde

aynaların ağıtı topluluğunda

ve uçuk renkli deneyimlerin yaslı toplantısında

ve suskunluğun bilgisiyle döllenmiş bu günbatımında

gitmekte olan o kimseye böyle

dayançlı

ağır

başıboş

nasıl dur emri verilebilir

o adama nasıl diri olmadığı söylenebilir, hiçbir

zaman diri olmadığı

sokakta rüzgâr esiyor

inzivanın tekil kargaları

sıkıntının yaşlı bahçelerinde dönüyorlar

ve merdivenin boyu

ne kadar kısa

onlar bir yüreğin tüm saflığını

kendileriyle masallar sarayına götürdüler

ve şimdi artık

nasıl birisi dansa kalkacak

ve çocukluk saçlarını

akan sulara dökecek

ve sonunda koparıp kokladığı elmayı

ayakları altında ezecek

sevgili, ey biricik sevgili

ne de çok kara bulut var güneşin konukluğunu

bekleyen

uçuş düşlediğin bir yolda bir gün

o kuş belirdi

sanki yeşil hayal çizgilerindendi

esintinin şehvetinde soluyan taze yapraklar

sanki

pencerenin lekesiz belleğinde yanan o mor yalaz

lambanın masum düşüncesinden başka bir şey

değildi

sokakta rüzgâr esiyor

bu yıkımın başlangıcıdır

senin ellerinin yıkıldığı gün de rüzgâr esiyordu

sevgili yıldızlar

kartondan yapılı sevgili yıldızlar

gökyüzünde, yalan esmeye başlayınca

artık yenik peygamberlerin surelerine nasıl

sığınılabilir

biz binlerce bin yıllık ölüler gibi birbirimize

varırız ve o zaman

güneş cesetlerimizin boşa gitmişliğini yargılayacak

ben üşüyorum

ben üşüyorum ve sanki hiçbir zaman ısınmayacağım

sevgili, ey biricik sevgili, "o şarap meğer kaç

yıllıkmış"

bak burada

zaman nasıl da ağır

ve balıklar nasıl da benim etlerimi kemiriyorlar

neden beni hep deniz diplerinde tutuyorsun

ben üşüyorum ve sedef küpelerden nefret ediyorum

ben üşüyorum ve biliyorum

yabanıl bir gelinciğin tüm kızıl evhamlarından

birkaç damla kandan başka

hiçbir şey arda kalmayacak

çizgileri bırakacağım

sayı saymasını da bırakacağım

ve sınırlı geometrik biçimler arasından

enginin duyumsal düzlemlerine sığınacağım

ben çıplağım, çıplağım, çıplak

sevgi sözcükleri arasındaki duraksamalar gibi çıplak

ve aşktandır tüm yaralarım benim

aşktan, aşktan, aşktan

ben bu başıboş adayı

okyanusun devriminden geçirmişim

ve dağ patlamasından

ve paramparça olmak o birleşik varlığın giziydi

en değersiz zerresinden güneş doğdu

selam ey masum gece

selam ey gece, ey çöl kurtlarının gözlerini

inanın ve güvenin kemiksi oyluklarına dönüştüren

ve senin pınarının kıyısında, söğütlerin ruhları

baltaların sevecen ruhlarını kokluyorlar

ben düşüncelerin, sözlerin ve seslerin aldırmazlık

dünyasından geliyorum

ve bu dünya yılan yuvasına benziyor

ve bu dünya

öyle insanların ayak sesleriyle doludur ki

seni öpüyorken

kafalarında seni asacakları urganı örüyorlar

selam ey masum gece

pencereyle görmek arasında

her zaman bir aralık var

niçin bakmadım

bir adam ıslak ağaçların yanından geçtiği zamanki

gibi

niçin bakmadım

annem o gece ağlamıştı sanırım

benim acıya ulaştığımı ve dölün biçimlendiği gece

benim akasya başaklarına gelin olduğum gece

isfahan'ın mavi çini tınlamasıyla dolduğu gece
ve benim yarı yanım olan kimse, benim dölümün
içine dönmüştü
ve ben onu aynada görüyordum
ayna gibi duru ve aydınlıktı
ve ansızın çağırdı beni
ve ben akasya başaklarının gelini oldum
annem o gece ağlamıştı sanırım
bu tıkalı küçük pencereye nasıl da boş bir aydınlık
uğradı
niçin bakmadım
tüm mutluluk anları biliyorlardı
senin ellerinin yıkılacağını
ve ben bakmadım
ta ki saatin penceresi
açıldı ve o özgün kanarya dört kez öttü
dört kez öttü
ve ben o küçük kadınla karşılaştım
gözleri, simurgların boş yuvaları gibiydi
baldırlarının kımıltısında giderken sanki
benim görkemli düşümün kızlığını
kendisiyle götürüyordu gecenin yatağına
acaba saçlarımı yeniden
rüzgârda tarayacak mıyım
acaba bahçelere menekşe ekecek miyim
ve sardunyaları
pencere ardındaki gökyüzüne koyacak mıyım
dans edecek miyim yeniden bardaklar üstünde
kapı zili acaba beni
yeniden sesin bekleyişine doğru götürecek mi

118 Yazılar

"bitti artık" dedim anneme

"hep düşünmeden önce olur olanlar

gazeteye başsağlığı ilanı vermeliyiz" dedim

boş insan

güvenle dolu, boş insan

bak dişleri nasıl

çiğnerken marş söylüyor

ve gözleri nasıl

yırtıyor dikizlerken

ve o nasıl ıslak ağaçların yanından geçiyor

dayançlı

ağır

başı boş

saat dörtte

damarlarının mavi urganı

ölü yılanlar gibi iki yanından boynunun

yukarı süzülmüş oldukları an

ve allak bullak şakaklarında o kanlı heceyi

yineliyorken

-selam

-selam

sen asla o dört su lalesini

kokladın mı hiç

zaman geçti

zaman geçti ve gece akasyanın çıplak dallarına düştü

gece pencere camlarının ardında kayıyor

ve soğuk diliyle

geçmiş günün artıklarını içine çekiyor

ben nereden geliyorum

ben nereden geliyorum

böyle bulaşmışım gecenin kokusuna

mezarımın toprağı tazedir hâlâ
o iki genç yeşil elin mezarını söylüyorum

ne de sevecendin ey sevgili, ey biricik sevgili
ne de sevecendin yalan söylerken
ne de sevecendin aynaların göz kapaklarını kapatırken
ve avizeleri
tel saplarından koparırken
ve acımasız karanlıkta beni aşk ovalarına götürürken
ta ki susuzluk yangınının uzantısı olan o şaşkın
buğu uyku çimenliğine oturdu
ve o karton yıldızlar
sonsuzun çevresinde dönerlerdi
sözü neden sesli söylediler
bakışı neden görüşmenin evinde konuk ettiler
neden okşayışı
kızoğlankız saçların arına götürdüler
bak burada nasıl
sözle konuşanın
bakışla okşayanın
ve okşayışla ürkmekten dinginleşen canı
sanı direklerinde
çarmıha gerilmiştir
ve gerçeğin beş harfi olan
senin beş parmağının dalı
onun yanaklarında nasıl iz bırakmıştır
suskunluk nedir, nedir, nedir ey biricik sevgili
suskunluk nedir söylenmemiş sözlerden başka
ben susuyorum fakat serçelerin dili
doğa şöleninin akan sözcüklerinin yaşam dilidir
serçelerin dili yani; bahar, yaprak, bahar

serçelerin dili yani; meltem, koku, meltem
serçelerin dili fabrikada ölüyor
bu kimdir, bu sonsuzluğun caddesi üstünde
birlik anına doğru yürüyen
ve her zamanki saatini

matematiğin eksiltmeler ve ayırmalar mantığıyla
kuran
bu kimdir bu, horozların ötüşünü
gündüzün yüreğinin başlangıcı diye bilmeyen
kahvaltı kokusu başlangıcı diye bilen
kimdir bu, başında aşk tacı taşıyan
ve gelinlik giysileri içinde çürüyen
demek sonunda güneş
aynı zamanda
umutsuz kutuplarının ikisine birden ışımadı
sen mavi çini tınlamasından boşaldın
ve ben öyle doluyum ki sesimin üzerinde namaz
kılıyorlar
mutlu cenazeler
üzgün cenazeler
suskun düşünür cenazeler
güler yüzlü, güzel giysili, obur cenazeler
belirli saatlerin duraklarında
ve geçici ışıkların kuşkulu zemininde
ve boşunalığın çürük meyvalarını satın alma
şehvetinde
ah
kavşaklarda ne insanlar var olayları merak ediyorlar
ve bu, dur düdüklerinin sesi
zamanın dişlisi altında bir adamın ezilmesi

gerektiği, gerektiği, gerektiği bir anda
ıslak ağaçların yanından geçen adam
ben nereden geliyorum
"bitti artık" dedim anneme
"hep düşünmeden önce olur olanlar
gazeteye başsağlığı ilanı vermeliyiz" dedim

selam sana ey yalnızlığın garipliği
odayı sana bırakıyorum
kara bulutlar her zaman çünkü
arınmanın yeni ayetlerinin peygamberleridir
ve bir mumun tanıklığında
apaydın bir giz var onu
o sonuncu ve o en uzun yalaz iyi biliyor
inanalım
soğuk mevsimin başlangıcına inanalım
düş bahçelerinin yıkıntılarına inanalım
işsiz devrik oraklara
ve tutsak tanelere
bak nasıl da kar yağıyor
belki de gerçek o iki genç eldi, o iki genç el
durmadan yağan karın altında gömülmüş olan
ve bir dahaki yıl, bahar
pencerenin arkasındaki gökyüzüyle seviştiğinde
ve teninde fışkırdıklarında
uçarı yeşil saplı fıskiyeler
çiçek açacak olan o iki genç el
sevgili, ey biricik sevgili
inanalım soğuk mevsimin başlangıcına

Öpücük

her iki gözünde onun günah gülüyordu

yüzüne ay ışığı gülüyordu

o suskun dudakların geçişinde

sığınmasız bir yalaz gülüyordu

utangaç ve silik bir istekle dolu

bakışları sarhoşluk renginde olmalı

gözlerine baktım ve söyledi:

aşktan bir ürün almalı

bir gölge eğildi diğer gölge üstüne

gecenin gizlisine saklandı

bir soluk kaydı bir yüze

iki dudak ortasında öpüş yalazlandı

Kuş
Sadece Bir Kuştu

kuş dedi: "oooh! nasıl da mis koku, nasıl da güneş!

bahar gelmiştir

ve ben kendi çiftimi bulmaya çıkacağım"

kuş taraçanın kıyısından uçtu

bir ileti gibi uçtu

kuş küçüktü

kuş düşünmüyordu

kuş gazete okumuyordu

kuşun borcu yoktu

insanları tanımıyordu kuş

kuş havada

ve kırmızı tehlike ışıkları üstünde

ve habersizlik yükseklerde uçuşuyordu

ve mavi anları

delice deniyordu

kuş, ah sadece bir kuştu.

Gazel

benim sesimi taşlarca dinliyorsun

taşsın hemen dinlediklerini unutuyorsun

ilkbahar sağanağısın ve pencerenin uykusunu

dürtü darbeleriyle kaçırıyorsun

okşayışın yeşil dalı olan elimi

ölü yapraklarla seviştiriyorsun

şaraptan daha sapkınsın ve gözü

yalazlara oturtuyor döndürüyorsun

ey kanımın bataklığının altın balığı

hoş olsun sarhoşluğun beni içiyorsun

sen gün batımının mor derelerisin ve gündüzü

göğsüne bastırıyor söndürüyorsun

gölgelerde, oturdu senin Furuğ'un ve uçuklaştı

gölgelerle onu neden karaya bürüyorsun?

Soru

Selâm balıklar... selâm,balıklar

Selâm, kırmızılar, yeşiller, sarılar

Bana söyleyin ölülerin gözbebekleri gibi donuk ve şehrin

gecelerinin sonu gibi kapalı ve daimi

Dudaklarımın kaval sesini işitmiş miydiniz?

Yalnızlık ve korku perilerinin diyarından

Yatak odalarının tuğlalarının güvenine

Saatlerin tıkırtısının ninnilerine

Ve ışık camlarının çekirdeklerine rastlamış mıydınız?

Ve her zaman olduğu gibi

Taçlı yıldızlar gökyüzünden toprağa düşer

Afacan küçük kalpler

Ağlama duygusu ile ıslanır

Çev: Hatice Gülcan Topkaya

Yeniden Doğuş'tan

Onu bağışlayın

O bazen

Vücudunun kederli bağlantısını

Durgun sularda

Boş mezarlarla, unutuyor

Ve aptalca zannediyor ki

Yaşama hakkı var,

Onu bağışlayın

Bir resmin sıradan öfkesini

Kışkırtmanın uzak arzusu

Kağıdının gözlerinde eriyor

Onu bağışlayın

Baştan başa tabutunda

Ayın kırmızı halesi geziniyor

Ve gecenin değişken kokuları

Vücudunu bin yıllık uykusundan

Uyandırıyor

Onu bağışlayın

O içten yıkık

Ama hala gözlerinin içi ışık zerrelerinin hayaliyle parlıyor

Ve anlamsız saçları

Ümitsizce aşkının soluklarının etkisi ile titriyor

Ey mutluluğun sade ülkesinin sakinleri

Ey yağmurda açılan pencerelerinin komşuları

Onu bağışlayın

Onu bağışlayın

Çünkü büyülenmiş

Çünkü sizin ağır gelen varlığınızın kökleri

Onun gurbet topraklarında derinlere kök salıyor

Ve onun kolay inan kalbi

Hasretin acı darbeleriyle

Göğsünün içinde kabardıkça kabarıyor

Çeviren: Hatice Gülcan Topkaya

Yeniden Doğuş'tan

Güneş Doğuyor

Bak nasıl içimde gözlerimin

Eriyor damla damla keder

Karanlık ve isyancı gölgem nasıl

Tutsağı oluyor güneşin

Bak

Yok oluyor tüm varlığım ve beni

İçine alıyor bir kıvılcım

Fırlatıyor taa doruklara

Bak nasıl

Sayısız yıldızla

Doluyor gökyüzüm benim

Uzaklardan geldin sen ve uzaklardan

Ve kokular ve ışıklar ülkesinden

Şimdi bir teknedeyim seninle birlikte

Fildişi, bulut ve kristal

Götür beni ey yüreğimi okşayan umudum

Götür şiirlerin ve coşkuların kentine

Yıldızlarla dolu bir yol beni götürdüğün

Çıkardığın yer yıldızlardan daha yüksek

Bak

Nasıl yandım ben bu yıldızlarla

Ateşli yıldızlarla doldum ağzıma kadar

Durgun sularından gecenin saf ve kırmızı balıklar gibi

Yıldızlar topladım

Eskiden ne kadar uzaktı toprak

126 Yazılar

Gökyüzünün mor köşelerine

Yeniden duyuyorum şimdi

Senin sesini

Karlı kanatlı sesini meleklerin

Bak nerelere ulaştım sonunda ben

Samanyoluna, ölümsüzlüğe, bir sonsuzluğa

Birlikte çıktığımız doruklarda şimdi

Yıka beni dalgaların şarabıyla

İpeğine sar beni öpüşlerinin

İşte beni yeniden bitmeyen gecelerde

Bırakma artık beni

Beni yıldızlardan ayırma

*Bak tam karşımızda gecenin mumu

Damla damla nasıl eriyor

Nasıl doluyor ağzına kadar uyku şarabıyla

Gözlerimin simsiyah kadehi

Senin ninnilerini dinlerken

Ve bak nasıl

Şiirlerimin beşiğine

Sen doğuyorsun, güneş doğuyor

*nıgah kum ki mum-ı şeb berahı ma

çegune katre katre ab-mişeved

sürahiye siyahı dideganı men

be lay lay germ tu

lebaleb ez şerab mişeved

be ruyi kahvare haye şiir men

nıgah kun

tu midemi ve aftab mişeved

Çev :Hatice Gülcan Topkaya

Ben Senden Ölürdüm

ben senden ölürdüm

oysa sen benim yaşamımdın

sen benimle giderdin

sen bende okurdun

ben caddeleri

başıboş dolaşırken

sen benimle giderdin

sen bende okurdun

sen ulu çınarlar ortasında, sevdalı serçeleri

pencerenin gün ışığına çağırırdın

gece yinelendiğinde

gece bitmediğinde sen

ulu çınarlar ortasında, sevdalı serçeleri

pencerenin gün ışığına çağırırdın.

sen ışıklarınla gelirdin sokağımıza

sen ışıklarınla gelirdin

çocuklar gidince

ve akasya başakları uyuyunca

ve ben aynada yalnız kalınca

sen ışıklarınla gelirdin...

sen ellerini bağışlardın

sen gözlerini bağışlardın

sen sevecenliğini bağışlardın

ben açken sen

hayatını bağışlardın

ışık misali bonkördün

sen lâleleri toplardın

ve örterdin saçlarımı

saçlarım kendi çıplaklığında titrediğinde

sen lâleleri toplardın

sen yanaklarını yaslardın

memelerimin acısına

ve ben

söylemeye başka bir şey bulamadığımda

sen yanaklarını yaslardın

memelerimin acısına

ve dinlerdin

ağlayarak akan kanımı

ve ağlayarak ölen aşkımı

sen dinlerdin

görmezdin beni ancak.

Çev : Haşim Hüsrevşahi

Yeniden Doğuş

Mutlu İnsanlardanım

Mutlu insanlardanım

Pencerenin yanına gittim, hevesle

altı yüz yetmiş sekiz defa

İnce toz, çöp ve idrar kokusuyla

yüklü havayı içime doldurdum

Ve altı yüz yetmiş sekiz borç senedinin

Ve altı yetmiş sekiz iş başvurusunun

altına yazdım

Yalnızlığın Hüznü

Camın arkasında kar yağıyor

Camın arkasında kar yağıyor

Bir el, yüreğimin sessizliğine

Hüzün tohumları ekiyor.

Sonumu böyle gördükten sonra

Saçların ağardı ey kar,

Ama yüreğime yağdın ne yazık

Mezarıma değil.

Bir fidan gibi titriyor gövdem

Yalnızlığın soğuğundan.

Süzülüyor kalbimin karanlığına

Yalnızlığın korkunçluğu

Artık içimi ısıtmıyorsun Aşk

Ey donmuş güneş

Gönlüm ümitsizlik çölü

Yorgunum, aşktan yorgun.

Ey aldatıcı şeytan, şiir

Senin de sevinçli goncan kurudu,

Sonunda;

Ruhum, bu kederli uykudan uyandı.

Ondan sonra neye baktıysam

Baş döndürücü

Şarabı görüm,

Ne yazık aradığım bir rüyanın hayaliydi.

Tanrım, cehennemi,n kapılarını benim için aç

Ne zaman kadar gizleyeceğim yüreğimde

Cehennem sıcağı arzumu.

Batıda batan güneşi çok gördüm,

Ne yazık güneyde soldu

Benim batamayan güneşim.

Ondan sonra ne arıyordum,

Ondan sonra neyi gözetliyorum?

Soğuk bir damla gözyaşı

Sıcak bir mezar gerek benim için uyumaya.

Camın arkasında kar yağıyor,

Camın arkasında kar yağıyor,

Bir el, yüreğimin sessizliğine

Hüzün tohumları ekiyor.

Gereksinimin Yenilgisi

bir ateşti ve söndü

yürek senin bağlarından kurtulunca

bir bağdı ve koptu

üzüncün tılsımlı camı kırılınca

sarılayım diye sana geldim

oysa gördüm yapraksız bir dalsın

umudumun gözünde sen

ölümün gülümsemesisin

ah ne denli tatlıdır

mezarının başında senin, ey gereksinimli aşk

dans etmek

ah ne tatlıdır

ey yakan ölümcül öpüş,

senden vazgeçmek

ah ne denli tatlıdır

senden kopup başkasına varmak

kapıyı yürek üzüncüne kapamak

cennet burdadır

yemin olsun tanrıya, bulut gölgesi ve ekin kıyısı burdadır

sen hiç düşünme en iyisi

beni ve harlanan acımı

ben acıdan yakınmam

ben yalazdan yanmam

Sevmekten

bu gece gözlerinin göğünden

şiirime yıldız yağıyor

kâğıtların beyaz sessizliğinde

kıvılcım ekiyor pençelerim

sıtmalı, divane şiirim

arzuların yarığından mahcup

yeniden yakıyor vücudunu onun

ateşlerin ebedi susuzluğu

evet, sevmenin başlangıcıdır bu

gerçi belirsizdir yolun sonu

ama ben artık düşünmüyorum sonu

sevmektir güzel olan çünkü

karanlıktan sakınmak niye

gece elmas damlalarıyla doludur

geceden geriye kalansa

sarhoş eden leylak kokusudur

ah, bırak kaybolayım sende

benden iz sürerek bulamasın artık kimse izimi

yakıcı ruhun ve nemli ahın

şarkımın gövdesinde essin dursun

ah bırak bu açık pencerenden

rüyaların ipkeleri üzerinde uyuyarak

ışıltılı bir kanatla uçayım

dünyanın hisarlarından geçeyim

hayattan ne istiyorum biliyorsun

ben sen olayım, sen, tepeden tırnağa sen

bin defa gelmek mümkün olsa dünyaya

her defasında sen, her defasında sen

bir denizdir bende saklı olan

ne zaman güç bulacağım saklamaya kendimi

keşke sana bu korkulu tufanı

anlatacak gücüm olsaydı

öyle doluyum ki seninle

çöllerde koşmak

dağa taşa vurmak başımı

gövdemi dalgalara atmak istiyorum

öyle doluyum ki seninle

kendimden döküleceğim toz gibi

bastığın yere baş koyacağım usulca

uçarı gölgene asılıp kalacağım

evet, sevmenin başlangıcıdır bu

gerçi belirsizdir yolun sonu

ama ben artık düşünmüyorum sonu

sevmektir güzel olan çünkü

Duvar

soğuk anların ivmeli geçişinde

yabanıl gözlerin senin,

kendi suskunluğunda

çevreme duvar örüyor

kaçıyorum senden yol sapaklarında

kırları ay ışığı tozunda göreyim diye

yıkanayım diye ışık pınarlarında

sıcak yaz sabahının alaca sisinde

eteklerimi kır çiçekleriyle doldurayım diye

köy kulübeleri damından horoz sesleri duyayım diye

kaçıyorum senden, çöl ortasında ölesiye

yeşilliklere basayım diye

otların soğuk çiyini içeyim diye

kaçıyorum senden, terk edilmiş bir kıyıda

karanlığın bulutunda yiten kayalar üstünden

deniz fırtınalarının dönen danslını göreyim diye.

uzak bir günbatımında

yaban güvercinler gibi kanatlarımın altına alayim diye

gökyüzünü, dağları, kırları,

kuru çalılar arasından

çöl kuşlarının sevinç şarkılarını

duyayım diye

kaçıyorum senden, senden uzak, açayım diye

istek kentinin yolunu

ve kentin içinde

düş sarayının ağır altın kilidini

ancak senin gözlerin suskun çığlıklarıyla

yolları gözlerimde bulandırıyor

gizinin karanlığında durmadan

çevremde duvar örüyor

sonunda bir gün...

kuşku gözünün büyüsünden kaçarım

saçılırım alaca düş çiçeklerinden saçılır gibi

gece esintisi saçlarının dalgasından süzülürüm

giderim güneş kıyılarına değin

sonsuz dinginliğinde uyuyan bir dünyada

usulca kayarım altın renkli bir bulut yatağına

dökülür ışık sevinçli gökyüzüne

dökülür yığınla şarkının tarhı

ben oradan,, esrik ve özgür

bakarım dünyaya, senin büyülü gözlerinin

yollarını gözümde bulandırdığı

bakarım dünyaya, senin büyülü gözlerinin

gizemli karanlığında durmadan

çevresinde duvar ördüğü.

Günah

günah işledim lezzet dolu bir günah

titreyen esrik bir tenin yanında

tanrım ne bileyim ne yaptım ben

o karanlık susku dolu zulada

o karanlık susku dolu zulada

baktım gözlerine gizemleriyle dolu

gözlerinin çaresiz isteklerinden

kalbim göğsümde çırpınıp durdu

kırmızı şarap camda oynadı

gözlerinde heves yalazlandı

günah işledim lezzet dolu

bir günah alevli yangılı

bir kucakta günah işledim

kinci, sıcak ve demirsi iki kol ortasında

İsyan

Tanrı olsaydım eğer haykırırdım bir gece tüm meleklere

Kevser suyunu cehennemin kazanında kaynatsınlar

Yakıcı meşale ellerinde, sakınanların sürüsünü

Cennetin yeşil taze otlağından atsınlar

Tanrısal sakınımdan yorgun, gece yarısı İblis'in yatağında

Yeni hatanın uçurumunda sığınak arardım

Tanrısal altın tacıma karşılık

Bir günahın kucağındaki karanlık acıyı tadardım

Benim sevgilim

benim sevgilim o

arsız çıplak teniyle

güçlü bacakları üstünde

ölüm gibi durdu

eğik devinimli çizgiler

onun isyancı organlarını

güçlü desenlerinde

izlemekte ....

benim sevgilim

doğa gibidir

kaçınılmaz apaçık anlamıyla

o benim yenilgimle

erkin gerçek yasasını

onaylıyor

o, çevresinde

bir çocuk kokusu gibi

sürekli suçsuz anıları

uyandırıyor

o, sıradan hoş bir serenat

gibi

hoyrat ve çırılçıplaktır

o katıksız seviyor

yaşamın zerreciklerini

toprağın zerreciklerini

insan oğlunun üzüntülerini

lekesiz üzüntülerini

katıksız seviyor

köyün bir bağ sokağını

bir ağacı

bir külah dondurmayı

bir çamaşır ipini

benim sevgilim

sade bir insandır

sade bir insan

benim onu uğursuz ucubeler diyarında

şaşılası bir mezhebin son belirtisi gibi

memelerimin çalıları ortasında

sakladığım.

Gecenin Devi

küçük oğlum benim ninni

kapa gözünü gece olmuştur

uyu bu kara dev, gözünde kan

dudağında gülüşle gelmiştir

hayır uzaklaş sen kötüsün

uzaklaş nefret ediyorum senden

ben bebeğimin yanında uyanıkken

alıp kaçıramazsın onu benden

Yaralarım Aşktandır

ben çıplağım,çıplağım, çıplak

sevgi sözcükleri arasındaki duraksamalar kadar çıplak

ve tüm yaralarım benim aşktandır

aşktan, aşktan, aşktan.

ben bu başıboş adayı

okyanusun devriminden geçirmişim

ve dağ patlamasından.

ve paramparça olmak o birleşik varlığın giziydi

en değersiz zerresinden güneş doğdu.

selam ey masum gece!

selam ey gece, ey çöl kurtlarının gözlerini

inanın ve güvenin kemiksi oyuklarına dönüştüren!

ve senin pınarının kıyısında, söğütlerin ruhları

baltaların sevecen ruhlarını kokluyorlar

ben düşüncelerin, sözlerin ve seslerin aldırmazlık dünyasından

geliyorum

ve bu dünya yılan dünyasına benzerdir

ve bu dünya

öyle insanların adım sesleriyle doludur ki

seni öpüyorken

kafalarında seni asacakları urganı örüyorlar.

Hediye

ben gecenin sonundan söz ediyorum

ben karanlığın sonundan

ve gecenin sonundan söz ediyorum

evime gelirsen eğer sevgili bana bir ışık getir

ve küçücük bir pencere oradan

mutlu sokağın kalabalığını seyredeyim.

Çeviren : Haşim Hüsrevşahi

Yeniden Doğuş'tan

Ben Senden Ölürdüm

ben senden ölürdüm

oysa sen benim yaşamımdın

sen benimle giderdin

sen bende okurdun

ben caddeleri

başıboş dolaşırken

sen benimle giderdin

sen bende okurdun

sen ulu çınarlar ortasında, sevdalı serçeleri

pencerenin gün ışığına çağırırdın

gece yinelendiğinde

gece bitmediğinde sen

ulu çınarlar ortasında, sevdalı serçeleri

pencerenin gün ışığına çağırırdın.

sen ışıklarınla gelirdin sokağımıza

sen ışıklarınla gelirdin

çocuklar gidince

ve akasya başakları uyuyunca

ve ben aynada yalnız kalınca

sen ışıklarınla gelirdin...

sen ellerini bağışlardın

sen gözlerini bağışlardın

sen sevecenliğini bağışlardın

ben açken sen

hayatını bağışlardın

ışık misali bonkördün

sen laleleri toplardın

ve örterdin saçlarımı

saçlarım kendi çıplaklığında titrediğinde

sen laleleri toplardın

sen yanaklarını yaslardın

memelerimin acısına

ve ben

söylemeye başka bir şey bulamadığımda

sen yanaklarını yaslardın

memelerimin acısına

ve dinlerdin

ağlayarak akan kanımı

ve ağlayarak ölen aşkımı

sen dinlerdin

görmezdin beni ancak.

Kuş Sadece Bir Kuştu

kuş dedi: "oooh! nasıl da mis koku, nasıl da güneş!

bahar gelmiştir

ve ben kendi çiftimi bulmaya çıkacağım"

kuş taraçanın kıyısından uçtu

bir ileti gibi uçtu

kuş küçüktü

kuş düşünmüyordu

kuş gazete okumuyordu

kuşun borcu yoktu

insanları tanımıyordu kuş

kuş havada

ve kırmızı tehlike ışıkları üstünde

ve habersizlik yükseklerde uçuşuyordu

ve mavi anları

delice deniyordu

kuş, ah sadece bir kuştu.

Gazel

benim sesimi taşlarca dinliyorsun

taşsın hemen dinlediklerini unutuyorsun

ilkbahar sağanağısın ve pencerenin uykusunu

dürtü darbeleriyle kaçırıyorsun

okşayışın yeşil dalı olan elimi

ölü yapraklarla seviştiriyorsun

şaraptan daha sapkınsın ve gözü

yalazlara oturtuyor döndürüyorsun

ey kanımın bataklığının altın balığı

hoş olsun sarhoşluğun beni içiyorsun

sen gün batımının mor derelerisin ve gündüzü

göğsüne bastırıyor söndürüyorsun

gölgelerde, oturdu senin Furuğ'un ve uçuklaştı

gölgelerle onu neden karaya bürüyorsun?

Senin için bir Şiir

arsızlıkla damgalanan

boş kinayelere gülen bendim

kendi varlığımın sesi olayım

istedim yazık ki 'kadın'dım

DERVİŞ İLE ŞEYH

İşin garip olduğu dünyada bir derviş vardı. Hali de şeyhinden âlâ idi. Ancak usûl koyan koymuş, "derviş, şeyhine bağlıdır" idi. Şeyh, dervişinin peşinden bile yürüse kalbi mutmaindi. Çünkü usûlü bilirdi. Derviş ise üstünlüğünden çok emindi.

Bir gün onları hayal kapladığında, derviş bildiğini, çok iyi bildiği sırrını kaybetti.

Ağladı durdu.

"Nasıl olur?" Dedi.

"Bildiğim en iyi bildiğim sırrımı nasıl kaybedebilirim?" "Doğrusu olamaz bu" dedi.

Şeyh ise dervişini teselli için;

"Üzülme! bu olanlar sırf senin başına gelmedi ki, bize de bu halleri geçirttiler. Sen bizden üstün olsan da, yolun sahibi bir usul koydu, "tâbi ol", "yoksa kaybolursun seyrinde", " "herkes için yol birdir" ile sözü bitirdi.

Mürid bazen şeyhini "saf ve çocuk gibi" görse bile. Şeyh müridini çok sevmişti.

Şeyh ne olursa olsun, talebesine vefa borcunu terk etmedi/edemezdi. Hayal nasıl olsa bitecek gerçek görünecekti.

İsa nefesli, her zaman olduğu gibi **"gerçek yine şeyhin elindedir"** dedi. Öyle ise, hayalde yaşayan bizler bir rüyada dahi ve sırrımızı bize gösterecek ışığa ihtiyacımız oluyorsa, şeyhin birşeyler bilebileceğine inanmak ihtiyacını kabullenmeliyiz. Çünkü başka türlü olmuyor. Derviş velevki şeyhten üstün olsa bile…

M-XVIII

Dün gece kaptım-koyuverdim seni..

dilediğini söyledin-durdun;

ne kadar düzen düzdüysen,

temiz bir yürekle hepsine inandım;

ne kadar işve sattıysan hepsini yedim,

hepsine aldandım.

Gene onu verme, gene aldatma bu gece beni?

Cilvelerini yemem, işlevlerine aldanmam bu gece.,

sen ahdından döndüysen dön; ben ahdımdan dönmedim.

Tümden ışıksın; gönüle, göze girersin.,

soğuk soluğumu işittin mi lütfedersin, kerem edersin de ateş gibi sorarsın beni.

Bir soluk şeker kamışı kesilirim,

bir soluk, senin karşında mat olur-giderim..

ne yapayım, ne çârem var;

senin elinde bir tavla zarıyım ancak.

Sarhoş bir halde yaya olarak gittin mi, ayaklarının altına döşenir, toprak olurum., atlı olarak yola düştün mü ardında toz kesilirim.

A benim canım,

bütün yıl yarına atma; beni aldatma., bön saymadasın, **sâf görmedesin beni.**

BÖN: Budala, ahmak, saf

Bön de olsam, sâf da olsam lâyık görür müsün; derdimi duyup anlasa "taş"ın bile gönlü coşar, kan ağlar bana.

And olsun Tanrı'ya ki bırakmam seni; bundan öte yolu yok; o kızıl yüzünü solmuş-sararmış yüzüme bir daya.

Lütfeder de bundan daha da ileri gider, bir öpücük verirsen neşeden iki dünyâyı da dürer-giderim.

Feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün ;

a benim canım, yoksa sen, "gittim-öldüm mü" sandın beni?

Divân-ı Kebir, c. VII, sh: 427

Peygamber, **"Tanrı, suretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp işlerinizi düzene koyun"** demiştir.

Tanrı, ben sana, bir gönül sahibinden bakarım. Secdene, altın vermene bakmam bile demektedir.

Sen, gönlünü gönül sandın da gönül sahiplerini aramayı bıraktın.

Gönül öyle bir varlıktır ki bu yedi gök gibi yedi yüz tanesini oraya koysan kaybolur gider.

Bu çeşit gönül kırıklarına gönül deme. Sebzvar'da Ebubekir arama.

Gönül sahibi, **altı yüzlü aynadır. Tanrı, altı cihette de o aynadan nazar eder durur.**

Altı cihette bulunan, bu cihetlerden kurtulamayan kişiye Tanrı, o gönül sahibi vasıta olamadıkça nazar etmez.

Birisini reddederse onun için eder. Kabul ederse yine şefaatçi odur.

O olmadıkça Tanrı kimseye rızk vermez. İşte ben, vuslata ulaşan kişinin ahvalinden bir miktarcığını söyledim.

Tanrı, ihsanını onun eline kor da acınanlara onun elinden ihsanda bulunur.

Onun avucu ile bütünlük denizi birleşmiştir. O, neliksiz ve niteliksizdir ve tam kemal sahibidir.

Mesnevî-i Şerif, c. V, b. 869-879

Kaynak:
Mevlânâ Celâleddîn - MESNEVÎ-İ ŞERİF Tercümesi, Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak)
Mevlânâ Celâleddîn, DİVÂN-I KEBÎR, Hazırlayan : Abdülbâkiy GÖLPINARLI, İstanbul Remzi Kitabevî, 1957, İstanbul

MİDNİGHT SPECİAL (2016)

112 dk

Yönetmen: Jeff Nichols

Senaryo: Jeff Nichols

Ülke: ABD

Tür: Macera, Dram, Bilim-Kurgu, Gerilim

Rating: 6.8

Vizyon Tarihi:01 Temmuz 2016 (Türkiye)

Dil:İngilizce

Müzik:David Wingo

Çekim Yeri:New Orleans, Louisiana, USA

Oyuncular: Michael Shannon, Joel Edgerton, Kirsten Dunst, Jaeden Lieberher, Adam Driver

Özet

Sığınak ile tanıdığımız Jeff Nichols´ın Berlin´de Altın Ayı için yarışan yeni filmi Midnight Special, 80´li yılların fantastik filmlerine bir saygı duruşu adeta. Roy, oğlu Alton´ı bir zamanlar üyesi olduğu dini tarikata kaptırmıştır. Özel güçlere sahip olan Alton´ın sadece bu tarikat değil, devlet de peşindedir. Bunun üzerine Roy arkadaşı Lucas´ın yardımıyla oğlunu kaçırır. Bir süre sonra onlara eşi Sarah da katılır. Böylece devlet ajanlarından kaçarken, Alton´ın güçlerinin de keşfedileceği bir yolculuk başlar. Baştan sona nefes nefese izlenen bu fantastik gerilimle Nichols, Spielberg, Carpenter veya Shyamalan gibi yönetmenlere göndermeler yapıyor ama kendi tarzını korumayı da başarıyor.

Filmden

İsmi Alton Meyer, sekiz yaşında...

...beyaz tenli, mavi gözlü ve kahverengi saçlı.

- 1 m 40 cm boylarında ve yaklaşık 27 kilodadır.

- Vakit geldi.

**

Merhaba. Paul Sevier, NSA. Sonunda tanışabilmek güzel. Merhaba. Dediğim gibi, ismim Paul Sevier. NSA adına, saha iletişimde çalışıyorum. Araya girmemin bir sakıncası yok değil mi

Bunlar size bir şey ifade ediyor mu

Gerisini boş verin. Polo Etabı

Alfa Meridyeni

Kızıl Kılıç

Peki ya şu sayılar 53, 23, 77, 1, 27

Evet, vaazlarımdan alınmış alıntılar. Buradaki ise **18 Ocak 2010**'daki vaazımdan. Evet, ondan. Siz mi yazdınız bunu

Evet. Vaazlarınızda söylediğiniz kelimelerin ve sayıların vaazlarınızı verdiğiniz sırada uydu yoluyla yüksek derecede şifrelenmiş olarak aktarılan, gizli devlet bilgilerinin içinde geçtiğini, ...bu şifrenin çözülmesinin ve bilgilerin dağıtılmasının bilimsel olarak imkansız olmasının yanında devletin, henüz derece bile atamadığı bir düzeyde vatana ihanet suçu olduğunu söylesem ne derdiniz

Hepsini çocuk söyledi. Her şeyi çocuk söyledi.

- Alton Meyer mi

- Evet. Peki.

- Bunu biliyorduk zaten.

- Oğlunuz mu

Evlatlık almıştım.

- Öz babasını tanıyor musunuz

- Evet, tanıyorum. Roy Tomlin.

8 yaşındaki bir çocuğun bu bilgilere nasıl ulaştığını söyleyebilir misiniz

Kendiliğinden biliyordu. Açıklayabilir misiniz bunu

Ve o dili konuşuyordu. Bazen başka dilleri konuşuyordu, bazen bilinmeyen dilleri. Kağıda yazıyorduk. Kutsal yazılarımız haline geldiler. Bunlar, Tanrı'nın kelamı. Ya da Federal Hükümetin. 6 Mart Cuma gününün önemi nedir?

**

Peki ya 6 Mart Cuma günü

Bu gün neden önemli

Mahşer günümüz çünkü. Nereden biliyorsunuz

İnanıyorum. Görüntü falan yoktu. Öyle hatırlamıyorum. Daha çok bir duygu gibiydi. Ne tür... ..bir duygu

Rahatlık. Peki sizce, 6 Mart Cuma günü ne olacak

Alton yanımızda olursa kurtulacağız.

**

Pekala. Herkes dışarı. Bilgiyi al. Peki. Nereden başlayalım

Çok etkileyici.

Seninle tanışmayı dört gözle beklediğimi söylemem gerek.

Bence sen bir silahsın.

Değilim.

Çiftliktekiler senin onların kurtarıcısı olduğunu düşünüyor. Bunların hiçbiri değilim. Ben başka bir dünyaya aitim. Orada insanlar var. Bizi izliyorlar. Çok uzun süredir bizi izliyorlar. Ait olduğum yere gitmem gerek.

Nereye aitsin

Oraya

**

THE GİFT / Geçmişten Gelen (2015)

" Zihinlerimiz düşüncelerle zehirleniyor, geçmişimiz yakamızı bırakmıyor ve bir şeyin yapılıp yapılmaması kararabiliyorsa, o zaman tek çözüm kalıyor. İyi ahlaklı olmaya mecburuz. "

108 dk

Yönetmen: Joel Edgerton

Senaryo: Joel Edgerton

Ülke: Avustralya, ABD

Tür: Gizem, Gerilim

Rating: 7.1

Vizyon Tarihi:14 Ağustos 2015 (Türkiye)

Dil: İngilizce

Müzik:Danny Bensi, Saunder Jurriaans

Nam-ı Diğer: The Gift

Oyuncular: Jason Bateman, Rebecca Hall, Joel Edgerton, Allison Tolman, Tim Griffin

Özet

Genç evli çift Simon ve Robyn için hayat planladıkları gibi gitmektedir. Ancak Simon'ın liseden arkadaşı Gordo'nun hayatlarına girmesiyle ve getirilen gizemli hediyelerle 20 yıllık sırlar gün yüzüne çıkacaktır. Robyn gerçekleri öğrendikçe sormaya başlar: "Size en yakın kişileri gerçekte ne kadar tanıyorsunuz ve gerçekten geçmiş, geçmişte mi kalır?"

Filmden

"Onca yıldan sonra Simon "

" geçmişi unutma konusunda hevesliydim."

"İyi niyetten başka bir düşüncem yoktu."

Bunlar da var. İncil'den alıntı. Dikkat edin kötülük tasavvur edene ve başka yalana sebep olana. O kendi kuyusunu kazıp oydu ve kendi açtığı deliğe düştü.

**

Babam da bana şerefsizlik yaptı, bok gibi davrandı. Ama ben kabul ettim. İçime attım. Ellerimin ve dizlerimin üzerinde ağlayıp dua etmiyorum. **Geçmişte de sıkışıp kalmadım. Ben devam ettim. Hayatımda bir şeyler başardım. Bu dünya kaybedenler ve kazanalar üzerinedir hepimizde aynı dandik oyun alanındayız.**

Tahmin bakalım?

Kaybeden bu herif sızlanıp duruyor sıkışıp kalmış çünkü öyle olmak istiyor çünkü bir an olsun geçmişten kurtulamıyor. Beni de oraya çekip bilmediğim bir şey için özür diletemeyecek, sorumlu olmadığım ve umursamadığım bir şey için. Bu herife bir bok borçlu değilim.

Seninle alakalı olan kısım için özür dileyebilirsin.

İnsanlar her zaman herkesten özür dilemezler Robyn.

Dünyada işler böyle yürümez.

Yoksa senin için böyle yürüyor?

Konu bu mu yani?

Lisede sana bok gibi davranan o kızların birden sıraya girip şöyle demesinin hayalini kuruyorsun. "Merhaba Robyn sana öyle davrandığımız için özür Harika ya. Zorbasın sen. Eskiden öyleymişsin hala da öylesin.

Bunun için bir özür alırım

**

Uzun zaman oldu. Seni sahnede gördüm. Selam vermek istedim. Aslına bakarsan seni takip ettim. Özür dilemek istiyordum. Robyn ve ben okulda olan şeylerden konuşuyorduk. Sana karşı pek iyi davranmamış olmamdan. O da benden barışmamı istedi. Ya da dediğin gibi geçmiş geçmişte kalsın.

– Yani

– Yani gelmeni o istedi. Hayır dinle bak. İstemesem gelmezdim. Buradayım ve senden özür diliyorum.

– Ee?

– Ee ne?

Özrümü kabul ediyor musun?

– Gördüğün gibi bunun için artık çok geç.

– Anladım, peki.

– Özür dilemeye hazırdım aslında.

– Öyle miydin gerçekten?

Evet. Buraya ne bok yemeye geldim sanıyorsun?

Sen geçmişi arkanda bırakmışsın ama geçmişin senle işi bitmedi.

Ne?

Ne demek bu?

– Deyim.

– Biliyorum ama ne anlama geliyor?

Sana bir soru sordum.

– Sana bir şans vermiştim.

– Sana bir soru sordum. Soruya cevap ver.

– Özrümü kabul et.

– Bunun için çok geç dedim. Senin için çok geç Gordo. Şu haline bak. Şimdi beni iyi dinle. Bir şeyi anlamanı istiyorum. Bırak. Bıraksana. Dinle beni, dinle. Bu halinin suçlusu sensin. Benimle alakası yok. Tamam mı?

Eğer benim ya da ailemin yakınına bir daha gelirsen seni mahvederim anladın mı?

**

Aslında sen ne istiyorsun biliyor musun, gerçekte istediğin benim hiç sorun değil demem. Böyle bir şeyin olmadığını söylemem. Sana bir şey hatırlatıyor mu?

Bunu benim için hiç yapmamıştın. Adi pislik. Peki o zaman. Yapmadım. Ona dokunmadım. Belki de yapmışımdır. Bilemiyorum. Sana doğruyu söyleyebilirim. Belki yapmamışımdır ama yalancı biri bir başkasına inanamaz değil mi?

Bence gidip bebeğe şöyle bir bakman gerek. Bütün olay gözlerde, anlarsın ya.

Diğer insanların zihinlerini düşüncelerle zehirlediğinde ne oluyor görüyor musun?

WHERE TO INVADE NEXT (2015)

"Amerika'nın bitiş hikayesi"

110 dk

Yönetmen:Michael Moore

Ülke:ABD ABD

Tür: Belgesel

Rating: 7.6

Vizyon Tarihi:10 Eylül 2015

Dil: İngilizce

Oyuncular: Michael Moore, Krista KiuruKrista Kiuru, Tim Walker,

Çeviri: Thracian82

Özet

Belgeselleriyle ün yapan Michael Moore, bu kez Evliya Çelebi gibi Finlandiya, İtalya ve Fransa gibi ülkeleri gezerek Amerika'nın sosyal ve ekonomik problemlerine çare arıyor. Amerika bu ülkelerden ne öğrenebilir?

Moore bu ülkelerin neler önerdiğini temsili bir "istila" ile gösteriyor.

Belgesel Metni

2 Ocakta Genel Kurmay Başkanlığında düzenlenen bir toplantıya katılmam için sessiz sedasız Pentagon'a çağırıldım. Ordunun her bir kademesi oradaydı: Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri Donanma ve Deniz Kuvvetleri. Dediler ki,

"Michael ne bok yediğimizi bilmiyoruz."

" Zafere kuşandık, bizler zafere kuşandık "

Büyük savaştan, 2. Dünya Savaşından beri kesin bir zafer kazanamamışlardı. " Daha yeni başlıyoruz, nice zaferlere yürüyoruz "

Kaybettikleri savaşları tek tek gözden geçirdiler. Birinin ardından bir diğeri. Trilyonlarca doları heba ettikleri ve IŞİD gibi örgütlerin ortaya çıkmasına yardım ettikleri için pişmandılar. Sonunda onlar da kabul etmişti. Tüm bu savaşların sonunda tek ellerine geçen daha çok savaştı. Bize Irak'tan getirmeyi vadettikleri petrolü bile getirememişlerdi. Utanç içindeydiler, gururları kırılmıştı. Hepsi ellerini uçuşa yasak bir bölge üzerine yerleştirmişti. Benden tavsiye istediler. Biraz düşündüm ve onlara şunu söyledim:

"Artık geri çekilmelisiniz."

Askerlerimizin bir molayı fazlasıyla hak ettiklerini anlattım. Nihayet dinlenebileceğim. Nihayet biraz izin yapabileceğim. Yakın gelecekte hiçbir yer işgal edilmemeli askeri danışman gönderilmemeli düğün yapanların tepesinde bomba patlatmak için İHA'lar kullanılmamalıydı. Deniz piyadelerini göndermek yerine onlara şunu önerdim: Beni gönderin. Nüfusunu beyazların oluşturduğu ekseriyetle isimlerini telaffuz edebildiğim ülkeleri işgal edecek ihtiyacımız olan şeyleri onlardan alıp Amerika Birleşik Devletleri'ne getirecektim. Çünkü hiçbir ordunun çözemeyeceği sorunlarımız var. Hükümetimizin, vatandaşlarının yardımına koşmak gibi bir sorumluluğu olduğuna inanıyorum.

Vietnam gazisinin hayatı hazin bir şekilde son buldu. Evinde soğuktan donarak öldüğü belirlendi

Doğal gaz şirketi gazını kestikten sonra. Ülkemizi tehdit eden teröristlerin nerede olurlarsa olsunlar peşlerini bırakmayacağımızı açıkça ifade ettim. Kaçacak yer bulamayacaksınız. Düşmanlarımız kendilerini sürekli yeniliyorlar ve kurnazlar biz de öyleyiz. Ülkemize ve halkımıza zarar vermek için sürekli yeni yollar arıyorlar biz de öyle. Bu ülke teröristlerin peşine düşecek ve onları adalet önüne çıkaracaktır.

– Yüzüstü yat!

– Hayır! Bırak beni!

****

Ülkeler, orman kanunlarına göre değil hukuk kurallarına göre hareket eder. Bırakın onu! Bırakın onu! Bu ülkenin temsil ettiği değerlerden biri Ellerini arkaya koy.

– özgürlüktür.

– Nefes alamıyorum. Nefes alamıyorum. Nefes alamıyorum. Komuta kontrol ve ikmal hatlarını kesiyoruz. Operasyonlarını yürüttükleri altyapı tesislerini yerle bir ediyoruz. Dünyanın tüm çocuklarını kurtaramayız ama pek çoğunu kurtarabiliriz. Bazı okullar velilerden önümüzdeki eğitim öğretim yılı için tuvalet kâğıdı almalarını istiyor. Askerlerimiz dünyada mevcut en iyi desteği alacaklar.

Bankalar hukuksuzca yaklaşık 5000 askerin evini yurt dışında savaştıkları sırada haczetti. Bir tehdidi ortadan kaldırdık ve bir diktatörü kendi ülkesinde hapse attık.
Yapmadığım bir şey yüzünden neredeyse 42 yıl hapis yattım. 20'li, 30'lu, 40'lı ve 50'li yaşlarımın neredeyse tamamını hapiste geçirdim.

Gün gelir de biz Amerikalılar silahlı saldırılar karşısında sessiz kalırsak Kürtaj tartışmaları tüm hızıyla devam ederken, bir doktor yer gösterici olarak görev yaptığı kilisenin girişinde silahla vuruldu. o zaman özgürlük mücadelesi kaybedilmiş olur. Müttefiklerimizi ve yaşam tarzımızı korumak için askerî gücümüzü kullanmakta asla tereddüt etmeyeceğiz. U.S.S.

Ronald Reagan savaş gemisine atladım ve ilk hedefime doğru yola çıktım İtalya ülkesi. Nüfus: 61 Milyon Tehdit Unsuru: 2 Savaş Gemisine Sahip Donanma Ünlü Vatandaşları: İsa, Don Corleone, Süper Mario Artık istila zamanıydı.

Hiç dikkatinizi çekti mi?

İtalyanlar her daim, az önce seks yapmış gibi görünüyor. Gianni ve Cristina Fancelli ile tanışın. İtalyan işçi sınıfının iki üyesi. Gianni bir polis. Cristina ise büyük mağazalara kıyafet getirtiyor. Düşmanla ilk temasımdı bu. Beni kamplarına götürdüler ve tatilde gittikleri yerleri anlata anlata bitiremediler. Genellikle kış aylarında bir haftalığına tatile çıkarız sonra haziranın ilk haftası

– Evet.

– çünkü bizim yıl dönümümüz. Tamam. Ağustosta üç hafta daha. Tamam. Çünkü İtalya'da ağustos ayında genellikle işler tamamen durur gibi bir şey. O haftalarda da maaş alıyor musunuz peki?

Tabii ki, çünkü her yıl genellikle, nereden baksan 30, 35 gün tatilimiz var.

– Ücretli tatil, evet.

– Para ödemiyoruz. Dur biraz, haftada beş gün desek yedi hafta yapar. Ayrıca resmî tatillerimiz var. Onlar kaç gün peki?

On iki miydi?

On iki gün. Bir iki hafta daha ekleniyor yani. Ha bir de, her şehrin kendine ait aziz koruyucusu var. Koruyucu aziz, evet.

– O şehirde o gün tatil oluyor.

– O gün için de maaş mı alıyorsunuz?

– Evet.

– Evet. Bir de evlendiğin zaman 15 gün iznin daha oluyor. Evet.

– 15 dur biraz.

– 15. Evlendiğiniz zaman 15 gün ücretli izne mi çıkıyorsunuz?

– Balayına çıkmak için.

– Balayınızı ödemek için mi?

– Evet.

– Balayınız için para mı ödüyorlar?

Evet. Sekiz hafta ücretli izin. İtalya'da biz aralık ayında fazladan bir maaş daha alıyoruz.

– Çoğu Sanırım herkes alıyor.

– Fazladan derken?

Biz 13'üncü diyoruz, çünkü bir yılda 12 ay var ya. Aralık ayında 13'üncü maaşı alıyoruz.

– Dur biraz. Dur biraz.

– Evet. Sizin şimdi 13'üncü ayınız var çalışmadığınız hayalî bir ay – Evet.

– ve bunun için Aralık ayında bir maaş daha alıyoruz. Ne kadar?

Yüzde 10'mu?

Daha mı fazla?

20?

Hayır, hayır, tam maaş. Yani bir aylık çalışma karşılığında iki aylık maaş mı alıyorsunuz?

Evet. Neden mi?

Normal maaşınız aylık giderlerinizi ödemek için. Tatile çıkmak için ne kadar para ayırabilirsiniz ki?

İtalyanlar olaya böyle bakıyor. Bir yere gidemeyecekseniz tatilin ne anlamı kalır?

Bu günlerin hepsini kullanmazsanız yine de önceki yılın izinlerini kaybetmiyorsunuz.

– Dur biraz.

– Yani izinleriniz yanmıyor.

– Hayır, hayır, doğru olamaz.

– Doğru. Hayır, doğru olamaz. Söyle ona, kaç günün var söyle.

– 80 gün.

– Bankada 80 günün mü var?

Tatil bankasında. Ama kullanamıyorum çünkü çok çalışıyor. Mümkün olsa daha çok kullanmak ister tabii ki. Tabii ki.

Ama çalışanlarına bu kadar ödeme yapıyorlarsa şirketler nasıl para kazanıyor?

Milyonlarca dolar değerinde bir hazır giyim üreticisi olan Lardini Company'nin sahibiyle görüştüm.

Firmanın erkek giyimi üzerine üretim yaptığı markalar arasında Dolce & Gabbana Burberry ve Versace bulunuyor. İzin yaptıkları onca gün için çalışanlarınıza ödeme yapmak sizi rahatsız etmiyor mu?

Hayır, asla. Seve seve ödüyoruz. Onların hakkı bu. Hakları olanı veriyoruz ve bundan memnuniyet duyuyoruz. Ben güzel bir tatile çıkabiliyorsam onlar da çıkabilmeli. Stresimizi atabilmek için tatile çıkmamız lazım. Ardından işimize rahatlamış olarak dönüyoruz. Ayrıca stres pek çok hastalığa sebep olur.

Çok sık hasta olur musunuz?

Hayır. Hiç. Hayır. Çünkü yazları sahile gidiyorum. Deniz ve güneş bünyemiz için çok faydalı. İtalyanlar, dünyanın en yüksek ortalama yaşam süresine sahip milletlerinden biri. Ortalama bir Amerikalıdan dört yıl daha uzun yaşıyorlar. Evet, Lardini'de öğle yemeği vakti. Ancak arabalarına yiyecek otomatlarına gitmek ya da ayaküstü yemek için binmiyorlar. Her gün yaptıkları gibi rahat, güzel, iki saatlik bir öğle yemeği için evlerine gidiyorlar. Öğle yemeği için her gün eve mi geliyorsunuz?

Eve mi?

Her gün. İtalya'ya karşı yürüttüğüm taarruza Ducati motosiklet şirketine giderek devam ettim. Olası bir teslim için benimle görüşmeyi kabul eden kişi Ducati'nin CEO'su Claudio Domenicali'ydi. Burası montaj hattının en son bölümü.

Siz buna montaj hattı mı diyorsunuz?

Hat âdeta ilerlemiyor.

- Çok yavaş ilerliyor.

- Çok yavaş. CEO bana, işçilerinin çok sayıda ücretli iznin yanında başka avantajlarının ve güçlü bir sendikalarının da olduğundan bahsetti. Bunların hiçbirinden rahatsızlık duymuyordu. Bu şekilde gerçekten verdiklerimizin karşılığını aldığımızı hissediyoruz çünkü insanlar işlerine çok bağlı. Şirketin kârlılığıyla insanların refahı arasında bir tezat yok. **"Şirketin kârlılığıyla insanların refahı arasında bir tezat yok.**" Evet. İşçilere iyi bir maaş ve

geniş haklar vermelerine rağmen şirketin yine de iyi kâr ettiğini anlattı. Hadi bakalım. Duydunuz zilin sesini. Öğle yemeği vakti, İtalyan usulü. Koca koca adamlar sebze yiyor ve yüzleri gülüyor?

Ne biçim fabrikaydı bu?

İşçilerin sahip olduğu tüm bu iyi haklar tatil olsun, güzel öğle yemeği olsun buralara nasıl gelindi?

Çok çetin mücadeleler verildi. Bizden önceki sendikalı işçiler büyük baskılar gördüler. Hapse atıldılar. Mahkûm edildiler. Ta ki bu haklar yasalaşıncaya ya da sözleşmeye konuncaya kadar. Mücadeleniz devam ediyor mu?

Evet. Kâh mali tehdit yoluyla kâh çarpışarak kâh müzakere ederek. Bu hep böyledir. Hiçbir hak öylece size verilmez. İşçiler haklarını böyle kazanırlar. Bu sistem sosyal devletin bir parçası sonuçta, değil mi?

– Evet, sosyal yardım.

– Evet, tabii ki

Sosyal yardım, Amerika'da kötü bir söz olarak algılanır

– Evet.

- bazı muhafazakâr kesimler tarafından. Sosyal yardım sözünü sevmezler.

– Burada kötü değil.

– Kötü bir söz değil.

– Ne sebeple olursa olsun.

– İyi bir söz. Evet, iyi bir söz. Elbette sizden daha çok para çıkıyor Halkın refahını gözetiyorsunuz. Bunun için daha fazla vergi ödüyorsunuz. Bunu önemsiyor musunuz?

Çünkü bir şey ödediğinde karşılığında bir şey alıyorsan

– Evet?

– o zaman sorun yok. Lardini Ailesine de aynı düşünceleri paylaşıp paylaşmadıklarını sordum. Siz, patron, CEO olarak bu işi Amerikalılar gibi yürütseydiniz daha çok kazanabilir ve kendinize daha çok para ayırabilirdiniz. Daha zengin olsam ne olacak?

Cidden. Daha zengin olsam ne olacak?

Güler yüzlü insanlarla yan yana çalışmak önemli bir şey. Onlarla insani ilişkiler kurmak. "Merhaba, annen nasıl?

" Bizim fabrikada, aramızda insani bir ilişki var. Siz de kardeşlerinize katılıyor musunuz?

Evet. Diyor ki pek çok İtalyan

İtalyan insanının rüyası Amerika'ya gelmek. Birleşik Devletler'e. Oradaki durumdan haberdar değillerdir belki.

Amerika'da yasa ne der bilir misiniz?

Ücretli izin için Amerika'ya gelirseniz yasanın size verdiği ücretli izin kaç hafta biliyor musunuz?

– Hayır.

– Sıfır.

– Sıfır mı?

– Evet, sıfır. Sıfır.

Ciddiyim. Şimdi, sıfır ücretli izin alacağınızı bilerek Amerika'da yaşamayı bir daha aklınızdan geçirir miydiniz?

Sıfır diyorum bak, sıfır. Orada yasalar kimseye ücretli izin verilmesini şart koşmuyor. Yani tatile çıkmaya karar verirsen o günler için maaş almıyorsun?

– Yani – Aynen öyle. Tabii iyi bir sendikan varsa sana iki hafta ücretli izin hakkı veren bir sözleşme imzalayabilirsin.

– Yılda bir?

– Yılda bir. Ki bu gayet iyi.

– İki hafta alırsan iyi – İki hafta iyi oluyor yani İşin iyi demektir. Üç hafta alabiliyorsan harika. Öyle bir işin varsa. Dört hafta ücretli izni olan kimseyi tanımıyorum açıkçası. Tanımıyorum. Sıfır ücretli izin garanti. Sıfır. İnanmıyorum. Çok saçma. Çünkü bizim burada, tatillerin yanı sıra biz kadınların bebek beklerken ve anne olduktan sonra çocuğunu büyütebilmek için bol bol zamanı oluyor. Şimdi neler olduğunu anladım. Önce sekiz haftalık tatil seksi sonra gelsin Beş aylık doğum izni var. Beş ay mı?

O da ücretli mi?

– Evet, tabii ki.

– Ne demek "Evet, tabii ki"?

Sanki ben şeyim Bizim için çok doğal bir şey. Peki babası?

Sanırım ikisinden biri Doğru. Bir şekilde yerine başkası ayarlanıyor. Ama anne mutlaka beş ay alıyor. Kesinlikle. İnsan, çocuğunun ilk aylarını nasıl kaçırır?

Böyle güzel bir şey. Benim için çok önemli. Her kadın için önemlidir. Bence bu, dünyanın her yerinde böyle. Sadece İtalya'da değil.

Doğru, dünyanın her yerinde doğum izni diye bir şey var bunu karşılayamayacak kadar fakir iki ülke hariç Papua Yeni Gine ve burası.

TANRI AMERİKA'YI KORUSUN Uzun tatillerine ve öğle aralarına rağmen A.B.D. ve İtalya dünyanın en üretken ilk 15 ülkesi arasında yer alıyor. İtalyanlar'dan çok daha uzun saatler çalışıyoruz ama üretkenlikte sizden öyle çok ileride değiliz. Evet. Çünkü yeterince tatil yapmıyorsunuz. Çünkü yeterince sevişmiyorsunuz. Bence haklısın. Bence siz burada daha çok seks yapıyorsunuz ve bu sayede daha mutlusunuz ve işte daha başarılısınız. **Kesinlikle Aynı inekler gibi. Müzik dinletirseniz daha çok süt verirler. İtalya'ya geldim ve İtalya'yı işgal ettim tek kişilik bir ordu olarak.** Gayem, burada bulabildiğim en iyi fikirleri alıp Amerika'ya götürmek ve Amerikalı yurttaşlarımı İtalyanlar'ın yaptığı bazı şeyleri yapmaya ikna etmek. Sizlerden alacağım şeylerden biri de işçilere sekiz hafta ücretli izin verme fikri. Zevk duyarız. Bundan iki ya da üç yıl sonra bunlar Amerikan fikirleri olarak bilinecek ilk uygulayan siz olduğunuz hâlde.

– Evet.

– Sakıncası yok mu?

Yok. Sorun değil. Bunun için elinizi sıkarım. Teşekkür ederim, bayım. Ayrıca benimle fabrika içinde görüşmeyi kabul eden ilk CEO olduğunuz için de teşekkür ederim.

– Beniz için büyük zevk.

– Amerikan bayrağımı da getirdim. Bayrağımı buraya, Ducati'nin orta yerine dikeceğim.

– Güzel.

– Bir şey bulmuş olduk. Burada Amerika için güzel bir şey bulduk. Şimdi Amerikan bayrağımı oturma odanızın ortasına dikeceğim. Bir mahzuru var mı?

– Şerefe.

– Şerefe.

– Salute.

– Salute. Elbette her ülkenin olduğu gibi İtalya'nın da sorunları var ama benim görevim otları değil çiçekleri toplamak.

– Dünyaya bir kez geliyoruz.

– Doğru.

– Başka bir hayat yok.

– Bir daha gelmeyeceğiz O yüzden tadını çıkarmalıyız.

" Âşkın kanatlandırdı beni " Ben Fransız'ım. Fransız mısın sen?

Oui. "Biz"?

Hayır, biz Fransız değiliz. Biz Amerikalıyız çünkü burası Amerika. Tamam mı?

Dünyanın en güzel ülkesi. Bu dünyaya ne verdiniz peki George Bush, Cheerios ve ThighMaster dışında?

– Çin yemeği.

– Çin yemeği. O Çin'den.

– Pizza.

– İtalya.

– Chimichanga.

– Meksika. Demek öyle Çokbilmiş. Fransızlar ne verdi peki?

Biz demokrasiyi, varoluşçuluğu ve oral seksi icat ettik. Bayağı kıyak şeylermiş. Evet, hepsine sahiptik ama Fransızlardan çalabileceğimiz başka bir şey vardı. Her zaman olduğu gibi Fransızlar pek bir direniş göstermedi. Ben de Normandiya kırsalında ufak bir köye girdim ve lezzetli bir yemeği nasıl hazırladıklarını görmek için ülkenin en güzel mutfaklarından birine gittim. Benim standartlarıma göre üç, hatta dört yıldızlık bir mutfaktı. Kesinlikle o bölgede yemek yenecek en güzel mekândı. Burası okul yemekhanesiydi. Okuldayken sadece bir yıl Fransızca gördüm. Fransızca aldığım ilk dersi duymak ister misiniz?

Evet. Küflü peynirimiz var. Fransızlar kendi peynirlerine bayılıyorlar ve bol bol yiyorlar. Aşçı Montignac'ın onlarca çeşit peyniri var. Hepsi burada, okulun buzdolabında. Çocuklar en çok hangi peyniri seviyor?

Camembert diyebilirim. Çocuklara, onların yaşındayken yemekçi kadının Perşembe Sürprizi dediği şeyi servis ederken ne yaptığımı gösterdim. Amerikan tarzı. Hemen alıştırdım onları. Salı günü ise mozzarella peynirli domates salatası hardallı pirzola makarna ve vanilyalı bir tatlı. Ayda bir kez, okulun aşçısı belediye ve okul yönetimi ve bir diyetisyenle günlük menüyü gözden geçirmek için bir araya geliyor. Tatlıyı çıkarıp yerine peynir ve meyve koyabiliriz. Evet. Belediye yönetimi okulun yemekhanesinde neler verildiğiyle neden bu kadar ilgileniyor?

Çünkü çocuklar zamanla dengeli beslenmenin ne olduğunu ve yediklerine dikkat etmesini öğreniyorlar. Gördüğünüz gibi, Fransa'da öğle yemeği karnınızı hızla doldurmanız gereken 20 dakikalık bir aradan ibaret değil. Yemeği bir ders olarak görüyorlar. Tam bir saat boyunca, medeni bir şekilde yemek yemeyi öğreniyorlar sağlıklı yiyecekler yiyorlar ve birbirlerine servis yapıyorlar. Ve evet, su içiyorlar. Bol bol su. Mmm, su. Plastik ya da köpükten yapılma tepsilerine tatsız bir yemek konması için uzun kuyruklarda beklemiyorlar. Yemek için herkes hazır mı?

Gerçek porselen. Sakın kırmayın, olur mu?

Onlar kırılır. Kırılır. Aşçılar yemeği ayaklarına götürüyor. Köri soslu et. Kremalı köri sosu. Bu yanındaki havuç mu?

Kabuklu deniz ürünü o. Ha, anladım. Üstelik bu daha aperitifti. Güzelmiş. Patates kızartması. Yılda iki defa patates kızartması veriyorsunuz. Ama Fransız kelimesi yemeğin adında geçiyor. Okulun içinde tek bir satış otomatı bulamadım. Ben de içeri kaçak içecek soktum.

- Coca-Cola içer misiniz?

- Hayır. İçmez misiniz?

Coca-Cola içmez misiniz?

Coca-Cola?

İçmez misiniz?

Sen Coca-Cola içmez misin?

Hayır mı?

Kimse Coca-Cola içmiyor mu?

Hayır. Al, dene. Bir dene bakalım.

- Hayır.

- Hayır. Coca-Cola denemek ister misin?

- Tadı güzelmiş.

- Neymiş?

Gayet güzel. Hoşuna gitti mi?

15 dakika sonra sorarım ben sana. Peki, kıymalı hamburger?

Asla.

- Asla?

- Hiçbir zaman. O gün, çocuklara kuzu şiş ve kuskus üzeri tavuk servisi yapılıyordu. İçinde peynir ve tatlının olduğu dört çeşit yemek. Daha önce hiç şahit olmadığım bir olay. Bir çocuğun dondurmasını paylaştığı ne zaman görülmüş?

Hadi ama, Whopper yemişsindir. Hayatında bir kez olsun Whopper alıp bir köşede gizli gizli yemişsindir. Ömrümde hamburger yemedim. Whopper yemediysen hiç yaşamamışsın demektir. Yemekte ne var?

Film ekibimizde çalışanlardan birinin kızı Boston'da lise öğrencisi. Bir okulun yemeklerini çektiğimizi duyunca kendi okulundaki yemeklerin resimlerini annesine göndermeye başladı. Amerikalı çocuklar öğlende bunları yiyor. Ekmek mi bu?

Evet, ona benziyor. Cidden. Ne bu?

Garip bir sos. Sizce güzel görünüyor mu?

- Hayır.

- Hayır. Hiç güzel değil. Bunun içinde ne var bilmiyoruz. Hiç sağlıklı değil. Hayır, hayır. Açıkçası, yemek falan değil bu. Evet, biliyorum. Sanki sana C.S.I. dizisinin bir bölümünden fotoğraflar gösteriyormuşum gibi. Zavallı çocuklar. Fransızlar size acıyorsa durum vahim demektir. İşin daha da dikkat çekici tarafı, Aşçı Montignac'ın öğün başına bizim Amerika'da okullarda harcadığımızdan daha az para harcaması. Ve bu devlet okulu zengin bir muhitte değil. Esasen, Fransa'nın en fakir mahallerinden birinde en fakir okullarından birinin menüsünün bir kopyasını edindim. İşte bu ay yedikleri. Dereotu soslu morina fileto. Rezene ve dana güveç. Musakka. Ve karamelli yahut vanilyalı tatlılardan biri. Söylememe bile gerek yok, her gün an az bir peynir çeşidi seçeneği mevcut. İnsan inanmakta güçlük çekiyor.

Halkına ücretsiz sağlık hizmeti veren kreş hizmetini neredeyse ücretsiz sunan bu ülke aynı zamanda okul yemeklerinin krallara layık olmasını garanti ediyor. Kendime sormadan edemedim, Fransızlar bunların maliyetini nasıl karşılıyorlar?

Avrupa son kırk yıldır vergileri sürekli arttırıyor. Çok yüksek gelir vergileri.

– Yüksek vergiler.

– Yüksek vergilerden bıkmış durumdalar.

Gérard Depardieu, "Yetti artık. Ülkeyi terk ediyorum" dedi. Bu, ortalama bir çalışan Amerikalının gelir vergisi ve sosyal güvenlik kesintileri için cebinden çıkan miktar. Ve bu vergiler bize temel hizmetleri sağlıyor: polis, itfaiye, yol, su, savaş ve banka kurtarma paketleri. Bu ise ortalama bir Fransız çalışanın ödediği vergi miktarı. Bizimkinden biraz fazla. Ve sadece biraz daha ödeyerek onlar da temel hizmetleri alıyor ama yanında tüm bu fazladan hizmetlerle beraber. Biz de bunlardan bazılarını alabiliriz ama fazladan ödeme yapmamız gerek. Ve biz fazladan ödeme yaptığımız zaman buna vergi demeyiz. Okul ücreti deriz, kreş parası deriz özel sağlık ücreti deriz katılım payı deriz, sigorta muafiyeti deriz vesaire vesaire. Bunları vergi olarak adlandırmayız ama aslında bunlar vergidir ve Fransızlardan çok daha fazla öderiz. Bir şey daha Her Fransızın maaş bordrosunda vergilerinin nereye gittiğini kalem kalem detaylı olarak gösteren bir liste bulunur. Bu da bizim maaş bordrolarımızdan bir örnek. Sosyal güvenlik ve sağlık sigortası dışında tek bir bilgi yok. Belki ödediğimiz gelir vergilerinin nereye gittiğini görseydik Meclisin, yaklaşık yüzde 60'ını 'bu'na harcamasına izin vermezdik. Ama Fransızlar savaşçı değil, onlar aşk insanı.

" Sevdiceğim, Pepé Le Pew seviyor seni " Ve Fransızların iyi bildikleri bir şey varsa o da aşk ve tutkudur. Fakat böyle bir şey nerede öğrenilir?

İlk cinsel tecrübe ömrümüz boyunca unutamayacağımız bir şeydir. Duygularına, isteklerine önem verin. Bir şeyler veririz. Bir şeyler alırız. Sevişmenin anlamı budur. O yüzden, acele etmeyin. Sevgilinize ne istediğinizi belli edin ki sihirli bir an yaşayabilesiniz. Sihirli an mı?

Okuldayken, cinsel eğitimin tek amacının bizi cinsel ilişkiye girmeye korkutmak olduğunu düşünürdüm. Toplumun lanetlediği bir şeyi yaparak risk almış oldun şimdi. Belki frengi de dâhil, doğurabileceği sonuçların farkında değilsin. Frengi mi?

Bildiğiniz doğum kontrol yöntemleri neler?

En yaygın olanları?

– Evet?

– Prezervatif. Evet. Prezervatif. Doğum kontrol hapı. Doğum kontrol hapı. Doğru. Peki cinsel ilişkiye girmemek?

Cinsel ilişkiye girmemek, bize göre gerçek anlamda bir doğum kontrol yöntemi değildir. Çok riskli. Çok riskli. Çok mu riskli?

Ne demek istedi şimdi?

Batı Teksas'ta, cinsel eğitim vermeyen küçük bir lise cinsel yolla bulaşan hastalık salgınıyla mücadele ediyor. Utah'taki gençler arasında, zührevi hastalıklarda önemli bir artış kaydedildi. Ebeveynler her zaman cinsel ilişkiye girmemeyi öğütleyebilir ama biliyoruz ki gençler her zaman söz dinlemiyor.

– Klamidya salgını.

– Klamidya. Klamidya. Neden Teksas işe yaramadığı belli olduğu hâlde eğitim programını cinsel ilişkiden kaçınma üzerine kurmakta ısrar ediyor?

Aslında bildiğim kadarıyla ülkedeki tüm eyaletler içinde gençler arasında hamilelik oranının en yüksek olduğu üçüncü eyaletiz. Cinsel ilişkiden kaçınma işe yarıyor. İyi de gençler arasında en yüksek hamilelik oranı bizde Ülkedeki tüm eyaletler içinde gençler arasında hamilelik oranının en yüksek olduğu üçüncü eyaletiz. Soruyu soranın demek istediği, bunun görünürde işe yaramıyor olması. Kendimden yola çıkarak söylüyorum cinsel ilişkiden kaçınma işe yarıyor. Sanıyoum sizdeki genç hamilelik oranı bizimkinden çok daha yüksek. Amerika'daki genç hamilelik oranı Fransa'dakinin iki katından fazla Almanya'dakinin altı katından fazla ve İsviçre'dekinin yedi katından fazla. Eğitim bu yüzden gerekli. Evet, eğitim. "Sevişmek Eğlencelidir, 1. Cilt" adlı lise ders kitaplarından birini yanıma aldım okul yemeklerinden kendime bir paket yaptım ve onların tren dediği şeye atlayıp eğitimde gerçekten bir numara olan bir ülkeye doğru yola çıktım. Finlandiya, dünyanın en iyi ya da neredeyse en iyi eğitimli öğrencilerine sahip ülke. Herkesin aklındaki soru şu: "Gerçekten mi?

Finlandiya mı?

" Bunlar, bize hayalî gitar çalma yarışmasını Alo?

Alo?

cep telefonu fırlatma ve eş taşıma sporlarını veren insanlar. İyi eğitimin sırrını keşfeden dâhiler bunlar mı?

Yani, nasıl oluyor da Finlandiya'daki çocuklar dünyanın geri kalanından daha ileri olabiliyorlar?

Olan şu.

Zamanında, Finlandiya'nın okulları bizim okullarımız gibi berbattı. Dünya çocuklarını teste tabi tuttuklarında genellikle hem Finlandiya hem de biz ülke sıralamalarında aşağılarda yer alıyorduk. Ancak Finlandiya bu durumdan hoşnut değildi bu yüzden yeni fikirler denediler ve Finlandiya kısa zamanda dünyanın zirvesine tırmandı. Öğrencileri bir numara oldu. Bunu nasıl başardılar?

Cevabını aradığım tek soru buydu.

Doğruca düşmanın milli eğitim bakanını görmeye gittim. Ben daha ağzımı açmadan en gizli sırlarını bana söyleyiverdi.

Ödev vermiyoruz. Çok gizli: Ödev yok. Şimdi siz, çocuklara verdiğiniz ev ödevlerini mi azalttınız?

Evet, evet. Çocuk olmak genç olmak, hayatın tadını çıkarmak için daha fazla zamanları olmalı. Dün akşam kaç saat ödev yaptın?

10 dakika falan.

– 10 dakika ödev mi?

– Evet.

– Belki 15 ya da 20 dakikadır.

– 20 dakika.

– 20 dakika mı?

– Çok değil. Evet. Ev ödevi yapmış olsaydım sanırım en fazla 10 dakika falan sürerdi. Genelde o kadar bile ödev yapmıyorum. Ev ödevi kavramı bana göre artık modası geçmiş bir kavram.

– Bu şekilde

– Ev ödevinin modası mı geçmiş?

Evet, evet. Bu şekilde çocukların okuldan sonra yapacak bir sürü başka şeyi oluyor.

– Mesela?

– Mesela beraber olmak mesela aileleriyle vakit geçirmek, mesela spor yapmak mesela müzik aleti çalmak, mesela okumak. Ödev vermiyorsunuz. Ya hepsi sadece ağaca tırmanmak isterse?

Ağaca tırmanabilirler, evet. Ağaca tırmanabilirler. Böylece ağaca nasıl tırmanılacağını öğrenmiş olurlar. Ama sonuçta, ağaca tırmanırken muhtemelen değişik böcek türleri bulurlar

ve ertesi gün okula gelip ne bulduklarını bana anlatırlar. Büyük çocuklarla karşılaştırınca küçük olanlar günde kaç saat okula gidiyor?

Pazartesileri üç saat, salı günleri dört saat. Değişiyor. Haftada 20 saat. Yani şimdi İnanamıyorum. Şimdi, bu üç ya da dört saate yemek saatleri de dâhil mi?

Evet. O kadar zamanda ne öğreniyorlar?

Ne yaptırabiliyorsunuz ki?

Beyninizin arada sırada dinlenmesi gerek. Eğer durmadan çalışırsanız bir noktadan sonra öğrenmeyi bırakırsınız. Ve daha uzun süre bunu yapmanın size bir faydası olmaz. Batı ülkeleri içinde günde en az saat okula giden ve en kısa ders yılına sahip olanlar Finlandiyalı öğrenciler. Okula daha az giderek daha başarılı oluyorlar. Kaç dil biliyorsunuz?

İngilizce, İsveççe, İspanyolca. Fince ve İsveççe. Fince, İngilizce ve Almanca.

– Fransızca, Almanca.

– Fince ve İngilizce.

– İngilizce.

– İsveççe, Fransızca ve İspanyolca. Sen Amerika'da değişim öğrencisi miydin?

– Evet.

– Buradaki okuluna döndüğünde seni en çok rahatlatan şey ne oldu?

Çoktan seçmeli sınav olmaması.

– Burada çoktan seçmeli sınav yok mu?

– Ya da çok az var diyelim.

– Gerçekten mi?

– Çünkü Amerika'da girdiğim tüm sınavlar Sana dört tane şık verilmeden nasıl soruyu doğru cevaplabiliyorsun?

– Cevabı yazıyorsun.

– Bilmen gerekiyor.

– Cevabı gerçekten bilmen gerekiyor.

– Evet.

– Cevabı gerçekten bilmen mi gerekiyor?

– Evet. Finlilerden sürekli duyduğum şey Amerika'nın standart testlere dayalı eğitim sistemini bırakması gerektiğiydi.

– O standart testlerden kurtulun.

– Merkezi sınav.

– Standart testler.

– "Standartlaştırılmış testler." Eğer öğrencilerinize öğrettiğiniz, sınavlarda başarılı olmaksa aslında onlara gerçekten bir şey öğretmiyorsunuz demektir. Hayır, öğretiyoruz. Onlara sınavdan kalmayı öğretiyoruz sonra bir sürü okul sınavda başarısız oluyor sonra o okullar sözleşmeli okula çevriliyor ve sonunda birileri tonla para kazanıyor. Ama okul, senin mutluluğu bulduğun yerdir seni mutlu edecek şeyi bulmanın yolunu öğrendiğin yerdir. Baktılar ki öğrencilerin okulda geçirdiği zamanın üçte biri standart testlere hazırlanarak geçiyor. Onlar da testlerde yer almayan çoğu şeyi müfredattan çıkardılar.

Müzik çıkarıldı, sanat çıkarıldı, şiir çıkarıldı.

– Sanat çıkarıldı mı?

– Evet, çoğu okulda. Sınavlarda yurttaşlık bilgisi sorulmadığı için okullar şimdi onu da çıkarıyor.

– Gerçekten mi?

– Evet.

– Yurttaşlık bilgisi, Amerikan yurttaşlık bilgisi.

– Anladım. İnanılır gibi değil.

– Şiiri çıkardık.

– Sahiden mi?

– Evet.

– Neden?

Vakit kaybı. Yetişkin olduklarında hangi ara şair gibi konuşacaklar?

İş bulmalarına ne faydası olacak?

İhtiyaçları olan her şeyi onlara öğretmeye çalışıyoruz ki beyinlerini mümkün olduğunca iyi kullanabilsinler. Bunun içinde, beden eğitimi, sanat, müzik kısaca, beyinlerini daha iyi çalıştırabilecek her şey var. Çocukların yemek pişirmeleri, şarkı söylemeleri sanat yapmaları, doğada yürüyüşe çıkmaları gerek. Bunların hepsini yapabilmeliler çünkü çocuk olmalarına izin verilen çok kısa bir zamanları var. Siz Finlandiya'da standart testler yapmıyorsanız hangi okulların en iyisi olduğunu nereden biliyorsunuz?

Elinizde bir liste olması lazım. Oturduğunuz mahalledeki okul en iyi okuldur. Örneğin, şehrin merkezinde bulunan bir okuldan herhangi bir farkı yoktur. Çünkü Finlandiya'da tüm okullar eşittir. Yeni bir şehre taşındığımızda en iyi okul nerede diye sormayız hiç. Böyle bir soru sorulmaz. Bu yüzden kimse okulları araştırmak zorunda kalmaz. Okullarımızın hiçbirinde bir fark yoktur. Hepsi aynıdır. Finlandiya'da okul kurup ücret talep etmek yasa dışı. Özel okul olmamasının en büyük sebebi bu. Bu da demek oluyor ki, zengin anne babalar devlet okullarının çok iyi olmasını temin etmek zorundalar. Zengin çocuklarını herkesle aynı okula göndererek onların diğer çocuklarla arkadaş olarak büyümesini sağlıyorlar. Ve bu çocuklar büyüyüp zengin birer yetişkin olduklarında onlara kolay kolay kazık atamıyorlar. Amerika'da eğitime ticaret gözüyle bakılıyor. Okul demek, para getiren şirket demek. Burasıysa öylesine öğrenci odaklı ki, okul bahçesinde tadilat yapılacağı zaman buraya mimarlar getirtip çocuklarla görüştürdüler.

– Dikkate alındı mı peki?

– Evet, evet. Okul bahçemizde çocukların çok istedikleri şeyler var. Buradaki okullarda öğrenciler daha bağımsız. Burada, Amerika'ya nazaran daha çok yetişkin muamelesi görüyoruz.

– Evet.

– Örneğin, ders sırasında lavaboya gitmek için öğretmenden izin almamıza gerek yok.

– Evet.

– Evet. Ayrıca metroda öğrenciler görürsünüz. Yedi sekiz yaşındaki çocuklar bile okula kendi başlarına gidiyor. Amerika'da öğretmenlik stajıma başladığımda belli mahallelerdeki okullarda eğitim veriyordum ve çocuklara **"Büyüdüğünüzde ne isterseniz olabilirsiniz"** diyordum. Ama bu pek doğru değil. Finlandiya'ya geldiğimde ise verdiğim eğitim çoğunlukla çocukların ne istediği ve gelecekten beklentileri üzerine kuruluydu. Yani burada çocuklara, "Büyüdüğünüzde ne isterseniz olabilirsiniz" demek o kadar da yanlış gelmiyor çünkü bunu zaten gerçekleştiriyorlar. Ellerinde bu güç zaten var. Bunu düşünmek çok can sıkıcı. Bizim çocuklarımızın buna sahip olmadığını düşünmek. Gerçekten çok güzel. Daha önce kimsenin eğitimde gerçekleştirmediği bir şey keşfetmiş değiliz. Böyle bir şey yok. Finlandiya'nın eğitim alanında başarıyla uyguladığı pek çok şey aslında Amerikan fikirleri. Onlara kendi kararlarını verebilmeyi ve öğrendiklerine eleştirel yaklaşmayı öğretmeye çalışıyoruz. Onlara mutlu bir insan olmayı başkalarına ve kendilerine saygılı olmayı öğretmeye çalışıyoruz. Onların mutluluğunu önemsiyorsunuz.

– Elbette.

– Siz ne öğretmenisiniz be?

Matematik. Yani matematik öğretmeni olarak diyorsunuz ki ağzınızdan çıkan ilk laf bu öğrencilerin okulun dışına çıkmalarını mutlu olmalarını, mutlu bir hayat sürmelerini istemenizle alakalı. Evet.

– Ve siz matematik öğretmenisiniz?

– Evet. Oyun oynamak arkadaşlarıyla sosyalleşmek insan gibi büyümek için ne zaman fırsatları olacak?

Çünkü okulun dışında koskoca bir hayat var. Oyun oynamalarını mı istiyorsunuz?

Çocukların oyun oynamasını istiyorum. Bu da okul müdürüydü. Amerikan bayrağını tam buraya, okulunuzun ortasına dikiyorum ve bu harika fikri kendimize alıyorum. Çaldığınız için teşekkür ederiz. Evet, bizim olayımız bu.

– Tamam.

– Haberiniz olsun. İlkokuldan lise sona, harika bir eğitim aldıktan sonra nereye gidersiniz?

Alp dağlarının doğu yamacının derinliklerinde Rapunzel ve Uyuyan Güzel'in ülkesi bulunur. Slovenya. Slovakya değil, Slovenya. Aslında Slovenya'ya gönderilen mektupların çoğu yanlışlıkla Slovakya'ya gönderilir ama burada olma nedenim bu değil.

Slovenya, büyülü bir masallar diyarı en nadide masal kahramanlarından birine ev sahipliği yapıyor: borcu olmayan üniversite öğrencisi. Öğrenci olarak burada ne kadar borcun var?

Yok.

– Yok.

– Ücretsiz. Slovenya, üniversiteye gitmenin gerçekten ücretsiz olduğu onlarca ülkeden biri. Hiç borcun var mı?

Hayır. Borç derken ne kastettiğimi anladın mı?

– Pek anlamadım.

– Anlamadın mı?

Borç, başkalarının senden yüklü miktarda alacaklı olmasıdır.

– Ha, bizim borcumuz yok.

– Hayır, hiç borcumuz yok. Hayır. Yok. Yok.

– Hiç mi yok?

– Hiç yok. Sonunda borcu olan bir öğrenci buldum. Eğitimimi tamamlamak için dört yıl önce buraya taşındım çünkü Boulder Kampüsündeki eğitimimi bütçem daha fazla kaldıramadı.

– Gerçekten mi?

– Colorado Üniversitesi, evet.

– Öyle mi?

– Hâlâ devlete 7000 dolar kadar borcum var.

– Burada ne ödüyorsun peki?

– Bir şey ödemiyorum.

– Hiçbir şey?

– Hayır. Amerkikalı mısın?

Neden buraya gelmeye karar verdin?

Devlet yüksekokulundaki eğitimimi tamamlamaya bile gücüm yetmedi. Sonra Slovenya'daki imkânları öğrendim. Daha önce hiç böyle bir şey duymamıştım – okulun bu kadar ucuz olması.

– Slovenya'nın yerini biliyor muydun?

Hayır, Slovenya'nın nerede olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. Ciddi soruyorum, burada nasıl bir eğitim alıyorsun?

– Çok daha iyi.

– Sahiden mi?

Evet, mukayese edilemez bile. Buradaki lise eğitimi bile Amerika'daki lisans eğitiminden daha zordur. Slovencede "İsteyen her Amerikalı öğrenci buraya gelip üniversiteye ücretsiz gidebilir" nasıl söyleniyor?

Durun biraz. Yavaş yavaş. Normal alfabe mi kullanıyorsunuz?

A-B-C-D-E-F-G?

Evet, öyle. Bizde 25 harf var.

- Bizde 26 tane vardı, değil mi?

- Bir eksik, evet. Hangisini çıkardınız?

Bizde "W" yok. "W" harfini Bush başkanken mi yoksa öncesinde mi çıkardınız?

Merak ettim de. Hep öyleydi. Hep öyleydi. Bush'la alakası yok yani.

- Hayır, yok.

- Tamam, oldu. Neyse ki Slovenya'daki Ljubljana Üniversitesinde 100'e yakın ders İngilizce veriliyor. Neden böyle bir şey yapıyorlar?

Sen yabancısın. Yani, onların ödedikleri vergiler senin eğitimine gidiyor. Bana göre olay şu, burada eğitim gerçekten bir kamu yararı olarak görülüyor ve bir kez yabancı öğrencilerden eğitim için ücret almaya başlarsanız otomatikman, herkesten para alınabileceği fikrini gündeme getirmiş olursunuz. Ve herhangi bir öğrenci okul harcı ödemeye başladığı an "herkes için ücretsiz üniversite" fikri tehlikeye girer. Bu, okulların kamu yararına olma vasfını değiştirir. Yakın zamanda, Slovenya hükümeti öğrencilerden harç parası alma zamanının geldiğini düşündü. Bu, tüm ülkede şok etkisi yarattı ve öğrenciler tepki gösterdi. Hepiniz istifa! Hepiniz soyguncusunuz! Hepiniz istifa! Hepiniz soyguncusunuz! O yasaya karşı bir protesto gösterisi düzenledik. Dokuz ay boyunca eğitim bakanıyla üniversite yöneticileriyle görüşmeler yaptık. Sonunda hükümet düşene kadar yasanın geçmesini geciktirmeyi başardık. Dur biraz. 40-50 kadar aktif üyesi olan bir grupsunuz

- Evet.

- ve hükümetin düşürülmesine - yardım edip - Aynen öyle.

- yeniden seçime gitmeye mi zorladınız?

- Aynen öyle. İnanılmaz. İnanılmaz bir olay. İşte size, öğrencilerin hükümet ceplerine göz diktiğinde verdikleri tepkilerden örnekler; Kanada Almanya, Fransa Finlandiya ve Norveç. Bu da, harçlara her zam geldiğinde Amerika'da olan. Üniversitemize yaptığınız ziyaretin anısına
- Teşekkür ederim.

- size küçük bir hediye vermek istiyorum. Bizim burada, çok eskilere dayanan bir dantel örme geleneği var.

- Dantel örme mi?

- Dantel örme. Ama bu metalden yapılma bir dantel. Daha önce hiçbir erkek bana dantel hediye etmemişti. Çok teşekkür ederim. Üniversiteleri ücretsiz yapma ve 22 yaşında gençleri, borçları yüzünden hapse göndermeme fikri kesinlikle Amerika'ya götürebileceğim bir şeydi.

Slovenya Cumhurbaşkanı ile görüşmek için randevu talep ettim. Ne gariptir ki bana randevu verdiler.

– Nasılsınız?

Hoş geldiniz.

– Teşekkür ederim.

– Nasılsınız?

– Çok memnun oldum. O zevk bana ait. Benimle görüştüğünüz için teşekkürler. Cumhurbaşkanı beni gördüğüne çok sevinmişti ama ekibime odadan çıkmaları talimatını verdi çünkü teslim olma anına kimsenin tanık olmasını istemiyordu. 45 dakika sonra Sakıncası yoksa ücretsiz eğitim sisteminizi alıp Amerika'ya götürebilir miyim?

Amerika'daki her şeyi değiştirecek misiniz?

Evet. Niyetim o. Çok teşekkürler. Tanıştığıma çok memnun oldum. Eksik olmayın. Çok teşekkürler. Ne kadar kolay oldu, gördünüz mü?

Başardım. Zayiat yok, travma sonrası stres bozukluğu yok, Dick Cheney yok. Tek başıma gittim ve petrolden daha değerli bir şey ele geçirdim. Az önce Slovakya Cumhurbaşkanı ile görüştüm ve kendisi Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim oldu. Ülkenizi asıl işgal etme sebebim tüm üniversitelerin herkes için ücretsiz olması gibi fevkalade bir fikri ele geçirmek. Teşekkürler. Sonraki durak: Almanya. Nüfus: 81 Milyon İlginç Bilgiler: Yok Tehdit Unsuru: Sormaya gerek var mı?

Öğrenim kredisi borcunuz olmadan gerçek dünyaya atıldığınızı ve haftada sadece 36 saat çalışıp 40 saatlik maaş aldığınız hâlâ refah içinde yaşayan bir orta sınıf bulabileceğiniz bir yerde işe başladığınızı düşünün kalem üretimi yapanlar içinde bile. Kalem üretiyoruz.

– Kalem mi?

– Hâlâ kârlı bir iş.

– 1700'lerde başladık hâlâ, evet.

– Hâlâ mı?

Bilgisayarlara rağmen mi?

İnsanlar hâlâ kalem alıyor. Bu arada, geçtiğimiz yıl Almanya'da, kalem üretiminde geçirdiğimiz en iyi yıldı. Kalem fabrikaları nerede?

Kalem fabrikası burası, bulunduğumuz yer.

- Hemen arkamızda mı?

- Evet, evet, onlar fabrika. Hayır, hayır, bunlar fabrika değil.

- Bunların penceresi var.

- Ne demek "penceresi var"?

Fabrikaların penceresi olmaz. Elbette penceremiz var. İyi ışık almaları lazım. Gün ışığını ne yapacaklar ki?

Alt tarafı kalem yapıyorlar. Evet ama iyi kalem yapıyorlar ayrıca iyi hissetmeleri, hastalanmamaları için gerekli. Çünkü hasta çalışanlarınız varsa sorun var demektir. Bunu istemeyiz. Bir kapı açtım Merhaba. ve Amerika'da olmayan bir şey buldum. Orta sınıf. Burada ne yapıyorsunuz?

Mola verdik. Mola mı verdiniz?

Zaten haftada sadece 36 saat çalışıyorsunuz! Kaçınızın ikinci ya da üçüncü işi var?

Hiçbirimizin. Sanki komik bir şey söylemişim gibi gülüyorsunuz. Hayır. Almanya'da durum öyle değil. Hepimizin iyi işleri var ve iyi bir hayat sürebiliyoruz. Geçim sıkıntısı çekmiyoruz. 14:00'te buradan çıkıyorsunuz ve 14:30'da evdesiniz. O kadar boş zamanda ne yapıyorsunuz?

Köpeğimi yürüyüşe çıkarıyorum sonra kız arkadaşımla kahve içiyorum. Sonra ne yapıyorsun?

- Hiçbir şey.

- Hiçbir şey mi?

Dinleniyorum. Yeni dostlar ediniyoruz hayattan keyif alıyoruz güneş parlıyor bir kafede oturup hayatını yaşayan insanları izliyoruz. Almanya'da iş, iştir. Ve paydos edince, iş biter. Aslında iş yerinin yarattığı stres ortamıyla o kadar ilgililer ki Almanya'nın herkesi kapsayan sağlık güvencesi altında strese girmiş her Alman, doktoruna, bir kaplıcada üç haftalık ücretsiz tatil için reçete yazdırabilir. Yemek yapman, çamaşır yıkaman gerekmiyor. Kendime zaman ayırmam gerek. Çocuklarıma daha çok zaman ayırmam gerek. Masaj yaptırıyoruz, spor yapıyoruz, havuza giriyoruz ve sağlıklı besleniyoruz. Oldukça lezzetli. Devlet bunu neden yapıyor, anlamıyorum. Çünkü daha ucuz. Uzun vadede daha ucuza geliyor. Kesinlikle. Amaç, daha kötü hastalıkların önüne geçmek. Evet. Önceden ödemek daha mantıklı. Peki çocuklar?

Bazı çocuklar masaja giriyor ve – Çocuklara masaj mı yapılıyor?

– Evet. Evet.

– Gerçekten çok iyi.

– Burada cennetteyiz. Herkes komşusuna biraz ilgi gösterirse hayat herkes için daha kolaylaşır. Sağduyu bunu gerektirir. Alman işçilerin bu kadar boş zamanının ve geniş haklarının olmasının sebeplerinden biri güçlü olmaları. Gerçek güç. Yasaya göre, şirketlerin üyelerinin yüzde 50'sinin işçilerden oluştuğu bir denetim kurulu oluşturma zorunluluğu var. Aynen öyle. Kurulda öyle göstermelik bir tane işçi bulunmuyor. Bu denetim kurullarının yarısı işçilerden oluşuyor. Denetim kurulunda böyle güçlü işçiler bulunmasının iyi yanlarından biri ise şirket, yasaları çiğnediğinde Yolun sonu. Dünyanın en büyük otomobil üreticisi Volkswagen yasaların etrafından dolanmaya çalışırken suçüstü yakalandı. işçilerin, şirketin yargılanmasını sağlaması. Bu yüzden şirketler işçilere kulak veriyor. Çalışanlarımıza "Neyi daha iyi yapabiliriz?

" diye soruyoruz. Neden?

Yetki sizde. Siz yöneticisiniz. Ne yapacaklarını söyleyin olsun bitsin. Bizim yaptıklarımızı gözlemliyorlar ve neyi daha iyi yapabileceğimize dair önerilerde bulunuyorlar. İşçilerin önerilerini uyguladığınız oluyor mu hiç?

Evet, tabii ki. Sürekli yapıyoruz.

– Tabii ki.

– Neden?

Sırf gönülleri olsun diye mi, yoksa ?

Hayır, hayır. İyi önerilerde bulunuyorlar.

– İyi önerilerde mi bulunuyorlar?

– İyi önerilerde bulunuyorlar.

– İşi biliyorlar – Ciddi olamazsınız. Tabii ki. Doğru söylüyorum. Kamera karşısında böyle söylüyorsunuz. Hayır, hayır. Bizim için çok önemliler ve çok zekiler. İnanın bana, başarının anahtarı bu. Biliyoruz ki, insanlara ne kadar söz hakkı verirseniz şirketin kazanmasına o kadar katkıda bulunurlar.

Alman işçilerinin en son savundukları alan işte olmadıkları boş zamanlarında nasıl muamele gördükleri. Almanya'da, bir çalışan tatildeyken kendisiyle irtibat kurmak yasalara aykırı. Ve

bugün birçok Alman firması iş saatleri dışında çalışanlara e-mail gönderilmemesi kuralını benimsemiş durumda.

Mercedes firmasında, bilgisayarlar çalışanını evdeyken rahatsız etmeye kalkan bir yönetici olursa onu engelliyor. Çalışanların e-mailleri cevaplamama hakkı var ve yöneticilerin de çalışanlarına hafta sonları ya da tatildeyken ya da hafta içi mesai saatleri dışında özel zamanlarında müdahale etmemeleri gerekiyor. Hayır, Almanlar özel zamanınızda size müdahale etmek istemiyor. Ancak Almanya'da durum her zaman böyle değildi. Burada, Nuremberg'de, sadece kalem yapmıyorlardı. Belgesel de çekiyorlardı. A

ZMİN ZAFERİ Yönetmen: Leni Riefenstahl, 1935 Bu adama bavulun sahibine Berlin'i terk etmek zorunda olduğu söylendi. Bir toplama kampına gönderildi ve giderken yanına bir tane bavul alması gerekiyordu. Eğer asla geri gelemeyeceğinizi asla eve dönemeyeceğinizi bilseniz Evinizden zorla gönderilecek olsanız yanınıza ne alacağınızı düşünün. Bugün için sizden sizin için çok önemli bir şey bu "kaçış bavuluna" koyacağınız bir şey getirmenizi istemiştim. Benim görevim, böyle şeylerin olmadığı bir gelecek kurmak. Böyle bir bir şeyin bir daha olmaması için ne gerekiyorsa sağlamak. Daha doğrusu ne gerekiyorsa yapmak. "Neden hatırlamalıyız?

" Almanya'da her gün, her okulda gençlere, atalarının yaptıkları öğretiliyor. Sağ kurtulanlarla tanışma fırsatımız oldu ve bize hikâyelerini anlattılar. İnsan gerçekten unutamıyor. Yaşananları örtbas etmiyorlar. Olmamış gibi davranmıyorlar. "Ben doğmadan önce oldu bunlar. Benimle ne ilgisi var?

Ben kimseyi öldürmedim" demiyorlar. Yakın zamanda Alman vatandaşlığına geçtim ve bence Alman vatandaşlığını benimseyince Almanların tarihini de benimsemem gerekiyor ve Almanların yaptıklarından da sorumlu hissetmem gerekiyor çünkü ben de bir Alman'ım. Bu, onlar için alınlarına kazınmış bir günah Alman benlikleri üzerindeki kalıcı bir iz durmadan af dileyip telafi etmeye çalışmaları ve asla unutmamaları gereken. Unutamıyorlar da çünkü evlerinin önündeki kaldırımda bir zamanlar bu evde yaşayan ama oradan koparılıp ölüme gönderilen Yahudi ailenin ismi yazılı küçük kabartmalar bulunuyor. **Yerel sanatçılar, şehrin dört bir yanına 1930'lara ait "Yahudilere Yasak" yazılı tabelalar asmış "Yahudilerin şehir korosuna katılması yasaklanmıştır."**

" Yahudiler parklarda sadece sarı banklara oturabilir." bugünkü nesillere Almanlığın yalnızca Beethoven ve Bach'tan ibaret olmadığını aynı zamanda soykırım ve günahla ilişkili olduğunu hatırlatmak için. Bizim tabelalarımızda ne yazardı?

"Wall Streest Köle Müzayedesi. En İyisinden 101 Tane Zenci Pazartesi Günü Satışa Çıkarılacaktır. 2 Haziran 1712"

" Bu sandıkta oy vermeye teşebbüs eden her kadın tutuklanacaktır. 7 Kasım 1916"

" Florida'daki Tüm Kızılderililer Salıdan İtibaren Oklahoma'ya İskân Edilecektir.-5 Haziran 1842" Gençlerimize, Amerikalı olmanın tam olarak ne olduğunu öğretmek isteseydik okullarımızda ne anlatırdık?

Telafi etmek için neler yapardık?

Gerçekten değiştik mi?

"Nefret Suçları. Siyahilere Ait Çok Sayıda Kilise Kundaklandı." 2015 yılına dek, Amerika'nın bir kölelik müzesi bile olmadı. Neden günahlarımızdan saklanıyoruz?

İyileşmenin ilk adımı daha iyi bir insan ya da ülke olmanın ilk adımı göğsünü gererek, dürüstçe kim ve ne olduğunu söyleyebilmektir. **"Ben bir Amerikalıyım. Soykırımla doğmuş ve kölelerin omzunda yükselmiş muazzam bir ülkede yaşıyorum."** Almanlardan çalmamız gereken bir şey varsa o da, karanlık yanınızı kabullenirseniz ve düzeltmeye çalışırsanız daha iyi bir toplum olabileceğiniz ve başkalarına saygı gösterebileceğiniz fikridir. Onlar yapabiliyorsa, kuşkusuz biz de yapabiliriz. Avrupa'ya yürüttüğüm taarruza devam ettim. Sıradaki durak Portekiz'di köleliğin Amerika Kıtasına yayılmasına katkı sağlayan ülke. Birkaç yüzyıl sonra köle ticaretini bıraktılar ama köle davullarını bırakmadılar. Nasıl olduysa, Portekizlilerin, taarruzumdan haberi olmuştu. Asla mağlup olmayacağız! 1 Mayıs Mitingi Lizbon, Portekiz O gün, günlerden 1 Mayıs'tı dünyanın her yerinde kutlanan işçi bayramı. **Bazı ülkelerde bu gün tatildir. Ama Amerika'da değil. Portekizli işçiler tek yumruk! Çoğu ülke gibi, Portekiz de uyuşturucuya karşı savaş veriyordu. Ve çoğu ülke gibi o savaşı kaybediyorlardı. Onlar da yeni bir şey denemeye karar verdi. Lizbon Emniyet Müdürlüğü Anladığım kadarıyla insanları artık uyuşturucu kullanmaktan tutuklamıyorsunuz. Hayır mı?**

Eroin?

Esrar?

Metamfetamin?

Hap?

Ne olursa mı?

Hayır. Şimdi size üzerimde kokain olduğunu söylesem hiçbir şey yapmaz mısınız?

Hayır.

- Hayır mı?

Peki.

– Hayır. Memur Beyler, cebimde kokain var. Hem de koca bir paket. Pardon, alerjim var da. Portekiz'in şey ofisinin yolunu tuttum yani şimdi bu adama ne diyorlar, hiç bilmiyorum. Sanırım kendisi uyuşturucu baronu gibi bir şey. Nuno Capaz. Uyuşturucu bağımlısı gibi görünüyorsun. Daha önce de bunu söyleyenler olmuştu. Farkındayım. Onlarla iletişim kurmamı kolaylaştırıyor, o yüzden aldırmıyorum.

– Aldırmıyor musun?

– Aldırmıyorum. Hayır. Pekâlâ. Bağımlı mısın peki?

Evet, öyleyim. Evet, öyleyim. Neler kullanıyorsun?

Daha çok alkol, internet, çokça kahve biraz şeker, ara sıra seks. Bana iyi hissettiren pek çok şey. Geçen yıl uyuşturucu kullanmaktan kaç kişi hapse girdi?

Uyuşturucu kullanmaktan?

Sıfır. İki yıl önce uyuşturucu kullanmaktan kaç kişi hapse girdi?

– Sıfır.

– Beş yıl önce?

Son 15 yıl içinde Portekiz'de hiç kimse uyuşturucu kullanırken yakalandığı için tutuklanmadı.

– Hiç kimse mi?

– Hayır. Suç olarak görülmediği için, yasal olarak kimsenin bu yüzden hapis cezası alması mümkün değil. Şimdi, üzerimde 25 tane esrarlı sigara bulundursam, bana bağımlı gözüyle bakılır. Öyle. Evet. Bunun sonucu olarak uyuşturucuyla bağlantılı suçlarda bir artış oldu mu?

Hayır. Eğer daha az insan kullanırsa, kullanım nedeniyle sorun yaratan daha az insan olur. Dur şimdi. Şimdi, insanları hapse atmak yerine her türlü uyuşturucuyu serbest bırakınca, kullanım oranı artmadı, azaldı mı diyorsun?

Uyuşturucu bağımlısı deyince herkesin aklına, sorun yaratan % 10'luk ufak bir kesim geliyor. İnsanların aklına yasa dışı madde kullandığı hâlde hiçbir sorun çıkarmayan o % 90'lık kesim hiç gelmiyor. Uyuşturucu kullanan insanlar zarar veriyor olabilirler Kendilerine zarar veriyor olabilirler ama başkalarına değil. ama başkalarına değil. Demek istediğim, evliliklerinde veya aile içinde üzüntüye neden oluyor olabilirler. Ne olmuş?

Facebook da aynı şeyi yapıyor. Onu da mı yasa dışı ilan edeceğiz?

Biz olaya tam tersinden bakıyoruz. Uyuşturucu kullananları tespit ederek onları ayıklayabileceğimizi düşünüyoruz.

- Bunu suç olarak kullanıp - İşe yarıyor mu peki?

Yani, aslında, yarıyor. "Sadece Beyazlar" Muhtemelen sadece tesadüftür ancak 1950'li ve 60'lı yıllarda Amerika'daki Siyahlar, gördükleri 400 yıllık baskının ardından hadlerini aşıp eşitlik talep etmeye başladılar. Ve güçlerini iyiden iyiye göstermeye başladılar. Halkımız hayatlarını cehenneme çeviren uyuşturucu ticaretine bir son verilmesini istiyor. Bu düşmanla savaşmak ve onu mağlup etmek için yeni ve topyekûn bir saldırı başlatmak şart olmuştur.

- Yat.

- Yere yat. Yere yatsana. Yere yat. Bütçe kesintisine gidemeyeceğimiz bir alan bu. Uyuşturucu, toplumumuz için tehlike arz ediyor. Manevi değerlerimizi tehdit ediyor ve geleneklerimizin içini boşaltıyor. Bence bundan 100 yıl sonra tarih kitapları bu olanları şöyle anlatacak: "Siyahların yükselişe geçtiği bir dönemde ne tesadüftür ki, "şehirli" nüfus için üretilen uyuşturuculara karşı daha sert cezalar getiren yasalar yürürlüğe girdi." Şu küçük, masum şişeciği görüyor musunuz?

Bunun adı taş kokain. Bu, taş kokain. "Diğer yandan, beyazların kullandığı uyuşturuculara ise daha az cezalar verildi." ant içerim. Bir iki defa esrar kullandım ama hoşuma gitmedi içime çekmedim ve bir daha hiç denemedim. "Liderleri suikaste kurban gitti, yükselişleri giderek yavaşladı ve sonraki kırk yıl boyunca polis, tesadüf eseri milyonlarca siyahı bir yere topladı hepsini oy kullanma hakkından mahrum etti 35 eyaletse, hapisten çıktıktan sonra bile oy kullanmalarına izin vermedi. Bu da, Florida ve Virginia gibi eyaletlerde üç siyahtan birinin oy kullanamadığı anlamına geliyor." Uyuşturucuya karşı savaş verirken, teröre karşı savaş veriyoruz. "Ve en çok 'terörist' nüfusa sahip eyaletleri kırmızı eyalete çevirmenin yolu oy verme haklarını ellerinden almaktan geçiyordu." Evet, Beyaz Amerika istemeden de olsa köleliği geri getirmenin yolunu bulmuştu. Ve efendiler, zengin olmanın yolunun ücretsiz iş gücünü ellerinde bulundurmaktan geçtiğini biliyordu. Bugünün efendileri, hapishanelerimizin ürünlerini, saati yalnızca 23 sent gibi düşük bir maliyetle üretmek için en iyi yer olduğunu keşfetti. Evet, yediğiniz o hamburger, yaptırdığınız uçak rezervasyonu şu an korsan olarak izlediğiniz bu filmi izlemek için kullandığınız program çocuğunuzun okul kitaplarını doldurduğu sırt çantası. Victoria'nın sırrını hep merak etmişimdir. Artık biliyorum. 21'inci yüzyılın kölelerini kullanan onlarca şirketten birisiymiş. Tek kelimeyle dâhiyane bir fikirdi. Peki siyahları ne yapıyorsunuz?

- Sizin ülkede siyahlar var mı?

- Evet. Ve sizde, onları hapse tıkmak için uyuşturucu yasaları yok. Hayır, hayır. Şimdi bana, uyuşturucu kullandığı için tutuklanan bir siyahın hapse girmeyeceğini mi söylüyorsun?

Tutuklanmazlar ki zaten. Portekiz'de, rengi ne olursa olsun, uyuşturucu kullanması birini tutuklamak için bahane değildir. Evet, ama toplumu kontrol altında tutmanın bir yolu demek istediğimi anladın mı?

- Amerika'da milyonlarca - Biliyorum. siyah, çoğu erkek Çoğunun sabıka kaydı var ve Hapisten çıktıktan sonra bile bir daha hiç oy kullanamıyorlar. Bizdeyse ilk mahkûmlar oy kullanır. Şu an, sizin iyi fikrinizi çalmak için burada bulunuyorm. Alıp Amerika'ya götüreceğim. Açıkçası, bunu alıp oraya öylece bırakmak bir işinize yaramaz. Oraya gidip uyuşturucu kullanımını yasa dışı olmaktan çıkarmak bir işe yaramaz. Ondan önce, bizdeki başka iyi fikirleri de çalmanız lazım. Ne gibi?

Herkesi kapsayan ve herkes için ücretsiz bir sağlık sistemi. Böylelikle tedaviye erişim kolaylaşacaktır. Yani diyorsun ki, sadece uyuşturuyu yasa dışı olmaktan çıkarmak yetmez aynı zamanda Amerika'yı tedavi olanaklarını artırmaya başka deyişle, mızmızlanmayı bırakıp insanlara yardım etmeye ikna etmem gerek. Kesinlikle. İnsan haysiyeti, toplumumuzun belkemiğidir. Ve tüm yasalar bu prensibe saygı ve riayet üzerine kurulmalıdır. Ve bu prensipler hepimize aşılanmıştır bizim polislik eğitimimizde bile. Eğitimimizde öğrendiğimiz temel prensiplerden biri insan haysiyetine saygı göstermektir. Her zaman. Biz gitmeye hazırlanırken Lizbon Polisi, Amerika'daki kolluk kuvvetlerine hitaben bir şeyler söylemek istediklerini belirttiler. İdam cezasının devam etmesine izin verdiğiniz sürece insan haysiyetini koruyamazsınız. İnsan onuru her şeyin üzerindedir. İdam cezası ise insan onuruna aykırıdır.

- İnsan onuruna aykırı mı?

- Evet. Polis olmanıza rağmen böyle mi düşünüyorsunuz?

Ne diyeceğimi bilemiyorum. Yapılacak çok iş var. Yapılacak çok iş var, evet.

- Teşekkür ederiz.

- Ben teşekkür ederim. Muhtemelen Norveç'in bu kesimindekiler dünyanın en barışçıl topluluklarından biridir. Gayet eminim. Genel olarak, burada yapmaya çalıştığımız şey bir topluluğu olabildiğince normal bir şekilde yönetmek. Çünkü onlara dışarı çıktıkları zaman nasıl iyi bir komşu olunacağını öğretmek istiyoruz. Bütün amacımız iyi komşular yetiştirmek. Katiller var tecavüzcüler var soyguncular var uyuşturucu bağımlıları var. Norveç hapishane sistemine hoş geldiniz. Bu sistemde amaç, intikam almak değil rehabilite etmek. Mahkûmlarla görüşmek istiyorum.

– Mahkûmlarla mı görüşmek istiyorsun?

– Evet. Şu an biriyle görüşüyorsun zaten. Sen mahkûm musun?

Bu kıyafetlerle mi?

Evet. Burası ev, burası da oturma odası. Manzarası fena değil. Burası da benim odam. Gayet iyi. Hücren burası demek. Evet. Geceleri kapınızı kilitliyorlar mı?

Hayır. Bu kapının anahtarı sadece bende var, yani Televizyon izliyoruz, basketbol oynuyoruz.

– Bisiklete biniyoruz, koşuyoruz, yüzüyoruz.

– Balık tutuyoruz. Dur biraz. Nasıl yüzüyorsunuz?

Karşı tarafa yüzebiliyor musunuz?

O yasak. Karşı taraftan buraya yüzülebilir ama buradan karşı tarafa yüzemezsin. Firar olarak algılanıyor çünkü.

– Cinayetten içeridesin.

– Evet.

– Birisini öldürdün.

– Evet. Gözüm ister istemez hemen arkandaki şu keskin bıçaklara takılıyor. Evet. Evet.

– Buradaki kimse bundan endişelenmiyor mu?

– Hayır, hayır.

– Benim endişelenmeme gerek var mı?

– Hayır.

– Sen de endişelenmiyorsun.

– Ben de endişelenmiyorum. Bu sadece yemek yapmak için silah değil bu. Tek işlevi o. Bak bu en iyisi. Buna bayıldım. Bunlardan bir tane eve götürsem her yere ketçap sıkardım. Bu gördüğüm en Şuna bak, hâlâ geliyor. Evet. Hafta sonları burada dört tane gardiyan ayrı bir binada kalıyor.

– O kadar mı?

– Evet, o kadar. Peki siz burada kaç kişisiniz?

- 115.

- 115 mahkûma dört gardiyan mı?

Evet. Gardiyan, hani ceza?

Hani ceza?

Burada temel amaç sadece özgürlüklerini ellerinden almak. Aslında onlara verdiğimiz tek ceza bu. Ailelerini özlüyorlar, arkadaşlarını özlüyorlar. Tabii, tabii. Ama aynı zamanda, inanıyorum ve umuyorum ki topluma yeniden kazandırılmaları için onlara yardım ettiğimizi hissediyorlar. Bunları izlemek Amerikalılar için çok zor olacak. Bunları yapmanız, hapishane sisteminizi böyle kurmanız çok tuhaf geliyor. Neden bunun tuhaf bir fikir olduğunu düşündüğünüzü anlamıyorum. Bu fikir Amerikalılara ait. Sizin ülkenin kurucularının yazdığı anayasa der ki 'İnsanlık dışı ceza vermeyeceksin.' Bunu siz yazdınız. Birbirimize karşı daha çok sevgi ve şefkat göstermeliyiz. Bir başka deyişle, birbirimizle daha çok ilgilenmeliyiz.

- Olması gereken bu.

- Evet. Hayatın anlamı bu. Birbirimize karşı biraz daha sevgi, şefkat ve nezaket gösterebilirsek Evet, evet. Olması gereken bu. Ve bu çok önemli.

- Çok önemli.

- Evet. Amerika, yeniden suç işleme oranının en yüksek olduğu ülkelerden biri. Mahkûmların yaklaşık % 80'i beş yıl içinde yeniden tutuklanıyor. Norveç ise % 20 ile bu oranın en düşük olduğu ülkelerden. Bu da Amerika Birleşik Devletleri adına el koyduğum şeylerden biriydi. Elbette, bu ziyaret ettiğim model bir hapishaneydi. İyi hâl gösteren mahkûmların ödüllendirildiği bir yer. Onlara, Amerikalı izleyicilere yalnızca en güzel cezaevlerini göstermenin doğru olmayacağını söyledim. Maksimum güvenlikli bir hapishane görmek istiyordum. Ve oraya gittim. Hapishane 2010 yılında ilk açıldığında gardiyanlar, yeni gelen mahkûmlara etkili bir mesaj vermek istemişler ve bu oryantasyon videosunu hazırlamışlar. " An gelir "

" O sese kulak veririz "

" Tüm dünyayı birleşip tek yumruk olmaya çağıran "

" İnsanlar ölüyor "

" Şimdi el uzatma vakti "

" Hayata, armağanların en değerlisine "

" Devam edemeyiz böyle "

" Her gün varsayarak "

" Yakında, birinin, bir yerde bir şeyleri değiştireceğini " Kabartma yazısı mı o?

Körler için mi?

Evet. Körler için, evet, evet. Sanat eseri o. Modern sanat. Hapishanenin her yerine modern sanat eserleri mi koydunuz?

" Biz dünyayız "

" Biz çocuklar "

" Aydınlık yarınları getirenleriz biz "

" Hadi yardıma başlayalım "

" Bir seçim yaptık "

" Kendi hayatımızı kurtarıyoruz "

" Evet, aydınlık yarınları getireceğiz, sadece sen ve ben " Kaç kavgaya karıştın?

Aslına bakarsanız, hiç kavgaya karışmadım. Kendini korumak için bıçağa ihtiyacın olmuyor mu?

– Hayır, hayır.

– Hayır mı?

– İhtiyacımız yok.

– Yok demek. Yaralarını göstersene, kaç kere bıçaklanmışsın bakayım.

– Hayır, asla.

– Hiç bıçaklanmadın demek. Hiç bıçaklanmadım. Burada diğer mahkûmlar tarafından – kaç defa dövüldün?

– Hiç dövülmedim. Kaç defa duştayken tecavüze uğradın?

Hiçbir zaman. Böyle bir şey mümkün değil çünkü herkesin kendi duşu var. Bu benim yatağım. Anladım, yatak. Televizyon. Düz ekran televizyon var. Raflarımız var, kıyafetlerimiz var. Sıcaklarsan vantilatör var. Resim yapıyorum, onun yanında resim dersleri alıyorum. Felsefe mi okuyorsun?

Yazın ardından sınava gireceğim. Toplumsal sorunlar üzerine çalışma yapmak istiyorum. Sonra belki siyasete atılırım. Fena fikir değil aslında. Önce hapse gir, sonra siyasetçi ol. Siyasetçilerden bahsetmişken Portekiz'de olduğu gibi Norveç'te de mahkûmlar oy kullanabiliyor. Ve onların oyunu alabilmek için adaylar seçim tartışmalarında boy gösteriyor ve program hapishane içinden canlı yayınlanıyor. Adalet Bakanı olarak nasıl olur da bunu savunabilirsiniz?

Savunmam mümkün değil. Kendi kendime sürekli buranın bir maksimum güvenlikli hapishane olduğunu hatırlatmak durumunda kaldım. Burada da mahkûmların kendi anahtarları var. Üstelik bu mahkûm bir katildi. Xbox'ları ve bir kütüphaneleri vardı ve kütüphaneleri, Amerikan liselerindekiler kadar güzeldi. **Kütüphane, hapishanenin en gözde yeri. Hatta kendi plak şirketleri ve kayıt stüdyoları bile vardı. Kızdırmak istemezsin beni. Anında indiririm seni. Müzik, onların içindeki yaratıcılığı ortaya çıkarabiliyor. Buradaki adamlar için de hep söylenen bir şeydir pek çok bakımdan oldukça yaratıcılar. Bana psikopat da desen. Ölesiye nefret de etsen. Kendi çamaşırhaneleri var kilerleri var ve evet, kendilerine ait bıçakları da var.** Silahlarınız nerede?

– Yok – İhtiyacımız yok.

– Silaha ihtiyacınız yok mu hiç?

- Hayır. Onlarla konuşuyoruz. Bizim silahımız o.

– Silahınız ağzınız mı yani?

– Evet. Söz konusu iş olduğunda, işlerini iyi yapıyorlar çünkü buradaki memurlar size hizmet ediyor. Sizin için buradalar.

– Gardiyanlar.

– Amerika'daki gibi değil. Onların işi sizi öldüresiye dövmek. Sürün lan orospu çocuğu, sürün! Bu tarafa. Sürün! Getir şunu! Sürün! Dikkat et ısırmasın. Bak ısıracak seni. Yere yatıp bacaklarını aç! Yere yatıp bacaklarını aç!

– Kımıldama!

– Akıllı olun, akıllı olun. Bu, Trond Blattmann mesleği tesisatçılık. 22 Temmuz 2011'de 17 yaşındaki oğlu Norveç'te bir göldeki adada yaz kampındayken 54 gençle beraber katletildi. Neo-Nazizmi ve ırkçı görüşleri benimsemiş bir katil bu çocukları öldürmekle kalmadı Oslo şehir merkezinde bir hükümet binasını da havaya uçurdu. Oğlum beni adadan arayıp "Baba, baba, birisi var adada bize ateş ediyor. Ne yapacağız?

" dedi. Daha önce hiç adaya gitmemiştim, o yüzden ne dediğini anlamadım ve dedim ki, "Diğerleriyle birlikte misin diğer gençlerle?

Evet mi?

O zaman saklanın ve birbirinizden ayrılmayın birbirinizi koruyun ve dikkatli olun." Beni saat 5:20 civarı aramıştı ve saat 6:00'yı biraz geçe öldü. "Keşke o gün oğlumun yanında cep telefonu değil de bir silah olsaydı" diyor musunuz?

"Keşke o gün yüzseydi" diyorum. Çünkü yüzenler kurtulmayı başardı. Norveç'te idam cezası yok biz de şöyle dedik, "O toplu katliamcı diğer herkes nasıl muamele görüyorsa o da aynı muameleyi görecek. Adalet sistemi onu yargılayacak ve cezasını alacak." Adil bir şekilde yargılanmasını önemsiyordunuz yani.

– Evet. Evet. Evet.

– Siz. Bizzat kendiniz. İyi ama onu kendi ellerinizle öldürmek istemez misiniz?

– Hayır. Hayır.

– Elinize fırsat geçse?

– Elinize fırsat geçse?

– Hayır.

– Ama oğlunuzu öldürdü.

– Evet, ama hayır.

– Onu öldürmek istemez misiniz?

– Hayır.

– Ama oğlunuzu öldürdü.

– Evet, oğlumu öldürdü.

– İstemez misiniz ki – Ama ben de Ama ben de alçalıp şöyle demek istemiyorum: "Senin öldürme hakkın olduğuna inandığın gibi benim de seni öldürmeye hakkım var." Benim öyle bir hakkım yok. Pisliğin teki olsa bile mi?

Evet ama bu Pisliğin teki olduğunu biliyorum ama bu bana, onu vurma ya da öldürme hakkını vermez. Sonuç olarak, bu korkunç terör eyleminden sonra Norveç sistemini değiştirmedi. Vatanseverlik Yasası gibi bir yasa çıkarmaya çalışmıyorsunuz. Hayır. İnsanların

özgürlüğünü ellerinden almaya çalışmıyorsunuz. Hayır. Şu an, "Polisi silahlandırsak mı" diye enine boyuna tartışıyorsunuz. Ama bu bile rahatsızlık ve tedirginliğe neden oluyor. Neden siz de, bizim 11 Eylül'den sonra verdiğimiz gibi tepki vermediniz?

Şöyle anlatayım bütün kurumlar Başbakandan tutun da Kraliyet Ailesine kadar ve Norveç'teki tüm yetkililer bütün basın, bütün medya dedi ki **"Şimdi Norveç'i korumaya bakalım. Bugüne kadar birbirimizi nasıl koruyup kolladıysak Norveç'i de öyle koruyalım."** Birbirimize kenetlenelim, kalplerimizi açalım toplumumuzu açalım. Daha fazla demokrasi, daha fazla ifade özgürlüğü olsun çünkü insanları hapse atmak bize fayda getirmez. Sadece daha fazla nefret yaratır. 10 yıldan az, 21 yıldan fazla olmamak üzere hapis cezasına çarptırılmasına " Evet, aydınlık yarınları getireceğiz, sadece sen ve ben "

" Biz dünyayız "

" Biz çocuklar "

" Aydınlık yarınları getirenleriz biz "

" Hadi yardıma başlayalım "

" Bir seçim yaptık "

" Kendi hayatımızı kurtarıyoruz "

" Evet, aydınlık yarınları getireceğiz "

" Sadece sen ve ben "

" Evet, aydınlık yarınları getireceğiz "

" Sadece sen ve ben. " Norveç'te verilebilecek en uzun hapis cezası süresi 21 yıl. Cinayet oranının en düşük olduğu ülkelerden biri. Norveç'ten çok şey almıştım ve üzerine düşüneceğim çok fazla şey vardı. Affeden bir ülke. Vatandaşlarını hapse koyduğunda onlara insan gibi davranan bir ülke. Şimdi ne yapacaktım peki?

Şimdi nereyi işgal etseydim?

İsveç?

Danimarka?

Farklı bir yere de gidebilirdim. Mesela İran.

– Kök hücre araştırmalarında dünya lideri. Ya da Brezilya.

– Oy verme yaşı 16'ya çekildi. Hatta belki Ruanda.

– Meclisin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyor. Ama ben Tunus'u tercih ettim. **Müslüman Kuzey Afrika'da yer alan bu ülke bizim sahip olmadığımız bir şeye sahip devlet tarafından kurulan ücretsiz kadın sağlıkevleri ve devletçe karşılanan kürtaj. Tunus'ta 24 tane üreme sağlığı merkezimiz var ve temel görevimiz, doğum kontrolü. Spiral, doğum kontrol hapı, cilt altı implantı ve elbette prezervatif veriyoruz.**

– Peki ya kürtaj?

– Evet, tabii ki. Tunus'ta, 1973'ten beri kürtaj yasal. Tunus halkı bunu kabul ediyor mu?

Evet, çünkü bu tip hizmetler kadınların erkeklerle eşit olmasına katkı sağlıyor ve bir kadın iyi eğitim aldığında çalışıp daha iyi bir hayat sürdüğünde ortalama yaşam süresi de uzuyor. Aile planlamasının bunda büyük rolü olduğunu düşünüyorum. Diğer ülkelerde olduğu gibi kadınlar kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olunca eninde sonunda, hem kadınlar hem de erkekler kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmak ister. Ve Tunus örneğinde, bu diktatörün gitmesi anlamına geliyordu. Kameralarımızı şimdi de, akıl almaz bir protesto gösterisine çeviriyoruz. Orta Doğu'da 10'dan fazla kişi ülkelerindeki yolsuzluk ve baskılara tepki olarak kendilerini ateşe verdi. Bu geniş çaplı ayaklanma bir kişi ile başladı: Muhammed Buazizi. 26 yaşındaki üniversite mezunu genç, iş bulamadığı için sokaklarda meyve satmak zorunda kaldı. Geçtiğimiz ay, yolsuz zabıtaların taciz ve hakaretlerine maruz kalınca cinnet geçirdi ve kendini ateşe ateşe versi. Bay Buazizi bir kahramandı. Bay Buazizi bir şehit. O bir kahramandı. O bir simge. O bir Ona çok teşekkür ediyorum çünkü beni korkularımdan kurtardı. Ne korkusu?

Baskı görme korkusu, devlet korkusu. Tek silahları, Buazizi'nin kırık dökük tezgâhından kalan meyveler şehir halkı valilik konağına akın etti ve devrim başladı. Devrim olduğunda ben hamileydim ve çocuklarım özgür doğduğu için çok gurur duydum. Özgür bireyler olarak doğdular. Gururlu Tunuslular olarak doğdular. Ben gurur duyamadım. Hep utandım. Paris'te öğrenim gördüm ve hep şöyle düşündüm "Buradayım, seninle konuşabiliyorum çünkü burası Fransa. Güvendeyim." Ama kendi ülkemde düşüncelerimi ifade etmeye cesaret edemeyecektim çünkü yaşamak istiyordum ve zulüm görmekten korkuyordum. Şimdi bu yüzden çok utanıyorum. Devrim başlayınca ne yaptın?

Devrimin olduğu gün, 14 Ocakta dediğim gibi, sokaklarda değildim çünkü hamileydim. Tunus'un her yerinden gazetecileri konuk ediyordum. Gerçekten sansürlememeye çalışıyordum elimden geldiğince çünkü sansür çok yaygındı. Bir ara muhabirlerimden biri ağlayarak beni aradı ve bana dedi ki "Kardeşim üç dakika önce vuruldu. Şimdi ne yapacaksın?

" O an benim için bir dönüm noktası oldu. İşimi kaybetmeyi, her şeyi göze almaya hazırdım ama bu adam Hâlâ unutamıyorum, telefonu kapattım ve şöyle dedim "Tamam, durun artık. Bu işin dönüşü yok. Adamın kardeşi gözü önünde öldürülmüş." Ardından stüdyoya girip, "İnsanlar vuruluyor. Bunu herkese duyurmak zorundayız" dedim. Amel gibi devrimde kilit rol oynayan pek çok kadın vardı. Diktatörü devirip demokratik bir hükümet kurdular. Fakat yeni kurulan İslamcı Parti kadın haklarının yeni anayasada yer almasını istemeyince Tunuslu kadınlar direnişe geçti. Kadınlar tamdır, eksik değil. Burada, eskiden olmayan bir sürü yeni siyasi akım ortaya çıktı ve bu akımlar kadın haklarını tehdit ediyor. Biz de bu hakları savunmak ve geri adım atmayacağımızı göstermek için bugün buradayız. Tunuslu kadınlar olarak bugün hepimiz tek ses erkekler kadar bizim de toplumda yerimiz olduğunu ve erkeklerin gölgesinde kalmayı asla kabul etmeyeceğimizi haykırmak için buradayız. Eşit Haklar Tasarısı! Eşit Haklar Tasarısı! Tunuslu kadınlar gibi Amerikalı kadınlar da Eşit Haklar Tasarısını 1970'lerde anayasaya koymak istemişler fakat üç eyaletin desteğini alamadıkları için başarısız olmuşlardı. Tunuslu kadınlar Amerika'dakilerle aynı kaderi paylaşmamaya kararlıydı. Sokaklara döküldüler ve halkı seferber ettiler. Çok geçmeden ülkenin çoğunluğunun desteğini aldılar. 2014 Tunus Anayasası Madde 46: Kadın Hakları "Devlet, kadınların kazanılmış haklarını korumayı taahhüt eder ve bu hakları güçlendirip genişletmek için çaba sarf eder."

" Devlet, her alanda ve her türlü sorumluluğun yerine getirilmesinde kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğini sağlamayı taahhüt eder."

" Devlet, kadın ve erkeklerin seçilmiş mecliste eşit temsil edilmeleri için gayret gösterir."

" Devlet, kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılması için gereken her türlü tedbiri alır." Nihai oylama sonucu yeni anayasa 200 evet, 4 çekimser ve 12 hayır oyuyla kabul edildi. Muhafazakâr İslamcı Parti Meclisteki koltukların çoğunluğunu elinde bulundurduğu hâlde anayasada kadınlara eşit haklar sağlayan bir kanun maddesi bulunmasını isteyen halkın iradesine boyun eğdi. Bunun yanında, yasal olarak mecbur olmadıkları hâlde görevden çekilme önerisinde bulundular. Görevden çekilmeye karar vermeniz ve halkın iradesine saygı göstermeniz gerçekten takdire şayan. Bunu yaparken belki de bazı dinî liderlerin sözüne karşı gelmiş oldunuz. Gerçekten zor bir karardı. Böyle bir ahlaki seçim yaptık çünkü güç, her şey demek değildir. Dua, güçten önce gelir. Çatışmadan ve kan dökülmesinden kaçınmak da öyle. Amerika'da, bizde Müslümanlara dair oluşturulan izlenim böyle değil. Kadınlara başlarını örtmelerini söylüyor musunuz?

Bu, insanın kendi doğrularıyla alakalı şahsen ben, eşime başını örtmesini söylüyorum ama devlet bunu yapmamalı. Devlet, kadınlara nasıl giyineceklerini söylememeli ya da hayatlarına

karışmamalı. İslam'ın tek bir yorumu yoktur. Hepimiz kendimizce yorumlarız çünkü hepimiz birbirimizden farklıyız. Eş cinsellere yönelik ayrımcılıkla ilgili düşünceleriniz neler?

İnsanların evlerinde yaşadıkları devleti ilgilendirmez, özeldir. Dini bütün bir insanın görüşleri ne olursa olsun devlet sadece, halkı ilgilendiren konulara yoğunlaşmalıdır. Sence Amerika'nın Tunus'tan öğrenebileceği bir şeyler var mı?

Amerikalılar şanslı. Onlar dünyanın en güçlü ülkesinde yaşıyor. Ama en güçlü olmak onların merakını köreltmiş olabilir. Ben sizin hakkınızda çok şey biliyorum. Müziğinizi biliyorum 70'lerden bugüne. Sizin müziğinizle dans ediyorum. Dilim döndüğünce sizin dilinizi konuşabiliyorum. Henry Miller'ı, Kerouac'ı, Scott Fitzgerald'ı tanıyorum. Sizin kıyafetlerinizi giyiyorum. Yemeklerinizi yiyorum. Ama benim bir de kendi kültürüm var. Siz benim kültürüm hakkımda ne biliyorsunuz?

Ya da Estonya'nın kültürü hakkında?

Ya da Zimbabve'nin kültürü hakkında?

Amerikalıların Kardashian Şov'u izlerken harcadıkları zamanla ilgili ilginç bir yazı okumuştum. Zamanınızı niye buna harcıyorsunuz?

Siz dünyanın en güçlü silahını icat ettiniz: interneti. Onu doğru kullanın. Araştırın, okuyun, izleyin sonra gelin bizi ziyaret edin. Buna değeriz. Küçücük, ufacık bir ülke. İsmi Tunus. Kuzey Afrika'da. Ve gerçekten inanıyorum ki ilginizi hak ediyoruz, diğer ülkeler gibi çünkü böyle düşünmeye devam ederseniz en iyi olduğunuzu, her şeyi bildiğinizi düşünmeye devam ederseniz size bir yararı olmaz. İzlandalı kadınlar 24 EKim 1974'te greve gittiklerinde ben yedi yaşındaydım. Kadın Grevi Reykjavik, İzlanda 1975 Reykjavik şehir merkezine yürüdüler ve sokakları doldurdular. Kadınların yüzde 90'ı o gün çalışmadı. Okullar açılmadı. Bankalar açılmadı. Çocuklar yemek yemedi. Otobüsler şehre inmedi. O gün hiçbir iş yapmak mümkün olmadı çünkü kadınlar çalışmadığı zaman, hiçbir iş yürümez. Hem kadınlar hem de erkekler nazarında kadınların değeriyle ilgili algıyı temelli değiştirdiler çünkü o gün İzlanda'da hiçbir iş olmadı. Sonuç olarak, benim içinde büyüdüğüm gerçekliği ve buna dair görüşlerimi temelli değiştirdiler. Ve bundan beş yıl sonra, demokratik yolla kadın bir cumhurbaşkanı seçen ilk ülke olduk. Bekâr bir anneydi. Yedi yaşında bir kızı vardı. İster istemez, bu örnek insanlara ve bizden önce gelen kadınlara minnet duyuyorsunuz ve gelecek nesillere karşı, kendimizi ve sonraki nesilleri güçlendirmek gibi bir yükümlülüğünüz olduğunu düşünüyorsunuz. Ülkenin her yerinde kampanya yürüttüm ve tek kelimeyle eşsiz bir deneyimdi. Hiç otelde kalmadım. Ülkenin her yerinde çocukların yataklarında uyudum ve benim için önceden hazırlanmıştı. O bölgede kimin bana oy vereceğini biliyordum kampanyamı yaptım ve nihayetinde seçildim. Evimin önünde yüzlerce insan vardı. Yedi yaşındaki kızım yanımda duruyordu. İnsanlık

tarihinde epey bir geriye doğru giderseniz görürsünüz ki bunun birkaç bin yılında düzen hep aynıdır. Yönetimde erkekler vardır. Kontrol erkeklerin elindedir. Kararları erkekler verir, onların sözü geçer hem siyasi, hem ekonomik, hem toplumsal, hem de bireysel alanda. Şu kısacık zamanda gelinen noktaya bakın, 75'teki kadın grevinden 1980'de sizin seçilmenizden bugüne geçen zamanda. Kaç ülke bir kadın lider seçti?

Onlarcası. Meclisin seçtiklerini saymıyorum bile. Bütün babalar kızlarının erkek çocukları kadar zeki olduğunu bilir aynı zekâya sahipler. Tüm erkek çocukları kız kardeşlerinin kendileriyle aynı zekâda olduğunu bilir. İzlanda bir ilki gerçekleştirdiği ve diğer ülkelere örnek olduğu için gurur duyuyorum.

– Evet.

– Ve kesinlikle inanıyorum ki bunun kadınlarımız ve ülkemiz kültürü açısından çok iyi etkileri oldu. Güzel. Ben olsam aynen böyle vururdum. Tam ortadan. Bu delikten sonra geriye iki sayı kalmış olması lazım. Hafdés, Brynveig ve Margrét'le tanışın. Eksi 2 derecelik ılık bir havada oynanan bir golf oyununda beni yenmelerinin yanı sıra, bu kadınların hepsi CEO bir tanesi ülkelerindeki Gıda ve İlaç Dairesinin eski başkanı. Vigdís'in cumhurbaşkanı seçilmesinden ilham alan İzlandalı kadın neslinin üyeleri onlar. Bana göre İzlanda, kadın olmak için dünyadaki en iyi ülke. Pek çok şey değişti, son 20 – 15, evet, son 15, 20 yılda.

– 20 yılda, evet.

– Sürekli yükselişteyiz.

– Evet. Erkeklerle eşit fırsatlara sahibiz.

– Öyle mi?

– Evet, kesinlikle. Buna yürekten inanıyor musunuz?

Evet, yürekten. Buna inanarak büyüdük. Aksini düşünmedik bile. Büyük şirketler için cinsiyet kotamız var. Şirketin yönetim kurulunda mı demek istiyorsunuz?

– Evet.

– Yani en azından yüzde 40 kadın ya da yüzde 40 erkek olmak zorunda. Çünkü aynı zamanda genç erkekleri de düşünmek zorundasınız. Onların da yönetim kurulunda olmaları gerek o yüzden bu yasa onlar için de iyi. Anladım, evet. Yani yüzde 60'ından fazlası kadın olamaz.

– Öyle.

– Evet, evet. Aynen öyle, evet.

Araştırmalara göre, ki dünya çapında yapılan araştırmalardan bahsediyorum yönetimde üç tane kadın olduğu zaman kültür değişmeye başlıyor. Bir veya iki tane olduğunda değil.
Çünkü bir kadın, semboliktir, iki kadın ise azınlıktır. Ama bu sayı üç olduğu anda birden grup dinamikleri değişmeye başlıyor diyaloğun şekli değişiyor, konuşulan konular değişiyor ve anlaşıldı ki, masada daha fazla kadın olduğu zaman daha geniş kapsamlı düşünülmeye başlanıyor.

Hissedarlarla ilgili daha fazla soru sormaya başlıyorlar ve bana göre bu, gerçekten farklı bir etik ve ahlaki yaklaşım. Bunun, günümüzde son derece değerli olduğunu düşünüyorum. Aslına bakarsanız, bana göre günümüzde bunu yapmadan uzun vadede iş dünyasında ayakta kalamazsınız. İşgallerim sırasında açıkça görülüyordu ki, kadınların güçlü ve gerçekten eşit olduğu yerlerde insanların durumu daha iyiydi. Ancak İzlanda'da, kadınların bu çıtayı daha da yükselttikleri hissine kapıldım. Ve kendileri şirketlerin yönetim kurullarının yaklaşık yarısını ve meclisin yaklaşık yarısını ellerinde bulundururken düşünmeden edemedim hâlâ İzlandalı erkeklerin kontrolünde olan neydi?

Geçtiğimiz yıl dünya ekonomilerinin çoğu gerilemeye girdiğinde en hızlı küçülme İzlanda'da görüldü. Erime, üç büyük bankayı da yanında götürdü. Zarar etmeyen tek bankanın yönetiminde ise kadınlar var. Peki, finans dünyasında cinsiyet fark yaratıyor mu?

Sheila MacVicar'ın özel haberi. Ülke, ekonomisinin yüzde 85'inin birkaç hafta içinde buharlaşmasıyla tarihin en hızlı çöküşüne sahne oldu. İzlanda'da müşterilerine para kaybettirmeyen tek finans kuruluşu Audur Capital oldu. İki kadın tarafından "Anlamıyorsak satın da almıyoruz" yatırım prensibiyle kurulan şirket "piyasalarda daha fazla kadın olsaydı nasıl bir farklılık yaratırdı" tartışmalarını da beraberinde getirdi. Bugüne kadar %99 ağırlıklı, risk almayı seven tez canlı, aşırı meblağlarda mükâfat isteyen erkeklerin hâkimiyeti söz konusuydu. Ortaya çıkan son bulgulara göre piyasalarda yaşananların bir kısmı kısmen erkeklik hormonlarından kaynaklanmış olabilir. Testosteron seviyesi çok yükseldiğinde borsacıların öz güveni tavan yapıyor aşırı risk alınıyor ve sonunda ekonomik balon patlıyor. Kadınlar, "Herkes için en iyisi ne?

" diye düşünüyor. Erkeklerin düşündüğüyse, daha çok, "Bu işten benim çıkarım ne?

" Dünyanın her yerinde üzerinde tartışılan soru şu: Lehman Brothers değil de Lehman "Sisters" olsaydı bugün nasıl bir konumda olurduk?

Sizce 2008'de yönetimde kadınlar olsaydı bunlar yaşanır mıydı?

Sürekli daha fazlasının peşinden koşturmak gibi içi boş bir amaç üzerine bir dünya inşa ettiğimizi düşünüyordum ve o zamanlar aklımdaki soru, bu sürekli büyüme çabası gerçekten başarılı bir ticari strateji miydi de işletme mastırım sırasında ben mi kaçırmıştım. Sürekli bir büyüme çabası mı bu?

Yoksa 'en büyük penis kimin' yarışması mı?

Yani İzlanda'daki 20, 30 kişi bu adanın ekonomisini yeniden ayağa kaldırdı?

Evet. 20, 30 kişi?

Evet. İnanılmaz. Evet, öyle. Sabırlı ve sakin olmalarıyla bilinen İzlandalılar protestoya başladı. Sistemi sikeyim! Sistemi sikeyim! Sistemi sikeyim! Sistemi sikeyim! Selam. Yeni bir siyasi parti kurdum: "En İyi Parti" burada, Reykjavik'te. Belediye başkanlığı için mükemmel bir öz geçmişim olduğunu düşünüyorum. Uzun yıllar akıl hastanesinde çalıştım ayrıca denizcilik ruhsatımı da almak üzereyim. Bunun yanı sıra ticari araç sürücü belgem var kamyon kullanabiliyorum yani. Onun adı Jón Gnarr ve kendisi İzlanda'nın en ünlü komedyeni. Başkent Reykjavik'in belediye başkanlığına şaka olsun diye aday olmaya karar verdi. Reykjavik halkı, bunun bankacılara ve ülkelerini mahveden herkese bir mesaj vermek için en iyi yol olduğunu düşündü. Neden 'En İyi Parti' ismini verdiniz?

İçinde geçen "en iyi" kelimesi yüzünden. Burada, bir şeyin "en iyisi" olduğunu söylememize izin yok. Yasalara aykırı değildir herhâlde. İzlanda kültüründen bahsediyorsunuz, değil mi?

– Yok, yok, yasa böyle.

– Yasa böyle demek. Bu kahve markasının en iyi kahve olduğunu söyleyemem.

– Gerçekten mi?

– Evet, söyleyemezsiniz.

– Denediniz mi?

– Evet, gayet güzel. Ama en iyisi değil. Yani en iyisi ama bunu söyleyemem. Belki neyse. Ama siyasette böyle bir kural yok. Seçimi ezici çoğunlukla kazandı. Onun seçilmesi, bu adamların yüzüne tokat gibi indi. Bankacılar. Çocuğu olan herkes bilir çocuklar yaramazlık yapınca ceza almazlarsa büyük ihtimalle aynı şeyi yapmaya devam ederler. Bankacıların çıktıkları mahkeme gerçek bir mahkeme, ağır ceza mahkemesiydi. Hâkimler kararlarını açıkladıklarında bankacıları uzağa gönderdiler. Çok uzağa. Çok çok çok gerçekten çok uzağa. Toplumdan mümkün olduğunca uzakta tutuluyorlardı böylece İzlanda halkına artık zarar veremeyeceklerdi. Biz böyle yapmadık. Gerçi, adı Kerim olan bir kişi yargılandı. Fakat 2008'deki krizden beri Müslüman ismi taşımayan tek bir bankacı Amerika Birleşik Devletleri'nde ağır ceza mahkemesinde yargılanmadı. İzlanda'da 70'e yakın bankacı ve borsacı yargılandı çoğu hapis cezasına çarptırıldı. İşin başındaki adamı bankacıları hapse göndermek için atanan özel savcıyı görmeye gittim. Adı Ólafur Thor Hauksson'dı. Bankacılar ona Thor diyor. Thor, sana bazı dosyalar getirdim Amerika'daki bankaların batmasına zemin hazırladığını düşündüğüm kişilerle ilgili dosyalar bunlar.

– Tamam.

– Boş zamanında mümkün olursa bunlara bir göz atarsın. O dosyaları okursan içinde, İzlandalıları bile dehşete düşürecek şeyler olduğunu göreceksin. Tamam.

– Bende kalabilir mi?

– Tabii, kalabilir. Sizde kalmasını isterim. Evet. Aslında Amerika'da sizin doğru olanı yapmak için yeteneğiniz – ve bilginiz var.

– Evet. Amerika'da daha önce benzer bir olay olmuştu. Tasarruf ve kredi kurumlarının karıştığı bir skandal patlak vermişti. O zamanlar sizde de yargılamalar olmuştu.

– Olmuştu.

– Evet. Doğru söylüyorsunuz, hatta hapse girenler olmuştu. O dava üzerinde çalışan savcılardan biri bize tavsiyelerde bulundu. Yani, bizim savcımız, savcılarımızdan biri bu kovuşturmada size yardımcı olmak için – Evet. Evet.

– tavsiyelerde bulundu?

Jack Black mi?

Hayır, hayır. Jack Black değildi. Bill Black'ti galiba. Birleşik Devletler eski savcısı. Bizimle çok açık konuştu. Ondan çok şey öğrendik. Thor, İzlanda'yı işgal ettim çünkü siz, ülkenizdeki bankacılık krizinden sonra bankacıları soruşturup yargıladınız ve birçoğunu hapse attınız. Ben de bu dâhice fikri alıp Amerika'ya götürmek istiyorum. Tamam. Adamsın. Bu harika fikir için teşekkürler.

– Ben teşekkür ederim.

– Berhudar ol. İzlanda batık bankaları kurtarmayıp onun yerine bankacıları yargıladığı ve mali konularda karar verme yetkisini çoğunlukla kadınlara devrettiğinden ekonomileri tümüyle iyileşti. Hatta şu anda, hiç olmadığı kadar iyi. Sizce Amerika niye böyle?

Sizde olan neden bizde yok?

Amerika'da sizin bir 'Amerikan Rüya'nız var. 'Fırsatlar Ülkesi' diyorsunuz. "Herkes ne isterse yapabilir" diyorsunuz. Ama gerçekler öyle değil. Her çocuk eşit fırsata sahip olabilmeli. Temel sağlık ve eğitimden her çocuk yararlanabilmeli. Komünizm değil bu, iyi toplum olmanın gereği. Siz daha benmerkezcisiniz. Kendime bakarım, aileme bakarım gerisi ise umrumda olmaz. Bizse daha çok büyük bir grup gibiyiz ve o grup içinde birbirimizi kollamaya çalışırız. Doğru. Siz zihninizde kendinizi "biz" diye konumlandırıyorsunuz bizse kendimizi zihnimizde "ben" diye konumlandırıyoruz.

- İşin sırrı kadınlar.

- Daha çok kadın.
- Kadınlar, değil mi?

– Genlerimizde var. Evet. Hiç şüphem yok. Tüm kalbimle inanıyorum.

Kadınlara olan inancım tam.
Onların becerilerine ve zekâlarına inanıyorum.
Dünyayı, kurtarırsa, kadınlar kurtaracak.
Bunu da savaşarak değil, sözlerle yapacaklar.
Toplumu kadınlar yönetiyorsa barışı arıyor olurlar.
İnsanlığı kurtarmak isterler. Çocuklarını kurtarmak isterler.
Dünyadaki tüm erkekler dünyayı kadınların gözünden görmeye çalışır ve bunu kendi görüşlerine yansıtırsa o zaman daha güzel bir dünyamız olur.

Amerikalılarla konuşacak olsaydınız Amerikan Halkına bir şeyler söylemek için iki dakikanız olsaydı ne söylerdiniz?

Duygularımızı incitmekten de çekinmeyin.

– Yok.

– Gerçekleri duymaya ihtiyacımız var. Yok. Üstüne para da verseniz gidip Amerika'da yaşamak istemem. O toplum yapınız, insanlara davranışınız komşularınıza davranışınız yüzünden. Hayatta sizin komşunuz olmak istemem. Asla. Çünkü siz kendi vatandaşlarınıza gerektiği gibi davranmıyorsunuz. Nasıl oluyor da eve gittiğinizde kendinizi iyi hissedebiliyorsunuz?

O kadar insanın yiyecek bulamadığını hasta olduğunu, doktora gidemediğini eğitim alamadığını biliyorken?

Nasıl olur da eve gittiğinizde içiniz rahat eder?

Benim etmezdi. Benim içim rahat değil. Bak bu iyi. İçiniz rahat olmamalı da zaten. Elimizde bir keski bir de çekiç vardı. Bizimle beraber bir grup insan daha vardı. Keskiyi böyle yerleştiriyorduk sonra arka arkaya böyle vuruyorduk. İki ya da üç gece yaptık bunu. Bu arada kalabalık büyüdükçe büyüdü. Duvarda henüz delik açılmamıştı ama sürekli çeliğe vuruyorduk ve en sonunda duvarda ufak bir yarık açıldı ve diğer taraftaki Doğu Almanyalıları gördük. Öylece durmuş sigara içiyorlardı. Sanırım her şeyin bittiğinin farkındaydılar. Bu, benim Michigan'dan dostum Rod ve şimdi, işgallerimin sonunda Berlin'de buluştuk. 1989 Kasımında, birkaç kişinin Berlin Duvarı önünde toplandığını ve bilinmeyen bir nedenle duvarı delmeye çalıştığını duyduğumuzda tesadüfen biz de Berlin seyahatindeydik. "Birkaç saat boş vaktimiz var. Gidip bir bakalım" dedik. O zaman henüz çok fazla insan toplanmamıştı. O ilk birkaç gece. Ben burada çekiç sallayıp duruyordum sonra yukarı bir baktım sen tepeye çıkmışsın duvarın tepesinde dans ediyordun. Seni yukarı çıkarmak için kaç tane Alman

uğraştı onu hatırlamaya çalışıyorum. Bir tanesi beni ayağımdan tutmuştu. Öbürü benim kemerimden tutup yukarı doğru ittirmişti ben de duvarın tepesine tutunmuştum. Sonraki üç gün boyunca duvarın yanında kalıp yontmaya devam ettik. Bunu önemli yapan şey, senle ben – Soğuk Savaşla büyüdük – Evet. ve kesin olan bir şey vardıysa, o da bu duvarın – asla yıkılmayacağıydı.

– Evet. Sonsuza kadar kalacaktı. Geçilemezdi. 30 yıl dayanamadı. Evet. Ve bir gecede sona erdi. Onu hatırlıyorum, bir de aynı dönemde Mandela hapisten çıktı sonra da Güney Afrika'nın cumhurbaşkanı oldu. Ve bu iki olay sonrası hayatım boyunca hep şunu düşündüm "Evet, anlıyorum. Bu hayatta her şey mümkün." Çözümün çok karmaşık olduğunu söylerler hep ama aslında basit cevaplar hep vardır. Eline çekici alırsın ve duvarı indirirsin. Hakikaten de o kadar kolay olmuştu. Çekiç. Keski, indir.

– İndir.

– Çekiç, keski, indir.

– Çalkala, tekrar.

– Çekiç, keski, indir. Üç ay sonra da – durum resmîleşti.

– Evet. Soğuk Savaş, sonsuza kadar kalacak bu duvar bir anda ortadan kayboldu. Aynı şey gibi, üç yıl önce eş cinsel evlilik Amerika'da bütün eyaletlerde yasa dışıydı.

– Evet.

– Şimdiyse ülkenin her yerinde yasal. Düşününce "Ne kadar çabuk oldu" diyorsun. Bunları görünce iflah olmaz bir iyimsere dönüştüm.

> Şimdi bana imkânsız gibi görünen bir şey söyle İşte bu duvar onun mümkün olduğunun kanıtı. Evet. Önce karşında bir duvar var, sonra duvarda bir delik sonra bir bakmışsın duvar yıkılmış.
> - Çok güzel.

– Evet.

İşgallerimde ele geçirdiğim harika şeyler üzerine konuştuk ama sonra, Amerikan Rüyasının Amerika dışında her yerde diri olduğundan yakınmaya başladım. O zaman Rod bana, bizim ve bizim jenerasyonun büyük bölümünün üniversiteyi neredeyse ücretsiz okuduğunu hatırlattı.

Bana, Finlandiyalı eğitimcinin eğitimle ilgili fikirlerini Amerika'dan aldıklarını söylediğini hatırlattı ve 1 Mayıs'ın Moskova ya da Lizbon'da değil 1886'da Şikago'da ortaya çıktığını.

Günde sekiz saatlik çalışma ve tatil için mücadele buradan çıktı Amerikan sendikalarından.

Eşit Haklar Tasarısı için mücadele İzlanda'nın ilk kadın cumhurbaşkanını seçmesinden sekiz yıl önce başlamıştı.

Aynı şekilde, Norveçli hapishane gardiyanının dediği gibi "İnsanlık dışı ceza vermeyeceksin" fikri de bize aitti. Ve bizim eyaletimiz, Michigan dünyada İngilizce konuşulan devletler arasında idam cezasını kaldıran ilk eyaletti.

Yine İzlanda'daki özel savcı bankacılara karşı yürüttüğü soruşturma ve yargılamada bizim 80'lerdeki 'Tasarruf ve Kredi' skandalından ilham almıştı.

Hatta kendisine yardım etmesi için bir Amerikalıyı tutmuştu.

Bunlar Avrupalılara ait fikirler değildi. Bunlar yeni fikirler değildi.

Bunlar bizim fikirlerimizdi. Fikirlerini çalmak için bu ülkeleri işgal etmemize gerek yoktu. Onlar zaten bizimdi. İşgal etmemize gerek yoktu. Sadece kaybettiğimiz Amerika'ya geri dönmemiz gerekiyordu. Belki de cevap budur.
Yardım eder misiniz bana?

Yardıma ihtiyacın yok artık. Kansas'a dönmek için gereken güç sende hep vardı. Var mıydı?

Evet, vardı. Bizim de var. Hep vardı. Kansas yolcusu var mı?

Bayan. Bayan.

– Bayan, direkten iner misiniz.

– Bayan.

– Bayan! Çekiç. Keski. İndir.

RİSEN (2016) DİRİLİŞ

107 dk

Yönetmen: Kevin Reynolds

Senaryo: Kevin Reynolds, Paul Aiello

Ülke: ABD

Tür: Aksiyon, Macera, Dram, Gizem

Rating: 6.3

Vizyon Tarihi: 22 Ocak 2016

Dil: İngilizce

Müzik: Roque Baños

Çekim Yeri: Malta

Oyuncular: Joseph Fiennes, Tom Felton, Peter Firth, Cliff Curtis, María Botto

Özet:

Hristiyan inancına sahip olmayan birinin gözünden "Yeniden Diriliş" hikayesi...

Yıl MS 26-36, Mesih olduğunu iddia eden Hz. İsa, **"halkı isyana teşvik etmek"** suçuyla yargılanmış ve Pontius Pilatus bu mahkemeye başkanlık etmiştir. Dönemin Yahudiye eyalet valisi Pontius Pilatus, güçlü bir Roma yüzbaşısı olan Clavius ile yardımcısı Lucius'u halk arasında yükselen Yahudi peygamber söylentilerini ve Yeshua'nın (Nasıralı İsa) çarmıha gerildikten sonraki ilk 40 gün içerisinde ortadan kaybolan kayıp bedeninin arkasındaki gizemi araştırması için görevlendirir.

Filmden

YAHUDİYE ÇÖLÜ, M.S. 33

Tiberius Caesar'ın Roma İmparatorluğu 30 yıl boyunca Yahudiye'ye ve halkına hükmetti.

Vali Pontius Pilate'ın bir subayı olarak görevim, huzursuzluğun kol gezdiği bir şehirde düzeni sağlamaktı. Temel düzen! Yahudiler gizemli Mesih'in gelmesi için tek Tanrıları olan Yehova'ya dua ediyorlardı. Tıpkı gergin barışı korumaya çalışan dini konsey üyeleri gibi. Ama her gün, Roma kanunlarına meydan okumak ve özgürlük getirmek için daha fazla fanatik yaratıyordu. Biz ise onlara ölüm getiriyorduk.

Barabbas:

Tek gerçek Tanrı'nın bizi sizden üstün tuttuğunu bilmek canınızı yakıyor olmalı. Bugün yakmadı. Mesih geldiği zaman Roma bir hiç olacak! O zamana kadar...

**

Vali Pilatus :

– Hamursuz bayramı. Yahudiye'de ne kadar ipsiz sapsız varsa buradaydı. Ortalığı karıştırdılar. Kılıksızın biri problem yaratarak epeyce takipçi kazandı konsey de onu ölüme mahkum etti. Gözü dönmüş bir güruh göndermişler, kanları pahasına çığlık atıyorlardı. çünkü adam, onların Mesih'i olduğunu iddia ediyordu. Onu çarmıha germek zorundaydım. Bana öyle bakma. Zaten yeterince yaşadım bunları. Benim bir mevkim var, Komutan. Anlayamayacağın türden bir şey bu. İmparator yakında buraya geliyor ve bir düzen görmek istiyor. Düzen!

Orada kontrolü ele al ve işleri bitir. Yeterince uzadı. Ve şu Nasıralı'ya küçük bir lütufta bulun. Bacaklarını kır. Clavius, yeni yardımcınla tanış. Lucius Tycho Ennius. Babası arkadaşımdır.

**

Poseidon mutlu değil. Başka bir Tanrı da öyle.

**

Nasıralı öldü mü?

Sadece altı saat sonra ölmüş olamaz. Konuştu mu?

– Konuştu mu?

– Sarsıntıdan hemen önce. "Bitti", dedi.

**

Lanet... Bu adam kesinlikle masumdu.

**

Nasıralı mezara kondu mu?

Taşın itilmesine bizzat yardım ettim. Devasa bir taş. Bir sürü hayran. Bu hayranlığın onunla birlikte gömüldüğünü umalım. Çok garip bir durum. Bu kadar istenen bir ölüm asla görmedim. Üstelik kendisi tarafından. Sanki kendini feda etmek istiyordu.

Onlar fanatikler. Yehova dengelerini bozmuş hepsinin.

Evet. Diğer tanrılar değil tabii ki. Ben şahsen sadece Minerva'ya dua ederim, bilgelik için. Sen?

Mars'a. Elbette.

Öyleyse umalım da onlardan biri bizi duysun. Yardıma ihtiyacım olabilir. Biri gerekeni yapar.

**

Komutan, Pilatus sizi çağırıyor.

Selam, Sayın Vali. Et kokuyorsun. Ziyafette miydin?

Cenazedeydim. İşte çözümü buldun. Onu halkın önünde yakın. Tanrı ölü yakmayı yasaklıyor. Şabat günü çalışmanızı da yasaklıyor, ama hâlâ buradasınız. Komutan.

- Kimi yakacağız?

- Çarmıha gerilen Nasıralı'yı.

- Neden?

- O, yarım kalmış bir iş. Adam öldü, Caiaphas.

Müritleri saklanıyorlar. Artık din üzerindeki tekeliniz için bir tehdit oluşturmuyor. Ama hala bir tehdit var, Sayın Vali. O düzenbaz hayattayken, ölümünden üç gün sonra tekrar dirileceğini söylemişti. Bunu önceden haber vermişti. Biz, müritleri gece gelip cesedini çalmasınlar ve tekrar dirildiğini iddia etmesinler diye mezarının mühürlenmesini istiyoruz. Çünkü bu, tüm kafirlerin bir araya gelmesinden daha büyük bir huzursuzluk yaratabilir bu şehirde. Sizin kendi korumalarınız var. Onu siz koruyun. Ben de bunu söyleyecektim. Ben de cevaben diyorum ki; "Bizim Roma mühürüne ihtiyacımız var." Bunun Sayın Valinin tarafsız iradesi olarak görülmesi gerekiyor.

Senin değil yani.

Biz sadece Caesar'ın istediğini istiyoruz.

> **Kudüs'te barış, Yahudiye'de barış.**
> **Eğer ceset yok olursa bunları kaybedersiniz.**

Benim çağırılma nedenim de bu.

Sadece başlarında dur.

Tatmin ol.

– Mühürleyin.

**

Sen de konseydensin, değil mi?

Evet. Kardeşlerin bu adamı hor görüyorlar, ama sen onun yasını tutuyorsun. O çok özel biriydi. Kral mıydı?

Beni sınıyorsunuz, Komutan. Nasıralı'nın adı neydi?

Ona İsa derlerdi.

**

– Komutan, Pilatus...

– Beni çağırıyor.

– Yok olmuş.

– Nasıralı mı?

Tabii ki Nasıralı. Mezarı boş.

– Haberi kim getirdi?

Nöbetçiler mi?

– Nöbetçilerin kayıp. Bir takım avanak haber verdi. Ne diye ayrıntıya giriyorsun?

Onların bulunup kırbaçlanmalırını, dahası, öldürülmelerini istiyorum. Soruşturmama izin verin. Caiaphas ve onun gözü dönmüş Yahudi sürüsü buraya gelmeden önce işe yarayabilir. Çok geç. Komutan. Yalanları bir kenara bırakalım mı?

Nöbetçiler bana anlattı. Sana mı geldiler?

Sığınacak bir yer arıyorlardı. Görev sırasında uyumanın cezasını biliyorlar.

– Ne olmuş?

– Tam tahmin ettiğim gibi. Kafirin havarileri, gece gelip cesedi çalmışlar. Zaten ölümünden sonra tekrar dirileceğini bildirmişlerdi. Halk buna inanacak mı?

Zayıf olan inanacak. Diğerleri de inanmak isteyecek. Bu yüzden, hırsızlığı ilan etmemiz gerekiyor.

Size inanacaklar mı?

Nöbetçilere inanacaklar, tabii öce onları öldürmezseniz. Bitmek bilmiyor. Dal budak salmadan ilan edin. Bu yeterli değil. Öldüğünü kanıtlamak için ceset olmazsa, elimizde olası bir Mesih var demektir.

Herhangi bir şüphe istemiyorum.

Tiberius huzursuzluğa gelemez. Bir ceset bulmak zorundayız.

– Yardım edecek misin?

– Elbette. Ama çalındığını ilan edin. Sana güvenmekle hata mı ettim, Komutan?

Belki de cehennemde bir görevi tercih edersin. O müritlerden her birinin izini süreceksin. Ama daha da önemlisi, o lanet olası İsa'nın cesedini bulacaksın çürümeden önce.

**

Aramatyalı'yı buraya getirin. Sen, Aramatyalı'yı getir. Sanki patlatılmış gibi. Komutan, şuna bir bakın. Aman Tan...

– Nereye gitmiş?

– Sen söyle. Cesede kutsal yağ sürülmüş müydü?

Zamanımız yoktu. Sadece mür ve sarısabır otuyla sardık. Gördüğün gibi, ter ve otlar. Getirin onu. Hiçbir şeye dokunulmasın. Bir gözcü görevlendirin. Kudüs'ten çıkan her şeyi kontrol edin. Nasıralı'nın yaşadığını iddia eden herkesi tutuklayın ve nereden duyduklarını öğrenin. Emredersiniz, Komutan. Ve şehirde geçen hafta ölenlerin cesetlerini tarayın. Çarmıha gerilme izi var mı, inceleyin. Toprağı kazıp çıkaralım mı onları?

Her birini. Ve onu bana getirin.

Komutan.

Özel dedim. Arkadaşın nerede?

Konuşmak istemiyor. Sahi mi?

Nasıralı'nın çalınması ile ilgili konuşma zahmetine katlanmıyor demek. Korkuyor, benim gibi. Korkmalısınız. Beni rezil ettiniz. Ve nöbet sırasında uyumak ölüm demektir. Ama Vali sizi bağışladı. İkiniz de kışlaya geri dönebilirsiniz.

Ceza almadan mı?

Eğer neler olduğu hakkında dürüstçe içinizi dökerseniz.

Gece uyurken, Nasıralı'nın bağnaz havarileri tarafından saldırıya uğradık. Cesedini çaldılar ve bize tekrar canladığını söylememizi tembihlediler. Bağnaz mı?

Kaç kişi saldırdı size?

Sekiz, on. Emin değilim.

- Hepsi silahlı mıydı?

- Evet. Sen bunu uyurken mi gördün?

Hayır. Hayır, ben... Biz... Halatları kestikleri sırada uyandık.

- Keserken mi?

- Evet. Evet. Sonra, taşı yuvarladılar cesedi aldılar ve kaçtılar.

Siz öylece bakarken mi?

Evet, ama bizi tehdit ettiler.

Asker sana bunları anlatman mı söylendi?

- O gece içiyor muydunuz?

- Hayır.

- Hayır mı?

- Hayır. Anlattıklarının içinde başka hangisi yalan?

**

Kapıları açın!

- Çalınmış mı?

- Yani iddia ediyorlar. Ne olmuş yani?

Tekrar dirilmiş olmasından korkuyorlar. Muhtemelen Mesih. Neyse, yani ben öyle duydum. Tutuklayın.

**

– Şimdi onları teker teker içeri al.

– Efendim. Cesedi kim aldı?

Bilmiyorum. Senin dürüst bir adam ve İsa'nın takipçisi olduğunu söylüyorlar. Bugün gerçekler ölümcül bir sınav olmayacak. Ben onun sözleri ve öğretileri doğrultusunda hareket ettim. Ve böyle bir ölümü hak etmediğini hissettim. Roma'yı ve konseyi tehdit eden bir yalanı yaymak için mezarınızı açıp bir ceset çaldılar. Bunu yapanlar İsa'nın takipçileri değillerdi. Onların kalbi kırılmıştı. Bazıları onun, bize karşı İsrail'e liderlik etmek için tekrar dirildiğini söylüyorlar.

Mesih.

Buna inanıyor musun?

Eğer yaşıyor olsaydı inanıyorum ki, İsa sizi bir kardeş gibi kucaklardı. Onu katletmiş olsanız bile. Bizi yalnız bırak. Seni parçalamak zorunda kalmadan önce diğer yolları deneyeceğim. Size teslim edimemiş bir şy var, Komutan. İtiraf ediyorum. Onun bir kral olup olmadığını sormuştunuz. Tacını iade ediyorum.

**

Otur. Neden titriyorsun?

Siz bir Romalısınız. Senin **"İsa hâlâ yaşıyor"** diye bağırdığımı duymuşlar. Rapora göre, sevinçliymişsin. Neden?

Belli ki, onu görmedin bile. Sokakta duydum.

– Gelip geçenlerden mi?

– Hayır.

– Onu duydum.

– İsa. İki gün önce. Sesleri tanırım. Onları dinlerim. Hiç şüphem yok. Nasıralı'nın takipçisi misin, Miriam?

Yoksa sadece bir takipçisinin takipçisi mi?

O beni severdi. Yaşlı bir kadını. Beni kaldırdı. Seni kaldırdı mı?

Onu tanısaydınız, anlardınız. Öldükten sonra dirilen adam söylentisini yaymayı bırakın artık. Gel. Ne dediğini bilmek ister misiniz?

Elbette. **"Çoktan alınmış bu kararın nedeni sizsiniz."**

– Çok geç kaldınız.

**

Ne aradığımı biliyor musun?

Evet. Öyleyse, çarmıha gerilen Nasıralı'nın yaşadığını kim söyledi sana?

Bir arkadaşımın arkadaşı. İsa'nın arkadaşı mı?

Belki de bir havaridir. Her ne söyleyeceksen, doğru olsun. Konuştuklarını o arkadaş söyledi. İki kadının gördüklerini konuşuyorlarmış. O sabah, gün doğmadan önce mezara gitmişler ve onu boş bulmuşlar. Daha sonra, İsa ile yolda karşılaşmışlar. Yaşıyormuş.

İsimleri. Öyle ya da böyle, cevabımızı alacağız.

Sadece birini tanıyorum. Bir sokak kadını. Magdalalı Meryem.

En son cesedin çalındığı sabah görülmüş. Erken saatte. O günden sonra onu gören olmamış. Hepsi bu, Komutan.

– Nerede çalışıyor?

– Nerede mi çalışıyor?

Sokakta. Onu teşhis etmek için kimseyi getirmediniz mi?

Kim?

Kim olabilir ki?

Aranızda Magdalalı Meryem'i tanıyan var mı?

––

O mu?

Hayır. İşte o. Olduğunuz yerde kalın!

**

Şalom, Meryem.

Neden bizden kaçtın?

İçgüdü. Seni daha önce görmüştüm. Öbür hayatımda mı?

İsa'nın öldüğü gün. Annesinin yanındaydın. Mezardaki diğer kadın o muydu?

Orada ne olduğunu bilseydiniz tüm endişeleriniz son bulurdu. Aydınlat beni, öyleyse. Bu bizden öte bir şey. Bilmeceleri ve bağnaz boşboğazlığı bırak. İsa'yı nereye götürdünüz?

O, burada. O bir cin mi?

Hayalet mi?

Nasıl oluyor da tekrar hayatta?

Kalbinizi açın ve görün. Ben dini bir mücadeleyi hayatta tutmak için kurulan bir hayal görüyorum.

Senden istediğimi alabilir ve seni böylece ölüme terk edebilirdim.

Önemi yok.

- Bir şehit.

- Hayır. O halde, sen bana diğerlerini ver, ben de sana özgürlüğünü vereyim. Ben zaten özgürüm. Bana Mesih'i göster. Ölü ya da diri. Ve bana onun takipçilerini göster. Asla bulamayacağınız bir şey arıyorsunuz, Komutan. Yanlış şey arıyorsunuz.

Delirmiş. Mantıklı konuşamıyor. Belki de bir cadıdır, efendim. Taşlatayım mı?

En azından kilit altında tutabiliriz. Sadece...

Bırak gitsin. Efendim?

Onu serbest bırak. Kadın deli. İki gündür uyumadınız, Komutan. Hayal görmeye başlayacaksınız.

- Onu döndüreceğin zaman beni uyandır.

- Efendim. Sen, kalk ayağa. Kımılda. Komutan. Kumunuz bitti ve Pilatus sizi çağırıyor. Mezarları kazıyor musunuz?

Her yere baktık, Sayın Vali. İbrani mezarlığına da mı?

Mantıklı görünüyordu. **O bir Yahudi idi ve öldü.**

Yaratacağı gazabın farkında değil misin?

Bir veya iki gün sonra gazabın önemi kalmayacak. Doğa akışını tamamlamış olacak. Caesar'ın casusları tüm bunları duyacaklar. Talihsiz bir ikilem. İkimiz için de, Komutan. O cesedi bu gece, burada istiyorum! Anahtar, havariler. Onları bulursak, onu da buluruz. Yardımın için. Daha fazla yardım edersen dahası da var. Nasıralı'nın havarileri kaç kişiler?

İsimleri ne?

Planları ne?

Silahlarını nerelerde saklıyorlar?

Nerede toplanıyorlar?

Liderleri kim?

Cesedi nerede saklıyorlar?

Çabuk ol. 12 kişiler. Şey artık 11 kişiler. İsa, ayrıcalıklı danışmanları.

– Hepsi saklanıyorlar. Nerede, bilmiyorum.

– İsimlerini biliyor musun?

Size birinin ismini vereceğim. Bartalmay hanginiz?

Benim. Getirin onu. Fantezi yayarak ne kazanmayı umuyorsunuz?

Kendi gözlerimle gördüm, Komutan, Onunla birlikte yürüdüm. Benimle konuştu. İnanılmaz bir şey, ama öyle. Çağır onu o zaman. Hemen şimdi. Ya da bana cesedini göster. Yılan derisi gibi dökülmüş olmalı. Tanrı benim emrime amade değil.

Tanrı mı?

Yehova kendini deli, zavallı, ölü bir Yahudi olarak gösteriyor demek. Öyle gösteriyor.

Bu yeniden doğuş ne anlama geliyor?

Sonsuz yaşam. Herkes için. İnanan herkes için.

**

Başkaları da var mı?

Teşhis edebileceğiniz halde olan yok. İşimiz bitti mi, Komutan?

Bu o mu?

Şuralardaki çivi deliklerine bakın. Yan taraftaki yarası da var. Ama, yüzü... Odur diyemem. Başkası olamaz. Bırakalım öyle olsun, Sayın Vali. Bu noktada, hemen hemen her ceset Nasıralı olabilir. Yine de onu kimin aldığını bulacağım.

Bu bir tehdit. Tehdit çok başlı bir yaratıktır.

**

Komutan. Mezar nöbetçilerinizi görenler olmuş. Sonunda tapınaktan sıvışmışlar.

– Nereye?

– Belli değil. Ama ellerine epeyce para geçtiği söyleniyor. Zafer kazanmak istediğinizi biliyorum, efendim. Bazı şeylerin zamanla olacağını biliyorum.

**

Bir lejyon askeri için pahalı şarap. Sen saklanıyordun. Bu gümüşleri nereden kazandın?

Ölü bir adamdan. Elbette. Ne olmuş yani?

Vali beni affetti. Affetti. Kimse bana bir şey yapamaz artık. Ben onların... İlan ettikleri şeyi söyledim. Bir daha söyle. Neden?

Hikayen arkadaşınınki ile örtüşüyor mu anlamak için. O gece, biz uyuyorken, havarileri tarafından saldırıya uğradık. Bunu söylemeniz için rahipler size para verdi. Cesedini çaldılar ve tekrar dirildiğini söylememizi tembihlediler.

Taş nasıl mezardan 10 adım öteye düştü?

Benimle birlikte tam yedi adam zor zar onu yuvarlayıp kapıyı kapatabildi. Ayrıca, halatlar kesilmemiş. İplik gibi kopmuşlar. Mühürler tereyağı gibi erimiş. Oraya gidelim mi?

Hayır! Bu seni neden bu kadar rahatsız ediyor?

Daha fazla yalan söyleme. Onu nasıl aldılar?

Nasıralı'nın cesedine ne oldu?

Bizi unutmuştunuz. Unutmuştunuz! Akşam yemeğimiz yoktu. Bu yüzden şarap bizi uyuklattı. Evet, evet, evet, uyuduk. Çarmıha germeden beri iki gündür ayaktaydık. Ne olabilirdi ki?

Ölü bir adamın bedenini koruyorduk. Bu yüzden gözlerimizi birazcık kapadık. Ta ki... Ta ki, ne?

Ta ki, o korkunç... O korkunç... O korkunç parıltıyla uyanana kadar. Gece bitmişti. Havada yanık kokusu vardı ve halatlar, sanki... Sanki patlamıştı. Taş, bir yaprak gibi uçtu. Ve aniden, güneş mezarın içinde doğdu. O güneşti. O... O her şeydi. Derken, bir şekil belirdi. O korkunç ışık yüzünden çok dikkatli bakamıyordum ama o bir insan değildi. Değildi. Ve her tarafta, ne olduğunu anlayamadığım o ses vardı. Ve sonra, koşmaya başladık. Çok uzaklara kaçtık. Çok uzaklara, ta ki... Tekrar düşünebilene kadar. Sonra, gittik ve rahiplere anlattık, çünkü bize öyle yapmamızı emretmiştiniz. Caiaphas da farklı bir hikaye için size para verdi. Komutan... İmparatorun hizmetinde birçok şey gördüm. Yamyamlar ve Galya'da Mavi Keltler... Denizde yılan tarafından yakalanmış bir adam gördüm. Ama asla o denli bir ana tanıklık... O denli... Bunu bana açıklayın.

Sarhoştunuz. Şafak vaktindeki parıldamayı gördünüz. İçtiğiniz şarap bozuktu.

Gerçekten mi?

Böyle mi düşünüyorsunuz?

Belki afyon, ya da tütsüdendi. Belki havariler Nasıralı'nın cesedini rahiplerin dediği gibi büyü ile çaldılar, ya da... Belki de bizim hikayemiz doğrudur.

Başka ne olabilir ki?

Bilmiyorum. Bu yüzden içiyorum. Efendim.

**

Hoş geldin, Clavius. Gel, bize katıl, kardeşim. Burada düşmanın yok. Thomas.

- Efendim.

- Thomas, nerelerdeydin?

Üzgünüm. Üzgün mü?

Neden üzgünsün?

Çünkü sizi terkettim. Hayattayım. Görüyor musun?

Korkmak için hiç bir nedenimiz yok bizim. Özgürüz.

– Dokun buna.

– Yaranız. Buna da. Acıyor mu?

Bu nasıl olabilir?

İsa?

İsa?

İsa?

İsa?

Geri dönecek mi?

Nereye gitti?

Nasıl bilebilirim?

Şimdi ne olacak?

Simon?

"Kudüs'te kalın" demişti. Biz biraz cesaret kazanana kadar. Bundan alacağımız ders ne?

– Bilmiyorum.

– Celile.

– Ne?

– Yolda göründüğü zaman İsa dedi ki, "Kardeşlerime söyle, Celile'ye gitsinler, beni orada görecekler." Bunu size söylemiştim. Onu gördük. Celile'de bir kez daha göreceksiniz. Ve onlardan sakının. Simon?

O halde, gidiyoruz.

– Gidiyoruz, kardeşlerim.

– Kendine dikkat et, Meryem.

– Hoşça kal, Meryem.

– Elveda, Meryem. Güle güle, kardeşlerim. Elveda.

**

- Yukarı!

- Kımıldayın! Fidye notu mu bu?

"Beni aramayın. "Beni takip etmeyin, veya merak etmeyin. **"Benim adıma kimseye eziyet etmeyin. "Bağdaştırılamayacak iki şey gördüm. "Bir adamın kesinlikle öldüğünü... "...ve aynı adamın tekrar yaşadığını. "Gerçeği arayıp bulmak için Nasıralı'nın peşinden gidiyorum. "Clavius Aquila Valerius Niger."**

Bu onun mühürü, efendim.

- Bu bir felaket.

- Sağ kolum bana karşı oldu.

Nasıl o İbrani'yi takip edebilir?

Belki de söylenenler doğrudur. Eğer öyleyse onu tekrar öldürürüm. **

Yehova'nın oğlu?

Ona inanıyor musun?

Ona inanıyor musun?

O andan itibaren, evet! Öldükten sonra tekrar diriliyor, yiyor, uyuyor ve sonra yok oluyor. Onun bir bedeni var. Aynı şeyi Yehova bütün insanlara veriyor. Bu O'nun bize ulaşma şekli. Her sorunun cevebı yok bende. Biz de çok şaşırdık. Öyleyse neden kendini herkese göstermiyor?

Yoksa bir kez daha öldürülür diye mi?

Bilmiyorum. Bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum. Keşke bilseydim, ama bilmiyorum. Cevaplar Celile'de bekliyor. Biz takipçiyiz. Öğrenmek için takip ederiz. Sanırım bizi hazırlıyor. Ne için?

**

Beneficiarii, lütfen... Aman yok, Komutan. Bunu bana siz öğretmiştiniz. Kötü bir dersti. Sana öğretmeni veriyorum. Ama onların geçmesine izin ver.

Nasıralı nerede?

Yok oldu.

Burada düşman yok. Bu tarafa! Dünyayı ellerinde tutuyorsun, Beneficiarii. Bunu bil. İnanıyorum ki o, bu adamların içinde. Bugün kimse ölmeyecek. Hiç kimse. Git buradan. Hiçbir şey söyleme. Bunu hatırla.

**

Ne soracağımı bile bilmiyorum.

Kalbinden konuş.

Tüm bunları, tanıdığım dünyayla bağdaştırmam mümkün değil.

> Kendi gözlerinle gördün, ama hâlâ şüphelisin. Bir de bunları hiç görmeyenlerin şüphelerini düşün. Yüzleştikleri şey bu.

Seni korkutan ne?

Hata etmek. Sonsuzluk üzerine bahse girmek.

Madem öyle O'nu tanı.

Öldüğün zaman ben oradaydım.

Yardım ettim. Biliyorum.

Aradığın ne, Clavius?

Kesinlik mi?

Huzur mu?

Ölüm olmayan bir gün mü?

**

Uyanın, kardeşlerim!

Kardeşlerim, uyanın. James, o gitmiş!

– Gitmiş.

– Ne?

– İsa gitmiş!

– John, uyan!

– Kardeşlerim!

– İsa!

– Nerede o?

– Haydi, kardeşlerim.

– Nereye gitti?

– İsa! – İsa! – Nerede?

– İsa! – İsa! – İsa!

- Kardeşim! Kardeşlerim. Sizin için bir yer hazırlamaya gidiyorum. Gidin ve tüm dünya uluslarına İncil'i yayın. Kudüs'te, tüm Yahudiye'de, Samarya'da ve dünyanın en uç noktalarında benim tanıklarım olacaksınız. Ve sizinle beraber olacağımı bilin. Daima.

Efendimiz?

Bu sadece sonsuz yaşamla ilgili değil. Hayatı ne şekilde yaşandığınızla ilgili. Kılıçla, ya da sevgiyle. Ve bu, sizin şuranızı değiştirir. Zaman geldi. Hoşça kalın, kardeşlerim.

– Aslında bu oldukça iyi.

– Çok güzel. Tekrar kullanabilirim.

– Amin.

– Amin.

– Hoşça kalın, kardeşlerim.

– Elveda.

– Onun varlığında tekrar buluşana dek.

– Hoşça kal, kardeşim.

– Tanrı seni korusun, Peter.

– Elveda.

– Dikkatli olun, kardeşlerim.

– Kendinize dikkat edin. Elveda, kardeşlerim. Bize katıl, Komutan.

Kudüs sadece dert demek. Dert ve bize vaadettiği cesaret. Onu çağırdık ve aldık, Romalı.

Senin çağırdığın, balıklardı.

Evet, erkekler için.

Nasıl başka bir şey yapabilirim şimdi?

Sen de balık tutacak mısın, Clavius?

Madem öyle elveda, kardeşim. Elveda. Tanrı seni kutsasın ve korusun. Seni hep yanımda taşıyacağım. Daima. Peter, gel hadi! Kardeşlerim! Peter! Kardeşim! Bekleyin! Şu yoldan mı?

Onlardan bir daha haber alacağımızdan emin değilim. Komutan?

Ücretim. Komutan tüm bunlara gerçekten inanıyor musunuz?

İnanıyorum ki bir daha asla aynı ben olamam.

KÜÇÜK KİM BÜYÜK KİM SONRA BELLİ OLUR

Koku satanların tablalarına bak. Her cinsi, kendi cinsinin yanına korlar. Cinsleri, kendi cinsleriyle karıştırır, bu uygunluktan bir güzellik, bir süs meydana getirirler. Fakat mercimek, şeker arasına karışırsa onları birer birer ayırırlar. Tablalar kırıldı, canlar döküldü de iyiyi, kötüyü birbirine karıştırdılar. Allah, bu taneleri ayırıp tabağa koysunlar diye kitaplar verdi, peygamberler gönderdi.

Mesnevi c. II, 280-285

(95) Yine talihli arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki:

Bir gece Muineddin Pervâne, şehrin büyüklerine semâ vermişti. Her biri beraberinde yarım batmanlık (men) bir mum götürmüş, kendi önlerine koymuştu. Nihayet Mevlânâ hazretlerini davet etti. O da bu davete icabet etti. Çünkü Mevlânâ hazretlerinin âdeti, bütün büyükler toplandıktan sonra gelmekti. **Mevlânâ hazretleri, dostlara birlikte küçük bir mum getirmelerini emretti.** Aziz arkadaşlar o mumun küçüklüğüne şaştılar. Mevlânâ hazretleri, Pervâne'nin sarayına girince bir köşeye çekildi, o mumcuğu da önüne koydu. İleri gelenler ve ulular alttan alta birbirine bakıyor, şaşkınlık gösteriyor ve bir kısmı da bunu Mevlânâ'nın deliliğine hamlediyorlardı. Mevlânâ hazretleri:

"Bütün bu mumların canı bizim bu hakîr mumcuğumuzdur,"

buyurdu. Sadık arkadaşlar baş koyup onu tasdik ediyorlardı. Bir kısmı da inkârları yüzünden başlarını sallıyor ve bunun imkânsız olduğunu sanıyorlardı. Mevlânâ: **'Eğer inanmıyorsanız..."** dedi ve bir **"hu"** çekti. O mumcuk söndü ve o aydın mumlar da hep birden söndüler. Hepsi karanlıkta kaldı. Dostlardan bir feryat yükseldi. Mevlânâ onların şaşakaldıklarından biraz sonra bir **"Ah"** çekti. Bütün mumlar olduğu gibi yeniden yandılar. Semâ başladı, bütün bilginler ve emirler nara atarak baş koydular. Seher vaktine kadar semâ oldu. **Bütün o mumlar yanıp bitti, fakat Mevlânâ'nm nefesinin bereketi sayesinde o küçük mumcuğun yanması, sabaha kadar devam etti.** Orada bulunanların hepsi Mevlânâ'nın kulu ve müridi oldular.

Kaynak: Ahmet Eflâki, ARİFLERİN MENKIBELERİ, (Manakib el - Arifin), I, Çeviren: Prof. Tahsin Vazıcı, Hürriyet Yayınları, Ağustos, 1973, İstanbul

SEB'-SABA-YEDİ- SEB'ÜL- MESANİ-SÜLEYMAN

Süleyman: (ara.) er. 1. ibranice "huzur, sükun". Süleyman (Arapça: سليمان, sulaymān; İbranice: שלמה, Şlomo veya Şelomo; Latince: Salomone, Yunanca: Σολωμών, İngilizce: Solomon, Fransızca: Salomon, Almanca: Salomo), Kral Davut ile Batşeba'nın oğlu ve İsrail Krallığı'nın üçüncü (1.Tatul , 2.Davut) kralı. Kudüs kentindeki büyük tapınağı inşa etmiştir. Kuran'da nebi (peygamber) olarak zikredilir. Hıristiyan inancında yasa koyucu ve kral olarak saygı görür.

Saba Krallığı: Yemen yakınlarında eski bir yönetim.

Saba halkı: Saba ülkesinde yaşamış halk.

Sebe' Suresi: Kuran-ı Kerim'de Saba halkının da anlatıldığı 34. sure.

Mevlâna'nın eserlerinde özellikle tekrarladığı Süleyman, Belkıs ve Hüdhüd kuşlarının bağlantısını farklı bir şekilde kurmaya çalışalım.

Ezoterik bilgilere göre;

Dogonlar, sayısal olarak Sirius-b'yi 22 sayısıyla sembolize ederler. Sirius Sistemi'ndeki üç yıldızın sayısal sembolizmdeki değerleri 22, 33, 44'tür. Türkler 22 sayısını sembolik olarak en çok kullanan kavimdir. Oğuz Kağan Destanı'nda kurt, ok ve üçoklar adıyla üçlem sembolleri vardır; Uygurlar'ın türeyiş destanında kurt babadır, Göktürk efsanelerinde ise anadır. Kökenlerinin göksel olduğuna inanan ve göğe çok önem veren Oğuz Kağan Destanı'nda demir-kazık yıldızından bahsedilir. Eski Türk kavimlerinde, bu yıldız gök ile yeryüzünü; ruhlar âlemi ile madde âlemini, ayıran bir sınırdı. Büyük kamlar ve şamanlar bu kapıdan Tanrı ile bağlantı kurarlardı. Mu devresinden itibaren yeryüzünde göksel olarak nitelendirilen bilgi akışının kaynağı Sirius'tur. Şimdiki devrenin bilgi akışı Mu devresindeki bilgi akışından farklıdır. Sirius ulularının izni olmadan dünya dışı uygarlıklar dünya ile bağlantı kuramazlar. 22 sayısı bununla bağlantılıdır. Bir diğer bağlantı ise Mısır'daki Ra güneşi Sirius güneşini ifade eder. Bu Sirius, Sirius-a'dan ziyade Sirius-b'yi ifade eder. Yani Eski Mısır güneş tanrısı Ra'nın sembolü Sirius b'dir yani 22 sayısıdır.

7 sayısı ise sebdir. Seb Arapça'da yedi demektir.

Yedi ise dünya için kutsal bir sayıdır; gelişimini ifade eder. Çünkü seb'an minel mesânî, yani tekrarlanan yedi, Kur'an'ın "seb'ülmesani" kavramıyla, övülen yedi ayetli sure manasıyla Fatiha Suresi'dir. Kur'an'ın kalbi çekirdeğidir.

Eski Mısır'da "Dünya'ran Rabbi"nin ismi geb yani seb idi ve siyah ve yeşil renklerle tasvir edilirdi. Yeşil dünya hayatinin ve ölümsüzlüğün, siyah ise ölümlü dünyanın sembolüdür.

Seb ya da şeb-i arus törenleri ise "sevgiliye kavuşma", Allah'a kavuşma olarak kutlanır. Mevlâna'nın düğün günü dür. Çünkü Rabb'ine kavuşacağı gündür. Arus gelin demektir, Seb, şeb yani sevgili anlamındadır.

Eski Mısır'da Dünyanın Rabbi yani Tanrısı seb, Arapça 7 sebdir.

22 sayısı 7 ile bölündüğünde pi sayısını vermektedir. Piramidal yapıların oranlarında pi sayısı çok önemlidir. Piramid ise, kürenin merkezinden çeperine kadar uzanan bir kesittir. Bu kesitin ilk başlangıcı Âlemlerin Rabbi'ni, daha sonra hiyerarşik şekilde, ruhsal plânlar, çemberin en uç çeperini insiler yani halk, çemberin dışını ise iblis ve caydırıcı plâna dahil varlıklar bulunmaktadır.

Seb'û'l-mesani. Kur'an'ın "seb'ül- mesani" kavramıyla, övülen yedi âyetli sûre manâsıyla Fatiha Suresi'dir. Kur'an'ın kalbi çekirdeğidir. Mesani Kur'an'da sadece iki yerde geçer. **"Usandırmaksızın tekrar tekrar okunan yedi ayetli Fatiha'yı ve azametli Kur'an'ı verdik."** Bu ayetiyle Kur'an, Fatiha Suresi'nin yedi rahmet ayetiyle birlikte dillerden ve gönüllerden düşmeyeceğini haber vermiştir.

3.Seb'an : yedi, yedili

4.Min el mesânî: mesâniden (ikinciden)

Geb(seb):

Eski Mısır'da shu ve tefnut'un oğlu, nut'un eşi olan Dünya Tanrısı. Kutsal hayvanı ve sembolü kazdı. yeşil ve siyah derili bir adam olarak çizildi (bitkilerin ve verimli nil çamurunun renkleri)

Seb: gökyüzünün eşi ve dünyanın tanrısıdır. Eski mısır'ın tanrısıdır.

Dünyanın Rabbi diye geçer Kur'an'da. Seb'ül mesani.

Seb tanrısının yedi sarmalı, yedi tekrarı. Seb tanrısının yani Dünyanın Rabbi'nin ayetleri ve aktardıkları.

Dünyanın Rabbi ve onun bağlı olduğu başka yedili sistemler ve Sonsuz'a gidiş.

Yemen'de halen ismi geçen Sebe bölgesinin, Sebe Melikesi ile bağlantısı çok kuvvetlidir. Sebe Suresi ve Sebe Melikesi de bağlantılıdır. Çünkü Belkıs Sebe Melikesi' dir ve Konik tarzda yedili sistemin en üstünde bulunan Âlemlerin Rabbi'nin yansıması olan, en alt bölümde bulunan çemberin çeperinde bulunur.

Yedili sistemin en dış çeperidir. Piramidin tabanıdır. Hz. Süleyman ise, Âlemlerin Rabbi ile, gönül vasıtası ile irtibat kurabilen ve en dış çeperde bulunan Sebe Melikesi'ni çeperin içine yani çemberin içine dahil edebilmiştir. Çünkü İblis ve caydırıcı güçler, bu çemberin çeperinin dışında bulunmaktadır. Sebe Melikesi de burada yer alıyordu. Çeperin içine çekildiğinde Yedili sisteme dahil olmuştur. Bu yüzden özellikle Sebe Suresi'nde bahsedilmekte, Sebe Melikesi olarak adlandırılmaktadır. Mevlâna'nın bâtını yönünü ele alırsak, o ancak kendi cinsinden olanlardan Hz. Süleyman'dan üstüne basa basa bahsetmiştir.

Kaynak: Batını Mevlana, Kevser Yeşiltaş - Nilüfer Dinç, Sınır Ötesi Yayınları, 2011

SENİ ARADIM -DÖNMEDİN

Aranılan oluyum, dedin.

Aradığımızdın.

Yine de cevap vermedin.

Sonra

Avlanacağım dedin, gittin;

av oldun, seni avladılar.

Huzura, karara kavuşacağım dedin,

büsbütün huzurdan, karârdan oldun

Divan-ı Kebir, CXIX, c.1, sh: 352

[Sana] Seni anlatmaya imkân yok,

çünkü Tanrı sırrının şerhisin,

canın canına cansın da ne diye cana gelmezsin?

Divan-ı Kebir, CXXXIV, c. 1, sh: 369

Seni aramak,

seni bulmak için göklere kapı açmaya yeltendim,

kapı açılmadı, ben şaşırıp 'kaldım,

yandım, yandım

Divan-ı Kebir, C, c. 2, sh: 427

Yanımda değilsin ama, boyuna seni anmadayım, benimlesin sen.

Gönlüm görüyor seni, gözümden kaybolsan da.

Göz, sevdiğini, gördüğünü yitirebilir;

Can gözüyse, gördüğünü boyuna görür - durur.

Mektublar, XVI, sh:28

Âlem ehline seni anlatmak zararlıdır.

Seni, aşk sırrı gibi gizlemekteyim.

Övmek tarif etmek perdeyi yırtmaktır.

Halbuki güneşin anlatılmaya da ihtiyacı yok, tarife de.

Mesnevi c. V, beyit 6-7

Sen bir güneşsin;

adın sanın meşhur olmuş,

aleme yayılmış!

Güneşi böyle bir tecrübeye aldımsa ne ziyanı var?

Sen bensin,

ben kendimi her gün fayda da, ziyanda sınar dururum.

Düşmanlar, peygamberleri de sınadılar,

sınadılar da onlardan mucizeler zuhur etti.

Gözümü, nurla sınadım,

ey gözlerinden kötü gözler, uzak olasıca sevgili!

Bu dünya bir viraneye benzer,

sense definesin...

definede seni aradıysam incinme bana!

Seni küstahça sınadım...

bu suretle düşmanlara da her zaman söyleyeyim;

Dilim seni anınca gözüm de gördüğüne tanık olsun!

Hürmet yolunu bulduysan ey ay yüzlü sevgili,

işte boynumda kefen, elimde kılıç...

huzuruna geldim!

Ben bu eldenim başka elden değil ...

lûtfet, elimi ayağımı sen kes de beni, başkasına öldürtme!

Ayrılıktan dem vuruyorsun...

dilediğini yap, fakat beni kendinden ayırma, bunu yapma!

Şimdi söz ülkesine yol aldık...

fakat vakit geçti, söylemeye imkan yok!

İşin dış yüzünü söyledik, içyüzü örtülü kaldı...

sağ olursak böyle kalmaz,

onu da söyleriz elbet!

Mesnevi c.I V, beyit 308-319

Herşey bitti, yine söyledin ki:

Kendini unuttun mu seni anarlar... kul oldun mu azat ederler!

Mesnevi c.III, beyit 3076

Kaynak:
Mevlânâ Celâleddîn - MESNEVÎ-İ ŞERİF Tercümesi, Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak)
Mevlânâ Celâleddîn - MEKTUPLAR, Türkçeye Çeviren Hazırlayan : Abdülbakıy GÖLPINARLI, 1963, İstanbul
Mevlânâ Celâleddîn, DİVÂN-I KEBÎR, Hazırlıyan : Abdülbâkiy GÖLPINARLI, İstanbul Remzi Kitabevî, 1957, İstanbul

BİR SOHBETİN ANALİZİ

Münir DERMAN Efendinin bir sohbetinde anlattığı [tenkitlerden âri olmayacak kadar sataştığı] konunun Yunus Emre tarafından yıllar önce izah edildiği ve danışmanın kapsamına giren kişilerin kimler olduğunu anlayacağınızı umarım.
Önce Sohbet metnine bakınız. Daha sonra ilâhide anlatılan hususları görünce kimler nerde ve değildir, bir daha açığa çıkacaktır.

İhramcızâde İsmail Hakkı

Sohbet Metni

Münir Derman Hz. Anlatıyor:

YUNUS

Yunus ruhanî âlemi seyir hâlindedir.
Oranın hakikatlerini gizli kapaklı oranın boyası ile "ne olduğunu anlamak güç" bir resim çizmiştir. Sözlerle...
Bu sözleri savurup atmıştır.
Hani yeni sitil bir resim var.
Birtakım boyalar, karmakarışık şekiller, birşey anlaşılmıyor. (Picasso, Lot)
Ama çizen ressamın bu karışık şeyleri tabiata baktığı zaman dıştan içinde husule gelen renklerle şekillerin yaptığı te'sirleri çizmiştir.
Yunus da benzemez ama biz misal olarak öyle dedik.

Yunus şâir değildir.

Âdetâ görünmeyen fakat sevilen birşeyi ekran üzerine sözlerle aksettirmiştir.
Demiyor mu ki:
"Yunus bir söz söyledi, hiçbir söze benzemez".
Yunus'u edebiyatçılar, tetkik edenler onu madde âlemine çekiyorlar.
Böylelikle Yunus'u bir taraftan çekiyor diğerleri bir taraftan.
Böyle olmaz!..
Yunus'u anlamak için onun tarafına gitmek, usullerine sarılmak, orayı öğrenmek, o âlemle temasla olur.
Aksi olmaz!..

Celâleddini Rumî hâlbuki öyle değil.
Diğer âlemden dünyaya doğru çekmeye çalışırken yanlışlıklara düşmüştür.

Çamurlu su içilmez.
Temiz su içilir.
Fakat temiz su da çamurlanabilir,
Çamurlanmamağa uğraşmak gerek!..

Celâleddini Rumî peşinde koşanlara bak!
Yunus'un peşine düşenlere bak!..

Yunus'u anlamak için Yunus'a Yunusça yanaşmak gerek.
Rumî sönmüş bir balon, yere nasıl inerse öyle inmiş.
Şişmiş bir balon nasıl yükselirse Yunus da öyle...
Biri insanı dünyaya çekiyor.
Diğeri: "Öteye gel!" diyor.
Gelmek başka,
Çekmek başka,

"Gel!.." demek daha başka...
"İsteyen gelsin!" Yunus öyle diyor.

Diğeri: “Hep gel!” diyor. “Kim olursan olsun gel!..”

> Celâleddini Rumî'yi her taraftan çektiler, şaşırdı, dönmeye başladı.
> Çekenler de dönmeye başladı.
> Çekenler de dönmeye başladı...

Yunus'u çekiyorlar gelmiyor.
Onu yolundan çözemez kimse.
Çözemedi de...
Kendini onun yoluna uydurursan Yunus'u anlarsın…
Yunus: “Sevelim, sevilelim!” demiş diyorlar.
Bu söz uydurma.
Yunus öyle birşey söylememiştir.
“Peki kimi sevelim, kim tarafından sevilelim?”
Uydurma cevaplar alırsın.
Bu söz uydurmadır.
Yunus da böyle söylememiştir ağam...

“Çıktım erek dalına anda yedim üzümü. Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu.”
Yukardaki Yunus'un bu sözleri anlaşılmaz.
Seksen türlü mânâ verirler.
Yine içinden çıkamazlar.
Bu işin içinden çıkılmayacağını Yunus bu sözlerle anlatır.
Hiç olmazsa onu anlayın.
“Sen anladın mı?” diyeceksin.
Yook...
Ama ağam:
Derya başka
Deniz başka
Balık başka
Yunus balığı başka
Yunus Emre bambaşka…
Nasıl, arı başka.
Çiçek de başka.
Bal ise bambaşka...
Biri canlı hayvan, biri nebat, ot, birisi madde.
Aralarında köprü kurabilir misin?
O zaman arıdan çiçeğe, çiçekden arıya, andan bala, tekrar baldan çiçeğe arıya geç.
Ama bu arada arının iğnesini unutma!..
Hatırlamak, unutulması mümkün olmayan ne ise ona hakaret olur.
Ne biçim lâkırdı bu?
Hele dur ağam bırak da konuşak…
“Beni ara sıra hatırlayın!” demiş son nefesinde etrafındaki evlâtlarına ve sevdiklerine...
Evlâtları ve sevdikleri :
“Seni unutmak mümkün değil ki hatırlayalım!” demişler...
Gözlerinden sessiz yaşlar döküldü.
Hafif tebessüm etti, ve etrafındakilere :

"siz ağlamayın!" dedi.
"Siz ağlarsanız benim sizden daha çok ağlamam gerekir.
Niçin?
Siz bir kişiye ağlıyorsunuz.
Ben bütün sevdiklerime!.." dedi.
Gözlerini yumdu, gitti bilmediği yere...
Yunus hakkında araştırmalar
Tetkikler
Törenler
Programlar
Geceler "Şiirlerini" tefsirler...

Garip ifadelerle Yunus tam deforme olmuştur.
Ozan olmuş...
Heykeli yapılmış…
Nasreddin Hoca gibi o da başka türlü tersine, güya bir ilim ozanı, şâir kadrosuna kaydedilmiş, bindirilmiş...

Biri Nasreddin Hoca'yı tersine eşeğe bindirmiş.
Heykelini resmini yapmış...
Asrî âlimlere söylüyorum:
Ben Nasreddin Hoca'yı ters bindiği eşekden indirmeyeceğim!
Yunus'u soktuğunuz şâir kadrosuna dokunmayacağım!..
Hoca'nın altından eşeği çekip alacağım gibi, Yunus'u da bu âlimlerin elinden maddî ve mânevî üzüntüsünden kurtarmak için bir iki lâf edeceğim o kadar...
Bu âlimler gözlerini maddî ve mânevî kültür an'ane ve geleneklerimizin enkazı arasından açıp birşey bildiklerini mırıldayan âlim bilgin geçinenlere Yunus'un küçük bir portresini çizeceğim.
Ressam değilim amma lâf ve sözlerle resim yapılır ki hakiki resim de budur.
Bu resim kâğıdı, boyası, fırça ve kalemi Yunus'un kendi malzemesidir. Onun sözlerini, söylediklerini, biraraya toplayarak yapılmış bir resim. Portre...

> Yunus, Hacı Bektaş-ı Velî zamanında çocuk...
> Celaleddin-i Rumî çok genç Konya'da...

Hacı Bektaşi'den sonra Tapduk zamanında Yunus olgun ve Celâleddin Rumî ile aynı asırda...
Konuşmamışlar...
Sebep büyük...

> Celâleddin Rumî söyler:
> "Hangi makama çıksam o yörük çocuğunu görüyorum!"
> Hangi makam...
> Görüşmemeleri, Yunus tarafından...
> Rumî tarafından değil...
> Neymiş bu?..

Celâleddin 7 yaşlarında, Babası Sultanı ulemâ ile Şamda Muhiddini Arabi'yi ziyârete gidiyorlar...
"Bir nehir bir deryayı peşine takmış gidiyor" sözü; gurur hikâyesi var burada...
Câmi söylemiş ya sonradan :

> "Nîş peygamber velî daret kitab: Peygamber değil ama kitabı var."

Burada Câmi, gururu gizleyerek alay ediyor.

Hâlbuki burada kimse farkında değil.

Muhiddin-i Arabi "vahiy" yolunun yolcusu...
İbnü'r Rüşd "akıl" yolcusu filozof.

Aynı devirde Endülüs'de yaşamışlar.
Biri Tuleyille diğeri İşbiliyye'de doğmuş.
İbnü'r Rüşd, Muhiddin'den biraz daha yaşça büyük...

Muhiddin Arabi, İbnü'r Rüşd ile görüşmek arzusunda idi.
Fakat rüyasında filozofla arasına bir perde girdiğini gördü.

Ve bu yüzden vaz geçti...

Yunus, ALLAH, Resûl yolcusu...
Celâleddin Rumî kendi kendinin yolcusu.

Onun için Yunus görüşmedi.
Diğeri de her makamda Yunus'u görüyor o kadar...

Yunus Emre Portresi :

Orta boylu. Şişman değil, kemikli. Yüz cildi soluk. Elmacık kemikleri hafif çıkık. Gözleri derinde siyah. Köseye yakın tüysüz. Sakalı yok... Göğsü açık. Ayakları büyük... Dişleri seyrek. Dudakları kalın ve düzgün. Sesi ince düzgün ahenkli...
Okuma yazması yok.
Buz gibi "ümmî", Kitab yazmamış.
Vay anasına bu nasıl söz?
Tam söz oğlum tam söz!..
Sözleri gönül ve dillerde toplanmış...
Kendinden sonra toplamışlar...
Kim toplamış bilinmiyor...
Hacı Bektaş-ı Velî, Tapduk Emre kanalından gelmiş, yukarıdan Yunus'a bilinmeyen ilham...
Bundan ötürü EMRE ismini almış.

"Ete kemiğe burundum
Yunus diye göründüm"

Yunus ismini kim koymuş kimse bilmiyor.

Babası kim? Anası kim? isimleri nedir? Bilmiyorlar.
Anası göndermiş onu Hacı Bektaş'a buğday almak için...
Hacı Bektaş-ı Velî'ye bu küçük çocuk ahlat götürmüş.
Nefes almış fakat nefesi hemen geri vererek buğday almış götürmüş anasına...
Yunus evlenmemiştir.
"Efendim sen nüfus memuru musun nereden biliyorsun bunları?"
Biz biliriz!..
Senin gibi sapı kırık akıl kazması ile yerleri eşip arkeologlar gibi çömlek parçaları arayanlardan değiliz!
Bunları hep Yunus sözlerinde gizlemiştir.
Maddî aslını saklamış Mânevî tarafını gizlemeden gizlemiş...
Herkes bilmesin diye...

"Gözsüze fısıldadım.
Sağır sözüm anladı.
Dilsiz çağırıp söyler.
Dilimdeki sözümü..."

Kime fısıldamış.
Sağır kim? Dilsiz kim? Dildeki sözü ne?

> **"Yunus'un sözüden sen bir mânâ anlar isen,**
> **Konya'daki minareyi görürsün bir çuvaldız..."**

> "Burada Konya'daki minare ne? Kimdir?"
> Celâleddin Rumî'yi kastediyor...

"Balık kavağa çıkmış
Zift turşusun yemeğe"

> Balık deryadan çıkmış.
> Odundan başka işe yaramayan kavağa çıkıyor.
> Zift turşusu ne demektir?
> Rumî'nin uğraşını anlatıyor...

"Leylek koduk doğurmuş.
Bak a şunun sözüne..."

Leylek yumurta yapar.
Doğurmaz.
Leylek yüksek yerlere yuva yapar...
"Çıktım erik dalına
Anda yedim üzümü"

Burada erik ve üzüm neyi ifade ediyor?
Ne mânâ verirsen ver ki veremezsin.
Biz de söyleyemeyiz.
Çünki Yunus'a ve gizlediği şeye biz de hürmet ederiz...

> "Bir sinek bir kartalı salladı urdu yere.
> Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu."
>
> Burda Necmeddin-i Kübrayı telmih ediyor.

"Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez
Münafıklar elinden örttü mânâ yüzünü."
"Seni de birgün sığaya çeken bir molla Kasım gelir."

> Hacı Bektaş-ı Velî sakal bırakmamıştır.
> Yavuz Selim sakal bırakmamıştır.
> Son halife Vahdettin sakal bırakmamıştır.

Yunus'un sakalı yoktur bırakmamıştır.

Resûlü Ekrem vahiy tamamlandıktan sonra yani Kur'ân tamamıyle bittikten sonra çenelerinde bir parmak sakal bırakmıştır.
Muhiddin Arabi sakal bırakmamıştır.
Daha binlercesi var. Hz. Ali Fatıma'nın vefatından sonra sakal bırakmışlardır.

Yunus, ilâhî donmuş bir sisdir.
Onu anlamak, o billurdan geçen renkleri görmek gerek.
Aksini idda edebilir misiniz?
Billur belki donmuş bir sisdir.
Biz de sis gibi konuştuk ya...
Bu da doğrudur…

"Bir kör ile güleştim
Elsiz ayağım aldı
Onu da basamadım
Tuttu benim kolumu"

Maddî ve ruhî âlemin hudud ve sırlarına nasıl ulaştığını anlatıyor.
Bunu anlamak bugün Yunus ile uğraşanların işi değildir.
Anlayamazlar…
Yed-i beyzâ ve ilm-i ercül bunu bilmek gerekir.
El ve ayak her mahlûkun bir cesedin, diğeri ruhun haritası ve insanın kendi levh-i mahfuzudur.
Bunu anlamak gerek.
El, ruhun,
Ayak, cesedin…

Bir kör ile gûleştim: Rumî ile,
Elsiz ayağım aldı: ona hürmet ettim. Ona da basamadım. Bozamadım hürmetimi. Kolumu tuttu...
Anlamak istemeyenlerle güreştim, uğraştım, ayağımı kaydırmak için konuştular durdular.
Ayağımı da basamadım. Ses çıkarmadım.
Neticede benim kolumu tuttular...
Yunus dışa haykırmış, içe davet etmiş...

Neyi görmez misin?
Hep içeriden dışarı üflerken ses çıkarır, içe çekme yok.
Ney, neyi çıkaran icad edenleri de târif ediyor kimsenin haberi yok.
Fazla konuştuk ağam…
Ben size Yunus'un adresini vereyim de gidin onunla konuşun..
Adres : Derviş caddesi. Gönül palas oteli.
Bazı insanlar vardır masal ile hakikat arasında yaşarlar.
Mitoloji dedikleri şey yalan içinde gizlenmiş büyük gerçeklerin hikâyesidir. Görünmeyen bir perde bu gibi insanları toplumdan ayırır.
Bunları anlatmak güç, anlamak daha güç...
Ancak resmini çeker veya söylenenleri kopya ediriz.
Zâten büyük milletlerin tarihi 3 - 5 büyük insanların tarihidir.

Bunları tetkik, birtakım kulak malzemesinden bir fılitre yaparak bundan büzülmeleri icabeder.
Görünmeyen bu perdeyi aralayıp büyük bir insanı seyredersek, maden suyunda demirin erimiş olduğu gibi burada insan târifi mümkün olmayan beşerî bir zevk ve emniyet duyar.
Hiçbir şeyde yanılmayan, basit görünen herşeyi bulan bunlardır.
Bu gibi insanlar hatırlanmazlar değil, kendilerini daima hatırlatırlar.
Büyük insanın yanına öldürmek için bile yanaşsan birşeyler öğrenirsin.

Unutulmayanlardan birine suikast yapmışlar.
Yapanı yakalamışlar.
O büyük insan : "Ben onu affettim, serbes bırakın!" demiş.
Kendisine sorduklarında : "affediyorum çünki, bana bilmediğim ve birgün gideceğim ölümün zevkini tattırdı!.." demiş.

27.03.1982 M.Derman(k.s)

YUNUS EMRE'NİN DANIŞMANI UYARDIĞI İLAHİ

Bu semâa girmeyen sonuna pişman olur

İrişür bizüm ile serbeser düşman olur

Dosttur bizi o kuyan üstümüzde (1) şakıyan

Şimd'üç buçuk okıyan derin danışman olur

Danışmanun cahili unamaz dervişleri

Derviş ile danışman yavlak üruşgan (2) olur

Bir niçesi. (3) gönline şeytanlar dolubdurur

İrenler semâına bunlar gülüşken (4) olur

Danışman oldı (5) geldi okuduğında (6) buldı

Ehl-i derd dervişlere cam karışgan olur (7)

İy (8) bîçâre danışman ayıt derviş dervişan

Dervişlerle urışan işine pişman olur (9)

Yunus aydur mevlânâ epsem otur yiründe

Bu sohbete doymayan sonra savaşgan olur

Sh: 301-302

46. Nusha Farkları:

Râif'te (51.b – 52.a), Fâtih (87.b – 88.a), Nûru Osmânî'de, (184.a) ve Yahya Efendi'de vardır.

(1) üstümüze: Râif, (2) üleşgen: Fâtih, (3) niçenin: Fâtih, N. O ., (4) anlar irişken: Fâtih, (5) oldur: Fâtih, (6) okuduğunda: Râif, (7) Ehl dervişlere canı kati: Fâtih, (8) Hey: Fâtih; Hay: N. O. , (9) Derviş ile irişen âşinâ: N. O.

Kaynak: Abdülbakiy GÖLPINARLI, Yunus Emre Divanı-— Metinler, Sözlük, Açılama —Cilt :1 — 2, 1943, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul

**

AÇIKLAMALI

Bu semâa girmeyen sonuna pişman olur
İrişür bizüm ile serbeser düşman olur

Serbeser: f. Baştan başa

Bu semâın hakikatine varamayan sonunda pişman olur; bizim ile erişirse de sonra baştanbaşa düşman olurlar.

Dosttur bizi o kuyan üstümüzde (*) şakıyan
Şimd'üç buçuk okıyan derin danışman olur

*[üstümüze]

Danışık(t):Tanışık, ülfet,ünsiyet.
Daniş(f):Bilgi,ilim.
Danışman/Danişmend(f):Bilgin.Medrese.müderrisi.
Daniş(f) î Söz , bilgi.
Tanışman:Danışman,bilgin,danişmend.
Kuy: Mağra; kuyan: dörtnala giden

Şimdi az buçuk okuyan derin danışman olsa da; bizi o mağaraya koyan ve üstümüzde şakıyan dostumuzdur; [biz ondan razıyız].

Danışmanun cahili unamaz dervişleri
Derviş ile danışman yavlak üruşgan (*) olur

*[üleşgen]

Una: at arabası (Teleut sözlük)
Unna: Bilmek vakıf olmak, muktedir olmak. (Şor sözlüğü)
Yavlak: [çağatayça]: Düşmeni çok olan mahl, garib, acib
Uruşgan: [tatarca] vuruşgan

Danışmanın cahili dervişleri anlayamaz; Derviş ile danışman düşmanlığı çok ve mücadeleci olurlar. [anlaşamazlar]

Bir niçesi (*) gönline şeytanlar dolubdurur
İrenler semâına bunlar gülüşken (**) olur

*[Niçenin]
**[anlar irişken]

İr(t):Er.vaktinden evvel.
İrişmek(t):Ulaşmak, yetişmek.
Gülişgen(t):Çok gülüşen,birkaç kişiyle birlikte kahkaha atan.

Birçoğunun gönlüne şeytanlar dolmuştur: birde bunlar erenler semâıyla alay ederler

Danışman oldı (*) geldi okuduğında (**) buldı
Ehl-i derd dervişlere canı karışgan olur (***)

*[oldur]
**[okuduğunda]
***[Ehl dervişlere canı katı]

Karışgan yazılmışmış. Teleut ağzı ve Şor sözlükte gibi **'kargışgan'** okumak da olabilir..

Kargış: Lanet beddua okuyan, kargışcı/kargışgan: Lanet eden, beddua eden

Danışman olanlar geldiklerinde okudukları kitaplarda buldukları bilgiler ile; Ehl-i derd dervişlerinin canlarına beddua edicidirler

İy (*) bîçâre danışman ayıt derviş dervişan [ı]
Dervişlerle urışan işine pişman olur (**)

*[Hey=Hay]
**[Derviş ile irişen âşinâ]

İy(t):Ey.

Ayıt: Sor; ayıtgan : soran

Ayt: Konuşmak, Haber vermek,- Teleut ağzı- Şor sözlüğü

Ayttır: Davet ettirmek- Teleut ağzı

Uruş: Dövüş, Kavga/döğüşmek, savaşmak, Teleut ağzı-Şor Sözlüğü

Ey bîçâre danışman davet et derviş veya dervişleri; dervişlerle döğüşen yaptığı işine pişman olacaktır.

Yunus aydur Mevlânâ epsem otur yiründe
Bu sohbete doymayan sonra savaşgan olur

Eyitmek(t):Söylemek,anlaamak,söyletmek.

Aydur: Eydür: Söyler ki:

Ebsem/epsem:Suskun

Savaşgan: savaşçı, cengaver

Yunus der ki; bu Mevlânâ [Efendimiz], huzurunda sen sukut ederek otur; bu sohbete doymayan/yapamayan/sabredemeyen sonra savaşçı olur. [Herkesle anlaşamaz olur.]

**

DİVAN-İndir

GÖKHAN EVLİYAOĞLU ANADOLU'NUN İÇ AYDINLIĞI YUNUS EMRE-indir

Kaynak:

http://www.slideshare.net/ihramcizade/allah-dostuderki2

https://ismailhakkialtuntas.com/2015/08/18/dr-munir-dermanin-hayati-eserleri-ve-tasavvufi-gorusleri/

http://www.estanbul.com/munir-derman-hz-anlatiyor-yunus-315985.html#.V3L4eGvLn0o

ANADOLU'NUN SÖNMEYEN İKİ IŞIĞI: MEVLÂNA VE YUNUS EMRE

Mustafa Özçelik/16 Kasım 2008

Anadolu'nun bir Türk-İslâm yurdu oluşu sırasındaki manevî coğrafyasına baktığımızda elbette pek çok manevî mimarla karşılaşırız. Ama iki isim vardır ki, onları bir arada düşünmemek imkânsızdır. Bu iki isim hemen tahmin edileceği gibi Mevlâna ve Yunus Emre'dir. **Öyle ki, Mevlâna'yı Yunus Emresiz, Yunus Emre'yi Mevlâna'sız düşünmek mümkün değildir.**

> Doğum ve ölüm tarihlerine baktığımızda bu iki isim arasındaki ilk ortak nokta çağdaş oluşlarıdır. Mevlâna (1207-1273), Yunus Emre (1240-1320) tarihleri arasında yaşamışlardır. Yani Mevlâna'nın vefatında Yunus 33 yaşındadır.

Dolayısıyla aynı zamanların insanları olarak görüşmeleri mümkün görünmektedir. Ayrıca her ikisi de mutasavvıftır. Ama onlar arasındaki benzerlik sadece bu iki özellikleriyle sınırlı değildir. Aralarında çok daha özel yakınlıklar, şahsî tanışıklıklar ve söylemlerinde benzerlikler söz konusudur.

Bilindiği üzere Moğol zulmünün kasıp kavurduğu Anadolu'nun Konya şehrinde Muhyiddin Arabî kuddise sırruhu'l-âlîden sonra bir Mevlâna rüzgarı esmeye başlar. Böylece Konya, bir ilim ve irfan şehri olarak Mevlâna nefesiyle yeni bir cazibe merkezi olur. Burada inancın, sevginin, barışın, kardeşliğin sesi yükselir. Üstelik oldukça evrensel bir söyleme dönüşerek, coğrafya, ırk, dil, din farkı gözetmeyen bir sestir bu.

Mevlâna'nın evrensel çağrısıyla herkese kucak açılan bu şehirde bu çağrıya uyup, Konya'ya Mevlâna dergâhına gelenlerden biri de Sarıköylü Yunus Emre'dir. Yunus Emre, muhtemelen önce Konya'da bir süre ilim tahsili yapmıştır. Çünkü Konya'nın o çağda böyle bir ilim merkezi olma hüviyeti vardır. Konya medreselerindeki öğrenimi sırasında aynı şehirde bulunan Mevlâna'dan, Yunus'un habersiz olması düşünülemez. Dolayısıyla bu tahsilden sonra Yunus, ebetteki irfan sularına da kulaç atacaktır. Yunus, bu yıllarda henüz 25-30 yaşlarında genç bir insandır. **O da Mevlâna meclisine katılır.**

Bunu nerden mi biliyoruz. Şairin eserinden daha büyük belge olur mu?

> Mevlâna sohbetinde saz ile işret oldu
> Ârif manaya daldı çün biledir ferişte.

Böylece Mevlâna meclisinde yerini alan Yunus, bu coşkulu aşk ırmağından nasibi olan irfan bilgilerini devşirir. Belli ki, Mevlâna da Yunus için büyük bir muhabbet beslemektedir ki, 'görklü nazar'ıyla Yunus'u, mana âlemlerinin derinliklerine indirir.

> Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı,
> Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.

Beyti ancak böyle hususi bir yakınlığın söyletebileceği bir beyit olsa gerektir. Yine Mevlâna-Yunus Emre birlikteliğini anlatan şu üç menkıbe, bu yakınlığın boyutlarını açıkça gösterir.

'Yunus'un Konya'da bulunduğu günlerde bir gün yine uzun uzun Mesnevî sohbeti yapılmış. Ardından da ona Mesnevî'yi nasıl bulduğu sorulmuş. Yunus cevaben, 'Uzun yazılmış. Ben olsaydım:

> Ete kemiğe büründüm
> Yunus diye göründüm.

Yahut;

> Ete kemiğe büründüm

> Âdem oldum göründüm;

derdim olur biterdi. Demiş.

Gölpınarlı, bunu Yunus'un terbiyesine ve yapısına yakıştırmaz ve böyle bir şeyin olamayacağını söyler. Fakat bir başka yorumcu Turan Oflazoğlu, bu menkıbeden şöyle bir yorumun çıkabileceğini düşünüyor: Halk, gerçek şiirin az ve özsöylenişini sevmekte, hikâyenin, masalın yani öyküleştirmenin şiire zarar vereceğini söylemektedir. Yunus'un söyleyiş tarzı dikkate alındığında bu olay pekâlâ gerçekleşmiştir denebilir.

Şu menkıbe de Mevlâna'nın Yunus'a verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir:

'Genç Yunus Emre, Konya günlerinde sık sık Mevlâna'nın yanına gider, bir zaman kaldıktan sonra geri döneceği zaman Mevlâna, onu kale kapısına kadar giderek uğurlarmış. Mevlâna'nın müritleri, bu duruma şaşıp kalırlarmış. Bir gün sükutu bozarak, bunun sebebini sormuşlar. O da, **'İlâhî menzillerin hangisine çıktımsa, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum. Onu geçemedim.'** demiştir.

Bahrü'l–velaye'de işte bu Türkmen kocasının Yunus Emre olduğu söylenmektedir. Eğer bu malumatı doğru kabul edecek olursak, yine bu menkıbenin ilk bakışta Yunus'u Mevlâna'dan üstün göstermek şeklinde anlaşılması söz konusu olabilir. Fakat dikkatli bir bakış, yine Oflazoğlu'nun yorumuyla söyleyecek olursak, halkın Mevlâna'yı da büyük gördüğünü ama dili, üslubu ve yaşantısıyla Yunus'u kendine daha yakın hissettiğini göstermektedir.

Bir başka menkıbe ise şöyledir:

'Yunus, Hz. Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled ile arkadaşlık etmiş, her ikisi de Mevlâna'dan ders almışlardır. Mevlâna vefat edince Yunus pek perişan olmuş, ardından içli göz yaşları dökmüş, tesellisiz, ışıksız bir ömür sürmeğe başlamış. O günlerde Mevlâna'nın mübarek merkadi üzerine bir türbe yapılıyormuş. Yunus, inşaatın gönüllü ırgadı olmuş, sabahtan akşama kadar omuzunda taş, tuğla taşıyarak vecd içinde çalışıyormuş. Fakat inşaat devam ederken Konya'yı terk etmeye karar vermiş. Sultan Veled'i ziyaret edip, elini öpüp ayrılacağını bildirmiş.

Sultan Veled de ona, **'Git Yunus git... Sen artık türbe değil de gönül binaları yap, diyerek uğurlamış.'**

Bu menkıbe, bir yandan Yunus'un Mevlâna ile yakınlığını göstermesi, bir yandan da Sultan Veled'in, Yunus'un tarihi misyonunun farkında olan biri olarak ona, 'Sen bina değil gönüller bünyâd et! Haydi yolun açık olsun,' diyerek, onu irşat görevi için Konya'dan uğurlaması oldukça manidar bir hadisedir. Öyle ki, bu söylencedeki uğurlama cümlesiyle, Yunus'un ebedî hayat felsefesini özetleyen:

> Ben gelmedim davi için
> Benim işim sevi için
> Gönüller dost evi için
> Gönüller yapmaya geldim.

Dörtlüğünü birlikte düşününce işin sır perdesi aralanmış olur.

Dahası var elbette... Mehmet Önder'in verdiği bilgilere göre 25 yaşından 33 yaşına kadar yaklaşık 8 yıl Konya'da kalan Yunus Emre, Tabduk yoluna bundan sonra düşer. Bektaşî menkıbesi onu Hacı Bektaş yurdundan Tabduk yurduna gönderse bile, Mevlevî söylencesine göre Tabduk'un yanına Konya'dan sonra gidilir. Yunus, bu gidişte bile Konya günlerini ve

Mevlâna sohbetlerini unutmaz ve daha sonra Mevlâna'nın vefatı üzerine duyduğu elemi onun çevresindeki uluların da isimlerini zikrederek bir dörtlüğünde şöyle dile getirir:

> Fakih Ahmet Kutbeddin
> Sultan Seyyid Necmeddin
> Mevlâna Celaleddin
> Ol Kutb-ı Cihân kanı.

….

Erişim: http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=423

MEVLÂNA, YUNUS İÇİN 'BU KOCA TÜRKMEN BENDEN İLERİ' DEDİ

Gökhan EVLİYAOĞLU

Türkmen'in kocamanı, Anadolu'nun pîr'i,

«Hey Emrem, Yunus biçare,

bulunmaz derdine çare,

var imdi gez şardan şara,

şöyle garip bencileyin»

demiş, yollara düşmüştü. «Rum ile Şam'ı, yukarı illeri kamu» dolaşıyordu.

Haktan inen şerbeti

İçtik elbamdülillâb

Şol kudret denizini

Geçtik elhamdülillâh

***

Şu karşıki dağları

Meşeleri, bağları

Sağlık safalık ile

Aştık elhamdülillâh.

Diye şükrediyor, erenler sohbetinde konukluyor, güzel beldelerde konaklıyordu.

Kuru iken yaş olmuş,

ayak iken baş olmuş,

kanatlanıp kuş olmuştu.

Uçtuk elhamdülillâh.

diyordu.

Vardığımız illere

Şol safa gönüllere

Baba Tapdık mânasın

Saçtık elhamdülillah.

Diye seviniyor, Tapdık'ın asasını aramak için çıktığı yolculukta onun adını, ulaştığı her yere ulaştırıyor, gittiği yerde namını kendisinden önce onda konaklamış, nice gönüller süslemiş bir halde kendisini karşılar buluyordu.

Derken yolu, payitahta, Konya'ya doğru açıldı. Bozkırın ortasında yeşillikler arasından mavi, yeşil çinilerle alev alev balkıyan bir mübarek şehirdi Konya, Gökyüzünü dua ile dolu gönüllere yaklaştıran kubbeler, Kur'an sahifesi gibi açılmış, âyetlerle süslü kapılar, nây sedalarına karışuben akan sular, mermer çeşmeler ve büktün bu güzellikler arasında, rüyada dolaşır gibi gezen, gizli bir ışıkla aydınlanmış, mübarek tavırlı insanlar...

Yunus bu beldeyi aydınlatan o gizli ışığı biliyordu. **Mevlânâ Celâleddin-i** Rûmî'nin nâmı bütün illere uzanmış, bütün yüreklerde mekân tutmuştu. Hele Konya'ya gelip de bu ışığa düşmemenin, bu nûr'a pervane olmamanın imkânı var mı idi? Yunus, çerağa doğru uçan kelebek gibi Mevlânâ sohbetine ulaştı. Birbirlerini mânada tanır idiler. Maddede de buluştular. Mevlânâ Yunus'u nasıl ağırlıya- cağmı, Yunus, Mevlânâ'ya nasıl hürmet edeceğini bilemiyor gibi sevinç içindeydiler. Yunus:

Gören pervaneleyin

Nice oda yanmasın

Gözlerinin bakışı

Can alır iki çerağ

Diye düşünüyor ve Mevlânâ'ya şöyle alkış tutuyordu:

Evliyaya münkir olan

Hak yolunda da âsidir

O yola âsî olan

Gönüllerin pasıdır.

***

Çektik bu aşk cefasın

Tâ erince mâşuka

Zira ki o dost benim

Derdimin devasıdır.

* * *

Mevlânâ Hüdavendigâr

Bize nazar kılalı

Onun güzel nazarı

Gönlümüz aynasıdır.

Celâleddin-i Rûmî, Yunus'un iltifat dolu kalbine mukabele etti.

«İlâhî mertebelerden her kangısına sür'at edüp ulaştımsa, bu Türkmen kocamanını izini

önünde buldum ve onu geçemedim.» dedi.

Mevlânâ, Yunus'a Mesneviden şiirler okudu. Yunus hayran ve nüktedan, dedi ki:

«Güzel amma uzun olmuş, ben olsam:

Ete kemiğe büründüm

Yunus deyu göründüm

derdim olur biterdi.»

Olup bitmedi tabiî.. Mevlânâ, bu (Türkmen kocamanı) ile Yunus, bu (Kutb-u Cihan) ile bir müddet sessiz sedasız gönülden gönüle söyleştiler. Nelerden, ne mânalardan, ne acayip âlemlerden bahseylediler kim bilir?...

Dilsizler haberini

Kulaksız dinliyesi

Dilsiz kulaksız sözü

Can gerek, anlı yası.

Dilsizler haberini kulaksız dinleyebilseydik, sözü dilsiz, kulaksız anlıyacak canımız olsaydı Mevlânâ ile Yunus Emre'nin nice sohbet ettiklerini biz de biraz bilecektik...

Sonra semâ bağladı. Mevlânâ dervişleri nûr'a pervane olup dönerlerdi. Nay, hıçkıra hıçkıra ağlardı. Bu ne güzel bir âlem ne hoş bir ihya günü idi. Yunus Emre:

Bu semâ'a girmeyen

Sonuna pişman olur

Erişür bizim ile

Serbeser düşman olur.

** *

Bir nicesi gönlüne

Şeytanlar dolup durur

Erenler semâ'ına

Bunlar gülüşken olur.

** *

Yunus der ki: Mevlânâ ile sohbet gerektir

Bu sohbete doymıyan Sonra savaşgan olur.

Diye bir şiir söyledi.

Yolculuğunun en güzel rüyalarından birini görmüş gibi. Bir eyyam Konya'da Mevlânâ meclisinde konuk kaldı. Sonra Tapdık'in asasını aramak, mekânını bulmak üzere ol Kutb-u Cihın'a veda ederek gene yollara düştü.

Sh:47-50

Kaynak: Gökhan EVLİYAOĞLU, Anadolunun İç Aydınlığı YUNUS EMRE, 1963, İstanbul

46. İLÂHİ

Yunus Emre

Bu semâa girmeyen sonuna pişman olur

İrişür bizüm ile serbeser düşman olur

Dosttur bizi o kuyan üstümüzde (1) şakıyan

Şimd'üç buçuk okıyan derin danışman olur

Danışmanun cahili unamaz dervişleri

Derviş ile danışman yavlak üruşgan (2) olur

2510. B ir niçesi. (3) gönline şeytanlar dolubdurur

İrenler semâına bunlar gülüşken (4) olur

Danışman oldı (5) geldi okuduğında (6) buldı

Ehl-i derd dervişlere cam karışgan olur (7)

İy (8) bîçâre danışman ayıt derviş dervişan

Dervişlerle urışan işine pişman olur (9)

Yunus aydur mevlânâ epsem otur yiründe

Bu sohbete doymayan sonra savaşgan olur

Sh: 301-302

46. Nusha Farkları:

Râif'te (51.b - 52.a), Fâtih (87.b - 88.a), Nûru Osmânî'de, (184.a) ve Yahya Efendi'de vardır.

(1) üstümüze: Râif, (2) üleşgen: Fâtih, (3) niçenin: Fâtih, N. O ., (4) anlar irişken: Fâtih, (5) oldur: Fâtih, (6) okuduğunda: Râif, (7) Ehl dervişlere canı kati: Fâtih, (8) Hey: Fâtih; Hay: N. O. , (9) Derviş ile irişen âşinâ: N. O.

Kaynak: Abdülbakiy GÖLPINARLI, Yunus Emre Divanı-— Metinler, Sözlük, Açılama —Cilt :1 — 2, 1943, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul

**

AÇIKLAMA

Bu semâa girmeyen sonuna pişman olur
İrişür bizüm ile serbeser düşman olur

Serbeser: f. Baştan başa

Bu semâın hakikatine varamayan sonunda pişman olur; bizim ile erişirse de sonra baştanbaşa düşman olurlar.

Dosttur bizi o kuyan üstümüzde (*) şakıyan
Şimd'üç buçuk okıyan derin danışman olur

*[üstümüze]

Danışık(t):Tanışık, ülfet,ünsiyet.

Daniş(f):Bilgi,ilim.

Danışman/Danişmend(f):Bilgin.Medrese.müderrisi.

Daniş(f) î Söz , bilgi.

Tanışman:Danışman,bilgin,danişmend.

Kuy: Mağra; kuyan: dörtnala giden

Şimdi az buçuk okuyan derin danışman olsa da; bizi o mağaraya koyan ve üstümüzde şakıyan dostumuzdur; [biz ondan razıyız].

Danışmanun cahili unamaz dervişleri
Derviş ile danışman yavlak üruşgan (*) olur

*[üleşgen]

Una: at arabası (Teleut sözlük)

Unna: Bilmek vakıf olmak, muktedir olmak. (Şor sözlüğü)

Yavlak: [çağatayça]: Düşmeni çok olan mahl, garib, acib

Uruşgan: [tatarca] vuruşgan

Danışmanın cahili dervişleri anlayamaz; Derviş ile danışman düşmanlığı çok ve mücadeleci olurlar. [anlaşamazlar]

Bir niçesi (*) gönline şeytanlar dolubdurur
İrenler semâına bunlar gülüşken (**) olur

*[Niçenin]

**[anlar irişken]

İr(t):Er.vaktinden evvel.

İrişmek(t):Ulaşmak, yetişmek.

Gülişgen(t):Çok gülüşen,birkaç kişiyle birlikte kahkaha atan.

Birçoğunun gönlüne şeytanlar dolmuştur: birde bunlar erenler semâıyla alay ederler

> **Danışman oldı (*) geldi okuduğında (**) buldı**
> **Ehl-i derd dervişlere canı karışgan olur (***)**

*[oldur]

**[okuduğunda]

***[Ehl dervişlere canı katı]

Karışgan yazılmışmış. Teleut ağzı ve Şor sözlükte gibi **'kargışgan'** okumak da olabilir..

Kargış: Lanet beddua okuyan, kargıścı/kargışgan: Lanet eden, beddua eden

Danışman olanlar geldiklerinde okudukları kitaplarda buldukları bilgiler ile; Ehl-i derd dervişlerinin canlarına beddua edicidirler

> **İy (*) bîçâre danışman ayıt derviş dervişan [ı]**
> **Dervişlerle urışan işine pişman olur (**)**

*[Hey=Hay]

**[Derviş ile irişen âşinâ]

İy(t):Ey.

Ayıt: Sor; ayıtgan : soran

Ayt: Konuşmak, Haber vermek,- Teleut ağzı- Şor sözlüğü

Ayttır: Davet ettirmek- Teleut ağzı

Uruş: Dövüş, Kavga/döğüşmek, savaşmak, Teleut ağzı-Şor Sözlüğü

Ey bîçâre danışman davet et derviş veya dervişleri; dervişlerle döğüşen yaptığı işine pişman olacaktır.

Yunus aydur Mevlânâ epsem otur yiründe
Bu sohbete doymayan sonra savaşgan olur

Eyitmek(t):Söylemek,anlaamak,söyletmek.

Aydur: Eydür: Söyler ki:

Ebsem/epsem:Suskun

Savaşgan: savaşcı, cengaver

Yunus der ki; bu Mevlânâ [Efendimiz], huzurunda sen sukut ederek otur; bu sohbete doymayan/yapamayan/sabredemeyen sonra savaşçı olur. [Herkesle anlaşamaz olur.]

**

DİVAN-İndir

GÖKHAN EVLİYAOĞLU ANADOLU'NUN İÇ AYDINLIĞI YUNUS EMRE-indir

7. MEKTUP

Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Kuddise sırruhu's-sâmî)

«Öfkelerini yenenler, insanların suçlarını bağışlıyanlar; Allah ihsanda bulunanları sever.» (Âl-i İmran 134)

Allah, büyük bağışlamalarda bulunmaya pek büyük ve güzel huylar elde etmiye başarı versin; Zâti onlar, bunları elde etmiye, bu huylara sâhib olanlara, katılmıya lâyıktırlar. Gözlerin ışığı, müderrislerin övüncü olan, yoksullarla düşüp kalkan aziz oğlumuzun, hâlini-hatırını sormada, selâm göndermede babasının kusûru varsa ve topluluğun tezce bağdan şehre göçüşü yüzünden, gönlünde bir kırgınlık olduysa, umarız ki bu istenmiyen şeylere güzel huyu, sevimli yaradılışı tahammül eder, bizi bağışlar; tezce şehre gelir; şehre kutlulukla, sevinçle göçer de herkes de artık, aykırı davrananların hareketleri yüzünden, aziz gönlünde bir kırgınlık, bir gücenme kalmadığını iyice anlar. Yüce Allah dilerse, babası da, gene memnun olur, pek büyük sevinçlere kavuşur; eski bağlantıları, eski ihsanları kat kat artar.

> Yeni dostların pek yüce, pek ulu ama,
> Eski dostları da unutma.
> Yeni dostun tekse, eski dostun da ev halkındandır.
> Sana karşı beslediğimiz sevgiyi, duyduğumuz özlemi an;

**

> Kızlarına acı; onlar gerçekten de küçüktür.

O aziz oğlumuzun herşeyi iyiden iyiye anlıyan aklına gizli kalamaz ki tezce buraya gelmesinde, aziz oğullarının, talebesinin, bilgi öğrenenlerin başlarına gölge salmasında pek çok iyilikler vardır; bunları etraflıca yazamıyorum.

Kötü sözler söyliyenlerin ağızlarını bağlamak, düzenlerini boğmak, teselli bulmak, halkın kınamasına son vermek, şöylece bir yalnız kalmak, yalnızlıkta huzûra dalmak; orda oturmaktan, halktan ayrı kalmaktan kat kat iyidir.

Bağ işlerinden yüzüstü kalanlar da kat kat düzelir.

> «Sıkıntılarını bir tek sıkıntı yapanın, öbür sıkıntılarını Allah giderir.»

«Olmasını istemediğiniz nice şeyler vardır ki .onlar hayırdır size.. Olmasını dilediğiniz, sevdiğiniz nice şeyler de vardır ki onlar şerdir size.» (Bakara,216)

«Cennet, tiksinilen şeylerle çevrilmiştir; cehennem, özlenen, üstüne düşülen şeylerle.»

> Ben kötü iş işliyeyim, karşılık olarak sen de kötülükte bulunasın;
> 'Peki, seninle benim aramda ne fark var?. Söyler misin?

Allah için olsun, Allah için, çabuk, pek çabuk, bu çağrılara, yuvasından uçan doğan gibi, yaydan fırlıyan ok gibi, geniş bir gönülle, güler bir yüzle karşılık ver.

«Topluluk rahmettir.»

Bu rahmet, insanlardan gizli olmasaydı, onu anmak, faydasız, abes olurdu; Mustafa'nın şânı yücedir bundan.

Bir de ağaçlar, bitkiler toplumu, canlılar toplumundan aşağıdır. Canlılar toplumu, insan toplumundan aşağıdır hoşluk, uzlaşma bakımından. İnsan toplumu da, aynı derdi taşıyan dostlar toplumundan aşağıdır.

Bir kişi, yalnız bir yerde, dostlarla uzlaşsa, dertdeşi çoğalır.

«Yalnızlık., kötü arkadaştan hayırlıdır; hayırlı arkadaşsa, yalnızlıktan hayırlıdır.»

Bu arık kişileri, gam aşâlığından, ayrılık vesveselerinden kurtar, âzâd et.

«Kim bir kişiyi diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibidir.» (Mâide, 32).

Bir hür kişiyi, lûtfunla kendine kul etmen,
Binlerce kul âzâd etmenden daha iyidir.

Oğlumuz ebedî olarak bağışlarda bulunsun, bağışlasın, tertemiz olsun; öyle olsun ey âlemlerin Rabbi; Allah'ın rahmeti, iyi işlerde imâm olan, keremlere, kerâmetlere düzen veren Mustafâ'ya, bütün soyuna sopuna, Sahabesine, Ehli Beytine.

Yel beni size götürseydi,
Yellerin eteklerine sarılırdım.
Sizi öylesine özledim ki, kuştan daha tez uçar gelirim size;
Ama kanadı kesik kuş, nasıl uçabilir?

Sh:16-17

Kaynak: MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN - MEKTUPLAR, Türkçeye Çeviren Hazırlayan : Abdülbakıy GÖLPINARLI, 1963, İstanbul

49. MEKTUP

Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Kuddise sırruhu's-sâmî)

Ebedî kutluluk, sonsuz devlet ve Tanrı râzılığı, zâhid, âbid, soylu soplu, ahdi güzel savaş eri!

Yüce himmetli "Hacı Emir"in kutlu zamânına eşdost olsun.

Allah bereketini dâimi etsin; onu kuvvetlendirsin; ona yardım etsin. Yüce Tanrı, onun, iyilikler düşünen kutlu; gönlünü, ilhamlar geldiği, keremlerin kerametlerin çıktığı yer etsin.

Dostlarının gözleri aydın olsun, muradlarına erişsinler...

Düşmanları, öç alınarak kahrolsun; esenlik ona, Muhammed hakkıyçin.

Yaratıp olgunlaştıran yüce Tanrı, buluşmamıza tezce bir sebep yaratsın; **"gerçekten de o, sebepleri yaratandır."**

Geç geldin, kucağımdan da tez gittin,
Geç gelip tez gitmek, gülün işidir.

Şunu da iyiden iyiye biliyorum ki, o aziz, nerede olursa olsun, ter temiz yaradılışı, melek huyu, kendisiyle biledir; şüphe yok ki, onu, hayırlara, güzel işlere, eşdost edecektir; yüce dereceleri, göklerin Rabbinin razılığını dilemiye sevkedecektir.

Gece, boyuna gecedir; gündüz de gündüz.
Gül fidanı, gül verir, yaban gülü de, yaban gülü
Pabuç dikmeyi sanat edinen kişi,
Hangi şehre giderse gitsin, pabuç dikicidir.

«Nerede olursam olayım, beni kutlu etmiştir (Meryem, 31).»

Hattâ şu olup bozuluş âleminde bulunan her güzel, hoş, ihsan ıssı cân, bu âlemden göçünce, o gerçek âleme varınca, burada ne işteyse orada da, o işe koyulur.

«Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz; nasıl ölürseniz Öyle hasredilirsiniz.»

Gerçektir Allah elçisi, gerçek söylemiştir; Allah'ın rahmeti ve esenlik ona. O aziz, burada da, orada da, yolda da, durakta da, Hakk'ın verdiği başarıyla, aslının tertemiz çekişiyle, boyuna ayağını kutluluk merdivenine kor, yakınlık mi'râcına koşar.

Allah ayaklarını pekiştirsin.

Özlem çeken duâcıyâ, o azizin ayrılığı pek güç geliyor.

> Seni görmediğim gün, bir ay kadar,
> Seni görmediğim bir aysa, bin yıl kadar uzamada.

«Topluluk rahmet, ayrılık azap.»

Allah, aramızdaki uzaklığı kaldırsın, buluştursun bizi.

> Bize ayrılığı gösteren Tanrı,
> Umarım ki kavuşup buluşma yolunu da kolaylaştırır.

Sh:73-74

Kaynak: MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN - MEKTUPLAR, Türkçeye Çeviren Hazırlayan : Abdülbakıy GÖLPINARLI, 1963, İstanbul

SÖYLER MİSİN?

"Huzurda"

Hz. Pirim buyurdu…

195

Ey Sevgili can

Seninle dilsiz konuşmak istiyorum.

Sözlerimizin bütün kulaklardan gizli olmasını istiyorum!

Benim sözlerimi senin kulaklarından başkası işitmesin,

Her ne kadar halk arasında söylesem bile, kimse duymasın!

82

Bu rebâbın sesi neler söyler bilir misin?

Arkamdan gel de yolu öğren diyor!

Çünkü, yanlış yoldan gider, doğru yönüne çıkarsın;

soru yoluna gider, cevap yönüne varırsın!

180

Diyor ki:

Ey kul, bil ki doğunun: önderi ve ulusu budur!

Ezel semasından cevherler yağdıran şimşek budur.

O her ne söylersen ancak benzetme yoliyle söyler.

Halbuki o göziyle görerek konuşuyor, aradaki fark, da budur!

291

Her suçumuzu bağışlıyan şah gitti.

Bin aydan daha parlak olan o gece gitti!

Geri dönerse beni bir daha göremez.

Sorarsa söyle ki;

O da senin gibi yolun başında idi, gitti!

294

Sana yüz kere söylemişti.

Ayık iken de, sarhoş iken de.

Hafiflik etme, her dala el uzatma!

Gönlünün şuna buna ilgilenmesidir ki, benim ateşimi, (sevgimi) senin utancını yok etti!

722

Yine

Sevgili yüz kere söyledi:

Her yere kaçma!

Kaçacaksan bizim taraftan başka yere kaçma!

Her vakit kurtların hayalinden korkuyorsun!

Bari şehre doğru kaç kırlara doğru kaçma!

309

Ey gönlü uyanığın haber verdiği sevgili!

Ey her uyuyanı sinesinde uyutan şefkatli dilber.

Ey kendisinden başka görünür görünmez olmayan ulu varlık!

Senin korkundan bundan daha fazlasını söyliyemiyorum!

Ey Pirim, Senden Sana derim ki;

1616

Seninle daha ne zamana kadar, öyle harmanı yanmışlar gibi umutsuz yaşayacağım?

Hele Sen daha ne kadar, bizden elini eteğini çekeceksin?

Söyler misin?

Daha ne kadar düşmanların işine yarayacaksın?

Daha nice bir senin gamını çekeceğim?

Sen de öyle gamsız yaşayacaksın, söyler misin?

607

Bana sorarsın, “nasılsın?”

“Hoş musun?”

Sonra gülersin, ben, “dirilen bir ölü nasılsa öyleyim”.

Bugün darmadağınık sözler söylemek istemiyorum.

Her ne kadar senin yolun karışık ve perişan ise de.

1160

Âşk küpünün coşup taştığını ben senden gördüm.

Şarap gibi, şu olgunluğuma senin sayende eriştim.

Hayır Hayır yanlış söyledim Sen şarapsın, Ben suyum.

Ama sana öylesine karıştım ki belirsiz oldum sende!

1228

Ey Cihanın canı!

Âlemde senden başka kim var?

Söyler misin?

Cansız'da, cihansız da yaşayabilen senden başka hangi varlık var?

Söyler misin!

Ben Kötülük yapıyorum, sende ceza veriyorsun bana,

Şu halde seninle benim aramdaki fark nedir?

Söyler misin?

1270

Eğer sende bize doğru yönelmek arzusu yoksa

Söyler misin?

Sana vurgun olup da başını kurtaran tek bir aşık varsa

Söyler misin?

Gönlünde benim için bir yerin yoksa

Söyler misin?

varsa yine söyler misin?

Doğrusunu da

Söyler misin?

13

Ey zülfünün ucu darma dağınık dilberim,

Ey dudağının yakutundan şekerler saçılan güzelim!

Bizden ayrıldığın için pişman olduğunu söylüyorsun.

Ey can O ne pişmanlıktır ki içi pişmanlıklarla dolu!

1637

Ey Ay yüzlü!

beni her lahza karşına çağırır, hal hatır sorarsın ama sen de bilirsin ki,

sen yürüyen bir servisin, söz de senin önünde esen rüzgârdır.

Ben söylerim, sen de dalgın dalgın başını sallarsın!

Hz. Pir dedi..

Ey Sevgili can..

1414

Sepette olan şeyi biliyorsun.

Sepetin sırrını da sonsuzluğa kadar biliyor musun?

Gece hatırladıklarımı her gün söylerim.

Gece de neler söylediğimi zaten sen biliyorsun!

1272

Murad sensin.

Neden her yöne, koşuyorsun?

O, Sen demektir.

Ama sen sakın Ben deme:

Hep Sen diye söyle!

Senlik, O'luk şaşkınlıktan ileri gelir.

Göz dürüst görürse sen O olursun, O da sen olur!

1620

Bil, ama her bildiğini söyleme ki bir kepazelik olmasın:

Erkeğin süsü, güzelliği yalnızlıktır.

> **"Biri dedi ki buna ne lüzum var, burada bir melek var ki keskin görüşüyle kılı kırk yarıyor!"**

……

Ah Pirim!

Yine gam yine keder.

Tatması zor, söylemesi zor.

Dost ta Sen imişsin, dostlukta.

O zaman bu yakınlık bu ayrılık nedendir?

Neden kapındayken hala inliyorum.

Kaynak: MEVLÂNA'NIN RUBAİLERİ "Tam metin" tercüme M. Nuri GENÇOSMAN Millî Eğitim Basımevi — İstanbul 1974

ABDÜLVEHHÂB EŞ-ŞA'RÂNÎ RAHMETULLAH-İ ALEYH HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

I- HAYATI:

A- İsmi ve Nesebi :

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Ebu'l-Mevâhib Abdülvehhâb b. Ahmed eş-Şa'rânî (veya eş-Şa'râvî) ismiyle anılmıştır. "Şa'rân" nisbesinin "saç" kelimesinden türetildiği ifade edilse de, bu nisbenin asıl olarak Yukarı Mısır'da Rîf bölgesinde yer alan Münûfiyye şehrinin bir köyü olan Ebu Şa'ra köyüne nispetle kullanıldığı ifade edilmiştir.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, el-Kibrîtu'l-Ahmer adlı eserinde kendisi hakkında "eş-Şa'râvî", diğer eserlerinde ise "eş-Şa'rânî" nisbesini kullanmıştır. Şa'rânî'nin öğrencisi Abdurrauf el-Münâvî (öl. 1031/1622), Tabakât'ı el-Kevâkibu'd-Durriyye fî Terâcimi's-Sûfîyye"sinde, İbn İmâd (öl. 1089) Şezerâtu'z-Zeheb'inde, "Şa'râvî" nisbesini kullanırlar.

"Şa'râvî" ve "Şa'rânî" nisbesini "Sha'rawî und Sha'rânî" adlı makalesine konu edinen Karl Vollers, ismin kökeninin Şa'r'dan (saç) geldiği izahının doğru kabul edilemeyeceğini, yazara doğduğu yere göre "Şa'râvî", daha sonra ise Kahire'de ikamet ettiği mahalleye göre de "Şa'rânî" adı verildiğini şu şekilde açıklamıştır:

"Flügel, Abdülvehhâb b. Ahmed Şa'ranî'nin akâidi hakkındaki makalesinde bu akaidin yazarına "saçlarının bol olmasından dolayı" Şa'ranî veya Şa'ravî denildiğinden bahsetmektedir. Bildiğim kadarıyla bu görüş hiçbir yerde ele alınmamıştır. Aşağıdaki vereceğimiz bilgiler, onun kökeni kesin olmayan isminin "şar" (saç, tüy) kelimesiyle ilişkilendirilmesinin bir dayanağı bulunmadığını, ismin bu iki şeklinin daha çok yöre ağzı olduğunu ve bunların her birinin yazarın ismiyle ayrı ilişkiye sahip olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Abdüvehhâb, Mısır'da Kahire yakınlarındaki Minûfiyye vilayetinin Sakiyyetu Ebû Şa'ra denilen küçük bir köyünde doğmuş ve bu beldenin adından türetilen Şa'râvî adını almıştır. Talebesi Münâvî'nin bildirdiğine göre daha 7-8 yaşlarında bir çocukken Kahire'ye gider ve din yolundaki birçok mücadeleden sonra mistik bir hareketin lideri olana kadar Kahire'de, Şehir kanalının yakınındaki Muskî caddesinden şehrin kuzeydoğu sınırlarına kadar uzanan Benu's-Sûreyn caddesinde ikamet eder. Şa'ravî 973 yılında burada ölmüştür. (eş-Şa'rânî) bu mahallede yer alan ve daha sonra kendi adı verilen en sevdiği Caminin yanına defnedilmiştir. Benu's-Sureyn caddesinin Şa'ravi'nin evinin yeri olan ve şimdi bir Caminin bulunduğu kısmı Babu'ş- Şa'riyye mahallesi sınırları içindedir. Bu konuda açık bir delil getiremiyorsam da kendisi ölümünün hemen ardından yörenin evliyası diye anıldığından, özellikle de adının bu ikinci şekli Babu'ş-Şariyye'ye doğal mensubiyet olduğundan yazarın adının ikinci şeklinin bu mahalle ile ilgili olduğunu söylemekte sakınca görmüyorum. Yeni dilde -îyye ile biten isimler bir çifte mensubiyeti ifade etmektedirler. Tür/soy isimleri -îyye ekinin atılmasından sonra mensubiyet eki olan -âvî ekini alırken, coğrafî isimler de -ânî ekini alabilirler, örn. Iskenderîyye-Iskenderânî; Sâlihîyye-Salîhânî; Taberîyye- Taberânî; yine aynı şekilde Şa'rîyye - Şa'ranî. Yani yazara önce doğduğu yere göre Şa 'râvî, daha sonra ise Kahire 'de ikamet ettiği yere göre ise; Şa 'rânî adı verilmiştir."1

Flügel, Kremer ve Perron, çalışmalarında yazarın isminin ikinci şeklini yani "Şa'rânî"yi tercih etmelerine rağmen, Vollers, "Şa'râvî" şeklini kullanılmasını gerektiren bazı nedenler bulunduğunu söylemektedir:

"Çünkü adının bu birinci şekli, adının verildiği Caminin kapısında Hicri 1188 yılından beri yazılı durmaktadır. Fransız araştırma gezisinin bir haritası da aynı şekilde Abdülvehhâb 'ın

neslinden gelen ve onun adının verildiği Caminin vakıflarını yönetenler de bu ismi kullanmaktadırlar. Edward William Lane de elli yıl önce Kahire 'de bu ismin yaygın bir şekilde kullanılmsına şahit olmuştur."

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî kendi hayat hikayesini anlattığı -otobiyografisi- Letâifu 'l-Minen adlı eserinde; 'Allah 'ın Kendisine İhsân Etmiş Olduğu Soy Yüceliği' bahsinde soy şeceresini şöyle sıralamaktadır:

Beni melikler ailesinden kıldığı için Allah Tealâ'ya hamd ederim. Ben -Allah Tealâ'ya hamd olsun- Abdülvehhâb b. Ali b. Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Zufâ b. Şeyh Musa -Behnesâ beldelerinde Ebu'l-İmrân diye bilinir- altıncı göbekten dedem İbnu's-Sultan Ahmed'dir, (onun soyu ise:) İbnu's-Sultân Said, İbnu's-Sultân Kâşîn, İbnu's-Sultân Mahyâ, İbnu's-Sultân Zûfâ b. Reyyân, İbnu's-Sultân Muhammed, İbn Mûsâ, İbnu's-Seyyid Muhammed b. el-Hanefiyye, İbnu'l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib (kerremallâhü vecheh ve radıya'llâhu anh)"

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî eski soy şeceresinde, Muhammed b. el- Hanefiyye'den önce iki ismin silinmiş olduğunu ve bunların kim olduklarını bilmediğini söyler.10 Şa'rânî, Tilimsan'ın (şimdiki batı Cezâyir) Benu Zuğla sultanlarının bir torunudur.11 O, yedinci göbekten dedesi Sultan Ahmed'in Şeyh Ebû Medyen el-Mağribî (öl.707/1307) döneminde Tilimsan şehrinin sultanı olduğunu ve dedesi ile Ebû Medyen arasında şu konuşmanın geçtiğini nakleder:

- "Nesebin kime dayanır? "
- "Babam Sultan Ahmed'dir."
- "Ben soy asaleti yönünden nesebinin kime dayandığını kastettim."
- "Soyum Muhammed b. el-Hanefiyye'ye dayanıyor."
- "Mülk, şeref ve fakr bir arada durmaz."
- "Efendim! Ben, fakr dışındakileri çıkarıp attım."

Bunun üzerine Şeyh Ebu Medyen, dedemi yetiştirdi ve tarikat yolunda kemâle erince ona Yukarı Mısır'a gitmesini emretti ve şöyle dedi: " 'Huv' tarafına git! Zira senin kabrin oradadır." Nitekim dediği gibi oldu.

Şa'rânî, beşinci kuşaktan dedesi Ebû Medyen'in hangi tarihte Yukarı Mısır'a gittiğini belirtmemektedir. Ancak, bu zatın Huv şehrinde başarılı bir davet hizmeti gördükten ve Yukarı Said bölgesinde oldukça büyük bir kalabalığın tasavvuf yoluna girmesine vesile olduktan sonra 707 (1307) yılında vefat ettiği bildirilmiştir.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin ailesi hicrî dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar Yukarı Mısır bölgesinde ikamet etti. Bu tarihte ailesinin reisi olan Ahmed Şihâbuddin, Minûfiyye'de Ebû Şa'râ köyüne hicret etti. Burada ilim ve ibâdet için bir zâviye inşâ etti. Ahmed, 828 (1424) yılında vefat etti.

Şa'rânî'nin dedesi Ali b. Şihâb (öl.891/1486), yirmi yaşında hukûkî meselelere fetvâ vermek üzere icâzet almış ve öğrencilik yıllarında Zekeriyya el- Ensârî ile birlikte Ezher'de eğitim görmüş âlim ve tasavvuf ehli bir zâttı. Şa'rânî Tabakât'ında dedesinin geniş bir biyografisine yer vermiştir. Şa'rânî'nin hocalığını yapmış olan Zekeriyya el-Ensârî dedesi hakkında kendisine şunları söylemiştir:

" Deden Ali b. Şihâb, Ezher'de benim yakın arkadaşımdı.

Orada dedeni ve beni örnek olarak gösterirlerdi. Ne var ki o verâ konusunda benden üstündü... 'Minhâc', 'Şatıbiye' ve 'Minha' adlı üç eseri vardır. Gerek üç eserini ikmâl ettiği; gerekse yedi kırâat üzerine Kur'ân okuduğu sıralarda yaşı yirmi civarındaydı."

Ali b. Şihâb'ın, Şa'rânî'nin doğumundan önce Kahire'deki ulemâ ve sûfî çevrelerle olan ilişkisi Şa'rânî'nin ilmî ve mânevi gelişimine etkide bulunacaktır. Şa'rânî, eğitimine devam etmek için Kahire'ye gittiğinde dedesinin öğrencilik yıllarından el-Ezher'deki arkadaşı Şâfiî bir baş kadı olan Zekeriyyâ el-Ensârî, yönetimi altında eğitim göreceği kişi olacaktı. Ali b. Şihâb'ın şeyhi İbrâhim Matbûlî, Şa'rânî'nin en etkili mânevî rehberleri Ali el-Havvâs el-Burullûsî'nin de şeyhiydi. İbrahim el-Matbûlî, Ali b. Şihâb'ın kendi köyünde kurduğu zaviyeyi kırsal bölgedeki yolculukları sırasında ara sıra ziyaret etmişti. Bu ilişki, Şa'rânî'nin manevi gelişiminde büyük bir rol oynamıştır.

Şa'rânî, dedesinin ateş yemek, ateşe girmek, dil veya avuç üzerinde kılıç gezdirmek gibi bazı tarikatların nâhoş uygulamalarına muhalefet ederek bu uygulamalara kendi beldesinde izin vermediğini söyler.

Şa'rânî, Resûlullah'ın neseple böbürlenmeyi yasaklamasından dolayı, dedesi, babası ve amcalarının neseblerini gizli tuttuklarını ancak kendisinin, nesebinin tamamen unutulacağından endişe ettiği için eserlerinde soyu ve sülalesi hakkında bilgi verdiğini söyler. Ayrıca Şa'rânî amcasının oğlu Kemâleddin'den, asil soylarının, hanelerinin zayıflamasından ve tükenmesinden korkan, hilafetin amcalarının çocuklarına geçmesinden çekinen Abbasi halifesi Sîdî Ya'kub'u tedirgin ettiğini bunun üzerine ailelerinin şecerelerini imhâ etmesi için rüşvet verdiğini nakleder. Ancak Şa'rânî, ailesini herhangi bir halifelik iddiasında bulunmaktan sakındırmıştır:

"Ömrüm hakkı için, Şerifler bu işe bizden daha layıktırlar.

Çünkü Mısır'da sayı bakımından daha fazladırlar. Allah onların sayısını artırsın. Bizlere de onların değerini anlamayı ve hizmetlerinde bulunmayı nasip eylesin..."

B- Doğumu ve Mısır'a Göç Etmesi :

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, 899/1493-94 yılında anne tarafından dedesinin memleketi olan Kalyubiyye şehrinin Kalkaşende köyünde dünyaya gelmiştir.

Şa'rânî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda farklı rivayetler

kaydedilmiştir. Ali Mübârek, Şa'rânî'nin 898 yılının ramazan ayının yirmi yedinci gecesinde doğduğunu bildirmiştir. Ancak Şa'rânî, Letâifu'l-Minen adlı eserinde "911 yılının başlarında Mısır'a geldim. Bu sırada on iki yaşındaydım" demektedir. Bu ifadesine göre Şa'rânî 899/1493-94 yılının başlarında doğmuştur. Malîcî'de bu tarihi vermektedir. Şa'rânî'nin doğum tarihi olarak onun biyografisini ele alan kaynaklarda rastlayamadığımız 897 (1491-1492) yılı da zikredilmiştir.

Şa'rânî'nin doğmuş olduğu Yukarı Mısır bölgesinin, tarih boyunca mistik ve tasavvufî bir geleneğe sahip olduğu görülmektedir. Bu bölge, Mistisizm, Hellenizm, Hristiyanlık ve son olarak İslâmiyet'in geliştiği bir bölgedir. Nitekim, Yeni Eflatuncular ekolünün öncüsü Plotinus, Mısır'da doğmuştur. St. John'un, mistisizminden etkilendiği Yahudi Philo bir İskenderiyeli idi. Yine Mısır çöllerinde yaşayan Hristiyan münzeviler St. Macarius ve Lycopolisli John gibi ünlü mistikleri benimsemişlerdir. Öğretileri geç devir tasavvuf akımına

temel olan ilk İslâm mistiklerinden Zunnûn el-Mısrî (öl.245/859) de bir Yukarı Mısır yerlisidir.

Şa'rânî, doğumundan kırk gün sonra babasının köyü olan Ebû Şa'râ'ya götürüldü. Şa'rânî'nin âilesi köylerinde toprak sahibi olup geçimlerini bu topraklardan sağlamışlardı. Şa'rânî'nin babası Ahmed Şihâbuddin, tarımla uğraşmanın yanı sıra köylülerin vergilerini kaydeden bir kâtip olarak hizmet etmiştir. Ahmed Şihâbuddin fıkıh, hadis, nahiv ve Kur'ân ezberinde eğitim görmüş bir âlimdi. Ahmed Şihâbuddin, babası Ali gibi Kahire'de ilim tahsil etmiştir. Salih Bulkinî, Yahya el-Münâvî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimlerden ders almıştır. Malicî, el-Menâkibu'l-Kübrâ adlı eserinde Ahmed Şihâbuddîn'in şiirler yazdığını, vaaz verdiğini ve astronomi hakkında bilgi sahibi olduğunu kaydeder.

Babasının gözetimi altında ilk eğitimini alan Şa'rânî, babasından Kur'an-ı Kerîm ve hadis dersleri almıştır. Kurân-ı Kerîm'in bazı kısa sürelerini ve bazı hadisleri onunla birlikte okumuştur. Şa'rânî, babasının tasavvufla olan ilişkisinden bahsetmemiş ve Tabakâtu'l-Kübrâ adlı eserinde onun biyografisine yer vermemiştir. Halbuki Şa'rânî, dedesi ve kardeşi Abdulkadir'in tasavvufî yönleri hakkında bilgiler vermiştir. Şa'rânî'nin, babasının tasavvufla olan herhangi bir ilişkisine değinmemesi ve Tabâkâtta biyografisine yer vermemesi onu tasavvuf ehli olarak görmediğini göstermektedir. Ahmed Şihâbuddin 907/1501 yılında vefat etmiştir.

Babası Ahmed Şihâbuddin'in ölümünden sonra Şa'rânî, kardeşi Abdulkadir ile (öl.956/1549) çalışmalarına devam etti. Daha sekiz yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek hafız oldu. Şa'rânî, Kur'ân-ı Kerîm'in yanı sıra Ebû Şuca' ve el- Ecrûmiyye adlı eserleri ezberlediğini ve kardeşi Abdulkadir'e okuyarak mütalaa ettiğini bildirmiştir. Şa'rânî, kardeşi Abdulkadir'den sûfî, âlim ve dedeleri tarafından kurulan zâviyenin yöneticiliğini yapmış birisi olarak bahsetmektedir. Şa'rânî, kardeşinin tevekkül inancına bağlılığını gösteren bir menkıbe nakleder. Zaviyenin kavunları ve ürünlerinin çalınmaması için önlemler almaktansa Abdulkadir, 'herkes rızkını Allah'tan alır' düşüncesiyle hiçbir önlem almamıştır. Şa'rânî olgunluk çağına erdiğinde hac ibâdetini yerine getirmek üzere Mekke'ye ilk defa kardeşi ile birlikte gitmiştir. 956/1549'da vefat eden Abdulkadir, Ebû Şa'ra'da gömülmüştür.

C- el-Gamrî Medresesi ve Ümmü Havand Zâviyesindeki İkâmeti:

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî de dedesi ve babası gibi ilim tahsil etmek için Kahire'ye gitmiştir. Böylece o, Kahire'de eğitim gören ailesinin üçüncü kuşağı olmuştur. Ancak o, babası ve dedesi gibi Kahire'den geri dönmeyecek, sonraki yıllarında Mısır'daki en zengin sûfî zâviyelerden birisine başkanlık etmek için başkentte kalacak ve geç dönem tasavvufun, büyük şahsiyetlerinden birisi olacaktı. Şa'rânî on iki yaşında iken kasabanın mübâşirlik görevini sürdüren Şeyhu'l-Hidr tarafından Kahire'ye getirildi. Bu dönemde Şa'rânî'nin bakımını o üstlenmiştir. Öldüğünde Şa'rânî'ye mîras da bırakmış, ancak Şa'rânî bu mirası hukûkî vârislere geri verdiğini ifade etmiştir. Şa'rânî, Kahire'de şehrin girişinin kuzeyinde yer alan Bâbu'ş-Şa'riyye mahallesindeki el-Gamrî Camisine yerleştirildi ve on yedi yıl burada ilim tahsil etti. Şa'rânî, Kahire'ye gelişini ve el-Gamrî Camisindeki ikâmetini şöyle anlatır:

"Kahire 'ye gelişim 910 yılının başlarındaydı. O zaman on iki yaşındaydım. Sîdî Ebu'l-Abbas el-Gamrî Camisine yerleştim. Allah Teâlanın, bu Caminin hocasının ve çocuklarının kalbinde bana karşı yarattığı şefkat sayesinde onların aralarında onlardan birisi gibi

kaldım. Yediklerinin aynısını yedim, giydiklerinin aynısını giydim. Temel şerî kitapları ve onlardan önce okunacak alet ilimlerine ait kitapları hocalara okuyup ezberleyene kadar onların arasında kaldım. O günden beri -Allah'a hamdolsun- çeşitli günahlara düşmekten açık bir şekilde korundum ve halk nazarında inanılır birisi olarak hayatımı sürdürdüm.

Bana çoğu zaman altın, gümüş, değerli elbiseler teklif ediyorlar. Ben ise onları kimi zaman reddediyor, kimi zaman da alıp Caminin ortasına bırakıyordum,ve civarda yaşayanlar da bunları alıyordu." Gamrî Câmi-Medresesi'nin kurucusu, Kahire ve yakın bölgelerde oldukça aktif bir rol oynayan Muhammed İbn Ömer el-Gamrî idi. Oğlu Ebu'l-Abbâs el- Gamrî (öl.905/1149-50) babasından görevi aldı ve faaliyetleri devam ettirdi.

Caminin kurucusunun torunu Hasan el-Gamrî (öl.939/1532/33) Şa'rânî'nin yakın bir arkadaşıydı. el-Gamrî Camisinin imamı Âminuddîn, Şa'rânî'nin ilk hocasıydı.

Şa'rânî, el-Gamrî Camisinde geçirmiş olduğu on yedi yıl boyunca zamanını zühd, ilim ve ibâdetle geçirdiğini, ibâdet ettiği uzun geceler boyunca uyanık kalabilmek için boynuna halat bağladığını, kendisini kırbaçladığını veya soğuk suda elbisesini ıslattığını bildirmiştir.

Şa'rânî, otobiyografisinde Kahire'deki ilk yıllarında yoksulluk çektiğini anlatır. O, insanların sebze ve meyve yıkadıkları yerlerde bırakmış oldukları sebze kabukları ve kökleri arasında artık yiyecekler aradığını anlatır. Şa'rânî, o dönemde pek çok sûfînin yaptığı gibi cenaze namazı kıldırarak ufak bir gelir elde etmiştir. Cenazeler azaldığı zaman üzüldüğünü hissetmeye başladığı anda suçluluk duyarak bu uygulamayı terk ettiğini söyler.

Şa'rânî'nin çocukluğunun nasıl geçtiği ve yetişme tarzı üzerine birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kremer ve Nicholson, Şa'rânî'nin çocukluğunda dokumacılıkla iştigal ettiğini söylerken, yine bir müsteşrik olan Vollers ise şunları söylemiştir:

"Şa'rânî'nin özel hayatında dokumacı olduğu malûmtı Von Kremer'in bir yanlış anlaması sebebiyledir. O, tüm yaşamını ibâdet ve eğitime adamıştır." Şa'rânî'nin bu konuda söyledikleri ise şunlardan ibârettir:

"Allah Teâlâ'nın bana ihsan ettiği nimetlerden birisi de, çocukluk yıllarımdan itibaren beni ilim talebinden ve ibâdetten alıkoyacak herhangi bir engelin söz konusu olmamasıdır. Dünyada aza kanaat etmem bana, giydiğim elbise ve yediğim et olmuştur. Bu kanaattir ki, dünyalık için herhangi bir kimse karşısında zillete düşmekten müstağni kılmıştır. Büluğ çağına vardığım günden itibaren ne herhangi bir sanata bulaşmak ne de dünyevî bir karşılığı olan bir vazifede bulunmak benim için vâki olmuş değildir. Hak Teâlâ şu anıma kadar beni, hiç ummadığım yerlerden rızıklandırmaya devam etti. Nicelerinin bana teklif ettiği bin dinarı ve daha fazlasını tek kuruşunu kabul etmeden reddetmişimdir. Nice ticaret erbabı ve ileri gelen kişiler bana altın ve gümüş getirdi de, ben onları el-Gamrî Camisinin sahanlığına saçtım, düşkünler gelip topladı..."

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, el-Gamrî Camisinde bir yandan bu caminin ilk hocası Âminuddîn'den şerî ilimleri tahsil etmiş, diğer yandan derin bir şekilde mânevi gelişimini etkileyen tasavvufî çevrelerle ilişki kurmaya başlamıştı. Tanta'da Ahmed el-Bedevî Camisinden sonra Mahyâ zikirlerini 897/1491-92 el-Ezher'e de taşıyan Nureddin Ali eş-Şûnî (öl.944/1537-38) ile tanıştı. Şa'rânî yedi yıl boyunca onunla birlikte el-Ezher'deki mahyâ zikirlerini katıldıktan sonra Şûnî, onu bu toplantıyı 918/1512-13'ten sonra el-Gamrî Camisinde yönetmesi için yetkilendirdi.

Mahyâ zikirlerini el-Gamrî Camisinde düzenlemeye başladıktan sonra Şa'rânî'nin şöhreti oldukça artmıştır. Bu durum bir grup arkadaşının kıskançlığına yol açmış ve onları harekete geçirmiştir. Onlar, mahyâ ve zikir toplantılarına katılanlara rahat vermemeye başladılar. Çünkü onlara göre caminin lideri Ebu'l-Hasan el- Gamrî'ye (öl.939/1529) rağmen Şa'rânî tercih edilir olmuştu. Şa'rânî bu sebeplerden dolayı el-Gamrî Camisini terketmek zorunda kalmıştır. Ali Mübarek ise el-Hitatu'l- Cedîde isimli eserinde Şa'rânî'nin doğduğu 'Kalkaşende' âlimlerini zikrederken Şa'rânî'nin de biyografisine yer vermiş, onun el-Gamrî Camisinden Ummu Havand medresesine taşınmasını şu şekilde anlatmıştır:

"Tabakât'ında eş-Şeyh Ebu'l-Abbâs el-Gamrî'nin biyografisini verirken naklettiği üzere on yedi yıl el-Câmiu'l-Gamrî'de ikâmet etmiştir. Orada ilim ve kitap şerhleri ezberlediğini, sûfîyoluna girdiğini, 918 senesinde Peygamber (s.a.v.) 'e Dua Meclisi meclisu's-Salât, düzenlediğini anlatır. Daha sonra el-Gamrî Camisinden Kâfur el-Ahşidî sınırındaki Ummu Havend olarak bilinen medreseye taşındı. (Şa'rânî bu câmiden ayrıldı) Çünkü, el-Gamrî ehlinden bir grup dua meclisinde insanları kendisinde toplaması üzerine onu kıskandılar, ona karşı kötü niyetli planlar düzenlediler, zikre dillerini uzattılar, onun hakkında kötü sözler söylediler ve onunla (Şa'rânî ile) birlikte Peygamber (s.a.v.) 'e düzenlenen zikir ve salât meclislerine gelmeyeceklerine dair mushaf üzerine yemin ettiler."

Abdulhafîz Ferağlî, Abdulvehhâb eş-Şa'rânî İmâmu'l-Karni'l-Aşir adlı eserinde Şa'rânî'nin el-Gamrî Camisinden Ummu Havand Medresesine taşınmasını şu şekilde açılar:

"Bazı tarihçiler, Şa'rânî'nin el-Gamrî Camisinden yeni mekanına taşınmasının sebebi hakkında görüşler bildirmişler ve bu konu hakkında muhtelif sebepler zikrederek Şa'rânî'nin değerini düşürmeye çalışmışlardır. Ancak temel sebep kalplerin ona sevgi beslemesi ve ona yönelmesiyle, ziyaret edenlerinin ve ona itimad edenlerin çoğalmasıyla Şa'rânî'nin elde etmiş olduğu nüfuzla ilgilidir. Bu durum çevresindeki komşuların ve Camide kendisiyle birlikte ikamet edenlerin kıskançlığına sebebiyet verdi. Böylece onlar, ona rahatsızlık vermeye başladılar ve onu oradan taşınmaya zorladılar."

Şa'rânî, el-Gamrî Camisinden ayrılmak zorunda kaldıktan sonra hiçbir zaman onlara kin beslemediğini belirterek, zâviyesine yardım etmek üzere gelen kimseleri el-Gamrî Medresesi, Abdulkâdir Kâdirî Zâviyesi, Ali el-Marsâfî Zâviyesi gibi Kahire'nin diğer medrese ve zaviyeler yönlendirdiğini bildirir.

Şa'rânî, on yedi yıl ikâmet ettiği el-Gamrî Camisinden ayrılarak 927 yılında Kâfur el-Ahşidî geçidindeki Ummu Havend Medresesi'ne taşınmıştır. Şa'rânî, entrikaların ve kıskaçlıkların olduğu bir ortamdan huzurlu bir ortama yerleşmiş ve mihnet dönemi sona ermiştir. Şa'rânî bu medresedeki ikâmeti boyunca Hz. Peygamber için düzenlenen zikir toplantılarını rahatça gerçekleştirme imkânına sahip olmuş ve bu toplantılara katılan pek çok üst düzey devlet yetkilileriyle tanışma imkanına sahip olmuştur. Böylece şöhreti giderek daha da artmıştır.

Şa'rânî, Ummu Havand Medresesindeki ikametinden sonra bu medresede tanıştığı devlet yetkililerinden birisi olan Muhyiddin el-Uzbekî tarafından kendisi adına yaptırılan zâviyesine taşınmıştır.

E- Şa'rânî Zâviyesi:

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin yıldızı Muhyiddin el-Uzbekî tarafından kendisi için bir zâviye inşâ etmesinden sonra parlamış ve bu zâviyede Kahire toplumundaki nüfûzu oldukça artmıştır. Ali Mübârek, Şa'rânî'nin bu zâviyeye yerleştikten sonraki nüfûzunu şöyle anlatır:

"Emirler ve Arap reisleri daima ona olan sevgilerini ifade etmişlerdi. Bu öyle bir sevgiye ulaşmıştı ki, hiç kimse onun görüşünü almaksızın bir göreve kabul edilmemiştir. Emirler sık sık zâviyesinin yanından geçtiğinde maiyetini kapıda durdurarak zâviyeye girmiş, şeyhin elini öpmüş, ve bu görüşmeden cesaret alarak geri dönmüştür. O, Kahire 'de en sık ziyaret edilen en meşhur şeyh konumuna yükselmiştir. Büyük küçük herkes ondan nasihat istemiştir..."

Muhyiddin el-Uzbekî Şa'rânî'nin Ummu Havand medresesinde tanışmış olduğu devlet görevlilerinden birisiydi. Şa'rânî'nin biyografisini yazanlar Muhyiddin Abdulkadir el-Uzbekî tarafından Şa'rânî için inşâ edilen zâviye ve kaynağı hakkında farklı görüşler öne sürülmüşlerdir:

a) Ali Mübarek'e göre Kadı Muhyiddin el-Uzbekî, hem Memlük hem de Osmanlı yönetimi altında divan yönetiminin başkanı olan Şerefeddin İbn Harazî el- Kutbî'nin bir akrabasıydı. Bu yüksek görevde bulunan akrabası Abdulkadir'e onu arazi memuru olarak tayin ederek yardım etmek istemiştir. Böylece Abdulkadir kendi adına kaydettiği pek çok arazi toplamıştır. Gerçek sahipleri ise arazilerinden yoksun bırakılmıştır. 930/1534 yılında Sultan Süleyman yönetimi altında Osmanlı Devletinin Mısır'ı ikinci fethinden sonra vali Ahmet Paşa ayaklanması bastırıldığı zaman yetkililer toprak kaydının yeniden düzenlenmesine çalışmışlardır. Kadı, topraklarının haciz edileceğinden korkmuş böylece, Darbu'l-Kâfûrî'nin önündeki Hâkimî Kanalı üzerine bir medrese inşâ etmiş ve tüm arazi mallarını dinî bir vakıf olan bu Camiye bağışladıktan sonra, Şa'rânî'yi oranın başına getirmiştir. O, bu şekilde arazileri hacizden ve soruşturmadan korumak istemiştir. Bu vakıf, Şa'rânî, torunları ve câminin sakinleri için ekonomik bir güven sağlamıştır.

b) Mâlicî'ye göre ise, Kadı Muhyiddin'in kendisi Kahire'deki divânın baş sorumlusuydu. Mısır'ı fetheden Sultan Selim, arazi kayıtlarını kontrol ettiğinde ona sinirlenmiş ve onu idam etmekle tehdit etmiştir. Kadı, Şa'rânî'nin o dönemdeki ikâmetgâhı Ummu Havand Zaviyesinde gizlenmiş ve bu sıkıntıdan kurtulursa Şa'rânî'ye bir câmi inşâ edeceğine söz vermiştir. Sultan Selim, Kahire'deki tüm din âlimleriyle görüştükten sonra ona toplantılara alışık olmayan genç bir sûfî şeyhin yokluğu haber verilmiştir. Böylece Sultan Selim, Şa'rânî'nin yanına gitmiş ve ondan o kadar etkilenmiş ki, Kadının hayatı için gösterdiği mazeretine rıza göstermiştir.

c) Mâlicî ikinci bir görüş daha aktarır. Buna göre, kadının idamına karar veren Sultan Selîm'in kendisi değil komutanlarından birisiydi. Kadı, Şa'rânî'nin zâviyesine gizlendiğinde Şa'rânî ona bir kalfa vererek onu komutana götürmesini emretmiştir. O, bunun üzerine affedilmiştir.

Şa'rânî'nin zâviyesi hakkındaki şüpheler üzerine yetkililer zâviyenin mâlî kaynakları hakkında soruşturma başlattılar. Hüsrev Paşa (941-942/1534-1535) döneminde ve 958/1551'de Ali Paşa yönetiminde gelirlerin genel bir incelemesi yapıldı. Osmanlı vakıf kâtibi Şa'rânî'nin zâviyesinin durumunu İstanbul'daki yetkililere bildirdi. Bunun üzerine zâviyenin gelirleri geçici olarak askıya alındı. Şa'rânî, suçsuzluğunu bertaraf ederek kendisi için bir parça ekmeğin yeterli olacağını ve tüm sorumluluğu üstlendiğini, kâfirlerle mücadele ettiği için devletin daha fazla ihtiyaç sahibi olacağını yetkililere bildirdi. Sorun, Şa'rânî'den İstanbul

sultanının başarısı için dua etmesi istenerek çözümlenmiştir. Şa'rânî böylece yönetimin de desteğini arkasına alarak şöhretini daha da arttırmış ve bu tarihten sonra zâviye ile ilgili herhangi bir sorun vukû bulmamıştır.

Şa'rânî, divân üyelerinin soruşturması esnasında kendisine şunların söylendiğini belirtir: "Paşa sana vakıfların gelirlerinden yararlanmana izin verdi. Şu anda sen helâl yiyorsun "

Şa'rânî zâviyesinde ikamet edenlerin bu duruma sevindiklerini ancak kendisinin sevinmediğini şöyle anlatır:

"Biliyorum ki, paşa benim sâlih bir kişi olmamdan çekinmedi. O, arazinin bir tek karışını bana vermek istemedi. Sultana ulaşmış olan bir haberden sonra araziyi bana verdi." *

Şa'rânî Letâifu'l-Minen' de zâviyesinden övgü ile bahseder. Orada gece ve gündüz sürekli dua, zikir ve çalışma vızıltılarının işitildiği bir yer olduğunu söyler. orada ikâmet edenlerin çalışmalarının ve oradaki eğitimlerinin temel olarak Kur'an, hadis, fıkıh ve tasavvuf dallarına dayandığını gösterir :

"Allah'ın bana ihsan ettiği nimetlerden birisi, gece ve gündüz zâviyemde sürekli olarak Allah zikrini, Kur'ân ve hadis kıraatlerini işitmiş olmamdır. Bir okuyucu başka birisi başlayıncaya kadar okumasını bitirmemiş, bir hadis kitabı okuyan başka bir kitaba başlayınca kadar, bir tasavvuf kitabı okuyan başka bir kitaba başlayıncaya kadar, bir fıkıh kitabı okuyan da başka bir kitaba başlayıncaya kadar okumasını bitirmemiştir. Bu ise şu anda Mısır'daki zâviyelerden çok azında görülebilecek bir durumdur."

Bununla birlikte Şa'rânî, zâviyesinin geçmişteki meşhur sûfîlerin zâviyelerinin başarısına sahip olmadığını, el-Gamrî ve Muhammed Şinnâvî câmilerinin ve Tantâ'daki Ahmed el-Bedevî türbesindeki zâviyenin zâmanının eşsiz örnekleri olduğunu ileri sürmüştür.

Şa'rânî, her gün zâviyesinde yaklaşık 200 kişi barındığını, bunların doksanının âmâ olduğunu, yetmişinin ise kadın ve çocuk misafirlerden oluştuğunu söyler. Şa'rânî'nin zâviyesi, hem bir eğitim kurumu hem de misâfirler ve Şa'rânî'nin müridleri için bir ikâmetgâhtı. Burada ikâmet eden sûfîler hocaları gibi eğitimleri esnasında maddi açıdan sıkıntı çekmemişlerdir.

Şa'rânî, bu zâviyenin yöneticiliğini sürdürürken yardım ettiği kişilerin isimlerini, yardım edilen eşyâların tam niteliklerini ve fiyatlarını zikretmiştir. Ayrıca zâviyeye yardımda bulunanların da listesini, kendisine hediyeler gönderen sûfîlerin, kadıların, emirlerin isimlerini de zikretmiştir. Kıtlık yılı olan 963-1565-66 yılında zâviyede ikâmet eden öğrencilerine tahıllarını fakirlerle paylaşmalarını istemiştir.

Şa'rânî'nin zâviyesinin bir zühd zâviyesi olmadığı hatta zengin bir vakfa sahip olan bir kurum olduğu görülmektedir. Şa'rânî, yöneticilerden gönderilen hediyeleri kabul etmediğini ya da fakirlere dağıttığını belirterek, zâviyesinde ikâmet etmediğini evinden zâviyesine yürüyerek gittiğini özellikle vurgular. Şa'rânî, dört eşi ile birlikte zâviyenin yakınında bir evde ikâmet etmeyi tercih etmiştir.

Şa'rânî'nin ikâmet ettiği medreselere ve zâviyelere göre ilmî eğitimini şöyle tasnif etmek mümkündür:

Bazı eserlerde Şa'rânî'nin Kahire'ye geldikten sonra el-Ezher'de ikamet ettiği ve burada eğitim gördüğü ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ancak, Şa'rânî bazı el- Ezher âlimlerinden ders aldığını belirtmesine rağmen el-Ezher'de yerleşik bir öğrenci olduğundan bahsetmez.

Şa'rânî'nin Kâhire'ye geldiğinde ilk ikâmetgâhı olan el-Gamrî Camisi medresesi, onun ilk eğitimini aldığı ve devrin büyük âlimlerinden tefsir, hadis, fıkıh, kelâm dallarında pek çok eser mütalaa ettiği ve buradaki ikâmetinin sonlarına doğru tasavvufla tanıştığı dönemdir. el-Gamrî Camisinden ayrıldıktan sonra Ummu Havand Medresesinde ve kendi adıyla kurulan zâviyede tasavvuf eğitimine vermiş ve eserlerinin büyük çoğunluğunu bu medreselerdeki ikâmeti esnasında telif etmiştir.

F- Ailesi:

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Hz.Peygamberin vasiyetlerinden birisinin evlenmeyi bekarlığa üstün tutmak olduğunu belirterek erken evlenmenin yararlarını uzun uzun anlatır. Ancak "erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur " ayetine işaret ederek evlenecek kişinin bir kazancının olması gerektiğine, aksi takdirde erkeğin kadınla aynı mertebede olacağına ve ona bir üstünlük sağlayamayacağına inanır. Şa'rânî, ilim tahsili ile meşgul olduğu için, erkenden bir aile kurmadığını belitir ancak otuz yaşına kadar kendisini iffetli tuttuğu için Allah'a hamdeder

Şa'rânî'nin müslüman geleneğin aksine eserlerinde hanımlarından, onların dindarlıklarından, ve ahlâki özelliklerinden sık sık bahsetmesini bazı batılı yazarlar da takdire şayan görmüşlerdir. Şa'rânî'nin hanımlarına ve genel olarak kadınlara karşı saygısı kişiliğinin oldukça câzip bir özelliği olarak görülmüştür. Letâifu'l- Minen adlı otobiyografisinde Şa'rânî, dört hanımının da sâlih kişiler olmasını Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetlerden birisi olarak görür. Şa'rânî'ye göre sâlih bir eşe sahip olmak Allah'ın en büyük nimetlerinden birisi olmasaydı Allah, peygamberi Zekeriyya (aleyhisselâm)'ya **"eşini kendisi için ıslâh ettik"** buyurmazdı."

Şa'rânî'nin ilk hanımı, Sidî Ahmed el-Behlûl'un tavsiye üzerine evlendiği, Halil el-Kasabî'nin kızı Zeynep idi. Diğer iki hanımı Hâlime ve Fâtıma da Garbiyye şehrindendi. Şa'rânî, Kahire toplumundan evlenmekten kaçınmış, hanımlarını hayatı boyunca güçlü bağlar kurmak istediği Garbiyye şehrinden seçmiştir. Şa'rânî'nin dördüncü hanımı ise tek oğlunun annesi Ummu'l-Hasan idi. Ummu'l-Hasan, Sidî Medyen el-Eşmûnî'nin oğlu Sîdî Ebu's-Suûd'un kızıydı. Ummu'l-Hasan bir "seyyide" ya da "şerîfe" (Hz. Peygamberin soyundan gelen) olup, dedesinin zaviyesindeki yaşam hakkında Şa'rânî'yi bilgilendirmiştir.

Şa'rânî,dört hanımının da sâlih kişiler olduklarını söyleyerek, alçakgönüllülükleri, dindarlıkları, hayırseverlikleri ve tutumlulukları nedeniyle onları över. Onların bir saat dahi abdestsiz gezmediklerini, namazlarını tam vaktinde edâ ettiklerini, gece ibâdetlerine de devam ettiklerini belirterek hanımları içerisinde en dindâr olanının Fâtıma olduğunu belirtir. Fâtıma'nın gece boyu namazlarda kendisine eşlik ettiğini, bir rekatta Kur'ân'ın dörtte birini okuduğunu, çocuğunun ağlaması dışında namaza kendisiyle birlikte devam ettiğini anlatır.

Onların tek bir gün dahi hastalıkları dışında çarşıdan bir şeyler satın almak üzere kendisinin vaktini almadıklarını söyler.

Şa'rânî, Ummu Abdurrahmân'ı Mekke'ye beraberinde götürdüğü zaman yol üzerindeki Akabe kasabasında gezintiye çıkmayan kafiledeki tek kadın olduğunu anlatarak, kendisinden hem daha düşünceli hem de daha kuvvetli bir irâdeye sahip olduğunu belirtir:

"Eşim Abdurrahman'ın annesi Fâtıma benimle birlikte üç defa Hicaz'a gelmişti. Mekke'ye varıncaya kadar oradan da evine dönünceye kadar binmiş olduğu deveden inmemişti. Dağ yolunda yokuş çıkarken dahi deve semeri üzerindeki örtülmüş mahmil içinde otururdu. Diğer büyük kimselerin eşleri iniş ve yokuşlarda develerinden indikleri halde o inmezdi. Hiçbir zaman bir merkebe bindiğini görmedim. 'hiçbir kimsenin beni görmesini istemem' derdi. Kendisi bir zamanlar göz ağrısı çektiği için kendisine izin verdiğim halde göz hekimi o kadar uğraşmasına rağmen bir türlü gözüne bakmayı ona göre ilaç tavsiye etmeyi başaramamıştı. Ben de kendisini bir türlü ikna edememiştim. Gözünün acısı geçinceye kadar sabır göstererek bu acıya katlanmıştı. Hatta bu yüzden sol gözü, sağ gözüne göre daralmış ve bugüne kadar öyle kalmıştır..."

Şa'rânî'nin sunmuş olduğu anekdotlardan dindâr ve güçlü bir kadının portresi ortaya çıkar. Şa'rânî'nin eserlerinde, Fatıma'nın ve diğer hanımların örnekleri, Allah'a olan görevlerini ihmal etmeden sevecen bir aile meydana getiren uygun birer müslüman eş modelleri olarak sık sık görülür.

Şa'rânî'nin Letâifu'l-Minen'inde tek erkek çocuğu Abdurrahman'ın dışında Husnâ isminde bir kız çocuğuna da sahip olduğunu öğrenmekteyiz. Şa'rânî tek oğlu Abdurrahman'a karşı büyük bir sevgi beslemiştir. Şa'rânî, derslerine karşı oğlunun ihmâlkâr davranan tutumuna üzülmüş ancak daha sonra derslere yeniden bir ilgi duymaya başladığı zaman rahatlamıştır.

G- Halefleri ve Şa'rânîyye Tarîkatı'nın Gelişimi:

Şa'rânî'nin ölümünden sonra zâviyesinin yönetimi hakkında oğlu Abdurrahman ve yeğeni Abdullatif arasında anlaşmazlıklar çıktı. Abdullatîf, Şa'rânî gibi cömert bir kimse olduğu için zâviyede kalanlar onu, Abdurrahman'a tercih etmişlerdi. Şa'rânî'nin daha hayattayken oğlu Abdurrahman'ı paraya olan hırsından dolayı uyardığını öğrenmekteyiz. Bu yüzden zâviyede kalanların da tercihi ile zâviyenin idaresini yeğen Abdullatîf üstlenmişti. Abdullatîfin ansızın ölümü üzerine zâviyenin idaresini 1011/1603 yılında vefat edinceye kadar Şa'rânî'nin oğlu Abdurrahman üstlenmiştir. Muhyiddin el-Mâlicî Abdurrahman'ın cimriliğinden dolayı sevilmediğini ancak dedesinin kendisine sâdık kalan birkaç kişiden birisi olduğunu söyler. Ancak Mâlicî, Abdullatif'in âni ölümünü, rüyasında oğluna görünen ve onun hak ettiği görevi üstlenen akrabasını ortadan kaldırmayı vaad eden Şa'rânî'nin müdahalesi ile açıklar.

Abdurrahman, ikamet yerini Birketu'l-Fîl bölgesine taşımış, sadece cuma günleri zaviyeye uğramış ve bu yüzden zâviye yönetimini ihmal etmiştir. Sonuç olarak zâviye eski ihtişâmını kaybetmiştir.

Abdurrahman'ın yerine oğlu İbrahim ve sonra onun kardeşi Yahya geçmiştir. Her ikisi de zengin olmuş, yöneticilerle ve önemli sûfî çevrelerle iyi ilişkiler kurmuşlardı. Yahyâ (1065/1564), elli bir yıl tarikatın liderliğini yapmıştır. el- Menâkibu'l-Kübrâ Tezkiretu Uli'l-Elbâb fî Menâkibiş-Şa'rânî adlı eseriyle Şa'rânî'nin biyografisini ve Şa'rânî'den sonraki Şa'rânîyye tarikatını ele alan Muhyiddin el-Malîcî, Yahyâ döneminde tarikatın üyeliğine girmiştir. Mâlicî döneminde tarikatın diğer bir lideri Muslihiddin eş-Şa'rânî'ydi.

Câbertî el-Acâib adlı eserinde, Ahmed eş-Şa'rânî (1184/1770) ve oğlu Abdurrahman'ın biyografisini verir.97 Evliya Çelebi Seyehatnâme' sinde, on yedinci yüzyılda Şa'rânî mevlidinin seçkin ulemâ tarafından kutlandığını ve mânevîyatı yükselttiğini ancak câmilerin oldukça küçük olmasından dolayı katılan grupların geniş olmadığını gözlemlemiştir. William Edward Lane'in, The Manners and Customs of the modern Egyptians adlı eserinde, Şa'rânî tarikatı ismen zikredilmiştir.

Şazeliyye tarikatının bir yan kolunun kurucusu olan Muhammed İbn Halil el- Meşîşî el-Kâvukci (öl.1303/1888), Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin Letâifu'l- Mineri'inden oldukça etkilendiği eseri Şevâriku'l-Envâri'l-Celiyye fî Esânîdi's- Sâde'ş-Şâziliyye' de, Şa'rânî'ye kadar uzanan bir silsile zikretmiş, ve bir yerde şunları söylemiştir:

"Ben tasavvufta Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin bir öğrencisiydim. O, beni Şa'rânî ecdâdının yoluna kabul etti."

Ancak Kâvukcî'nin sıraladığı silsile bütünüyle, Muhyiddin el-Malicî'nin Şa'rânî'nin şeyhleri silsilesiyle veya Mâlicî'nin eserinin editörü Sefer eş-Şa'rânî tarafından eserin sonuna eklenen Şa'rânîlerin şecere ağacı ile örtüşmemektedir. Kâvukcî'de açıkça Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin tasavvufunu Şa'rânî soyundn gelen kimselerden değil, Muhammed el-Belhî eş-Şâzilî'den öğrendiğini söyler.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin soyundan gelen Sefer eş-Şa'rânî ise hem kendisinin hem de babasının bir sûfî olduğuna dair hiçbir şey ileri sürmemiştir.

On dokuzuncu yüzyıl Mısır tasavvufu hakkında en önemli kaynaklardan birisi olan Ali Mübarek'in (öl.1311/1893) el-Hitatu'l-Cedîde'sinde, Babu'ş-Şa'riyye mahallesinde Recep ayının yirmi yedinci gecesinden ay sonuna kadar devam eden mevlit kutlamalarından ve cumartesi günleri düzenlenen bir hadra'dan (dua ve zikir toplantısı) bahsetmekle birlikte bu tarikattan söz etmemiştir. Mc.Pherson da araştırmasında bu semtteki bir mevlitten söz etmiş ancak bu mevlidin Şa'rânî'nin mevlidi ile ilişkisinin olup olmadığını tespitedememiştir.
Yirminci yüzyıl Mısır'ında halkın dinî gelenekleri hakkında yapılan araştırmalar da, Şa'rânîyye tarikatından söz etmemişlerdir.

Tüm bunlar, Şa'rânîyye tarikatının on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar varlığını devam ettirdiğini, on dokuzuncu yüzyıl boyunca belirsiz olduğunu ve Şa'rânî mevlidinin yirminci yüzyıla kadar sürmüş olabileceğini göstermektedir.

H- Vefatı:

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, 961/1553 yılının başlangıcında 63 yaşındayken, rüyasında son yolculuğuna hazırlamasını söyleyen merhum şeyhlerini görmüştür.106 Kendisine son yolculuğuna hazırlanmasını söyleyenler arasında; Nureddin eş-Şûnî, kardeşi Abdulkâdir, Ebu'l-Hasan el-Gamrî yer almaktaydı. Şa'rânî'nin anlattığına göre kardeşi Abdulkadir rüyasında kendisine şunları söylemiştir:

"Yolculuk için hazırlan! Bizler 63 yaşının başında ölürüz."

Şa'rânî, bu rüyalar üzerine ölümünün yaklaştığı hissine o kadar kapıldı ki, yemek yeme, uyuma ve içme zevkini kaybettiğini, sarığını yıkamayı da ihmal ettiğini anlatır.108 Ancak bu rüyayla birlikte Şa'rânî, 12 yıl daha yaşamış, 973 yılının, Cemâziye'l-Evvel ayının ikinci veya başka bir versiyona göre beşinci günü yani, 1565 Aralığının yirmi beşinci veya Kasımının beşinci günü yetmiş dört yaşındayken, on bir gün hasta olarak yattıktan sonra vefat etmiştir.

971-973/1564-1566 yılları arasında görevde bulunan Mısır vâlisi Ali Paşa'nın yanı sıra, emirler, kazasker, kadılar, dört mezhebin fıkıh âlimleri, sûfîler ve halktan pek çok kişi onun cenazesine katılmıştır. Kalabalığın yaklaşık elli bin kişi olduğu, Şa'rânî'nin zâviyesi ile cenaze namazının kılındığı el-Ezher arasındaki tüm caddelerin dolduğu ifade edilmiştir.

Şa'rânî, vasiyeti üzerine, kendisi için inşâ edilmiş olan zâviyesinin yakınındaki bir mezara, Nureddin eş-Şûnî'nin yanına mezar bekçisi Emir Hasan tarafından defnedilmiştir. Şa'rânî'nin mezar inşaatının tam olarak öldüğü gün tamamlandığı söylenmiştir. 975/1567 üzerine bir kubbe inşâ edilen mezarı hala kendi ismini taşımaktadır.

Şa'rânî'nin biyografisini müstakil bir eserde kaleme alan Mâlicî onun fizikî eşkalini şöyle tarif etmiştir:

"O, kısa boylu, orta ağırlıkta ve açık kahverengi tenli birisiydi. Gözleri, siyah, kaşları kemer gibi uzanmaktaydı. Pürüzsüz yanaklı, kanca burunlu, oval ağızlı ve yuvarlak yüzlüydü. Üçte biri kahverengi olan yuvarlak bir sakalı vardı. **Sağ elinin işaret parmağı diğer tüm parmaklarından daha kısaydı.** Tasavvuf yoluna girdiği andan itibaren hep zemine doğru bakmış, gözlerini hiç yukarıya doğru kaldırmamıştır. O, bir taylisan [başları ve omuzları örten bir örtü] takar ve kaşkal giyerdi."

II- İLMÎ KİŞİLİĞİ:

A- Hocaları:

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin dedesi Ali b. Şihâb'ın ve babası Ahmed Şihâbuddin'in Kahire'de, kendisinden önce eğitim görmüş olmaları, ulemâ ve sûfî çevrelerle ilişki kurmaları, Şa'rânî'nin mânevî ve ilmî gelişimine yön vermiştir. Nitekim, Şa'rânî'nin fıkıh ilmindeki en önemli hocası Zekeriyyâ el-Ensârî (öl.925/1514), dedesinin el-Ezher'deki en yakın arkadaşlarından birisiydi. Şa'rânî'nin tasavvuftaki en önemli rehberleri olan Ali el-Havvâs (öl. 939/1532-33) ve İbrâhim el-Matbûlî de dedesinin en yakın arkadaşlarındandı.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Letâifu'l-Minen'de yaklaşık 50 âlimden ders aldığını belirtmiş ve hepsinin beğenisini kazandığı için Allah'a olan şükrünü ifade etmiştir. Şa'rânî, eserlerinde bu hocalarından bahsetmekle kalmamış, hocalarına karşı saygısının bir ifadesi olarak Tabakâtu's-Suğrâ' da kendileriyle mulâki olduğu ve kendilerinden ders aldığı hocalarının biyografilerini de vermiştir. Letâifu'l- Minen'de ise eğitiminde en büyük rolü oynayan hocalarını ve bu hocalarından okuduğu eserlerin isimlerini zikretmiştir. Şa'rânî'nin zikretmiş olduğu isimlere bakılacak olursa, o, Kâhire'nin en seçkin âlimlerinin gözetiminde yetişimiştir. Ayrıca, onların farklı fıkıh ekollerine mensup olmaları, hem fıkıh hem de tasavvuf birikimine sahip olmaları Şa'rânî'nin ilmî ve tasavvufî birikimine müsbet katkıda bulunmuştur. Hocalarının tümünün ilim ve ameli birleştirmiş olduklarını söyleyen Şa'rânî, tasavvuf ahlâkını sergilediklerine dair pek çok örnek vererek onların tasavvuf ehli olduklarını göstermeye çalışmıştır.

XIV. yüzyılda Kâhire'deki en önemli ilim merkezlerinden birisi olan el- Ezher'de hiçbir zaman eğitim görmemiş olmasına rağmen, Şa'rânî'nin zikretmiş olduğu bazı hocaları, el-Ezher'de ders vermiş, müftülük ve vâizlik görevinde bulunmuşlardır.

Abdulvehhâb eş-Şa'rânî'nin ilmî şahsiyetinin oluşumunda katkısı bulunan hocaları şunlardır :

1- Celâleddin es-Suyûtî (öl.911/1505)

2- Zekeriyyâ el-Ensârî (öl.925/1514)

3- Burhâneddin b. Ebî Şerif (öl. 923)

4- Kemâleddin et-Tavîl (öl.936/1529-30)

5- Burhâneddîn el-Kalkaşendî (öl.922)

6- Şihâbeddîn eş-Şişinî (öl.919/1513-14)

7- Nureddin el-Eşmûnî (öl.929)

8- Abdulkâdir en-Nakîb (öl.922)

9- Saadeddin ez-Zehebî (öl.939)

10- Abdulhak es-Sunbâtî (öl.931/1524-25)

11- Celâleddin es-Sekerî (öl.?)

12- Şemseddin ed-Dımyâtî (öl.?)

13- Şihâbeddîn el-Husâmî (öl.925)

14- Abdulhâlık el-Mîkâtî (öl.?)

15- Şemseddin el-Cezîrî (öl.)

16- Nureddin b. Nâsır (öl.?)

17- Ali eş-Şafiî (öl.?)

18- Şihâbeddin el-Kastallânî (öl.923)

19- Şihâbeddin es-Semnûdî (öl.?)

20- Şemseddin el-Fezzî (öl.?)

21- Cemâleddin es-Sâfî (öl.?)

22- Âminuddîn el-İmâmu bi-Camisi'l-Gamrî (öl.929/1522-23)

23- Nureddin es-Semhûdî (öl.?)

24- Molla Ali el-Acmî (öl.?)

25- Bedreddin el-Meşhedî (öl.?)

26- Nureddin el-Mahallî (öl.930/1523-24)

27- Şihâbeddîn el-Mesîrî (öl.?)

28- Ebu'n-Necâ el-Fevvî (öl.?)

29- Nureddin el-Cârihî (öl.931)

30- Şihâbeddin Abdulkâfî (öl.?)

31- Şihâbeddin er-Remlî (öl.957/1550)

32- Şemseddin ed-Devâhilî (öl.939/1532-33)

33- eş-Şeyh Mecellâ (öl.?)

34- Selahaddin el-Kalyûbî (öl.930/1523-1524)

35- İsâ el-Ahnâî (öl.?)

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, et-Tabakâtu's-Suğrâ adlı eserini üç bölüme ayırmış ve birinci bölümde mülâki olduğu ve ders aldığı hocalarının biyografilerine yer vermiştir. İlk olarak Celâleddin es-Suyûtî (öl.911/1505)'yi zikretmiştir. Şa'rânî, henüz bir çocuk iken babasının kendisi için Suyûtî'den onun tüm kitaplarını

öğretmek üzere bir icazet aldığını bildirir. Mâlicî, bunu Şa'rânî'nin yeteneklerini farkettiği için Suyûtî'nin bir kerâmeti olarak görmüştür. Şa'rânî, Celâleddin es- Suyûtî'ye hocası olarak yer vermiş, Kahire'ye ilk defa on iki yaşında geldiğinde 911/1505'te ölümünden bir ay önce onunla buluştuğunu, ondan sadece Kütüb-i Sitte den birkaç hadis ve el-Minhâc adlı eserden bazı fıkıh meseleleri okuduğunu anlatmıştır.

Suyûtî'nin eserlerinin ve görüşlerinin Şa'rânî üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Şa'rânî, fıkıhla ilgili değişik dinî meselelerde ve İbn Arabî hakkındaki görüşlerinde Suyûtî'den etkilenmiştir. Nitekim Şa'rânî, pek çok eserinde Suyûtî'den iktibaslarda bulunur. Suyûtî'nin et-Tahaddus bi-Nimetillâh adlı otobiyografisi ve bu eserde belirttiği otobiyografi yazım sebepleri, Şa'rânî'nin en önemli eserlerinden birisi olan, otobiyografisi Letâifu 'l-Minen için bir model teşkil etmiştir.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'ye en çok tesir eden ve ona hayatı boyunca rehber olan en önemli hocaları şunlardır:

Aa) Ders Aldığı En Önemli Hocaları:

1- Âminuddîn (öl.929/1522-23) :

Kâhire'ye geldikten sonra el-Gamrî Camisine yerleşen ve 17 yıl burada eğitim gören Şa'rânî'nin ilk hocası, bu Camisinin imamı Âmînuddîn'dir. Âminuddîn meşhur hadis ve târih âlimi İbn Hacer el-Askalânî (öl.852/1449)'nin bir öğrencisiydi. Olağanüstü güzel sesi sayesinde , Sultan el-Gavrî döneminde Kahire'ye gelen Sultan Selim'in kardeşinin imamlığını yapmıştı. Şa'rânî, Yavuz Sultan Selim'in kardeşinin el-Gavrî döneminde Mısır'a geldiğini ve hutbe vermek, imamlık yapmak üzere bir imâm istediğinde, Mısır halkının Âminuddin üzerinde birleştiğini belirterek, Rum diyarına gidinceye kadar Aminuddin'in ona imamlık yaptığını bildirir.

Şa'rânî, hocası Âminuddin'i, muhaddis, fakih, kurrâ, usul, nahiv-sarf âlimi ve sûfî olarak vasıflandırmış ; fıkıh, hadis, tefsir, usul ve nahiv ilimlerini aldığı ilk hocası olarak takdim etmiştir. Şa'rânî, Letâifu'l-Minerf de bu ilim dallarında Âminuddin'den okumuş olduğu eserlerin geniş bir listesini vermiştir. Şa'rânî hocasını şöyle anlatır:

"30 yıl onun yanında kaldım, asrımızdan hiç kimsenin onun tevazusuna, zühdüne ve alçak gönüllüğüne sahip olduğunu görmedim "

2- Zekeriyya el-Ensâri (925/1514):

Zekeriyyâ el-Ensârî el-Hazrecî, Şa'rânî'nin en meşhur hocası olup, döneminin Şâfii baş kadılığı görevinde bulunmuştu. Zekeriyya el-Ensârî hadis, fıkıh, kıraat, belagat, lügat, hendese ve tıp ilimlerinde temeyüz etmiş bir âlimdir. İbn Hacer (öl.852-1449) ve İbnu'l-Hümmâm (öl.861/1457) gibi alimlerden ders almıştır. Pek çok eser yazan Zekeriyya el-Ensârî'nin en önemli eserleri, tefsirde, Fethu'r- Rahmân; hadiste, Tuhfetu'l-Bâri alâ Sahîhi'l-Buhâri, Şerhu Elfiyeti'l-Irâkî; Fıkıhta, dönemin en önemli fıkıh kitabı el-Minhâc adlı esere yazdığı Şerhu'l-Minhâc, Esnâl Metâlib, mantıkta ise; Şerhu İsagoci'dir.

Şa'rânî, hocasını, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinin kuvvetli bir âlimi olarak zikretmiş, onunla kendisine bir hafta gibi gelen yirmi yıl geçirdiğini ifade etmiştir. Biyografisine yer verdiği et-Tabakâtu'l-Kübrâ ve et-Tabakâtu's-Suğrâ'da özellikle tasavvufla olan ilişkisini ve sûfî bir evliyâ olduğunu göstermeye çalışmıştır. Şa'rânî, Zekeriyya el-Ensârî'nin tasavvufunu hukûkî görevinin arkasında gizlediğini kendisinden nakleder: "...Bazı evliyalar kendimi fıkıh ilmi ile gizlememe işaret ettiler. 'Tarikatını gizle çünkü şimdi onun zamanı değildir' dediler. O günden beri evliyâ hallerine dair hiçbir hâlimi açığa vurmak istemem."™

Şa'rânî de Zekeriyya'nın tasavvuf hakkında konuştuğu zaman, ihtiyatlı davrandığını söylemiştir. Tasavvuf hakkında Kuşeyrî'nin risalesi üzerine bir şerhi de içeren bazı eserler yazması Zekeriyyâ'nın tasavvufa olan ilgisini göstermektedir. Zekeriyyâ el-Ensârî, Şa'rânî'ye; küçük yaştan itibaren tasavvufa ilgi duyduğunu, kendisine kadılık teklifi yapılıncaya kadar geçirmiş olduğu tasavvufî tecrübeyi ve kadılık teklifini, hak erleri makamından düşeceğini hissettiği için kabul etmek istemediğini anlatmış ancak kaygısını bazı evliyalara anlattıktan ve onların onayını aldıktan sonra kabul ettiğini bildirmiştir.

Zekeriyya el-Ensârî, kadılık görevini baskılar altında kabul etmiş ve yaklaşık yirmi yıl hizmet etmiştir. Sultan Kayıtbay'ı eleştirmekte hiç tereddüt etmemiştir. Onun davranışlarına, ezici tavırlarına karşı koyduğu için görevden alınmış, ancak bu hükümdar, Zekeriyyâ el-Ensârî görev dışındayken bile hukûkî sorunlar hakkında onun görüşlerinden istifade etmeye devam etmiştir. Şa'rânî, Zekeriyyâ el- Ensârî'nin Sultan Kayıtbay'ı uyaran ve eleştiren cesaretine hayranlık duyduğunu belirtmiş ve bu mahiyette Zekeriyya ile Sultan Kayıtabay arasında geçen diyaloglara yer vermiştir.

Şa'rânî'yi Hz. Peygamber'e bağlayan ulemâ halkasının, Zekeriyyâ el-Ensârî vasıtasıyla olduğu söylenmiştir. Buna göre bu halka; Celâleddin el-Askalâni (öl.852/1449), Muhyiddin Yahya İbn Şeref en-Nevevî (öl.676/1277-78), Gazâli (öl.505/1111), İmâmu'l-Harameyn el-Cuveynî (öl.478/1085), Muhammed b. İdris eş- Şâfiî (öl.204/819) ve son olarak Hz. Peygamberden oluşmaktadır.

Zekeriyyâ el-Ensâri hem Mısır'da ikâmet eden hem de Suriye'den Kâhire'ye özel olarak kendisinden ders almaya gelen pek çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Şa'rânî de fıkıh ilmindeki baş hocası olan Zekeriyyâ el-Ensâri'den fıkıh ilminin yanı sıra; tefsir ve hadis dersleri almış ve onunla bu ilim dallarına ait pek çok eseri mütalâa etmiştir. Tasavvuf alanında ise hocasından Kuşeyrî'nin Risâle'sine yazdığı şerhi okumuştur.

Fâkihlerin ve tasavvuf ehlinin birbirleriyle çatışma içerisinde olduğu, sûfîlerin, fâkihleri lüzumsuz metinleri okumakla, fâkihlerin ise sûfîleri ilimsizlikle suçladıkları bir dönemde, Zekeriyyâ el-Ensârî'nin hem fıkıh hem de tasavvufu kendisinde barındırmış olması , Şa'rânî'nin "şeriat" ve "hakikat"i uzlaştırmasındaki ilham kaynaklarından birisi olmuştur.

3- Ahmed İbn Şihâbuddîn er-Remlî el-Ensârî (51.957/1550):

Şihâbeddin er-Remlî, Minûfiyye'nin bir vilâyeti olan Remletu'l-Agneb'ten Kahire'ye gelmiştir. Yaşadığı süre içerisinde ve ölümünden sonra Zekeriyyâ el- Ensârî'nin eserlerini tashih etmek üzere izin verdiği tek öğrencisiydi. Ahmed er- Remlî döneminin en meşhur Şafiî âlimi oldu. Şa'rânî, Kahire'deki tüm Şafiî'lerin ya kendi öğrencileri ya da öğrencilerinin öğrencileri olduğunu, çeşitli bölgelerden cevaplandırmak üzere kendisine sorular gönderildiğini belirterek onun ilmî şöhretini göstermiştir. er-Remlî'nin, hocası Zekeriyyâ el-Ensâri kadar

olmasa da şöhreti komşu ülkelere dahi yayılmıştı. Şihâbuddin er-Remlî, Şa'rânî'nin, özellikle fıkıh ilmini aldığı hocalarından birisidir. Şa'rânî'nin hocasından okuduğu eserlere bakılacak olursa hemen hepsinin fıkıh ilmine ait eserler olduğu görülmektedir. Şa'rânî, hocasının tasavvufunu ise şöyle anlatır:

"O, muttaki, zâhid, âlim ve salih bir kimseydi. İnsanların, özellikle sûfî grupların inançlarına saygılıydı. Onların sözlerine en güzel şekilde muvafakat göstermiştir.

4- Şihâbeddin Kastallânî (öl.923/1517) :

Sahih-i Buhârî'ye yazılan en önemli şerhlerden birisi olan İrşâdu's-Sârî lî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî adlı eserin müellifi Kastallânî, Kahire'de doğmuş, Mekke'de kaldığı uzun süre dışında hayatını orada geçirmiştir. Hadis ilminde zamanının en ünlü muhaddislerinden birisi olmanın yanı sıra kıraat , tasavvuf ve tarih ilimleriyle de meşgul olmuştur.

Şa'rânî, hocası Kastallânî'den, İrşâdu's-Sârfyi193 ve Hz. Peygamberin hayatı hakkında çok rağbet gösterilen eserlerden birisi olan el-Mevâhibu'l-Leduniyye adlı eserden bir bölüm okumuştur.

5- Nureddin Ali el-Mahallî (öl.930/1523-1524):

Nureddin Ali el-Mahallî, Şa'rânî'nin kelam ilmini aldığı hocalarındandır. Şa'rânî, onun Mısır'da usul, fıkıh, meânî, beyân ve diğer ilimlerde ibâdâta dair müşkilleri çözmede meşhur olduğunu söyler. Şa'rânî, Taftazânî'nin (öl.792/1390) Şerhu'l-Akâid, ve Cürcânî'nin (öl.816/1413) bu esere yazdığı Hâşiye, Şerhu'l- Mekâsid, Ebû Tâhir el-Kazvînî'nin (öl.739/1338) Sirâcu'l-Ukûl adlı kelâm ilmine dair eserlerini Nureddin el-Mahallî'den okumuştur. Bu eserler arasında özellikle 'Mütekaddimûn' ve 'Muteahhirûn ' kelâm âlimlerinin görüşlerinin bir araya getirildiği Sirâcu'l-Ukûl191 adlı eserin Şa'rânî'nin kelâmî birikimini gösteren el- Yevâkît ve'l-Cevâhir adlı eserinde büyük bir etkisi olmuştur. Şa'rânî, Nureddin el-

Mahallî'den ayrıca Cemu'l-Cevâmi adlı eserin şerhine yazdığı haşiyeyi de okumuştur. Şa'rânî, bu şerhi haşiyesiyle birlikte hocasına ezbere okuduğunu ve hocasının hafızasına hayran kaldığını belirtir.

Ab) Tasavvuftaki En Önemli Rehberleri:

Şa'rânî'nin şerî ilimleri tahsil ettiği bu hocalarının dışında; Ali el-Havvâs, Afdaluddin el-Ahmedî, Muhammed eş-Şinnâvî, ve Nureddin Ali el-Marsâfî (öl.935/1528-1529) gibi mutasavvıflar tasavvufun teori ve pratiğinde Şa'rânî'ye rehber olmuşlardır. Şa'rânî, bu sûfîleri şerî ilimleri aldığı hocaları arasında zikretmez. Ancak, Şa'rânî pek çok eserinde onların sözlerine ve ahlâkî tutumlarına sık sık yer vermiştir. Şa'rânî'nin tasavvuftaki en önemli hocaları ise şunlardır:

1- Ali el-Havvâs el-Burullûsî (öl. 939/1532-33):

Şa'rânî'nin tasavvuf eğitimindeki en önemli hocası Ali el-Havvâs el-Burullûsî (939/1532-33) idi. Ali el-Havvâs, gençlik yıllarında Ali el-Matbûli ile birlikte meyve satmış, daha sonra kırk yıl işlettiği bir yağ dükkanı açmış ve son olarak hurma ağacı yaprağı örücüsü olarak çalışmıştır. İbrâhim el-Matbûlî gibi o da okuma yazma bilmeyen birisiydi. Şa'rânî, Havvâs'ın konuşmasının da anlaşılır olmadığını, İbrâniler ve Suriyeliler gibi konuştuğunu söyler. Şa'rânî, ona ilk geldiği zaman Ali el-Havvâs tüm kitaplarını satmasını ve parasını ihtiyaç

sahiplerine dağıtmasını emretmiştir. Havvâs'ın Şa'rânî'ye kitaplardan kurtulma emrini vermesinin amacı, ilm-i ledunnî'ye (ilâhi bilgiye) ulaşması için onu ilm-i mükteseb'ten (elde edilen bilgi) kurtarmaktır. Bunun üzerine Şa'rânî, tüm kitaplarını satarak parasını fakirlere dağıtmıştır. Havvâs'ın onayını aldığı ilk eseri olan el-Envâru 'l-Kudsiyye fi Beyâni Adâbi'l-Ubûdiyye'yi yazmıştır.

Şa'rânî kendisine mânevî gelişiminde en büyük katkıyı sağlayacak olan Ali el-Havvâs ile Muhammed b. İnân (öl.922/1516) aracılığıyla tanışmıştır. Şa'rânî, hocasıyla ilk defa bir araya geldiğinde, vehbî ilimle tanıştığını şöyle anlatır:

> "Yaşadığım çok çeşitli mücahadeler, Şeyhim Ali el-Havvâs eliyle oldu. (Bunlardan birisi şudur): Kendisiyle ilk defa bir araya geldiğimde bana, bütün kitaplarımı satmamı ve parasını ihtiyaç sahiplerine sadaka olarak dağıtmamı emretti. Ben de öyle yaptım. Kitaplarım çok para edecek, nefis eserlerdi... Onları sattım ve elime geçen parayı sadaka olarak dağıttım. Üzerlerinde çok çalışıp çok yorulduğum, talikler ve hâşiyeler yazdığım için gözüm onlarda kalmıştı. Sanki ilim elimden alınmıştı. Ben bu durumdayken şöyle dedi: O, kitapları aklından çıkar ve Allahı çokça zikretmekle meşgul ol! Zira bu yolun büyükleri, 'Gözü başka yerde olan hedefe ulaşamaz' demişlerdir. Bunun üzerine kitapları aklımdan çıkardım ve Allah'a hamdolsun bu durumdan kurtuldum. Daha sonra bana, vaktimi nefsâni isteklerle meşguliyetten arındırana kadar insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilmemi emretti. İnsanlardan uzak duruyor ancak nefsimi onlardan hayırlı görüyordum. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Kendini onlardan üstün görmeyi terkederek, uzlete riayet et! Ben de nefsimle mücahede ettim ve insanların en aşağısını kendimden daha hayırlı görmeye başladım. Daha sonra şeyhim, İnsanların arasına karışmamı, onların vereceği eziyetlere sabretmemi ve yaptıkları kötü muamelelerin aynıyla onlara mukabele etmememi emretti. Bunu da yaptım ve bir süre sonra bıraktım. Bu durumdayken nefsimi, makam olarak onlardan üstün gördüm. Bunun üzerine bana, 'Bu düşünceyi terk ederek insanların arasına karışmaya devam et' dedi. Ben de öyle yaptım ve bir süre sonra insanlarla ihtilatı bıraktım. Bundan sonra şeyhim her meşgaleyi bırakarak, Allah'ı gizli ve açıktan zikirle iştigal etmemi emretti. Bu halde iken Allah Teâlâ'dan başka kalbime gelen her şeyi hemen hemen kalbimden attım. Bu durum birkaç ay devam etti."

Şa'rânî bu mertebeye ulaştıktan sonra vehbî ilmi elde ettiğini şöyle anlatır:

> "Vehbî ilimle (el-Ulûmu 'l-Vehbiyye) tanışmam Nil nehrinin kenarındaki Nubia'lıların evlerinin ve yelken gücüyle çalışan su depolarının yanında gerçekleşti. Orada dururken her bir kapısı dünya ile cennet arasındaki mesafeden daha geniş olan ilm-i ledûnniyyenin (el-Ulûmu'l-ledunniyye) kapıları kalbime açıldı. Kur'ân ve hadislerden, eserlerini okumaktan vazgeçemeyeceğime inandığım geçmiş âlimlerin eserlerinden elde ettiğim değişik dinî ilimler etrafında gezinmeye başladım. Bu konularda yüzlerce defter doldurdum ancak onları Şeyhim Ali el-Havvâs 'a gösterdiğimde o bana onların hepsini atmamı söyledi. 'bu bilgiye zan ve elde edilen bilgi bulaşmıştır. Vehbî ilim ise bundan münezzehtir. ' dedi. Bu yüzden onları kaldırdım. Daha sonra o, zan bulaşmayan bu yolu kalbime açtı. 'seninle kusursuz vehbî ilim arasında bin mâsefe vardır' dedi. Bana gelen her ilhamdan onu bilgilendirmeye başladım..."

Şa'rânî'nin hemen hemen her eserinde hocası Havvâs'ın hikmetli sözlerine rastlamak mümkündür. Şa'rânî, okuma yazma bilmeyen hocası Ali el-Havvâs'ın ayet ve hadislerin manaları hakkındaki açıklamalarına, Hanbelî mezhebi âlimlerinden Şihâbuddin Futuhî, Hanefî mezhebi âlimlerinden Şihâbuddîn Şelebî, Mâlikî mezhebi alimlerinden Nâsıruddîn el-Lâkânî ve Şafî mezhebi âlimlerinden Şihâbuddîn er- Remli gibi dönemin büyük alimlerinin hayranlık duyduklarını anlatır. Şa'rânî, Dureru'l-Gavvâs alâ fetâvâ Seyyidî Ali el-Havvâs ve el-Cevâhir ve 'd-Durer adında fetvâlar ve hocasının çeşitli meseleler hakkındaki cevaplarını içerisinde topladığı müstakil iki eser de yazmıştır.

2- Muhammed b. İnân (51.922/1516):

Şa'rânî'nin tasavvuf halkasında önemli şahsiyetlerden biris idi. Muhammed b. İnân hem şeriat hem de hakikat ilimlerini kendisinde bulunduran bir âlimdi. Şa'rânî, Muhammed b. İnân'ı İbrahim el- Matbûlî'nin halefi olarak göstererek onun hakkında şunları söyler:

"Onun mislini görmedim. Asrımızın şeyhleri onun yanında çocuk gibi kalır"

Şarkiyya şehrindeki bidat ehli dervişlere karşı oldukça etkili bir mücadele vermiş, daha sonra Kahire'ye taşınmış ve Camilerde bir zâhid olarak yaşamıştır. Kahire'de, Şa'rânî'nin zâhirî ve bâtınî ilimleri ikmâl eden büyük bir zât olarak gösterdiği Yahyâ el-Münâvî'nin derslerine katılmıştır. Şa'rânî, Muhammed b. İnân'ın biyografisinde onun pek çok kerâmetini, zühd ve ibâdetlerini anlatır. Vefat ettiğinde, dört mezhebin baş kadılarının ve Sultan Tumanbay'ın da katıldığı resmî bir cenaze töreni düzenlenmiştir.

3- Afdaluddîn el-Ahmedî (öl. ?):

Afdaluddin Ahmedî, Şa'rânî'nin yalnız hocası değil aynı zamanda yakın bir arkadaşıdır. Dureru'l-Gavvâs'ta onun sözlerine yer verilen bir bölüm yer almaktadır. Ancak Ali el-Havvâs'ın sözleri oldukça vecîz ve hikmetli iken Afdaluddîn'in sözleri pek anlaşılmayan sözlerdir. Şa'rânî, Afdaluddîn'in onuncu asrın şeyhlerinin mertebelerine dair sözlerine yer verdikten sonra şunları söyler:

"Bunları Kardeşim Afdaluddin'in el yazmasından aldım. Bu sözler, irfâni bilgi mertebesinden elde ettiği tuhaf, eşsiz bir lisândır. Asrımızın şeyhlerinin büyük çoğunluğu onun öğrencisi olmayı hak etmez. Çünkü öğrenciliğin şartı şeyhinin sözlerini anlamaktır ve ben günümüzde onun sözlerini kavrayabilecek bir kimseyi tanımıyorum. "

4- Nureddin Ali el-Marsâfî (öl.935/1528-1529):

Şa'rânî'nin tasavvufta önde gelen hocalarındandı. Onun hakkında "tüm akrânı vefat edinceye kadar hayatta kaldı, öyle ki, tasavvuf konusunda Mısır'da kendisinden başka örnek gösterilecek kimse kalmadı" denilmektedir. Şa'rânî, Ali el-Marsâfî'nin tasavvufa dair faydalı eserler yazdığını belirtir. Bu eserlerinden bazıları Menhecu's-Sâlik ilâ eşrefi'l-Memâlik, Keşfu Gavâmisi'l-Menkûl fî Müşkili 'l- Ayâti ve 'l-Asâri ve Ahbâri 'r-Resûl ve Mebâni 't-Tarîk fî Mebâdii 't-Tahkîk adlı eserlerdir. Ali el-Marsâfî, ayrıca Kuşeyrî'nin er-Risâlesi üzerine bazı müşkilleri ele aldığı bir ihtisâr yazmış, Şa'rânî de bu ihtisârı ondan okumuştur. Ali e-Marsâfî'nin fâkih-sûfî çekişmesinde uzlaşmacı bir kişilik sergilemiştir. Tasavvufun inceliklerine dair konuşacağı zaman, yanında fukahâdan bir kimse varsa fâkih kalkıp gidinceye kadar konuyu fıkhî meselelere çevirmiş, fâkih gittikten sonra tekrar tasavvufa dönmüştür. Nitekim o bu hususta şöyle der:

"Tasavvufehli olmayanların yanında tasavvuftan söz etmek doğru değildir."

Ali el-Marsâfî'ye el-Ezher'de tasavvuf öğretmesi teklif edildiğinde, o sûfîlerin bu konuda bir gelenekleri olmadığını söyleyerek bunu reddetmiştir:

"...kendisine niçin el-Ezher'de tasavvuf üzerine ders vermiyorsun denildiğinde şunları söyledi: 'Bu tasavvuf ehlinin ahlâkından değildir. Cüneyd el- Bağdâdî ve ondan sonra gelenler, bir kimsenin anlamayacağı sözleri işitmesi ve helâkâ uğrayacağı korkusuyla, tasavvuf ilmini evlerinin en alt katlarında vermişlerdir. Bu onların ne kadar incee anlayışlı olduklarını göstermektedir."

5- Muhammed eş-Şinnâvî (51.932):

Mıhammed eş-Şinnâvî, Mısır nâhiy el erinden Şarkiyye'deki müridlerin şeyhidir. Şa'rânî'nin şeyhleri içerisinde en popüler olanıdır. Garbiyye'de evlilik ve sünnet törenleri mutlaka onun huzurunda yapılmış, erkek, kadın, çocuk herkese zikir telkini yapmıştır. Kendisini halkın maddi ve manevi sorunlarını çözmeye adamıştır. Müridlere oldukça katı davranan şeyhlerin aksine o hiçbir zaman bir müridi imtihana tabi tutmamış, müsamahakar ve iyimser bir tasavvuf anlayışını temsil etmiştir.

Garbiyye'de Ahmed el-Bedevî adına her yıl düzenlenen mevlid şenliklerinde Ahmed el-Bedevî'nin müridleri 'Bu belde Ahmed'in beldesidir biz de onun fakirleriyiz ' zihniyetiyle hareket ederek, onun adına halktan rızaları olmaksızın mal toplamışlar ve bu şenliklerde def ve mizmar da çalmışlardır. Muhammed eş-Şinnâvî onların bu uygulamalarını kaldırmış bunun yerine zikir meclisleri açmıştır.

6- Nureddin eş-Şûnî (51.944/1537-38):

Tantâ şehrinin Şûn köyünde doğan Nureddin eş-Şûnî, onuncu asırda Mısırda oldukça meşhur olan, Hz. Peygamber için düzenlenen mahyâ zikirlerini ilk defa başlatan kişidir. Mahyâ zikirleri daha sonra Kudüs, Dımeşk, Mekke ve diğer yerlerde de düzenlenmiştir. Nureddin eş-Şûnî, Mahyâ zikirlerini düzenlemek için sık sık el-Ezher'e gelmiştir. Bu mahyâ zikirlerine pek çok kişi katılmıştır. Nureddin eş-Şûnî, bu zikirlere katılan ve o zaman el-Gamrî Camisinde ikamet eden Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'ye mahyâ zikirlerini el-Gamrî Camisinde düzenlemesi için izin vermiştir. Mahyâ toplantıları el-Ezherli öğrencilerle Nureddin eş-Şûnî'nin taraftarlarını, Şa'rânî ile on yedi yıl boyunca ikâmet ettiği el-Gamrî Camisi sâkinlerini karşı karşıya getirmiştir.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Nureddin eş-Şûnî'nin otuz beş yıl hizmetinde bulunduğunu belirterek, et-Tabakâtu'l-Kübrâ'da onun menkıbelerinden söz etmiş ve önderi olarak adlandırdığı eş-Şûnî'nin menkıbelerini müstakil bir eserde ele alacağını belirtmesi onun Şa'rânî'nin yanındaki müstesnâ konumunu göstermektedir.

B- Öğrencileri :

Abdulevehhâb eş-Şa'rânî, kendisini bir fıkıh bilgini ve dört mezhebin fıkıh uzmanı olarak görmesine karşın hocası Zekeriyya el-Ensarî gibi fıkıh ve hadis ilimlerinde öğrenciler yetiştiren birisi olarak temâyüz etmemiştir. Çünkü Şa'rânî daha çok tasavvufa ve tasavvufî eğitime ağırlık vermiştir. Bu yüzden gerek Şa'rânî'nin kendi eserlerinde gerek Şa'rânî dönemini ele alan tarih kaynaklarında öğrencileri hakkında çok fazla malumata yer verilmemiştir. Şa'rânî hakkında yapılan günümüz çalışmalarında da Şa'rânî'nin öğrencileri hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir.

Şa'rânî eserlerinde hocalarından sık sık bahsetmesine hatta tüm hocalarının biyografilerini bir araya getirdiği bir eser telif etmesine rağmen, öğrencilerinden çok fazla söz etmemiştir. Ancak, Şa'rânî'nin zâviyesinde fıkıh ve hadis ilimlerinin de okutulduğunu bizzat kendisinden öğrenmekteyiz.

Şa'rânî'nin en meşhur öğrencisi aynı zamanda bir biyografisini de veren Abdurraûf el-Münâvî (öl. 952-1031)'dir. Münâvî, döneminin en önde gelen hadis âlimlerindendir. Suyutî'nin el-Câmiu's-Sağîr adlı eserine yazdığı Feyzu'l-Kadîr adlı şerhi en önemli eserlerinden birisidir. Miftâhu's-Seâde ve el-Câmiu'l-Ezher min Hadîsi'n-Nebiyyi'l-Enver yine Suyûtî'nin bu eseri üzerine yazdığı bir zevâid çalışmasıdır. İbn Hacer el-Askalânî'nin Şerhu Nuhbeti'l-Fiker

(Nuzhetu'n-Nazar) adlı eserine ise el-Yevâkît ve'd-Durer isimli bir şerh yazmıştır. Hadis ıstılahlarına dair Buğyetu't-Tâlibn li-Marifeti Istılâhi'l-Muhaddisîn, el-îthâfâtu's-Seniyye bi'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye, ve et-Tabakâtu'l-Kübrâ olarak da adlandırılan el-Kevâkibu'd- Durriyye fî Terâcimi's-Sâdeti's-Sûfîyye adlı biyografik eser Münâvî'nin diğer önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Münâvî, fıkıh ilmini, Şâfiî âlimlerden Muhammed er-Remlî'den tefsir ilmini ise; en-Nûr Ali b. Gânim el-Makdîsî, en-Necmu'l-Gîtî ve Şemseddin er-Remlî'den almıştı. Münâvî, Şa'rânî'nin tasavvuftaki bir öğrencisi ve müridiydi.

Şa'rânî'nin tasavvuftaki bir diğer meşhur öğrencisi el-Ezher'in Mâliki fâkihl erinden Ahmed b. İsâ idi. Ahmed b. İsâ aynı zamanda el-Ezher'de mahyâ zikirlerinin de lideriydi.

Münâvî, Ahmed b. Hıdr isimli, Şa'rânî'nin sık sık eleştirdiği Mutâviâ tarikatının bir üyesi olan gezgin bir dervişten söz eder.

Osmanlı devletinde oldukça önemli görevlerde bulunan Ebu's-Suûd İbn Abdurrahîm İbn Abdulmuhsin İbn Abdurrahman İbn Ali eş-Şa'rânî, Abdülvehhâb eş- Şa'rânî'nin yeğeni ve aynı zamanda bir öğrencisiydi. Abdurrahman, babası tarafından Anadolu'ya gönderilmiş, eğitimini Suriye ve Anadolu'da sürdürmüştü. Muhibbî ondan Türklerin hayranlık duyduğu bir kimse olarak bahseder. İstanbul'un en iyi medreselerinde ders vermiş daha sonra Suriye'ye kadı olarak atanmış ve 1088/1677'de Anadolu kazaskerlik görevinde iken vefat etmiştir.

C- Eserleri :

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Tasavvufun gerçek anlamda gerilemeye başladığı, ilmî anlamda şerhçiliğin egemen olduğu ancak şerh dahi olsa ilmî neşriyatın oldukça azaldığı bir dönemde kişiliği ve pek çok eseriyle bazı batılı yazarların da belirttiği gibi modern dönem öncesi Mısır'ın son büyük tasavvufî düşünürü olarak anılmayı hak etmiş bir İslâm âlimidir.

Şa'rânî'nin yaşadığı dönemde Memlük saltanatı sona ermiş ve Mısır İslâm dünyasının entelektüel ve dinî merkezi olma durumunu yitirmiştir. Bu dönem siyâsi, kültürel ve ilmî bakımdan tam anlamıyla bir çöküş dönemidir. Böyle bir ortamda İslâmî ilimlerin hemen hemen her sahasında eğitim görmüş olan Abdülvehhâb eş- Şa'rânî, çoğunluğu tasavvuf-ahlâk içerikli olan pek çok eser kaleme almış velûd bir yazardır. Şa'rânî, Letâifu 'l-Minen adlı otobiyografisinde; "Allah'ın bana ihsân etmiş olduğu nimetlerden birisi, şeriat hakkında pek çok eser telif etmiş olmamdır" diyerek pek çok eser yazdığına işaret etmiştir.

On altıncı asırda Mısır'da, siyâsî bakımdan memlüklerin birbirleriyle çekişmeleri, ahlâkî bakımdan halkın İslâm ahlâkının öğretilerinden uzaklaşması, ilmî bakımdan ise fıkıhçılar ve tasavvufçular arasındaki rekabetin ve ihtilâfların bitmek tükenmek bilmemesi, onu pek çok ahlâk kitabı kaleme almaya, eserlerinde bir "mîzân"/ "denge" ve "uzlaşma" politikası izlemeye sevk etmiştir.

Şa'rânî'nin eserleri hemen hemen tüm meselelere ılımlı ve uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemektedir. Şa'rânî, el-Mîzânu'l-Kübrâ adlı eserinde İslâm hukukun dört mezhebi arasında bir denge (mîzân) kurmaya çalışmış, sûfîler ve fukahâ arasındaki ilişkiler konusunda da tarafsız davranmış, meşrû mezheplerin otoritesini istihzâya alan hatta reddeden pek çok sûfî çağdaşından farklı olarak her grubun kendisine ait bir konumu olduğunu iddia etmiş,241 el-Yevâkît ve'l-Cevâhir fî Beyâni Akâidi'l-Ekâbir adlı eserinde ise sûfîler (ehli

keşf/ehl-i ayân) ile kelamcıların (ehl-i nazar/ehl-i istidlâl) kelâmi görüşlerini birleştirmeye ve birbiriyle uyumlu hale getirmeye çalışmıştır.

Şa'rânî'nin eserleri, Mısır tarihinin son dönem Memlük ve erken dönem Osmanlı dönemi için zengin bir bilgi kaynağı temin etmektedir. XVI. yüzyıl Mısır tarihi hakkındaki yerel yazılı kaynaklar; İbn İyâs'ın Bedâyiu'z-Zuhûr fî Vekâidi'z- Zuhûr ve Abdussamed Diyarbekrî'nin Nevâdiru 't-Tevârih adlı eserleridir. Bedâyiu'z- Zuhûr'da, 928/1522 yılına kadar olan hadiseler, Nevâdiru't-Tevârih te ise 922/1516'dan 938/1531'e kadar olan hadiseler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 938/1531'den sonraki Mısır tarihi, Mısır'ın dinî ve sosyal yapısı hakkında kaynak bakımından bir yetersizlik söz konusudur. Şa'rânî'nin Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Tabakâti's-Sûfîyye, et-Tabakâtu's-Suğrâ, Zeylu Levâkihi'l-Envâr, el-Mefâhiru ve'l- Meâsir fî Ulemâi'l-Karni 'l-Aşir ve Letâifu'l- Minen gibi aynı zamanda Mısır tarihî hakkında sosyal ve dinî bakımdan bilgiler veren eserleri, XVI. yüzyıl için oldukça önemli kaynaklardır. Nitekim Katharyn Johnson Şa'rânî'nin eserleri hakkında şu değerlendirmede bulunur:

"Şa'rânî'nin muazzam miktardaki eserleri sonraki biyogarafi yazarlarına, hem kendi hayatı hem de dönemindeki diğer âlimlerin biyografileri hakkında ayrıntılı bilgiler sağlamıştır. Genel olarak biyografi yazarları, Şa'rânî'nin verdiği

bilgilere yeni bazı ufak bilgiler eklemişler ancak ağırlıklı olarak onun tarafından verilen malzemelerden yararlanmışlardır."

Şa'rânî, pek çok eserinin alanında ilk olduğundan, ele aldığı konularda kendisinden önce herhangi bir kitap yazılmadığından bahsetmektedir. Karl Vollers, Şa'rânî'nin eserleri hakkındaki bu tür ifadelere yirmi dört eserinde yer vermiş olduğunu şöyle belirtir:

"...Kitaplarının sayısı 70'i aşmaktadır. Bunlar arasından 24 tanesini ana iddialarının daha önce hiç kimse tarafından ele alınmadığı tamamen orijinal (ibtikâr) eserler olarak adlandırmaktadır."

Şa'rânî, Levâkihu'l-Envâr adlı eserinin mukaddimesinde, eseri hakkına şunları söyler: "Bu, benden önce benzerinin ortaya konulmadığı kıymetli bir kitaptır. Herhangi bir kimsenin Resulullah'ın bizlere bildirdiği ve yapılmasını emrettiği vasiyetlerini kapsayan, bizlere ne yapacağımızı ve üzerimize düşen sorumlulukların neler olduğunu, ne gibi yasaklardan uzak kalacağımızı, haram ve mübah şeylerin neler olduğunu bildiren bir eser bırakıldığını da tahmin etmiyorum."

el-Mîzânu'l-Kübrâ adlı eserinin mukaddimesinde de eseri hakkında benzer bir değerlendirmede bulunmuştur:

"Bu, değeri yüksek kıymetli bir Mizândır. Bu kitapta görünüşte farklılık arzeden delilleri, tüm müçtehitlerin ve sonrakilerden onlara uyanların kavillerini bir araya getirmeye çalıştım. Diğer dönemlerde benden evvel bu işi yapan herhangi bir kimseyi bilmiyorum."

Şa'rânî'nin eserlerine dair bu tür görüşleri hakkında Joseph Schacht, şunları kaydeder: "Şa'rânî, umumiyetle kendi eserlerini överek onların yeni çığırlar açtığından bahseder... Her ne kadar kendisi aksini iddia etse de, eserlerinin kendisine has tarafları azdır. Hususiyetle tasavvufta İbn Arabî'nin fikirlerini aksettirir. Nitekim Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye, İbn Arabî'nin el-Futuhâtu'l- Mekkiyyesinin bir ihtisarından ibarettir. el-Kibrîtu'l-Ahmer fî Beyâni

Ulûmi'Şeyhi'l- Ekber de, el-Futuhâtu'l-Mekkiyye'nin bir kısmı olup bizzat Futuhât'ın parçalarına istinad eder. Sevâtiu'l-Envâri'l-Kudsiyye, Futuhât'taki beyitlerin bir izâhıdır. el-

Kavlu'l-Mubîn fi'r-Reddi an Muhyiddin, İbn Arabi'nin bir müdafasıdır. Bizzat kendisi de diğer sûfîlerin değil, İbnu'l-Arabî'nin ifade tarzını kullandığını söyler."

Schacht, Şa'rânî'nin sadece İbn Arabî'nin görüşlerine dayalı olan bazı eserlerden hareketle, eserlerinin kendisine has taraflarının az olduğunu söylemiş, ancak diğer eserlerini ise göz önünde bulundurmamıştır. Nitekim Vollers, Şa'rânî'nin olağanüstü başarısını ilk olarak pratikte ve teoride bir sûfî olmasına aynı zamanda kelâm ve hukuk alanlarında orijinal göze çarpan/ünlü bir yazar olmasına dayandırmıştır. el-Yevâkît ve 'l-Cevâhir adlı eserinde sûfîler ve kelamcılar arasındaki itikâdi konulardaki ihtilâfları uzlaştırmaya çalışması daha önce kimsenin yapmaya cesaret edemediği bir deneme olarak görülmüş, yine el-Mîzânu'l-Kübrâ adlı eserinde dört mezhebin ihtilâflarını uzlaştırmaya çalıştığı mizân teorisinin, cesur, orijinal ve büyük bir reformcunun devrimci düşüncesi olduğu iddia edilmiştir.

Şa'rânî'nin eserlerindeki orjinallik tartışmasını bir yana bırakacak olursak, eserlerinin İslâm dünyasında derin bir tesir icrâ ettiğini, eserlerini herkesin anlayabileceği bir tarzda telif etmesi sayesinde son derece rağbet gördüğünü, daha sağlığında bir kısım eserlerinin oldukça yayıldığını söyleyebiliriz. Eserlerinin defalarca basılmış olması günümüzde de Şa'rânî'nin eserlerinin büyük bir rağbet gördüğünü göstermektedir.

Şa'rânî, Letâifu'l-Minen'de yirmi dört eserini sıralayarak bu eserlerden başka pek çok eser yazdığına da dikkat çekmekte ancak bu eserlerinin Araplar arasında olduğu gibi Batı Afrika ülkelerinde de oldukça rağbet gören eserler olduğunu söylemektedir.

Şa'rânî, daha önce Ahmed b. Hanbel, Gazzâlî, Firuzâbâdî ve İbnu'l-Arabî gibi âlimlerin eserlerinin tahrif edildiğini belirterek, kötü niyetli kimselerin kendisinin de bazı eserlerini tahrif ederek ve insanlar arasında tahrif ettikleri nüshaları elden ele dolaştırarak halkın ve el-Ezher alimlerinin nezdinde kıymetini düşürmeye teşebbüs ettiklerini anlatır. Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye adlı eserinin mukaddimesinde el- Bahru 'l-Mevrûd fi 'l-Mevâsîki ve 'l-Uhûd adlı eserinin başından geçenleri şöyle anlatır:

"el-Bahru 'l-Mevrûd isimli kitabımın halk tarafından takdir ve rağbet kazandığını gören ve bunu kıskanan kötü niyetli bazı bilginler, kitabımı okuyunca kendi acziyetlerini ve eksikliklerini anladıklarından beni halkın gözünden düşürmek ve müşkil bir durumda bırakmak için kitabıma uydurma ek ve ilaveler yaparak yaymış ve kendilerinin bozguncu fikirleriyle, benim ve kitaplarımın Kur'an ve Sünnet 'e aykırı olduğunu iddia ederek, kitap muhteviyatını kısmen de olsa değiştirerek Mısır'da bana karşı bir harekete teşebbüs etmişlerdi. Böylece el- Ezher'de ve diğer ilim merkezlerinde aleyhimde büyük bir fitne ve fesad çıkarmış ve kargaşalara sebep olmuşlardı. "

Şa'rânî Tenbîhu'l-Muğterrin adlı eserlerine yapılan tahrifler hakkında ise şunları söyler:

"Ben, bütün düşmanların ve hasetçi kimselerin şerrinden Allah'a sığınırım. Onlar öyle hasetçi kimselerdir ki, Kitap ve sünnete aykırı olan ve haddi zatında bana ait olmayan bir takım sözleri bana isnad etmekten çekinmezler. Bunu sırf insanların, kitaplarımızı mütalaa etmekten soğutmak ve ondaki bilgilerden mahrum etmek için yaparlar. Nitekim el-Bahru 'l-Mevrûd adlı eserimize ve Keşfu 'l-Gumme adlı eserimizin mukaddimesinde bu gibi tahrif ve isnadları yapmışlardır. Bu yüzden el- Ezher'de ve diğer ilim merkezlerinde büyük bir fitne

meydana gelmişti.Tehevvüre kapılanların pek çoğu, bu hasetçi kimselerin eserlerime sokuşturdukları birtakım batıl akideleri, müslümanların icmâ ve ittifaklarına aykırı olan meseleleri bana mal etmeye kalkıştılar."

Ancak Şa'rânî, tahrif edilen eserlerinin üzerinde pek çok âlim onayının verildiği asıl nüshalarını, el-Ezher âlimlerine göndererek eserlerini tahrif eden bu kötü niyetli kimselerin amaçlarına ulaşamadıklarını belirtir:

"Allah'a hamdolsun, ben her iki eserimi de yazdıktan sonra, pek çok büyük âlimin mütalaasına arzetmiş ve onlar da, her iki eserimi de tetkik ettikten sonra sitâyişkâr bir ifade ile takdirlerini ve okuyuculara tavsiyelerini bizzat kendi elleriyle bu asıl nüshalara yazmışlardı. Ezher âlimleri bu asıl nüshaları esaslı bir şekilde incelediler. Hasetçilerin eserlerime sokuşturdukları ve bana isnad ettikleri sözlerden hiçbirini bulamadılar."

el-Ezher'deki bazı âlimler dışında; Şeyhu'l-İslâm Şihabeddin el-Hanbelî, Nâsıruddin el-Lâkânî, Şihâbuddin er-Remlî, Şihâbuddin el-Halebî, Nâsıruddin et- Tablâvî, Şemseddin Muhammed Hatîbî Şirbînî, Nureddin Tandetâî, Necmetti el-Gîtî, Sirâceddin Hânûtî el-Hanefî, Şemseddin Alkâmî, Abdulkadir Ruşdî, Şemseddin Berhemtuşî el-Hanefî, Aminuddin bin Abdulâl gibi âlimler Şa'rânî'nin bu iki eserini inceledikten sonra kitaplarına sokuşturulan bilgilerle bir ilgisinin olmadığını bildirmişlerdir.

Ancak Şa'rânî, bazı kimselerin onların görüşlerine katılmayarak kendisi hakkında kötü düşünmeye devam ettiklerini de belirtir:

"Fakat insanların haysiyetleri hakkında hiç düşünmeden cüretkâr davranan bazı kimseler bilirim ki, hakkımda maksatlı olarak yayılmış olan sözlere kapılarak, hakkımda hala kötü düşünmeye devam etmektedirler. Halbuki onların hiçbiri benimle karşılaşmış, ilmî bir meseleyi benimle konuşmuş veya beni görmüş değildirler... "

Bu olay Şa'rânî'yi pek çok eserinin mukaddimesinde okuyucularını tahrif edilen eserleri hakkında bilgilendirmeye , kitaplarının Kur'an ve sünnete uygun olduğunu belirtmeye sevketmiştir. Nitekim Şa'rânî, Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye isimli eserinde Allah'tan kitaplarını tahriflerden korumasını dileyerek şunları söylemiştir :

"Bu olaydan sonra, her kitabımda bir bahane bulmaya ve dine aykırı hükümler sokarak beni kötülemeye çalışanlara karşı düşüncelerimle ve eserlerimle yılmadan mücadele ettim. Aleyhimdeki her fitne ve kötülüğü hakikatlerle susturdum. Bu kitabıma bir bahane bulmamaları ve hile katmamaları için kitabın her ahdini hadislerle, Kurân ayetleriyle, büyüklerin sözleriyle kuvvetlendirdim. Zira kıskanç ve kendisini beğenmiş kimseler kitabımdaki hadislerin bazı yönlerini aykırı ve uydurma şeylerle değiştirecek olsalar dahi, halk nazarında bu durum anlaşılmış olacak ve müellifi için 'Hem hadisten bahsedip hem de ona aykırı cevaplar vermesi nasıl mümkün olur' diyeceklerdir. Böylece Allah kitabımı bu gibi kimselerin şerrinden korumuş olacaktır."

Şa'rânî, ayrıca bütün kitaplarını dinî ilimlerde ihtisas sahibi olduktan ve döneminin büyük âlimlerinin onayına sunduktan sonra telif ettiğini bildirir:

"Ey Kardeşim! Kitaplarımı mütalaa et ve onlardaki hikmet ve nasihatlerden istifade etmeye bak. Hasetçilerin sözlerine kulak verme. Çünkü ben Allah'a hamdolsun ki, kitaplarımı Kur'an ve sünnete göre tahrir etmişimdir. Dini ilimlerde iyice ihtisas yapıp derinleşmeden, madde ve

esaslarını Zekeriyya el-Ensârî, Burhaneddin b. Ebi Şerif, Abdulhak Sunbâtî, Nureddin el-Mahalli gibi büyük âlimlere okumadan herhangi bir kitap yazmış değilim."

Şa'rânî, Keşfu'l-Gumme adlı eserinin sonunda da eserinin Kur'ân ve sünnete uygunluğunu onaylayan Şihâbeddin er-Remlî eş-Şâfiî, Muhammed Nâsıruddin et- Tablâv î eş-Şâfiî, Nâsıruddin el-Lâkânî el-Mâlikî, Nureddin et-Trablûsî el-Hanefî ve Şihâbeddin el-Hanefî gibi dört mezhep âlimlerinin eseri hakkındaki değerlendirmelerine, bir nevi icazetlerine, yer vermiştir.

Şa'rânî'nin eserlerinin çoğu günümüze ulaşmıştır. Bu eserleri, küçük risalelerden büyük ciltlere çeşitlilik arz etmektedir. Kitapları arasında beş cilt hacminde olanlar vardır. Çoğunluğu ise iki ciltten müteşekkildir. Eserlerinin ekseriyeti günümüze kadar gelmiş olup dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunmaktadır. Şa'rânî'nin kendi el yazma eserleri dahi günümüze kadar ulaşmış, pek çok çalışması birkaç defa basılmış ve yayımlanmıştır. Edisyon kritiği yapılan tek eseri ed-Dureru'l-Mensûra, Rus müsteşrik A.E.Shmidt tarafından yayımlanmıştır.

Abdülehhâb eş-Şa'rânî, tasavvuf, fıkıh, usul, hadis, nahiv, tıp, kimya ve ahlâk gibi pek çok ilim dalında kalem oynatmış bir yazardır. Şa'rânî, eserlerini, İslâmî ilimlerin hemen her sahasında oldukça geniş kapsamlı bir eğitimden ve tasavvuf yoluna girdikten sonra yazmaya başlamıştır. Karl Vollers Şa'rânî'nin yazdığı ilk eser hakkında şu tespitte bulunmuştur:

'...görünüşe bakılırsa onun en erken çalışması süfıler için yazılan bir usûl (metodoloji) kitabı olan ve 931 'de tamamlanan el-Envâru 'l-Kudsiyye adlı eseridir.'

Ancak, Vollers'ın eserin bitiş tarihi olarak zikrettiği 931 senesi hatalıdır. Çünkü bu eserde 931 yılından sonra yazdığı eserlerinden bahsetmiş ve eserin sonunda 961 yılında tamamladığını ifade etmiştir.

Şa'rânî'nin ilk yazdığı eser kesin olarak bilinmemekle birlikte, son yazdığı eser 967 yılında tamamlamış olduğu otobiyografisi Letâifu'l-Minen ve 'l-Ahlâk'tır

Şa'rânî'nin eserlerinin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Abdulhayy b. Abdu'l-Kebîr el-Kettânî, Şa'rânî'nin eserlerinin 300'den fazla olduğu olduğunu nakletmiştir: "Şerî ilimler ve âlet ilimleri hakkındaki telifleri 300 kitaptan fazladır." Kettâni dışında Şa'rânî'nin 300'den fazla esere sahip olduğunu söyleyenlerden birisi de Abdülvehhâb eş-Şa'rânî İmâmu'l-Karni'l-Aşir adlı eserin müellifi Abdulhafîz Feraglî'dir.

Ali Mübârek (1311/1893), el-Hitatu'l-Cedîde'sinde, ed-Dureru'l-Munezzame adlı eserin müellifinin Şa'rânî'nin yetmişten fazla eser telif etmiş olduğunu nakleder. Şa'rânî'nin eserlerinin sayısını zikreden araştırmacılar da umumiyetle eserlerinin 70'e yakın olduğunu tespit etmişlerdir.

A.E.Shmidt ve Carl Brockelmann, Şa'rânî'nin tüm eserlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Brockelmann, Şa'rânî'nin 67, Shmidt ise 69 eserinin listesini vermiştir. Biz de Şa'rânî'nin eserlerini, Brockelmann'ın Geschichte der Arabischen Literatür adlı eserinde vermiş olduğu listeyi, bu listeye ek olarak Joseph Schacht'ın ilâve ettiği eserleri ve Şa'rânî'nin Levâkihu'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr (et-Tabakâtu'l-Kübrâ) adlı eserini tahkik eden Abdurrahman Hasan Mahmud'un esere yazdığı mukaddimede sıraladığı listesteyi kullanarak, Şa'rânî'nin eserlerini takdim edeceğiz. Bunun yanı sıra bu kaynaklarda zikredilmeyen ancak Şa'rânî'nin bazı eserlerinde sözünü ettiği eserleri de ilâve edeceğiz. Abdurrahman Hasan Mahmud Şa'rânî'nin

103 eserine yer vermiştir. Onun Brockelamann ve Schacht'tan farklı olarak zikrettiği eserlerle, birlikte Şa'rânî'nin eserini tespit edebildik. Ancak Brockelmann ve Schacht'ın zikretmiş oldukları eserler, çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan ya da günümüze ulaşan eserlerdir. Abdurrahman Hasan Mahmud'un yer verdiği eserlerin ise günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. Bu yüzden böyle bir ayrıma giderek, Şa'rânî'nin eserlerini sıralayacağız.

a-) Carl Brockelman Geschichte der Arabischen Literatür'de, Şa'rânî'nin şu eserlerini tespit etmiştir:

1- ed-Dureru'l-Mansûra fî Beyâni Zubdi'l-Ulûmi'l-Meşhûra

2- el-Yevâkît ve'l-Cevâhir fî Beyâni Akâidi'l-Kebîr

3- Ferâidu'l-Kalâid fî İlmi'l-Akâid

4- Keşfu'l-Hicâb ve 'r-Rân an VechiEsileti'l-Cân

5- el-Fethu'l-Mubîn fî Cumleti min Esrâri'd-Dîn

6- el-Irşâdu't-Tâlibîn ilâ Merâtibi Ulemâi'l-Amilîn 7a- el-Mîzânu's-Suğrâ (el-Hıdrîyye)

7- el-Mîzânu'ş-Şa'râniyye el-Kübrâ

8- Levâkihu 'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Beyâni Kavâidi's-Sûfîyye

9- Sevâtiu'l-Envâri'l-Kudsiyye fîmâ Sadarat bihi 'l-Futûhâti'l-Mekkiyye

10- el-Kavlu'l-Mubîn fi'r-Reddi an Muhyiddîn

11- el-Kibrîtu'l-Ahmerfî Beyâni Ulûmi's-Sâihi'l-Ekber

12- Tenbîhu'l-Muğterrîn fi'l-Karni'l-Aşir alâ mâ Halefehu fîhi Selefehumu't- Tâhir

13- el-Envâru'l-Kudsiyye fî Beyâni (marifeti) Adâbi'l-Ubûdiyye

14- Meşâriku'l-Envâri 'l-Kudsiyye fî Beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye 15 - Medâriku's-Sâlikîn ilâ Rüsûmi Tarîki'l-Arifîn

16- el-Bahru'l-Mevrûd fi 'l-Mevâkiti ve'l-Uhûd

17- Mevâzînu 'l-Kâsirîn mine'r-Ricâl

18- Virdu'r-Resûl

19- Muhtasaru Tezkireti'l-Kurtubî

20- İrşâdu 'l- Muğaffelîn mine'l-Fukahâ ve'l-Fukarâ ilâ Şurûti's-Suhbeti'l- Umerâ

21- Keşfu'l-Gumme an Cemîi'l-Umme

22- Dureru'l-Havvâs alâ Fetâvâ (menâkib) Seyyidi Ali el-Havvâs

23- el-Cevâhir ve'd-Durer

24- el-Mevâzînu'd-Durriyye'l-Mubeyyine li Akâidi 'l-Firaki'l-Aliyye

25- en-Nefehâtu'l-Kudsiyye fî Beyâni Kavâidi's-Sûfîyye

26- Reddu'l-Murîdi's-Sâdik mea Ferâidu'l-Hâlik

27- el-Bedru'l-Munîr fî Garîbi Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr

28- el-Ecvibetu'l-Merdiyye an Eimmeti'l-Fukahâ ve's-Sûfîyye

29- Behcetu'n-Nufûs ve'l-Ahdâk fîmâ temâyaza bihi'l-Kavnu mine'l-Edeb ve'l-Ahlâk

30- Hukûku İhveti'l-Islâm

31- Miftâhu 's-Sırri'l-Kudsî fî Tefsîri Ayeti'l-Kursî

32- el-Cevheru'l-Masûn (el-Maknûz) ve's-Sırri'l-Markûm fîmâ Tunticuhu'l- Halva mine'l-Esrâri ve'l-Ulûm

33 - Reddu fi'l-Kavâidi'l-Keşfiyye'l-Muveddidiha li-Meâni's-Sıfati'l- İlâhiyye

34- el-Keşf ve 't-Tebyîn

35- el-Cevheru'l-Masûn fî İlmi Kitâbillâhi 'l-Meknûn

36- Sırru 'l-Mesîr ve't-Tezevvud li-yevmi'l-Masîr

37- Minahu'l-Minne fi't-Telebbüs bi's-Sunne

38- Reddu fî Ehli'l-Akâidi'z-Zâiğa ve Umûru Tenfâu men Yurîdi'l-Havde fî İlmi'l-Kelâm

39- Reddu'l-Fukarâ anDave'l-Velâya'l-Kübrâ

40- el-Minahu's-Seniyye ale'l-Vasiyye el-Matbûliyye

41- el-Ahlâku'l-Matbûliyye ve'l-Mufâda mine'l-Hadre'l-Muhammediyye alâ Seyyidinâ Abdullah el-Matbûlî

42- Dîvân

43- et-Tenbîh mine'n-Nevmi'l-Ahyâr

44- Levâkihu'l-Envâr fî Tabakât (es-Sâdat) el-Ahyâr (et-Tabakâtu'l-Kübrâ)

45- Letâifu'l-Minen ve'l- Ahlâk fî Beyân Vucûbi't-Tahaddus bi- Nimetillâh ale'l-İtlâk

46- el-Mukaddimetu'n-Nahviyye fî İlmi'l-Arabiyye

47- Lübâbu'l-İ'râbi'l-Mânii mine'l-Lahni fi's-Sunneti ve'l-Kitâb

48- Muhtasaru Tezkireti's-Suveydî

49- ed-Dureru ve'l-LumafîBeyâni 's-Sıdki fi'z-Zuhdi ve'l-Verâ

50- ed-Dureru'l-Manzûm fî Zuhdi'l-Ulûm

51- Adâbu'l-Fukarâ

52- el-Menhecu'l-Mubîn fî Beyâni Edilleti Mezâhibi'l-Muctehidîn

53- el-Mevâzînu'l-Zehâbiye'l-Mubeyyine li-Akâidi'l-Fırka'l-Alîyye

54- el-Mekâsidu'l-(Minhâc) Arifin (Abidîn)

55- Vesâya'l-Arifîn li-A'vâmi't-Tuccâri ve'l-Fukarâi ve'l-Mu 'minîn

56- Şerhu'z-Zâirât

57- Fethu'l-Mubîn fî Zikri Şaiu min Esrâri'd-Dîn

58- Tenbîhu men Yalhu alâ Sıhhati'z-Zikri bi-Ismi "Hû"

59- Adâbu'l-Murîd

60- Reddu'l-Feth fî Te'vîli el-Matbûlî sadare ani'l-Kummâl mine'ş-Şath

61- Tathîru'z-Zavâyâ min Habâisi't-Tavâyâ

62- Hâtimetu fî Cumleti's-Sâliha mine 'l-Belâyâ

63- Hâdi'l-Hâirîn ilâ Rusûmi Ahlâki'l-Arifîn

64- Tabakâtu's-Sebîli'l-Murîdi's-Sadîk mea men Yurîdi'l-Hâlik

65- el-Esiletu ve'l-Ecvibe

66- Virdu'l-Aktâbi'l-Aktâb

67- Mizânu'l-Kâsirîn vahyâ Reddu fî hâli badi'l-Mutasavvifa mimmen yeddâûne'l-Velâyâ

b-) Joseph Schacht, Brockelmann'ın vermiş olduğu bu listeye şu eserleri ilâve etmiştir :

1- Mufahhimu'l-Akbâd fî Beyâni Mavâddu'l-lctihâd

2- Levâihu'l-Hazelân alâ kulli men lemya'mel bi'l-Kur'ân

3- Haddu'l-Husâm alâ men evcebe'l-A'mel bi 'l-llhâm

4- et-Tatabbu' ve'l-Fahs alâ hukmi'l-llhâm izâ hâlefe'n-Nâs

5- el-Burûku 'l-Hevâtif li'l-beşer fî a'mâli'l-Hevâtif

6- Tenbîhu'l-Eğbiyâ alâ Katra min Bahri Ulûmi'l-Evliyâ

7- ed-Durru'n-Nazîm fî Ulûmi'l-Kur'âni'l-Azîm

8- Kitâbu'l-lktibâs fî ilmi'l-Kıyâs

9- Muhtasaru Kavâidi'z-Zerkeşî

10- Minhâcu'l-Vusûl ilâ ilmi'l-Usûl c-) Abdurrahman Hasan Mahmud ise Şa'rânî'nin eserlerinden şunlara yer

verir

1- Muhtasaru Ferâidu'l-Kalâid

2- Edebu'l-Murîdi's-Sâdik

3- en-Nûru'l-Fârik Beyne'l-Murîdi's-Sâdiki ve Gayru Sâdik

4- Muhtasaru Hedyi'n-Nebevî

5- Keşfu'l-Kinâi an Vechi's-Semâ'

6- Muhtasaru'l-Mudevvene (Mudevvenetu el-İmâm Mâlik)

7- Menhecu's-Sıdki ve't-Tahkîk fî Teflisi Gâlibi muddai't-Tarîk

8- el-Minenu'l-Vustâ

9- el-Minenu's-Suğrâ

10- es-Sırru 'l-Merkûm fîmâ İhtesse bihi Ehlullâhi mine'l-Ahlâki ve'l-Ulûm

11- el-Mefâhir ve'l-Meâsir fî Beyâni Ulemâi'l-Karni'l-Aşir

12- Tehâretu Ecsâmu'l-Muvahhidîn min Sûi'z-Zanni bi'l-Muslimîn

13- el-Menheceu'l-Mutahhar li'l- Kulûbi ve'l-Fuâdi min Sûi'z- Zanni bi- Ahadin mine'l-İbâd

14- Muhtasaru'l-Mu'cizât ve'l-Hasâis

15- Behcetu'l-Ebsâr vel'-Fuhûm fî mâ temeyyeze bihi Ehlullâhi mine'l-Ahlâki ve'l-Ulûm

16- Tahâretu'l-Cismi ve'l-Fuâd min Sûi'z-Zanni bis-Suadâi mine'l-İbâd

17- el-Menhecu'l-Mubîn fî Beyâni Ahlâki'l-Ulemâi ve's-Sâlihîn

18- Vasâya'l-Arifîn el-Muktebeseti min Hadreti Rabbi'l-Alemîn

19- ed-Dureru'l-Madiyye fî Beyâni'l-Ahlâki'l-Matbûliyye

20- ed-Dureru's-Seniyye fî Şerhi 'l-Vasiyyeti'l-Matbûliyye

21- el-Fusûl-fîİlmi'l-Usûl

22- el-Kavlu 'l-Mubîn fî Delîli Lebsi'l-Hirkati ve 't-Telkîn

23- Neshu Mubâyiatu'l-Yehûd ve'n-Nasârâ

24- el-İşâratu fî Şerhi Hadîsi'l-İstihâre

25- el-Ahlâk (es-Suğrâ)

26- el-Kavâidu'l-Keşfıyye el-Muvaddiha li-Meâni's-Sıfâti'l-İlâhiyye

27- en-Nûru'z-Zâhir fî Ecvibeti inde'l-Ekâbir ve'l-Esâğir

28- Mîzânu'l-Akâidi'ş-Şa'rânîyye el-Mukayyide bi'l-Kitâbi ve's-Sunne

29- İrşâdu 't-Tâlibîn ilâ Ulûmi'l-Arifîn

30- İrşâdu 't-Tâlibîn ilâMerâtibi'l-Ulemâi'l-Amilîn

31- el-Mîzânu'ş-Şa'râniyye el-Mukarrire li-Cemîi Akaidi Ehli's-Sunneti'l- Muhammediyye

32- Tehâratu'l-Cismi ve'l-Fuâd min Sûi 'z-Zanni billahi Teâlâ ve'l-Ibâd 33 - Muhtasaru Tehârati'l-Cismi ve'l-Fuâd (alâ'n-Nısfi minhu)

34- Tathîru Ehli'z-Zevâyâ ve'r-Revâk min Habâisi't-Tavâyâ ve'l-Ahlâk

35- Tahâratu'l-Cismi ve'l-Cenân min Sûi'z-Zanni billâhi ve'l-Melâiketi ve'l- Cân

36- el-Mîzânu'ş-Şa'rânîyye fîBeyâni Akâidi Ekâbiri's-Sûfîyye

37- el-Kavâidu's-Seniyye fî Tevhîdi Ehli'l-Husûsiyye

38- ed-Dureru'l-Meknûn ve'l-Cevheri'l-Masûn

39- Muhtasaru't-Terğîb ve't-Terhîb

40- Seneduhu fî Kırâati'l-Kutub min Tarîki'l-Huffâz Celâleddîn es-Suyûtî

41- Zemmu'r-Re'yi ve Tebrîu'l-Eimmeti'l-Muctehidîn minhu

42- Muhtasaru Akîdetu'l-Beyhâkî

43- el-Fulki'l-Meşhûn (Beyânu enne mâ aleyhi et-Tasavvuf huve mâ aleyhi'l-Ulemâi'l-Amilûn

44- el-Akâid

45- Rubu'l-Ibâdât (alâ Mezhebi's-Sûfîyye)

46- Tefsîru'l-Ahlâm

47- Tefsîru'l-Kurâni'l-Kerîm (alâ Vechi'ş-Şerîati ve'l-Hakika)

48- Esrâru'ş-Şerîa

d-) Diğer bazı Kaynaklarda geçen eserleri:

1- el-Ahlâku 'z-Zekiyye ve'l-Ulûmi'l-Leduniyye

2- Şerhu Cemu'l-Cevâmi

3- et-Tirâzu'l-Ebhec alâ Hutbeti'l-Menhec

4- Fethu'l-Vehhâb fî Fedâili'l-Ali ve'l-Ashâb

5- el-Kavlu'l-Mubîn fî Beyâni Adâbi't-Tâlibîn

6- Kitâbu'l-Minen ve'l-Ahlâk fî Beyâni Vücûbi't-Tahaddus bi-Nimetillâh

7- Muhtasaru'l-Elfiyye (İbn Mâlik'in Elfiyesi)

8- Menu'l-Mevâni

9- el-Menhecu'l-Mubîn fî Ahlâki'l-Ârifin183

10- Edebu'l-Kudât

11- Muhtasaru Suneni'l-Beyhâkî

12- Menhecu 's-Sıdki ve't-Tahkîk fî Teflîsi Gâlibi'l-Muddâîne li't-Tarîk 13 - Alâmâtu'l-Hazelân alâ men lem Ya'mel bi'l-Kur'ân

D- Bazı Eserlerinin Tanıtımı:

1- Letâifu'l-Minen ve'l-Ahlâk fî Vücûbi't-Tahaddus bi-Ni'metillâhi ale'l- İtlâk :

Şa'rânî, 961/1554 senesinin başında gördüğü bir rüya üzerine ölümünün yaklaştığını hissederek otobiyografisini yazmaya başladı. Şa'rânî'nin yalnızca kariyerini değil aynı zamanda onun karakterini ve kişiliğini yansıtan Letâifu'l-Minen sayesinde Şa'rânî hakkında bilinenler İslâm tasavvufunun diğer şahsiyetleri hakkında bilinenlerden daha fazla olmuştur.

Eserin isminin ilk yarısı, Şazeliyye tarikatı tarihinin en kapsamlısı olarak kabul edilen ve eş-Şâzilî'nin biyografisinin verildiği Tâcuddin ibn Atâullâh el- İskenderî (709/1309)'nin Letâ'ifu'l-Minen adlı eserinden; ikinci yarısı ise, Celâleddin es-Suyûti (öl.911)'nin et-Tahaddüs bi-Nimetillâh isimli otobiyografisinden iktibas edilmiştir.

Şa'rânî, Letâifu'l-Minen' de ismi, nesebi, ailesi, eğitimi, hocaları, öğrencileri, eserleri, mânevî mücahedisi, Kahire'de meydana gelen hâdiseler, dönemindeki sûfî toplumu, Osmanlı kadılarına nazaran içinde bulunduğu konum ve yaşamının en sıradan olayları hakkında bilgiler vermiştir. Ancak Şa'rânî'nin bu eseri yazmasının asıl sebebi yukarıda sayılan başlıklar hakkında mâlûmat vermek değildir. Eser, yazılış amacını göstermesi bakımından anlamlı bir başlık taşımaktadır. Eserin isminde de geçen Allah'ın nimetlerini anma vücubiyeti "ve

Rabbinin nimetlerini anlat...” ayeti ile temellendirilmiştir. Şa'rânî hayat hikayesini, Allah’ın ihsân ettiği lütuflardan, yaşamış olduğu kerâmetlerden ve Allah’ın inâyeti ile ihsân edilen güzel niteliklerden/ahlâklardan dolayı Allah’a olan şükrünü ifâ etmek üzere kaleme almıştır.

Bazı batılı araştırmacılar Letâifu’l-Minen'i kişisel bir övgü, bencillik ve kibir olarak nitelendirmiş ve bu yüzden bu eseri bir “outhagiography” “övgü otobiyografisi” olarak görmüşlerdir. J. Spencer Trimingham The Sûfî Orders in İslam adlı eserinde Şa'rânî’nin otobiyografisi hakkında şunları söyler:

“Şa'rânî, Letâifu’l-Minen’de kendisi hakkında bir takım şeyleri açıklamıştır. Bu gerçek bir mânevi otobiyografi değil, kendisine Allah’ın ihsan etmiş olduğu mânevi nimetlerin ve niteliklerin bir listesinden oluşan bir çeşit kişisel menâkıb kitabıdır. (Bu listedeki) her bir örnek tüm devirlerdeki sûfîlerin tecrübelerinden edinilenlere uygunluk arz etmektedir. Başka bir deyişle o kendi övgü biyografisini yazmıştır.

Joseph Schacht’ın eser hakkındaki değerlendirmesi ise şu şekildedir:

“Mânidâr bir şekilde Menâkibu Nefsihi adını verdiği hâl tercümesinde Allah’ın onu başkalarından üstün tutarak fevkalâde rûhi ve ilâhî mevhibelerle temâyüz ettirdiğini, bu suretle, Allah, melekler ve peygamberlerle münâsebet tesis etmek, kerâmet göstermek, kâinâtın sırlarına nüfûz etmek gibi üstün melekeler ihsan ettiğini söyleyip Allah’a şükrederek zâhiri bir tevâzû perdesi altında övünür.”

Ancak Şa'rânî, Allah’ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetleri açıklamakla kendisini övmeyi, ahlâkını, menâkıbını zikretmeyi ve kardeşlerine karşı övünmeyi değil, Allah’a olan şükrünü bildirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Şa'rânî, otobiyografi yazma konusunda dünyevî başarıyı Allah’ın lütfunun gerçek bir göstergesi olarak gören Şazelî tarikatının prensiplerinden ve kendisinden önce otobiyografi kaleme alan Suyutî gibi alimlerin görüşlerinden istifade ederek onların takipçisi olmuştur.

Michael Winter ise, A.E. Shmidt’in, Şa'rânî’nin diğer eserlerinden hiçbirisi için olmayacak kadar Letâifu’l-Minen’in, tam bir kişisel övgüye kapıldığı için batılı ilim adamlarının Şa'rânî’ye karşı şüpheli tutumlarını harekete geçirdiğine işaret ettikten sonra, Şa'rânî’nin otobiyografisinde göstermiş olduğu kişisel övgüyü eleştirenlere karşı şunları söylemiştir:

“...Ancak, Şa'rânî, bu şekilde yazan yani övgüyle Allah’a şükür ve erdemlerini tek tek anlatan ne tek ne de ilk kişidir. Şa'rânî, benzer bir başlık taşıyan bir kitap yazan -et-Tahaddus bi Nimetillâh- Suyutî’nin kendisinden önceki kuşağın en seçkin ilim adamı olduğundan söz eder. Suyutî, Şa'rânî’nin dinî tutumlarına kuvvetli bir etkide bulunmuştur. Ayrıca Şa'rânî, hem Suyutî hem de kendisinin bağlı olduğu Şazilî tarikatının edebî geleneği çizgisinde olan bir kimsenin kendi faziletlerini ve cömertliklerini beyân ederek Allah’a karşı minnettârlık göstermesi gerektiğini ifade eder. Bir kimsenin cennete girmesinde maneviyât olduğu kadar nimetlere şükretmek de Şa'rânî’nin dini düşüncesinde temel bir unsurdur.”

Şa'rânî, nimetlerinden dolayı Allah’a olan şükrünü dile getirdiği Letâifu’l- Minen’de yaşamını, ahlâkını ve öğretilerini manevî bakımdan ilerlemek isteyen kimseler için değerli bir örnek olarak görmüştür. Şa'rânî, otobiyografisini yazma sebeplerinden birincisini şu şekilde açıklar:

“(Bu eseri) Kardeşlerimin ahlâk konusunda beni örnek almaları, onlarla ahlâklanmaları ve bundan dolayı yüce Allah’a şükretmeleri için (telif ettim.) Yıllarımı, bu ahlâkla ahlâklanarak geçirdim. Ancak kardeşlerim bunu idrak edemediler. Onlara bu ahlâkla ahlâklanmalarını

emrettim ancak onlar dinlemediler. Bir gün onlardan bir grup bana şöyle dedi: 'Ahlâk konusunda asrımız ehlinden hiç kimseyi, bize emretmiş olduğun ahlâkla ahlâklanmış olarak görmedik.' Onlara şöyle dedim: 'Bu kitapta size zikrettiğim ahlâkî niteliklere bakınız! Her bir ahlâkla ahlâklandığımı göreceksiniz. Öyleyse onlarla ahlâklanmanızı terketme hususunda bir mazeretiniz kalmayacaktır..."

Şa'rânî,otobiyografisini yazarken kendisinden önceyazılan otobiyografilerden istifade etmiş ancak otobiyografi yazımında yeni ve özel bir metin oluşturmayı tercih etmiştir. Erken dönem Arapça otobiyografiler birkaç değişik yöntemle yazılmıştı. Bazıları rivayet tarzında, diğerleri ise biyografik suretlerinden biraz farklı olan kişisel yazım tercemeleri şeklindeydi. Şa'rânî'nin otobiyografisi modern dönem öncesi bilinen tüm otobiyografiler içerisinde en geniş kapsamlı olanıdır. Eser kronolojik olarak düzenlenmediği gibi rivâyet temâlarına göre de düzenlenmemiştir. Eserin yapısı oldukça dağınık ve tekrarlı bir biçimdedir. Allah'ın yazara yaşamı boyunca ihsân etmiş olduğu nimetler anekdotlarla tek tek aktarılmış ve yaşamından çıkartmış olduğu pratik ahlâk ilkeleriyle donatılmıştır.

Şa'rânî'nin otobiyografisinin tarihi değeri sadece geniş kapsamlı olmasına dayanmamaktadır. Arap edebiyatı geleneğinde otobiyografik faaliyeti dikkate alan bu eser, sosyal ve ahlâkî belirsizliklerin dile getirilmesi bakımından daha büyük bir öneme sahiptir. Şa'rânî'nin yaşadığı dönemde Mısır toplumunu ele alan tarihçilerin azlığı sebebiyle, toplumun sosyal ve ahlâkî bakımdan aydınlatılmasında kaynak bakımından bir yetersizliğin olduğu görülmektedir. Şa'rânî'nin Letâifu'l-Minen've biyografik ve otobiyografik unsurlara yer veren et-Tabakâtu'l Kübrâ, el- Bahru'l-Mevrûd, et-Tabakâtu's-Suğrâ ve el-Ahlâku'l-Matbûliyye gibi diğer eserleri bu boşluğu doldurmaktadır. Şa'rânî'nin özellikle otobiyografisi ve diğer eserleri, XVI. yüzyıldaki Mısır toplumu hakkında sosyal, kültürel, ilmî ve ahlâkî bakımdan pek çok mâlumat sunmaktadır.

Letâifu'l-Minen bir önsöz, bir giriş, on altı bölüm ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Şa'rânî'nin otobiyografisi bir pratik ahlâk kılavuzudur. Her pasaj ""Rabbimin bana ihsân etmiş olduğu nimetlerdendir..." cümlesiyle başlar. Eşsiz faziletlerini başkalarının davranışlarıyla karşılaştırır. Kendi davranışlarını, ahlâkını örnek olarak takdim eder. Davranışlarının pek çok vecizesi aynı şekilde sûfîlere dair diğer ahlâk kitaplarında çoğunlukla el-Ahlâku'l-Matbûliyye'de tekrarlanmıştır. Ancak burada başlıklar "onların ahlâkındandır..." şeklindedir.

Şa'rânî'nin otobiyografisinin en önemli özelliklerinden birisi esere yazmış olduğu önsözüdür. Şa'rânî burada kendisini otobiyografi yazmaya sevk eden sebepleri açıklamıştır. Şa'rânî'nin bu önsözünün, otobiyografi yazımına dair ahlâkî ve tarihî konuların ele alındığı klasik dönem sonrasından günümüze ulaşan birkaç metinden birisi olduğu belirtilmiştir. Şa'rânî'nin Letâifu'l-Minen e yazdığı önsözün bir savunu olduğunu Dwight F. Reynolds şöyle dile getirir:

"Onun önsözü otobiyografi yazımına bir dizi sebep ve bu tür metinlerin önemi hakkında bir dizi argüman olarak tertip edilmiş olmasından dolayı edebî bir faaliyet olarak bir otobiyografi savunusu oluşturmaktadır. Bunlardan bir bölümü daha önceki yazarlardan özellikle Celâleddin es-Suyûti'den iktibas edilmiş, diğer bir bölümü ise bizzat Şa'rânî tarafından yeni bir biçimde şekillendirilmiştir "

Arap edebiyatı tarihinde XV. yüzyıla kadar yazılan otobiyografiler savunmasız yazılmıştır. Ancak XV. ve XVI. yüzyıl boyunca yavaş yavaş bir gelenek haline gelen farklı bir "otobiyografik endişe" düşüncesi, bir otobiyografi yazımını güvenilir kılmak ve değişik

yollarla otobiyografinin statüsünü korumak için yazarları harekete geçirmiştir. Şa'rânî'nin önsözü ve girişi modern dönem öncesi Arap edebiyatında otobiyografinin önemli konularının en çok detaylandırıldığı tek örneği teşkil eder. Şa'rânî'nin önsözü, onu kendisini beğenmişlik, ve kibirle itham edebilecek olan okuyucuların eleştiride bulunmalarını engellemeyi amaçlamaktadır. Esere önsöz içerisinde otobiyografi yazımının bir savunusu yerleştirilerek önceden eleştirileri engelleme arzusu çok belirgin bir biçimde XV. ve XVI. asırda görülen bir olgudur.

Şa'rânî önsözüne otobiyografisinin yazımına neden olan beş sebebi sıralayarak başlar. Bu sebepler önsözü takip eden yirmi sayfalık giriş bölümünde genişletilmiştir.

Şa'rânî, kendisini otobiyografi yazmaya sevk eden sebepleri şöyle sıralar:

1- Kardeşlerimin (ihvân) ahlâk konusunda beni örnek almaları, onlarla ahlâklanmaları ve bundan dolayı Allah'a şükretmeleri için,

2- Ölümümden sonra da kitap kaldığı sürece şükrümün devam etmesi için,

3- Asrımın insanlarını şeriat kitaplarının ezberlenmesinde beni örnek almaları için ilim ve ameldeki derecem konusunda bilgilendirmek için,

4- Menâkıbımdan birşeyler zikretmek isteyen kardeşlerimi araştırma yapmaktan kurtarmak, geçmiş dönemlerde âlimlerin ve sâlihlerin menâkıblarını bir araya getiren kimselerin yaptığı gibi (menakıbıma) fazlalık ve eksiklik karıştırmaları ihtimaline karşı (kendi yazdığım menâkıbıma) uymaları için.

5- (Bu eseri yazmada) Selef-i Sâlihîn'i kendime örnek almamdır. Yüce Allah'ın nimetlerini anlatarak, insanların ilim ve tarikatı kendilerinden öğrenmeleri için kendi durumlarını açıklayarak tabakât'larında menâkıblerini zikreden bir grup benden önce gelmiştir.

Şa'rânî'nin, giriş bölümünde de, kendisine yönelecek eleştirilere önceden engel olmaya çalıştığı açıkça görülmektedir. Şa'rânî, okuyucunun kendisini ve diğer otobiyografi yazarlarını eleştirmemeleri gerektiğini , Allah'a şükretmekle ilgili ayetleri, peygamberlerin Allah'a göstermiş oldukları şükür örneklerini, Hz. Peygamberin şükürle ilgili hadislerini ve başta manevî lideri Ali el-Havvâs olmak üzere, Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî, İbrahim el-Matbûlî gibi sûfîlerin Allah'a şükür hakkındaki görüşlerini zikrederek, menâkıbını zikreden kimselerin Allah'a şükür görevini yerine getirdiklerini söyler. Şa'rânî, şükrü dil ile şükür, kalp ile şükür ve organlarla şükür olmak üzere üçe ayırır. Dil ile şükrü Allah'ın nimetlerini ikrar, kalp ile şükrü tüm nimetlerin Allah'ın ihsânı olduğuna inanma ve organlarla şükrü de amellerle Allah'a şükretme olarak açıklar. Dil ile yapılan şükrün kalp ile yapılan şükre mutabık olması gerektiğini, ve yine Ey Davud ailesi! Şükredin. Kullarımdan şükreden azdır! ayetine işarette bulunarak, dil ile yapılan şükrün amellerle desteklenmesi gerektiğine inanır. Şa'rânî, dil ile yapılan şükrün nimetleri ikrar etmekle mümkün olacağını söylerek, menâkıb yazımının da dil ile ikrar olduğunu göstermeye çalışır:

"Ey kardeşim bil ki, Allahu Teâlâ, bize ihsan etmiş olduğu nimetlerden dolayı şükretmemizi emreder. Bu Allah 'ın üzerimize farz kıldıklarındandır. Onun nimetlerini dilimizle, kalbimizle ve uzuvlarımızla saymamız mümkün değildir. Bununla birlikte Allahu Teâlâ dil, kalp ve organlarımızla ona şükretmemizi ister. Dilin şükrü ise ancak Allah'ın ihsân etmiş olduğu nimetleri ikrar etmekle mümkün olur. Nimetleri insanlara izafe etmememiz, onların vasıta olması sebebiyledir. (Allah'ın) bizim için su kanalından su çıkarması gibi. Gerçek şükür, su

kanalına değil, kanaldan suyu çıkaranadır. Bir hâdis'te, 'insanlara şükretmeyen, Allah'a şükretmez ' buyrulmuştur. "

Şa'rânî, kitabın son bölümünde bitiş tarihinin 960 (1552-53) yılı olduğunu söyler. Ancak bu tarih kaba taslak olarak ifade edilmiş olmalıdır. Çünkü Şa'rânî Letâifu'l-Minerfde daha sonraki olaylar ve tarihlerden söz etmiştir. Örnek olarak 961 yılında gördüğü bir rüyayı anlatır. G.Flügel de eserin bitiş tarihi olarak 967 yılını tespit etmiştir:

"Şa'rânî tarafından 967 yılı ortalarında (1560) tamamlanan ve bir önsöz, 16 bölüm ve bir sönsöz 'den oluşan "Letâifu 'l-Minen ve 'l-Ahlâk fî Beyâni vücûbi 't- Tahaddusi bi Ni'metillâh" adlı eserin Dresden'deki el yazması nüshasında yaptığım ayrıntılı inceleme sırasında yazarın yazdığı eserlerin bir listesine ulaştım. Yazar bunları aşağı yukarı yayın tarihlerine göre düzenlediği için bu listenin o yıla kadar olan bütün eserleri kapsamaları yanında bu eserlerin sırası da temin edilmiş oldu ki bu sıralama edebiyat tarihi açısından hiç de önemsiz değildir."

2- Tenbîhu'l-Muğterrîn fî'l-Karnî'l-Âşir alâ mâ Halefehu fîhi Selefehumu't-Tâhir:

Tenbîhu'l-Muğterrîn, Hz. Muhammed'in, onun sahabelerinin, halifelerin, müçtehit imamların ve âlimlerin nasıl bir yaşam modeli sunduklarını ve nasıl bir dindarlık bıraktıklarını göstermeye çalışan bir ahlâk eserdir:

"Bu kitap, hacim itibariyle küçük, fakat muhtevasının kıymet ve önemi bakımından büyük bir eserdir. Ben bu kitabımı, Allah'a ve Allah'ın kullarına karşı vazifelerini nasıl yerine getirdiklerine dair Selef-i Sâlihîn'in sîret ve ahlâkından alınmış örnekler vermek suretiyle vücuda getirdim. Büyük bir itina ile altın yazı yazarcasına, kitap ve sünnete uygun olarak yazdım."

Şa'rânî, eserini yazmaya başladığı zaman yeterli kaynağa sahip olamadığı için büyük bir sıkıntıya düştüğünü belirterek, bu kaynak yetersizliğini bir şahsın kendisine, baş tarafı noksan olan ve yaklaşık hicrî beş yüzlerde kûfî bir yazıyla yazılmış bir kitap getirmesiyle giderdiğini şöyle anlatır:

"Bu kitabı yazmaya başladığım zaman, yanımda gerekli maddeler ve kaynaklar olmadığı için büyük bir sıkıntı ve tutukluk içindeydim. Bir gün yanıma bir şahıs geldi. Elinde kûfi yazıyla yazılmış bir kitap vardı. Baş tarafı noksan olan kitabın yazılış tarihi beşyüz küsürdü. Kitap Islâmın birinci ve ikinci nesilleri olan sahabe ve tabiîne mensup temiz ve iyi geçmişimizin halleriyle doluydu. Kitabın yazarının İmâm Mâlik'in akranlarından Yeki' b. Cerrâh'tan rivayette bulunduğunu gördüm. Buna çok sevindim ve bu kitabımı bu eserle sağlamlaştırdım."

Şa'rânî, bu eserini tasavvuf ve ahlâk ile iştigal eden âlimler için baş referans kitabı olarak görmüş ve bu yönüyle, o asırda, fıkıh ilmi ile iştigal eden âlimlerin fıkhî hüküm vermek için kullandıkları temel eserlerden birisi olan İmâm Nevevî (öl.962)'nin el-Minhâc adlı eserine benzetmiştir:

"Bizim bu Kitabımız, İmam Nevevî'nin el-Minhâc adlı eserine benzer, nasıl ki, fıkıh ilmi ile iştigal eden asrın âlimleri onun kitabındaki bilgi ve tercih edilmiş meselelerle insanlara fetvâ veriyorlarsa, ahlâk ve tasavvuf ilmiyle iştigal eden sûfîyye ulemâsı da bu kitapta güzelce yazılmış ve nakledilmiş bilginlerle fetvâ verirler. Çünkü ben onu tâbiinden ilimleriyle âmil

âlimlerden gelip geçmiş büyüklerin ahlâk ve efâli ile; ve tasavvufa girdiğim ilk günlerde Allah'ın bizzat bana ahlâklanmayı lutfettiği ahlâk ile sağlamlaştırmışımdır."

Eserde yer alan her bölüm başlığı "Selef-i Sâlihîn'in ahlâkındandır" veya "Onların ahlâkındandır" şeklindedir. Tenbîhu'l- Muğterrîn, hadis-sünnetten ya da sahabe ve tâbiûn'un sözlerinden, uygulamalarından çıkarılan dindârlık ve ahlâk ilkeleri ile donatılmıştır. Örneğin, Hz. Peygamberin "Sevdiğini Allah için sevmek, sevmediğini de Allah için sevmemek, imanın en sağlam kaidelerindendir." hadisi zikredilmiş ve Ali b. Huseyn, Abdullah b. Mesud, Süfyan es-Sevrî, Muhammed b. el-Hanefiyye, Ahmed b. Hanbel'in bu hadisle aynı mahiyetteki sözleri ve uygulamaları nakledilerek bu ahlâki tutum "Onların, (Selef'in) güzel ahlâkından birisi de tepki ve gayretleri Allah içindi ve eksiksizdi" şeklinde ahlâki bir ilke olarak takdim edilmiştir. Yine Hz. Peygamberin "Cehennemde 'hephep' denilen bir vâdi vardır. Allah bu vadiyi, zalimler ve zâlim hükümdarların meclisine gidip onlara kavuk sallayan âlimler için yaratmıştır" hadisi ve Basra vâlisinin Mâlik b. Dinâr'a "Ey Mâlik, bize karşı bu kadar ağır

konuşabilmen ve bizi mukabele etmekten aciz bırakan şey nedir biliyor musun? Dünyaya metelik vermemen ve bizden bir beklediğinin olmamasıdır " sözüyle Mâlik b. Dinâr'ın bu konudaki tavrı örnek gösterilerek "onların (selefin) ahlâkından birisi de dinî bir zarûret veya mâruf ile emretmek gibi bir maslahat olmadığı halde devlet kapılarını aşındıran kardeşlerine yakınlık göstermezlerdi" şeklinde ahlâki bir ilke olarak zikredilmiştir.

Şa'rânî, bu eserini telif etmesinin en önemli sebeplerinden birisini de şu şekilde açıklar:

"Onuncu yüzyılın ikinci yarısında Mevlânâ Sultan Süleyman b. Osman (Kanuni Sultan Süleyman) 'ın bir miktar malı, işçiler ve başkaları tarafından çalınmıştı. Hırsızların meydana çıkması ve çalınan malın bulunması için hükümdarın idâri memurları tarafından gerektiği gibi ciddi bir şekilde araştırma ve soruşturma yapıldığını müşahede ettim. Tabii onlar bunu hükümdarlarına bir yardım olarak yapıyorlardı. Onların hükümdarlarına yaptığı bu ciddi araştırma ve soruşturma gibi sultanlar sultanı, Allah resûlüne yardım olmak üzere İslâm ahlâkına ait bilgi esaslarından kaybolanların meydana çıkması için, şeriat âlimleri tarafından bir araştırma ve soruşturma yapıldığını görmedim. Hal böyle olunca, içimde İslâm dini hakkında büyük bir imân gayretinin canlandığını hissettim ve bu kitabı vücuda getirdim. Bu suretle zâhir ve bâtın ulemâsının elinde İslâm ahlâkına ait bilgi esaslarından kaybolmuş olanları güzelce meydana çıkardım. Bu zamanda bu kitap her fakîh ve sûfî için faydalı bir eserdir. diyebilirim ki, fakîh ve sûfîlerden hiçbiri onu mütalâa etmekten müstağnî kalamazlar."

Şa'rânî'nin, yaşadığı dönemde selefin yaşam modelinden ve dindârlıklarından bir eser kalmaması kendisini bu eseri yazmaya sevk eden en önemli sebeplerden birisidir. Şa'rânî, eserini -Tenbîhu'l-Muğterrîn Avâhiru 'l-Karni 'l-Âşir alâ mâ halefû fîhi Selefuhumu't-Tâhir- 'Onuncu asrın sonlarında hayırlı ve tertemiz seleflerine muhalif bir yol tutarak gurura kapılanlara bir uyarı olarak kaleme almıştır. Bu uyarı özellikle İslâm ahlâkının ilkelerinden uzaklaşan ve maddi menfaatler elde etmek için devlet ricâli ile yakınlaşan bazı tasavvufî çevreleri kapsamaktadır. Selefin ahlâkından uzaklaşan bu tasavvuf çevrelerin ahlâkına

bakanların tasavvuf yolunu din dışı olarak gördüklerini söyleyen Şa'rânî, zamanındaki sûfîler arasında İslâm ahlâkının benimsenmez ve tanınmaz olduğunu belirterek onların durumunu şöyle tasvir eder:

“Onlardan biri, gerçek tasavvuf yolundan nasibi olmayan birisine gidip ondan fenâ, bekâ ve şath hakkında kitap ve sünnetin tanımadığı bir takım kelimeler işitiyor ve bunları birkaç defa tekrar ediyor. Sonra kendisine bir cübbe ve sarık giydiriliyor ve Anadolu ’ya temsilci olarak gönderiliyor. Artık orada konuşmuyor, hep susuyor ve perhizkârlık yapıyor. Adamları kendisine bol bahşişler koparmak veya maaş bağlatmak için teşebbüse geçiyorlar. Vezirlere ve önde gelen devlet adamlarına vasıtalar koyuyorlar. Şeyh de bu suretle devlet bütçesinden kendisine ayrılan şeyi bir nevi hile yaparak elde ettiği için haram olarak elde etmiştir. Devlet adamları ise onu, iyilerden biri sanmışlardır.”

Şa'rânî ayrıca bu gibi kimselerin ilimsiz tasavvufundan da oldukça şikayetçidir:

“Bu kabil insanlardan biri, bir gün benim yanıma geldi. Bir bilgisi ve nasibi olmadığı halde fenâ, bekâ, gibi tasavvufa ait bahislere dalmaya başladı. Etrafında kendi adamları da vardı. Günlerce yanımdan ayrılmadı. Bir gün kendisine, abdestin ve namazın şartları hakkında biraz konuşuvermesini söylediğimde verdiği cevap: ‘Ben ilim hakkında hiçbir şey okumadım ’ sözü oldu. Kendisine dedim ki: ‘ Ey Kardeş, ibâdetlerin, Allah’ın kitabı ve Resûlünün sünnetine göre tashih edilmesi ittifakla vacibdir. Vacib ile mendunu, haram ile mekruhu birbirinden ayıramayan bir kimse cahil demektir. Ne zâhirde ne de bâtında cahil bir kimseye uymak ise asla câiz değildir.”

Şa'rânî, selefin ahlâkının bilhassa kendilerine yetiştiği büyük üstadların vefatıyla onuncu yüzyılın birinci yarısından sonra tam bir fetret devresine girdiğini belirtir. Onlardan; Ali el-Marsâfî, Muhammed Şinnâvî, Muhammed b. Davud, Ebubekir Hadîdî, Abdulhalim b. Muslih, Ebussuûdu’l-Cârihî, Tâcuddin Zâkir, Muhammed b. İnân, Ali el-Havvâs gibi hocalarını örnek olarak zikrederek onların ahlâki özelliklerini İslâm ahlâkından uzaklaşan tasavvufi çevrelerle karşılaştırır:

“Onların hepsi, zühd takvâ, ibâdet gibi İslâm ahlâkının en yüksek mertebe sindeydiler. Onlar, son derece darlık içinde bulunsalar dahi, valilerin verdikleri mallardan hiçbir şey kabul etmezlerdi. Helâlinden rızık buluncaya kadar açlığa katlanırlardı. Onlar, süslü atlara binmeyi kıymetli yüksek elbiseler giymeyi, çeşit çeşit nefis yemekler yemeyi kendilerine bir gaye ve murad edinmiş değillerdi... Hükümdarlar onlara Beytü’l-Mâl’den (devlet hazinesinden) kıymetli hediyeler, bol bahşişler verdiği ve kendilerine aylık bağlamak istedikleri zaman kabul etmez ve şöyle derlerdi: ‘Devlet hazinesindeki mal, ancak memleket ihtiyaçlarını, vatanı ve müslümanları korumakla görevli ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya sarfedilmek üzere hazırlanmıştır. Bizler ise böyle âmme menfaatiyle ilgili bir iş ve vazife yapmış değiliz.”’

Şa'rânî, okuyuculardan “sizin bu kitabınızı mütalaa etmek, zamanımızdaki sûfîlerin kusurlarını meydana çıkarmaktadır.Kardeşlerinizin kusurlarını görmezlikten gelip ifşâ etmeseydiniz olmaz mıydı?” veya “Bu kitap neredeyse şu zamanda şeyhlere inanan bir kişi dahi bırakmayacak” şeklinde kendisini eleştirecek kimselere cevap olarak şunları söyler:

“Bizden önceki âlimler ve sûfîlerden pek çok kimse bu mahiyette eser vermişlerdir. Onlar, bu eserlerinde iyilerin ahlâkını da bildirmişler, kötülerin ahlâkını da... Hak yolundan samimî ve sâdık olanları da tanıtmışlar, yalancı ve sahte olanları da... Hakikaten saliki görünenleri de, gerçekten öyle olanları da... Onlar bu vazifelerini yaparlarken, Selef-i Sâlihîn’in ahlâkına muhalif olanların kötülüklerinin ortaya çıkmasında bir mazur görmemişlerdir.”

Şa'rânî, eserde sunmuş olduğu ahlâkî ilkelerin hepsine sahip olduğunu; bu ahlâk zamanımızda tanınmıyor, kendimden başka onunla ahlâklanmış bir kimseyi tanımıyorum şeklinde dile getirerek, kendisinin sahip olmadığı ahlâki özelliği tavsiyede bulunmadığına dikkat çeker. Şa'rânî bu tür ifadeleri daha önce Letâifu 'l- Minen'inde de görmüş olduğumuz gibi kendisini övmek amacıyla değil, başkalarının ahlâk konusunda kendisini örnek almaları ve Allah'a şükranda bulunmak amacıyla kullanmıştır. Şa'rânî ayrıca, Tenbîhu'l- Muğterrîn'de, sık sık kullanmış olduğu "Bu ahlâk zamanımızda tanınmaz oldu, akranlarım arasında birisinin bu ahlâkla ahlâklanmış olduğunu görmedim" şeklindeki ifadelerini din kardeşlerini küçük düşürmek için değil, bu ahlâka sahip olanların azlığını dile getirmek için kullandığını söyler.

Şa'rânî'ye göre bir müellifin yeni bir usûlle kaleme aldığı bir eserin331 müfessirler, muhaddisler, fıkıh ve usül âlimleri, nahiv, kelâm, tasavvuf âlimleri, beyân ve belâğat âlimleri tarafından tenkide uğramasının kaçınılmaz olduğunu bu durumda yeni bir eser kaleme alacak müellifin eserine koyacağı her mesele için tüm bu âlimlerin hepsiyle görüş alışverişinde bulunması gerektiğini bunun ise bir beşer için mümkün olamayacağını savunmaktadır.332 Bu yüzden eserini Kitap, sünnet ve din âlimlerinin görüşlerinden istinbat yoluyla vücuda getirdiğini, nakil yoluyla bildirdiklerini ise delil ve şahit göstermek için kullandığını vurgulayan Şa'rânî, kendisinin de eserini yeni bir usûlle meydana getirdiğini imâ ederek tenkide uğramasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Bu yüzden eserindeki herhangi bir yanlışını düzeltecek olanları müsamaha ile karşılayacağını ifade eder.

Tenbîhu'l-Muğterrîri'de selefin uygulamaları model alınarak ortaya konan İslâm ahlâkının ve gerçek bir tasavvuf ahlâkının ilkelerinin ortaya konulması ile aslında Mısır'daki İslâm toplumunun ve özellikle bazı tasavvufî çevrelerin durumu gözler önüne serilmiştir. Bu yönüyle eser aynı zamanda dönemin sosyal ve ahlâkî durumunu tasvir etmektedir. Çünkü, eserde yazar tarafından zikredilen ahlâkî ilkelerin toplumda tanınmadığı ve unutulduğu vurgulanmaktadır.

3- el-Envâru'l-Kudsiyye fî Ma'rifeti Kavâidi's-Sûfîyye:

Şa'rânî, bu eserini, el-Envâru'l-Kudsiyye fî Beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye adlı eserinden sonra tasavvuf ehli olanlara bir metot ve usûl olarak kaleme almıştır. Bu kitapta târikâtın âdâbını, vaciplerini, menduplarını, esrarını, zevklerini, özelliklerini, bu yolda karşılaşılacak engel ve tehlikeleri ele almaktadır. Eser bu yönüyle bir tasavvufî eğitim kitabıdır.

Şa'rânî, pek çok eserinde olduğu gibi bu eserinde de eserini överek söze başlar ve bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimeden oluşan eserin içeriği hakkında şunları söyler:

"Benden başkasının bu tarzda bir eser kaleme aldığını ve gerek kendi nefsine gerekse kardeşlerine benzeri biçimde nasihat ettiğini sanmadığım bu önemli risâlenin adını Risâletu'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Beyâni Kavâidi's-Sûfîyye (Sûfîyyenin Prensipleri Konusunda Kutsî Nurlar Risalesi) koydum. Bu eserimi bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtime olarak düzenledim. Mukaddime, bu kavmin (sûfîlerin) akidesi, zikir telkini konusundaki dayanakları, hırka giydirilmesi ve zikir âdâbı hakkındadır. Birinci bölümde, müridin kendisi hakkındaki âdâbı, ikinci bölümde, müridin şeyhiyle ilgili âdâbı, üçüncü bölümde, müridin kardeşleri ve şeyhinin arkadaşları ile ilgili âdâbı, hâtime bölümünde ise şeyh ve müride mahsus olmayan, bütün insanları ilgilendiren âdâb üzerinde durulmuştur. Bu risâlede yer alan her bölümde, selef ve haleften günümüze kadar gelen büyüklerin, okuyanların gözünü, gönlünü aydınlatan sözlerine yer verdim ki, bunların hepsi nasihat ve edep ihtivâ eden çok değerli sözlerdir.

Bunlar arasında değersiz olduğu için kaldırıp atılabilecek bir tek kelime dahi bulunduğu düşüncesinde değilim."

Şa'rânî, eserlerinde, onuncu asırda insanların İslâm ahlâkından uzaklaştıklarını, İslâm'ın emir ve yasaklarına riayet etmediklerini dile getirerek eserlerini bir nasihat olarak kaleme aldığını belirtir. Kendisi de bir tasavvuf mensubu olmasına rağmen tasavvuf ehli olanların da tasavvuf ilklerinden uzaklaşmalarından yakınır. Onuncu asrın bu durumunu şöyle anlatır:

"Hz. Yusuf (a.s.) 'u yemekle ithâm edilen kurdun şöyle yemin ettiği bize ulaşan haberler arasındadır: **'Eğer Yusuf'u yediysem, Ümmet-i Muhammed (salla'llâhu aleyhi ve sellem) 'in onuncu asır meşâyihinden olayım.'** Hal böyleyken, hicrî onuncu asrın hicrî onuncu asrın ikinci yarısında yaşayan bizlerden birisinin tarikat iddiasında bulunması nasıl sahih olabilir ki bu kurt, bu asırda yaşayan bizim gibi birisi olmaktan Allah'a sığınmıştır.

Şa'rânî, Kahire halkının, dünyaya, dünya lezzetlerine, yemeye, giyinmeye olan düşkünlükleri ve bunları elde etmek için gayret göstermeleri sebebiyle bu tarikat şeyhlerinden uzaklaştıklarını dile getirir:

"Bir gün bir ticaret erbabına, 'falan şeyhin meclisine niçin gitmiyorsun? ' demiştim. Bana şu karşılığı verdi: ' Eğer o şeyhse ben de şeyhim. Zira, dünyayı o da benim sevdiğim gibi seviyor ve dünyalık elde etmek için o da benim gibi çaba sarfediyor. Hatta dünyalık elde etme konusunda benden daha hırslı. Çünkü bu amaçla o Rum diyarına yolculuk ederken, ben bunu yapmıyorum. Kimi zaman o salah ve takvayı kullanarak, dünya nimetleri elde ederken, ben böyle bir şeye tevessül etmiyorum. Dolayısıyla benim durumum onunkinden daha iyi.' Bu cevap üzerine o zata karşılık vermek istedim, ancak gördüm ki, vakıa beni yalancı çıkar ıyor."

Şa'rânî, tasavvuf ve tarikat sisteminin, onuncu asrın sonlarında kendilerine yetiştiği tarikat şeyhlerinin vefat etmesiyle bozulduğunu dile getirir. Kendilerine yetişmiş olduğu tarikat şeyhlerinin döneminde tarikatın saygın bir konuma sahip olduğunu, Memlük sultanlarından Sultan el-Gavrî, Tumanbay ve diğer devlet yetkililerinin onlara hürmette bulunduklarını söyler. Ancak kendilerine yetiştiği şeyhlerinin vefatlarından sonra ehliyetsiz olan ve şeyhlerinin izni olmaksızın insanların şeyhlik makamına oturduklarından yakınarak kendisini bu eseri telif etmeye sevk eden sebebi şöyle açıklar:

"Beni bu risaleyi kaleme almaya sevk eden sebep, tarikat şeyhlerine mahsus elbise giyip, onların dış görünüşlerine büründüğümüz zaman gerek kendi nefsim, gerekse kardeşlerim için nasihatte bulunmamın istenmesidir. O zaman her birimiz, kendisini, tarikat şeyhi zannetmişti. Ben de bu risaleyi yazdım ki, kimin hakikat üzere bulunduğunu ve kimin batıl yolda olduğunu ortaya koyacak bir ölçü olsun. Böylece kimin durumu bu risaledeki ölçülere uyarsa o kimse Allah'a hamdetsin ve kimin durumu da bu ölçülere uygunsuzluk gösterirse, o kimse de yalan yanlış iddialarından dolayı tevbe-i istiğfâr etsin."

Şa'rânî bu eserini 961 yılında tamamlamıştır.

4- Levâkihu'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr (et-Tabakâtu'l-Kübrâ):

"Tabakâtu'ş-Şa'rânîyyi'l-Kübrâ" olarak tanınan bu eser, Hz. Ebubekir'den başlayarak, sahabe, tâbiûn ve hicrî onuncu asra kadarki (952 senesine kadar) meşhur tasavvuf ehli zâtların menkıbelerine yer verilen bir eserdir. Eserin mukaddime bölümü tasavvufa giriş niteliği taşır. Tasavvufun temelleri, mezhep imamlarının tasavvufla ilişkisi, tasavvufun anlama metodu, tasavvuftaki bazı kavramlar, tasavvuf ehline yapılan mihnetler ve tasavvuf ehli zâtların bazı

davranışlarının bir savunusu ele alınmıştır. Ayrıca Şa'rânî'nin bizzat gördüğünü belirttiği Muhyiddin İbn Arabî'nin Fahreddin er-Râzi'ye gönderdiği bir mektup nakledilmiştir. Mukaddime bölümünden sonra, sahabeden 24, tâbiinden 95, kadınlardan 17, meşâyihten 200 ve yaşadığı asrın şeyhlerinden 8 6 olmak üzere toplam 442 biyografiye yer verilmiştir.

Levâkihu'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr, kendisinden sonra yazılan biyografi kitapları için bir kaynak olmuştur. Eser, bu dönemi ele alan kaynakların hemen hemen yok denecek kadar az olmasından dolayı büyük bir ehemmiyet arzetmektedir. Nitekim Şa'rânî'nin gerek Levâkihu'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr gerekse bu eseri tamamlayıcı bir nitelikte olan et-Tabakâtu's-Suğrâ isimli eserleri daha sonraki biyografi yazarlarına kaynaklık etmiştir. Necmeddin el-Gazzî'nin el-Kevâkibu's- Sâire, İbn İmâd'ın Şezerâtu'z-Zeheb, Nebhânî'nin, Câmiu Kerâmâti'l-Evliyâ ve Abdurraûf el-Münâvî (öl.1031/1621)'nin el-Kevâkibu'd-Durriyye fî Terâcimi's-

Sâdâti's-Sûfîyye345 isimli eserlerinde dokuzuncu ve onuncu yüzyıla ait biyograifler için Şa'rânî'nin bu iki eserinin oldukça önemli bir kaynak olduğu görülmektedir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Şa'rânî biyografisi İslâm kültürü içerisinde tarihî bilgiler veren biyografi ve terâcim kitaplarından farklılık arz etmektedir. Eserde biyografik bilgiler yer almakla birlikte asıl amaç zâhid, âbid, sûfî ve ulemâya ait menkıbelerin zikredilmesidir. Şa'rânî'nin bu eserinde tarihi bir kaygı söz konusu değildir. M. Winter, bir tarih kaynağı olarak Şa'rânî'nin eserlerini değerlendirirken şunları söyler: "Şa'rânî gibi bir ahlâkçı sûfîye göre insanlar ve olaylar haddi zâtında küçük bir öneme sahiptirler. O'na göre ancak bir ahlâki ders öğrenebildikleri ölçüde önemlidirler" Şa'rânî'nin, Tabakâtını telif etme sebebi bunu açıkça göstermektedir:

"Bu eseri yazmamdaki gayem, tasavvufa dalan bu topluluğun yolunu tanıtmak, hal makamlarındaki edeplerini, izleyeceklere bütün inceliği ile anlatabilmektir."

Çoğu defa ölüm tarihleri takribî olarak zikredilmiştir. Nitekim Necmeddin el- Gazzî, Şa'rânî'nin eserlerini dikkate aldığını ifade eder ancak onun verdiği tarihlerin yanlışlığını sık sık dile getirir. Şa'rânî, tarafından verilen bir tarih üzerine şunları söyler:

"... Şa'rânî, 929 yılında vefât ettiğini söyler Ancak, (Şa'rânî'nin zikrettiği) bu tarih Tabakâtında âdeti olduğu üzere takrîbidir. "

Necmeddin el-Gazzî, Ebu'l-Hayr el-Kuleybâtî'nin biyografisine yer verirken vefat tarihini el-Hamasî'den naklederek 909 olarak verir ve devamında Şa'rânî'nin

Tabakâf ında tarihleri ve olayları kaydetmede dakik olmadığına işaret ederek, şunları söyler:

"Şa'rânî 912 yılında vefat ettiğini söyler. Ancak, o gün Mısır'da olan el- hamasînin belirttiği tarih doğru olandır. Çünkü o, vâkıaları ve hadisleri günü gününe kaydeder. Şa'rânî'nin ise Tabakâtında belirttiği tarihlerin büyük çoğunluğu takrîbîdir.''

Michael Winter, tüm bunlarla birlikte, Şa'rânî'nin bir tarihçi yaklaşımına sahip olmamasına rağmen eselerinde sık sık kıyamet alâmetlerinin kendi döneminde görüldüğünü ifade ettiği için, bir tarih felsefesine sahip olduğunu belirtir. Onun, sahip olduğu bu tarih anlayışını, Hz. Peygamber'den sonra tarihte çöküşün kaçınılmazlığı ve sürekliliğine olan inancı şeklinde açıklamıştır. Ancak, Şa'rânî'nin, bunları ifade ederken onun Mısır'da hüküm süren fiilî koşullardan etkilendiğini, bu koşulların onun tarihi perspektifini donuklaştırdığını ve karamsar bir bakış açısına etki ettiğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Şa'rânî'nin Tabakât'ının kaynaklarını oluşturan, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (öl.386/996) el-Kûtu'l-Kulûb adlı eseri, Kuşeyrî'nin (öl.465/1072) Risâle'si, Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin (öl.430/1038) Hılyetu'l-Evliyâ'sı Sühreverdî'nin (öl.632/1234) Avârifu'l-Meârif'i gibi eserlerden oldukça istifâde etmiş ve geniş çapta iktibaslarda bulunmuştur.

Şa'rânî eserinde kullandığı nakletme metodunu ise şöyle açıklar:

"Bu Tabakâtta muhaddislerin yolunu takip ettim. Kuşeyrî'nin er-Risâle'si ve Ebû Nuaym'ın Hilye'si gibi isnâdda bulunduğum kitaplardaki kavilleri ve rivâyetleri, (bu kitapların müellifleri) senedlerinin sahih olduğunu zikrettikleri için cezm sigâsıyla ('dedi', 'anlattı ' 'yaptı ' gibi kesinlik belirten ifadelerle) zikrettim. Bu yolun (tasavvufun) ahkâmına vâkıf olan bazı meşâyihin zikrettikleri şeyleri de, bu şekilde ifade ettim. Çünkü onların rivayetlerle istidlâlde bulunması rivâyetin sıhhatine dayanmaktadır. Bu iki sınıfın dışındakilere yaptığım isnadlarda temrîz sîgasını kullandım ('anlatılır', rivâyet edilir gibi.) Ayrıca, Avârifu'l-Meârif gibi tasavvuf hakkındaki kitapların senedlerinin sahih olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu yüzden bu gibi eserlere yaptığım isnadlarda da 'alimler bu konuda şöyle demişlerdir', 'Şerhu'l-Muhezzeb'te şöyle denilmektedir', 'Şerhu'r-Ravda'da şöyle denilmektedir' gibi cezm sîgasını kullandım."31

Şâkir Mustafa, et-Târîhu'l-Arabî isimli eserinde Şa'rânî'ye ait üç ayrı tabakât kitabından bahseder. Bunlardan birincisi Levâkihu'l-Envâr fî Tabakâti's-Sûfîyye isimli mezkûr eser, ikincisi, Zeylu Levâkihi'l-Envâri'l-Kudisyye fî Tabakâti's- Sâdâri'l-Ahyâr ve üçüncüsü ise el-Mefâhiru ve'l-Meâsir fî Ulemâi'l-Karni'l-Aşir isimli eserlerdir. Yazarın et-Tabakâtu'l-Kübrâ'nın zeyli olarak zikrettiği eser, Şa'rânî'nin kendilerinden ders aldığı hocaları ve kendilerinden ders almadığı ulemânın biyografilerine yer verilen bir eser olup, et-Tabakâtu's-Suğrâ ismiyle ayrı bir eser olarak basılmıştır. el-Mefâhiru ve'l-Meâsir fî Ulemâi'l-Karni'l-Aşir isimli eser ise Şa'rânî'nin Tabakatu's-Suğrâ'nın sonunda "...Onlardan kalan bir grubu el- Mefâhir ve'l-Meâsir'de zikrettik" dediği et-Tabakaâtu's-Suğrâ'nın üçüncü bölümüne bir ilâvedir. Bu eser de Tabakâtu'l-Kübrâ'nın bazı baskılarının sonuna eklenmiştir.

Şa'rânî, eserin telifini 952 senesinde bitirmiştir.

5- et-Tabakâtu's-Suğrâ (Zeylu Levâkihi'l-Envâri'l-Kudisyye fî Tabakâti's-Sâdâri'l-Ahyâr ve el-Mefâhiru ve'l-Meâsir fî Ulemâi'l-Karni'l-Âşir):

Şa'rânî'nin, Zeylu Levâkihi'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Tabakâti's-Sûfîyye adlı eseri et-Tabakâtu's-Suğrâ olarak tanınmaktadır. Şa'rânî, bu eserin et-Tabakâtu'l- Kübrâ'nın devamı niteliğinde olduğunu söyler:

"Asrımızın şeyhlerinden kendileriyle buluştuğum, kendilerinden ilim aldığım veya bize tasavvufu veren bu tâife, Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Tabakâti'l-

Ulemâi's-Sûfîyye (isimli eserimiz) 'de zikretmediğimiz kimselerdir."

Şa'rânî, bu eserde henüz vefat etmeyen kişilerin de biyografilerine yer vermek suretiyle eserde yer alan biyografiler hicrî 1003'e kadar ulaşmaktadır. Eseri üç bölüme ayırdığını belirten Şa'rânî bu bölümlerde biyografilerine yer verdiği kişileri;

I. Kendilerinden ilim ve tasavvuf aldığı âlimler,

II. Kendileriyle mülâkî olduğu ancak ilim ve tasavvufa dair ders almadığı âlimler,

III. Kendileriyle mülâki olduğu, ve eseri yazarken hayatta olan dört mezhebe mensup âlimler şeklinde üç gruba ayırmıştır

Tabakâtu'l-Kübrâ'' da olduğu gibi Tabakatu's-Suğrâ'' yı da Şa'rânî'nin tasavvufî bir amaçla kaleme aldığı görülmektedir. İlk hocası olarak bahsettiği Suyûtî'den itibaren özellikle eserin birinci bölümünde yani bizzat derslerine katıldığı hocalarını zikrettiği bölümde onların tasavvufla olan ilişkilerini, sergiledikleri hayattan örnekler vererek tasavvufî bir kişiliğe sahip olduklarını, şahsiyetlerinde ilim ve tasavvufu birleştirdiklerini (el-câmiû beyne 'l-ilmi ve 't-tasavvuf) göstermeye çalışır. Eserde yer verdiği tüm âlimler hakkında kullandığı 'el-âlim' 'es-sâlih ' 'ez- zâhid' gibi ifadeleri de bunu göstermektedir. Ancak, Şa'rânî'nin, bu gibi ifadeleri kullanarak ya da biyografilerini verirken tasavvufî ahlâkı sergilediklerine dair örnekler vererek tasavvuf ehli olarak göstermeye çalıştığı âlimler arasında Mâliki mezhebinin el-Ezher'deki müftüsü Nâsıruddin el-Lakânî gibi tasavvufi görüşlere karşı olan âlimler de yer almaktadır. Şa'rânî'nin biyografisini yazan Mâlicî'ye göre, el-Lâkânî, genel olarak sûfîleri ve Şa'rânî'yi onaylamamıştır. Ancak, Mâlicî, Şa'rânî'nin, el-Lâkânî'den el-Müdevvene isimli eseri bir gecelik bir süre için emanet olarak alıp kenarlarına notlar ilâve etmek suretiyle eserin tümünü bir gecede bitirdiğini bundan sonra onun kendisine ve sûfîlere karşı sempati duymaya başladığına dair bir habere yer verir. Ancak Şa'rânî, Tabakâtu's-Suğrâ' da bu olaydan bahsetmemiştir. Şa'rânî, Muhammed Nâsıruddin el-Lâkâni ile birlikte Hanbeli âlimlerden Şihâbuddin el-Futûhî'yi de sûfîlere karşı hayatlarının ilk dönemlerindeki düşmanlığından pişman olan âlimler arasında zikreder.

Tüm bunların yanı sıra eserde, Kahire'nin seçkin âlimleri, ilmî ve tasavvufî kişilikleri, yazdıkları eserler hakkında bilgiler yer almaktadır. Eser aynı zamanda Şa'rânî'nin kendi hayatına dair biyografik unsurları da taşımaktadır. Çünkü Şa'rânî, bu eserde, ulemâ ile olan ilişkilerinden onlardan okuduğu derslerden ve eserlerden de bahsetmiştir.

Şa'rânî'nin bu eserinde de zikrettiği tarihlerin özellikle vefât tarihlerinin et- Tabakâtu'l-Kübrâ'da olduğu gibi takribî olduğu görülmektedir. Şa'rânî eserin telifini 961 senesinde bitirmiştir.

Şa'rânî'nin el-Mefâhiru ve'l-Meâsir fi Ulemâi'l-Karni'l-Âşir369 adlı eseri ise bu et-Tabakâtu's-Suğrâ'nın üçüncü bölüme yazılan bir zeyl'den ibarettir. Ancak Şa'rânî, bu eserinde sadece kendi mezhebi olan Şâfiî mezhebine mensup âlimlere yer vermiştir, eserde zikrettiği kişileri ayrı bir eserde kaleme almasının nedenini, onları Allah'ın velâyet ihsân ettiği zatlar arasında değil, ancak ilmi ile âmil olan zatlar arasında görmesi şeklinde açıklamıştır.

Şa'rânî'nin Tabâkatu'l-Kübrâ ve Tabakâtu's-Suğrâ, el-Mefâhiru ve'l-Meâsir fi Ulemâi'l-Karni'l-Âşir isimli biyografilerini göz önünde bulunduracak olursak, onların önemini ve XVI. yüzyıl Mısır'ı hakkında ihtivâ ettiği konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- XVI. yüzyıla ait tarih kaynaklarının azlığı sebebiyle, özellikle Mısır'daki Memlük ve Osmanlı dönemleri hakkında dinî, siyâsî, ilmî ve ictimâî bilgiler açısından oldukça kıymetli kaynaklardır.

2- Mezhepler, ulemâ/fukahâ ile sûfîler arasındaki ihtilaflar, kadılar ve

Osmanlı hukuku ile ilgili görüşlere ışık tutmaktadır.

3- Dönemindeki ilmî hareketi tasvir eder. Döneminde şeyhülislâmlık makamında bulunan âlimler, dört mezhebe mensup olan ulemâ, ve onların ilmî ve tasavvufî karakterleri,

okunan dersler ve yaygın olarak okunan kitaplar hakkında çok geniş çapta istifade edilebilecek eserlerdir.

4- Bu eserler aynı zamanda, Şa'rânî'nin kendi hayatı hakkında otobiyografik mâlumât içermektedir. Çünkü Şa'rânî, ulemânın biyografilerini verirken, onlarla ilişkilerine de değinmiş, onlardan okuduğu dersler ve eserler hakkında bilgiler vermiştir.

5- Dönemin en önemli ilim merkezi olan el-Ezher'in ilmî konumu, el-Ezher öğrencileri ile sûfîler arasındaki çekişmeler, Ezher âlimlerinin hayatları hakkında bilgileri ihtivâ eden ve onların tasavvufla olan ilişkiler hakkında bilgiler veren eserlerdir.

6- Özellikle Mısır toplumundaki tasavvufun yapısı ve organizasyonu, tarikatların sosyal boyutu, Mısırdaki Şâziliye, Ahmediye, Burhâniye, Rifâiyye, Halvetiye ve Melâmitiye gibi başlıca tarikatlar, tarikatların birbirleriyle mücadeleleri, sûfîlerle fukahâ arasındaki çekişmeler, tasavvufta kadın, sûfîlerin eğitimlerindeki temel kitaplar, tarikat şeyhlerinin konumu gibi konularda bilgiler vermiştir.

7- Şa'rânî'nin bu eserlerinin satır aralarında, Mısır toplumunda yer alan müslüman çiftçi ve işçi sınıfının sorunları, sûfîlerin toplumun bir sınıfını teşkil eden Hristiyan ve Yahudilere karşı bakışı gibi konulara da rastlanmaktadır.

6- **el-Yevâkît ve'l-Cevâhîr fî Beyâni Akâidi'l-Ekâbir**:

Şa'rânî, Kelâm ilmi hakkındaki temel eseri olan ve Büyüklerin Akâidi Hakkında Yakutlar ve Cevherler anlamına gelen el-Yevâkît ve'l-Cevâhir fî Beyâni Akâidi'l-Ekâbir adlı eserinde sûfîler (ehli keşf/ehl-i ayân) ile kelamcıların (ehl-i nazar/ehl-i istidlâl) kelâmi görüşlerini birleştirmeye ve birbiriyle uyumlu hale getirmeye çalışmış ve bu teşebbüsünü "ve hezâ emrun lem yusbikunî ahadun" "Bu, benden önce hiç kimsenin yapmadığı bir şeydir." şeklinde ifade etmiştir. Şa'rânî, bu eserdeki amacını şöyle dile getirir:

"Akâid ilmi hakkında telif ettiğim ve el-Yevâkît ve 'l-Cevâhir fî Beyâni Akâidi'l-Ekâbir olarak isimlendirdiğim bu eserde ehl-i keşf'in akâidi ile ehl-i Fikr'in akaidi arasında elimden geldiği kadar bir mutabakat sağlamaya çalıştım. Çünkü Akâid ilmi hakkındaki tartışmalar bu iki grup arasında cereyan etmektedir. O halde tüm insanlar ya 'ehl-i nazâr ve istidlâl' ya da 'ehl-i keşf ve ayân' olmak üzere iki kısma ayrılmışlardır. Bu gruplardan her biri kendi alanlarında kitaplar telif etmiş ve bazen şeriatte derin bilgi sahibi olmayan bir kimse bu gruplardan birisinin görüşlerinin diğerininkine muhalif olduğunu zannetmiştir. İşte ben bu kitabımda her bir grubun görüşlerini diğeriyle teyid etmek için iki grup arasını birleştirme/ uzlaştırmayönünü açıklamayı amaçladım"

Şa'rânî, ehli-keşfin akâidini ehli-fikr'e tasdik ettirmek için bu iki grup arasında bir orta yol bulmak ve bunları birleştirmek amacıyla "en geniş kapsamlı" ve "görüşlerini en açık ifade eden yazar" olarak İbn Arabî'yi seçmiştir:

> "...ehl-i keşf'in (akaid hakkındaki) sözlerinden/görüşlerinden oluşan sayısız risâleler okudum ancak ifadeleri Muhyiddin İbn Arabî'den daha geniş kapsamlı olanını görmedim."

Şa'rânî, eserine başlarken şu temennîlerde bulunur:

"Bu kitabıma bakan her âlimin onda gördükleri hataları ve tahrifleri düzeltmesini veya Müslümanlar için nasîhat babında kendisine bir cevap bulamazsa çizip atmasını, yüce Allah'tan dilerim."

Bir mukaddime, 4 fasıl ve 71 bahis'ten oluşan eser, bütünüyle İbn Arabî'nin başta el-Futuhâtu'l-Mekkiyye olmak üzere diğer eserlerinden de yapılan seçkiler üzerine binâ edilmiştir. Şa'rânî, bu eseriyle hem sûfî akaidini savunmuş hem de Muhyiddin İbn Arabî'yi müdafaa edenler arasındaki yerini almıştır. Nitekim el- Kavlu'l-Mubîn fi'r-Reddi an Muhyiddin adlı eserinde de Şa'rânî, İbn Arabî'nin hulûl ve ittihâd'tan uzak/masum olduğunu ispat etmeye çalışır.

Şa'rânî, bu eserini bir aydan daha az bir sürede yazdığını ve eserinin her bir bölümünü yazmak için İbn Arabî'nin el-Futuhâtu'l-Mekkiyye adlı eserini bir kez mütalaa ettiğini söyler. Eserde yer verilen 71 bahis İbn Arabi'nin el-Futuhâtu'l- Mekkiyye'sinden seçilen bölümlerden oluşmaktadır. Bir nevî eserin özetinden ibârettir. Şa'rânî, bu bahislerde özelde İbn Arabi'nin genelde ise sûfîlerin akâidini savunmuştur. Eserin en önemli bölümü Şa'rânî'nin esere yazdığı mukaddimedir. Şa'rânî bu mukaddime bölümüne büyük bir değer vermekte kitabı okuyacak herkesin önce bu giriş bölümünü titizlikle okuması gerektiğini söylemektedir.

Mukaddime bölümünde kelâm ilminin dakik bir ilim olduğunu ve bu yüzden eserde ele aldığı konularda hatalarından dolayı kendisini uyaranlara Allah'tan rahmet dileğini ifade eden Şa'rânî, İmâm Şâfiî'nin el-Müzenî için söylediği "Kelâm ilminden uzak dur, fıkıh ve hadis öğren sana 'kafir oldun' denmesindense 'hata ettin' denmesi daha iyidir " sözüne yer verir.

Şa'rânî fazla bir ömrünün kalmamış olmasının bu eseri son bir defa daha gözden geçirmesine müsaade etmediğini belirterek, eserden bir nüsha yazmaya kıskançlıktan uzak olan âlimlerin bu eseri okumalarından ve iyi bir eser olduğuna kanaat getirmelerinden sonra izin vermiştir.

Ehl-i keşfin sözlerini anlamayanların kelamcıların zâhiri sözleriyle ilgilenmesini ve onlara düşmanlık etmemelerini tavsiye eder. Çünkü Şa'rânî'ye göre her iki grubun akaitteki kaynakları farklıdır:

"...Ehl-i keşfin akâidi müşahede, diğerlerininki ise (mütekellimîn/kelamcılar) iman edilen şeyler (aklî ve naklî deliller) üzerine binâ edilmiştir. Kesin bir nassın vârid olmadığı her durumda, yolunda ilerleyenlerin azlığı sebebiyle ehl-i keşfin itikadında değil, cumhurun itikadında kuvvet bulmaları onların mîzânıdır/ölçüsüdür."

el-Futuhâtu 'l-Mekkiyye'de yer alan bazı bölümleri kendisinin de anlamadığını belirten Şa'rânî, bu bölümleri, âlimlerin tetkik etmesi, hak olanları doğrulamaları ve şayet bâtıl olan şeyler bulurlarsa onları da geçersiz saymaları için aktardığını söyler. Şa'rânî, İbn Arabî'den aktardığı her şeyi geçerli saymadığını ve kelâmcılann cumhuruna muhalif olan görüşleri kendisinin de kabul etmediğini ifade eder:

" Ey Kardeşim! (bu bölümleri) sıhhatine inanmış olduğum ve kendi akidemde rıza göstermiş olduğum için zikrettiğimi zannetme.İnsanlar arasında düşüncesiz/tedbirsiz hareket eden kimseler 'şayet bu sözleri kabul etmemiş ve sıhhatine inanmamış olsaydı, eserinde zikretmezdi.' derler. Ancak ben kelamcıların cumhuruna muhalif olmaktan Allah 'a sığınırım. Onlara (kelamcıların cumhuruna) muhalif olan bazı ehl-i Keşfin sözlerinin masum olmadığına inanırım. Çünkü bir hadiste 'Allah'ın eli cemaatin üzerindedir' (buyrulmuştur.) Bu yüzden genellikle 'ehl-i keşfin sözlerini düzelt (akkib) ' derim "

Şa'rânî, mukaddimenin girişinde özet olarak düşüncelerini bu şekilde ifade ettikten sonra mukaddimede yer verdiği dört fasıl'a geçer. el-Yevâkitin tamamı bizzat müellifi tarafından ifade ettiği üzere, Muhyiddin İbn Arabî'nin el-Futuhâtu'l- Mekkiyye' sindeki akâidinin bir

şerhi niteliğindedir. Şerhin mukaddimesinde yer alan dört fasılda ise bu şerh genel hatlarıyla açıklanmıştır. Bu dört faslın başlıkları şunlardır :

I. Fasıl: Muhyiddin İbn Arabî'nin kısaca hayatı,

II. Fasıl: Muhyiddin İbn Arabî'ye izafe edilen sözlerin tevili,

III. Fasıl: ehl-i Tarîk'in sözlerinde ve ibârelerinde muğlak ifadeler kullandıkları için mazeretlerinin bulunması,

IV. Fasıl: Kelam ilminde derinleşmek isteyenler için gerekli olan kâideler. Şa'rânî'nin dört fasılda yer alan temel iddiaları özet olarak şunlardır:

a) Şa'rânî, İbn Arabî'nin ilminin kitap ve sünnetle sınırlı olduğunu, Ebu'l- Hasan eş-Şâzilî, Şafii hukukçu Muhyiddin en-Nevevî, Yemenli Sûfî yazar İbn Esâd el-Yâfiî (öl.768/1367), dilbilimci Mecduddin el-Firûzâbâdî (öl.817/1415)

Muhammed el-Mağribî eş-Şâzilî, Celâleddin es-Suyûtî, Kutbeddin eş-Şîrâzî, Sirâcuddin el-Bulkînî, Takiyuddin es-Subkî, Sirâcuddin İbn Cemea, Zekeriyya el- Ensârî ve daha pek çok âlimin İbn Arabî ve eserleri hakkındaki övgü ifadelerine yer vererek kâmil bir kimse olduğunu belirtir. Şa'rânî, İbn Arabî'nin kendisine ithâm edilen batıl sözleri ifade etmediğini, bu sözlerin başkaları tarafından eserlerine sokuşturulduğunu iddia eder. Ahmed b. Hanbel, Gazzâlî, Firûzâbâdî ve bizzat kendisinin el-Bahru'l-Mevrûd adlı eserine kurulan tuzakları örnek olarak gösterir. Şa'rânî, Ebû Tahir el-Mağribî'nin, Konya şehrindeki İbn Arabî'nin bizzat kendi el yazması nüshasını kendisine getirdiğinde, el-Futuhâtu'l-Mekkiyye'yi özetlerken İbn Arabî'ye ait olmadıklarını tahmin ederek yer vermediği bölümlerin bu nüshada yer almadığını bildirmiştir.

b) Eserin genelinde olduğu üzere nahivciler, mantıkçılar, kelamcılar ve felsefeciler gibi sûfîlerinde bir terminolojiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Şa'rânî, sûfîlerin ıstılahlarını bilmeden onları inkâr etmeyi caiz görmez. Fîrûzâbâdî'nin de aynı görüşte olduğunu gösteren pek çok sözünü nakleder. Şa'rânî'ye göre ancak onların ıstılahlarını öğrendikten sonra şeriate muhalif olan bir sözleri görülürse eleştirilmesi gerekir.

c) Şa'rânî, İbn Arabî'nin 'biz kitapları başkalarına yasaklanması gereken kimseleriz' sözüne yer vererek, bâtınî içerikli sûfî eserlerini, hem ilmin yabancısı olan kimseler (laymenler) için hem de haksız olarak bidatle itham edilebilecek yazarlar için muhtemel bir tehlike olarak gören geçmişteki sûfîlere atfettiği pek çok sözler iktibas eder.

d) Şa'rânî, bir kimsenin müslüman bir kimseyi kafir olarak damgalamaktan çekinmesi gerektiğini savunur. Şa'rânî, Tâkiyuddin es-Subkî'nin aşırı bidatçiler ve dikkatli olmaksızın Allah hakkında konuşanların tekfîr edilmesi hakkında ne düşündüğü sorulduğunda şu cevabı verdiğini nakleder: **"tekfir etmek tehlikeli bir iştir. Çünkü bu bir Müslümanı bu dünyada ve âhirette tüm haklardan yoksun bırakacaktır. Tek bir Müslüman hakkında hata etmektense bin kâfiri cezalandırmadan serbest bırakmak daha iyidir."** Şa'rânî, kelimelerin tüm anlamları ve muhtemel yorumlarını bilmedikçe bir kimsenin sûfîleri değerlendirmemeleri gerektiğine inanır.

e) Şa'rânî, Allah'a olan aşkının kendisini sürükleyip götüren İbnu'l-Ferîd gibi kimselerin konumunda olanların bazen şeriate uygun olmayan şeyler söylediğini kabul eder. Ancak Şa'rânî bunu açıklamak için sevgilisini methi Süleyman'ın sarayını altüst edebilen erkek

kuşun hikayesini anlatır. Olanları işiten Süleyman, methini açıklaması için kuşu saraya çağırtır. Kuş şu cevabı verir: **"Ben âşığım âşıklar, aşk dilini kullanır, ilim ve akıl dilini değil."**

f) Sûfîlerin niçin sadece Kur'ân ve sünnet bilgisiyle yetinmediklerini soranlara Şa'rânî şu cevabı verir: "Bu itiraz, aynı şekilde İslâm mezheplerinin kurucuları ve onları taklid eden mukallitler için de yapılabilir. Onlar da sadece metinlerin literal/gerçek manaları üzerinde durmamış aynı zamanda onlardan çıkardıkları pek çok kurallar ve hukûkî hususlar/durumlar üzerinde de durmuşlardır."

g) Şa'rânî'ye göre mezhep kurucularını eleştirmek caiz olmadığı gibi, kendi zâhiri ve batınî edepleri konusunda Hz. Peygamber'i takip eden ârifleri eleştirmek de câiz değildir. Müctehidler üzerine, şerîatın açıklamadığı davranışları/işleri haram kılmaları, mekruh kılmaları veya müstehab kılmaları dış dünyada vâcip olduğu gibi, sûfîlerin aynı ayrıcalığa kendi iç dünyalarında sahiptirler.

Mukaddime bölümünden sonra 'mebhas' adını verdiği 71 başlık altında el- Futuhâtu'l-Mekkiyye'den seçilen, Allah'ın birliği, Allah'ın sıfatları, âlemin hudûsu, peygamberlerin ismet sıfatı, ahiret, kulların fiilleri, rızık ve mucizler gibi kelâm ilminin temel konuları ele alınmıştır. Şa'rânî'nin, bu konuları ele alırken, dört fasılda belirttiği kriterleri de dikkate almasının dışında, İbn Arabî'nin anlaşılması güç ifadelerini açıklığa kavuştururken takip ettiği metodu maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

a) Ele aldığı konuyla ilgili olarak İbn Arabî'nin eserlerinden nakiller yapar. Bu sözleri naklederken, hangi eserin hangi babından iktibasta bulunduğunu belirtir.

b) İbn Arabî'den alıntı yaparken ihtimal kipini kullanır.

c) Konuyla ilgili mutekaddimîn alimlerin görüşlerini nakleder, bu görüşleri uzlaştırmaya çalışır.

d) Ayet ve hadislerden referanslar gösterir.

e) İbn Arabî sözünde mecâzı kastettiği halde lafzın zâhiri anlamı anlaşılmışsa, İbn Arabî'nin o sözünde mecazı kastettiğine dair mecaza delâlet eden şiirler sunar. Bazen kendi şiirlerini aktarır.

f) Bazen İbn Arabî'nin sözlerini iki yönlü değerlendirir.

el-Yevâkît ve'l-Cevâhîr fî Beyâni Akâidi'l-Ekâbir, günümüz araştırmalarında geç dönem sûfîlerin kelâmî görüşlerinin tespit edilmesi ve İslâmî ilimlerin hemen her sahasında özellikle tasavufta oldukça önemli bir yer tutan Muhyiddin İbn Arabî ve özellikle el-Fetuhâtu'l-Mekkiyye adlı eseri hakkında başka kaynaklarda yer alamayan bilgiler sunması bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Şa'rânî esere son şeklini 17 Recep 955 pazartesi günü Kahire'deki Beyne's- Sureyn geçidindeki evinde verdiğini söyler. Muhammed el-Kûmî'nin el-Yevâkît üzerine yazdığı bir şiire yer verilerek eser tamamlanmaştır.

7- el-Ahlâku'l-Matbûliyye :

İslâm-tasavvuf ahlâkına dair en önemli eserlerinden birisi olan el-Ahlâku'l- Matbûliyye'de Şa'rânî, İbrahim el-Matbûlî'nin (öl.880/1475) ahlâk örneklerini ona arkadaşlık yapan

hocalarından toplayarak bir araya getirmiştir. Şa'rânî, kitabını şöyle tanıtır:

"...Bu eserde Mısır'daki Birketu'l-Huccâc'taki zâviyenin sahibi efendimiz İbrahim el-Matbûlî'nin, ahlâkından güzel örnekleri bir araya getirdim. Bizim şeyhlerimiz (bu ahlâkı) kendisinden almışlar ve onun da yakaza halinde ve şifâhî olarakResûlullâh (s.a.v.)'dan aldığını zikretmişlerdir."

el-Ahlâku'l-Matbûliyye, Şa'rânî'nin, İbrahim el-Matbûlî'nin arkadaşları olan onun hizmetinde bulunan, ondan fıkıh, hadis, tasavvuf ve diğer ilimlere dair eserler okuyan Ali el-Havvâs, Ali el-Marsâfî, Abdulkâdir Daştûtî (öl.930), Muhammed b. İnan, Burhaneddin b. Ebî Şerîf, Burhaneddin el-Kalkaşendî, Kemâleddin et-Tavîl, Muhammed eş-Şinnâvî, Zekeriyyâ el-Ensârî gibi yaklaşık 70 kişiden işittiklerden oluşan bir kitaptır. Eserde nâdiren bu 70 şeyhin öğrencilerinden de nakillerde bulunmuştur.

Şa'rânî, bu hocaları öldükten sonra Mısır'ın saygınlığını kaybettiğini belirtir. Çünkü Şa'rânî'ye göre onlar, sahip oldukları ahlâklarıyla Mısır'ı aydınlatan birer ay, güneş ve yıldız gibiydiler. Şa'rânî, bu özellikleriyle hocalarını, geçmiş dönemlerin önde gelen sûfilerine benzetir.

Şa'rânî, el-Ahlâku'l-Matbûliyye'yi yazılış amacını şu şekilde açıklar:

"(Bu ahlâkı), giderek ona sahip olanların kaybolacağı korkusuyla ve fayda sağlayacağını umarak bu sayfalara yazmak istedim... bu ahlâk, altın ve gümüş çıkarır gibi kitap sünnet ve selef-i sâlihîn'in ahlâkından çıkarılmıştır."

el-Ahlâku'l-Matbûliyye; bir giriş, bir mukaddime ve yedi bölümden oluşmaktadır.

Eserin giriş bölümünde, eserin yazılış amacı, kaynakları, İbrâhim el- Matbûlî'nin arkadaşlarından bazılarının kısa biyografileri hakkında bilgiler verilmiş, "Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız" ve Hz. Aişe'den nakledilen "O'nun (Resûlullâh'ın) ahlâkı Kur'ân ahlâkıydı" hadisleri üzerinde durulmuş, daha önce yazılan ahlâk kitaplarının da asrın ihtiyaçlarına göre yazıldığı belirtilerek o asrın ihtiyaçlarına göre yazılan el-Ahlâku'l-Matbûliyye"de yer alan ahlâki örnekler tavsiye edilmiştir. Son olarak, Ali el-Havvâs, Afdaluddin'in İbrahim el-Matbûlî'nin ahlâkı hakkındaki görüşleri ile İbrahim el-Matbûlî'nin ahlâkını Hz. Muhammed'den aldığına dair sözleri nakledilmiştir.

Eserin mukaddimesinde ise tasavvufun Kitap ve sünnete göre inşâ edildiğinden hareket edilerek, eserde zikredilen ahlâkın Hz. Muhammed'in ahlâkı olduğu vurgulanır. Şa'rânî, fâkihler ve mutasavvıflar arasında bir mukayese yaparak, bir isim olarak "el-Ahlâku'l-Muhammeddiyye " terkibini şöyle açıklar:

"Bu ve diğer eserlerimiz için "el-Ahlâku 'l-Muhammediyye " ifadesini kullanmaktaki amacımız, bu eserlerin, açık nasları, naslardan yapılan istinbâtları

veya kıyası kapsamasıdır. Alimler 'in, şeriat kelimesini açık naslar ve istinbatları için kullanmalrı gibi, " mezhep müçtehidi" ifadesini, açıklığa kavuşturanlar ve herhangi bir sözünü mukallitlere açıklayanlar için kullanmaları gibi ve tüm bu zikrettiklerimizin "şeriat" ve "mezhep" olarak isimlendirilmesi gibi, âriflerin Hz. Peygamberin ahlâkından istinbâtları da 'el-Ahlâku 'l-Muhammediyye " olarak isimlendirilir."

Şa'rânî, Ebu'l-Kâsım Cüneyd, İbrahim ed-Desûkî, Ali el-Marsâfî, İzzeddin b. Abdusselâm, Ali el-Havvâs, İbrahim el-Marsafî'nin tasavvufun Kitap ve sünnete uygunluğu hakkındaki

sözlerine yer verir. Şa'rânî'nin tasavvufu savunurken mezhep imamlarının sözlerine yer verdiği de görülmektedir. Özellikle fıkıhçılardan da referans göstermek sûretiyle, "şeriat" ve "hakikat"in birbirine zıt olmadığını göstermeye çalışır. İmâm Şâfiî'nin "ilmiyle âmil olan âlimler evliyâ değillerse Allah'ın velîsi yok demektir."408 sözüne yer vererek, şunları söyler:

"Her kim tasavvuf kitap ve sünnetten çıkmamıştır derse, vallahi yalan söylemiş ve iftira etmiş olur. Bu, (yukarıdaki sözü) söyleyenin hakikat ve şeriati bilmediğinin en büyük delillerindendir."

Mukaddime bölümünde İbrahim el-Matbûlî'nin kısa bir biyografisine yer verildikten sonra, onun arkadaşlarından aktardığı pek çok menkıbesini zikreder.

Şa'rânî, eserinde, Hz. Peygamberi; "Resûlullah, insanların Allah'tan en çok korkanı, en zâhidi, en çok affedeni, en âlimi, en yumuşak huylusu, en çok ibâdet edeniydi."411 sıfatlarıyla vasıflandırdıktan sonra, onun günlük hayattaki davranışlarını, tutumlarını ve ahlâkî özelliklerini sıraladığı ve 135 maddeden oluşan bir bölüme de yer vermiştir. Bu bölümde her hangi bir kaynak ya da sened zikredilmeksizin, her bir maddeye …. şeklinde yer verilmiştir. Eserde zikredilen Hz. Peygamberin ahlâkî ilkelerinden bazıları şunlardır:

- Fakirler, miskinler, hizmetçilerle birlikte yemek yerdi.

- Kimsenin sözünü yarıda kesmez, hak etse de kimseye sözle veya başka bir şekilde eziyet etmezdi.

- Kadın ve çocuklara latîfe yapar ancak bunu yalan katmadan, doğruyu söyleyerek yapardı. Mesela bir ihtiyar kadına gülümseyerek şöyle demişti: "İhtiyar cennete girmeyecek. Çünkü cennet kadınları hakire genç kız olacak ve kocalarının gözünde çok sevimli olacaktır."

- Bedevîler, yüksek sesle kırıcı sözler söylerler, o da buna tahammül ederdi. Kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermez, aksine affeder, iyi davranırdı. Özel bir yemek tabağı yoktu. Hizmetçileriyel birlikte aynı kaptan yemek yemiştir.

- Resûlullah (salla'llâhu aleyhi ve sellem), fakiri fakirliğinden dolayı tahkir etmez, zengine de mülkünden dolayı iltifat etmezdi. Her ikisine de aynı şekilde tebliğ ederdi. O Allah'ın bütün yarattıklarına karşı çok merhametli ve ümmetine karşı çok şefkatliydi.

- Resûlullah (s.a.v.), Ashabından birisiyle karşılaştığında musafaha eder sonra Arap âdeti üzere iki eliyle sıkıca tutardı. Allah'ın rızasını gözetmeden ne bir meclisten ayrılır ne de bir meclise katılırdı. Namaz kılarken yanına birisi gelecek olsa namazını kısa tutar, selâm verdikten sonra şöyle derdi: "Bir İsteğiniz var mı?" Hayır, derse, namazına devam ederdi. Bir isteği var ise bizzat ya kendisi ilgilenir veya bir vekil tayin ederdi.

- Resûlullah (salla'llâhu aleyhi ve sellem), evine gelen misafirinden hiçbir yiyeceğini kıskanmaz neyi varsa önüne koyardı. İkaram edecek bir şeyi yoksa gönlünü hoş tutmak için misafirden, ikram edecek bir şeyi olmadığı için özrünü dile getiridi

- Resûlullah (salla'llâhu aleyhi ve sellem), davet edilmeksizin ashâbını ziyaret eder, meclise gelmeyenleri arar bulurdu. Birisinin başında bir sıkıntı varsa ona hediyelerle birlikte birini gönderir, halini sordururdu.

Bunların yanı sıra, eserde, gerek Hz. Peygamberin ilkeleriyle gerekse sahabenin pegamber tasavvuruyla bağdaşmayan bir takım sözlere de yer verilmiştir:

"Resûlullah'ın topraktan yapılmış bir su kabı vardı. Ondan hem abdest alır hem de su içerdi. İnsanlar büluğa ermemiş çocuklarını gönderirler, çocuklar da peygamberin evine girerek su kabında su bulurlarsa hem içer hem de yüzlerine sürerlerdi. Bunu bereket umarak yaparlardı. Çocukların eve girmesine engel olunmazdı. Sabah namazını kıldığında otururdu. Şehrin hizmetçileri su dolu kaplarını getirerek Resûlullah 'tan elini daldırmasını isterlerdi. O da, elini kaba daldırırdı. Çok soğuk sabahlarda bile onların hatırını kırmamak için bunu reddetmezdi. Tükürdüğünde insanlar koşuşup yere düşmeden kaparlar kıyamet günü ateş dokunmayacağı umuduyla yüzlerine ve vücutlarına sürerdi. O'nun abdest suyunu elde edebilmek için kavga edercesine üşüşürlerdi..."

Eserin birinci bölümden sonraki altı bölümünde, İbrahim el-Matbûlî ve arkadaşlarının ahlâkî düstûrlarına yer verilir. Her konu başlığında kullanılan "onların ahlâkındadır..." ifadesi "İbrâhim el-Matbûlî ve arkadaşlarının ahlâkındandır..." anlamına gelmektedir. Bu altı bölümde bütünüyle İslâm-tasavvuf ahlâkının genel sıfatları hakkında mufassal bir tablo sunulmuştur. Bu bölümlerde "onların ahlâkındandır" şeklinde yer verilen yüzlerce ahlâkî düstûr içerisinden bazıları ise şunlardır:

- Anne ve babaya karşı zorunlu olan vecibelerini yerine getirmeleri.
- Hile ve ihanet içerisinde olmamaları.
- Tevazularının çokluğu.
- Gıybet konusunda kardeşlerinin hürmetlerini muhafaza etmeleri.
- Misafirlere ikrama özen göstermeleri.
- Allah'ın yarattıklarına çok şefkat göstermeleri.
- Hanımlarını iyi yönetmeleri ve onlara dinlerinin hükümlerini öğretmekten gâfil olmamaları.
- Zulme uğrayan arkadaşlarını himâye etmeleri
- Hayvanlara şefkat duymaları.
- Tartı şmaya/münakaşaya (cedel) girmemeleri.
- Çokça müşâvere etmeleri (başkalarına danışmaları).
- Bir geleneği kötülemekten sakınmaları.
- Müslümanların, yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kendilerine gelen felaketleri paylaşmaları.
- Kardeşlerinin kusurlarını araştırmamaları.

8- Dureru'l-Gavvâs alâ Fetâvâ Sîdî Ali el-Havvâs:

Bu eser Şa'rânî'nin tasavvuftaki en önemli rehberi Ali el-Havvâs'ın (öl.939- 1532-33) sözlerinin bir araya getirilmesinden oluşan bir eserdir. Eser Şa'rânî'nin, okuma yazma bilmeyen hocasına sorduğu ve genellikle kelâmî mevzûlardan oluşan sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır.

"İlim ve marifet hakkında ondan duyduğum her şeyi unutkanlığımın çokluğu ve hafızamın zayıflığı nedeniyle ihtisar etmem mümkün olmadı. Bu yüzden kardeşlerimin Ali el-Havvas'tan

duydukları cevapları da, ibaresinde bir tasarrufta bulunmadan tam onun lafızlarıyla bu risaleye yazdım. Çünkü onun sözlerin anlamı ancak yükselmiş olduğu mertebeden çıkmıştır…"

KİTABI İNDİR

[slideshare id=63372568&doc=durerul-gavvsalfetvsdaliel-havvs-160623105124]

Kaynak: Ferhat GÖKÇE, ŞA'RÂNÎ VE HADİSLERİ DEĞERLENDİRMEDE MÎZÂN YÖNTEMİ, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

KİTABI İNDİR

[slideshare id=63370124&doc=tezsaranivehadisleridegerlendirmedemizanyontemi-160623094607&type=d]

MEHMET ALİ AYNİ HAYATI - ESERLERİ VE TASAVUFİ GÖRÜŞLERİ

Hzl: Harun ÖZKAN

Türk ilim ve fikir hayatını tanıyışımdan itibaren son dönem Osmanlı ilim ve fikir hayatı benim merakımı mucip olmuştur. Bu bize okul yıllarından itibaren verilen kültürün ağırlıklı olarak söz konusu dönemden kalmış olmasındandır.

Milli şairimiz Mehmet Akif, bunun tipik bir Örneğidir, ülkemizde veli kültünün çok yaygın oluşu sebebiyle tasavvufa da ilgi duymaktayım. Yine bunun sebebi öz kimliğimize şekil ve anlam veren şahısların sufi oluşudur. Buna örnek olarak Mevlana, Yunus ve Hacı Bektaş-ı Veliyi örnek olarak zikredebiliriz .

Ayrıca son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tartışılmakta olan İslâmcılık akımları ve bu akımların sadece Arap ve Hint dünyası orjinli imiş gibi taktim edilmesi, bizi üzerinde yaşadığımız topraklarda söz konusu akımların tarihten gelen köklerini araştırmaya sevk etmiştir.

Tezimizin konusu olan Mehmet Ali Aynî, tüm bu beklentilerin odağı olma tahminlerimizi doğrulamakta gecikmemiştir. Başta söz konusu zat olmak üzere son dönem Osmanlı aydın ve uleması bugün dahi tartışılan konularda tartışmalar yapmışlar, fikirler beyan etmişler, eserler kaleme almışlardır. Fakat ülkemizde vuku bulan harf devrimi, genç kuşaklar ile, sözü edilen dönem arasında aşılması güç engeller meydana getirmiştir. Bahsi geçen dönemde vücuda getirilen "Felsefi terimler ve Osmanlıca karşılıkları" sözlüğü konuya tipik bir örnektir. Yoğun fikri ve ilmi emekler sonucu oluşan bu değerli çalışma daha sonra unutuldu, ama yeri uzun yıllar doldurulamadı.

Şu halde daha önce çalışılıp vücuda getirilen konular yeni kuşaklara sür'atle aktarılmalı ki, daha ileri ilmi faaliyetlere zaman ayrılabilinsin, eskinin tekrarıyla uğraşılıp durulmasın, zaman israfı yapılmasın. Her konuda ilerlemenin temel kuralı da bu olmalıdır. Bizim ülkemizin diğer ülkelere göre maalesef ilim sahasında böyle bir handikabı vardır. Mehmet Ali Aynî otuza yakın eseriyle işte bu akıbete maruz kalmış, yapılacak çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen ender ve önemli müelliflerimizden birisidir. Bugün ülkemizde tartışılan demokrasi, milliyetçilik, pozitivizm, laiklik, din özgürlüğü gibi hususlarda onun değerli fikirleri vardır. Eğer onun fikirleri yeterince iyi bilinirse toplumsal uzlaşmamız daha hızlı olacaktır. İçinde bulunduğumuz toplumun her katmanı için onun değerli fikirleri vardır. Çünkü o hem iyi bir İslâmcı, tutarlı bir batıcı ve şovenist olmayan bir milliyetçidir. O sadece Türkiye'de yaşayan insanlar için değil, Osmanlı devletinin toprakları üzerinde yaşayan diğer müslüman milletler için de değerli bilgi, gözlem ve tesbitler kaydetmiştir. Bu çalışma bunalımlarla yüzyüze olan İslâm dünyasına, onun ilerlemesi için ömrünü veren, değerli bir alimini tanıtmayı gaye edinmiştir. Bu noktada yapabileceği en küçük bir katkı onun hedefine ulaştığını gösterecektir.

Harun ÖZKAN/BURSA

I Giriş.

1) Tasavvufa genel bir bakış.

İslâm tasavvufunu bazı müellifler Hz. Peygamber (salla'llâhu aleyhi ve sellem) ile başlamış olarak kabul etmişlerdir. Söz konusu zatlara göre Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin şahsi hayatı, gerçek manada tasavvufun ve kavramlarının kaynağı durumundadır. Nitekim o, sonraki dönemde sufilerin kendi yaşam tarzlarının temel ilkeleri olarak doktrine

edecekleri, tevbe, züht, rıza, zikir ve mücahede v.b. gibi esasları kendinde cemetmiş, ashabına tavsiye etmiştir. O nedenle ashab-ı kiramdan bazıları züht ağırlıklı bir yaşam tarzına yönelmişlerdir.

Ebu Nasr es Serrac (öl.988) "El luma" isimli eserinde, **"Sufilerin işaratıyle konuşan ilk kişi olarak Hz. Ebu Bekir (radıya'llâhu anh)ı" gösterirken yukarıda geçen görüşe isnad etmekteydi.'** Bu görüşü temel aldığımızda, tasavvufun menşei hakkındaki tartışmalar kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

Daha yaygın olan görüşe göre ise, Hz. Peygamber ve sahabe, bazı sebepler ileri sürülerek, tasavvufi hayatın üstünde tutulmuştur. Bu görüşü savunanlara göre peygamberlik ve sahabilik başlı başına manevi bir makamdır. Nitekim söz. konusu esas gereği **"Hiç bir veli ne bir peygamberin ne de bir sahabenin derecesine ulaşamaz."** denmiştir. Yine Hz. Peygamber ve sahabenin imanı şuhudidir. Yani onlar iman ve İslâm esaslarını bizzat görerek iman etmişler, vahyin gelişine Şahit olmuşlardır. Halbuki daha sonra hiç bir dönemde hiç bir müslüman böyle bir imkana kavuşamamıştır.

Ayrıca birçok sufinin hayatında tabii olarak bazı çelişkiler olabilmiştir. Tüm bu neticeler gözönüne alınırsa, izah etmeye çalıştığımız bakış açısının daha tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

Bir tasavvuf tarihi yazılırken her ilmi disiplinde olduğu gibi bazı metodlar akla gelmektedir. Tarih boy, tasavvufun gelişimleri ilme konu olmuştur. Gerçek sufilerin arzu etmedikleri tasavvufun bu "ilmileşmesi" bugün bir realite olarak devam etmektedir. Günümüzde tasavvuf tarihi tasniflerinden birisi şöyledir:

1)Züht devri.

2) Tasavvuf devri.

3) Tarikatlar devri.

4) Tekkeler ve teşkilat.

Bunun yanında daha değişik tasnifler de görülmektedir, örneğin her asırda gelişen tasavvuf olaylarını ele alan tasnifin yanında, sufilerin hususi meyil ve yeteneklerine göre yapılan incelemeler de olmuştur. Başka bir tasnif şekli olarak her hangi bir tarikat, kavram veya şahsı tarihi süreç içinde ele alıp inceleyen çalışmalar zikredilebilir. Fakat bütün bu tasnifler konunun ana hatları için geçerlidir. Söz konusu tasnifler kesin çizgilerle ayrılamaz. Örneğin, aşk ve cezbe ehli olan bir sufi züht ve takvayı tamamen dışlamaz. Yine züht dönemi içerisinde yer alan bazı sufiler, aşk ve muhabbet ehli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müslümanlar arasında bazı ilim ve displinler asr-ı sadetten alınan ilham sonucu, sonraki dönemde, sistematik bir ilmi disiplin haline ulaşmıştır. Buna göre tasavvuf Hz . Peygamber ve sahabenin zahidane yaşayışının ötesinde hususi bir yaşam tarzı olarak oluşurken, bir takım, siyasi, kültürel ve sosyal realitelerden etkilenmiştir. Bu etkenlerin başında, Hz. Peygamberin vefatını müteakip, müslümanlar arasında arzu edilmeyen siyasi ve dini ihtilaflar gelmektedir. Söz konusu ortam bazı müslümanların bir kenara çekilip, zikir-fikir ve ibadetle yoğun bir şekilde meşgul olmalarına sebep olmuştur.

İlk donem zahitlerine verilen bazı lakap ve ünvanlar bile bu duruma ışık tutar mahiyettedir: Nitekim o dönemde sufi kelimesi henüz yaygınlaşmamışken bazı müslümanlara, kurra,

nüssak, kussas, şikeftiye, v.b. denmekteydi.

Diğer bir amil, İslâmiyet ve müslümanlar maddi olarak güçlendikçe bir çok müslüman dünyaya ve onun debdebeli yaşamına dalmışlardır. Halbuki bu durum, Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin hayatında yoktur. Sözü edilen duruma tepki duyan bazı müslümanlar bu sebeple zahidane bir yaşam şekline yönelmişlerdir. Tasavvufun gelişmesinin önemli diğer bir etkeni, zahiri ilimlerin alabildigine gelişmesine karşın, ayn, derecede ameli olarak yaşanmamasıdır. Bunun etkisiyle bazı müslümanlar ilim tahsilinden ziyade amel etme yolunu -Velevki- ilimleri az bile olsa, çünkü sahabe böyle idi.- tutmuşlardır.

Geçtiğimiz yüzyıldan günümüze batıda ve doğuda tasavvufun menşei hakkında çok mürekkep tüketilmiştir. Onun İslâmî olup olmadığı hususunda özellikle batılılar geniş çalışmalar yapmışlardır. Fakat günümüzde hem İslâm dünyasında hem de batıda tasavvufun İslâmdan neş'et ettiği hususu, yukarıdaki sistematik izahlar neticesi genellikle kabul görmektedir .

Onun İslâmî olduğuna dair, Kur'an ve hadiste güçlü dini delillerin olduğu bugün için aşikardır. İlerleyen sayfalara- bu tesbitler bizim çalışmamızda da görülecektir. Bahsi geçe: deliller tasavvufun bütünü için olabileceği gibi, bir kavramı veya bir esası için de olabilir.

Fakat Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem döneminde nasıl ki bugün anladığımız manada bir İslâm hukuku, bir tefsir veya kelam ilmi yok idiyse, tasavvuf da yoktu. Müslümanlar temel kaynaklan olan Kur'an ve hadisten aldıkları ilham sonucu, kültür ve medeniyette ilerledikçe bahsi geçen ilimleri tasnif edip geliştirdikleri gibi, tasavvuf ilmi ve yaşamını da kurup geliştirmişlerdir. Tasavvufa hariçten idhal edilmiş kavram ve esaslar sözkonusu temel olguyu değiştiremez. Bu olguyu reddetmek bilgi çağı olan günümüzde herhalde akli mantıki bir davranış olmamalıdır.

Tarih boyu müslümanları gerek fert gerekse toplum planında Şekillendiren, yönlendiren etkenlerden birisi kuşkusuz tasavvuftur. Müslüman toplumlar incelendiğinde görülecektirki tasavvuf, askeri hayattan ticarete, sanattan ilme birçok medeni harsın maverasındaki itici güçtür. Birçok ülkelerin müslümanlaşması gezici dervişlerin gayret-i diniyelerinin bir sonucudur. Tarihin sıkıntılı dönemlerinde büyük veliler mazim insanların sığınakları olmuş, toplum onlardan aldığı cesaretle esaret zincirlerini kırabilmiştir. Kısacası tasavvuf tarih boyu insanlığın vaz geçemediği bir ilim irfan mektebi olmuştur. O, bu yönüyle evrensel bir gerçek olarak karşımıza çıkıyor.

Mehmet ali Aynî'nin belirttiği gibi, eğer boz kır veya çöllerin kıl çadırlarında yaşayan göçebe insanlar, yeryüzünün en büyük medeniyetlerinden birini kurabilmişlerse, bunda bizzat insanın kendisini gaye edinen tasavvufun manevi iksiri çok olumlu etki yapmıştır. Tarihte Türk, Arap, Hint ve İranlıların, millet olabilmelerinde tasavvufun derin izlerine rastlamak çok olağan bir şeydir. özellikle bizim milletimiz için söz konusu durum daha belirgindir. Devletimiz Şeyh Edebali (öl.1325) ve Akşemseddin (Öl.1459) ile gayesine yürümeyi gerkli görmüştür. Estetik ve san'atımızın en büyük ustaları tekkenin tezgahından yetişmiştir. Bugün için fertlerin san'at ve estetiksiz yaşayabileceği, ancak toplumların yaşamayacakları çok kat'idir. **Mehmet Ali Aynî'nin ömrünü savunmasına verdiği tasavvuf, insanlığın en yüksek terakkiyatlarından birisidir.** Fakat günümüzde alabildiğine teşvik edilen sekülarizm böyle güzellikleri ikinci plana itilmeğe mahkum etmiştir. İnsanı bir makina veya ekonomik varlık olarak gören söz konusu anlayış, mutlu kılamamakta, insan eliyle ittiği, beğenmediği gerçeği

tekrar arar hale gelmek durumunda kalmaktadır. Yukarıda gösterilen gerekçeler sonucu Aynî ve benzerlerinin yapmış olduğu çalışmaların toplumumuzda tam yansıma bulduğunu söylemek maalesef güçtür.

Yirmibirinci yüzyılın eşiğinde sadece maddiyat ile mutlu olunamayacağını bizzat yaşayarak öğrenen çağdaş insana, bu gerçeği anti parantez ifade etmek durumundayız. Gelecek yüzyılda, insanın manevi yönünü ihmal ve inkar eden anlayışlar, en çok sorgulanan konulardan olacaktır. Çünkü bahsi geçen anlayış çağımızda uyuşturucu, çevre kirliliği, savaşlar, ölümcül hastalıklar gibi bir Çok soruna sebep olmuştur. İnsanlık sözkonusu değişmelerden ders almış 21. yüzyılın din çağı olacağını ciddi olarak ifade etmeye başlamıştır.

Bütün bu izahattan sonra, "tasavvufun hiç mi olumsuz yönü veya etkileri olmamıştır?" sorusu akla gelmektedir. Gerçekten bu soru yerinde ve önemli bir sorudur. Elbetteki tasavvuf ve özellikle onun müşahhas örnekleri ve görünümleri olan sufilerin, bir takım hata ve olumsuzlukları ola gelmiştir, özellikle Osmanlı devletinin çöküş döneminde gerek dini sahada, gerekse diğer sosyal sahalardaki çözülmeler, tasavvufi hayata bir takım olumsuzluklar yansıtmıştır. Nitekim tasavvufun özünden yoksun birtakım insanlar, tekkeleri yiyip içme, yatıp kalkma yeri olarak algılamışlardır. Tasavvufta vasıtalar gaye halini almış, her şey merasimden ibaret görülmüştür. Fakat en acı olanı her tür ilim ve marifetten uzak şeyhzadeler, irşad makamını sırf tekkenin maddi kaynaklarını kullanabilmek gayesiyle ellerinde tutmuşlardır. Bu duruma, tasavvufa gönül verenler "Beşik şeyhliği" unvanını vermişlerdir. Sözü edilen durumu Değil İslâm ve tasavvuf adına anlamak, salt insani gerçekler adına bile anlamak mümkün değildir. Sözü edilen durum Kuşeyri (öl. 1072 den itibaren gerçek sufiler tarafından izale edilmeye çalışılmışsa da, her zaman başarılı olunamadığı anlaşılıyor. Fakat söz konusu durum tarih boyu çürümeye yüz tutmuş her kurum için geçerlidir. Örneğin eğitim kurumlarındaki bozulma ve çözülmeler için yapılacak Şey, onları temelden yok etmek değil, ıslah etmektir. Böyle durumlarda akıl ve mantık açısından yapılacak olan budur. Şu halde aynı tespiti tasavvuf için de ifade etmek mümkündür.

Bu çalışma Aynî'nin alabildiğine zengin ilim ve kültür dünyasını, günümüz insanına tanıtmayı gaye olarak seçmiştir. Böylece onun kendi ifadesiyle, yeni kuşakların daha ileri gidebilmeleri için, daha önce tesbit edilmiş, sonuca bağlanmış ilmi ve kültürel gerçekler için zaman israfı önlenmiş olacaktır. Aynî'nin bazı çalışmaları günümüz Türkçesine aktarılmış ise de, başta tercümeleri olmak üzere eserlerinin bir çoğu maalesef kütüphanelerde eski harfli basma Şeklinde beklemektedir. O nedenle diyebiliriz ki, onunla ilgili yapılacak çalışmaların gerekçesi hazırdır. Günümüzde Sözü edilen çalışmalar yapılmadığı için, tarih tekerrür etmektedir, örneğin ona göre din, ve tasavvuf duygusu fıtridir. **İnsanda yeme, içme, bilme ve hürriyet v.b. içgüdüler nasıl fıtri ise, din ve tasavvuf duygusu da fıtridir.** Söz konusu duygu ve ilgileri bilim, teknik ve diğer maddi öğelerle dolduramazsınız. Mantık, akıl ve kıyas ile deruni arzuların cevaplanması imkânsızdır. Hâlbuki birçok insan zikri geçen gerçekleri bilmediği için bunalıma düşmektedir. Eğer bu çalışma sahasında insanımıza bir katkı sağlarsa amacına ulaşmış olacaktır.

Bu çalışma yürütülürken onun yaygın olarak bilinen "tasavvuf tarihinin" yanında, anılan eserin ikinci cildinin taslağı mahiyetinde olan **"Tasavvuf tarihi 2"** de kullanılmıştır. Bu sebeple elinizdeki eser okunurken anılan duruma dikkat edilmelidir. Diğer bir husus, "Fikirleri" bölümlerinde tercüme eserleri mümkün olduğunca referans olarak alınmamıştır. Ancak

tercümelerin yapılış saiklerine işaret etmekle yetinilmiştir. Ayrıca bazı eserlerine ulaşılamamış olup, buna da yeri geldiğince işaret edilmiştir. Başka bir husus, eserleri tanıtılırken dipnot kullanılmamış oluşudur. Eserleri ile ilgili harici değerlendirmeler ya Ali Kemali Aksüt, Ya iş mecmuası veya Hilmi Ziya Ülken gibi müellif veya eserlerde kayıtlıdır. Buna şifahi olarak işaret etmekle yetinilmiştir.

2) Mehmet Ali Aynî'nin içinde bulunduğu döneme bir bakış.

Mehmet Ali Aynî Türk tarihinin en hareketli, en bunalımlı, en hızlı gelişmelerinin yaşandığı bir dönemin insanıdır.

O, olayların bizzat içinde olan bir insandır. Bu sebeple, birinci ve ikinci meşrutiyeti hissetmiş, Balkan savaşlarını görmüş, Osmanlı devletinin çöküşünü en acı şekilde müşahede etmiş, Cumhuriyetin kuruluşunu bizzat yaşamıştır. Bahsi geçen tarihi evrelerde etkin görevleri sebebiyle olayların aktif olarak içinde yer almıştır. Onun bazı fikirleri olayların gelişmelerin dayatması sonucudur. Milliyetçilik fikri, bunun tipik bir örneğidir. Osmanlı devletinin birçok sahada kan kaybetmesine dönemin entellektüelleri tabii olarak ilgisiz kalamamışlardır. O nedenle söz konusu dönem fikri açıdan hareketli bir devre olarak karşımıza çıkıyor. İfade etmeye Çalıştığımız dönmemin tarihi gerçeklerini anlamaksızın günümüz Türkiyesini anlamak mümkün değildir. Mehmet Ali Aynî'yi anlamak ta dönemini anlamaktan geçmektedir. Söz konusu dönemde batının maddi ilerlemesi sonucu, aşağılık kompleksine düşen insanlar siyasi ve sosyo-kültürel konularda kurtuluşu batılı değerler mazumesinde aramışlardır. Anılan değerlerin, toplumu her sahada kurtaracağı yanılgısına düşülmüştür. Bu kavramlardan pozitivizm Aynî'nin de ifade ettiği gibi dinsizlik olarak algılanmıştır. **Birçok Osmanlı aydını, pozitivizm adına, bilimsellik adına, dine karşı cephe almıştır.** Bu duruma karşı, o ve fikirdaşları bir çok makaleler ve kitaplar kaleme almışlardır. diğer bir husus, Cumhuriyetin ilkyıllarında ansiklopedik tarzda biyografiler modadır. Osmanlı döneminde bilim ve teknikte toplumu batıya açmaya çalışan Aynî, taktik değiştirerek, Yunan klasiklerinin tercüme edildiği bir sırada Hacı Bayram veli, İsmail Hakkı, Türk ahlakçıları v.b. çalışmalarla toplumun karşısına çıkıyor. Görüldüğü gibi içinde bulunduğu dönemin tahlili onun anlaşılması için, önem arzediyor. Biz onun döneminin fikri ortamını incelerken değerli araştırmacı İsmail Kara'nın "Türkiyede İslâmcılık Düşüncesi, metinler / şahıslar kişiler," (İst. 1986-87) isimli çalışmasını esas aldık. Söz konusu dönemde ana hatlarıyle Osmanlı aydınları üçgruba ayrılmaktadır:

a) Garpçılar.

b) Milliyetçiler.

c) İslâmcılar .

Bu fikirleri savunanlar Osmanlıdan Cumhuriyete intikal etmiştir. Mehmet Ali Aynî daha ziyade İslâmcılık cereyanı içinde mütaala edilmiştir. İfade etmeye çalıştığımız Fikri cereyanlar daha çok, Osmanlı devletinin çöküşüne engel olmak için ileri sürdükleri tezler sonucu bu isimlerle anılmışlardır. Diğer bir ifadeyle kurtuluşumuzu siyaset, san'at, eğitim v.s. ile batılılaşmakta görenler batıcıları, tüm Türklerin birleşmesinde görenler milliyetçileri, kurtuluşumuzu İslâmda görenler de İslâmcılık cereyanını oluşturmuşlardır. Ayrıca her bir grubun diğerleri için de olumlu veya olumsuz fikirleri bulunmaktadır.

Bazı nüans farkları olmakla beraber, İslâmcılık cereyanı temel olarak şu hususları tartışmıştır:

a)Teeceddüt, içtihat, İslâm hukuku:

Tarihin her döneminde toplumları ayakta tutan unsurların başında kuşkusuz hukuk gelir. Bu sebeple İslâmcılar da İslâm hukukunu ihya etmeyi içtihat, müessesini çalıştırmayı -Yani çalışmadığı anlaşılıyor- savunmuşlardır. Özellikle Sebilerreşat çizgisinde olan münevverler teceddüt, içtihat, v.b. konuları hararetle savunmuşlardır. Bu akım, Mısır'da gelişen "Selefiye" akımını referans alarak hararetli yazı ve fikirler ortaya koymuşlardır. Ahmet Hilmi (Öl.1914) Elmalı Hamdi (öl. 1942) içtihadı bir heyetin yapmasını savunmuşlardır. Sait Halim Paşa(Öl:1921)ise fıkhın diriltilmesini savunuyor. Nitekim ona göre İ s lamın ruhunu skolastisizm öldürmüştür. Mehmet Akif (öl.1936), Abduh'u (öl.1905) çekemeyenlerin karaladığını savunuyor. Aynı kanaatlere yaklaşmaya çalışan Elmalılı, (öl.1942) İslâm hukukunun güçlü ve şumullü olduğunu, ancak üzerinde çalışılması gerektiğini ifade ediyor.

b) Öze dönüş:

Mehmet Akif, Şemseddin Günaltay, (ÖL:1961)ve A.Hamdi Akseki (öl. 1951) hurafelerden şikayet etmişler, o nedenle Kur'an ve sünnet olan öze dönüş savunmuşlardır.9 Aynı anlayış, Mustafa Sabri(öl. 1954)ve diğerlerinde de görülüyor.

c) Tasavvuf konusu:

Tasavvuf bizim kültürümüzün kuşkusuz en bariz ve en önemli gerçeklerinden birisidir. Osmanlı Devletinin kurumlarında meydana gelen yozalaşma kuşkusuz tasavvuf ta da görülüyor. Bu sebeple zikri geçen donemde bu konunun geniş bir şekilde tartışıldığını görmekteyiz. Şeyh Saffet (Öl.1950) ile İzmirli İsmail Hakkı(Öl.1946) nın tartışmaları bilinmektedir. Yukarıda ismi geçen Zevattan Mehmet Akif, Mustafa Sabri, Şemseddin Günaltay, Ahmet Hilmi tasavvuf i düşünüş ve yaşayışa pek olumlu bakmamışlardır. **Günaltay ilk dönem tasavvufunu hayırla yad ederken, kendi döneminde meselenin çığırından çıktığını söylemektedir.** Yine uzlet kavramına karşı çıkıyor. Said Nursi (Öl. 1960) ve Elmalılı ise tümden karşı çıkmak yerine bazı kavram ve anlayışlara itiraz ediyorlar. Nitekim Elmalılı, **"Allah'tan başka hiç bir şey yok başka," "Her şey odur"** başka diyerek birincisinin her şeyin maverasıda Allah'ı görmek olduğunu, İkincisinin ise Allah'ı teksir olduğunu ifade ediyor. Genellikle tenkitler, sufilerin türbelere olan aşırı rağbetleri, şeyhlere gösterilen hürmetin aşırılığı, adet ve merasimlerin sünnetlerin önüne geçmesi, vahdet-i vücut gibi bazı kavramların istismara açık oluşu, gibi hususlar ile, uzlet gibi bazı kavramların çağa uymaması gibi gerekçeler olarak gösterilmektedir." Diğer taraftan çeşitli sebeplerle tasavvufu savunan bazı müellifler itirazlara cevap vermişledir. İ .Fenni Ertugrul (öl.1946), Ferit Kam (Öl. 1944) Mehmet Ali Aynî(ÖL:1945) bu grupta anılabilir. Mesela Aynî uzlet, kavramının çağa uydurulabileceğini ifade etmiştir, İ .Fenni, vahdet-i vücudun şeriata aykırı olmadığını ifade etmiş, konu ile alakalı uzun yazılar yazmış, zikri geçen konu ilgili anlayışa imkan sağlayan, ayet ve hadisler bulunduğunu ifade etmiştir. örnek olarak Buharide Geçen, **"....Gören gözü, işite kulağı, yürüyen ayağı olurum...** (Buhar i, Rikak.38) hadisini kendi düşüncesine delalet ettiği için, ifade etmektedir. Kur'an'dan ise, **"Sizi rahimlerde şekillendiren odur"** v.b. (Ali-İmran 3/6) ayetleri delil olarak ileri sürmektedir

d)Hilafet ve saltanat meselesi:

Osmanlı devletinde çeşitli kurumların görevlerini yaptığı dönemlerde sistemle ilgili tartışmaların olmadığını ifade edebiliriz . Fakat daha sonra saltanat meselesi, gerek batı ile

olan ilişkiler, gerekse iç gelişmeler sonucu tartışılmıştır. Birçok münevverin sorunların, sistemin yapısından kaynaklandığına inandığını görüyoruz. Öyle görünüyor ki 2. Abdülhamid' in (öl. 1918)son derece denetleyici olan yönetim şekli bunda etkili olmuştur. **Ahmet Hilmi, Akif, Elmalılı, ve Aynî bizzat 2.Abdülhamid'in Şahsını tenkit etmişler, buradan hareketle İslâm için en uygun idarenin meşruti idare olduğunu savunmuşlar, ittihatçılara açıkça destek olmuşlardır**. Ayrıca Mustafa Sabri, Sait Halim Paşa, Akseki, benzer fikirleri açıkça ifade etmişlerdir. Bediuzzaman ise hilafetin ıslahını istemiştir.'' Fakat,

Şeyhülİslâm Mustafa Sabri efendinin beyan ettiği gibi ittihatçılar, saltanatı aratacak kadar mutlakiyetçi olunca sözünü ettiğimiz yazarlar Aynî başta olmak üzere tenkitlerini sürdürmek durumunda kalmışlardır.

e) Milliyetçilik konusu:

Mehmet Ali Aynî'nin belirttiği gibi, milliyetçilik Osmanlı devletinde önce gayri müslim unsurlar arasında ortaya çıkmış, daha sonra müslüman unsurlar, zikri geçen anlayışı benimsemişlerdir. Yine onun tesbitine göre milliyetçilik, doktrine edilmiş biçimiyle batı orjinli bir kavramdır, öyle anlaşılıyorki söz konusu dönemde en çok tartışılan kavramlardan birisi milliyetçiliktir. Tesbit ve yorumlarını İslâm'ı esas alarak yapmayanlar, batıda konu nasıl ele alındıysa o şekilde ele almışlar, -Bu meyanda batıda her millet kendi ulusal çıkarları doğrultusunda milliyetçilik modelleri geliştirmişler, örneğin Almanlar ırka dayalı, Fransızlar kültüre dayalı, Romenler ise dile dayalı milliyetçilik modelleri geliştirmişlerdir.- böylece her kafadan bir ses çıkmış, kimisi kültürü esas alırken, kimileri de toprağı esas almışlardır. Bazı İslâmcı münevverler dinde milliyetçiliğin yeri olmadığı gerekçesiyle karşı çıkarken, bazıları ise şovenist olmamak kaydıyla milliyetçiliği benimsemişledir. Bu cümleden olarak, Mehmet Akif, Musa Kazım efendi(öl.1920), Babanzade A.Naim (öl.1934), Mustafa Sabri ve Akseki İslâmda yeri olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. "Fakat Aynî ve Ferit Kâm(Öl.1944) milliyetçiliğe taraf olmuşlardır. Ancak onlara göre milliyetçilik **"Geçmişten gelen kültür mirasıyla oluşmalı, sözü edilen bu milliyetçilik İslâm kardeşliğini zedelememelidir."** Günaltay ise anılan meselede her şeyin aşırısının zararlı olduğunu ifade ediyor. Görüldüğü gibi dönemin İslâmcı münevveri milliyetçilik hususunda ihtiyatı elden bırakmıyor.

f) Batı kültürü ve mataryalist akımlar:

Öyle görünüyor ki İsİamcılık cereyanını en çok meşgul eden konu batılılaşma cereyanıdır. Bir çok insan batıdaki maddi kalkınmanın gerisindeki itici gücün, batının maneviyatı olduğunu sandığını görüyoruz. Diğer bir husus, o günün şartlarında birçok insan batıya karşı aşağılık kompleksine düşmüştür. Bu fikir müslüman toplumda onulmaz yaralar açmış, ortaya çıkan sorun uzun yıllar giderilememiştir. İslâmcı yazarlar İslâmın ilerlemeye mani olmadığını, bilakis teşvik ettiğini vurgulamaya, iman ile ilmi mezcetmeye gayret etmişlerdir. Yukarıdan beri görüş ve fikirlerini aktardığımız müelliflerden batılılaşma konusuna eğilmeyen yok gibidir. İskilipli Atıf (Öl.1926) batıdan veya diğer batıl sistemlerden iyi ve güzel olan yönlerin alınabileceğini,-Özellikle fen ve teknik konular- fakat batının maneviyat sahasında kendisinin eksik olduğunu, dolayısıyla ahlaki, dini, hukuki konularda mevcut durumla devam edilmelidir. Ahmet Hilmi, Mehmet Akif, Şimalili, Said Halim Paşa da benzer izahlarda bulunmuşlardır. Bu hususta Said Nursi iman ile müsbet ilimlerin mezci hususundaki metodun en büyük temsilcisidir. Ayrıca Ahmet Hilrni Mataryalist akımlarla mücadele etmeyi savunuyor. Ferit Kâm Celal Nuriye karşı yazılar yazmış, **"Hakikat için tek yol ilimdir."**

mantığına karşı çıkmıştır. İzmirli İsmail Hakkı, aynı maksatla Peyami Safa'yı (Öl.1961) Gazzaliyi(Öl.h.505) tenkit ettiği için eleştirmiştir. Aynî ise Tevfik Fikret 'e (öl.1915)reddiyeyi, söz konusu maksatla yazmıştır. Kısacası ifade edilen kadro mataryalist dinsiz akımlar için, ilmi felsefi yazılarını mücadele amacıyla kaleme almışlardır. Diğer bir husus, oryantalizmle mücadele meselesidir. Özellikle Şemseddin Günaltay ve İ. Fenni, bu konuda çaba sarf etmişlerdir.

Batılılaşma meyanında milliyetçilikte olduğu gibi batı orjinli bazı kavramlar da tartışılmıştır. Mesela Babanzade A. Naim, İslâmda **"Allah'ın hakkı Allah'a hükmü yoktur"** diyerek, laikliğe karşı çıkmıştır. Bu sebeple Ahmet Emin'i(Öl. 1973) tenkit etmiştir.20 Görülüyor ki ardı arkası kesilmeyen savaş ortamında canlı bir fikri atmosfer var. Dikkat çekici bir diğer husus, çözüm ve önerilerin de sunulması: Ahmet Hilmi batıyı şikayet etme yerine Kalkınmayı, şirketleşmeyi, Atıf hoca maddi güç elde etmeyi (Özellikle askeri güç) savunurken, Aynî,**" Kainatın yegane kanun-u aslisi sa'ye sarılmayı"** tavsiye etmektedir .

g) Kadın konusu:

Batılı değer yargıları yaygınlaştıkça kadının toplumdaki yeri tartışılmıştır. Musa Kazım ve İzmirli kadınların tahsil yapmalarını istiyorlar. A. Naim ise **kadın haklarında İslâmiyet ile boy ölçüşebilecek din veya sistem yoktur."** diyor. Aynı gerekçelerle İ. Fenni, Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem efendimizin çok evliliğini izah etmiştir. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer husus, fikirlerini özetlemeye çalıştığımız müelliflerin tamamı, felsefenin hemen her devir veya dalıyla ilgilenmiş olmalarıdır. Yine, ilmi seviyede ruhiyat, (Psikoloji) sosyoloji v.b konularda, o dönem için yeni olan, ilim dallarında tercüme yoluyla ciddi eserler kaleme alınmıştır. Aynî'nin içinde bulunduğu dönemin fikri yapısı bu şekilde özetlendikten sonra bizzat kendisi ile ilgili Çalışmaları ele alabiliriz. Ancak bundan önce onunla ilgili bilgi veren özgün çalışmalara işaret etmek durumundayız.

3) Aynî hakkında bilgi veren kaynaklar,

a) Canlı Tarihler

2 Mehmet Ali Aynî/ Hatıralar (İst- 1945)

Mehmet Ali Aynî anlatmış, gazeteci Sabih Alaçam yazmıştır. Yedi yaşından 1914 yılına kadar olan hatıralarını, eğitim, idare ve dini bağlara ile örgülü olarak anlatmıştır. 590 sayfadır.

b) Prof. Mehmet Ali Aynî, hayatı eserleri.

Ali Kemali Aksüt. (1 st. 1944) Mehmet Ali Aynî hakkındaki en geniş Çalışmalardan birisidir. Kitaplarında olmayan bir çok görüşleri **(Mesela Gazzali panteist mi değil mi?)** burada bulunmaktadır. Ayrıca eserin müsveddelerini Aynî görmüş, incelemiştir. Bu yönüyle de güvenilirliği artmaktadır. Hatıraları ve fikirleri karışık olarak iş lenmiş tir . 544 sayfadır.

c) Kenan Balkaner ve Dig. Prof. Mehmet Ali Aynî hayatı, eserleri.

İş Mecmuası sy.32, sh . 254-280 (İst. 1942) sayfalar. Eserlerinden önemli olanlarının kritikleri olması dolayısıyla farklıdır.

d) Mülkiyeliler Tarihi ve Yeni Mülkiyeliler.

Mücellitoglu, Ali Çankaya, C.III, (Ank.1969)Sh. 294,300.

Hayatı ve eserleriyle beraber Mithat Cemal Kuntay v.b. gibi birkaç müellifin onun hakkındaki

mülahazalarını görmek mümkündür.

e) Türkiye Maarif Tarihi.

Osman Ergin.C.V. (İst. 1965)

f) Türkiye'de çağdaş Düşünce Tarihi.2. Baskı (İst. 1979)

Müellif Hilmi Ziya Ülken, Aynî'yi yakinen tanımış olduğundan, hakkında vermiş olduğu hükümler isabetlidir. Fikirleri için önemlidir.

g) Son asır Türk Şairleri.

İnal İbn'nül Emin Mahmut Kemal C.I. (İst. 1930) 154 -156. sayfalar. Aynî'nin şair olduğuna dair kısa bir bilgi bulmak mümkündür.

h) Mehmet Ali Aynî Demokrasi Nedir?

(İst.1989) 5-28. sayfalarda torunu İsmail Arar' m sunduğu bilgiler vardır.

ı)Türkiyede İslâmcılık Düşüncesi.

İsmail Kara, c.II. 45- 88. Üst-1987) sayfalar arasında eserlerinden örnek metinler bulmak mümkündür.

i) T.D.İ .A C.IV. Aynî maddesi(Sayfa 273-275arası) (İst. 1991). Torunu İsmail Arar kaleme almıştır.

j) Kelami dergahından hatıralar.

Carl Wett. Çev. Ethem Cebecioglu (Ank.1993) Aynî'nin tasavvuf i yaşamı ile ilgili yakınlarının bile bilmediği az fakat önemli bilgiyi içeriyor.

k) Kızıl Toprak Hatıraları.

Nezih Neyzi(İ st. 1993)

Aynî'nin torunlarından olan müellif, onun hakkında bazı hatıralarını anlatmaktadır.

l-Mehmet Ali Aynî ve felsefesi.

Eba Müslim Akdemir.(Basılmamış doktora tezi.)

(Erzurum.1992) Aynî hakkında yapılan ilk akademik çalışma hüviyetindedir .

II- MEHMET ALİ AYNİ 'NİN HAYATI

1) Ailesi, doğumu ve Çocukluğu.

Mehmet Ali Aynî, Osmanlı devleti zamanı bir Osmanlı şehri olan, Manastır vilayetinin Serfçe kazasında 25-2-1868 tarihinde doğdu. Babası Serfçe'li olub, eşraftan Mehmet Necip efendidir. Ataları Osmanlı devletinin genişleme devresinde Konya'dan Serfçe'ye getirilerek yerleştirilen Türklerdendir. O nedenle yerli halk aileye" Konyar" derlerdi.” Serfçe bugün Yunanistan sınırları içerisinde Selanik sahilinin batısında, (Eskiden Makedoya bölgesi) tabii güzellikler içinde şirin bir yerdir. Havası itibariyle Bursa'ya benzetilen söz konusu yer, Nezih Neyzi'nin ifadesine göre son yıllarda iyice tenhalaşmıştır." Ayniîoglu sülalesi, aslen sipahidir. Babası Mehmet Necib dindar bir insan idi. Şehir meclisi azalığı dışında memuriyet almamış, ticarete olan merakı sonucu hayatını ticaret ile devam ettirmiştir. Dönemin siyasi ve etnik karışıklıkları sonucu, Selanik'e ve Serfçe'ye gidip gelme şeklindeki

göçler, sorunu çözmediğinden aile İstanbul'a göç etmek durumunda kalmıştır. Anası zaimlerden (Bir tür toprak sahibi) Celalettin Efendi'nin kızı Refika hanımdır. Anne tarafı Serfçe'nin eski aileler indendir . Kardeşleri Küçük yaşta vefat eden Cavide, Fatma ve Hasan Tahsin'dir. (Öl.1962)Hasan Tahsin Aynî, hukuk fakultetesi Profesörlerinden olup iktisat üzerine eserleri vardır. Bir ara (Atatürk İzmir'e iktisat kongresine Onunla gitmişti) sayıştay üyeliği, maliye İslahat komisyonu üyeliği, maliye nezareti müsteşarlığı ve okutmanlıklar yapmıştır. Bir kaç kitabı ve makaleleri vardır.

Mehmet Ali Aynî o dönem her müslüman çocuğunda olduğu gibi, tahsile ilk olarak sıbyan mektebinde başlamıştır. Bu dönemde, bir ara 2. AbdulHamid dönemi meclis-i meşayıh reisliği yapan Alasonya'lı müderris Ali efendiden dersler almıştır. Anılan zatı o, hayırla yadediyor .Daha sonra aile daha iyi ticaret yapma ve Kardeşi San'a muhasebe mümeyyizi Şerif Efendi'nin davetiyle Yemen'e göç etmiştir . Ancak, bundan önce Aynî Selanik ve İstanbul'da rüştiyeye devam etmişti. San'a' da Yapmış olduğu Fransızca bir konuşma sebebiyle vali Ferik İsmail Paşa'dan, hayatının ilk ödülünü almıştır. Bu dönemde yaşı on civarında olan müellif, San'a askeri hastanesi hekimi bir doktordan Fransızca dersleri almıştır. Aile San'a nın coğrafi ve sosyal yaşamına ayak uyduramadığı için, yaklaşık bir yıl sonra İstanbul'a geri dönmüştür. Dönüşü müteakip o, Soğuk çeşme askeri rüştiyesine tekrar kaydolmuştur. Fakat son sınıfda Gülhane askeri rüştiyesine geçmiştir . Burada o, Peyam ve İkdam gazetelerinin meşhur muharriri Ali Kemal'le (Öl. 1922) tanışmıştır. Söz konusu beraberlik uzun yıllar devam etmiştir. Gülhane askeri rüştiyesinden iki meşhur arkadaşı daha vardıki, olar da önemli kişilerdir: Bunlar servet-i fünunculardan Ahmet Reşit ve tarihçi Mizan gazetesi sahibi Murat Beylerdir.27 (Öl. 1917) Aynî, çocukluğundan itibaren çalışkan, iyi geçimli, yumuşak huylu bir fert idi. 14 yaşında 1882-' de rüştiyeden "Aliyyül ala" (pekiyi)derecesiyle mezun oldu. Müteakiben mekteb-i mülkiye-i şahanenin gececi (Leyli) bölümüne kaydını yaptırdı.(R:1289) Söz konusu döneme kadar onun ismi "Ali Rıza" iken, sınıfta alilerin çokugu sebebiyle mubassır (Belletmen)Mehmet'i koyup, rıza'yı aldırmıştır. (Daha sonra Cumhuriyet döneminde soyadı kanunu çıkınca Kızıl toprak nüfus memurluğuna müracaat ederek "Aynî" soyadını tartışmalı olarak -Arapça diye karşı çıkılmış- almıştır. Böylece ailenin eski lakabı korunmuş oldu.

2) Tahsili, hocaları.

Çocukluk yıllarında mahalle mektebinde bile bir ilmi şahsiyetten ders alan Aynî, rüştiyede başarılı bir eğitim aldıktan sonra mülkiye mektebine kaydolmuştur. Mekteb-i mülkiye(Günümüzün siyasal bilgiler fakültesi) bahsi geben dönemin en gözde okullarından idi. Müdür Abdurrahman Şeref(Öl.1925) bey idi. Daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem bey(öl,1925) müdür olmuştur. Diğer hocalar, Kırımlı Settar efendi, Murat bey, Ali Şahbaz, Portakal Mikael paşa, Sakızlı Ohennes efendi ve Aristokles efendilerdir. Murat bey tarih hocasıdır. Ali Şahbaz, Ermeni kökenli olup müslüman olmuş, hukuk derslerini yürütmüştür. Recai zade Mahmut Ekrem bey, (1914) edebiyat derslerini okutmuş, yaptığı telkinlerle öğrencilerin üzerinde şiir ve edebiyat duygulan uyandırmış, onları edebiyata kanalize etmiştir. O nedenle H. Nazım, Ali Kemal ve Aynî "Gülşen" isimli bir edebi mecmua çıkarmışlardır. Sakızlı Ohennes i İm-i servet-i milel(Uluslararası iktisat.) derslerini okutmuştur. Mikael Portakal paşa maliye derslerini okutmuştur. Sözü edilen hocalar mülkiyenin en etkili hocalarıdır. Aynî uzun yıllar sonra, Cumhuriyet döneminde azınlıkların mübadelesi hususunda kaleme aldığı bir yazısında, azınlıkların casuslukları ve ihanetleri

dolayısıyla onlar için kızgın ifadeler kullanmasına rağmen anılan şahısları taktir ve minnetle anmıştır.

Mehmet Ali Aynî mülkiyede tahsiline devam ederken bazı gençler Avrupa'da tahsil yapma arzusuna kapılmışlardır. Dönemin idaresi hiç bir engellemede bulunmamış,(2.AbdulHamid dönemi) isteyen istediği ülkeye gidebilmiştir. Ona göre söz konusu dönemde istibdat ve hafiyecilik diye bir sorun yoktur.

İstibdat 1903 yılında başlamıştır . (Aynî'nin ifadelerinden Avrupa'ya gidenlerin başarılı olamadığı, bazılarının ya geri döndüğü, veya orada yan aydın şekilde kaldıkları anlaşılıyor.) Nitekim Ali Kemal Avrupa'dan geri döndüğünde orada gördüğü öğrenci derneklerinin bir benzerini kurmuştur. Derneğin adı "Encümen-i Hamidi"dir.

Dernek üyeleri bir gün Ali Kemal'in Süleymaniye'deki evinde toplanırlar. Toplantıda Aynî ve A. Reşit arasındaki fikri tartışma uzayınca, gece geç saatlerde tutuklanırlar. Görülüyor ki, o, genç yaşlardan itibaren edebi ve kültürel faaliyetlerin içindedir. İleride sözü edilen tartışma "intikat ve mülahzalar' ın" yazılış sebebi olacaktır. O, yukarıda işaret ettiğimiz istibdat konusunu bu olayın vukuu zamanıyla irtibatlandırıyor. Daha sonra birkaç kişi tarafından sorgulandıktan sonra, yirmişer mecidiye altını verilerek serbest bırakılırlar. Ancak, kendilerine rast gele yerlerde toplanmamaları, 2.Abdülhamid'in yıldız civarında yaptıracağı kütüphanede toplanmaları tenbih edilir.

1893 te en parlak dönemini yaşayan rnülkiyenin idadi kısmını, 1898 de de yüksek kısmını 5 ekim de "pekiyi" derecesiyle tamamlamıştır. Zikri geçen dönem Balkan savaşının ekonomik sıkıntılarının görüldüğü yıllardır. Bu sebeple yeni mezunlara verilen maaşlar kesilmiş, bir memuriyet alabilmek oldukça güçleşmişti. Nitekim Sadrazam Kamil paşa(Öl.1913)ile Münif paşa (öl.1910) arasında mekik dokuyan Aynî, her gün sudan bahanelerle bir türlü isteğine ulaşamaz. Fakat ilk eseri "Nazari ve ameli istatistik" kitabı sayesinde maarif nazırının gözüne girerek, sözü edilen nazırın yanında hukuk mektebinde "İlm-i servrt-i milel" derslerinde geçici de olsa muavinliğe başlamıştır. Bunu bile alırken mülkiyedeki hocalarının olurunu almayı ihmal etmemiştir . (1888/1305)

3) Memuriyeti:

Bir yıl sonra hocası Münif paşa ile geliştirdiği samimiyetin de katkısıyla, 1889 da Edirne idadisi tarih, lisan-ı osmani ve ilm-i servet-i milel hocalığına tayin oldu. Onun mezuniyeti müteakip, asıl mesleği olan idari hayata geçemediği görülüyor. Sebep olarak, halk yeni mülkiyelilerin aç elemanlarına, eskiden beri yaşını almış sarıklı olgun sanların idaresine alışık olduğu için bir türlü ısınamamıştır. O nedenle idarecilik mesleğine başlayamamıştır . Edirne idadisinde branşı olmayan "lisan-ı osmani" dersini okumakta zorlanmıştır. Fakat Lütfi bey isimli bir arkadaşının edimiyle konuyu hal yoluna koymuştur. Anılan görev esnasında yaşı ondokuz idi. Ayrıca ailesinden ilk ciddi ayrılışı idi. Hatta birara İstanbul'a geri dönmüş ise de, tekrar geri dönmek durumunda kalmıştır.

Bir yıl sonra Dedeagaç idadisine müdür olarak tayin olmuştur. İfade ettiğimiz dönemde idadiler yeni yeni yaygınlaşıyorlardı. O nedenle bazı karışıklıkların olduğu, tarihçilerin matematikçi, coğrafyacıların edebiyatçı olarak tayin edildikleri Aynî'nin hatıratından anlaşılmaktadır. Dikkati çeken diğer bir husus, onun gördüğü aksaklıkları Merkezi idareye bildirmesi, yaptığı hizmeti, en iyi şekilde yapmaya çalışmasıdır. Bu yıllarda deniz ticaret hukuku ile ilgili yaptığı bir tercümeden dolayı 2.derceden mecidiye Şanı almış fakat sansür

sonucu bastırmaya muvaffak olamamıştır. Öğretmenliğe devam ederken bir taraf tanda ilmi cemiyetlerine devam etmesi taktire şayandır. Bütün bunlar, ilim tarihimiz açısından yabana atılmayacak özellikler olarak karşımıza çıkıyor. Yine idadilerin açıldığı yıllarda programa alınan derslerin kitaplarının olmadığı anlaşılmaktadır. Aynî bu sebeple her ders için kitapların yazılmasını ve "ihtisasa hürmet" tezini yönetime iletmiştir.

Konu ile alakalı bir diğer hatırası şöyle: O yıllar idadilere "sanayi-i nefise" isminde bir ders konmuştur. Üstad dersi bilim teknik türü bir ders olarak anlar, kendi gayretiyle yaptığı tercümelerle öyle de okutur. Aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra öğrenirdi meğer o ders sanat fiili dersi imiş. Dedeagaç yıllan, Fransızcasını ilerletmesi açısından verimli geçtigi gibi, havanın latif oluşu sebebiyle, zayıf olan bünyesi için de iyi gelmiştir.

1892 Yılında Halep sultanisi müdürlüğüne tayin olur. Fakat maarif müdürü ile arası bozulur. Ancak Halep'te Türkçe eğitime önem verir. Halep'ten önemli bir hatırası ise İ.Ü. eski rektörlerinden Cemil Bilsel'in öğrencisi olmasıdır. Ayrıca Halep'te "Malumat-ı nafia-i fenniye" isimli ders kitabını kaleme almıştır.

Yaptığı çalışmalar sonucu terfian Diyarbakır'a maarif müdürü ve idadi tarih öğretmeni olarak tayin olmuştur. (1893) Diyarbakır'da ilk iş olarak arkadaş çevresini kurduğunu görüyoruz. Nitekim ölünceye kadar, arkadaşlıkları devam edecek olan Süleyman Nazif'le tanışmaları Diyarbakır'da olmuştur. Yine Diyarbakır'da onun hayatının dönüm noktalarından birisi daha gerçekleşti. Bahsi geçen ilin valisi Girit'li Sırrı paşa (öl.1895) idi. Ancak Aynî'nin vali ile ilişkileri küçük aksaklıklar nedeniyle, bir türlü iyi gitmiyordu. Söz konusu aksaklıklardan birisi, Fransız konsolosunun paşaya onun için "Farmason" olduğunu söylemesidir. Bir diğer olay, çok dindar olan Sırrı Paşa'nın Bitlis'li birini alim sanarak idadiye riyaziye (Matematik) hocası tayin etmesidir. Bahsi geçen zatın ilk iş olarak, okul sıralarına karşı çıkmasıdır. Halbuki o yıllar idadide Ziya Gökalp, (Öl.1924) Feyzi,(?) ve Faik Ali(Ö1.1950) gibi isimler vardı. Aynî, okul çıkışlı olmayan medreseli hocalardan her vesileyle şikayet etmiştir. Ona göre medreseliler, en iddialı oldukları Arapça ve dini bilgiler konusunda bile eksiktirler, işte böyle küçük aksaklıklar, vali ile ilişkilerinin gelişmesini engelliyordu. Diyarbakır'da ilgilendiği konulardan birisi de Özdemiroğlu Osman Paşa'nın mezbelelik olan türbesini tamir ettirmesidir.

Aynî Diyarbakır maarif müdürlüğüne kadar olan görevlerinde hep bekar idi. Hem vaktin gelmesi hem de şartları gereği evlenme arzusunu ailesine iletti. Aile, şehr emaneti (Belediye reisi) özel dostları Mustafa Bey'e durumu açtı. Söz konusu zat ta, kalp hastası, rahatsız Diyarbakır valisine durumu anlattı. Sırrı Paşa'nın yetişkin bir kızı olduğu anlaşılınca, araları bir türlü iyi gitmeyen söz konusu iki zat akraba olma durumuna geldiler. Aslında bu iki zatın önemli ortak yönleri vardı. İkisinde de ilim merakı, dindarlık, matbuata ilgi, (sansür yılları) vatan perverlik v.b gibi hasletler vardı. O yıllarda basında Amerikalı Alexandra isimli birsinin müslüman olduğu anlatılıyordu. Aynî söz konusu zata Sırrı paşa'nın Diyarbakır Keldani baş piskoposu ile yaptığı tartışma ile oluşan eseri **"Nur ul hüda li men is tehdeda "** isimli eserini gönderdi. Bu olay iki zatın aralarının düzelmesine katkı sağladı. Verilen karar sonucu düğün paşa limanında sade bir odada yapılmıştır. Aynî'nin hanımı Feride hanım fazla tahsili olmayan, ancak musiki şinas, asil bir aile kızı, yardım sever bir kadın idi. Musikiyi annesi, Şair, bestekar, sarayda büyümüş Hekim İsmail paşanın kızı olan Leyla Saz hanımefendiden öğrenmiştir. Aynî'nin hanımı mütevazi idi. Kocasıyle beraber memleketin en ücra köşelerine, kocasının görevi icabı gitmiştir. Sırrı Paşa düğünü müteakip birkaç gün içinde vefat etmiştir.

Kayın validesi aralıklarla da olsa, uzun yıllar damadıyla beraber yaşamıştır. Daha sonra 1895 de, maarif nazın istatistik baş katipliğine getirildi. Fakat sakal yüzünden maarif nazırıyle arası açıldığından -Asıl sebep ise, bakanın memleketteki okulları padişaha olduğundan bir misli fazla göstermesi, yapılan yanlışı Aynî'den düzeltmesini istemesidir.- anılan görevi fazla sürmemiştir.

1898 de Kosova mektupçuluğuna atandı. Kosova'da ilginç gelişmelere şahid olmuştur. Örneğin, gizli casusların, müslüman ahaliyi tahrik için, atlarının üstünden evlere ısrarlı bakımlarla tahrige yeltenmeleri, gayri müslim unsurlara, sen Bulgarsın, sen Rumsun, sen Sırpsın v.b. demeleri zikredilebilir. Bazan bu casuslar babasına Bulgar dedikleri bir ailenin oğluna Rumsun demeleri sonucu insanlar sudan sebeplerle sürtüşmeye düşüyorlarmış .

Kosova'da ilk idari başarısı, ayrılıkçıların isyanını bastırmış oluşudur. Sözü edilen başarıyı hocaların yardımıyle sağlamıştır. Anılan metod, onun idarecilik hayatında sık sık başvuracağı bir taktik olacaktır. Kosovada gözlemlediği bir başka husus, İttihatçıların mevcut her azınlık unsura, özgürlükçülük adına ayrı ayrı kilise vermiş olmalarıdır. Böylece gayri müslim unsurlar yıllardır aralarında süren kilise ihtilaflarını bırakıp, Osmanlıya karşı birleşme yoluna koyulmuşlardır. Ona göre Rumeli'nin elden gidiş saiklerinden birisi de budur. Her vesile ile eleştirdiği 2.Abdülhamid'in Selanikte göz hapsindeyken, anılan karar için, **"Eyvah Rumeli şimdi elden gitti" sözünü taktir ediyor."** İttihatçıları, (ileride görüleceği gibi) sempati duymasına rağmen hatalı buluyor. Kanaatimize göre anılan fikirler onda sonraki yıllarda oluşmuş olmalıdır.

1899 da Kastamonu mektupçuluguna atandı. Kastamonu'da ayrılıkçı akımlar olmadığı için, ilmi çalışmalarına hız vermiştir. Kastamonu'da matbuat tarihinin başlatıcısı olmuş, vilayet gazetesinin biriken abone alacaklarını toplayarak,

şahsi ilişkileri iyi olan Prof. Von Dising vasıtasıyle, yeni bir matbaa getirtmiştir . **"Küçük Umumi Tarih, Tarih-i Edeb-i Alem, Fakir, Ziraat dersleri"** isimli eserlerini yoğun sansüre rağmen neşretmiştir . Bu eserlerin önsözlerinde, padişaha iltifat dolu sözler vardır. Sansürün yoğunluğuna işaret eden önemli bir husus, Aynî'nin bastırdığı kendi kitaplarını kedisinin toplamış olmasıdır. " Ayrıca Kastamonu'ya yeni bir vilayet binası yaptırmıştır. Kastamonu'daki verimli çalışmaları gayesinde mutasarrıflığa (kaymakamlık) terf ietmiş tir. (O, Yönetimden hep şikayet etmesine rağmen, terfileri düzenli olarak sürüyor. İlerde görüleceği gibi taraftarı olduğu İttihatçılar iş başına geldiğinde, onu bazı hak mahrumiyetleriyle işinden edeceklerdir.) Bu arada kısa da olsa Sinop'ta vekil olarak görev yapmıştır.

İlk mutasarrıflığı 1903 de, çocukluğunda kısa da olsa yaşadığı Yemen'in, Taiz beldesidir. Yemen yolculuğunda uğradığı Mısır'da Cizvit papazların faaliyetlerini kaydediyor. O Yemen'de çok zor şartlar altında görev yaptığını ifade etmektedir. Hakikaten kedisinden önceki mutasarrıfın evinin dinamitlenerek havaya uçurulduğu göz önüne alınırsa, bahsi geçen zorluk daha iyi anlaşılır. Buna rağmen bir iki küçük olay dışında ciddi her hangi bir olay olmamıştır Yemen'de. Ona göre olayın sırrı, adaletli olmak, kimsenin hakkını yememek, halkın işini günü gününe yapmak, problemleri yerinde çözmek, daha üst makamlarla diyalog kurmak, halkın ve alimlerin görüşlerine baş vurmak gibi dini milli geleneğimizdeki hususlardır. Keza Yemen'de çok nüfuzlu bir şahıs olan, (Adeta gizli lider) ve Cebel-i Hubeyşt'e oturan **Şeyh Hasan** isimli zatı ziyaret etmiş, böylece olası bir çok hadiseyi, olmadan engellemiştir. Yemen 'le igili ilginç hatıraları olmasına rağmen, anlatmak durumunda değiliz.

Fakat onun Yemen, Amare, Lazkiye ve Halep ile ilgili hatıraları, günümüz Arap dünyasının tarih ve kültürü için de önemlidir, kanaatindeyiz.

Daha sonra Basra Amare'ye tayin olmuştur. Dönüşü Mısır erinden İstanbul'a yapmış, Orada mülkiyeden arkadaşı, Ali Kemal ve Ali Suad'ı ziyaret etmiştir. Amare'de başlıca görevi padişahın hususi hazine arazileriyle ilgilenmek, olmuştur. Ayrıca iki rakip kabile arasıda var olan husumet ve kavgalar idareyi sarsacak boyutlara ulaşıyordu. Öyleki bir defasında arabuluculuk yapmak isterken çatışmanın içine düşmüş nerdeyse hayatından olacak hale gelmişti. Onun anlattıklarına bakılırsa, "çöl araplarının tarihin hiçbir devrinde yönetim altına alınamadığı onların kendi örf ve adetlerine göre yaşadıkları" şeklindeki tez doğru olmalıdır.

1907 de Çatalca ve İzmit mutasarrıflıkları boş olmasına karşın, ve Aynî'de anılan yerleri arzu etmesine rağmen, padişahın emniyeti gerekçe göstermesiyle tayini Balıkesir'e çıkmıştır. Kuşkusuz Balıkesir onun en verimli mutasarrıflık yaptığı yerdir. Balıkesir'de deprem sonucu yıkılan tarihi yapıları onarmış, yollar açtırmış, yeni okullar yaptırmıştır. Aynî'nin idareciliginde önemli bir husus, dini konulara inancı gereği sahip çıkmış olmasıdır. İnançla ilgili Sapık hareketlere, inanç istismarı gibi hususlara meydan vermemiştir.

Balıkesir'de Horasan'lı iki alimin(!) köyleri dolaştığını öğrenince, olayı tetkik ettirmiş, sonuçta birinin Ermeni, diğerinin sapık bir batini olduğunu ögremiş, ve tedbirini almıştır.

O söz konusu davranışı Trabzon'da ve diğer yerlerde de yapacaktır. Balıkesir civarındaki alevi köyleri gezmiş, onların medeni sahada ilerlemeleri için cami yapmalarını, okul yaptırmalarını, konuyu muhtarlar vasıtasıyle bizzat takip edeceğini söylemiştir. Yeri gelmişken ifade etmemiz gerekirse o batini zümreler ile ilgili olumlu düşüncelere sahip değildir. Ona göre mesele, cehaletten kaynaklanmaktadır.

Yemen'de zeydiye, Suriye'de Nusayriye ve haydar iye, Ankara, Hüdavendigar, Sivas, Aydın, Balıkesir civarlarındaki sofiyan, cerebof, tahtacı, avcı ve Kızılbaş gibi isimlerle adlandırılan zümreler, "melahide-i ismailiye" bekayasıdır .

Söz konusu ifadeleri, onun konu ile ilgili düşüncelerini göstermesi açısından önemlidir. O, Yavuz sultan Selim'i adı geçen zümrelerle yaptığı mücadeleden dolayı taktirle yad etmiştir. Anılan zümrelerin inançları ona göre ''Küfürden de eşna"dır

Balıkesir mutasarrıflığının son zamanlarına doğru 2. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Aynî, daha önce kısmen değinildiği gibi birçok Osmanlı entellektüeli gibi ittihat ve terakkiye umut bağlamıştır. O nedenle Balıkesir'e gelen kutlama telgraflarına, cemiyetin anılan yerde merkezi olmadığı halde, cemiyet adına cevaplar yazmıştır. Fakat ittihatçıların ilan ettiği umumi affı kabul etmediği için uygulamamış, yaptığı bir plan ile Soma'dan affı uygulamaya gelen jandarmayı Balıkesir'den savuşturmuştur. İttihatçılar onu daha o zamanlar hayal kırıklığına uğratıyorlardı. Balıkesir'den İstanbul'a dönüşte cemiyetin tanıdığı ilk fiili üyesi, geminin Rum olan sahibine olumsuz davranışlarda bulunmuştur. Geminin sahibi az daha onları yolculuktan edecekken, olayı büyümeden Aynî önlemiştir .

1909 da Lazkiye mutasarrıflığına tayin olmuştur. Lazkiye'de önemle ele aldığı husus eğitimdir. Eğitimciliği hasebiyle, üzerinde durduğu konulardan birisi de budur. Adı geçen yerde, eğitimi yükseltmek için, kasaplardan alınan öğretmen maaşlarını disipline etmiş, geliri maarife olmak üzere dükkanlar inşa etmiş, müftü ve ulemanın desteğiyle mezarlığı naklederek yerine okul inşa ettirmiştir.''

Lazkiye'de kendisini tarihe geçiren idari başarılar kazanmıştır. Otuz bir mart vak'asıyle galeyana gelen halk Antakya'da, Kesep'te, Halep'te Ermenileri tazyik etmişlerdir. Olayı haber alan İngiliz, Fransız hatta Amerikan donanmaları, yardım için Suriye açıklarında demir atmışlardır. Hadiseye derhal el koyan Aynî, insiyatifi ele almış, yerli halkın tepkilerini hafifletmiş, onları şehir dışında metruk kışlalarda iskan etmiştir. Böylece can ve mal kaybı Olmaksızın madur Ermenileri tekrar yerlerine iskan etmiştir. Meseleyi halletmesinde mükemmel olan Fransızcasının etkisi büyüktür. Sözünü ettiğimiz olay dolayısıyle, günlerce Beyrut, Kudüs ve İstanbul'da gazeteler ondan bahsetmişlerdir. Burgaz'da Ermeniler onun onuruna yemek vermişlerdir. Ayrıca **“Le grand Saint Grogearyan”** nişanı ile taltif etmişlerdir. "Örfiyat-ı siyasiye ve ahlakiye" ile "Hükm-ü cumhur" isimli çalışmaları söz konusu dönemde yapılmıştır. O Hükm-ü cumhur'a yazdığı önsözde meşrutiyeti güneşe benzetiyor, istibdata veryansın ediyor. Lazkiye'deki bu başarılar merkezi idarenin gözünden kaçmadı, ve valiliğe terfiine sebep oldu.

1910 yılında Elâzığ valiliğine tayin oldu. Orada maarifin yanında, ziraate ayrı bir önem verdi. O sebeple dışarıdan modern makinalar getirtti. Keban madenlerinin iyi ve verimli çalışması için çalışmalar yürüttü. Hasan mansur ile Keban arasında yol inşaatına başlanmasına rağmen sonuç alınamamıştır. Bu arada kısa bir süre Bitlis'te de görev yapmıştır .

1911 de Yanya valiliğine tayin oldu. Kısa süreli olan söz konusu görevi yorucu bir tempoda geçmiştir. Çünkü Yanya'da İtalyan ve Avusturya'lıların kışkırtmalarıyle hergün bir olay çıkıyordu. Ayrıca merkezi idare mebus seçimlerinde ittihat ve terakkinin emellerine uygun olan Süreyya bey'i, ondan seçtirmesini istedi. Verilen görevi sıkı bir çalışma ile başardı. Fakat o, bu ve benzeri olaylardaki başarıları, patlayan barajı elle kapamaya benzetiyor. Ayrıca konu ile İlgili fikirlerini rapor halinde yönetime sunmuştur.

Müteakiben 2. Balkan savaşı yıllarında Trabzon valiliği yapmıştır. Başlıca görevi savaş sebebiyle, mâliyeye para ve elbise temini, doğu Anadolu’dan gelen savaş malzemesini İstanbul’a intikal ettirmekti. Trabzon'da ele aldığı iç mesele eğitimdir. Yüzlerce ilkokul açmıştır. Aynî milliyetçilik idealine Yanya'da ulaşmıştı. Çünkü orada herkes kendi milliyetini öne sürüyordu. Anılan etki sebebiyledir ki, Trabzon'da memuriyeti azınlık unsurlardan alıp, Türk ve müslüman unsura verdi. Okul faaliyetlerini yürütürken klasik medreseleri ıslah etmeyi denedi. Örnek olarak Hatuniye medresesini ele aldı, vakıflarını İslah etti. İfade edilen mesele ile ilgili Şöyle düşünüyor: Yeni okullar açılırken, eskileri korumalı, derslerini günün şartlarına göre uyarlamalı, vakıflarını Islah etmelidir. Devlet kadrolarında iş imkânları olmalıdır. Nitekim azınlıklar böyle yapmaktadır. Okulların kalitesi korunmadığı zaman halk azınlık okullarına yönelmektedir. Hâlbuki azınlık okullarında Protestanlık propagandası yapılmaktadır. Trabzon'da idadi öğretmenlerinden birinin verdiği Spinoza ile ilgili Konferansı dinlerken, kendisine Talat Paşa'nın , (öl. 1921) bab- i ali baskını haber verildi. Olayın tesiri nedeniyle, **"Talat Paşa'nın bu hareketi Patrona Halil vak'asını hatırlatıyor"** ifadesini sarfediverdi. Anılan ifade derhal İstanbul'a ispiyonlandı. Bahsi geçen hadise memuriyetten emekliliğe sebep oldu. Emeklilik gerekçesi yaş haddi gösteriliyordu. Fakat o başka sebepler düşünmektedir. Ona göre asıl sebep, Yanya'da görevli iken, Talat paşanın eniştesinin elden çıkan İki parça arazisinden birini elde ettiği halde, diğerini elde edememesi hadisesidir. Görüldüğü gibi, onun görevine yukarıda işaret edildiği üzere ittihat ve terakki son vermiştir. O, Osmanlı devletinin geri kalış sebebi olarak cehaleti görüyordu. Bu sebeple gittiği her yerde cehaletin izalesi için, büyük emekler sarfetti. Adeta idareciliği eğitime endeksledi.

İdarecilğinin temeli adalet, dürüstlük ve Çalışmaktır, anılan dönemde diğer bir özelliği ise 2. Abdülhamid aleytarlığıdır .

Yaş haddi yasası ona uymadığı halde onu emekliliğe sevkedenlerin yanında, kadr-u kıymetini bilenler yok değildi. Balıkesir mutasarrıfı iken Bursa maarif müdürü olan Şükrü bey(Öl.1926) onun çalışmalarını yakinen tanıyordu. Adı geçen zat, (maarif nazırı)dar-ul fününün Emrullah efendi'den

(Öl.1914) boşalan felsefe müderrisliğine Aynî'yi tavsiye etti. Bu dönemde Muallim-i sanni Farabi, (tere) ilim ve Felsefe ile Ruhiyat dersleri (Tere.) isimli çalışmalarını vücuda getirdi.

4) Darul funun dönemi

(Müderrisliği)17 mart 1915 te resmen İlmiyeye intisap etti.1915 te, müderrisler meclisi reisliğine seçilmiştir. Dar-ul fünun edebiyat fakültesi mecmuasını kurdu. Babanzade Ahmet Naim beyle, **"Felsefe terimleri ve Osmanlıca karşılıkları"** konulu çalışma grubunda bulundu. Yine aynı dönemde Çamlıca kız lisesi muallimliği (Edebiyat) ile Medrese- t- ür Reşat'ta felsefe ve tasavvuf tarihi muallimliği yapmıştır. Ancak bilinmeyen bir nedenle edebiyat fakültesindeki görevinden istifa etmiştir. (Birinci dünya savaşı nedeniyle üniversite kapalı kalmıştır.) Adı geçen dönemde, Baku ve Bükreş'e görevli olarak gezileri olmuştur. Mütarekeden sonra medrese-t-ür Reşat'taki görevine ittihatçı gerekçesiyle son verildi. **(Onu görevden alan Mustafa Sabri vahdet-i vucut aleyhtar ıdır.)**Savaş yıllarında aile, kızıl topraktaki geniş arazili evlerinde, bol miktarda inek besleyerek, ekonomik sıkıntı çekmeden yaşamlarını sürdürmüşlerdir .

5) Cumhuriyet dönemi.

Aynî istiklal savaşını müteakip, kaleme aldığı eseri, "Şeyhi Ekberi Niçin severim?" adlı eserini Atatürk'e (Öl.1938) ithaf etmiştir. Ayrıca Atatürk'ün özel kitaplığında onun Tasavvuf Tarihi, Hükm-ü Cumhur ve Hacı Bayram Veli isimli eserleri kayıtlıdır. Bunun yanında bir takım yakınlıkları da mevcuttur. Örneğin, her ikisi de Makedonya'lıdır. Bir dönem her ikisi de ittihat ve terakkiye sempati duymuşlardır. Yine her ikisi de Osmanlı devletinin veya Türk milletinin kurtuluşunu ilim ve fende görmüşlerdir. Milliyetçilik ortak özellikleridir. Yine saltanat karşıtıdırlar. Anılan farklar Zayıf da olsa ilişkilere katkı yapmış olabilir. Fakat bazı önemli farklar da yok değildir, örneğin, Atatürk'ün hiç bir dönemde tasavvufa meylettiği bilinmemektedir .Ayrıca Atatürk ile Aynî'nin kardeşi Hasan Tahsin Aynî daha samimi idiler. (Atatürk) İzmir' İktisat kongresine Hasan Tahsin Ayni ile gitmiştir.) Mustafa Sabri tarafından "Medresetür reşattaki görevine son verilen Aynî, milli hükümet tarafından aynı göreve iade edilmiştir. 1923 te Ankara'da kurulan "Tedkikat ve te'lifat-ı İslamiye" azalığına çağrılmıştır. Şer'iye vekaletinin ilgasına kadar söz konusu görevde kalmıştır. (1924) Aynı yıl İstanbul'da teşkil olunan İlahiyat Fakültesinde hocalığa tayin oldu. Bu arada Harbiye'de Ahlak dersleriyle siyasi tarih uzmanlığı derslerini yürütmüştür. Onun hizmetindeki bahsi geçen evre, takriben üç yıl sürmüştür. Daha sonra ilahiyat fakülteleri ilga olmuştur. Bu dönem ve müteakip dönem, yönetimin din eğitimi konusunda kararsız olduğu bir dönemdir. Zira kurulan dini kurumlar devam etmemekte, açılıp kapanmalar sürüp gitmektedir. Gerekçe ise ödenek yetersizliği olarak gösterilmektedir. Mehmet Ali Aynî'nin torunlarından Nezih Neyzi'nin belirttiği gibi anılan konu dönemin karekteristik özelliğidir. Neyzi, dönemin canlı şahidi olarak hatıratında (Kızıl Toprak hatıraları-İst. 1992) şöyle diyor:" Maarif vekaleti, din uzmanları yetiştirmek için, imam hatip okulları, ilahiyat fakülteleri açmak istemektedir. Fakat yıllar geçmekte, hukuk, edebiyat, ziraat derken bir türlü sıra söz konusu okullara

gelmemektedir." Daha sonra nisbeten uzun sayılabilecek bir gecikme ile anılan okulların açıldığı göz önüne alınırsa, bu yargının doğruluğu ortaya çıkar. Aynı olay, (Dini kurumlar) İslâmî ilimleri tetkik enstitüsünde de yaşanmıştır. Adı geçen kurum da, Aynî dinler tarihi ordinaryüs profesörü iken, bütçe açıklan sebep gösterilerek ilga edilmiştir. Böylece bazı arkadaşları gibi açıkta kalmış, kesin olarak emekliye sevkedilmiştir .

Cumhuriyet döneminde Mehmet Ali Aynî iki defa, 6.ve 7.dünya felsefe kongrelerinde Türkiyeyi temsil etmiştir. Hatta yazışmalar yapıldıktan sonra ödeneğin tam çıkmaması neticesi, ülkesinin onuru için yan masrafını cebinden karşılayarak gitmiştir. O, Cumhuriyet döneminde bir takım fikri değişimler göstermiştir. Osmanlı döneminde toplumu batıya açmaya çalışırken, Cumhuriyet döneminde tam tersi bir yol izleyerek, toplumu milli ve dini değerlere yaklaştırma mücadelesi içinde olmuştur. Nitekim Türk ahlakçıları, (hemen hepsi sufidir) Türk azizleri serisinden İsmail Hakkı, (Öl. 1725) Hacı Bayram veli, (Öl.1430) yine Abdülkadir Geylani(Öl.1166) İbn-i Arabi (Öl.1240) isimli çalışmaları ifade edilen tezi kanıtlar mahiyettedir.

Diğer bir husus, Cumhuriyetin ilk yıllarında batılılaşmanın hız kazanması sonucu, gerek toplumdan gelen istek, gerekse kendi gözlemlerine dayanarak, dinin önemini inkar eden, ilahiyat fakültelerinin kapatılmasını ve gereksizliğini savunan, pozitif ahlak isteyen,(Ne demekse) İslâm'ı diğer dinlerle birleştirneyi savunan Yakup Kadri (öl.1974), Mustafa Şekip v.b. gibi isimlerle amansız kalem mücadelesine girmişttir . Ayrıca, Pozitivizmi, bilimselligi tamamen dinsizlikle eş değer gören kişilere konunun öyle olmadığını ifade eden yarı felsefi güncel makaleler yazmıştır. Karşı taraftaki insanların kimi zaman yaptıklarının, ilmi ciddiyetten uzak olduğuna ilişkin yönelttiği tenkitler, ona haklı bir şöhret kazandırdı. Onun iki eseri, ve hemen her eserinde bir bölüm, Ateizm, şüphecilik, bezgincilik v.b konulara ayrılmıştır. Anılan faaliyetleri, Osmanlı döneminde yapmışsa da Cumhuriyet döneminde özel bir uğraş haline getirmiştir.

6) Mehmet Ali Aynî'nin tasavvufla ilişkisi:

Bu konu belki fikirleri bölümünde ele alınabilirdi, diye akla bir soru gelebilir. Fakat burada onun tasavvufu yaşama geçirme emeli, yani pratiğe aktarma arzusu olduğundan, ve anılan husus da hayatın ayrılmaz bir parçası olduğundan, hayatı bölümünde ele almak durumundayız. Tekkeler kapatılmadan kısa bir süre önce ülkemize gelen (1925) Danimarka'lı Carl Vett, -Metapisişik konular araştırmacısı- bir takım doğu ülkelerini gezdikten sonra ülkemizde İstanbul'da bazı dergahları gezmişti. Bu meyanda Kelami dergahı postnişini şeyh Muhammed Es'ad Erbili'yi de(Ö1.1931) ziyaret etmişti. Anılan Şeyhin yanında onbeş gün kalan Carl Vett, kendisini adı geçen dergaha Aynî'nin götürdüğünü ifade ettikten sonra, Aynî'nin dergahın müntesiblerinden olduğunu ifade ediyor. Hatta Aynî, genç yaşta vefat eden oğlunu da dergaha götürüyormuş. Bir gün Carl vett, Es'ad Erbili ve Aynî onun önemli eseri **"Tasavvuf tarihi "** isimli çalışmasını adı geçen mekanda müzakere etmişlerdir

Bunun yanında Sadık Vicdani(Öl.1939) "Tomar-ı turuk-u aliye" isimli çalışmasında Halvetiye silsilesini ele alırken tarikatın ikinci piri Seyyid Yahya Şirvani(Öl.Öl.1464)konusuna düştüğü dipnotta Aynî'in "Nakşi" olduğunu açıkça ifade ediyor: "Urafay-ı muharrir inimizden ve tarikat'ı aliye-i Nakşibendiye mensubininden (Muhammed Ali Aynî beyefendi) iki sene evvel ilk defa Bakü'ye azimetinde...." Olduğu gibi ifade etmeye

Çalıştığımız bu metinde olayı kanıtlamaya yeter sanırız.

Bunun yanında biz, şu noktalara işaret etmeyi konuya ışık tutması açısından gerekli görüyoruz:

1) Musa Kazım Efendi, Aynî ve Es'ad efendinin ortak dostudur. Aynî hijç bir eserinde Es'ad efendiden tanışıyormuş gibi bahsetmemesine rağmen, o günkü şartlarda tanımaması düşünülemez .

2) Bizim tesadüf ettiğimiz bir diğer husus, Aynî Amare'de iken ilçede çözülmesi gereken miras v.b. gibi hususlar için teşkil olunan heyette, adı geçen şeyhin kardeşi de bulunuyordu. Aynî bu olayı ifade etmiştir. O halde yine mezkur Şeyhi tanıması icap eder.

3) Aynî tasavvuf tarihinde nefis konusunu ele alırken, ruh meselesinin izahında, Konuyu Es'ad Erbili'nin izah ettiği tarzda ele alıyor. Fakat bu, öbür noktalar kadar onu tanıma ve intisab için önemli değildir. Günümüz Araştırmacılarından İsmail Kara ve Ethem Cebecioğlu söz konusu intisaba kesin gözüyle bakmaktadırlar. Bizim sözünü ettiğimiz konuya itina İle yer vermemizin sebebi, çalışmamızın tasavvuf ağırlıklı oluşu yanında, Torunlarından Nezih Neyzi'nin onun için **" Bektaşi"** değerlendirmesi ve hükmünde bulunmuş olmasıdır.

Kaldıki Aynî hayatta iken kendisi ile bizzat görüşülerek yapılan çalışmalarda anılan noktanın (1 ntisap) ifade edilmediği görülüyor. Dolayısiyle konunun yaygın bir bilinmezlik boyutu var. Yine Türkiye Diyanet vakfının hazırlattığı İslâm ansiklopedisi gibi ciddi bir çalışmada, irdelemeye Çalıştığımız intisap konusu bulunamamaktadır . Kaldıki onun torunlarından Nezih Neyzi, onun bektaşi olduğunu söylüyor. Kanaatimize göre bu durum tasavvufi konulardaki bilgi eksikliğinden ileri gelmektedir. Ayrıca o, **"Dedeme Üsküdar taraflarından bazı günler siyah sakallı insanlar gelir, beraber oturur, yemek yerler, sohbet ederlerdi."** demektedir. Şu halde onun initisabı kesindir. Kaldıki bu bile onun Şeyh Es'ad efendi'ye bağlılığının kanıtı olabilir. Çünkü adı geçen zatın yine şeyh olan oğlu, Şeyh Ali efendi Anadolu yakasında Selimiye dergahında postnişin idi. Gelip gidenlerin pekala o insanlar olmaları muhtemeldir.

Tüm bu yazılanlar çerçevesinde sözü edilen mesele" neden bugüne kadar vurgulanmadı?" sorusu akla gelmektedir. Bahsi geçen meseleye net bir cevap verememekle beraber, ana hatlarıyle iki sebep akla gelmektedir:

a) Gerek o dönemin ahlaki terbiyesinin bir gereği, gerekse Aynî'nin aldığı tasavvufi eğitimin bir gereği, insanın manevi olgunluk ve kemalatını açıklamaması, hatta gizlemesi bir olgunluk, veya gerekliliktir. Bu nedenle o, sözü edilen bağlılığı açıklamamıştır.

b) İkinci bir ihtimal, Aynî'nin intisab ettiği zatın Cumhuriyet döneminde Menemen olayı ile ilintili bulunarak, Şaibe altında bulunmuş olmasıdır. Ancak günümüzde Nakşibendiye konusunda geniş araştırmalarıyle tanınan Hamid Algar Şeyh Esa'ad ile Menemen vak'ası irtibatlandırmasının ciddi kuşkular taşıdığını beyan etmektedir. İşte söz konusu iki olay bu intisap konusunun açıklanmamasında etkili olmuş olabilir.

Aynî, Cumhuriyet döneminin geniş bir kritiğini yapmadığı için, söz konusu dönemle ilgili bilgilerinin tarihe gömüldüğünü ifade edebiliriz. Örneğin, türbelerin kapanmasını içine sindiremediğini, özellikle bayramlarda anılan sebeple çok sıkıldığını son dönemde Nezih Neyzi açıklamıştır. Bu mesele de daha önceki, konu ile ilgili çalışmalarda yoktur.

Kısacası Aynî bir Nakşibendi Şeyhi olan Şeyh Muhammed Es'ad Erbili'ye intisablıdır. O bu yolla aynı zamanda tasavvufu yaşamaya çalışmıştır.

Hatta o, Carl Vett'e anlattığına göre bir takım mistik hal ve tecrübeleri yaşamıştır. (Bu kadar derinlemesine konuya eğilmiştir.) Daha önce pozitivizme yönelen Aynî, bir şeyh arkadaşıyla keramet türü hadiselerin olamayacağı hususunda tartışmıştır. Fakat arkadaşı onu evine davet etmiş, o gece evde Aynî'ye gece karanlığında parlak bir nur şeklinde (aletsiz) ışık göstermiş, havaya doğru yükselme şeklinde hareketlerde bulunmuştur. Ancak yine de tartışmayı bitirmeyen Aynî, arkadaşına, Bükreş'e gideceğini söylemiş. Yine yolculuk esnasında, arkadaşının gemide olmadığını bildiği halde, anılan arkadaşı gemide birden onun kamarasında karşısına Çıkmıştır. Carl Vett'e anlattığına göre söz konusu hallerden Sonra tasavvufa yönelmiş, konu ile ilgili geniş çalışmaları hu şekilde başlamıştır. Onun tasavvufu yaşama noktasındaki bu halleri bizim için önemlidir.

Bu durumda direk olarak konumuz olmamakla beraber önün, İslâm, demokrasi ve Atatürkçülük bağlamında konumu için, eldeki veriler Ölçüsünde bir şeyler söylemek mümkündür.

Osmanlı döneminde devlet ve milletin kurtuluşu için, günümüze göre doğru veya yanlış, bir takım fikirlere her Türk aydını gibi ulaşmıştı. Bunlar, saltanat alehtarlığı, meşruti idare, milliyetçilik, bilim ve teknikte batılı kaynaklan kullanma v.b. fikirlerdir. Yeni dönemde Cumhuriyet rejimi de aynı doğrultuda çalışmalar yapmıştır. Anılan konu, bir kesişme noktası olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca o, vatanperverlik duygusu yanında, neredeyse eldeki son vatan parçasını da kaybetmek endişesiyle yeni devlete destek olma gayreti içinde olmuştur. Sözünü ettiğimiz mesele, Osmanlı devletini alabildiğine eleştiren bir şahsın, sanki cumhuriyet hükümetleri karşısında suskun kalmış gibi görünmesine yol açmıştır. Fakat o, yeni dönemde oluşan baskıların farkında olarak, ifade edilen döneme dolaylı eleştiriler yapma yolunu denemiştir. Osmanlı döneminde medreselerin kapatılmasını değil, günün şartlarına göre islah edilmesini savunmuştur. Türbelerin kapatılmasına canı sıkılan Aynî'nin bir İslâm bilgini olarak ilahiyat fakültelerinin (Belkide tekkelerin) kapatılmasını istemesini söylemek doğru olamaz.

Bazı çevrelerin söz konusu dönemde ilahiyat fakültelerini bilime yönelik olmadığı için, kapatılmalarını istemelerine şiddetle karşı çıkmıştır. O nedenle, 1=1 formülünün, veya bilimin hayat için yegane asıl olmadığını, bilakis hayat için, sanat, kültür, ahlak, din gibi asılıların, gerçeklerin bulunduğunu özellikle batılı filozoflara dayanarak müdafaa etmiştir. Bir toplum için hayati öneme haiz milli zihniyetin fen ve teknik ilimlerle sağlanamayacağını, anılan meselenin tarih, felsefe, sosyoloji, ahlak gibi ilimlerle hallolacağını söylemiştir. İşte ona göre din konusu da -Dolayısıyla ilahiyat fakülteleri- böyledir.

Görüldüğü gibi burada rejimin yapmış olduğu bir fiile karşı, ince ve dakik bir eleştiri söz konusudur. Kısacası Aynî yeni cumhuriyetin onaylamadığı bazı yönlerini felsefi kültürel, tenkitlerle eleştirirken, İsmail Kara'nın dediği gibi, dini fikirlerini, düşüncelerini, ahlak, milliyetçilik veya milli kültür adı altında neşretmeyi denemiştir. Aynî, İsmail Fenni Ertugrul'un yaptığı gibi açıkça demokrasiyi tasvip eden İfadeleri, konu ile ilgili iki tane eseri olmasına karşın söylememiştir. O "Demokrasi nedir?" isimli eserinde konuyu tarihi süreç içinde zaaf ve faziletlerine işaret ederek ele almıştır. Fakat demokrasiyi tasvip ettiğini ima eden ifadeler vardır, adı geçen eserde-, **"şimdi de demokrasiyi beğenmeyenler var. İnsanlar kuvvetçe zekaca faziletçe enerjice gayr-ı müsavi değil mi? diyenler var, sözüne karşı, var olan fark uçurum mu olsun?"** sorusuyla cevap vermesi gibi. Ona göre demokrasiyi ayakta tutan temel esas faziletli olmaktır, erdemli olmaktır, aksi taktirde demokrasi herkesin herkesle kavga

ettiği bir sistem haline gelir.

7) Ölümü:

Mehmet Ali Aynî'nin, son yıllarında ailesi, hayatın normal akışı ile gelen bazı acılarla sarsılmıştı.

Kendisi bir ara Paris'te tedavi olmuştu. Daha sonra kayın Validesi vefat etmişti. Müteakiben kendisi ve eşini derin bir Şekilde sarsan, Almanya'da mühendis olarak yetişmiş oğulları " İleride kendileri ve ülke için çok şey bekledikleri - Necip Sırrı genç yaşta, düğün hazırlıkları yapılırken kalp krizi sonucu vefat etmişti. Anılan acı olaya dayanamayan hanımı, müteakiben de kendisi vefat etti. Bir şanssızlık sonucu, Aynî her ikisinin de yanında bulunamadı. Ancak cenazelerine yetişebildi. Bu hüzün ve elem içinde'- Bilmem kime eyleyeyim tazarru Bilmem kime eyleyeyim takaza, mısralarını sarf etmiştir. Tüm bu olaylar 1936-42 yılları arasında olmuşken o, tavsiye ettiği mücadeleci, iyimser, inançlı hayat tarzının doğruluğunu isbatlarcasına, **"Türk ahlakçıları, Milliyetçilik, Türk Azizleri İsmail Hakkı Bursevi Demokrasi nedir?"** gibi eserleri yanında bir o kadar da makaleler yazmıştı. Anılan dönemde "İş Mecmuasının" kendisi için Çıkardığı (1942)özel sayıya kadar, İstanbul kütüphaneleri tasnif komisyonu üyeliği sürmüştür. Hayatının son dönemlerinde Eminönü halkevi, yazarlığının 50. yılında, yetmişbeşinci yaş gününde bir jübile düzenledi. Orada yaptığı konuşmada tüm fikirlerinin özeti mahiyetinde, gençlere İslâm'ın manevi yönü ile batının bilimini birleştirmeyi, böylece medeniyet Sahasında özgün yerlerini almaları tavsiyesinde bulundu.

Tüm bir ömür, başarı ve yükselmelerle dolu geçtikten sonra o, nihayet hızlı denebilecek bir inişle sona doğru akıyordu. Yılların birikimi sonucu oluşan yorgunluk ile Omuzları iyice çöken üstad, son dönemde bir takım bedeni rahatsızlıklar çekmekteydi. Koltuğunun altında çıkan, "Köpek Memesi"( ) denilen ızdıraplı hastalık dolayısıyle, gittiği: hastaneden dönemeden 1945 yılında hayata gözlerini yummuştur, öldüğünde çalışma masasında, **"Türk ahlakçıları 2, Nizam ül Mülk'ün Siyasetnamesinin tercümesi ve Aziz Mahmut Hüdai"** isimli eserlerinin müsveddeleri bulunuyordu. Daha sonra kızları uzun yıllar yaşamaya devam eden Aynî'nin mezarı Zincirli kuyudadır.

III. MEHMET ALİ AYNİ 'nin İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

A) İlmi şahsiyeti ve metodolojisi.

Mehmet Ali Aynî'nin ilmi şahsiyetine geçmeden önce, eserlerinin geneline yayılmış yazarlık metodolojisine bir göz atmamız faydalı olacaktır. Bu, ilmi ve fikri yönünün daha iyi kavranmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Mehmet Ali Aynî, fen bilimlerinden siyasete, tarihten felsefeye kadar bir Çok sahada eserler vermiş, çok yönlü bir müelliftir. Sözü edilen geniş sahada eserler verebilmenin zorunlu esası kuşkusuz iyi bir şekilde yabancı dil bilmekti.

O nedenle Arapça, Farsçanın yanında Fransızcayı iyi bir şekilde biliyordu. Ayrıca anlaşabileceği kadar da İngilizceyi bilmekteydi. Ailede kızları ve oğlu kanalıyla, Almanca için de kapı açıktı.

Mithat Cemal Kuntay onun için, **"Herkesin bir şey koktuğunu Aynî'nin ise kitap koktuğu"** değerlendirmesini yapıyor. Ona göre o, yürüyorsa ya matbaaya, ya kütüphaneye yürüyor;

Oturuyorsa ya kitap okuyor, ya da kitap yazıyordu. Cebinde veya kafasında mutlaka bir kitap müsveddesi bulunuyordu. Asıl mesleği "hayatı" bölümünde görüldüğü gibi idareciliktir. Daha sonra maarif hizmeti gelir, idareci iken bile maarife hizmeti şiar edinmişti. O nedenle, birçok eseri ilkokuldan üniversiteye kadar ders kitabı niteliğindedir.

Önemli yönlerinden birisi kuşkusuz felsefi yönüdür. Onun felsefi yönü için yapılan doktora çalışmaları konunun boyutunu göstermeye yeter.

Bizim tezimizin temel yönü olan tasavvufi yönü, onun vurgulanması gereken bir başka boyutudur. Tasavvufla olan ilgisi, hem araştırmacılık yönüyle, hem de pratik olarak yaşanması yönüyledir. Fakat, o bir şeyh değildir. Dar-ül funundaki müderrisliği bu tasavvufi yönü içindir. Mehmet Ali Aynî kuru bir teori adamı değil, iyi bir pratisyendir. O, en zor şartlarda düşünce ve fikirlerini pratiğe dökme gayreti içinde olmuştur. Gittiği her yerde açtığı okullar, - Kalkınmanın temel şartı ona göre eğitimdir.- okullar için yazdığı ders kitapları, bunun açık kanıtıdır. Mehmet Ali Aynî'nin hayat anlayışı dualist bir temele dayanmaktadır. Bunu farkedemeyen bazıları onun için, **"Kör bir kaderci panteist"** diye ithama kalkışmışlardır. Eğer o kör bir kaderci panteist olsaydı, malumat-ı nafiai fenniye, ziraat dersleri gibi fenle ilgili eserleri tercüme etmez, siyaset bilimi ilgili çalışmalar yapmaz, ileride görüleceği gibi, hiç kimsenin gerçek manada bilmediği, fakat dilinden de düşürmediği bir dönemde **"özgürlük, hürriyet, eşitlik"** gibi kavramları halkına tanıtmazdı. O, dünyevi ve toplumsal konularda akılcı ve realist, şahsi ve özel yaşamı ile metafizik konularda vahdet-i vücutçudur. Süleyman Nazif'e(Öl.1927) yazdığı bir mektupta, **"Pozitif bilimleri terk ettigimi düşünüyorsan yanılıyorsun. Zira sipirtizm derslerini anlamak için, pozitif mebadisinden geçmek lazımdır. Pozitivist olmak için illa dinsiz olmak gerekmez. Çünkü, Zolne,(öl:?) Krock Hokcens gibi müsbet bilimciler aynı zamanda ruhiyat ve maneviyatla da ilgilidirler."** demektedir. Onun pozitivizme dair eseri "ilim ve felsefe" sözü edilen anlayışının müşahhas bir örneğidir. Diğer tasavvufi yönü için örnek vermeye sanırım gerek yoktur.

Mehmet Ali Aynî, eserlerinde çok iddialı ve keskin ifadeler kullanmaz. Onun üslubu biraz soluk bir mahiyet arzeder. Tezlerini ortaya koyarken bir çok delil kullanmak yerine, (Felsefi konularda bunu yapar) kendisi açısından genel kabule layık, doğu ve batıda artık bir realite olarak kabul edilmiş hususları ortaya koyar. Bu sebeple fikirleri hafif bile görünse büyük bir emeğin ürünüdür. Hilmi Ziya Ülken(Öl.1974) onun fikri bağlanmasını açıklarken, **"felsefi tenkitlerinde kuvvetli, tartışmacı, tasavvuf i konularda İ .Fenni Ertugrul'un aksine çağdaş ilim ve felsefe yapmaya lüzum görmeyerek, büyük mistiklere doğrudan bağlanıyor(....) Tasavvuf söz konusu olunca tartışmaya razı olmuyor",** derken genellikle haklıdır. Ancak, şunu ilave etmek durumundayız: O, deruni ve ruhi hayata karşı çıkan, hatta bunu pozitivizm adına yapıpta, bundan dahi haberi olmayan, fikir zavallılarıyle nasıl tartışacaktı. Aynî, 6. Dünya felsefe kongresinde bizzat batılı doğulu otoritelerin tasavvuf ve maneviyatın, hayat için mutluluk ve heyacan kaynağı olduğuna dair fikirlerinin, sağlamlılığını müşahede etmişti. Kuşkusuz o, oturduğu yerden kuru fikirler üretmek yerine, okuyarak, çalışarak ve görerek bir takım fikirlere ulaşıyordu. Onun açısından ortada tartışılacak bir şey yoktu. Ayrıca o, ahlak, din, ruh v.b. gibi hususlarda, sosyal bilimlerin o günkü şartlardaki ölçülerine göre, köklü çalışmalar yapmıştır. Söz konusu fikri temellendirme Hilmi Ziya'nın işaret ettiği konulara da ışık tutacak niteliktedir.

Tarihi olaylarda menkıbeleri değerlendirirken, Fuat Köprülü'nün(Öl.1966) Ahmet Yesevi(Öl.1167) ile ilgili menkıbeleri ele alış biçimini onun tasavvufi eserlerinde göremiyoruz.

Zaten o, tasavvufi eserlerinde fazla menkıbeye yer vermemiştir. Ancak, milliyetçilikle ilgili çalışmasında İslâm öncesi Türk tarihini incelerken, Köprülü'nün metodunu, sözü edilen dönemle ilgili menkıbelere uygulamaktadır. Bu, onun sözünü ettiğimiz metodun farkında olduğunu göstermektedir.

İ .Fenni Ertugrul'un vahdet-i vücudu savunurken takip ettiği klasik tahlili metodu Aynî genellikle uygulamamıştır . Yani, vahdet-i vücudu, ayet ve hadislerle izaha yönelmiyor. Hatta bu, tasavvuf tarihi I için de böyledir. Ama tasavvuf tarihi II de konuyu bol bol ayet ve hadislerle ele alarak (Tasavvufun doğuşu ve İslâmiligi için) irdeliyor.

Aynî'nin tarihçiliği objektifdir. Öyle ki Fatih Sultan Mehmet Han(öl.1481) bile onun dolaylı tenkidine maruz kalmıştır. Bir dönem gönül verdiği ittihat ve terakkinin yanlış noktalarına işaret etmeyi ihmal etmemiştir. Hatta Atatürk'ün huzurunda yapılan ilk tarih kogresinde kendisine dayatılan tarih tezini kabul etmemiş, baskılara boyun eğmemiştir. Ayrıca konu ile ilgili batıdaki tarafsız Çalışmalardan faydalanmıştır.

Onun eserlerini gerek muhteva, gerekse üslup olarak zayıf bulanlar, hayali olarak görenler olmuştur. Bir yere kadar bu görüşe katılanlar haklı da olabilirler. Bir çok eseri çok iddialı olmak yerine, sahasının bir başlangıcı veya ilki olma özelliği taşımaktadır. Anılan tesbit İş mecmuasında açıkça görülmektedir.

Onun hayatında, "Hiç mi hatalı yön yok?" veya "fikirlerinde birtakım çelişkiler yok mu?" diye bir soru akla gelebilir. Elbette onun yaşamında bir takım tutarsızlıklar vardır. Aynı tesbit fikirleri için de söz konusudur.

Unutulmaması gereken husus, Aynî'nin, Türk tarihinin en buhranlı döneminde yaşamış olduğudur. Bazı çelişkiler bu zor şartların sonucudur. Ama onun milletine, dinine ve insanlık alemine olan iyi niyet ve sevgisinden kuşku duyacak hiç bir kanıt yoktur. Ayrıca, Aktüalite ile çok yakından ilgilenmiştir. Nezih Neyzi'nin ifade ettiğine göre, günlük gazeteleri muntazaman takip etmiştir. Bir çok yazar ve mütercim ile, uyarıları sonucu polemiğe varacak şekilde tartışmalara girişmiştir. Anılan gerekçe sonucu, süreli yayınlarda azımsanmayacak kadar yazıları vardır. Halbuki Tasavvufi yönü sebebiyle sıradan bir okuyucunun sessiz, sakin sandığı Aynî, güçlü bir polemik yazarıdır da.

Eserlerinde görülen önemli bir diğer husus, akademik teamüllere tam uygunluk yerine, biraz gönlünden geldiği gibi yazmış oluşudur. Örneğin, Bir sufi olan İsmail Hakkı (öl. 1725) ile ilgili bir eserinde Descartes (Öl.1650) ile ilgili, Hacı Bayram Veli İle ilgili bir çalışmasında, Nietzsche (öl. 1900) hakkında bilgi ve malumat bulmak mümkündür. O nedenle, bir çok eserinin sıkı bir plana oturmadığı söylenebilir. üslûbu hakkında verdiğimiz bu izahattan sonra şunu belirterek ele aldığımız bu konuya son verelim:

Yukarıda "Ayninin içinde bulunduğu döneme bir bakış" bölümünde adı geçen dönemle ilgili bilgi verirken onun fikirlerine fazla yer verilmemiştir. Eserleri ve fikirleri bolümü görülünce onun döneminin bir aynası olduğu görülecektir.

B)Tasavvufi ve dini eserleri.

Kitabları.

Mehmet Ali Aynî'nin fikri cephesinin en önemli veçhesi tasavvuf i yönüdür. Çünkü birçok çalışması bahsi geçen Yönü ile ilgilidir. Tasavvuf i fikirlerini izah etmenin temel koşulu, konu ile ilgili eserlerini tanımaktan, analiz etmekten geçmektedir. Tasavvuf i eserleri genel olarak

kendi telif ettiği eserlerdir. Bunlardan bazıları yurt dışında da 1 basılmıştır. Bu, o günün şartlarında ardı arkası kesilmeyen savaşlar nedeniyle, bitab düşmüş milletimizin yurt dışında sesinin duyulmasına yaptığı katkıyla bile küçümsenmeyecek bir husustur.

(Not: Ekteki Tezden okuyunuz.)

C- AYNÎ'NİN TASAVVUF İ VE DİNİ GÖRÜŞLERİ.

Mehmet Ali Aynî'nin fikir cephesinin kuşkusuz en kuvvetli yönü tasavvuf i yönüdür. Onun söz konusu fikirlerinin; oluşumunda kuşkusuz, çağdaş psikolojiden tarihe, felsefden müsbet ilimlere kadar bir çok ilmi disiplinin payı vardır.

Diyebilirizki onun fikirlerinin oluşumunda, yaptığı; fleyahatlerdeki gözlemlerinin bile payı vardır. O, kendisinin büyük emekler sonucu oluşturduğu fikirlerinin doğruluğunu, katıldığı kogrelerde de benimsendiğini bizzat görmüştür .

Osmanlı devletinin her konuda düştüğü skolastisizmin zararlarının farkına varmış, o nedenle tasavvuf eğitiminde bile yenilikler, günün şartlarına göre düzenlemeler · yapılabileceğini ifade etmiştir. Ona göre tasavvuf fıtri oluşu, insanı egitişi, pratik faydaları v.b. gibi hususları itibariyle evrenseldir. Yine gerek Kur'an'ın verdiği haber, gerekse salt tarihi araştırmalar gösteriyor ki, genelde mistisizm özelde tasavvuf, dinlerle eş zamanlı bir hadisdir. Bu sebeple o, bizirn kültürümüzde İslâm öncesi tasavvuf cereyanlarının ilk araştırıcılarından birisi olmuştur. Kısacası onun tasavvuf anlayışı din kavramının gelişimiyle paralellikler arzetmektedir. Ayrıca marifet kavramının biraz doğal sonucu olarak felsefi bir tasavvufa kaymış, Ama geniş kültür birikimi, onun İslâm dininin diğer esaslarının güzelliklerinin farkına varmaya sevketmiştir.

Böylece daha şer'i bir tasavvuf anlayışına bağlı kalmaya yönelmiştir. Biz onun tasavvuf anlayışını tesbit etmeye çalışırken kendisinin yaptığı gibi İslam öncesi dönemden başlayarak fikri konumunu (Tasavvuf açısından) tesbit etmek | durumundayız.

a)Tasavvufi fikirlerine İslâm öncesi dönemden aradığı dayanaklar :

Mehmet Ali Aynî'ye göre yer yüzünde nasıl ki Hz. Peygamberden önce peygamberler(salla'llâhu aleyhi ve sellem)var idiyse öylece tasavvufta vardır. Zira Tasavvuf tabiat-ı insaniyenin la-yüfna bir hadisesi olub, bil cümle edvarda binlerce şekilde runema olmaktadır. Ayrıca her dinde bir batini yön vardır. Üzerinden uzun zaman geçmesi veya zamanla meydana gelen bozulmalar bu temel gerçeği değiştirmez. Konuya, ifade ettiğimiz şekilde bakması sonucu vahiy orjinli olsun veya olmasın, bilinen büyük inanç veya medeniyet sistemlerindeki mistik motifleri almış, kendi fikirlerine bir asıl teşkil etmiştir .

Kimilerine göre İslâm'ın bünyesine başka din veya inançlardan alınan her tür kavram veya olgunun, onun aslını bozacağı gerekçesiyle reddedildiği bir ortamda, onda böyle bir anlayış olmadığı görülmektedir. Ona göre temel esaslara aykırı olmayan, faydalı ve güzel şeyleri almak tabiidir. Anılan gerekçe sonucu, aynı metodu felsefe için de tatbik etmiştir. Kaldıki İslâmiyette başka din veya kültürleri etkilemiştir. Ama İslâm dininin temel ibadet, ahlak ve inan esaslarına aykırı, onu reforme ederek budamayı amaçlayan davranış biçimine şiddetle karşı çıkmıştır. Onun kuvvetli görülen tenkitleri hep bu sahadadır.

Şimdi tasavvuf tarihi 1 deki sıraya göre İslâm öncesi devirlerdeki, mistik cereyanların esaslarının neler olduğunu (ona göre) tesbite çalışalım.

l) Hint düşüncesi:

Hint düşüncesindeki panteizm anlayışı hinduların maddi refahlarının artması sonucu, duygu ve düşüncelerindeki incelme neticesinde gelişmiştir. İkinci derecedeki ilahlar yavaş yavaş önemini yitirmiş, büyük bir ilah fikri kuvvetlenmiştir. Söz konusu dinin temel öğesi olan vedantaların özü panteizmden (Vahdet-ivücut)ibarettir. Büyük bir ilah fikrinin kuvvetlenmesi nedeniyle onu düşünme, tefekkür, marifet gibi hususlar birbirine bağlı olarak gelişmiştir. Tefekür denilen ameliye, derin bir sessizlik içinde, tenhada yapılabilecek bir zihni faaliyettir. Böylece mistikler onun yüce zatını düşünürken, bir taraftan onun zatının sonsuzluğunda yok olmaya çalışırlardı.''

2) Budizm'de mistisizm:

Yukarıda ifade edilen anlayış, zamanla aşılması güç bir uyuşukluk halini almış, bir nevi tepki olarak budizm doğmuştur. M.ö. 600 lü yıllarda insanları çektikleri ızdıraplardan kurtarmak için Buda ormanlara çekilmiştir. O, insanlara sıkıntı veren şehvet ve nefis arzularından kurtulmalarını talim etmişti. Onun gayesi anılan duyguların kaydından insanları kurtarmayı istemektir. Ona göre hayatın gayesi marifettir. Bu marifet sadece mistik bir marife t değil, aynı zamanda zat, insan, kainat v.b. gibi konuları kapsamaktadır. Aynî marifet sonucu oluşan "Nirvana"nın "fena fillah" a denk olduğunu belirtiyor. Ama nirvananın yok oluş olmadığını, bunun ruhun tekrar bir bedene girme zilletinden kurtulup, zatta yokoluş olduğunu belirtiyor . Aynî "İntikat ve mülahazalar isimli çalışmasında fena konusunun ve panteizmin İslâm daki benzerlerinden farklı olduğunu elirtmiştir. Budizm'deki "Dhyana" kavramının İslâm'da teveccüh ve cezbeye denk geldiğini belirtiyor. Aynî, Buda'yı yeryüzüne bedbinliği ve karamsarlığı yayan kişi olarak görmüş ve tenkit etmiştir.

3) Mısır'da mistisizm:

Mehmet Ali Aynî'nin üzerinde önemle durduğu konulardan birisi kuşkusuz eski mısır uygarlığıdır. Sanırım o dönemde yeni yeni keşfedilmeye başlanan söz konusu uygarlık ile ilgili batı basınında çıkan bilgi ve haberler bu durumda etkili olmuştur. **"Eski Mısır ilm-i batın için bir kale, bir melcedir."** diyen Aynî'ye göre bu işin piri Hermes Toth'dur. Bazı İslâm kaynakları onun için İdris (aleyhisselâm) deselerde, o buna yanaşmıyor. Sözü edilen sözcüğün hem bir şahıs ismi, hem bir mabud ismi, hemde bir tarikat ismi olduğunu vurguluyor. Hermes'e göre hiç bir şahıs,

"Tanrı'yı (O Allah diyor) tasavvur edemez. Ancak bazı seçkin olanlarını kendi tecelliyatına mazhar eder.

Aynî diyorki, anılan satırlar Maspero'yu (Öl.1916) (Bir Fransız Mısır bilimci) onlar için tevhid inancına kail kılmıştır." Mısır din, ilim ve marifetinin temeli riyazet ve mücahedeye dayanır. Zaman zaman insanı delirtecek kadar ağır olan Riyazetlere seçme insanlar alınırdı. Karanlık dehlizlerde çelikler ateş, su, karanlık, şehvet tuzakları gibi vasıtalarla denenerek sonuca ulaştırılırdı. Daha sonra başarılı

planlara kainatın sırrını ihtiva eden bilgiler verilir, sabır gibi güzel hasletler telkin edilerek batın eğitimi tamamlanmış olurdu .

4) Yunanda mistisizm:

Aynî, Yunanda mistisizm anlayışının faşına Fisegor'u yerleştiriyor. Ona göre Fisegor sözü

edile İlmi uzun yıllar kaldığı Mısırlılardan öğrenmiştir. Yunanistan'a dönerken Babil'de düştüğü esaret sonucu konunun çelişik boyutlarını Babil mabetlerinde öğrenmiştir. Ancak onun -mistik bilgileri bir aktarma değil, bir sentezdir. Nitekim Onun mabetlerinde dokuz yunan tanrısının heykelleri bulunuyordu. Bahsi geçen uygulama Yunan kültürü, eski Avrupa dini "Örfe" nin, doğudan aldığı bilgilerle bir sentezi idi. (Örfe dini ile Budizm arasında o günün şartlarında irtibat imkansız olmasına karşın, şaşırtıcı benzerlikler vardır.)

Fisegor'un anlayışında üç kademeli disiplinli bir anlayış söz konusudur. Musikiyi tavsiye eder, şehveti kırmayı öğütlerdi. Aynî burada alabildiğine felsefeye dalıyor. Ruh, sayıların esrarı, alem v.b. konulara tasavvuf gibi bakıyor. Zira anılan yerde felsefe tasavvuftan daha çok öne çıkmaktadır, işte bizi onun tasavvuf anlayışının felsefi olduğuna sevkeden amil budur. Aynı tutum Farabi ile ilgili Çalışmasında da seziliyor. Fisegor da ruhu geliş-gidişten kurtarmayı gaye edinmiştir. Ayrıca söz konusu zatın talebeleri arasında tam bir tarikat disiplini mevcuttur. Aynı zamanda bazı perhiz türü kuralları olduğu görülmektedir. Örnek: bakla yememek gibi.

Yunan düşüncesinde Sokrates Platon (Öl.İ .O.348)için de mistik temayül ve motifler olduğunu kaydetmektedir, örneğin Sokrat'ın "Kendini bilmeyi" talim edişi, cezbe benzeri davranışları, ilham anlayışını kabulü gibi hususları konu ile alakalı olarak kaydetmektedir. Eflatun'a gelince, konu ile ilgili Mısır'a seyahat yaptığı bilinmekle beraber Fisegor kadar başarılı olamadığı, ancak ruhçu filozofların en büyüklerinden olduğu meydandadır, fikrindedir.

5)Museviyatta mistisizrn:

Aynî Museviyatta tasavvufa iki açıdan yaklaşıyor:

a) Kur'an ve Hadisteki konu ile ilgili bilgi ve malumat açışından .

b) islarn kaynaklarının dışındaki Yahudi kaynakları ile diğer tarihi kaynaklardaki bilgiler açısından.

Kur'an-ı kerime göre Museviyattan İslâma konu ile ilgili üç esas intikal etmiştir.

a) llm-i ledün:

Cenabu hakk Hz.Musa'ya, bilmediği bir ilmi bilen(İlim-i ledün) (Kehf .65) birisinin olduğunu haber vermiştir. Nitekim sufiler adı geçen ilmin kendilerinin ilmi olduğunu söylemişlerdir.

b) Tecelli:

Cenab-ı hakk Tur-u Sina'da Musa (aleyhisselâm)a ateş Şeklinde tecelli etmiştir. (Taha.9-12) Sufiler tecelli için fenayı şart koşmuşlardır.

c)Çile: (Halvet)

Adı geçen kavram da Musa (a.s)dan intikal etmıiştir. Allah (c.c.) Hz. Musa'ya Tur dağında 30+10 gün Şeklinde (A'raf . 143) kalınası için ahitleşmiştir . Yine Hz . Musa Şuayb (aleyhisselâm)ın yanında yıllarca kalmıştır.

Tüm bunlara ilaveten "Kabbala" onun ümmetinin seçkinlerine öğrettiği bir ilimdir. Aynî'ye göre Kabbala'da batın ilmine delalet eden bilgiye Örnek olarak şu ifadeler gösterilebilir'. Cümle eşya o vücudun (Allah) suver ve temsilinden başka bir şey değildir. (Aynı yer, sh.133)'1 Allah' ı istidlal-i akliden ziyade nur-u kalbi ile marifete çalışmak kafidir. Dikkati Çeken bir diğer durum Filon gibi bir zatın, aynı kültürün ürünü olmasıdır.

6)Hristiyanlıkta mistisizm:

Vahiy esaslı dinler arasında kuşkusuz en ruhani olanı Hristiyanlıktır. Hz. İsa (aleyhisselâm) **"Ruhullah ve kelimetullah"** sıfatlarını haizdir.

Hristiyanlık dünyadan ziyade ahirete müteallik bir dindir. O nedenle öne çıkardığı kavramlar zühhedat, sabır, çile, tevazu gibi hususlardır. Ancak kilise tarih boyu Hristiyan mistiklerini takip etmiştir. Hristiyan mistisizminin önemli simalarından Saint Victor vuslatı şöyle tarif etmiştir: Kanaat, münacat ve muhasebe-i nefs. Aynî, tüm bunlara rağmen, Hristiyan mistisizmi Yeni Eflatunculuğun adı geçen dine uyarlanmasından ibarettir, demektedir .

Çeşitli devirlerdeki kültürlere, dinlere veya inançlara bakıldığında benzerlerinin veya aynılarının İslâm'da da olduğunu söylemek mümkündür. Aynî tıpkı tevhid inancında olduğu gibi bu duruma komplekssiz yaklaşmış, konuyu insanlığın Ortak mirası gibi ele almıştır. Ona göre İslâm söz konusu Ortak mirası sahiplenmeyi engellememektedir. Fakat o, son Olarak ifade ettiğimiz sözleri okuyucuya bırakıyor. Davranışlarıyla bunu göstermesine karşın!

B-Felsefi ve sosyo kültürel konulardaki görüşleri.

Mehmet Ali Aynî'nin dualist bir fikir yapısının olduğunu belirtmiştik. O, dini ve tasavvufi konularda akıl kıyas ve istidlal ile elde edilen bilginin yanında keşif ve ilhama da yer vermiş, onu benimsemiştir. Fakat dünyevi

konularda ağırlıklı olarak aklı ön plana almış, duygusallığa, ilham veya keşfe fazla yer vermemiştir. Onlar ancak akli bir zemine oturabildikleri ölçüde, ancak konunun maverasında itici birer saiktir. Egitirn siyaset ve felsefe başta olmak üzere konu ilerledikçe görül konu ilerledikçe böyle olduğu görülecektir .

l)Felsefi fikirleri.

Aynî, nin felsefeye yoğun ilgi duyduğuna ilişkin, eserleri şahit olduğu gibi, yakın çevresi de şahittir. Denebilirki onun bazı konulardaki eserleri felsefe dışı olsa da referansları filozoflardır, felsefedir. Söz konusu yargıya eğitim siyaset ve ahlak ile ilgili eserleri şahittir. Fakat onun felsefi görüşlerini belirlemede bir takım güçlükler vardır. Örneğin demokrasiye ilişkin iki çalışması bulunmasına rağmen, onu istediğine ilişkin, çok net ifadelerine rastlayamadık. Onun yaptığı, asr-ı hazırda dünya milletlerinin demokrasiye doğru gittiğine işaret etmektir. Bazı ifadelerinde meşruti idareyi tasvip ediyor. Ancak, meşruti idarenin nasıl olacağı açık değildir. Kaldıki demokrasinin zaaflarını, aleyhtarlarını, tarafsızlığın bir geregi olarak aktarmaktadır. Belki bu konuda bize ilişkin, milli bünyeye uygun, sentez bir sistemi arzuluyordu, o . Tüm bunlar söz konusu meselede onun görüşlerinin tesbitinde olan zorlukları göstermeye /etmektedir. Felsefeye ilişkin görüşlerinin tesbitinde de benzer sorunlar bulunmaktadır. Felsefenin değişik boyutlarıyla ilgilenmiş olup, bazı Çalışmaları ders notu niteliğinde yarımdır. Aynî, olay ve fikirleri, genellikle tarihi süreç içinde ele almaktadır. Ona göre felsefenin kökü eski şark dinlerindedir . (Mısır dinleri gibi.)

Felsefeyi şöyle tarif etmektedir: "Felsefe, insan aklının cismani ve ruhani alemin ahvalinden haberdar olmak için muhtelif devirlerde vuku bulan ikdamat ve teşebbusatıdır." Bu tarife göre felsefenin sahası hem varlıklar dünyası(Fiziki alem) hem de meta fizik alemdir. Özellikle tanrı konusu. Kısacası felsefe aklın vasıtalığında alem ve onun müsebbibi hakkındaki arayıştır, bilgi elde etmektir, onu açıklamaktır. Anılan tarifte vurgulanan bir diğer husus,

tarihi süreçtir. O, söz konusu sebeple başlangıçtan günümüze felsefenin tesbitlerine, doğru veya yanlışına bakmaksızın, hakettigi değeri vermiştir. Görüldüğü gibi felsefe için burada geniş bir hoş görü var. Bu anlayış, biraz izaha muhtaçtır .

Onun bu konuda, "İlim müslümanın yitiğidir" prensibince hareket ettiğini söyleyebilir iz. Benzer metot, üzerinde çalışma yaptığı diğer ilmi ve kültürel konular için de geçerlidir. Osmanlı devletinin, belirtilen noktayı kavrayamadığı ve bunun için yıkıldığı, şeklindeki yargıyı o da benimsiyor.

Onu felsefeye yönelten diğer bir güçlü amil, batıdaki ateist, varoluşçu ve materyalist akımların, sebep veya gerekçeleri bizim toplumumuzda olmamasına rağmen, bir takım aydınlar tarafından, ifade edilen düşünceleri yayma girişimleridir. İzmirli'nin belirttiği gibi felsefeye (Aynî için zararlı felsefi akımlar) karşı koymak için de felsefe yapmak zaruridir.

Başka bir amil, Osmanlı devletinin yıkılış sebebi olarak skolastikleşme gösterilmiştir. Skolaştikleşmenin en bariz sebebi felsefeden uzaklaşılmış oluşudur. Aynî, söz konusu durumun çok iyi farkındadır. O halde felsefeyi zararlı görmemeli, bilakis, bir araç olarak olumlu yönde kullanmalıdır.

Tüm bu izahların yanında o, felsefenin faydalan meyanında şu noktalan da ifade etmiştir:

a) Basit düşünceler için bile insanın ne kadar emek ve zaman harcandığını görmeyi, felsefe sağlar.

b) Felsefe tarihi, evvela tarihin kendine hizmettir. Yani tarihi araştırmak için, ileri sürülen gerekçeler, onun faydaları, felsefe tarihi için de söz konusudur.

c) Bir kavmin veya milletin edebiyatına, mezheplerine, dinlerine etki yaptığından, anılan konuların anlaşılmasında yardımcı olur.

d) İçtimai hayatta tuttuğumuz yolun nereye varacağını kestirmemize yardımcı olur. Böylece biz geçmiş milletlerin düştüğü hatalardan korunmuş oluruz.

e) İnsan aklının tabi olduğu kanunları keşfe yardım eder .

f) Yine ona göre felsefe uluslararası ilişkilere katkı sağlar . (6.felsefe kongresine katıldığı hatırlanmalıdır.)

Görüldüğü gibi o, felsefenin faydalarını kabul etmektedir. Ancak, sözü edilen ifadelerden onun her tür felsefeyi kabul ediyor, anlamı çıkarılmamalıdır. Ona göre, insanın ruh ve akıl dünyasının temel esaslarına ters gelişmiş, felsefenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Bunun için ruh ve akıl dünyamızın gerçekleriyle çelişen, insanı umutsuzluğa sürükleyen, toplumda kaos ve anarşiye sebep olan, hayatı çekilmez bir şekle sokan fikirlerle mücadele edilmelidir. Bunun zıddı olarak insana yaşama aşkı veren, zorluklar karşısında direnmeye katkı sağlayan düşüncelere kucak açılmalıdır.

Varoluşçu, ateist-mataryalist, pozitivist, anlayışlar kainatın tesadüfen varolduğunu ifade etmişlerdir. Fakat tesadüfi de olsa varlığı izah ederken bir metodoloji ve mantık örgüsü içinde, konuyu ele aldıkları gerçeği teslim edilmelidir. Darwin biyolojik hayatı "Selexion" prensibiyle izah etmektedir. Sözü edilen prensibe göre canlı varlıklar arasında bir hayat mücadelesi varıdır. Selexion, güçlünün zayıfı ayıklamasıdır. Böylece güçlü yaşamaya devam ederken zayıf ayıklanmış olmaktadır. Varoluşçu filozoflardan **Nietzsche ise, sözü edilen**

anlayışa paralel olarak, "Güç" prensibiyle hayatı izaha çalışıyor. Ona göre içinde bulunduğumuz âlemde varlıklar bir güç (Biriktirme) mücadelesi içindedirler. Bu bir savaştır ki, galip olan yaşar, kaybeden, yaşama hakkını yitirir. Halbuki Aynî'ye göre, yaşadığımız hayatın devamı için barış ve sükuna ihtiyaç vardır. Toplumsal barışın en temel esaslarından birisi ahlaktır. Ahlakın temeli savaş değil, şefkat ve merhamettir. O halde sözü edilen anlayışlar, ahlakı temelinden sarsan, dolayısıyla toplum ve ferdi kaosa sürükleyen fikirledir. O halde bu akımlarla mücadele edilmelidir.

Yine Aynî' ye göre söz konusu akımlar tanrı alem ilişkisini izah edememişlerdir. Tanrı'nm varlığını reddedip, sonra insandaki fıtri Tanrı inancının yerini dolduramamışlar, böylece insan, metafizik manada büyük bir destekten mahrum kalmıştır. Ayrıca insan geçmiş ve geleceği gözönüne alınmaksızın(Nereden gelip, nereye gidiyoruz?) sadece içinde bulunduğu ortam ile yorumlanmıştır. -Anılan felsefi akımlar için bu zorunludur.- İnsan için yegane amaç yaşamak olmaktadır. Yaşamak içinse ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Yaşamı tehlikeye sürükleyen her tür faaliyetten uzak durulmalıdır. Bu durum, insanı, ona göre hem şüpheciliğe(Reybilik)hem de bezginliğe, karamsarlığa (Bedbinlik) sevketmektedir. Diğer bir husus sözü edilen fikirler güçlüye bir yaşama aşkı verse bile, bir biyolojik realite olan zayıflan gözardı ediyor, onları, toplumdan tecride, kabuğuna çekilmeye zorluyor. Bu gerekçelerle anılan fikri akımlar şu sorunlara yol açmaktadırlar:

a) **Sözü edilen tipler, korkak olurlar. Bir yere kapanır, dış dünya ile irtibatları olmaz . (Tevfik Fikret'in sekiz yıl aşiyanda kaldığı hatırlanmalıdır.)**

b) Şüpheci olurlar. Kendilerinden başka kimseye güvenmezler.

c) Teşebbüs etme, başarma kabiliyetlerini yitirirler.

d) Böyle bir insan hiç bir şeyden tat almaz. Sonuçta karamsarlık onun için vazgeçilmez bir durum olur.

e) Sürekli karamsarlık, insanın hem beden hem de ruh sağlığını kemirir. Sonuçta intihara kadar sürüklenmesi mümkündür. Bir mücadele adamı olarak Aynî sözü edilen anlayışları reddediyor. Hayatın getirdiği zorluk ve güçlükleri aşmayı, denemeyi tavsiye ediyor. O, kendi düşüncesinin sağlamlığını kanıtlama gayesiyle, müsbet ilimden, felsefeden, tasavvuftan, deliller getirmeyi denemektedir. Öyleki yaşadığı dönemde toplum tarafından ateist akımlarla ilgili fikirleri nedeniyle, otorite olarak meşhur olmuştur.

Aynî Problemi böylece ortaya koyduktan sonra çözüm planında, bir takım fikri teşebbüslerde bulunmuştur. Tenkit etmiş olduğu akımları, ona göre anılan düşüncelere sevkeden etkenlerin birisi kuşkusuz “Şer" problemidir. Şer Probleminde o, Leibnitz'in (Öl. 1716) teşditlerine katılmaktadır.

Leibnitz'e göre metafizik orjinli Şer problemi yoktur. Bu durum, Tanrıdan başka her Şeyin eksik oluşundan ileri gelmektedir. Fenelon'un (Öl. 1715) ifadesine göre, eğer varlıklar na-eksik olsalardı, mahluk değil halik olurlardı. Bu ise bir ilahlar dünyası demektir. Şu halde içinde bulunduğumuz alemin tanrıdan başka, eksik olması temel vasfı, hatta gereğidir. Aynî ilave olarak, **"Ekabir-i sofiyeye göre mutlak batıl ve mutlak kötülük yoktur."** sözünü aktarıyor. Bize göre zıt gibi görünen aslında mutlak zatın muhtelif esmasının tecelisinden başka bir şey değilir. Kainatta külli bir dengenin tesisi için cüz'i bir takım ihtilaf gibi görünen tezahürler

olabilir. Görüldüğü gibi onun fikirleri karşı tarafın fkirlerinden zayıf değildir.

Ayrıca adı geçen fikir akımlarının tavırlarında haksızlıklar olduğunu düşünen Aynî, onların hayvanlar aleminde cari olan kanunları, insanlık alemine ithal ettiklerini beyan etmektedir. Bu ise açık bir mantık hatasıdır. Olan fenalıklara rağmen geneli itibariyle kainatta kaos değil bir gaye ve nizam vardır. Yine olan fenalıklara rağmen, onları unutturacak güzellikler mevcuttur. O, bir yazısında, **"İnsan zevki için, kırlarda dolaşan suçsuz ceylanları öldürürken, hiç adaletten bahsetmez. Ancak kendisi sıkışınca Tanrı'nın adaletinden şikayetçi olur.** diyerek pratik izahları da denemektedir. Ayni'ye göre ateizm insanda böyle açmazlara sebep olurken, insan aklını tatmin edici izahlar geliştirememiştir. O halde insanoğlu bilinen en güçlü gerçeği kabul etmelidir. Böylece sukun ve itmi'nana yönelmelidir.

Aynî, kendi düşüncesini izahta zaman saman zorlanarak. **"Hilkat ve kaderin sırrını çözmek imkansızdır."** gibi sözler sarfetmiştir. Yine kendi düşüncesinin bir parçası olan Ahiret konusunda, **"Benden bu konuda izah beklemeyin."** derken, bunu Tevfik Fikret'e yazdığı reddiyenin mantığı açısından söylemiştir. Bunun yanında Aynî, sözü edilen eserinde birtakım mantık hatalarına düştüğü gerekçesiyle tenkit edilmiştir. Anılan çelişki, şiir ve sanat olgusuna dayanan, dolayısıyle akla hitap etmeyen bir hususun akıl ve mantıkla cerhedilmesi çelişkisidir. Söz konusu tenkit, belirli bir yere kadar haklı olmakla beraber, yine de tümden haklı olduğu söylenemez. Çünkü Tevfik Fikret'in yaptığı akıl ve felsefe ürünü bir sahada, şiiri kullanmaktır. Ayrıca Aynî sözü edilen problemden ziyade, onun pratik tezahürleriyle ilgilenmiştir. O, " Ateizmin korkaklaştırdığı, pısırıklaştırdığı bir nesille, yıkık bir milleti nasıl ayağa kaldıracağız, problerimizi nasıl aşacağız. Uygar milletlein seviyesine nasıl çıkacağız?" demek istemektedir. Onun tenkitleri daha çok bu noktada yoğunlaşmaktadır. Ona göre bize bezgin gençler değil, ateşin, enerjik gençler lazımdır.

Varoluşçu , ateist, pozitivist akımlara, anılan temel itirazları yanında, Kant'ın(öl.1804) ahlak ilkesi,- dolayısıyle Tanrı anlayışının kaynağı- Descartes'in insan benliğinin derinlerinde bulduğu ilk prensip -Cogito- Prensipleriyle de karşı çıkmıştır. Tenkit ettiği düşünceler, insan benliğine, toplumsal yaşama, hukuk fikrinin kaynağına, v.d. aykırıdır, terstir. Dolayısıyle anılan sebeplerle de onların fikirlerine karşı çıkılmalıdır.

Fakat tam bu noktada onun, rasyonalist felsefeye, İslâm felsefesi ve Yunan felsefesinin meşşaiye kollarının varlığı izah ve yorumlama anlayışlarına yanaşmadığını görüyoruz. Hatta öyle görünüyor ki o, Kant'a sözü edilen noktada daha yakın görünmektedir. Böyle bir kanıya yol açan Şu sözleri ilginçtir: **"Descartes'in düşüncesinin eser müessir, sebep sonuç ile doğal olarak Tanrı'nın varlığını isbata gittiği açıktır. Ancak adı geçen zat, kendi mantığının bir geregi olan Tanrı'nın sebebi kim? veya ne? sorularından kaçmaktadır."** Yine Descartes'e **"Kemalin kaynağı Tanrı"** sözünden dolayı, **"Noksanın kaynağı ne? diye sorulur"** diyor. Aynî'ye göre söz konusu felsefe bir çok problemler içermeli ki, o bunlara yanaşmasın, tenkit etsin. Bütün bunların yanında onun, rasyonalist felsefenin izah ve açıklamalarında ortaya çıkan, Tanrı kainat dualizmi, veya alemin oluşumunda ilk madde ilk prensip gibi felsefi problemleri göz önüne aldığı anlaşılmaktadır. Aslında yukarıdaki tenkitlerinin sebebi olan söz konusu durum, önemlidir. Normalde bir çok konuda rasyonalist felsefeden istifade ettiği halde neden ona yönelmiyor? Veya onu niçin kendine düşünce edinmiyor? Buna karşın vahdet-i vücutçu, panteist bir çizgiyi takip ediyor. Tasavvuf i görüşleri rne yanında onun, vahdet-i vücut=Panenteizm, anlayışında olduğu vurgulanmıştı. Vahdet-i mutlaka= panteizm fikrinde olmadığı ayrıca belirtilmişti. Vahdet-i vücut fikri benimsenince, deteminist felsefenin (Sebep,

sonuç) **"Tanrı'nın sebebi ne?" veya "Onu kim yarattı?" gibi soru veya problemleri aşılmış oluyor.** Çünkü görünen mahlukat zat-ı mutlakın esma ve sıfatının bir tecellisisidir, yansımasısıdır . Kainat gerçek manada bir varlık değil, gerçek varlığın bir gölgesisidir. Ayrıca ilk yaratma anında Tanrı ve ilk madde (Heyula,öz ilk madde)problemi ortadan kalkmaktadır. Çünkü sözü edilen düşünceye göre tanrı ve alem iki ayrı öz değil tek özdür.

"Kemalin kaynağı Tanrı" diyen Descartes'e, **"Noksanın kaynağı ne? diye sorulur."** derken bizim yukarıdan beri izah ettiğimiz fikrin doğruluğu bariz olarak görülmektedir. Halbuki onun fikrine göre tecelli eden esma ve sıfattır. Bir tarafta Celali tecelli görünürken, diğer tarafta Cemali tecelli görünmektedir. Bir tarafta Hadi, diğer tarafta Mudili ismi var. İfade edilen fikirler ona göre her konuda ikiliği gidermektedir. O nedenle "Şeyhi Ekber'i niçin severim?" isimli eserde, kainatta hayat olduğunu, eşyanın ne arttığını, ne de eksildiğini, -Çünkü eşyanın hakikati zat-ı ilahideki ilimdir,- o halde eşya ne vardan yok olabilir, ne de yoktan var olabilir. (İbn-i Arabi'ye göre âlem en mükemmel haldedir, bundan ne fazla mükemmel olabilir ne de eksik) Ve tüm bu özellikler yüce yaratıcının özellikleridir. O nedenle böyle bir birlik içinde olduğu görülen ve ifade edilen düşüncede, **"Madde var mıdır yok mudur? ezeli midir hadis midir? alem neden yaratıldı?"** v.b.gibi sorulan düşünmeye lüzum yoktur.

Aynî'nin bu kadar büyüttüğü rasyonalist felsefe ile ilgili tenkitleri yanında, insanın aklına ister istemez, **"Acaba onun benimsediği vahdet-i vücutçu anlayışın hiç mi problemi yok?"** sorusu takılmaktadır . Aynî bunun farkında olarak, tarih boyu anılan düşünce ile ilgili gelişen itirazlara hoş görü ile bakıyor. Fakat kasıtlı, , aşağılayıcı ve felsefi ciddiyetten uzak ön yargılı tenkitlere gelince söz edilen hoş görüsü daralmaktadır.

Gerek Aynî'nin gerekse Mehmet Aydın'ın belirttiği problemler için o, insan aklının her şeyi çözemeyeceğini belirterek, **"Herkes meşrebine göre bir tecihte bulunsun"** demiştir. Bu onun konu ile ilgili itirafını ortaya koymasıdır. Aynî'ye göre Descartes' te benzer itirafta bulunmuştur. Ayrıca "Hayat sırrı gibi bazı konularda dinin imdadı olmadan sorun aşılamaz." demektedir. "**Din, aklın bittiği yerde başlar"** ifadesi de aynı paraleldedir. Görüldüğü gibi onun anılan sözleri, tartışmacı üslubundan oldukça uzaktır. Şu halde Descartes karşısında yaptığı cesur itiraz pozisyonuna kendisi düşmüştür, diyebiliriz.

Aynî'nin felsefe anlayışının üçüncü basamağında İslâm felsefesine değinmemiz icap etmektedir. Ona göre İslâm felsefesi birçok açılardan orjinal özellikler içermektedir. Nitekim ona göre batıyı etkileyen başlıca müslüman müellifler İbn-i Sina,Gazzali, ibn-i Arabi ve İbn- i Rüşt 'tür. Eğer İslâm felsefesi orijinal özellikler taşımasaydı batıyı etkileyemezdi. O halde müslümanlar en azından mevcut felsefeyi ilerletmişlerdir. Ayrıca yaşadığı dönem için oldukça ileri olan, bu gün bile tartış ilan" İslâm felsefesi var mıdır yok mudur?" Konusunda şu mülahazalarda bulunmuştur: "Yunan'dan tıp, matematik, mantık v.b.gibi konuları içeren tercümeler yapılmıştır. Aristoteles'in Platon'un Pitagores'ın eserleri kamilen tercüme edilmişken, Homeros'un Aristofan'ın komedileri veya trajedileri tercüme edilmedi. Yani daha işin başında bilinçli bir tercih söz konusudur. Müslümanların yaptığı tercümeler, İslâm esaslarının açılımına katkı sağlayacak çalışmalar niteliğindedir. Ona göre Kindi ve Farabi başta olmak üzere bir çok müellifin orjinal yönleri bulunmaktadır.

Aynî batıya olan tesir konusunda, **"önce İslâm felsefesi ortaya konmalı."** demektedir. Bu konuda bazı şeyler söylemişse de ciddi bir değer ifade ettiğini söylemek mümkün değildir.

2) Siyaset ve laiklik anlayışı.

Mehmet Ali Aynî, mülkiye mezunu olup asıl mesleği idareciliktir. Söz konusu meslekte valilik derecesine kadar yükselmiş, sahasında ödüller kazanmış, eserler kaleme almıştır. Onun sözünü ettiğimiz konudaki fikirlerine, Osmanlı döneminden başlamak gerekmektedir. Aynî, bazı padişahları taktir etmekle beraber, saltanat sistemine temelden karşıdır. Halk ve devletin Padişahın mülkü ve kulları anlayışını şiddetle tenkit etmiş, anılan durumun İslâm'a ters olduğunu beyan etmiştir. II. Abdülhamid döneminde basılan eserlerinde padişaha iltifatlar yağdırırken, onun tahttan indirilişiyle birlikte, bilhassa cumhuriyet döneminde sert tenkitler yapmıştır. Onun itirazlarının başlıcaları hürriyetlerin kısıtlanması ile keyfi davranışlar konusudur

Daha sonra ittihat ve terakkiye duyduğu sempati, II. meşrutiyete alabildiğine verdiği desteğe dönüşmüştür. Ne varki o da, bir çokları gibi sözünü ettiğimiz meselede hayal kırıklığına uğramış, ittihatçılar onu idare mesleğinden uzaklaştırmışlardır.

Aynî'nin ittihatçılara tenkitleri, tutarsız idareleri, azınlıklara verdikleri tavizler, "Unsurların ittihadı" gibi hayali emeller, azınlıkların her birine verilen kilise özerkliği gibi hususlardır. Ona göre Rumeli'nin elden çıkış sebeplerinin en büyüğü kilise konusundan doğmuştur.

Aynî cumhuriyete umutla bakmıştır. Yaşadığı bazı olumsuzlukları (Fikirleri açısından) -Darul fununun ilahiyat fakültesinin kapatılması, 6. dünya felsefe kongresine gittiğinde harcırahının tam ödenmemesi gibi hususlar- vatan sevgisiyle sineye çekmiştir.

Mehmet Ali Aynî, açıkça ifade etmese de demokrasiye meyilli görünmektedir. Şu ifadeler bunu anlatmaya yeter:

"Şimdi de demokrasiyi beğenmeyenler var. Bazı monarşi ve aristokrasi taraftarları, yaratılışta olmayan eşitlik sonradan nasıl olur?" derken, o, **"Varolan fark uçurum mu olsun?"** diye karşılık vermektedir. Ancak o, demokrasinin zaaflarına da işaret etmiştir: **"Demokrasi hükümetlerin en güzeli ama, onun da eksikleri var. Hürriyetler kötü ellerde herkesin herkesle kavgası olabilir."** derken bu görülmektedir.

Onun tercüme ettiği "Hükm-ü cumhur" isimli eserin ana teması demokrasi rejiminin fazilet olduğu ilkesine dayanıyor. Fazilet ise rejimi ayakta tutan, eğitim, ordu, sağlık, ahlak, hukuk v.b. gibi kurumların faziletli olmasıyla mümkündür. Aksi taktirde sadece rejimin bir mana ifade etmediği vurgulanmıştır. Anti parantez şu tesbit ifade edelim ki, Osmanlı devleti demokratik bir rejim olmadığı için batmış değildir. O, demokrasiyi anlamlı kılan yukarıdaki temel değerlerin, aşındığı, çürüdüğü için çökmüştür. Bütün bunlardan sonra Aynî'nin diğer çalışmalarını da göz önüne alarak, nasıl bir rejim arzuladığı konusuna gelebiliriz. O, içinde bulunduğu dönemde, cumhuriyet idaresinin tam demokratik olmadığını bilemeyecek bir konumda değildir. Milli kültür ve medeniyetimizin önemini belirten bunca çalışmanın yanında, mahza ithal bir demokrasi anlayışının milli bünyeye uymayacağının farkına varamayacağı düşünülemez. Demokrasinin de zaaflarını ifade ettiğine göre, o, milli bünyemize uygun, tarih ve medeniyetimizle bütünleşmiş, bizim kalkınma yolundaki mücadelemize katkı yapacak, bilimsel verilere açık, parlementer, sentez, bir sistemi savunmuştur, demek mümkündür.

İdarecilik hayatında, başarılarının sırrı olarak adaleti elden bırakmamak, halkın işini günü gününe yapmak, üst makamlarla temas halinde olmak, ayrım yapmamak gibi hususları zikretmiştir.

Diğer İslâmcı müelliflerden bir kısmının aksine o, İslâm hukukuna Osmanlı dönminde her şeyin uyarlanması zorluğuna işaret etmiş oluşudur. Ancak bu noktada İslâm hukukuna tümden karşı çıkmış olduğu anlaşılmamalıdır. Böyle bir anlayışa sevkedecek ifadeleri yoktur. Onun vurgulamak istediği, hakkında açık bir delil bulunmayan konularda, çağdaş bilim ve teknik ile, diğer sosyo-kültürel gelişmelerden faydalanılması arzusudur.

Anılan konular çerçevesinde, laikliğe sempati ile baktığını söylemek durumundayız. Bu husus "milliyetçilik" isimli eserinin sonundaki bir bölümden açıkça anlaşılıyor. (Sh.391) Aynî hilafetin dini ve akli delili bulunmadığına ilişkin delillere katılıyor. Ve İslâm tarihinde hiçbir dönemde kitaplarda yazıldığı şekliyle hilafetin bulunmadığını vurgulamaktadır. Onun bu ifadeleri siyaset anlayışına ışık tutan görüşlerdir.

Zikri geçen ifadelere göre o, cumhuriyet rejiminin yeni dönemdeki yapılanmasının geneline olumlu bakmıştır.

3) Milliyetçilik ve Aynî.

Aynî'nin bazı samimi dostlarının aksine (Musa Kazım ve Babanzade A.Naim bey) milliyetçi oluşu önemli bir özelliğidir. O, milliyetçiliğe Yanya'daki (Arnavutluk) görevi esnasında **Arnavutların, kendi topraklarında Türk unsura karşı tepeden bakarak milliyetçi tavırlar göstermesi nedeniyle, milliyetçiliğe yönelmiştir.** Ayrıca söz konusu dönemde İstanbul'da kurulan Arap kulüplerinin Türkleri almamalarından bahsetmektedir. Görüldüğü gibi onun milliyetçiliğe yönelmesi biraz da tepki sonucudur. Onun ifadesine göre Osmanlı devletinde önce gayri müslim unsurlar, daha sonra Türklerin dışındaki müslüman unsurlar milliyetçiliğe yönelmişlerdir. O nedenle Türklerin milliyetçilik yapmamalarının bir anlamı kalmamıştır.

Ancak onun milliyetçilik anlayışı şovenist bir milliyetçilik değildir. Ona göre Türklerin millet olmasındaki en büyük amil İslâmiyettir. Türkler birçok dinlere girmelerine rağmen, hiç birine ısınamamışlardır. İslâmî dönemde, bozkırın aktivite gerektiren hayat tarzı ile, İslâm dininin "Cihat" anlayışı örtüşmüş, böylece Türk milletinin millet olma yönünde önü açılmıştır. " Aynî kendi döneminde ulemanın milliyetçiliğe soğuk baktığını ifade etmiştir. Ulama İslâmda ırkçılığa açık kapı olmadığı için, İslâm kardeşliğini zedeleyeceği gerekçesiyle, anılan davranışı sergilerken, o, onları cerhetmektedir. Ancak bir dönem kendisi de aynı fikirleri taşıyordu. Onun Halvetiye silsilesini yorumlarken daha pan-İslâmist bir düşünce içinde olduğu görülüyor. Ayrıca aşırı milliyetçi tavırları olan İran'lı şair Firdevsi'yi(Öl.1020) yeriyor. Türk olupta eserlerini Arapça veya Farsça verenleri, o dönemin ilim dili oluşları sonucu müsamaha ile karşılıyor. Fakat kendi ırkdaşlarını ilimden nahrum edişleriyle de tenkit etmektedir, özetlememiz gerkirse o, Ijslam kardeşliğine zarar vermeyen, aşırı ve şovenist olmayan bir milliyetçiliği benimsemiştir.

4) Batı kültürüne karşı tutumu.

Batı kültürüne karşı tutumunu tahlil ederken, müsbet ilim ve teknik meselelerin konunun dışında olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Mehmet Ali Aynî, toplumsal bünyemize ve milli kültürümüze uyarlanmak, veya uygun olmak kaydıyla kültürel alış verişe olumlu yaklaşmaktadır. Ona göre bir yazar veya müellif "Roman" konusunda usta olmayı düşünüyorsa, batı klasiklerini okumak durumundadır . "Tarih- i edeb-i alem" isimli tercüme söz konusu anlayışın bir parçasıdır. O, batı felsefesini kendi düşüncelerini temellendirme hususunda geniş ölçüde kullanmıştır. Sözü edilen tutum, İslâmî ve tasavvufi fikirler için bile geçerlidir. O, bu konuda **"Aklın yolu birdir"** prensibince hareket etmiştir. Batı kültürünün

insani, müsbet yönü için müsamahakar ve olumlu bir tavır içinde olmasına karşın, dini, ahlaki, milli konulardaki kültürel alış verişe karşı çıkmaktadır. Hiç bir süzgeç ve kritere tabi tutmaksızın, milli bünyeye uyup uymayacağı araştırılmadan, motamot kültürel alış verişe karşı çıkmıştır. Kısacası o, kendi kültürünü ilerletmek için batı kültürünü almaya taraf tardır. Onu bu konuda haklı bulmamak mümkün değildir. Çünkü batı kültür ve medeniyetinin de kendi içinde birçok arıza ve problemleri vardır. Eğer motamot bir kültürel alış verişe gidilirse onun arıza ve problemlerine düşülmüş olunur. Daha önce "makaleleri" bölümünde işaret edildiği gibi, Hristiyanlık hilkat konusunu yanlış tasvir ettiği için Çağlar boyu aşılmaz ve onulmaz arızalara sebep olmuştur. Yine Hristiyanlığın tanrı anlayışındaki sakatlıklar ile (Ona göre)ateizm arasında ciddi bir bağ sözkonusudur ,

Yukarıda anılan sebep ve gerekçelerle, Dante'nin (Öl. 1321) "İlahi komedi" isimli eserini **"Okumayan aydın olamaz."** mantığına karşı çıkmıştır. Ona göre söz konusu eser, bir müslüman için çok ta aydınlatıcı bir eser değildir. Aynı duygu ve maksatlarla, ülkemizde açılan yabancı okulları misyonerlik üsleri olarak gördüğü için tenkit etmiştir. İdareciligi döneminde, misyonerlik faaliyetlerini denetlemeye çalışmıştır. "Ahlak anlayışında" ifade edildiği üzere," pozitif ahlak" isteklerine karşı koymuştur. Kadın ve kızların batı tarzı giyim ve davranış göstermelerine, hep aynı gerekçelerle karşı çıkmıştır. Kısaca o Görüldüğü üzere inanç ve ahlaka ters olmayan veya taalluk etmeyen kültürel alış verişe açıktır.

5) Müsbet ilimlere bakışı.

Müsbet ilim ve tekniğin bir dönem ikinci plana atılması Osmanlı devletinin çöküşünün en güçlü etkenlerindendir. Aynî başta olmak üzere, son dönem Osmanlı münevverleri söz konusu durumu farketmelerine rağmen, olanların önüne geçememişlerdi. Aynî, bu bağlamda Osmanlı medreselerinde felsefe, mantık v.d. ilimlerin okutulmamasını tenkit etmektedir. O, sözü edilen illimlerin bilinmemesi halinde, diğer İslâmî ilimlerin doğru dürüst anlanamayacağını Katip Çelebi'ye(öl.1658) dayanarak ifade etmiştir, örnek olarak .İslâm hukukunun bir bölümü olan feraiz (Miras) ile matematik arasındaki bağıntıyı zikretmektedir .

Müsbet ilimlerle ilgili tavrının tesbitinden sonra, daha önemli bir yönüne dikkat Çekmek durumundayız. Aynî kendisi bizzat müsbet ilimlere pratik katkı yapmıştır. Nitekim "Ziraat dersleri, Malumat-ı nafiai fenniye gibi okul kitapları, basit bile olsa sahasının uzmanı olmayan bir şahıs açısından küçümsenmeyecek bir katkıdır. Ayrıca Elazığ valiliği esnasında

.modern tarım araç ve gerçlerini getirterek uygulamaya yönelik faaliyetler yapması, dikkate değer çalışmalardır. O, sözünü ettiğimiz konuda **"ilim müslümanın yitiğidir"** prensibince hareket etmiştir.

Müsbet ilimlerle ilgili olumlu tavrı, onun dini ve tasavvuf i fikirlerine dahi yansımıştır. Bahsi geçen bölümde görüldüğü üzere vahdet-i vücut anlayışı, fizik, kimya, veya fizyoloi gibi ilimlerden alıntılarla desteklenmeye çalışılmıştır . Onun böyle davranması çok fazla orinal bir davranış olmamakla beraber, yine de zikre değer bir husustur.

6) Mütercimliği.

Aynî'nin yirmiye yakın eseri Fransızcadan tercümedir.

O nedenle fransızcayı mükemmel olarak bildiğinde kuşku yoktur. Cumhuriyetin ilk yıllarında, bir çok müellifin ilmi ciddiyetten yoksun tercüme hata ve yanlışlıklarını delilleriyle beraber isbat veya tenkit etmiştir. Onun fransızcaya olan vukufunu yabancı otoriteler bile itiraf

etmişlerdir. Tasavvufi eserleri" bölümünde görüleceği üzere, **"...Türk müellifin fransızca uslubu bir çoklarının yabancı olduğu, en mükemmel Avrupa filozoflarının seviyesindedir..."** denmektedir. Biz tercüme eserlerinin orijinallerini bulamadığımız için gereken mukayeseyi yapamadık.

7) Aynî'nin şairliği.

Gençlik ve öğrencilik yıllarında Recaizade Mahmut Ekrem'in telkin ve tesiri ile, şiirle ilgili bir dergi çıkar masına karşın, şiir kitabı yoktur. Fakat İbn ül Emin Mahmut Kemal İnal onu, son asır Türk şairleri arasında göstermiştir . Fakat yine de o büyük bir şair değildir. Bazı vesilelerle söylemiş olduğu kıt'a veya beyitleri vardır:

Gelmesin kalbine gurur Aynî

Kendini gör misal-i mur Aynî

Kibri sevmez Cenab-ı Hakk asla

Affolur başka her kusur Aynî

Dest-i saki-i murtazadan iç.

Mey-i mahviyye-i tahur Aynî.

Dizelerini Balıkesir'e tayin olduğunda yapılan şaşalı karşılama esnasında söylemiştir. Hanımı öldüğünde ise şu beyti söylemiştir:

Bilmem kime eyleyeyim tazarru.

Bilmem kime Eyleyeyim takaza.

8) Egitim Anlayışı.

Aynî uzun yıllar maarif hizmeti vermiştir. Bazı eserleri bu sebepledir ki ders kitabı özelliği taşımaktadır. O, bu eserleri ders kitabı olarak kaleme almak "durumunda" kalmıştır. çünkü okullaşma yeni olduğundan, bir çok dersin kitabı bulunmuyordu, özün yıllar eğitime verdiği hizmetin sonucu olarak, eğitim ile ilgili dikkate değer fikirleri vardır. Bu sebeple, Osmanlı maarif sistemiyle ilgili dönemin vekillerine, nazırlarına, raporlar yazmıştır. Onun eğitim anlayışı da sentezcidir, diyebiliriz. Bu kısaca kendi manevi değerlerimiz ile, batının tartışmasız elinde bulundurduğu müsbet ilimlerinin kaynaştırıldığı bir sentezdir.

Ona göre, yeni ve çağdaş okullar açılırken eski eğitim kurumlanınız dışlanmamalı, bilakis programları yenilenmeli, mezunlarının iş bulacak şekilde yetiştirilmeleri sağlanmalıdır. Aksi takdirde eğitimde umulan netice alınamaz.

O, eğitimin milli olmasında ısrar etmiştir. Milletin, birer misyoner ocağı olduğunu söylediği okullara rağbeti, ilgisi, kaliteli okullar açılarak önlenmelidir. Bunun için ihtisasa saygı edilmeli her ders için kitap yazılmalıdır.

Eğitim sadece dünyevi veya dini olmamalıdır. Kısaca insanın hem ruhhuna hitap eden, hem de beynine hitap eden bir eğitim uygulanmalıdır. Çocukların umutsuz, pısırık, korkak yetişmemeleri için, ateist yazarların fikirleri ders kitaplarına alınmamalıdır. O, her gittiği yerde, hangi bölgede olursa olsun, görevi ne olursa olsun, mutlaka eğitimle şu veya bu şekilde ilgilenmiştir. Balıkesir mutasarrıflığı esnasında açtığı okullar, ile Trabzon valiliği esnasında açtıkları, yüzlerle ifade edilmekteydi. Ayrıca Trabzon'da Hatuniye medresesini ve vakfiyesini İslah teşebbüsleri, eski kurumlanın yenilenmesi fikrinin somut bir göstegesidir.

Onun felsefi ve sosyo kültürel konularla ilgili fikirleri özet de olsa bu şekildedir. Aslında bu bölüm bizim tezimizin ana konusu olmamakla beraber, fikirlerinin girift olması dolayısıyla, ele almış bulunuyoruz. Bize göre onun anılan konularla ilgili fikirlerinden, özellikle eğitim idare konusu için de çalışılabilinir.

AYNİ'NİN TESIRLERİ .

Bugün içinde bulunduğumuz toplumumuz çok geniş katmanlarıyla Aynî ve benzeri zevatı tanımıyorsa, bu bizim toplumumuzun kültür bakımından yeterli seviyeyi yakalayamamış oluşundandır. Söz konusu yargı bir kaç istisna dışında kültür abidemiz olan müellifler için sanki bir kader gibidir.

Mithat Cemal Kutay'ın konu ile ilgili bir hatırası ilginçtir. Bir Avrupa'lı "Mithat Cemal'e,

"Bazı Avrupa memleketleri Talant'ı anlamaz. Ama çalışanın taktir edilmediği memleket, bir sizinkini gördüm."

demiştir. Hakikaten bu bizim durumumuzu gözler önüne seren acı bir gerçektir. Buna rağmen, Ayni elinizdeki yüksek lisans tezinin yanında doktora tezlerine konu olabilecek kadar ilgiyi haizdir. Her geçen gün, değerli fikirler içeren eserleri basılmakta, yeni harflere aktarılmaktadır. Onun en tanınan ve en önemli olan yönü, tasavvuf i yönü olduğu için konu ile ilgili yapılan her Çalışmada, onun hakettigi ilgiyi gördüğünü söylemek durumundayız. Fakat diğer taraftan anılan durum onun sadece tasavvuf tarihçisi imiş gibi algılanmasına yol 'açmıştır. O nedenle bazı görüşleri zamanla unutulmuştur.

Unutulmamalıdırki o, çok yönlü bir ilim ve fikir ifademidir? Hatta onun için, birçok saha ve çalışmada, “ilklerin müellifi" ifadesi fazla mübalağalı bir ifade değildir. Bu noktada görüp incelediğimiz bir hususu . Vurgulamamız gerekmektedir. "Türk maarif tarihi" isimli değerli eseri kaleme alan Osman Ergin,(ÖL.1994) eğitimle ilgili onun sadece "Darul funun tarihi" isimli eserinden istifade etmiştir. Halbuki bize göre, onun ruhiyat dersleri, küçük tarih, akvam-ı kadime i şarkiya tarihi, tasavvuf tarihi, malumat-ı nafiai fenniye, nazari ve ameli istatistik gibi bir çok eserini referans alabilirdi.

Aynî yaşadığı dönemde ülkemizin en popüler yazarlarının başında gelmektedir. Kaleme aldığı her eseri geniş yankı uyandırmıştır . O günün basın yayın organlarında, eserleri |hakkında baş yazılar yazılmıştır. Yaşadığı dönemde yurt dışında kendinden bahsettiren yegane yazar Aynî'dir. O, Dünya ilim literatürüne girmeyi başarmış, dünya felsefe kongreleri yürütme kurullarında aktif görev yüklenmiştir. Kaldıki, Lui Massignon ve Nicolson gbi otoriteler: İbn-i Arabi konusunda onu otarite saymışlardır. Massignon, Gulam Hüseyni isimli Hintli bir araştırmacıya yardım etmesi için onu önermiştir .

Yurt dışında böyle saygın bir yeri olan müellife ilgi, yurt içinde daha az değildir. İş mecmuası, Milli mecmua, onu ve eserlerini kapak konusu yapmışlardır. Ayrıca Eminönü halkevi onunla ilgili bir gece tertip etmiştir. Tüm bu olaylar onun ne kadar topluma mal oldugunu göstermeye yeter sanırım.

Daha sonraki dönemde içişleri bakanlığı tarafından kaleme alınan, 50 meşhur vali (Ank.1969) isimli eserdeki isimlerden birisi kuşkusuz Aynî'dir. Ayrıca tarihimizin söz konusu dönemiyle ilgili, "Canlı tarihler" serisinin is bırakan şahıslarından birisi yine odur. Görüldüğü gibi o, bir çok sahada olumlu iz bırakmıştır. Son yıllara ise, dünya gündeminde dolayısıyle ülkemizde gelişen İslâmcılık cereyanları nedeniyle hatırlanan, isimlerden birisi kuşkusuz yine Aynî'dir.

Aynî, siyasette adaletli yönetim, eğitimde maddi ve manevi yönden dengeli bir eğitim, milli ve manevi değerlerle mücehhez özgün kimlikli güçlü toplum, dinde i tasavvuf merkezli hoş görülü anlayış fikirleri ve tezleriyle eskimemiş, bilakis daha da güçlenmiş, istifadeye açık olarak durmaktadır. Dileğimiz toplumumuzun, düştüğü sıkıntı ve problemlerde Aynî v.b. zatların engin tecrübe ve birikimlerini ileriye gitmede kullanmasıdır.

VI .SONUÇ.

Aynî'nin hayatı, eserleri ve fikirleri üzerine yapılan bu çalışmanın gayesi, onu yetişmekte olan yeni kuşaklara ve topluma tanıtmaktır. Bir Çok uzmanın belirttiği gibi, bu gün toplumumuzda en çok tartışılan konulardan birisi **"Kimlik krizi"** dir. Dün bizim insanımız güçlü kimliği sayesinde, dünyanın en güçlü devletlerine karşı, hiç bir aşağılık kompleksine kapılmaksızın, aç ve çıplak olarak karşı koymuşken, bugün aynı insanların torunlarının kimlik krizinden bahsetmesi bizim için üzüntü vericidir. Kanaatimize göre bu, bizim yeni kuşaklara Aynî v.b. zatları iyi tanıtamamış oluşumuzdan ileri gelmiştir. Aynî'nin hayatı, yetişmekte olan bir gence, **"Bir ülke nasıl sevilir? veya ülkeye en zor şartlarda nasıl hizmet edilir?"** gibi konularda iyi bir örnektir. Bizim çalışmamızda bu husus açıkça gözler önüne serilmiştir. Bugün bizim toplumumuzun sosyal kesimlerinin en büyük açmazlarından birisi, birbirimizi iyi anlayamamak veya inanç veya değerleriyle kabullenememektir. Anılan durum toplumsal uzlaşmamızın önündeki en büyük engellerden birisidir. Onun fikirleri bize bu konuda iyi bir ışık tutacak mahiyettedir.

Aynî İslâmcı bir müelliftir. Fakat o, "Sebilerreşat Çizgisinden ve diğer İslâmcı müelliflerden farklı bir konumdadır. Bu ayrılık, bazı müelliflere göre tasavvuf ve vahdet-i vücut açısından tezahür ederken, bazılarından ise diğer İslâmî ilimlerde tezahür etmektedir. Kaldı ki İslâmcıların kendi aralarında bir fikri beraberliği olmadığı aşikardır. Aynî'nin buradaki konumu da ortaya konmuştur.

Başka bir husus, onun fikirleri, siyasi ve sosyal olaylar parelelinde değişmiş veya gelişmitir. Örneğin, Osmanlı döneminde toplumu batıya açmaya çalışırken, (Bir ara pozitivizme yönelmiştir.) Cumhuriyet döneminde aynı toplumu İslâm'a yönlendirmeye ve yaklaştırmaya gayret etmiştir.

Fikirleri meyanında, dualist bir fikri yapıya sahip olduğu tesbit edilmiş ve bu önemle vurgulanmıştır. Dini ve tasavvuf i konularda akıl, mantık, kıyas gibi unsurların yanında keşf ve ilhamı da benimsemiştir. Fakat toplumsal ve sosyal konularda tamamen gerçekçi ve realist fikri yapıya sahiptir, öbür; fikirleri ancak akli ve felsefi örgü, içinde bir yer; edinebildikleri ölçüde ortaya çıkmaktadır.

Onun vurgulanan bir başka özelliği, sufi oluşu sebebiyle sessiz ve sakin sanılmasına karşın, iyi bir polemik yazarı olduğu hususudur. İnsanın madde ve manadan müteşekkil olduğuna ilişkin fikirlerine, yapılan itirazlara derhal karşı koyduğu belirtilmiştir. Ayrıca bir takım inanç ve fikirlerini, tuttuğu metodoloi açısından izah etmekte zorlandığı tesbit edilmiş, ve ifade edilmiştir. Buna tipik örnek, ahiret: inancını, müsbet ilim ve felsefe metoduyla izah edemeyişi gösterilebilir. Aynı husus vahdet-i vücut anlayışının problemlerini izah etme konusunda da geçerlidir.

Kaynak: Harun Özkan, Mehmet Ali Aynî Hayatı - Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri T.C ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), 1995, Bursa

326 Yazılar

KİTABI İNDİR

[slideshare id=63340995&doc=mehmetaliaynivetasavvufigorusleri3-160622150938&type=d]

ÂRİF ve HAYRET

Hzl: Nurgül KARAYAZI

“Tanıyan, bilen, vâkıf ve âşinâ olan, hâlden anlayan” gibi mânâlara gelen ârif, daha çok tasavvufta kullanılan bir terimdir. Ârifin bilgisine mârifet denir. Mârifet, kelâm ve felsefede ilimle eş anlamlı olarak umumiyetle bilgi mânâsına kullandığı gibi mârifetullâh şeklinde ve Allah hakkındaki bilgi için de kullanılmıştır. Tasavvufta ise Allah’a dâir olan bilgi başta olmak üzere bütün varlık ve olayların mâhiyeti hakkındaki bilgiye mârifet denilmiştir.

Mârifet iki nevidir:

Hakk’ı tanımak, hakîkati tanımak.

Hak ile ilgili olan mârifet, sıfatlarından anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ’nın birliğini kabul etmektir. Hakîkatle ilgili olan mârifet, ‘Allah Teâlâ’nın birliğine ulaşmanın yolu yoktur’, diye ârifin inanmasıdır. Zîrâ samediyet bunu imkânsız hâle getirmiştir.”[7]

Fuzûlî’ye göre “ârif” sıfatını alacak kişi şöyle olmalıdır:

Hikmet-i dünyâ vü mâ-fîhâ bilen ârif değül
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fîhâ nedür

“Dünyâ ve âlem felsefesinden anlayan, bilge sayılmaz; bilge ona derler ki, bilmesin hiç, dünyâdakiler ve dünyâ nedir!”

Mesnevî’ de bu mânâda bir beyit yer almaktadır:

“Tek renkli denizlerin aksine, her ne kadar karalarda, kesret âleminde binlerce renk varsa da, vahdet denizinin balıkları, kurulukla ve çeşitli renklerle savaştadır. ”

Şefik Can, bu beyitle ilgili olarak, “**Vahdet denizinin balıkları Hak âşıkı âriflerdir. Onlar vahdet deryâsına dalmışlardır. Renklerden, şekil ve sûret âleminden çokluk âleminin kuruluğundan kurtulmuşlar, Allah aşkından başkasını bilmezler. ”**[8]

Mutasavvıflar nazarında da ârif, Fuzûlî’nin söz konusu beyitte zikrettiği gibi Hak’tan başka hiçbir şeyle meşgûl olmayan, göz açıp kapayıncaya kadar da olsa İlâhî dostluk ve huzûrdan gaflete düşmeyen kişidir. “O, yaratılmışlardan uzak ve yalnız irfân mevzûu ile meşgûl olur. O, hiçbir şeyle üzülmez. Her şey onda safâsını bulur ve kederini unutur. Ârif, Hak’tan başkasını düşünmez ve O’ndan başka söz söylemez. Kendi için O’ndan başka koruyucu da bilmez. Ârifin sevinci mârifetle, dostluğu ise vahdetle olur.” Onlar, mü’min için bir hapishane olan dünyâyı unutmuş, Rab’lerine şükür ile meşgul olma melekesi kesbetmiş kimselerdir. Onlar hapishaneyi görmezler. Çünkü Rab’leri onları kendisine şevk, kendisiyle ünsiyet, kendisini talep, kendisiyle birliktelik ve halktan gâfil olma suyuna gark etmiştir. Dolayısıyla onlar hapishaneyi de mahbusları da görmezler.[9] Nitekim ârif iki cihanı terk etmiştir, [10] yoklukla

---

7 *Kelâbâzî, s.193.*

8 *Mevlânâ, Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Şefik Can (trc.) s.44 dipnot no.40; beyit no.503.*

9 *Gürer, s.293-294.*

10 *Uludağ, “Ârif”, s.361.*

varlık arasındaki bir mevcuttur.[11]

Bu mânâda ârifin son mertebesi neresidir, sorusuna Zünnûn-ı Mısrî şu cevabı vermiştir: **"Tıpkı olmadan evvel olduğu gibi olunca".** Bu söz, kul kendini ve fillerini değil, sadece Rabb'ını ve onun fiillerini müşâhede etmesi, mânâsına gelmektedir. [12]

Mahmûd-ı Şebusterî, Gülşen-i Râz adlı eserinde şöyle buyurmuştur:

"Ârifin kalbi vücûd-ı vâhidi bilir, derk eder.
Dâima onun nazarında vücûd-ı mutlak meşhûd olur. "

"Ârif, ya ilme'l-yakîn dercesinde bir ma'rifet ile yalnız mevcûd-ı hakîkîyi bildi, başka mevcûd bilmedi; yahut ayne'l-yakîn dercesinde bir ma'rifet ile mevcûdiyet-i mevhûme olan varlığı külliyen oynadı ya'nî gayb etti. "[13]

Ârif, Hakk'ı bilen, Hakk'ı bulan, Hak'ta olandır.[14]

"Kalbini Allah'a, cesedini halka veren kişidir."

Nitekim o, kendi varlığında fâni, Hak ile bâkîdir. Âlim, ilmi bir tahsil ve çalışma sonucu elde ederken ârif irfâna, ilhâm ve hâl ile ulaşır. [15] Cenâb-ı Hakk'ı keşf ve müşâhede yoluyla yâni mânevî ve ruhî tecrübelerle Allah hakkında zevkî ve vecdî bilgilere sahiptir.[16] Sûfî müellifler, bilgiye güvenme bakımından ârifin âlimden üstün olduğu görüşündedirler. Buna göre âlim bilgisine güvenmekte, ilmî faaliyetleri ilerledikçe bilgisinin de ilerlediğini düşünmektedir. Oysa ârifin mârifeti arttıkça hayreti artar ve bu şekilde hayreti bilgisini aşar; sonunda mârifetten âciz olduğunu idrâk etmesi en yüksek mârifet olarak kalır. Böylece ârif (irfâniyye, gnostisizm) bilinmezciliğe (lâedriyye, agnostisizm) varır. Âriflerin konuşmaktan çok susmayı tercih etmelerinin sebebi, onların, mârifette ulaşabildikleri son mertebede hiçbir şey bilmediklerini yahut da bildiklerinin eksik ve kusurlu olduğunu kavramış olmalarıdır. Bu düşünceyle Bâyezîd-i Bistâmî, "Kul cahil olduğu nisbette âriftir" demiştir. Ârife hiçbir şey gizli kalmaz, çünkü onda bilen kendisi değil Allah'tır.[17] Vücûd-ı ârifte tasarruf Hakk'ındır. Onun gözünde gören, kulağında işiten, ayağında yürüyen, velhasıl bütün zâhirinde ve bâtınında harekât eden, söyleyen, dinleyen bir olan Allah'tır.[18] İbnü'l-Arabî, Mevlânâ gibi bazı sûfîlere göre ârif Allah'ın bütün isim ve sıfatlarıyla kendisinde tecellî ettiği insân-ı kâmildir.[19]

---

11 *Kelâbâzî, s.193.*

12 *Kelâbâzî, s.197.*

13 *Şebusterî, s.173-174.*

14 *Hâs, s.96.*

15 *Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.60.*

16 *Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.44.*

17 *Uludağ, "Ârif", s.361.*

18 *Ozan, s.154.*

19 *Uludağ, "Ârif", s.361-362.*

"Bir kısım ermişler de vardır ki ilâhî aşk şarâbını içmekle kendilerinden geçmişlerdir. Onlar yalnız Yaratan'la hemhâl olur, yaratılmışları ve dolayısıyla halkı artık görmez olurlar. Tecellînin bu şekline mazhar olanlar, daha dünyâda iken dünyâyı tamâmıyla unutmuş cezbe insanlarıdır.

Ermiş vardır ki göz ve gönül bakışlarını yalnız o büyük sevgiliye çevirmiştir. Rûhu yalnız ona hayrândır. Baktığı her yerde ve gördüğü her varlıkta yalnız onu görmek cezbesindedir. Ancak böyle erenler, büsbütün vücutlarından fânî olmamış, fenâya yaklaştıkları hâlde henüz insan olmanın îcaplarından kurtulamamışlardır. Fakat ermiş de vardır ki bakışları, Hakk'ın bir başka görünüşü demek olan halka çevrilidir. Böyle erenler, birlik şarâbından içmiş, fânîlik derecesinden bâkîlik derecesine ulaşmışlardır. Onlar, tam bir birlik içindedirler. Birlik, ikiliğin ortadan kalkması demek olduğuna göre onlar Hakk'a değil de halka bakınca yine o büyük sevgiliyi görürler. Bu hâl, göze çokluk şeklinde görünen birliği görme hâlidir. Sûfîlikte Allah ile bakıp yine Allah'ı görmek budur."[20]

Fuzûlî, birtakım hakîkatlerin, güzelliklerin ârif olmayan insanlara açılmaması gerektiği görüşündedir. Çünkü bunlar san'atı görüp san'atçıyı idrâk edemeyen, san'atın güzelliğine takılıp kalan ve yol alamayan insanlardır.

Gerek ruhsâre-i ma 'şûk mahfî gayr-ı ârifden

Ki ârif olmayan idrâk-i sun'-i Zülcelâl etmez

"Ma'şûk'un yüzü, bilge olmayandan gizli kalmalı; çünkü bilge olmayan, Allah'ın san'atını idrâk etmez."

Yüz, çehre anlamına gelen ruhsâre kelimesinin yanı sıra şiirlerde aynı anlamda ruh, dîdâr, vech gibi kelimeler de kullanılmıştır. Mutasavvıf şâirler bu kelimelerle, Allah'ın tecellîsini, Hakk'ın cemâlini, ilâhî güzellikleri kastetmişlerdir. Hakk'ın cemâli, âriflerin ve âşıkların kıblesidir. Parlatılmış bir ayna gibi olan âşıkın /ârifin gönlüne ilâhî güzellikler akseder ve ancak oradan bu güzellikler seyredilebilir.[21] Şeyh Mimşâd ed- Dîneverî (ö.299/911), "Allâhu Teâlâ, ârife kendi kudretinden bir ayna vermiştir. Sırrında her an O'na bakar, O'nu görür, gayrıyı görmez. "[22] demiştir.

Ârif her yerde Hakk'ın bin bir tecellîsini müşâhede edebilen kimsedir. Ârife göre kâinat bir aynadan ibârettir. Ona baktığında Hakk'ın tecellîsini müşâhede eder.[23] Bu nedenle "mümin Allah'ın nûruyla görürken, ârif Allah'la görür"[24] denilmiştir. Başka bir ifâdeyle ârif, Hz. Peygamber'in **"mü'minin ferâsetine dikkat edin, zîrâ o, Allah'ın nûru ile bakar"** hadîs-i şerîfinde ifâdesini bulan mü'mindir. Âriflik mertebesine ulaşmayan ise kâinattaki bu tecellîleri anlamlandıramaz, bunlardaki hakîkati idrâk edemez.

20 *Rifaî, s.53.*

21 *Ögke, s.340-341; Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, s. 117.*

22 *Hâs, s.96.*

23 *H.Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, s.201; Ayrıca bkz. Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî, Fîhi Mâ Fih, s.66.*

24 *Schimmel, İslamın Mistik Boyutları, s.136.*

Şeyhu'l-Ekber İbnü'l-Arabî göre, "Hakk'ı Hak'tan, Hak'ta, çeşm-i Hak ile gören kimse Hakk'ı âriftir. " "Ve Hakk'ı Hak'tan, Hak'ta, kendi nefsinin gözüyle gören kimse, gayr-i âriftir. " A. Avni Konuk, bu cümleyi şöyle açıklar: "Ya'nî bu kimse vücûd- i mutlak-ı Hak'tan , kendi sûreti üzere zâhir olan Hakk'ı, Hakk'ın vücûdunda görür, ammâ nefsinin gözüyle görür. Hâlbuki çeşm-i Hak'tan gayri, O'nu bir göz göremez. Maahâzâ böyle olan kimse câhil değildir. Çünkü Hakk'ı Hak'tan, Hak'ta ârif olmuştur. Ancak ârif-i kâmil değildir. "

Ârif olan kimsede "Bir şeyi görmedim, illâ ki o şeyden evvel Allah'ı gördüm" demek hâli hâsıl olur. Zîrâ o bilir ki, vücûd-i kevn hayâlden ibârettir. Ve bu hayâlî sûretlerde zâhir olan vücûd-i hakîkî-i Hak'tır. "Binâenaleyh suver-i eşyâya nazar ettikde irfân-ı tâmı hasebiyle evvelen vücûd-i hakîkî-i Hakk'ı müşâhede eder; ba'dehû suver-i eşyâyı müşâhede eder. Bu ise cenâb-ı Sıddîk-ı Ekber Ebû Bekir (r.a.) efendimizin meşreb-i ârifâneleridir."[25]

Mârifet makamında olan ârif, ayrıca Hakk'ın nefsini müşâhede ettirdiği kimsedir. Ârif nefsini bilen, bunun neticesinde ise Rabbini bilen anlamında da kullanılır. Hz. Peygamber, [Kendini bilen Rabbini bilir][26] buyurmuştur. Bu nedenle bir zât mârifet ve ârifin mâhiyeti kendisine sorulunca, şöyle cevaplamıştır: "Mârifet kendi hakkını ve O'nun hakkını bilmendir. "[27]

Tasavvufta ârif kelimesinin yanı sıra "ârif-billâh" da kullanılır ki, **"Allah hakkında mârifet ve irfân sâhibi olan, kâmil insan, hikmete ve esrâra âşinâ olan, fenâ mertebesine eren, velî"** mânâlarına gelir.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin şu sözleri de ârif-i billâh'ın hâlini özetler, **"Halkın ahvâli vardır, ârifin ahvâli yoktur. Çünkü onun eserleri mahvedilmiş, hüviyeti başkasının hüviyeti içinde fânî olmuştur. İzleri başkasının izleri için kaybolmuştur. "**

Mârifet ehli olan ârifin, Hakk'ı tamma yolunda ulaştığı makamlardan biri de hayret makamıdır. Sözlükte "Şaşmak, şaşırmak" anlamına gelen hayret, tasavvufî bir terim olarak kalbe gelen bir tecellî (vârid) sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hâle gelmesidir.[28] Başka bir ifâdeye göre de teemmül, tefekkür ve huzûr sırasında âriflerin kalplerine gelen onları teemmül ve düşünmeden alıkoyan "bedîhet"; yâni aydınlanmadır.[29] Hayret aym zamanda Allah hakkında hırslı olmakla, ümitsiz olmak arasında; aym şekilde, korku ve rıza, tevekkül ve recâ' arasında bir duraktır. Âriflerin bazısı, hayreti, kavuşma, onu iftikâr, onu da tekrar hayretin izlediği kanâatindedirler.[30] Bunun mânâsı, tahayyürü recâ'

---

25 *Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabî, Tedbirât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi, Ahmed Avni Konuk (çev.), Mustafa Tahralı (yay. hzl.), İstanbul: İz Yayıncılık, 1992, s.262.*

26 *Suyûtî, ed-Düreru'l-mensûre, 152; Suyûtî,. el-Hâvî li'l-fetevâ, II/412; Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, II/362; Aliyyü'l-Karî, Esrâru'l-merfûa, 351; Zebîdî, İthâfu's-sâde, I/453. Bu sözün Hz. Ali'ye (r.a.) ait olduğu da söylenir.*

27 *Kâşânî, s.363-364.*

28 *Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.163.*

29 *Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.622.*

30 *H. Kâmil Yılmaz, Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el- Lüma' İslâm Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular - Cevaplar, s.338; Kelâbâzî, s.197;Hucvîrî, s.401; Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.622.*

takip eder; onun peşinden arzulanana kavuşma gelir. Bundan sonra sûfî Allah'a olan ihtiyacı sebebiyle tekrar hayrete düşer. Zîrâ Rabbi, Ganî'dir, Samed'dir. Kul ise noksanlı ve muhtaç durumdadır. Allah'a kavuşma isteğinin devamlı oluşu sebebiyle, daha önce düştüğü hayrete tekrar düşer. Ârif, bu durumda, hayret ve kavuşma ile sürekli iftikâr (muhtaçlılık) hâlindedir.[31] Bu durum farklı bir şekilde de yorumlanmıştır: Birinci hayret, kulun fillerinin Allah ile vukûa gelmesi ve Allah'ın kulu nezdindeki büyük nimetleri ile ilgilidir. Bu durumda kul kendi şükrünü O'nun nimetine denk bulmaz. İkinci hayret, tevhîdin uçsuz ve bucaksız sahralarındaki hayrettir. Allah Teâlâ kudretinin azameti, heybeti ve büyüklüğü karşısında kul, düşünmenin yolunu kaybeder, akıl bu yolda âciz kalır.[32] Kısaca hayret, Allah'ın gücüne, sun'una, hikmetine karşı duyulan aşırı bir arzudur.[33] Hayretin İbnü'l-Arabî'deki tanımı ise; "Hayret tecellîlerinin sürekliliğine bakmak ve her tecellîde kendisini tanımakla Allah'ı bilme yolundaki her sülûkun vardığı son noktadır. "[34]

Şeyh Ebû Yakûb-ı Nehrecûrî, şöyle buyurmuşlardır:

"İnsanlardan Hakk'ı en fazla bilen, hayreti en çok olandır. " "kişi Hakk'ı halktan daha fazla bildikçe, onun hayreti onlardan ziyâde olur. Yâni, mârifeti her ne kadar çoksa, hayreti de o kadar çok olur. " "Bu sebepledir ki keşf ehlinin hayreti daha büyüktür." Nitekim, **"Hayret eden ermiştir/Hidayete eren ise ayrılmıştır. "** Bu makamdaki insan Hak'ta müstağrak ve onun tecellîyâtından sarhoş olmuştur.[35]

Hayret iki kısımdır; bir kısmı övülmüş, bir kısmı yerilmiştir. Övülmüş olanı, Allah'ı müşâhedeyle, O'nun isim ve sıfatlarından oluşan hayrettir. Yerilmiş olam ise dünyâ ve içindekileri, Allah'tan gayri şeyleri sevmek sûretiyle nefs ve arzunun şehvetlenişinden oluşan hayrettir.[36] Bir başka ifâdeyle hayret ya delilde ya da medlulde olur. Allah'ın varlığını ispatlayan delilde hayrete düşmek zındıklık ve mülhitliktir. Medlulü, yâni delille varılan Hakk'ın tecellîlerini temâşâda hayrete düşmek ise sıddıklıktır.[37]

Mesnevîde çok zikredilen kavramlardan biri olan hayret, Fuzûlî'nin tasavvufî kavramlara olan bilgisini ve bu konudaki hâkimiyetini göstermektedir.

Ammâ çü sana kadîmdür zât idrâk sana yeter mi heyhât

idrâkümüze kemâl-i hayret Tevhîdüne besdürür delâlet

"Ama senin zâtın kadim (öncesiz) olunca, akıl seni idrâk edebilir mi? Hayhât! (Seni idrâk etmedeki) şaşkınlığımızın büyüklüğü, senden başka ilâh olmadığına yeterli delildir."

---

31 Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.260.

32 Kelâbâzî, s.197-198.

33 Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.260.

34 El-Hakîm, s.274, Ayrıca bkz. aynı eser, s.274-276.

35 Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, c.I, s. 175.

36 Tektaş, s.142; Ankaravi, s. 159; Ayrıca bkz. Abdulvehhâb eş-Şa'rânî, s.30.

37 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 163.

Bu beyitlerde Fuzûlî'nin dile getirdiği birinci kısımdaki hayrettir. İbnü'l- Fârız da, bu iki kısım hayrete işaretle buyururlar ki:

"Senin sevgini mezhep olarak seçmedikçe hayret etmedim. Hayretim senin hakkında değilse eğer hayret değildir. Allah'ım, beni Zâtının sevgisi konusunda hayret edenlerden, sıfatların konusunda korkudan emin olmuş ve sana yaklaşmış olanlardan eyle. Kalbimi, ruhumu ve sırrımı Kendine yönelt. Ey isteyenlere karşılık veren, sana olan övgü sayıya gelmez. Sen Kendini övdüğün gibisin. Seni özleyenin duâsına, sana, sevgilin olan peygamberine âşık olanın ricâsına karşılık ver, ey merhametlilerin en merhametlisi... "[38]

İbnü'l-Arabî, [Hâlbuki sizi ve yaptıklarınızı Allah yarattı],[39] [(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allâh öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allâh attı][40] âyetlerinin hayret konusuyla ilgili olduğunu söyler. "Hz. Peygamber bu âyetlerin kapsamında şöyle buyurmuştur: 'Ben senin övgünü hakkıyla yerine getiremem, sen kendini nasıl övdüysen öylesin.' İşte bu kavuşma hâlidir. Ebû Bekir es-Sıddık ise bu bağlamda şöyle der: **'İdrâkin yetersizliğini idrâk idrâktir..'** Böylece o da hayrete düşmüş ve dolayısıyla ermiştir. O hâlde Allah'ta hayrete ulaşmak, O'na ulaşmanın ta kendisidir. En büyük hayret, tek hakîkatte sûretlerin farklılaşması nedeniyle tecellî ehlinde gerçekleşir."[41]

Sâfiyye sıfatı makamında bulunanların yükseliş hâllerine de hayret makamı verilmektedir ki bu makamda da üç derece vardır:

a) **Hayret**

b) **Hayret içinde hayret**

c) **Hayret içinde hayret, hayret içinde hayret, hayret içinde hayret.**[42]

İbnü'l-Arabî de şöyle der:

"Ma'lûm olsun ki ilim ikidir: Birisi 'ilm-i hakîkat' diğeri 'ilm-i hayâl'dir. 'İlm-i hakîkat' enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın teblîğ buyurdukları ilimdir ki, 'hakîkat' ile 'hayâl' beyini câmi'dir. Bu ilmi tahsîl edenler hakîkat-i vücûd ile hayâl arasındaki revâbıtı ârif oldukları için 'hayret'e düşerler. Bu hayret hayret-i mahmûdedir. Zîrâ ilm-i hakîkî neticesidir. Onun için (salla'llâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz **ya'nî 'Yâ Rabbi, sende benim hayretimi tezyîd eyle! [artır]'** buyurdu. "[43]

İbnü'l-Arabî, hayretle vuslat arasında da bir ilgi kurmuştur. Ona göre Hakk'a vâsıl olan hayret eder. Bu durumda hayret "ilim, irfân, yakîn ve hidâyet" anlamına gelir. Celâl tecellîleriyle

38 Ankaravi, s.159-160.

39 Sâffât, 37/96.

40 Enfâl, 8/17.

41 El-Hakîm, s.273.

42 Nakşibendî, s.220

43 Konuk, C.IV, s.141; Ayrıca bkz. Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabî, Tedbirât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi, s.212,297-298,384,386,418.

cemâl tecellîlerinin bir noktada birleşmesi ve özdeşleşmesi sûfîde hayret hâlinin doğmasına yol açar. Sûfî, nasıl olur da birden çok çıkıyor veya çok bir oluyor diye de hayret eder. Buna göre Hakk'ın keyfiyetini anlama çabası içinde hayrete düşmek yakîn alâmetidir. Bu anlamdaki hayret de bir tür mârifettir. Hayret, Ferîdüddin Attâr'ın Mantıku't-tayr'ında bu anlamda olmak üzere yedi vâdinin altıncısı olarak tasvir etmiş; [44] Şeyh Gâlib de Hüsn ü Aşk mesnevîsindeki kahramanlarından birinin adını "Hayret" olarak zikretmiştir.

Hayret mertebesi, vahdet-i vücûdu [varlığın birliği] kabul eden sınıfın ulaştığı son mertebedir. "Bu sınıf iki kısma ayrılır: Birincisi Hakk'ın mümkünlerin sûretlerinde tecellî ettiğini kabul edenler, ikincisi ise sûretlerin Gerçek Varlık'ta zuhûr ettiklerini kabul edenlerdir ki her iki kısım da doğruyu dile getirir. O hâlde hayret nihaî hakîkatin zıtları kendinde birleştirmesinden kaynaklanır." [45]

844. Mecnûnda karâr dutmayup hûş Deryâ-yı tehayyür eyledi cûş "Mecnûn'un aklı (başından) gidip hayrânlık denizi coştu."

Sözlükte "şaşkınlığa düşmek" anlamına gelen tahayyür, tasavufî bir terim olarak Matlûb ve Maksûd olan Allah'a vusûl sırasında âriflerin kalplerinin ümidle ümidsizlik arasında gidip gelmesi olarak adlandırılmıştır.[46]

Ahmet Avni Konuk şâirini belirtmediği Farsça bir beyti şu şekilde tercüme etmiştir: "Her ne kadar nakd-i ma'rifet, bizim deryâmız ise de, ubûdiyet ve acz ve hayret bizim makamımızdır. "[47]

Fenâ-fillâha ulaşmak için geçilen makamlardan olan hayret makamını aşanlara hayrân denilir.[48] Hayrânlık, ilim ve yakînin kemâlinden ve ilâhî sıfatları müşâhededen doğar. Hz. Mevlânâ, aklı atarak, aşkın ikizi olan hayranlığı satın almayı tavsiye eder: "Aklı, zekâyı sat da hayranlığı satın al; akıl ve zekâ zandır, hayrânlıksa bakış, görüş. " [1413] Hayret veya hayrânlık Allah'ın kudretine, yaratıcılığına, hikmetine karşı duyulan en son mertebedir ki ifâdeye sığmaz. Orada ancak susulur ve o hâl yaşanır.[49]

Ger men men isem nesen sen ey yâr
V'er sen sen isen neyem men-i zâr

Fuzûlî hayret makamında terennüm ettiği bu soruyu Mevlevî Nakşî Dede'nin şuhûdî tevhîd makamından söylediği şu beyitte buluyoruz::

Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep Cânım dediğim, ten dediğim sensin hep

"Allah'a ulaşmak yolunda seyr ü sülûk yahut Rahmânî bir cazibe ile ona yönelmiş olanlara

---

44 Erhan Yetik, "Hayret", DİA, C.17, İstanbul, 1998, s.61.

45 El-Hakîm, s.274, Ayrıca bkz. aynı eser, s.274-276.

46 Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s.622.

47 Konuk, C.III, s.341.

48 Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, s.199.

49 Kurnaz, s.100.

göre bu işin nihâyeti şudur ki, muhib mahbûbun kendi aynası olduğunu görmekle beraber kendisi de onun aynası olur."

"Âşık her ne zaman mahbûbun yüzündeki safâya bakarsa bütün cihânın nakışları hakîkatiyle karşısında görünür.

Bir de dönüp de kendi gönül sahâsına bakınca dilberinin güzel yüzünü güneş gibi görür, kâh bu onun şâhidi kâh o bunun meşhûdu olur. Kâh bu onun nâzırı kâh o bunun manzûru olarak görünür.

Aşk, saç tarayıp güzelliğe renk veren bir süsleyicidir. Hakîkati mecâz rengiyle gösterir.

İşte bu makam aşk makamıdır[50] ki makamların en yükseğidir. [51]

insâf hemîn ola mahabbet

Bu dâiredür makam-ı hayret [52]

"Pes doğrusu! Aşk ve sevgi böyle olur; hayret makamı işte bu makamdır."

Bir başka beyitte de şöyle der Fuzûlî:

Yoh Fuzûlî haberüm mutlak özümden bes kim
Vâlih-i nakş-ı hayâl-i ruh-i dildâr olubem

"Ey Fuzûlî, kendimden asla yoktur haberim; ben artık yâr yüzünün hayâli nakşına hayrân olmuşum."

Ken'an Rifaî hazretleri der ki; "Allah'ın hikmetini ona hayran olanlar sezer...Hakk'ın hakîkî hayranları, yüzlerini halka ve arkalarını Hak tarafına çevirmiş olanlar değildir. Yüzünü halka çevirmek ancak halkın varlığında ve çehresinde Hakk'ı görebilenlerin işidir. Esâsen bu şekildeki halk hayrânlığı hakîkatte Hak hayranlığıdır. Bu ermişler çevrelerine topladıkları dostlara Hakk'a varılacak yolu gösterir ve bu yolda şâd olurlar. "[53] Nitekim, "şuhûd-ı Hak hayrânlıktadır; ve bu hayrânlık hayret-i mahmûdedir."[54]

Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ö.1066/?)'nin "Tasavvuf" manzûmesinde yer alan bir beyitte, tasavvufun "hayret ve hayrânlık" yolu olduğu dile getirilmiştir:

Tasavvuf hayret-i kübrâda mest ü vâlih olmaktır

Tasavvuf Hakk'ın esrârında hayrân olmağa derler

Sh: 254-267

---

50 Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 153-154; Eraydın, Tasavvuf ve Edebiyât, s.43.

51 Ali Nihat, "Şeyhî'nin Kasîdeleri", Şeyhî Dîvânını Tetkik, İstanbul: Sühulet Basımevi, 1934, s.11.

52 Mesnevîde diğer geçen hayret ve hayranlıkla ilgili beyitlerin numaraları şunlardır:139, 163, 772, 847, 922, 1134, 1632, 2131, 2280, 2467, 2527, 2626.

53 Rifaî, s.53.

54 Konuk, C.II, s.352.

Kaynak: Nurgül KARAYAZI, Fuzûlî'nin "Leylâ Ve Mecnûn"unda Tasavvufî Kavram Ve Unsurlar , T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2007, İstanbul

AŞK

Hzl: Nurgül KARAYAZI

Eflatun, aşk için **"Doğumsuz, ölümsüz, artmaz, eksilmez bir güzellik"** diyor. Aşk, tasavvuf düşüncesinin en önemli kavramlarından birisidir. Tasavvufta dolayısıyla klasik kültürümüzde evrensel bir prensip olarak varoluşun esas gayesidir. Bunun için tasavvufî çerçevede teşekkül eden edebiyâtın da yegâne konusu olarak karşımıza çıkar.[55]

Kur'an ve sahih hadîslerde aşk kelimesi geçmez; "sevgi" çoğunlukla **hub** ve **muhabbet**, bazen de **meveddet** kelimeleri ve bunların müştaklarıyla ifâde edilir.[56]

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın, Resûlü'ne bağlananları,[57] tevbe edenleri ve temizlenenleri, sabredenleri, iyilik yapanları, muttakîleri, Allah yolunda savaşanları[58] sevdiği ifâdesi yer alır. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en önemli kaynak sayılan hadîs-i şeriflerde de insanın "Allah ve Resûlünü her şeyden daha çok sevmesi gerektiği, ancak böyle davranarak imân etmiş sayılabileceği, bir kimseyi sevenin de ancak Allah için sevmesi lâzım geldiği"[59] husûsları üzerinde durulur.

İlk zâhidler de Allah sevgisinden çok Allah korkusuna ağırlık verdikleri için aşktan söz etmemişlerdir. İlk defa II. (VIII.) yüzyılda Allah ile kul arasındaki sevgiyi anlatmak üzere nâdiren de olsa aşk kelimesinin kullanılmaya başlandığını gösteren rivâyetler vardır. Ancak yine de sonraki mutasavvıflar tarafından sık sık kullanılan **"aşk, âşık ve mâşuk"** kelimeleri sûfîler tarafından hoş karşılanmamıştır. O zaman aşk daha ziyâde beşerî sevgiyi ifâde ediyordu. Hâlbuki Allah sevgisini ifâde etmek için kullanılan "muhabbet, mahabbet ve hubb" gibi kelimeler âyet ve hadîslerde de bu mânâlarda kullanılmıştır.[60]

İlâhî aşk konusunda ilk ortaya çıkan ekol Basra ekolü olmuştur.[61] Râbia el- Adeviyye (ö.185/801), Bâyezîd-i Bistâmî (ö.234/848), Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909), Hallâc-ı Mansûr (ö.310/922) gibi sevgi temasını işleyen ilk sûfîler genellikle **aşk, âşık** ve **mâşuk** yerine **hub, muhabbet, habîb, mahbûb** kelimelerini kullanmayı tercih etmişlerdir.[62]

İlâhî aşkı ihlâs ve sıdk ile ilk terennüm eden Rabiatü'l-Adeviyye (ö.185/804) olmuştur.63

55 Ayvazoğlu, Aşk Estetiği: İslâm San'atlarınınTemel Prensipleri Üzerine Bir Deneme, Ötüken Neşriyat, 1993, s.20.

56 H.Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, 10. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s.209.

57 Âl-i İmrân, 3/31.

58 Saff, 61/4.

59 Buhârî, Îman, 8-9; Müslim, Îman, 66-69.

60 Kelâbâzî, Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf, Süleyman Uludağ (hzl.), İstanbul:Dergah Yayınları, 1979,s.161.

61 Afifî, Tasavvuf: İslâm'da Manevi Devrim,İbrahim Kaçar, Murat Sülün (çev.), İstanbul: Risale Yayınları, 1996, s. 233

62 Uludağ, s.12.

63 H.Kâmil Yılmaz, s.109; Kelâbâzî, s. 162.

Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî, Hucvîrî, Ebû Nasr es- Serrâc, Hâris el-Muhâsibî, Gazzâlî, Sühreverdî, Abdülkerîm el-Kuşeyrî, Hâce Abdullah el-Herevî, Hakîm et-Tirmizî, Ebû Nuaym gibi mutasavvıf yazarlar eserlerinde aşk kelimesine ya hiç yer vermemişler veya nâdiren kullanmışlardır. Bu kavramın yerine, önem verdikleri Allah sevgisini anlatmak için hubb ve muhabbet terimlerini kullanmışlardır.

Kuşeyrî'nin naklettiğine göre, Allah ile kul arasındaki sevginin aşk kavramıyla ifâde edilmesine karşı olan şeyhi Ebû Ali ed-Dekkâk bu görüşünü şöyle açıklamıştır:

"Aşk, sevgi hususunda haddi aşmaktır. Hak Teâlâ haddi aşmakla nitelenmez, öyleyse aşk ile de nitelendirilemez. Eğer bütün yaratıkların sevgileri bir şahıstan toplansa, o şahıs Hak Teâlâ'yı hak ettiği sevme şeref ve dercesine erişemez. O hâlde kul Allah'ı sevmede haddi aştı denilmez. Öyle olunca ne Hak Teâlâ 'âşık olmak'la nitelendirilir ne de kul 'Hak Teâlâ'ya âşık olmak'la nitelenir. Bu sebeple Hak Teâlâ'yı aşk ile nitelemeye yol yoktur. Ne Cenâb-ı Hakk'ın kula ne de kulun Cenâb-ı Hakk'a âşık olması mümkündür. "[64]

Bununla birlikte Kuşeyrî, sûfîlerin Allah sevgisini aşk kelimesiyle ifâde etmelerini müsamaha ile karşılamıştır. Nitekim o eserinin "Muhabbet" bölümünü, **".âşıklar sözlerinden dolayı kınanmazlar"** cümlesiyle tamamlamıştır.[65]

Keşfu'l-Mahcûb müellifi de aşk konusunda meşâyihin farklı görüşlere sahip olduğunu belirttikten sonra bu konudaki başlıca görüşleri şöyle açıklar: **"Sûfîler zümresinden bir tâifeye göre Hakk Teâlâ'ya âşık olmak câizdir ama Hakk Teâlâ'dan aşk câiz değildir. Bunlar derler ki: Aşk, bir zâtı sevgilisinden men eden bir sıfattır. Kul, Hakk'tan men olunmuştur ama Hak kuldan memnû değildir. Buna göre kulun Hakk'a âşık olması câizdir. Fakat Hakk'ın kuluna âşık olması câiz değildir.(Çünkü kulun sevgilisine ulaşmasına engel olan mâniler vardır ama Allah'ın sevdiği şeye vâsıl olması için bir mâni yoktur. Mâni olmayınca da Allah men' edilmiş ve netice i'tibâriyle âşık olmuş olmaz.)"** Hucvîrî dayandığı çeşitli gerekçeleri de sıralayarak, Allah'a duyulan sevginin "muhabbet" kelimesiyle ifâde edilmesi gerektiği, bunun yerine aşk kelimesini kullanmanın câiz olmadığı görüşünü benimsediğini belirtmiştir.

İhyâu Ulûmi'd-dîn müellifi Gazzâlî, eserinin Allah sevgisi konusunu işlediği "Kitâbü'l-Mahabbe ve'ş-şevk ve'l-üns ve'r-rızâ" başlıklı bölümünde aşk kelimesine iltifat etmemiştir. Gazzâli'ye göre **"Allah'ı tanıyan O'nu sever. Tanıma (mârifet) arttıkça sevgi de gelişir ve güçlenir. İşte bu sevgiye aşk denir. Sevginin bu şekilde aşk hâlini alması, kulun mârifette yetkinleşerek ilâhî güzelliği idrâk etmesinden ileri gelir; bu idrâk arttıkça aşk da güçlenir. Nitekim Hz. Peygamber'in Hirâ'da ibâdete kapandığını gören Mekke müşrikleri, 'Muhammed Tanrı'sına âşık oldu' demişlerdi. Gerçek âşık kalbindeki Allah sevgisine hiçbir varlığın sevgisini ortak etmez. Bu yüzden başka şeylere karşı duyulan sevgiye ancak mecâz yoluyla aşk denebilir; çünkü ortağı olmayan, dolayısıyla ortaksız sevilebilen tek varlık Allah'tır. "**

Tasavvuf târihinde aşk kavramını ilk defa muhabbetten ayırarak ciddi bir şekilde inceleyen sûfî Ahmed el-Gazzâlî (ö.520/1126) olmuştur. Onun **Sevânihu'l-uşşâk** adlı Farsça risâlesi özel olarak aşk konusunun işlendiği ilk eserdir.[66] Ahmed Gazzâlî, Fahreddîn-i Irâkî

---

64 Abdülkerim Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi, Mehmet Günyüzlü (hzl.), İstanbul: Yasin Yayınevi, 2003, s.434-435.

65 Kuşeyrî, s.443.

66 Kılıç, s.180.

(ö.688/1289), İbnü'l-Fârız (ö.632/1235), İbnü'l-Arabî (ö.628/1240) ve bilhassa Sultânu'l-âşıkîn Hz. Mevlânâ (ö.672/1273)'dan sonra "Allah sevgisi" tâbiri yerine daha çok **"Allah aşkı"** tabiri kullanılmıştır. **"Allah'a âşık oldum"** sözünü ilk söyleyen de Ebu Hüseyin Nûrî (ö.h.295) olmuştur.[67] İbnü'l-Arabî'nin beyânına göre de aşk lafzına Kur'ân'da kinâye yoluyla îrâd buyurulmuştur. Kur'ân'daki "eşedd-i hubb"[68] âyeti buna delil sayılmıştır.[69]

Arapça aslı ışk olup sözlükte "şiddetli ve aşırı sevgi; sevenin sevgilisinde kendisini yok etmesi; aşkın yok, yalnızca mâşukun var olması, her şeyin ondan ibâret olması hâli" anlamına gelir.[70] Bursevî Hazretlerinin de değindiği gibi, **"Lugatte sarmaşık tabir olunan bir nev ağaca aşk (aşaka) derler. Bu ağaç herhangi mahalle sarılacak olursa orasını behemehâl kurutur. Bu sebepten nâmına aşk tesmiye kılmışlardır. Âşıkı cümle taallukat u alâyıkdan men' eylediği hikmetine mebnîdir.** "[71]

Aşkın mâhiyetini kelimelerle izah etmek imkânsızdır. Hz. Mevlânâ'ya birisi, **"Aşıklık nedir? "** diye sorduğunda o da, **"Benim gibi ol ki, bilesin "** cevabını vermiştir. Aşkı, "vuslat ve yakınlık makâmlarının sonu" olarak ifâde eden Tehânevî, ilâve olarak **"Aşk kalbde vücûd bulan bir ateş olup, mahbûbdan başka her şeyi yakar; o, yakmak ve öldürmektir, ondan sonrası ise Allah 'ın ikrâmı olan sonsuz bir hayattır. O, akıl binâsını yıkan ilâhî bir cinnettir. "** der.[72]

Aşk, bir başka ifâdeye göre de **"insanın içini ve ciğerini yakan bir ateştir. Aklı şaşkın kılar, yanıltır, gözü kör eder. İşitme duygusunu giderir. Büyük korkuları insana küçük gösterir. İnsanın boğazını sıkar, nefesten başka bir şey oradan geçmez, ölecek gibi olur. Bütün himmeti mâşuk ve sevgili üzerine toplar, sevgilisini kıskandığı için onun hakkında kötü zan besler, bu hâl daha da artar, düzeni bozar, şaşkınlığı getirir, nihâyet unutkan olur ve ölümü hoş görür. Bazen âşık, aşkta fânî olur. O zaman âşık aşk hâline gelir. Sonra aşk, mâşukta fânî olur. "** [73]

"Mahabbette ilk adım nefs için mahbûbun arzu edilmesidir. Sonra nefsin kendisine feda edilmesidir. Daha sonra ikiliği unutmasıdır. En son merhale ise vahdaniyette fenâ bulmasıdır. " diyen Necmüddin Kübrâ'ya göre **"mahabbetin sonu aşkın başlangıcıdır. Mahabbet kalp için, aşk ise ruh içindir. "** [74]

Ayrıca tasavvufta aşk yakıcı özelliği i'tibâriyle ateşe (âteş-i aşk); sarhoş edici özelliği

---

67 Süleyman Deliktaş, "Salâhaddîn-i Uşşâkî ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler nstitüsü Kelâm-İslâm Felsefesi Bölümü, İslâm Felsefesi Ana Bilim Dalı, 1993), s.36.

68 Bakara,2/165.

69 H.Kâmil Yılmaz, s.209.

70 Uludağ, s.11; Kılıç, s. 171-172; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İkinci Basım, İstanbul: KabalcıYayınevi, 2005, s.48-49; Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, İstanbul: Anka Yayınları, 2005, s.65; Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C.I, s.83.

71 Ömür Ceylan, Tasavvufî Şiir Tahlilleri, İstanbul: Kitabevi, 2000, s.176; Ayrıca bkz. Afif Tektaş, Şeyh İsmâil Ankaravî'nin Minhâcü'l-Fukarâ Adlı Eserinin Özü- Fukarânın Yolu-, Mustafa Çiçekler (hzl.), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s. 138.

72 Mehmet Demirci, "Mesnevî'de Akıl-Aşk Karşılaştırması", Selçuk Üniversitesi 4. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler), 12-13 Aralık 1989, Konya, 1991, s.154.

73 Ceylan, s.178.

74 Necmüddin Kübra, Tasavvufî Hayat, Mustafa Kara (hzl.), İstanbul: Dergah Yayınları, 1980, s. 120-121.

i'tibâriyle şarâba (mey-i aşk, bâde-i aşk); çıldırtıcı özelliği i'tibâriyle de deliliğe (cinnet-i aşk) benzetilir.[75]

Aşkın en güzel ifâdesini bulduğu satırların sâhibi Fuzûlî'ye göre, hayatın anlamı aşktır. Ancak bir "âfet-i cân" olan aşka düşenin artık rahatı ve huzûru yoktur, âleme gizli kalmayan bu aşk aynı zamanda sonu ziyân olan bir alış verişe benzer. Buna rağmen aşk vazgeçilmesi kolay bir şey değildir; müptelâlıktır.

Fuzûlî her zaman bir ta 'n ile bağrum kılursen kan
Aceb bilmez misen aşkdan geçmek değül âsân

"Ey Fuzûlî, hep beni ayıplayıp, bağrımı eylersin kan; Acep bilmez misin ki, kolay değil vazgeçmek aşktan?"

Tasavvufta aşk, kâinâtın rûhudur. Âlem, aşk diyârıdır.[76]

Âriflere göre varoluşun aslı aşktır.[77] [Ben gizli bir hazineydim. Bilinmekliğimi arzuladım ve mahlûkatı yarattım.][78] bu kudsî hadîsde açıklandığı üzere muhabbet, Hakk'ın zuhûra duyduğu bu meyil ve iktizâdan ibârettir[79] ve âlem, Allâh'ın bilinmesi için yine kendisi tarafından yaratılmıştır.[80] Eğer bu muhabbet olmasaydı, İbnu'l-Arabî'ye göre âlem kendi " **'ayn'ında zâhir olamazdı. Bu durumda onun ademden varlığa doğru hareketi onu icâd edenin muhabbetinin bu iş için harekete geçmesiyle olmuştur. "** Böylelikle İbnu'l-Arabî'nin bu sözlerinden ona göre âlemin vücûda geliş sebebinin bir aşk eylemiyle "hareket-i hub" olduğu anlaşılıyor.[81] Yâni kâinâtın sebeb-i zuhûru muhabbet-i ilâhiyye olmuştur ve bu muhabbet, aşk bütün eşyâya sârîdir.[82] Eğer bu muhabbet-i zâtiyye olmasa idi, bu vücûdât-ı izâfiyye zâhir olmazdı.[83] Kısaca diyebiliriz ki, bu kudsî hadîsin açık bir şekilde bize bildirmekte olduğu gibi sevgi (hubb), Hakk'ı âlemin yaratılmasına tahrik etmiş ilkedir. Bu anlamda da bu 'yaratılışın sırrı' (sırr-ı halk) ya da 'yaratılışın sebebi'dir (illet-i halk). Eğer bu düşünceyi İbnu'l-Arabî'nin daha karakteristik sözleriyle ifâde edersek, muhabbet

---

75 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü , s.49.

76 Kerim Kara, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Kalp-Gönül", Tasavvuf (Mevlânâ Özel Sayısı),Ocak-Hazîrân 2005, Ankara, s.499.

77 Kılıç, s.98.

78 Suyûtî, ed-Düreru'l-mensûre, 126; Aliyyu'l-Kârî, Esrâru'l-merfûa, 273; ı'tîUî Utjoî j'ı ujeî V 'IjjS

İSli Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, II/191 (h. no:2016).

79 Ekrem Demirli, "Abdullah İlâhî'nin Keşfu'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkîki", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 1995), s.46; Ayrıca bkz. M. Nusret Tura, Gönül ve Aşk, Mahmut Erol Kılıç(hzl.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s.23.

80 Mahmut Erol Kılıç, "Muhyiddin İbnu'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri (vücud ve meratibu'l vücud)", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 1995), s. 144; Ahmed Avnî Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın (hzl.), III. Baskı, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999, C.I, s.43; Ahmed Avnî Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın (hzl.), III. Baskı, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2002, C.II, s.56.

81 Kılıç, "Muhyiddin İbnu'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri (vücud ve meratibu'l vücud)", s.144-145; Ahmed Avnî Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi,. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın (hzl.), II. Baskı, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2002, C.IV , s.164, 258, 377.

82 Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C.I, s.83.; Benzer yorumlar için bkz.Ahmed Avnî Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın (hzl.), III. Baskı, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005, C.III, s.316.

83 Konuk, C.IV, s.324; Ayrıca bkz. aynı eser, s.116, 164-166, 377.

Hakk'ın 'Dipsiz Karanlık=Amâ' hâlinden çıkarak kendisini bütün varlıkların sûretlerinde izhâr etmeye başlamasının sebebidir. Yâni muhabbet 'her hareket'in ilkesidir. Âlemde vuku bulan bütün hareketlerin hepsi 'muhabbet' in itici kuvvetinin eseridir. Muhabbet, Hakk'ın zuhûra duyduğu bu meyil ve iktizâdan ibârettir.

Bu açıklama bağlamında olarak sûfilerin aşk konusundaki görüşlerinin gayet açık ve parlak bir üslûpla anlatıldığı Rûzbihân-ı Baklî'nin **Abherü'l-âşıkîn** adlı eserinde de bu hadîs-i kudsîde geçen "bilinmek"ten maksadın mârifet; "istemek" ten maksadın da muhabbet yâni aşk olduğu belirtilir.[84] Fuzûlî de bu hakîkati şöyle dile getirmiştir:

Ey neş'et-i hüsni aşka te'sîr kılan
Aşkiyle binâ-yı kevni ta 'mîr kılan

"Ey güzelliğinin ortaya çıkışı aşka sebep olan (ve) aşkı ile kâinat binasını mâmur kılan!"

Bir diğer beytinde de şöyle demiştir:

Bilmek gerek anı kim cevâhir
Ne genc-i nihândan oldı zâhir

"Bilmeleri gerekir; cevherler hangi gizli hazineden ortaya çıktı?.."

"Peygamberimizin yolu-yordamı aşktır; aşktan doğduk biz; anamız aşktır. "[112] diyen Hz. Mevlânâ gibi, Fuzûlî de **Leylâ ve Mecnûn** mesnevîsinde aşkın ezelî oluşu üzerinde durur. Babası Mecnûn'u aşkından vazgeçirmek ister, fakat Mecnûn bu aşkın kendisini istilâ ettiğini ve davranışlarında kendi irâdesinin dışında hareket ettiğini söyler:

Ol gün ki rahimde kilk-i kudret
Îcâduma verdi zîb sûret

Doldurdı hevâ ile dimâğum
Sevdâ ile bağladı ayağum

Doldı bedenümdeki rek ü pûst
Başdan ayağa mahabbet-i dûst

"Kudret kalemi ana rahminde bana güzel bir şekil verdiğinde, dimağımı aşk ile doldurdu ve ayağımı sevdâ ile bağladı; vücudumun derisi ve damarlarım baştan başa dost muhabbeti ile doldu."

Yaratılıştan gelen bu aşka meyil karşısında Mecnûn'un yapabileceği bir şey yoktur, nitekim âlemdeki bütün varlığı aşkın himâyesindedir:

K'ey varı menüm olan cihânda
Nen var senün bu cism ü cânda

Câna tama ' etme kim menümdür
Terk eyle teni ki meskenümdür

Menden geç ü cân ü tenden ayrıl
Koy varlığunı özünle sen bil

"Ey dünyâda bütün varlığı benim olan! Bu bedende ve canda senin neyin var ki? Canına

---

84 Uludağ, "Aşk", s.12.

güvenme, çünkü bana aittir; tenini de terk et, çünkü benim meskenimdir. Benlikten vazgeç, can ve tenden ayrıl; varlığını bırak, sen özünle düşün!.."

Yûnus Emre de aşkın vücuda sân olduğu düşüncesindedir:

Hakîkat her vücûdun cânı ışkdur

Ne cân kim cân içinde cânı ışkdur

Ve bu bir ezelî aşktır ki cândan ayrılması muhâldir:

Sen handan ü terk-i aşk handan
Aşk-ı ezelî çıhar mı cândan

"Sen nerede, aşkı terk etmek nerede?..Ezelî aşk, candan ayrılır mı?"

Aşkın ezelî oluşu konusu mutasavvıflar tarafından da geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sûfîlere göre aşk sonradan kazanılmış bir şey değil, ilâhî bir vergidir,[85] ezelîdir. Her varlık bu ezelî aşkı kendi diliyle terennüm etmektedir[86]: Yûnus Emre bir beytinde şöyle buyurur:

Işk makamı âlîdür, ışk kadîm ezelidür
Işk sözini söyleyen cümle kudret dilidür[116]

İbnü'l-Arabî de bu hakîkati şöyle ifâde etmiştir: **"Bil ki, sevgi (hubb) ilâhî bir makamdır. Allah kendini onunla vesfetti. Kendini Vedûd diye adlandırdı. Hz. Peygamber'in hadîslerinde de Allah, Muhibb-Seven, diye nitelendirildi. Allah Tevrat'ta Musa'ya sevgiyle şöyle vahyetti: 'Ey Ademoğlu, sana verdiğim hakla Ben seni seviyorum. Öyleyse, senin üzerindeki hakkınla da sen Ben 'i sev. ' "**[87]

Bu bağlamda muhabbet ehlini üç derecede ele alan mutasavvıflar olmuştur:

1. **Avâmın Muhabbeti:** Bu sevgi Allah'ın kullarına olan in'âm ve ihsânından meydana gelir. Muhabbetin bu derecesinin şartı Semnûn'un şu sözünde açıklandığı gibidir. Semnûn kendisinden muhabbet sorulduğunda şu karşılığı vermişti: **"Muhabbet, devamlı hatırlayarak (unutmadan) arı ve duru bir sevgidir. Çünkü kim bir şeyi severse onu çokça hatırlar ve anar. "**

2. **Sâdıkların ve Tahkîk Erbâbının Muhabbeti:** Muhabbetin bu türü, kalbin Allah'ın celâline, ganî oluşuna, ilmine ve kudretine nazar etmesinden doğar. Böyle bir muhabbetin özelliği Ebu'l-Hüseyn Nûrî'nin şu sözünde anlatıldığı gibidir: **"Muhabbet, perdeleri yırtmak, sırlara âşinâ olmaktır. "** İbrâhîm Havâs da; **"Muhabbet, irâdelerin yok olması, ihtiyaçların ve bütün beşerî sıfatların yanmasıdır. ",** der.

3. **Âriflerin ve Sıddîkların Muhabbeti:** Muhabbetin bu türü, onların, Allah'ın illetsiz olan kadîm sevgisini bilip ona nazar etmelerinden doğar. Sıddîk ve âriflerin Allah'a olan

***

85 Ayşe Aladağ, "Tasavvufta İlâhî Aşk", (Basılmamış Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Tasavvuf Anabilim Dalı, 2004) , s.13.

86 Mehmet Demirci, Yunus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1991, s.21.

87 İbn Arabî, İlâhî Aşk, s.24.

sevgisini bilip ona nazar etmelerinden doğar. Sıddîk ve âriflerin Allah'a olan sevgisinin bir illeti yoktur. Bu tür sevginin özelliğini Zünnûn Mısrî kendisine "saf sevgi nedir?" diye sorulduğunda şöyle açıklamıştır: **"İçinde herhangi bir bulanıklık bulunmayan saf sevgi, sevginin kalpten ve organlardan sukut ederek orada muhabbetten eser kalmaması ve her şeyin Allah ile ve Allah için olduğu bir anlayışın ortaya çıkmasıdır. Böyle biri Allah için seven, Hakk âşıkıdır. "**

Aşk ve muhabbeti tasavvuf nazariyelerine esas yapanlardan biri olan Baklî, aşkı Allah'ın kadîm ve ezelî bir sıfatı olarak telakkî eder. Ona göre, "Allah kendisini sevdiği için aşk, âşık ve mâşuk sûfînin nazarında birleşir ve tek kavram hâline gelir." [88] Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler][89] şeklinde bir ifâdeyle karşılaşılır ki buradan da aym hakîkat yâni sevenin de sevilenin de Allah olduğu, Allah'ın gerçek aşkı başlattığı, bizimkinin buna bir cevap olduğu[90] anlaşılır. Abdurrahmân Câmî de bu duruma dikkat çekerek, insanı ebedî saadete ulaştıracak şeyin ancak aşk olduğunu söyler. Ona göre, varlık âlemindeki bütün oluş ve tezâhürlerde cilveleşen 'aşk sultânı'dır. Seven de sevilen de her mertebede Hakk'ın kendisidir. Mutlak aşk bütün mazharlardan parlamakta, her idrâk ve şuurda belirmekte ve kâinattaki her bir varlıkta Allah'ın birliğinin delilleri müşâhede edilmektedir.[91]

Sûfiler sevgiyi (hubb, mahabbet) genellikle çeşitli kısımlara ayırırlar, çoğu kez de en tepeye aşkı koyup aşkı, sevginin en mükemmel şekli sayarlar.[92] Sevginin dereceleri sırasıyla şöyledir: **Meveddet,** sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması; **hevâ,** sürekli olarak sâlike gözyaşı döktüren sevdâ; **hillet,** sevgilinin sevgisiyle sermest olmak, tam dostluk; **mahabbet**, kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanma sûretiyle sevgiye lâyık olma ve yaklaşma; **şağaf,** kalbi parçalayan ve yakan ateşli sevgi; **hüyâm,** sevdâlıyı çıldırtan sevgi, sevgi çılgınlığı; çılgınca sevme; sevgilinin kulu, kölesi olma; **veleh**, dostun ve yârin güzelliğini seyrederken sevgi şarâbıyla kendinden geçme, sevgi şarâbını kana kana içme.[93]

İbnü'l-Arabî, çok şerefli bir makam olarak nitelediği sevgi makamının dört adının olduğunu söyler.

Bunlardan birincisi **el-hubb**'dur.

"Bunun saflığı kalbe nüfuz eder, saydamlığı ise arazların bozulmasıyla bozulmaz. Sevgiliyle birlikteyken, âşıkın başka bir maksadı, gâyesi yoktur. Sevgilinin irâdesi önünde kendi irâdesini bırakır. "

İkincisi, **el-vedd'**dir.

---

88 Nazif Hoca, " Baklî", DİA, C.4, İstanbul, 1991, s.546.

89 Mâide, 5/54.

90 Victoria R. Holbrook, Aşkın Okunmaz Kıyıları, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.253.

91 Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", DİA, C.7, İstanbul, 1993, s.96; Ayrıca bkz. Sadreddin Konevî, Vahdet-i Vücûd ve Esasları en-Nusûs fî tahkîki tavri'l-mahsûs, Ekrem Demirli (çev.),İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, s.105 dipot no.121; Safer Baba, Istılâhât-ı Sofiye fî Vatan-ı Asliye Tasavvuf Terimleri, İstanbul: Keten Yayınları, 1998, s. 18.

92 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.48-49.

93 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.49; Sevginin mertebeleri hakkında farklı görüşler için ayrıca bkz. Erzurumlu İbrâhim Hakkı Hazretleri, Mârifetnâme, M. Fuad Başar (sad.), İstanbul: Âlem Tic. Ve Yay.Ltd.Şti.,

2006, s.462-463; Cebecioğlu, s.65, 405.

"Allah'ın 'Vedûd' ismi bundan türer. El-vedd Allah'ın sıfatlarındandır ve bu sıfat O'nda sabittir. Yeryüzündeki sübûtundan dolayı el-vedd diye adlandırılmıştır. "

Üçüncüsü, el-ışk'dır.

"Aşk, sevgide ifrattır, aşırılıktır. Kur'ân'da bu aşırı sevgi kinayeli olarak çokça geçmektedir: 'İnsanlardan kimi, Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi severler onları. İnananlar ise, Allah'ı çok, hem de pek çok severler. ' (Bakara, 2/165). 'Vezirin karısı uşağının nefsinden murâdını almak istedi, çünkü Yûsuf'un aşkı onun yüreğini kor gibi yakmıştı. ' (Yûsuf, 12/30) yâni Yûsuf için gönlünde beslediği sevgi kalbinin zarı olmuştu. Bu zar öylesine ince bir deridir ki kalbin üzerini tamamen kaplar. Bu zar, kalbi dıştan bütünüyle saran çok ince bir örtüdür. "

Dördüncüsü, el-hevâ'dır.

"Hevâ, irâdenin sevgilide açığa çıkarılmasıdır, yâni kalbe doğan ilk durumdan i'tibâren irâdenin tamamıyla sevgilinin irâdesine bağlanmasıdır. Hevâ'nın doğmasına sebep, bazen bir bakıştır, bazen bir haberdir, bazen bir ihsândır. Aslında sebepleri çoktur. Anlamı ise, kudsî hadîslerde ve hadîs-i şeriflerde geçmektedir." İbnü'l-Arabî ayrıca **".Allah, nâfile olarak yapılan hayırları ve ibâdetleri çokça yapan ve böylece dinde Resûlüne ittibâ eden kulunu çok sever. İşte bu makam bizde 'hevâ ' diye adlandırılır. "** demiştir.

Aşk; bütün yaratılmışlar içinde yalnız insanın erebileceği son tekâmül basamağıdır. Yüksek hâller ve makamlar aşk merhaleleri aşıldıkça daha net zuhûra başlarlar. Büyük bir varlık mukabilinde elde edilen, en değerli kıymet aşktır.[94] Allah'ı 788 bilmek, tanımak da ancak aşk ile olur. **Sevginin nedenleri sarıyor beni özüyle Varlık ve yokluk gibi iki zıt elbiseyle Allah'ın varlığı bile sevgiyle bilinir**

O'na benzer değiliz ama, bizde de O 'nda da O görülür Aşk, güzelliği kadar insanı belâlara da gark eden bir mâcerâdır:

Men bilmez idüm belâ imiş aşk
Bir derdlü mâcerâ imiş aşk

"Ben bilmiyordum; meğer aşk bir belâ ve dertli bir mâcerâ imiş."

Cevheri derd olan bir cisimdir aşk:

Aşk derdi ey mûalic kâbil-i derman değül

Cevherinden eylemek cismi cüdâ âsân değül

"Ey tabip!..Aşk derdi dermân kabul eder değil; cismi, cevherinden ayırmak kolay değil."

"Ey derde dermân isteyen yetmez mi derd dermân sana"[95], "**Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş"**[96] mısrâlarında da ifâde edildiği gibi aşka düşenin dermânı yine dert olmakta, bu yüzden âşık belâlara tâlip olmaktadır:

Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ meni

---

94 *M. Nusret Tura, Aşk Yolu Râh-ı Aşk (III), Mahmut Erol Kılıç (hzl.), İstanbul: İnsan Yayınları, 2006, s.252.*

95 *Pir Muhammed Nur Arabi Hazretleri, Mısrî Niyazî Dîvânı ve Şerhi, Ankara, 1974, s.32.*

96 *Pir Muhammed Nur Arabi Hazretleri, s.132.*

Bir dem belâ-yı aşkdan etme cüdâ meni

Az eyleme inâyetüni ehl-i derdden

Ya ‘ni ki çoh belâlara kıl mübtelâ meni

“Yâ Rab, aşk belâsı ile kıl âşinâ beni; bir ân bile aşk belâsından ayrı bırakma beni! Dert sahiplerine yardımını az eyleme; yâni, çok belâlara kıl müptelâ beni!”

Fuzûlî, Farsça bir gazelinde bu duâsının kabul olduğunu söyler: **“Binlerce şükr olsun ki Allah’ın ezelî lütfu, Fuzulî’yi aşk eleminin lezzetinden bîhaber bırakmadı. ”**192

Mevlevîlerin kullandığı **“Allah derdini artırsın”,** deyiminde de aynı niyâz söz konusudur. Nitekim en büyük dert, dertsiz olmaktır. Dertten kasıt ezelî, ilâhî bir aşktır.[97] Ve bu aşk her derde dermândır:

Derd yohdur kimsede yohsa tabîb-i feyz-i aşk

Kimde gördi derd kim ol derde dermân etmedi

“Dert yokmuş kimsede; yoksa, aşk feyzi tabibi, kimde dert gördü de, o derde dermân eylemedi?.. ”

“İnsan vücûdu aşk eliyle yok olma derecesine ulaştığı gün fânî vücûdun yerini ebedî vücûd alır. Bu yüzdendir ki kalbi temizleyip nefsânî ayıpları gideren, bütün cismânî ve hattâ rûhânî illetlerin tabîbi “aşk”tır. Sûfîler bu aşka eflâtunî aşk da demişlerdir.”[98]

Abdurrahmân-ı Câmi, “Aşka esir ol ki, hür olasın; onun gamını sinene yerleştir ki, bahtiyar olasın.” der.[99] Niyâzî-i Mısrî de şöyle buyurur:

Gam bugün âşık olan dâim çeke gelmiş dürür

Duymayan dost derdine aşka giriftâr olmasın

Derd uyutmaz râhat etmez gece gündüz âşıkı

Şol ki bülbüller güle karşı nice zâr olmasın[196]

Mutasavvıflara göre belâ, Hakk’ın kulunu denemesi, kendisinde mevcut olan iyi hâllere gerçekte sahip olup olmadığını ona fiilen göstermesi; bu amaçla onu sıkıntıya sokması ve azap çektirmesidir. Kulun Hakk’a yakınlığı da, O’ndan gelen ezâ ve cezâlara samimî bir şekilde katlanması nispetinde olur.[100] Her işte insana rehber olan derd, bir başka ifâdeyle aşk Hakk’a ulaşmada da en etkili yoldur.

Muhammed İkbal aşkı şöyle târif ediyor: **“Aşk makamı minberler değildir, darağacıdır. İbrahimler Nemrudlardan korkmazlar, öd ağacının ayarı ateşte belli olur. ”**[199]

Rüveym b. Ahmed el-Bağdâdî (ö.303/915)’ye göre insanın kendisine isâbet eden belâlardan

---

97 Cebecioğlu, s. 158.

98 Rifaî, s.9.

99 Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmî, Yûsuf ve Züleyhâ : beşinci taht , Ali Nihat Tarlan (çev.), Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin (yay. hzl.), Günay Kut (Türkçe tercümeyi asliyle karşılaştırıp Farsça baskısının (1972) ve yazmasının (Süleymaniye Ayasofya 3898) tıpkıbasımları ile birlikte yay.hzl.), Doğu dilleri ve edebiyâtlarının kaynakları ; 55, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003, s.18/347. beyit.

100 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.71; Ayrıca bkz. Kelâbâzî, s.280.

haz duyması, rızânın göstergesidir.[101] Âşıkın bu hâli de sevgilisinin rızâsına tâlip olmasındandır.

Ger derd ü eğer devâ senündür
Hâkim sensen rızâ senündür "

Derdi de, devâyı da veren sensin. Çünkü, hüküm senin elindedir ve râzılık senindir."

Ger katlüme dûst çekse şemşîr
Yoh mende rızâdan özge tedbîr

"Eğer dostum beni öldürmek için kılıç çekse, buna râzı olmaktan başka bir çârem yoktur."

Böylece anlaşılmaktadır ki derd de devâ da, kahır da lütûf da âşıkın nazarında aynı şeydir. İkisi de mahbûbdan kaynaklanmaktadır. Aradaki kayd ve perdeler aradan kalkınca her ikisinin aynı şey olduğu görülür.[102] Eşrefoğlu Rûmî, bu hâli şöyle dile getirir:

Câna cefa kıl ya vefâ senden o hem hoş hem bu hoş

Ya derdin gönder ya devâ senden o hem hoş hem bu hoş

Hoştur bana senden gelen ya hil'at yahut kefen

Ger taze gül yahut diken senden o hem hoş hem bu hoş

Yahya b. Muaz Razî (r.a.), **"Mahabbetin hakîkatı ve aslı ezâ ve cefâ ile eksilmez, atâ ve ihsan ile de çoğalmaz",** demiştir. Çünkü bu iki şey mahabbette sebeptir. Mahabbet hâsıl olunca cefâ ve vefâ, safâ gibi; vefâ ve safâ da cefâ gibi olur.[103]

Hz. Mevlânâ da aşkın bu çelişkili durumu ile ilgili olarak der ki:

"Ben onun kahrına da lütfuna da candan gönülden âşıkım.
Ne gariptir ki, ben bu iki zıddın ikisinin de âşıkıyım. "

"Gerçek âşık (artık) küllün âşığıdır, zîra kendisi de külle karışmıştır.
O (hem) kendine âşık (ve hem) kendi aşkını isteyip arayıcıdır. "[104]

"Biliyoruz ki bütün bunlar aşkın kanûnu, aşkın îcâbıdır. Aşkın ıstırâbı ne sevgilinin vefâsızlığından ne de cefâsının çokluğundandır. Aşkın ıstırâbı onun tabiî kanûnudur. Çünkü sevenler için sevgilin cefâsı da vefâsı kadar sevgilidir. Biz ise sevgilinin vefâsı kadar cefâsını da sevmekteyiz. Bu ikisi, birbirinin zıddı gibi göründükleri hâlde birbirinin aynıdır. Bu, garip gibi görünen hakîkat yalnız aşkın kanûnunda bütün garipliğinden sıyrılır."

"Gerçek âşık da güle değil külle âşıktır. Burada kül bütün isimleri ve sıfatlarıyle birlikte o büyük varlığı ifâde eder. Külle âşık olan ise, Allah'ın elbette yalnız güzel, iyi ve bağışlayıcı sıfatlarına değil, Cebbâr ve Kahhâr olan tecellîsine de âşık demektir. Kısaca o büyük sevgili, Gafûr veya Rahîm; Kahhâr veya Müntakîm, her ne sûretle tecellî ederse; onu seven gönül bu tecellîleri de sever, onun saadetinden olduğu kadar ıstırâbından da haz duyar. Ve bu duygu

---

101 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, 7. Baskı, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2004, s.180; H.Kâmil Yılmaz, s.178.

102 Necmüddin Kübra, s.68; Ayrıca bkz.Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.204; Deliktaş, s.64.

103 Hucvîrî, s.453.

104 Rifaî, s.216-217/1596, 1600. beyitler.

yüceliğiyle ve bu aşk hâlleriyle o kadar ona yaklaşır ki, kendi de o kül içinde erir. O kül içinde olur. Sonunda duyduğu aşk artık kendi kendisine karşı duyulan bir aşk olur. Bu aşkı duymak, fenâ mertebesine ermektir."

"Gerçek âşık, iyiliği, güzelliği ve nîmeti ne ölçüde severse kahrı ve mihneti de

o ölçüde sever. Bu seviyeye ermiş bir kâmil insan ise bütün ilâhî isimler ve sıfatlar kendisinde toplanmışçasına ikilikten kurtulmuş olur. Böyle kimseler, fenâ derecelerinin ileri mevzîlerine yükselerek Allah'ta bâkî olmanın sırlarına ve bahtiyarlığına ulaşmışlardır." [105]

A. Avni Konuk da, Hz. Mevlânâ'nın yukarıda zikrettiğimiz beyti ile ilgili olarak der ki;

"Kahır ve lütuf, muhakkıkîn nazarında hakîkat-i vâhidenin şuûnâtından başka bir şey olmadığından ikisi de şey-i vâhiddir. Ancak bi-hasebi'l-mezâhir birbirinden ayrı ve yekdiğerinin zıddı görünürler…kahır vech-i Hakk'ın nikabı olan nefse taalluk eder ve onu yırtıp cemâl-i Hakk'ı izhâr eyler. Onların matlûbu da bundan ibârettir. "[106]

Sh: 130-145

Kaynak: Nurgül KARAYAZI, Fuzûlî'nin "Leylâ Ve Mecnûn"unda Tasavvufî Kavram Ve Unsurlar , T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2007, İstanbul

105 Rifaî, s.219-220.

106 Konuk, c.I, s.189.

CEM' VE SIRLARININ BİLİNMESİ

İki Yüz Yirmi İkinci Bölüm

Hakk ile duyduğunda veya baktığında

Duyan, gören, bir ve tek O'dur

Sen ise O'nda değilsin, varlıklar vardır

Nefs, akıl, ruhlar ve beden

Cem'u'l-cem'i alırsan, ona eşlik eder

Sen ise orada efendi ve muhtaç olmayansın

Bunu bilip kendisiyle nitelenirsen

Bütün iş senin için çözülür

Bilmelisin ki, bazı sûfılere göre cem', 'halk (yaratıklar) olmaksızın Hakka işaret eden' kimsenin ifadesidir. Ebu Ali ed-Dekkak şöyle der: 'Cem', senden olumsuzlanandır.' Bazı sûfıler ise şöyle demiştir: 'Cem' Hakkın sana senin vasıtanla gerçek anlamda gösterdiği fiilidir.' Bir gruba göre cem', marifeti görmektir. Bunun delili **'Ancak senden yardım dileriz"** ayetidir. Bazı sûfıler ise şöyle demiştir: 'Cem' yaratıkları Hakk ile kaim olarak var görmektir.' Cem'u'l-cem ise hakkın dışındaki her şeyi görmekten 'fani' olmaktır. Bazılarına göre cem', başkaları Hakk vasıtasıyla görmektir. Cem'u'l-cem' ise bütünüyle kendinden geçmek ve hakikatin egemen olması halinde Allah Teâlâ'nın dışındaki hiçbir şeyi hissetmemektir. Bazı sûfıler şöyle demiştir: 'Cem' Hakkın her şeyi yönlendirdiğini görmek demektir.' Sûfılerin cem' ve fark hakkında söyledikleri dizelerden biri şudur:

Cem' ettim Ve kendimden O'nunla ayrıldım

Vuslatın nihayeti ikilik

Sûfılerin cem' ve cem'u'l-cem' hakkında bize ulaşan bazı sözlerini zikretmiş olduk. Bize göre cem', senin üzerinde bulunan Hakka ait şeyleri toplaman demektir. Bunlar, kendini nitelediğin hakka ait isim ve niteliklerdir. Bunun yanı sıra, Hakkın kendisiyle nefsini nitelediği sana ait isim ve nitelikleri de toplaman ve cem' etmen demektir. Bu durumda **'sen, sen', 'O, O'** olur. Cem'u'l-cem' ise, senin üzerinde O'na ait bulunan ve O'nun üzerinde sana ait bulunan her şeyi (isim ve nitelikleri) bir araya getirerek, hepsini O'na irca etmendir. **'Bütün iş O'na döner"** ve **'Bütün işler Allah Teâlâ'ya döner**." Öyleyse âlemde ancak hakkın isimleri ve nitelikleri vardır. Şu var ki yaratıklar, bu niteliklerin ve isimlerin bir kısmında (sahiplik) iddia etmiş, Hakk da onların bu iddialarını dilemiş, onlara iddia ettikleri şeye göre hitap etmiştir. Bu bağlamda yaratıkların bir kısmı, örfte Hakka özgü olarak bilinen isimleri sahiplenmiş, bir kısmı hem bunları hem de şekilci alimlere göre yaratıklara özgü olabilecek fakat şeriatta geçen nitelikler hakkında iddiada bulunmuştur. Bize gelirsek, biz bu konularda herhangi bir iddiada bulunmadık. **Aksine hepsini Hakta topladık (cem').**

Şu var ki biz, bu niteliklerin mümkünlerin hakikatlerinin istidatlarının Haktaki etkilerinin bir hükmü olduğuna dikkat çektik. Bu, gizli bir sırdır. Bu sırrı, Hakkın varlığın aynı olduğunu ve mümkünlerin hakikatlerinin bulundukları hal üzere -herhangi bir nitelikleri değişmeden- kaldıklarını bilen insan anlayabilir. Bu bağlamda selim akıl sahibi insana onların Cem' sözleri yeterlidir. Çünkü bu söz, çokluğa imkân ve çok varlıkları ayrıma imkân veren bir lafızdır. Bu bağlamda ayrım yönünden cem', ayrımın ta kendisidir. **Fakat ayrım, cem'in aynı değildir.**

Benzerlerin şahıslarının ayrımı ise böyle değildir. Çünkü o, aynı anda hem cem hem ayrımdır (fark). Çünkü tanım ve hakikat, insanlık örneğindeki gibi, benzerleri bir araya getirir. Bu türün şahısları ise ayrımla nitelenirler. Bu bağlamda, her birisi de insan olsa bile, Zeyd Amr değildir. Bütün benzerler ve bir türün bireylerinin hepsi böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **'O'nun benzeri bir şey yoktur.'** Bu ayet farklı şekillerde yorumlanmıştır. Allah Teâlâ bu ayetle ilgili olarak tevil yapan herkesin yorumunu ve bunların arasından en üstününü bilir. Bu yoruma göre varlıkta Hakka benzeyen veya Hakkın misli bir şey yoktur. Çünkü varlık, Hakkın aynıdır ve varlıkta O'ndan başkası yoktur ki O'nun benzeri veya O'ndan farklı olsun. Böyle bir şey düşünülemez.

Şöyle sorabilirsin: **'Peki bu görülen çokluk nedir?'** Şöyle deriz: **'Hakkın varlığında onlar, mümkün istidatların hükümlerinin nispetleridir. Nispetler ise ne hakikat ne de bir şeydir. Onlar, nispetlerin hakikatlerine göre, var olmayan durumlardır (umur-ı ademiyye). Varlıkta O'ndan başka bir şey yok ise, O'nun misli bir şey de yoktur, çünkü (O'ndan başka) herhangi bir şey yoktur!** ima ettiğimiz şeyi anla ve iyice öğren. Çünkü mümkünlerin istidadan, sadece varlık kazanmışlardır. Varlık ise Haktan başka değildir. Çünkü varlığın Hakk olmayan (Hakka) ilave bir şey olması imkânsızdır. Apaçık delil bunu gösterir. Öyleyse varlıkta, varlık ile sadece Hakk zuhur etmiştir. Yani Varlık, Haktır ve birdir. O'nun benzeri olabilecek bir şey yoktur. Çünkü birbirinden farklı veya birbirine benzer iki varlığın olması mümkün değildir. O halde gerçekte cem', daha önce de belirttiğimiz gibi, varlığı O'na tahsis etmendir. Bu durumda varlık O'nun aynı olur. Ortaya çıkan sayı ve ayrımı ise, mümkünlerin ayan'ına tahsis edersin (cem'). Bunlar, onların istidatlarının aynıdır. Bunu öğrenince, cem'in, cem'u'l-cem'in ve çokluğun varlığının anlamını öğrenmiş olursun. İşleri asıllarına katmış, hakikatleri temyiz etmiş olursun. Bu durumda, Hakk her şeye yaratılışını verdiği gibi, sen de her şeye hükmünü verirsin. Cem'i söylediğimiz şekilde anlamazsan, ona dair bir bilgin yok demektir.

Sûfilerin zikrettiğimiz işaretlerine gelirsek, onların bu konuda anlatmak istedikleri bazı hususlar vardır ki, Allah Teâlâ izin verirse onları zikredeceğim. Bununla birlikte onlar, bizim vardığımız görüşü veya içlerinden büyüklerin görüşlerini bilirler. **'Cem, yaratıklar olmaksızın Haktır (veya O'nu müşahede)'** tanımına gelirsek, bu ifade, Hakkın varlığın aynı olduğu hakkında belirttiğimiz görüşün aynıdır. Şu var ki tanım, mümkünlerin hakikatlerine ait istidatların Hakkın varlığındaki etkilerine değinmemiştir. Bu etki sayesinde Hakkın varlığı, onların nitelendiği şeylerle nitelenir (yaratıkların özellikleriyle Hakkın nitelenmesi). EdDekkak'ın cem'i '**senden olumsuzlanan şey'** diye tanımlamasına gelirsek, bu onun makamına (bakmayı) gerektirir: Burada ed-Dekkak, kendisinde iddianın gerçekleştiği fakat O'na ait olan şeyi olumsuzlamayı kast etmiş olabilir. Örnek olarak güzel isimlerle ahlaklanmayı veya fiillerin sana nispetini verebiliriz. Bunlar, O'na aittir. Bu, Dekkak'ın sözünün değil, halinin verisidir. Çünkü bir başkası bu sözü söylemiş olsaydı, belki de onu **'senden olumsuzladığı şey varlıktır'** anlamında söylemiş olabilirdi. Çünkü varlığın aynı olduğu için, senden olumsuzlayan O'dur. Diğer iki kişinin sözüne gelirsek, (birine göre), cem' Hakkın senin vasıtanla olan fiilini gerçekte sana göstermesidir. Burada senin Hakkın fiillerinin aktığı bir yer olduğunu kast etmektedir. Gerçek ise bunun tersidir. Aksine mümkünlerin hakikatlerinin kendisindeki hükümleriyle nitelenmiş olan Hakkın kendisidir. Şu var ki tanım, **'seninle olan fiili'** derken fiil seninle ortaya çıkmıştır demek isteyip etkinin kimde ortaya çıktığına değinmemiş olabilir. Bunu kast etmiş olabilir. Bu bizim vardığımız ve hakikatlerin verisi olan görüştür. Bu görüşün sahibinin kim olduğunu bilseydik, makamını ve

halini bildiğimiz ed-Dekkak hakkında haline göre hüküm verdiğimiz gibi, onun hakkında da haline göre hüküm verirdik.

Başka bir tanımda ise **'Cem marifeti müşahede etmektir'** denilmişti. Bilmelisin ki, Allah Teâlâ'yı bilmek, kulun fiiliyle doğru ve geçerli bir bağı olduğunu kabul eder. Bu bağı Hakk ortaya koymuştur ve bu nedenle de kulunu amelleri nedeniyle yükümlü tutmuştur. Hakkın da amelle ilgisi vardır. Bunu da Hakk kendisi adına ortaya koymuş ve kuluna amelinde **"Senden yardım isteriz"** demeyi farz kılmıştır. Hz. Kelimullah Musa -ki Allah Teâlâ'yı en iyi bilenler peygamberlerdir-kavmine şöyle demişti: **'Allah Teâlâ ile yardım dileyin, sabırlı olun."** Bize göre, Allah Teâlâ'nın niteliği hakkındaki ifadelerinde güvenilirlik ve nispet bakımından Allah Teâlâ'nın söylediği ile peygamberlerinin söylediği arasında bir fark yoktur. Allah Teâlâ ise şöyle buyurmuştur: **'Namazı kendim ile kulum arasında ikiye böldüm.'** Sonra kulun söylediği ile Allah Teâlâ'nın söylediğini ayırmış, sonra kulun sözünü kula doğru bir bağla nispet etmiştir. Söz bir ameldir. Burada söz, o amelde Allah Teâlâ'dan yardım dilemedir. Böylelikle amelde ortaklık geçerli olmuştur. Böylelikle amelde Allah Teâlâ ile insanı bir araya getirmiş oldun (cem') ki, cem'in anlamı da budur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kul bir mazhardır. Zuhur eden ise Haktır. Hakk da kulun niteliğinin aynıdır. Amel ise nitelikle ortaya çıkmıştır ve gözüken amel sahibidir. Öyleyse amel bilhassa Allah Teâlâ'ya aittir.

Şöyle dedik: bunu ortaya koyunca şunu da ortaya koymuş olduk: Kulun aynının özel bir istidadı vardır. Bu istidat, (kendisinde) zuhur edende etkindir ve o zuhur edende -ki Haktır- suretlerin değişmesine yol açan da bu durumdur. Söz konusu istidat, Hakka **'Ancak senden yardım dileriz"** dedirten şeydir. Burada namaz kılanın ayn'ıyla (hakikati) zuhur eden Hakk, belli bir ismin hükmüne hitap ederek, amelini yapmak üzere yardım etmesini istemektedir. Çünkü mümkünün ayn'ının (-ı sâbitesi) istidadı acizlik ve zayıflık verdiği için, bunun hükmü kendisinde zuhur edende ortaya çıkmıştır. Öyleyse zuhur edenin sözü, mümkünün dilinin ta kendisidir. Daha doğru bir ifadeyle mümkünün sözü zuhur edenin diliyle söylenmiştir. Nitekim Hakk kulunun diliyle **'Allah Teâlâ kendisini öveni duydu'** demiştir. Böylelikle marifet, ameli yapanına tahsisi (cem') gerektirmiştir. Bunun nedeni amelde ortaya çıkan bir takım iddialardır. Bu iddialarla akılcıların bir kısmı amelleri sadece kullara izafe ederken bir kısmı onları sadece Allah Teâlâ'ya izafe etmiştir. Doğru ise iki grubun, yani iki görüşün arasındadır. Buna göre kulun belirttiğimiz anlamda amelle bir ilgisi olduğu gibi aynı zamanda Hakkın da belirttiğimiz anlamda amelle bir ilişkisi vardır. Kulun amelle ilgisi, mümkünün hakikatinin istidadının kendiside zuhur edene etkisi iken Hakkın amelle ilgisi, söz konusu etkiyi kabul etmesidir. Çünkü kul zuhur edendeki etkisinin diliyle şöyle der: **'Sana ibadet eder, senden yardım dileriz-'** Bu, bizim vardığımız görüştür.

Cem' hakkında görüş belirten kişi, onun mârifetin müşahedesi olduğunu söylerse ve marifeti müşahede etmeyi tanımlarsa, bizimle aynı görüştedir. Çünkü biz, marifeti müşahedenin anlamı hakkında konuştuk, onu dile getirenin makamı hakkında konuşmadık. Bu lafzın -biz açıklarken dile getirdiğimizin-daha aşağısında yorumları vardır. Biz ise onu en yetkin ve kamil tarzda açıkladık. Bizim açıkladığımız, gerçeğin kendiliğinde bulunduğu durumdur. Bu yönlerin bir kısmı nedeniyle, bu görüşü söyleyenlere bu kitabın özetinde itiraz ettik. Sûfîlerin bölümün başında aktardığımız ve zikrettiğimiz bütün görüşleri, cem' hakkında söylediğimiz ve ortaya koyduğumuz görüşlere dayanır. **'Allah Teâlâ doğruyu söyler ve doğru yola ulaştırır.,**

TEFRİKA (AYRILIK) HALİNİN BİLİNMESİ

İki Yüz Yirmi Üçüncü Bölüm

Cem haline gelirsen, ayrımı kabul etmişsindir

Kur'an (cem') ve furkanı (ayrım) anladığın gibi

Hakikat bir, hüküm değişik

Söylediğime delil getirdim ben

Cem' ve fark daima eksik iki hal

Vazgeç sen, insan isen tek ol

Cebrail'in ve arkadaşının yolunu tut

Senin için Müslümanlığı ve imanı tanımladıklarında

Sonra o ikisinden sonra sahih olan geldi

Senin için ihsanı, bir daha ihsanı tanımladılar

Bunlar dörttür, yok bir beşincisi

Hakk Celle'den yardım alandan başkası

Bilmelisin ki, sûfilerin bir kısmına göre tefrika, **'Hakk olmaksızın halka işaret etmek'** demektir. Ebu Ali Dekkak'a göre ise **'Fark sana nispet edilen şeydir.'** Bazı sûfılere göre ise **'Fark, edebin gereği, Hakkın sana gösterdiği fiillerindir.'** Bazılarına göre fark, kulluğu görmek, bir görüşe göre yaratıkları var saymak, bir görüşe göre **'başkalarını Allah Teâlâ adına görmektir.'** Bir görüşe göre ise yaratıkların halden Hakk girmesini müşahede etmektir. Tefrikanın ilahi ilimdeki dayanağı, **'Sizin için boşaltacağız'** ayetinde belirtilir. Bu, miktarı Allah Teâlâ'nın bilgisinde takdir edilmiş olan ve her bir şahıs adına dünya hayatındaki hayat zamanı olan (ömür) sürenin dolmasıdır.

Bilmelisin ki, bütün eşyanın aslı tefrikadır (ayrım). Tefrika önce ilahi isimlerde ortaya çıkmıştır. Böylelikle ilahi isimler, anlamlarının farklılaşmasıyla farklılaşmıştır. Öyle ki, insan hepsinin tek hakikate delalet etmeleri bakımından isimlere baksa bile, onların arasında anlamlan arasında belli bir fark vardır. Bu anlam bilinir ve onun nedeniyle birisi şöyle, öteki böyle diye isimlendirilir. Özellikle de, isimler övgü ve metih yoluyla nitelikler anlamında kullanıldığında, tefrika daha bellidir. Allah Teâlâ tefrika ile bize tanınmış ve şöyle buyurmuştur: **'O'nun benzeri bir şey yoktur.'** Başka bir ayette ise **'Yaratan gibi midir, yaratamayan?'** buyurmuştur. Böylece Allah Teâlâ, yaratan ile yaratamayanı ayırt etmiştir. Eşya arasında sınırları ve tanımları, ayrım ve tefrika ortaya çıkartmıştır. Makamlar ve haller tefrika vasıtasıyla orta çıkmış, yaratıkların mertebeleri çoğalmış, onlarla birbirlerinden ayrışmışlardır. Bu bağlamda (söz gelişi) Allah Teâlâ'nın seksen kulu vardır, onları imanın hakikatlerine ulaştırmıştır; yüz kulu vardır, onları ilahi isimlerin ve niteliklerin hakikatlerine ulaştırmıştır. Allah Teâlâ'nın altı bin ve daha fazla kulu vardır, onları Muhammedi nebiliğin hakikatlerine ulaştırmıştır. Allah Teâlâ'nın üç bin kulu vardır, onları ilahi ahlak hakikatlerine ulaştırmıştır. Böylece Allah Teâlâ, kullarını mertebelerle farklılaştırmıştır.

Cem' farkın aynıdır, çünkü o, çokluğun varlığına delildir. Cem' diye isimlendirilmesinin sebebi ise ayrımı toplayan tek hakikattir.

Bu bağlamda tefrikayı **'Hakk olmaksızın halka işaret etmek'** diye tanımlayanın müşahede ettiği şey, tanımların verisidir. Tanımlar ise ancak yaratıklarda ortaya çıkabilir. Çünkü Hakk, âlemlerden müstağni olduğu için, bilinmezdir Başka bir ifadeyle Hakk herhangi bir alametin kendisini göstermesinden münezzehtir. Öyleyse O, tanımsız bilinen, tanım ile bilinmeyendir. Tanımlar, eşya arasında farklılığı ve tefrikayı ortaya çıkartmıştır. Zevk ehli olan her insan, haber verişinde, müşahede ve zevkinin sınırını aşmaz. Çünkü onlar, doğru sözlülerdir. Onlar, aktararak değil, gördüklerini bildirirler.

Ed-Dekkak ise **'fark sana nispet edilen şey'** demişti, bunu belirtmiştik. Çünkü nispet edilen şey, tanımlardır. Çünkü Hakka bir tanım nispet edilmez.

Kula nispet edilen her şey ise sonuçta yokluğa ve silinmeye gider. Hakka nispet edilen şeyler ise beka ve varlığa gider. Öyleyse sen de yaratıklara değil de hakka nispet edilen kimselerden ol!

Bu durum **'O'nun nezdinde olan bakidir"** ayetinde belirtilir. Hakk bize nispet edilen şeyleri ise tükenme ve yok olmayla nitelemiştir. Ayette geçen 'şey (ma)' ise her şeyi gösteren bir sözdür. Nitekim Sibeveyh böyle demiştir. **'Allah Teâlâ'nın katında olan şey ise bakidir"** Öyleyse bizden Allah Teâlâ katında olan şey adına beka geçerliyken yaratıkların katında olan ise tükenicidir. Bakınız! Allah Teâlâ'dan başkasına ait kölelerden ölüm geldiğinde kölelik kalkar. Başında bir efendisi varsa, yok olur. Öyleyse yaratılmışa nispet edilen her şey, ölümle veya tanıklıkla yok olur. Yok olan her şey ise bulunduğu kimsenin yanından ayrılmıştır. Böyle bir şey ise Hakta bulunmaz, çünkü hiç bir şey O'ndan ayrılmaz. O bizimle beraberdir ve işler O'na döner. İşte bu Dekkak'ın **'Fark sana nispet edilen şeydir'** sözünün anlamıdır.

Başka bir tanımda ise 'Fark, edebin gereği olarak, Hakkın sana gösterdiği fiillerindir' demişti. Burada tanım, gerçekte Allah Teâlâ'dan olsalar bile, saygı gereği Allah Teâlâ'ya nispet edilmeyen fiillere işaret eder, yoksa hem saygı gereği ve hem de gerçekte Allah Teâlâ'ya nispet edilebilen fiillere işaret edilmez**. Kulların fiillerinin var olma anlarının dışında kulda bir kalıcılıkları yoktur. Var olma anlarından sonraki ikinci anda bu fiiller ortadan kalkar.** İşte bu Dekkak'ın söylediğinin aynıdır. Böylece iki sûfı, aynı anlamda buluşmuştur. Şu var ki bu şûfi, **'edebin gereği'** diyerek bazı fiilleri sınırlamıştır. Bu fiillerin hakikatlerini Allah Teâlâ'ya izafe ettiğinde ise beka ve kalıcılık özelliğiyle nitelenirler. Bu kalıcılık onların hakikatlerinden kaynaklanmaz, aksine Allah Teâlâ tarafından görülmelerinden kaynaklanır. **'Allah Teâlâ'nın katında olan şey bakidir.'** Aynı şekilde, kendisini gördüğün sürece fiil de senin katında kalıcıdır. Kendisini görmediğinde ise onun varlığı senin müşahedenden kaybolur. Bu nedenle **'Hakkın sana gösterdiği fiiller'** demiş, sana gösterilene değinmemiştir. Aynı zamanda bu tanım, sana nispet edilmelerine rağmen, övülen fiillerine de değinmemiş, '**edebin gereği'** demekle yetinmiştir.

Başka bir tanıma göre **'Fark, kulluğu görmektir.'** Çünkü bu, kulun kendisiyle bilfiil var olan bir niteliğe mensubiyeti demektir. Bu nitelik ise ancak Allah Teâlâ'ya nispet edilebilir. Kulluk, kula ait bir niteliktir. Kim kulluğunu görürse, gördüğü kimseye ait olur. Bu nedenle Allah Teâlâ'nın kulları, kulluğa değil, (zorunlu kulluk anlamındaki) ubudete nispet edilmiştir. Öyleyse onlar, herhangi bir nispet olmaksızın, Allah Teâlâ'nın kullarıdır. Kulluğa nispet edildiklerinde ise durum farklıdır. Çünkü Hakk, kulluk nispetini kabul etmez. Çünkü Hakk

kulun aynı değil, kulun niteliğinin aynıdır. Öyleyse her kim kulluğu müşahede eder de Allah Teâlâ'nın kulu olduğunu görmezse, niteliğe nispet edilen ile Allah Teâlâ'ya izafe edileni ayırt etmiş demektir. Dilciler şöyle der: **'İnsan hususiyet ile husus, ubudiyet ile ubudet arasında bulunur. Ubudiyet kendisine nispet edilen bir şey iken ubudetin nispeti ise (kendisine değil) efendiyedir.'**

Başka bir tanımda ise şöyle denilir: **'Fark halkı (yaratıklar) ispattır.'** Bu da, daha önce zikredildiği gibi, sûfilerin **'Hakk olmaksızın, halka işaret"** dedikleri tanım gibidir. Ancak yine de aralarında bir fark vardır. Çünkü burada tanım 'halkı ispat' demiş, 'halkın (yaratılmışlar) varlığı' dememiştir. Çünkü yaratılmışların varlığı Hakkın varlığının aynıdır. Halk ise kendi hakikati bakımından sabittir ve sabitliği de ezelî olarak kendisindendir. Onun varlıkla nitelenmesi, ortaya çıkmış geçici bir durumdur.

Böylece bu sözden anlaşılan anlamları açıklamış olduk**. 'Halkı ispat",** ezelde Allah Teâlâ ile yaratılmışlar (halk) arasında bir ayrım gerçekleşti demektir. Bu yönüyle Hakk ayan-ı sâbite'nin aynı değildir. Varlık ile nitelendiklerinde ise durum farklıdır. Binaenaleyh Allah Teâlâ, varlık ile nitelenenin aynıdır, yoksa o değildir! Bu nedenle bu tanımı yapan sûfi 'halkı ispat' demiştir.

Başka bir tanıma göre **'Fark, başkalarını Allah Teâlâ için görmektir.'** Burada Allah Teâlâ'dan dolayı görmeyi kast eder. Buradaki 'için' sebeplilik bildiren edattır. Böylece insan, Hakkın varlığında ayan-ı sâbite'nin hükümlerini -ki Hakk ise ancak onların hükümleriyle zuhur eder- müşahede eder. Bu nedenle tanımlar ortaya çıkmış, hakikatlerin mertebeleri Hakkın varlığında ortaya çıkmış ve melekler, felekler, unsurlar, türeyenler, cinsler, türler, şahıslar denilmiştir. Varlığın kendisi ise tek, hükümler farklıdır. Hükümlerin farklılığı ise, varlıkta değil sübutta (birbirinden) başka olan ayan-ı sâbite'nin farklılığından kaynaklanır.

Başka bir tanıma göre **'fark, onların hallerinde türden türe girmesini müşahede etmektir.'** Burada onların hükümlerinin Hakkın varlığında zuhurunu kast etmektedir. Çünkü bu hükümler türlü türlüdür. Hakk ise değişmeyi kabul etmez. Buradan değişmenin ayan-ı (sâbite'nin) bir hükmü olduğu anlaşılır. Bu kula gözüken şey ise türden türe girmektir. Öyleyse ona görünen, a'yan'dır (ayan-ı sâbite). Böylece onlar ile varlık arasında fark görmüştür. Tefrika hakkında şöyle denilir:

Topladım, kendimden ayrıldım

O'nunla Vuslatın sonu, ikiliktir ancak

Burada sûfi, bir'in sayı basamaklarında gözükmesini kasteder. Bir'in basamaklarda gözükmesiyle iki, üç, dört ve sonsuza değin bütün sayılar ortaya çıkar. Bu, bir şeyin zuhur edenin aynı -fakat o olduğunu bilmezden-olmasını anlatabilecek en nihai örnektir. Söz gelişi rüyamda Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin muhaddis Ebu Muhammed İbn Hazm ile kucaklaştığını görmüştüm. Biri diğerinde kaybolmuş, artık sadece birini görüyordum, o da Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem idi. Bu, vuslatın nihayetidir ve **'ittihat (bir olma)'** denilen şey budur. Başka bir ifadeyle varlıkta iki varlığın ilave değil-birbirinin aynı olmasıdır. Nitekim insan olmada Zeyd Amr'ın aynı, hatta bütün insan türleri onun kendisidir. Başka bir ifadeyle insanlık yönünden biri diğerinin aynı iken şahsiyet yönünden aynı değildir. Öyleyse bir'in sayı basamaklarından ikide kendisiyle bir olması, İkinin ortaya çıkmasıdır. Burada birden başkası

yoktur. Sonsuza varana dek, bütün sayılar böyle devam eder. Öyleyse ince düşünce sahibi isen, tefrika hakkında yaptığım açıklamayı iyice öğren!

‘Allah Teâlâ doğruyu söyler ve doğru yola ulaştırır.’

Futuhat-ı Mekkiye, Onsekizinci Sifr; Türkçesi: c. IX, sh: 294-303

Kaynaklar:

Muhyiddin İbn Arabî, Futûhât-ı Mekkiyye

Futûhât-ı Mekkiyye Tercümesi, hzl: Ekrem Demirli, 2011,İstanbul

XII. ASRIN SON YARISI İLE XIII. ASRIN İLK YARISINDA ANADOLU

Seyyid Burhâneddîn'in yaşadığı XII.asrın son yarısı ile XIII.asrın ilk yarısında Anadolu halkı henüz haçlı ordularının zulüm, yağma ve katliâm etkilerinden kurtulmadan, doğudan daha büyük tehlike olan Moğol tehlikesi başgösterdi. Eflâkî'nin Menâkıbı'nda anlatıldığına göre Bahâeddîn Veled, Belh'ten ayrılmadan önce, Seyyid Burhâneddîn Belh'ten ayrılıp, Tirmiz'e gitmiş ve orada inzivâya çekilmiştir. Arkasından da Hocası Bahâeddîn Veled, Belh'ten göç etmiş, **O'nun Belh'ten göç etmesi hususunda çeşitli görüşler varsa da, asıl sebep Moğol tehlikesinin yaklaşmış olmasıdır.**

Doğuda Horasan bölgesinde Moğollar büyük tahripler ve katliâmlar yapmışlardı. Cengiz Han Belh üzerine yürüdüğü vakit, Belh'liler büyük bir direnme göstermiş, bu durum Cengiz Han'ın gücüne gitmiş, tekrar Belh üzerine hücum ederek onları mağlup edip, büyük küçük herkesi öldürmüş, hâmile kadınların karınlarını yarıp, hayvanlarını öldürüp, Belh'i yerle bir etmişti. Yine Moğol ordusu Belh'te bulunan birçok mescidi ateşlemiş, bunun sonucu, bu mescidlerde bulunan dört bin Kur'ân metni yanmış, elli bine yakın bilgin, öğrenci ve hâfızı öldürmüşler, iki yüz bin inşam da katledip yere gömmüşlerdi.

Bahâ Veled, seyahati esnasında henüz Bağdat'tan ayrılmadan Önce, Cengiz'in Belli ve Horasan bölgelerinde şehir ve köyleri yağmalayıp, insanlarım öldürüp, birçok esir aldığı haberi O'na ulaşmıştı.

İşte yukarıda belirttiğimiz hususlar, doğuda, Moğol zulmünün ne derece şiddetli olduğunu göstermektedir.

Seyyid Burhâneddîn, Babası Bahâeddîn Veled'in ölümünden (H.628 /M.1231) bir yıl sonra Konya'ya geldiğine göre, Seyyid'in Anadolu hayâtı, Sultan I.Alâeddîn Keykubâd, (M. 1220-123^7) ile oğlu II. Gıyâsieddîn Keyhüsrev'in (M. 1237-1246) saltanâtlan zamanını kapsamaktadır.

- I. İzzeddîn Keykâvus ölümünden önce Haleb'e sefere çıkmıştı; fakat Melik Efdal'ın hiyâneti üzerine Elbistan'a dönmeye mecbur kaldı. Sultan hiyânete uğradığı düşüncesiyle, devlete birçok; hizmet etmiş değerli emirleri öldürttü. Bu yüzden aşın vicdan azâbı duyması ve Eyyubilere karşı fazla hiddet ve öfkesinden dolayı vereme tutularak, vefât (M. 1220) etti .

I.İzzeddîn Keykâvus'un vefâtı üzerine kardeşi I.Alâeddîn Keykubâd hapisten çıkarak, sultan olması ile Anadolu Selçuklu Devleti en büyük yükselme devrini yaşamıştı.

Halîfe Nâsır li-Dînillah, Keykubâd'a saltanat menşûru, şâir hâkimiyet âlâmetleri ile meşhur süfî Şihâbeddîn Ömer Suhreverdî'yi? Konya'ya gönderdi (M. 1234). Suhreverdî'nin Seyyid Burhâneddîn'i ziyâreti bu seyahat esnâsında vuku' bulmuştur.

Alâeddîn Keykubâd sultan olunca, tehlikenin büyüklüğünü anlayıp, Moğol istilâsına karşı ülkeyi içten ye dıştan düzenleyip, tedbirler almaya başladı. Zira Moğollar Hârizmşahlar imparatorluğunu kısa sürede çökertmiş, süratle batıya doğru ilerlemekteydiler.

Keykubâd gelecekte bir istilâ tehlikesine karşı siyâsî ve askerî tedbirler alıp, hudud kalelerini tahkim ederken, memleketin ortasında bulunan Sivas, Kayseri ve Konya gibi büyük şehirlerin de surlarını ve kalelerini yeniden inşâ ettiriyordu. Eflâkî'nin ahlattığına göre, Alâeddîn Keykübâd, Konya'da yaptırdığı sur ve kaleleri Mevlânâ'nın babası Sultanu'l Ulemâ'yı, gezdirdiği vakit, Bahaeddîn Veled," **Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve kuvvetli**

bir kale yaptıaFakat mazlûmların duâ oklanna karşı ne yapabilirsin? Şen adâlet ve ihsan kalesi yapmağa çalış," der.

Görülüyor ki O,maddî tedbirleri takdir etmekle beraber Sultan'dan adâlet göstermesini, halka iyilikte bulunmasını istemiştir.

Antalya yakınında: bulunan askerî ve ticârî önemi büyük olan Kölonores kalesi fethedilip (M. 1223), şehir ve kalesi yeniden inşâ edildikten sonra, Sultanın adına izâfeten, Alâiye (Alanya) ismi verilmiştir' Bu şehir Keykubâd ve halefleri için kışlık konaklama merkezi olmuştu.

Kastamonu uç beyi Hüsâmeddîn Çoban, Kırım'daki ticâret limanı Sugdaki alıp, birçok Rus ve Kıpçak beylerini Selçuklu Devletine katılmaya mecbur etti. Güneyde Anamur ve Silifke'ye kadar bütün kaleler fethedilip, bu bölgelere Türkmenler yerleştirildi.

Moğollarla uğraşan Celâleddîn Harezmşah'la, Hrıstiyanlarla savaşan Keykubâdın araları önceleri iyi idi. Celâleddîn, Keykubâd'a yazdığı mektubunda: **"Ayni dine ve millete mensubuz ve cihâd yolunda beraberiz"** diyor. Keykubâd'da cevâbî mektubunda: **"Tatarlara karşı müslümanları sevindirdiğini"** belirtiyordu. Fakat Celâleddîn'in, Eyyûbîlerin elindeki Ahlat şehrini alıp, halkını katliâm yapması ile Alâeddînle araları açıldı.

Harezmşah, cesur ve askerî alanda büyük kumandanlardan biri sayılmasına rağmen siyâsî hatâlarından dolayı ve Erzurum emiri, Cihânşahin tahriklerine uyarak, Keykubâd'a karşı cephe aldı. Neticede aralamada vuku' bulan savaşta, Erzincan yakınında Yassı Çemende Celâleddîn mağlup (M. 1.230) oldu. **Mağlup olan Celâleddîn, Harput tarafına kaçınca, bir kürt tarafından 1231 de öldürüldü.** Celâleddîn'in ölümünden sonra Selçuklu Devleti, Malatya havalisine kadar yağma yapan, Moğollarla komşu olmuştu. Eflâkî, Menâkıbı'nda, Celâleddîn'in Mevlânâ hânedânına ve halka karşı zulüm ettiğinden bu olay başına geldiğim belirtip,' şu beyiti kaydeder

"Zâlim öldürüldü,dünya insanları hayata kavuştu.

Herbiri yeniden Allah'ın kulu oldu "

Keykubâd, Moğol elçileriyle-temas ederken, gelecekteki Moğol tehlikesine karşı da. tedbirler ve hazırlıklar yapıyordu. Emîr Kemaleddîn Kâmyâr da Van'dan Tiflis'e kadar beldeleri fethediyor, müstahkem mevkilere asker yığıp ve nüfusu seyrekleşen bölgelere de Türk halkı yerleştiriyordu.

Mısır Eyyûbî hükümdan Melik Kâmil'in Mardin'e kadar gelip, bu bölgeleri tahrip edip, ahalisini katletmesi üzerine, Alâeddîn Keykubâd, ordusunu Kayseri yakınında Meşhed ovasında toplayıp, geleceğe âit önemli kararlar aldı. Oğlu İzzeddîn Kılıçasları'm velîahdlık merâsimi icrâ edildi. Merâsime katılan yabancı devlet; elçileriyle, Musul'a kadar ilerlemiş Moğol tehlikesine karşı müşterek hareket etmek üzere karara varıldı. Fakat Keykubâd, elçilere verdiği ziyâfette zehirlenerek öldürüldü (M.1237) ve bu ittifak da gerçekleşemedi.

Alâeddîn, düşmanlarına karşı şiddetli davranmış, fakat adâletten de ayrılmamıştır. Bu yüzden haşmet ve kudreti halk arasına yayılmış, kendisine de itâat edilmiştir. Alâeddîn'in ölümünden sonra Selçuklu Devletinin haşmeti sönmüş, ilerleme devri duraklamaya 'yüz tutmuştur.

Keykubâd'in vefâtı üzere velîahd İzzeddîn Kılıçaslan'ın yerine beylerin ve emirlerin müdâhale etmesi ile Erzincan Meliki II. Gıyâseddîn Keyhüsrev tahta (M.1237-1246) çıktı. Alâeddîn; Keykubâd, büyük oğlu Keyhüsrev'in kifâyetsizliğini bildiğinden, İzzeddîn'i velîahd tayin

etmişti. Keyhüsrev kendisini meşrû Vârisi olmadığını bildiğinden, herşeyden korkuyor Ve öldürülmesinden endişe ediyordu. **Bu liyâkatsiz Sultan muhteris Sa'deddîn Köpek'in tesiri altında kaldı.** O'nun telkinleri ile Harezm beyi Kayır Hanı öldürttü .Kayır Han'ın ölümü üzerine Hârizm beyleri ve askerleri, Selçuklu Devletine hizmeti bırakarak, Kayseri'den ayrıldılar. Yollan üzerindeki köy ve kasabaları yağma ve tahrip ederek, Malatya'ya doğru çekildiler. İsyan eden Harezmli kuvvetleri uzun zaman devletin başına gâileler açıp , Suriye hududlarında asâyişsizlik unsuru hâline geldiler.

Bu arada Selçuklu ülkesini baştanbaşa sarsan Babâî harekâtı (M.1240) patlak verdi . Babâî harekâtı Selçuklu Devletinin güç birliğini sarstığı gibi, Moğolların da Anadolu'da baskı ve zulümlerini arttırmalarına sebep oldu. Baba İshak'ın az bir güçle Selçuklulara karşı ayaklanması, Moğolların cesâretini artırıp, Anadolu'ya istilâ girişimlerini sağladı . Moğol, kumandanı Baycu Noyan Erzurum'u işgal (M, 1242) edip, şehri yakıp yıkarak, halkını katletti. Ertesi yıl yine Baycu, bir ordu ile Anadolu içlerine girerek, büyük bir Selçuklu ordusunu Sultan II.Gıyâseddîn Keyhüsrev'in korkaklığı ve tedbirsizliği yüzünden Kösedağı mevkiinde yenilgiye (M. 1243) uğrattı .**Bu yenilgi Anadolu Selçuklu Devletini esârete düşürüp, yıkılmasına sebep oldu.**

Kösedağ yenilgisinden sonra Moğollar, Sivas'ı yağmalayarak, yürüyüşlerine devam edip, Kayseri'yi muhâsaraya aldılar, Hajik oğlu Husâm adlı Ermeni dönmesinin ihâneti ile Kayseri'yi işgal edip, halkını kılıçtan geçirdiler .

Seyyid Burhâneddîh'in Kayseri'de, Moğol askeri ile karşılaşması, bu yağma sırasında olsa gerek. Seyyid'e karşı Moğol askeri kılıcını çekerek, hücresine geldi. O'na:**"Ey! sen kimsin ?"**diye bağırdı. Seyyid,**" Ey! deme, çünkü sen her ne kadar Moğol kıyafetine bürünmüşsen de bizce biliniyorsun ".** Seyyid, yanında olan arkadaşlarına :**" Hırka içinde saklı olan bu adam, Tanrı kubbeleriyle örtülü olanlardandır"** dedi. Biraz sonra bu adam Seyyid'in ayaklarına dinârlar saçıp, müridi oldu . Bu yağma ve katliâm olayları Selçukluların merkezilik siyâsetini sarsıp, Moğollara bağlı haraç veren, tâbi bir beylik hâline getirdi.

Gıyâseddîriin ölümünden (M. 1246) sonra üç oğlu, I. îzzeddîn Keykâvus, IV.Rükneddîn Kılıçaslan ve II.Alâeddîn Keykubâd'ın aralarında taht mücâdelesi başladı.

- Üç kardeş arasındaki taht kavgası, Mu'inüddîn Pervâne'nin desteği ile IV. Rükneddîn Kılıçaslan'ın lehine sonuçlandı .

Mevlânâ ile birçok münâsebeti olan Selçuklu veziri Pervâne, kendi devrinde nisbî bir düzen sağlamasına rağmen Moğollara bağlı siyâseti ile kendi mevkiini kuvvetlendirip, Selçuklu Devletini ağır vergiler altında ezdirip, koskoca Selçuklu Devletini Moğol eyâleti hâline getirmişti .

Sosyal Durum

Siyâsî bölümde belirttiğimiz üzere Anadolu Selçuklu ülkesi I. Alâeddîn Keykubâd'ın gayret, çalışma ve almış olduğu geniş güvenlik tedbirleri sayesinde, ülkenin refah seviyesi yükselmiş ve her sahada ilerleme kaydetmişti. Başlangıçta Moğollar Selçuklu devletinin kudret ve haşmetini düşünerek, Selçuklu ülkesine saldırıp istîlâ etmekten çekinmişlerdi.

Moğollar Türkistan'dan sonra Horasan, İran, Azerbaycan ve Kafkasya'ya kadar istîlâ dalgaları şeklinde ilerleyince, ölüm korkusu ile bu bölge halkları Anadolu içlerine doğru akın ediyorlardı. Bu göç dalgası içerisinde, birçok âlimler, mutasavvıflar, şeyhler, şâirler,

sanatkarlar ve tüccarlar da bulunuyorlardı. Anadolu'ya gelen ilim ve sanal adamlarından bazıları da Arap ülkelerinden geliyorlardı:

Anadolu Selçuklu topraklan konumu bakımından büyük ticâret yollan üzerinde bulunuyordu. Bu durum ülkenin iktisâdî ve medenî bakımdan yükselmesini ve gelişmesini sağlıyordu. Anadolu'da gelişen milletler arası ticârî faaliyetler sayesinde, Keykubâd büyük şehirleri sağlam surlarla çevirmekle kalmayıp, çâmî, medrese, hamam, hastahane, tersane, köprü ve kervansaraylarla da süslemişti. Keykubâd, ticâret kervanlarının emniyet ve istirahatı için birçok kervansaraylar kurdurmuş, bu kervansaraylarda konaklayan yolcuların ihtiyâç ve iâşelerini temin etmek üzere, vakıf koyun sürüleri de bulundurmaktaydı. Kervanların yollarda tecâvüze, uğraması hâlinde, zararları devlet tarafından karşılanıyordu. Bu konak yerlerinde yolculara zengin-fakir, müslüman-hıristiyan din farkı gözetmeksizin eşit miktarda karşılıksız yemek verilip, hayvanlarının bile ihtiyâcı temin ediliyordu. Selçukluların sahip olduğu bu hayırseverlik örneklerine, henüz çağımız insanları ulaşmış değildir.

Sultan Alâeddîn, Moğol istilâsını kaygu ile takip edip, saltanatı esnasında gerekli tedbirleri alarak, ülkesini Moğol tehlikesinden korumayı başarmıştı. O'nun ölümü ve oğlu II.Gıyâseddîn Keyhüsrev'in şahsi meziyetlere sahip olmayışı sebebiyle Moğollar Selçuklu topraklarını istilâya giriştiler.

Sultan Alâeddîn'in ölümü ile Anadolu'da düzen ye âsâyişin kalmayacağını. Eflâkî, Menâkıbı'nda naklettiği bir rüya yorumu ile halkın bu düşüncesine tercümân olur. I.Alâeddîn Keykubâd rüyâsında : **Başını altun, göğsünü ham gümüş, göbeğinin aşağısını da tunçtan olduğunu görür.** Bu rüyânın yorumu Mevlânâ'nın babası Sultânü'l-Ulemâ'ya sorulduğu zaman, O da: **"Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altun gibi kıymetli olacaklar.. Senin ölümünden sonra âdî ve haris insanların başa geçeceğini Moğol istilâsının dünyayı harabeye çevireceğini, din âlimlerinde vekar ve temkinin kalmayacağı"** tarzında yorumlar.

Keykubâd'm ânîden ölümü ve ülkedeki sosyal bozukluklar sonucu ortaya çıkan Babâîler (M;1240) harekâtı ile dürüm birdenbire değişmiş, devletin zaafı görülmüş ve Moğolların Selçuklu topraklarına saldırmasına imkân vermiştir.Gerçekte Babâî harekâtını hazırlayan Baba İshâk, ülkenin sosyal ve ekonomik bozukluklarını iyi değerlendirip, câhil halkın dinî duygularını istismar ederek,; fakir halka mal ve ganîmet va'dederek, Sultan II.Gıyâseddîn Keyhüsrev'in kötü idâresini ve sefâhat hayatını da yayârak; O'na karşı halkı ayaklandırmaya hazırlamıştı .Bu ayaklanma esnasında kendisini güvende hissetmeyen, Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev ordusunu terkederek, soluğu Kubâdâbâd sarayında almıştı. Sultan, aklî ve ahlâkî zaafları yanında, korkaklığı ile de devleti sahipsiz bırakmıştı. Bu isyan sırasında baba taraftarları ve Selçuklu kuvvetleri büyük kayıplar verip isyanlar bastırılmıştı.

Babâî isyanına katılan bir kısım halk, Baba İshak'ın peygamberliğine inanacak kadar cehâlet göstermiş, hattâ O'nun peygamberliğine inanmıyanları öldürmekten bile sakınmamışlardı. Baba İshak öldürüldükten sonra bile Babaîlerin etkisi uzun zaman Anadolu'da devam etmişti. Selçuklu devletinin idârî kadrosunda Horasanlı ve İranlı kimselerin bulunması, Türkmenlerin geri plânda kalmasına sebep olmuş, bu yüzden de uç bölgelerde otonom bir hayat yaşıyorlardı. **Türkmenler, nüfûs ve siyâsî bakımdan büyük bir önem taşımakta olmasına rağmen sıkıntı ve fakirlik içerisinde hayat sürmekte idiler. Halbuki Türkmenler savaşçı ve**

mücâdeleci bir ruha sahip oldukları için Moğollara karşı direnmelerde ve ayaklanmalara öncü olmuşlardı. bütün sıkıntı ve güçlükleri daha fazla bu kesim çekmekte idi.

Selçuklu idârecilerinin ve yüksek zümrenin Moğollara karşı tutumları, Türkmenler tarafından çeşitli eleştirilere uğramıştır. .Selçuklu devleti zayıf düşünce, idâreciler, tabiîlerinin yanında mevki elde etmek uğruna halka kötü davranıp, ağır vergiler koymuşlardır. Mustevfî Fahreddîn Kazvînî, Moğolları memnun etmek amacı ile halka ağır vergiler koymuştu. Yine Mültezim Kızıl Hamid de, siyâsî çalkantılardan faydalanarak, vergileri kendi adına toplamaya başlamıştı. Bu olayların çoğu idârenin zaafından kaynaklanmaktaydı.

Mevlânâ ve taraftarlarının da Moğollara karşı davranışları Türkmenler ve Karamanlılar tarafından tenkide uğramıştır. Bu konudâ bazı rivâyetler vardır. Mevlânâ'ya Moğol sülâlesinin ne vakit sön bulacağı! soralduğunda, O da," Babası Bahaeddîn Veled'e karşı Hârizmşah'ın kötü davrandığından, Allah'ın Moğol ordusunu doğudan harekete geçirdiğini söyler. Yine Mevlânâ, Moğol istilâ ve hakimiyetinin Allah'ın istemesi ile olduğunu belirtir . Fakat Mevlânâ Moğolları ağır bir dille de eleştirir: Onların kıyamete inanmadıklarını, inansalar halka bu kadar zulüm yapmıyacaklarını ve müslümanların Moğollara karşı saygı göstermesini, puta tapmakla eş değerde olduğunu belirtir. Mdevlânâ:" Hilekar Moğollar, Mısırlılardan birini arıyoruz, derler de bu suretle hepsini hileyle toplayıp, kafalarını kestiklerini " anlatarak, onların zulüm ve hilekarlıklarının boyutlarını açıklar.

Bu asırda zulüm, işkence, karışıklıklar ve kötü idâre yamnda kuraklık yüzünden kıtlıklar da meydana gelmiştir. Aksarâyî, Musâmeretü'l-Ahbârı'nda Aksarây'da kadınlar, kediler gibi çocuklarını yediler "diyerek, kıtlığın şiddetini belirtir.

Diğer taraftan siyâsî hâkimiyetin zaafı Selçuklularda velîahdlık ve saltanat verâseti bir kanunla tesbit edilmediğinden dolayı ülkede çoğu zaman karışıklıklara ve çekişmelere ve savaşlara sebep oluyordu . Bu yüzden de halk ye idâreciler ve ülke büyük zarar ve tehlikelerle karşılaşıyordu. Bazen kardeşler arasında taht kavgaları çıkıyordu.

Alâeddîn Keykubâd'dan sonra sultanlann sefahata düşmeleri, Sadettin Köpek ve Süleyman Pervâne gibi entrikacı vezirlerin işbaşına gelişi, bazı sultanların küçük yaşta hükümdar olmaları, doğu sınırlarının açık oluşu, ekonomi ve ticâretin zayıflaması, halkın zulüm görmesi, Acem kültürünün girişi, aydın sınıfının yabancı hayranlığı, millî birliğin bozuluşu, Selçuklu devletinin yıkılma sebepleri olarak gösterilmiştir .

Bilhassa devletin başında bulunan bazı muhteris insanlar, iktidarı elde tutmak uğrana, Selçuklu devletine karşı ihanette bulunmak pahasına da olsa, Moğollara yaranacak tarzda hareket etmişlerdir. Aslen bir franlı olan Pervâne Mu'inüddîn bu karışık devrede kendi adına faydalanmış, Moğollara hediyeler verip, onlarla işbirliği ederek, Anadolu'da sınırsız nüfüz ve kudret kazanmış, ülkenin idâresini uzun müddet elinde tutmuştur.

Halk bu asırda Moğol işkence ve zulümden, kıtlık, yoksulluk ve ağır vergilerden dolayı korku ve ümitsizliğe düşmüştür. Halk manevî sultanlara, şeyhlere ve tasavvuf büyüklerine yönelmişlerdir. Tasavvuf şeyhleri ve âlimler, halka ümit ışığı olmuş, onların maddî ve manevî sahada ilerlemelerine âmil olmuştur. Bu âlimler ve şeyhler halka hürriyetin değerini öğretmiş, esâretin kötülüğünü anlatmış, Moğol akımının devamlı olmadığını belirterek, onlara ümit ışığı olup, mâneviyatlarını yükseltmişlerdir İşte Seyyid Burhâneddîn de, Anadolu halkına bu duygu

ile hizmet edip, onlann maddî ve manevî sahada yükselmesine katkıda bulunmuş, değerli insanlardan biridir.

Fikrî Durum

Anadolu toprakları Selçuklu hakimiyeti altına girdiği zaman, çeşitli milletlere mensup halk, düşünce bakımından farklı yapıya sâhip olup, taassubtân uzak ve fikrî cereyanların yayılmasına müsâit bir ortam hâzır bulunmaktaydı; I. Alâeddîn Keykubâd'ın Anadolu 'da sağladığı güven ortamı ve âlim ve san'atkarlârâ karşı gösterdiği saygı sonucu, Moğol istilâsı önünden kaçan Türkistanlı, Iranlı ve diğer milletlere âit bir çok âlim, şâir, mutasavvıf ve san'atkar Anadolu'ya göçerek, ülkenin İlmî, kültürel ve san'at bakımından yükselmesine sebep olmuşlârdı.

Bu âlimler arasında Fahreddîn-i Irakî (ölm.M. İ 289), Necmeddîn Dâye (Ölm.M.1256),Evhadüddîn-i Kirmânî (ölm.M. 1298)48,Bahâeddîn Veled (ölm.M. 1231) gibi şöhretli âlim ve mütasavvıfları sayabiliriz.

Bu asırda geçen şu olay, âlimlere karşı sultanların tutumlarının göstermesi bakımından kayde değer: I.Âlâeddîn Keykubâd, Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'i Karamandan Konya'ya dâ'vet ettiği zaman O," **Sultan içki içiyor ve çalgı sesi dinliyor. Ben O'nun yüzünü nasıl görebilirim?** " diyerek, da'vetini kabul etmezse de, Sultan, kötü alışkanlıklarım terkedeceğine dâir söz verince, Bahâeddîn Konya'ya gelir. Konya'da Sultanla beraber büyük bir halk topluğu O'nu saygı ve hürmetle karşılayıp, Sultan, O'nu kendi sarayında misâfır etmek isterse de, O, kabul etmiyerek," **îmâmlara medrese münâsibtir** " diyerek, Altunaba medresesinde konaklar. Alâeddîn, çok miktarda para ve hediyeler vermek istediyse de, Bahâ Veled," **Sizin mallarınız haramla karışık ve şüphelidir** " diyerek, kabul etmez. Hattâ Keykubâd, O'nu kendi tahtına oturtmak isterse de, Bahâ Veled," **Ey melek huylu, mülk sâhibi hükümdar! dünya ve ahiret mülkünü kendine malettiğine, şeksiz şüphesiz emin ol**" diyerek, Sultan'ın gözlerinden öper ve yanındakiler O'nun ağırlamasını pek beğenirler.

İşte bu olayda görüldüğü gibi gerçek âlim ve şeyhler, kimseye minnet etmeyen, haramlardan sakınan, gösterişe ehemmiyet vermeyen ve nefislerini yenmiş insanlardır.

Başlangıçta süfîler inzivaya çekildikleri yerlerde, bazı müritleri ile tek başlarına bir hayat sürüyorlardı. Daha sonra süfîler ise, önemli merkezlerde büyük hangahlar kurarak, dervişleriyle beraber toplu bir hayat geçiriyorlardı. Türk göçebelerinin İslamlaşmasında da ve bunlar arasında bir Türk tarikatının kurulmasında, en önemli rolü Ahmet Yesevî ve dervişleri etkili olmuşlardı. Ahmet Yesevî ve dervişleri, Türkçe'yi tarikat dili kabul ederek, Türk tasavvuf edebiyatımnın kurulmasında da önemli rol oynamıştır.

Kerametleri ile de büyük şöhret kazanmış süfîler, etraflarına çeşitli halk sınıflarından binlerce mürit toplayabiliyordu. Çeşitli bölgelerde yayılıp ve teşkilatlanmayı başaran tarikatlar ise, daha geniş nüfuza sahipti. Sultanların ve devlet adamlarının bir sûfîye veya bir tarikata intisab etmesi ile, bu nüfuzu daha da güçlendiriyordu. Hârizm de XII. yüzyılın sonlarında şeyh Necmeddîn Kübra'nın (M.l 145-1221) büyük bir nüfûz kazandığı görülüyor. İçlerinde Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veledin de bulunduğu pek çok değerli şeyh O'nun halifeleridir. Aynca bu asırda halk arasmda büyük nüfûza sâhip, tarikatı ve şöhreti her tarafa yayılmış Hacı Bektaş Velî'yi, tasavvufi Türk Halk Edebiyatının ölümsüz isimlerinden ve Mtislüman-Türk halkının sözcüsü Yunus Emre'yi de sayabiliriz.

Medreselerde İslâmî ilimler yanında, matematik, hendese, mantık, astronomi, tıp ve felsefe gibi aklî ilimlere de geniş yer veriliyordu. Bü asırda Selçuklu Türkiye'sinde fikir hürriyeti ve hoşgörü o derece hâkim idi ki, II. Sultan Kılıçarslan'm (M.l 115-1102) huzurunda çeşitli dinlere mensûb ilim adamları serbest fikrî tartışmalar yapabiliyordu.

Devrinde birçok ülkelerde dinsizlikle itham edilen Muhyiddîn 'Arabî Konya'da fikir hürriyetine kavuşup, evlatlığı Sadreddîn Konevî (ölm.M. 1274)' de, O'nun eserlerini şerh ederek, fikirlerini yayıp, pek çok taraftar topluyordu. Muhyiddîn 'Arabî; bilgisiz kimselerin başkalarını küçümseyeceğini, bilginin ise insana hoşgörü kazandıracağını belirtip, "herkesi gelişigüzel tekfir etmeyin" diye de, öğüt veriyordu.

[Eğer bu çalkantılı dönem olmasaydı Muhyiddin Ârabî kuddise sırruhu'l-âlî görüşlerini yayamazdı.]

Anadolu Selçuklu sultanları, yüksek İslâm ve Türk terbiyesi ile yetişmiş; hoşgörülü, münevver insanlardı. Sultanlardan bazılârı arapça, çoğunluğu farsça bilip, bu dilde şiirler yazabiliyorlardı. Alâeddîn Keykubâd, bilgili ve kültürlü Sultan olduğu kadar, mimarlık, marangozluk, oymacılık, saraçlık ve ressamlık san'atlarında da, son derece maharetli olduğu belirtilmektedir.

Seyyid Burhâneddîn, Mevlânâ Celâleddîn, Yunus Emre ve halefleri çeşitli din ve mezheplere mensûb insanları çevrelerine toplayıp, birleştirerek, müşterek sevgi ve dostluk bağları kurmuşlardı.

Mevlânâ'nın çağdaşı Necmeddîn Dâye, kendisinde olan hoşgörü duygusunu şöyle açıklar

Düşmanımız bahtiyar olsun

Dünyada Ömür boyu mutlu olsun ,

Kim ki bizim yolumuza diken koyarsa

Bizim dikenimiz onun yolunda gülistan olsun !"

İşte böyle bir ortamda, Anadolu'da hoşgörü ve fikir hürriyeti hâkimdi: Mevlânâ Celâleddîn, farsça gazellerini semâ esnasında okuyor, dinleyen insanlar bundan zevk duyup, heyecanlanıyordu . Yine Mevlânâ; devrinde halk tabakasından her sınıf insanlarla yakınlık kurduğundan dolayı tenkide uğramış, O da, Mansûr'umuz hallaç değil miydi, Buhârâlı Ebûbekr bez dokumaz mıydı, bir başka Kâmil, camcı değil miydi " diyerek, san'atların fikrî ve tasavvufî sahada ilerlenmesine engel teşkil etmediğini açıklıyordu,

İbn Battuta dâ, Anadolu halkı arasında mezhep taassubu ve fikrî bozukluk olmadığını, Anadolu gezisi esnasında müşahedelerine dayanarak, müslüman halkın çoğunluğunun Hanefî mezhebine mensup olup, aralarında kaderci, mu'tezile, hâricî ve ehl-i'bid'at bulunmadığını kaydeder .Böylece O, dînî bakımdan müslüman halk arasında fikir birliği olduğunu açıklar.

Ülkenin her sahada, yükselmesi ve birliğinin sağlanmasında tasavvuf şeyhlerinin ve dervişlerin büyük rolü olmuştur. Bazı çevreler, tarikatların müntesiblerini tembelliğe ve miskinliğe götürüp, uyuşturucu bir rol oynadığını, ileri sürmüşlerse de, gerçekte böyle olmadığı, bu asırda tasavvufî düşünce, Türk sûfîsine, akıncı ve mücâdelecı bir ruh vermiştir, ilk devirlerde Anadolu'ya gelen Türk sûfîsi sadece şeyh veya postnişîn değil, ayni zamanda

Alp-Eren, Gazi, Enıîr ve Ahî'dir. Türk sûfîsi vasıtaşiyle gelişen tasavvuf, fûtuvvet ehliyle de her sınıf halka inmiştir. Başlangıçta yerleşen dervişler, köylere isimlerini vermişler, elinin emeği ve alnının teriyle toprağı işleyip, bağ ve bahçe yetiştirerek, zâviyeler kurup, batiya doğra ilerlemişlerdir. Şeyh Edebâlî (ölm.M.1326), çevresindekilere, "**Toprağa bağlanın, suyu israf etmeyin, ilim sâhiplerim gözetin, ağaç dikin"** diye tavsiyelerde bulunuyordu. Gerçek sûfiler, çalışma ve gayreti ön planda tutup, böyiece maddî ve manevî sahalarda ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Selçuklu sultanları ve devlet adamlarının destek ve himayesiyle, kıymetli ilim adamları, edip ve şâirler yetişerek, çök güzel eserler meydana getirmişlerdir. Genelde dil bakımından edebiyatçılar arasında ve sarayda farsça, medrese çevresinde Arapça, Selçuklu Hânedanı ve Türkmenler arasında ve orduda da Türkçe konuşulup, yazılırdı.

Bu asırda, mîmarlık sanatı pek gelişmiş, sanat eserlerinin çoğu birer şaheser olup, hâlen ülkemizde, bu ecdad yadigârları varlıklarını muhafaza etmektedirler. Türkler Anadolu'ya yurt edinmek amacı ile geldikleri için şehirciliğe yönelmişler, bir çok külliyeler, medreseler, imâretler, hastahâneler, kervansaraylar, hamamlar ve köprüler inşâ etmişlerdir.

Anadolu'da gelişen ahilik teşkilâtı, sanat ve kültürün gelişmesinde önemli rol oynamıştı :Ilk defa Abbasî Halîfesi Nâsır li Dînüllah (M 1180-1225), batinîlere ve siyâsî rakiplerine karşı kurduğu futüvve teşkilâtımn menşei Hz. İbrahim (aleyhisselâm) 'a kadar ulaşan, bir çok ahlakî esasları bünyesinde topluyordu . Abbasî halîfesi, devrinin İslam hükümdarlarını bu teşkilâta girmesini sağlayarak, siyâsî mevkiinî sağlamlaştırmaya çalışıyordu .

Anadolu'da, tasavvulî ve iktisâdî bir esnaf teşekkülü tarzında görülen bu ahîlik teşkilâtı pek gelişmişti. Bu teşkilat, her sanat türünde çalışan insanları, manevî, yüceliğine inandığı ve mesleğin şart ve kurâllarına bağlı birer pîrin, müritleri hâline getirip, her mesleğin en usta pîrine de "ÂHÎ" ismi veriliyordu . Bu teşkilat sayesinde, her esnafın yaptığı ürünler ve verdiği hizmetler kontrol ediliyordu. Bu yünden de her esnaf yaptığı işin en iyisini yapıp, en güzel eserler meydana getiriyordu. Sonuçta verilen hizmet ve kaliteli ürün sayesinde, halk da verdiği paranın karşılığını aldanmadan tam olarak alabiliyordu. Böylece insanlar arasında, toplumda güven duygusu da sağlanmış oluyordu.

Ahî teşkilatlan konuk ağırlama ve yoksullara yardım etmede de, büyük hizmetler veriyordu.îbn Battuta, Anadolu gezisi esnâsında, Denizli'ye uğradığı zaman, burada iki ahî teşkilatı konuk etmek isterler. O'nu misâfir etmek için aralarında kur'a çekmek meçbûriyetinde kalırlar .

Dünyada yardım teşkilatı olarak bilinen izci teşkilatı! ilk defa İngiltere'de: 1908 tarihinde kurulabilmiştir.

Islâm-Türk toplumunda ahî teşkilatına mensûb kimseler, islamın çalışmâ esasına inanmış ve insanlara yük olmamayı kendilerine şiâr edinmiş, dünyadan el etek çekmeyen, doğru, çalışkana, yalnız ıhvâna değil, bütün insanlara karşı yardım etmeyi seven, cömert ve yiğit insanlardır;

XIII.asrın sonlarındâ, devlet otoritesinin kalmadığı Samanlarda, şehir ve kasabalarda düzenin sağlanmasında, ahî teşkilatlan önemli görevler almışlardı

Anadolu'ya göçebe olarak gelen Müslüman-Türkler; her türlü maddî ve manevî fedâkarlıkları göstererek ve çeşitli vakıflar kurarak, binlerce hayır eserleri meydana getirmek suretiyle ve

bunlara millî bir üslûp vererek, müşterek kültürün temelini atarak, Anadolu'yu anavatan hâline getirip, ilmî ve ahlakî seviyenin ide yükselmesine sebep olmuşlardı.

Sh:1-18

[Not: Bu kadar güzellikler varken, neden Moğollar Anadolu'yu perişan ettiler. Hatırımıza gelen, iktidardakilerin hırsları, uzun emelleri ve sapık inanç sahiplerinin tanrı veya peygamber rölüne soyunmaları zulmü çekici olmuş olması, kaderi ilahinin her alandaki, yani maddî ve mânevi büyüklerin hatasını affetmediğini gösteriyor.]

Kaynak: H. Ahmet SEVGİ, Seyyîd Muhakkık-i Tirmîzî (Mevlânâ'nın Hocası) (1166-1240 ?), Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No: 19, 1995, Kayseri

KİTABI İNDİR

BAŞA DÖN

İMÂM ÂZAM EBU HANİFE radıya'llâhu anhın SIRLARINDAN

İmâm Âzam Ebû Hânife kuddise sırruhu'l-âlî hazretleri kırk yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldılar. Ramazan ayında da geceleri bir hatim, gündüzleri bir hatim olarak altmış hatim yapardı;

Kendisine bu gücü kazandıran şeyin ne olduğu sorulduğu vakit şöyle demişlerdi:

Ben alfabe sırasına göre Allah'ın isimleri ile O'na dua ettim. Bunlar da şu ayette toplanmıştır:

Birincisi:

Fetih sûresinin son ayeti

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir. (Fetih, 29)

İkincisi de

Âl i İmran suresinin 154. ayetidir:

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لاَ يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, «Bu işten bize ne!» diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, herşeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. «Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik» diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.(Âl i İmran, 154)

Sh: 19

Kaynak: İbn-i Hacer HEYTEMİ (Hicaz Müftüsü), İMÂM ÂZAM'IN MENKIBELERİ, Çeviren: Abdülvehhab ÖZTÜRK (Ankara Müftü Yardımcısı) Kılıç Kitabevi, 1978 Ankara

KUR'ÂN-I KERİM'DEN 15 AYET

İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe radiyallâhü anhın Kur'ân-ı Kerim'den seçtiği onbeş ayet hakkında denilmiştir ki; her kim bu ayetleri yazıp taşırsa evine asarsa, hayvanına ve bineğine bağlarsa, yediği şeye okursa veya yazılabilecek bir gıdaya yazıp yerse düşman ve bütün zararlı şeylerden emin olur.

[Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh, 280-281)]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ (Enbiya 37)

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (Fecr 22)

قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا (İnsan 16)

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ (Zariyat 47)

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (Zariyat 22)

قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ (Fussilet11)

وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا (Ahzab 51)

وَمَا لَنَا اَلاَّ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ (İbrahim12)

وَقَضى رَبُّكَ اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اِيَّاهُ (İsra 23)

حَصَبُ جَهَنَّمَ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ (Enbiya 98)

ذلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (Fussilet 12)

وَلَوْ اَنَّ قُرْانًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ اْلاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتى بَلْ لِلّٰهِ الاَمْرُ جَمِيعًا (31 Rad)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (Fatiha 2)

حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (Ali İmran 173)

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ (Al-i İmran 174)

İSM-İ ÂZAM AYETLERİ

İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe radiyallâhü anh, Kur'ân-ı Kerim'de İsm-i âzamın aşağıdaki ayetlerde geçtiğini beyan etmiştir.

[Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh,280)]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(51) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلاَ نَبِيٍّ اِلاَّ اِذَا تَمَنّى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فى اُمْنِيَّتِه فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقى الشَّيْطَانُ ثُمَّ
يُحْكِمُ اللّٰهُ ايَاتِه وَ اللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (52) لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ
الظَّالِمِينَ لَفى شِقَاقٍ بَعِيدٍ (53) وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِه فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ
الَّذِينَ امَنُوا اِلى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (54) وَلاَ يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فى مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ
(55) اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ امَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فى جَنَّاتِ النَّعِيمِ (56) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
فَاُولئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (57) وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَناً وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ (58) لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ (59) ذلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِه ثُمَّ بُغِىَ عَلَيْهِ
لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (60) ذلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (61)
ذلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِه هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ (62) اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ

السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ اْلاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (63) لَهُ مَا فِى السَّموَاتِ وَمَا فِى اْلاَرْضِ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِىُّ الْحَميدُ (64) اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى اْلاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِه وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى اْلاَرْضِ الاَّ بِاِذْنِه اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحيمٌ (Hac 65)

İMÂM ÂZAM EBU HANİFE radıya'llâhu anhın SIRLARINDAN

أَعُوذُ بِا للهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [i]

***

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لاَ يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ [ii]

KUR'ÂN-I KERİM'DEN 15 AYET

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

خُلِقَ اْلاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ (Enbiya 37)

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (Fecr 22)

قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا (İnsan 16)

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ (Zariyat 47)

وَفِى السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (Zariyat 22)

قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ (Fussilet11)

وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَلِيمًا (Ahzab 51)

وَمَا لَنَا اَلاَّ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ (İbrahim12)

وَقَضَى رَبُّكَ اَلاَّ تَعْبُدُوا اِلاَّ اِيَّاهُ (İsra 23)

حَصَبُ جَهَنَّمَ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ (Enbiya 98)

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (Fussilet 12)

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ اْلاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى بَلْ لِلهِ اْلاَمْرُ جَمِيعًا (31 Rad)

اَلْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (Fatiha 2)

حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (Ali İmran 173)

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ (Al-i İmran 174)[iii]

İSM-İ ÂZAM AYETLERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(51) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلاَ نَبِيٍّ اِلاَّ اِذَا تَمَنَّى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِى اُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللهُ اٰيَاتِهِ وَ اللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (52) لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ (53) وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ اللهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (54) وَلاَ يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ (55) اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ (56) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ (57) وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِى سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللهُ رِزْقًا حَسَنًا وَاِنَّ اللهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (58) لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ وَاِنَّ اللهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ (59) ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِىَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللهُ اِنَّ اللهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (60) ذٰلِكَ بِاَنَّ اللهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (61) ذٰلِكَ بِاَنَّ اللهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ (62) اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ اْلاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (63) لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى اْلاَرْضِ وَاِنَّ اللهَ لَهُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ (64) اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى اْلاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِى فِى الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى اْلاَرْضِ اِلاَّ بِاِذْنِهِ اِنَّ اللهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (Hac 65)[iv]

---

[i] İmâm Âzam Ebû Hânife kuddise sırruhu'l-âlî hazretleri kırk yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldılar. Ramazan ayında da geceleri bir hatim, gündüzleri bir hatim olarak altmış hatim yapardı; Kendisine bu gücü kazandıran şeyin ne olduğu sorulduğu vakit şöyle demişlerdi: Ben alfabe sırasına göre Allah'ın isimleri ile O'na dua ettim. Bunlar da şu ayette toplanmıştır: Birincisi:Fetih sûresinin son ayeti (Fetih, 29)

[ii] İkincisi (Âl i İmran, 154) İbn-i Hacer HEYTEMİ (Hicaz Müftüsü), İMÂM ÂZAM'IN MENKIBELERİ, Çeviren: Abdülvehhab ÖZTÜRK (Ankara Müftü Yardımcısı) Kılıç Kitabevi, 1978 Ankara

[iii] İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe radiyallâhü anhın Kur'ân-ı Kerim'den seçtiği onbeş ayet hakkında denilmiştir ki; her kim bu ayetleri yazıp taşırsa evine asarsa, hayvanına ve bineğine bağlarsa, yediği şeye okursa veya yazılabilecek bir gıdaya yazıp yerse düşman ve bütün zararlı şeylerden emin olur. [Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh, 280-281)]

[iv] [Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh,280)]

İMÂM ÂZAM EBU HANİFE radıya'llâhu anhın SIRLARINDAN

أَعُوذُ بِا للهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Muhammedun resûlullâh(resûlullâhi), vellezîne meahû eşiddâu alâl kuffâri ruhamâu beynehum terâhum rukkean succeden yebtegûne fadlen minallâhi ve rıdvânen sîmâhum fî vucûhihim min eseris sucûd(sucûdi), zâlike meseluhum fît tevrât(tevrâti), ve meseluhum fîl incîl(incîli), ke zer'in ahrace şat'ehu fe âzerehu festagleza festevâ alâ sûkıhî yu'cibuz zurrâa, li yagîza bihimul kuffâr(kuffâra), [i].(vaadallâhullezîne âmenû ve amilûs sâlihâti minhum magfiraten ve ecren azîmâ(azîmen

***

Summe enzele aleykum min ba'dil gammi emeneten nuâsen yagşâ tâifeten minkum, ve tâifetun kad ehemmethum enfusuhum yezunnûne billâhi gayral hakkı zannel câhiliyyeh(câhiliyyeti), yekûlûne hel lenâ minel emri min şey'(şey'in), kul innel emre kullehu lillâh(lillâhi), yuhfûne fî enfusihim mâ lâ yubdûne lek(leke), yekûlûne lev kâne lenâ minel emri şey'un mâ kutilnâ hâhunâ, kul lev kuntum fî buyûtikum le berezellezîne kutibe aleyhimul katlu ilâ medâciihim, ve li yebteliyallâhu mâ fî sudûrikum ve li yumahhısa mâ fî kulûbikum, [ii]vallâhu alîmun bi zâtis sudûr(sudûri

KUR'ÂN-I KERÎM'DEN 15 AYET

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(Enbiya 37) Hulika-l-insânu min 'acel(in

(Fecr 22) Ve câe rabbuke vel meleku saffen saffâ(saffen

(İnsan 16) Kavârîra min fıddatin kadderûhâ takdîrâ(takdîran

(Zariyat 47) Ves semâe beneynâhâ bi eydin ve innâ le mûsiûn(mûsiûne

(Zariyat 22) Ve fîs semâi rızkukum ve mâ tûadûn(tûadûne

(Fussilet11) kâletâ eteynâ tâiîn(tâiîne

(Ahzab 51) ve kânallâhu alîmen halîmâ(halîmen

(İbrahim12) Ve mâ lenâ ellâ netevekkele alâllâhi

(İsra 23) Ve kadâ rabbuke ellâ ta'budû illâ iyyâhu

(Enbiya 98) hasabu cehennem(cehenneme), entum lehâ vâridûn(vâridûne

(Fussilet 12) zâlike takdîrul azîzil alîm(alîmi

(31 Rad) Ve lev enne kur'ânen suyyirat bihil cibâlu ev kuttıat bihil ardu ev kullime bihil mevtâ, bel lillâhil emru cemîâ(cemîan

(Fatiha 2) El hamdu lillâhi rabbil âlemîn (âlemîne

(Ali İmran 173) hasbunâllâhu ve ni'mel vekîl(vekîlu

[iii](Al-i İmran 174) Fenkalebû bi ni'metin minallâhi ve fadlin lem yemseshum sûun

İSM-İ ÂZAM AYETLERİ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

52. Ve ma erselnamin kablike mir rasuliv ve la nebiyyin illa iza temenna elkaş şeytanü fı ümniyyetih fe yensehullahü ma yulkış şeytanü sümme yuhkimüllahü ayatih vallahü alımün hakım

53. Li yec'ale ma yülkış şeytanü fitnetel lillezıne fı kulubihim meraduv vel kasiyeti kulubühüm ve innez zalimıne le fı şikakım beıyd

54. Ve li ya'lemellezıne utül ılme ennehül hakku mir rabbike fe yü'minu bihı fe tuhbite lehu kulubühüm ve innellahe le hadillezıne amenu ila sıratım müstekıym

55. Ve la yezalüllezıne keferu fı miryetim minhü hatta te'tiyehümüs saatü bağteten ev ye'tiyehüm azabü yevmin akıym

56. Elmülkü yevmeizil lillah yahkümü beynehüm fellezıne amenu ve amilus salihati fı cennatin neıym

57. Vellezıne keferu ve kezzebu bi ayatina fe ülaike lehüm azabüm mühın

58. Vellezıne haceru fı sebılillahi sümme kutilu ev matu le yerzükanne hümüllahü rizkan hasena ve innellahe lehüve hayrur razikıyn

59. Le yüdhılennehüm müdhaley yerdavneh ve innellahe leallımün halım

60. Zalik ve men akaba bi misli ma ukıbe bihı sümme büğıye aleyhi le yensirannehüllah innellahe le afüvvün ğafur

61. Zalike bi ennellahe yulicül leyle fin nehari ve yulicün nehar fil leyli ve ennellahe semıum besıyr

62. Zalike bi ennellahe hüvel hakku ve enne ma yed'une min dunihı hüvel batılü ve ennellahe hüvel aliyyül kebır

63. E lem tera ennellahe enzele mines semai maen fe tüsbihul erdu muhdarrahv innellahe latıyfün habır

64. Lehu ma fis semavati ve ma fil ard ve innellahe lehüvel ğaniyyül hamıd

E lem tera ennellahe sehhara leküm ma fil erdı vel fülke tecrı fil bahri bi emrih ve yümsiküs semae en tekaa alel erdı illa bi iznih .65
innellahe bin nasi le raufür rahıym

(Hac 65)

[iv]

---

[i] İmâm Âzam Ebû Hânife kuddise sırruhu'l-âlî hazretleri kırk yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldılar. Ramazan ayında da geceleri bir hatim, gündüzleri bir hatim olarak altmış hatim yapardı; Kendisine bu gücü kazandıran şeyin ne olduğu sorulduğu vakit şöyle demişlerdi: Ben alfabe sırasına göre Allah'ın isimleri ile O'na dua ettim. Bunlar da şu ayette toplanmıştır: Birincisi:Fetih sûresinin son ayeti (Fetih, 29)

[ii] İkincisi (Âl i İmran, 154) İbn-i Hacer HEYTEMİ (Hicaz Müftüsü), İMÂM ÂZAM'IN MENKIBELERİ, Çeviren: Abdülvehhab ÖZTÜRK (Ankara Müftü Yardımcısı) Kılıç Kitabevi, 1978 Ankara

[iii] İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe radiyallâhü anhın Kur'ân-ı Kerim'den seçtiği onbeş ayet hakkında denilmiştir ki; her kim bu ayetleri yazıp taşırsa evine asarsa, hayvanına ve bineğine bağlarsa, yediği şeye okursa veya yazılabilecek bir gıdaya yazıp yerse düşman ve bütün zararlı şeylerden emin olur. [Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh, 280-281)]

[iv] [Kalâid-ü Ukûdu'd-Dürer vel İkyân fî Menakıb-ı el İmam Ebî Hanifete'n Numan, (Osmanlıca yazma, sh,280)]

MOLLA HÜSREV MEHMET EFENDİ (1400-1480)

MOLLA HÜSREV'İN İLMİ HAYATI

Prof. Dr. Cihat TUNÇ

Fatih Sultan Mehmet devrenin pek tanınmış bir Türk Fıkıh ve başka bir deyişle İslâm hukukçusu, Tefsir alimi olan Molla Hüsrev'in asıl adı Mehmet'tir. Babasının adı Ferâmuz, dedesinin adı da Ali olarak tesbit edilmiştir. Bir rivayete göre Varsak (Arsak şeklinde de okuyanlar vardır) kabilesine mensûp Türkmen aslından olup Sivas ile Tokat arasındaki Kargîn (Kırkın) köyünde doğmuştur.

" Osmanlı Müellifleri " adlı eseri yazan Bursa'lı Mehmet Tahir ile ” Osmanlı Tarihi " adlı eseri meydana getiren İsmail Hakkı Uzunçarşılı zikrettiğimiz eserinde bu görüşe yer vermişler, Molla Hüsrev’in Varsak kabilesine mensub bir Türkmen çocuğu olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Babası olan Ferâmuz bey Bursa'da bir zaviye binası yaptırmıştır. İlk ve büyük çocuğu olan kızını, Osmanlı emirlerinden Hüsrev beyle evlendirmiştir. Mehmet efendi, yani Molla Hüsrev henüz çocuk yaşta iken babasını kaybettiği için, eniştesi küçük Mehmet'i yanma almış, onun eğitim ve öğretimiyle de bizzat meşgul olarak, onu büyütmüştür. Bu sebeple küçük Mehmet, Hüsrev beyin kaynı, Hüsrev’in kayın biraderi, diye tanınıp tanıştırıldığı için Hüsrev kaynı ismini almış ve zamanla da Mehmet ismini kullanmayıp Eniştesinin ismi olan Hüsrev ismiyle meşhur olmuştur

Böylece meşhur olduğu bu ismin başına ilave edilen Molla ismi Mevlâ veya Mevlânâ kelimelerinden gelip o zamanlar büyük kâdı (Hâkim) 1. sınıf kâdılık görevini yürütmüş kişi, büyük âlim manasında kullanılırdı. Fatih devri âlimlerinin hemen hepsinin isimleri başına bu kelime, ünvan olarak ilave edilmiştir. Sonraları Molla kelimesi medrese talebeleri için de kullanılmıştır. Mevlâ kelimesi, efendi, sahip, mâlik, şanlı, şerefli adam mürebbi, terbiye eden mânalarında kullanılırken, mevlanâ kelimesi de efendimiz, Hazret manalarında kullanılagelmiştir.

Eğitim ve Öğretim :

İlk tahsilini Eniştesinin yanında tamamladıktan sonra meşhur âlim Saaduddîn Teftezânî' nin (Ö. 787 /1395) müridlerinden olup Anadolu'ya gelmiş olan Burhaneddîn Haydar Herevî ' nin (Ö. 830 / 1426 -1427) derslerine devam etmiştir. Bu zâtla birlikte yine devrinin büyük âlimlerinden Molla Yegan, Şeyh Hamza ve diğer bazı Osmanlı âlimlerinden dersler aldıktan sonra icâzet almıştır.

Kısa zamanda kendisini muhitinde kabul ettiren ve şöhreti bulunduğu çevrenin dışına da taşan Molla Hüsrev, Fatih Sultan Mehmed’in babası II. Murat devrinden itibaren fazilet ve kemâliyle dikkatleri çekince, Sultan II Murat tarafından Edirne'deki Şah Melek medresesi uhdesine verildi. Bu sırada kardeşi Celâleddîn de Edirne'deki Halebî (Çelebi) Medresesinde müderris (Profesör) idi. Onun vefatından sonra bu medrese de Molla Hüsrev ’ everildi.

Molla Hüsrev Şah Melek Medresesinde derslerine devam ederken Teftezânî'nin "Mutavvel"adlı eserin hâşiye (açıklamalar) yazmaya başlamıştır. Zamanın âlimlerinden Seyyid Ahmet Kirimi, Edirne'ye geldiği zaman, Molla Hüsrev hazırladığı bu Haşiyesini' Seyyid Ahmed'e tetkik etmek üzere gönderdi. Seyyid Ahmet okuyup inceledikten sonra tenkid ve itirazlarını yazıp eseri iade etti. Molla Hüsrev, Seyyid Ahmed'in tenkid ve itirazlarının yerinde olmadığına inandığı

için bu iddiaları çürütmek ve gerekli hususları açıklığa kavuşturmak maksadıyla ilmi bir ziyafet vermeyi tasarladı. Bu ziyafete Seyyid Ahmet ile birlikte devrin meşhur alimlerini de davet etti.

Ziyafette ilmi münakaşa ve tartışmalar başladı. Molla Hüsrev hem kendi yaptığı açıklamaları hem de bunlara karşı olan Seyyid Ahmed'in itirazlarını ayrı ayrı okuyup bu itirazlara cevaplar verdi. Kendisinin yazdığı açıklamaları akli ve nakli delillerle izah ederek ziyafette bulunan bütün alimlerle Seyyid Ahmed'in takdirlerini kazandı.

Molla Hüsrev 832/1. 428 yılında Yama muharebesinden önce, evvela Edime kadılığına sonra da Rumeli Kazaskerliğine getirilince, Osmanlı ordusunun şer'i mes'eleleri kendisinden sorulmaya başlandı.

II. Murat, tahdı oğlu genç Fatih'e bırakınca, Sultan Mehmet Han Molla Hüsrev'i memuriyetinde ibka etti (bıraktı). Genç padişah ile Molla Hüsrev arasında samimi bir bağ meydana geldi.

848/1444 senesinde vuku bulan Varna muharebesinde önce Fatih' Sultan Mehmet saltanatı babasına iade edip Manisa'ya gittiği zaman, Molla Hüsrev ondan ayrılmayıp onunla Manisa'ya gitti. Fatih ikinci defa tahta geçince bu samimi bağlılığının mükafatını gördü.

848 / 1444 senesinde Molla Hüsrev, Varna muharebesine katılmıştır. Bu savaş onun meslek hayatında pek büyük tesirler icra etmiştir.

İstanbul'un muhasarasında da bulunan Molla Hüsrev, Fetihle ilgili bir hadis-i şerifte zikrolunan "ne güzel asker" olma şerefine erişmiş, İstanbul'un fethinden sonra da onun kadir ve kıymeti pek yüceltilmiştir. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'den (0, 863/1459) sonra Molla Hüsrev İstanbul kadılğına getirilmiş, daha sonra kendisine Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıkları da verilmiştir.

Molla Hüsrev kâdılığı sırasında adâletten ve tevâzudan - ayrılmamış, halka iyi niyetle ve büyük bir hoşgörü ile muamele etmiş, tevazuyu elden bırakmamıştır.

İstanbul'un fethinden sonra, buranın ilk medreselerinden olan Ayasofya medresesine ilk müderris olarak Molla Hüsrev tayın edilmiştir. Bu medrese Fâtih külliyesi yapılana kadar onsekiz sene boyunca İlmî mevkiini ve şerefli yerini muhafaza etmiştir. '

Molla Hüsrev, bu medresede pek çok feyizli insanlar yetiştirmiştir. Meselâ; bunlardan biri Molla Hasen Samsûnî'dir ki, önce Sahn medreselerinden birisine miidenis olur, daha sonra Fatih Medresesinde vazife yapar. Müderrislikten sonrada İstanbul kadısı olmuştur. Diğer bir talebesi de Muhiddin Mehmet Manisalıoğlu'dur ki, bu talebesi diğerleri arasında zekası ve çalışkanlığıyla temayüz etmiştir. Ayasofya Medresesindeki odasında sabahlara kadar çalışan Manisalıoğlu'nun odasından sızan ışık, Fatih Sultan Mehmed'in dikkatini çekmiş ve bir gün Molla Hüsrev'e: **"Ayasofya medresesinin bir odasında sabaha kadar ışık yanıyor, saraydan görüyorum, o oda kimin hücresidir? "** diye sormasına müncer olmuştur.

Nitekim Mahmut Paşa Camiî yanında yaptırılan medreseye Manisalıoğlu ilk müderris olarak tayin olunmuştur.

Fatih Medsesesi ve külliyesinin ders program ve plânlarını Ali Kuşçu, Molla Hüsrev'le beraber hazırlamıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in huzurunda yapılan İlmî tartışmalarda çok kere Molla Hüsrev hakemlik ederdi, hükümlerindeki tarafsızlığıyla şöhret bulmuştu.

Molla Hüsrev'in Ayasofya'daki dersine gelmesi ve orada namaz kılması içtimâi bir heyecan uyandırırdı. Cuma günleri talebeleriyle evinde toplanıp yemekler yendikten sonra, atı üzerinde talebeleri ve müridleriyle Camiye gelmesi, namazdan sonra dersini vermesi daha sonra da aynı şekilde evine uğurlanması pek muhteşem, pek büyük hürmet gösterilerine vesile olurdu.

Sultan Fatih, Molla Hüsrev'e son derece iltifat eder ve ona" **zamanımızın Ebû Hanife'si"** diye teveecüh ve sevgisini gösterirdi, methederdi. Onu Sarayda, Medresede ve Camide gördüğünde ayağa kalkardı.

Molla Hüsrev Fatih'in bu iltifatlarına o kadar alışmıştı ki, Sarayda yapılan bir Sünnet düğününde protokoldaki yeri düşünülmeden Padişahın sağında, Molla Gürânî'nin solunda kendisinin oturacağını öğrenince çok üzülmüştür. **"Benim İlmî ve dinî mertebem nazar-ı itibare alınmadan bana münasip görülen yerde oturarak bu ziyafete iştirak etmek, gayret-i İlmiyemi rencide eder"** diyerek bu hadisenin vuku bulduğu 1462 yılında Fatih'e gücenerek Bursa'ya gitmiş ve orada Emir Sultan'ın biraz ilerisinde bir yer satın alarak bir medrese yaptırmış ve orada ders vermeye başlamıştır.

Bir müddet sonra Sultan Fatih, Molla Hüsrev'in gönlünü aldı. İstanbul'a davet ederek Şeyhûl-İslâm Molla Fahreddin'in vefatı üzerine onu Şeyhû- İslâmlığa getirdi.

Sultan Fatih Molla Hüsrev'i pek ziyade takdir ederdi. Hüsrev'de hakîmâne tavırları, dindarâne hal ve hareketleriyle hem Padişah'ın hem de halkın muhabbetini, sevgisini kazanmıştır.

Molla Hüsrev'in mâli durumu pek iyi idi. Evinde hizmetkârları olmasına rağmen onları hususi işlerinde kullanmaz, odasını kendisi temizler, mumlarını kendisi yakardı. Parasını hayır işlerine sarfederdi. İstanbul'da kendi adına Şehzâdebaşı'na yakın bir yerde bir Cami yaptırmıştır. Molla Hüsrev çok muntazam bir hayat sürmüş, ömrü okumak, yazmak, öğrenmek, fikren yükselmek, etrafındakilere öğretmek ve iyi bir örnek olmakla geçmiştir. Yazısı çok güzel olduğu için pek çok kitap istinsah etmiş, bu iş için mutlaka zaman ayırarak her gün muntazam dört sahife yazı yazmıştır.

Molla Hüsrev 885/1480 yılı Şaban ayının Cuma günü İstanbul'da vefat etmiştir. Namazı Fatih Camisinde kılınıp, vasiyeti üzerine cenazesi Bursa'ya götürülerek Medresesinin yakınına defnedilmiştir. Fatih devrinde fetva makamında yirmi seneden fazla kalmıştır.

Eserlerini Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazmıştır, ayrıca şiirleri de vardır.

En kıymetli eseri İslâm Hukuku sâhasında Durer adı ile bilinen Dureru'l-Hukkâm fi Şerh Gurari'l-Ahkâm, adlı kitabıdır ki, Osmanlı Medreselerinde şerhleriyle birlikte ders kitabı olarak uzun yıllar okutulmuştur.

Milâdî 1473-1477 yıllarında hazırlamış olduğu bu yazma eser 1294-1305 Hicrî yıllarında Kahire'de basılmıştır.

Mirkâdu'l-Vusûl fî ilmi'l-Usûl adlı eseri de Hicrî 1262 de Kahire'de, Hicrî 1304 de İstanbul'da basılmıştır.

MOLLA HÜSREV'İN VASİYETNAMESİ

İstanbul'un yazma eserleri ihtiva eden kütüphanelerinde iki ayrı nüsha olarak bulunan, şimdi muhtevasını arzetmeye çalışacağımız dikkate değer bir vasiyetnâmesi, **"Vasiyet-i Mevlâna Hüsrev Rahmetullahi aleyh"** başlığını taşımaktadır. Ölüm ânından mezara defnedilinceye kadar yapılması gereken dinî merasimlere sadece güzel ameller ve sevablı işler açısından değer vererek büyük bir dikkatle ve titizlikle bunları en ince noktalarıyla tasvir eden Molla Hüsrev'in, Dünya hayatında olduğu kadar, ölümle birlikte başlayan Ahiret hayatında da pek dikkatli ve düzenli bir kimse olduğu bu vasiyetnamesinden kolayca anlaşılmaktadır.

- **„ Besmeleyle başlayan vasiyetnâme "** Bize nimetler ihsan eden, bizi Islâm diniyle hidâyete ulaştıran ve Hz. Peygamber'e bizi ümmet eden Cenab-ı Hakka hamd ve senâ ile Hz. Peygamber'e, ailesi fertlerine ve büyük sahâbîlere salatu selâm ile devam etmektedir.

> Bundan hemen sonra Molla Hüsrev, Ruhum kabzolununca hemen 14 kişiye 20 şer akçe verilsin ve bunlar benim için yetmişbin kere " Lâ ilâhe İllallâh Muhammedurrasülullah " deyip sevabını bana bağışlasınlar, diyor.

Yıkanıp kefenlenmesi gibi cenaze teçhizinden hiç söz etmeden Sevgili Peygamberimizden rivayet **olunan "Celal ve ihsan sahibi olan yüce Rabbimizden yardım, bağışlanma dileyen bir niyaz ile**

> رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ
>
> "Rabbim beni tek başıma bırakma, sen varislerin en hayırlısısın "

(1) mealindeki ayet-i kerimeyi de içine alan bir duadan bahsederek, **"bu duayı üç taş üzerine okuyup birini mevtanın baş tarafına, birini göğsü hizasına, birini de ayağı yanına koysalar, Allahü Teâlâ umulur ki o mevtaya azab etmez ",** Hadis-i şerifine yer verdiğini görüyoruz. Bunları böylece yaptırın ve yapan salih kişilere 20 akçe verin, demektedir.

Molla Hüsrev devamla

" Üzerime toprak dökülmeden önce yine salih bir kişi gelip: Çoğu âyet-i kerimelerden meydana gelen

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

" Mülk, kudret, rahmet Allah'ındır, yeryüzünde bulunan her şey fânidir. Yüce ve cömert olan Rabbinin varlığı bâkidir. (2) **Sizi yerden yarattık, oraya döndüreceğiz, sizi tekrar oradan çıkaracağız,** (3)

"yaşatan ve öldüren yüce Allah'ı tasdik ederim, ölümden sonraki şeylerin kötülüğünden de ona sığınırım. Ondan başka her şey helâk olup yok olur, O'nun mülkü hariç hiç bir şey devam etmez.

وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ

Bir tek olan, eşi ortağı bulunmayan, hiç bir şeye muhtaç olmayan Allah'tan başka ilâh yoktur, o zevce ve çocuk edinmemiştir. " (4) **Doğmamış, doğurmamıştır ve hiç bir şey o'na denk değildir. "** (5) ,

anlamındaki duayı okusun, bundan sonra üzerine toprak atılmaya başlanırken Fatiha, İhlas, Felâk ve Nâs sureleri Ayetel-Kürsî, Nasr, Kâfirîûn ve Kadir sureleriyle Ali İmran Suresinin

شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ قَآئِمَاً بِالْقِسْطِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللّهِ الإِسْلاَمُ

" yüce Allah, Melekler ve Adâleti yerine getiren, ilim sahipleri Allah'tan başka ilâh olmadığına şahidlik etmişlerdir. Ondan başka Tanrı yoktur, o güçlüdür, Hakîmdir. Allah Katında din şüphesiz İslâmiyettir " meâlindeki 18. ve 19. âyetlerinin okunmasını vasiyet ederek bunları okuyan kimseye 50 akçe verilmesini istemiştir. Kabri tamamen örtüldükten sonra baş tarafından ayak tarafına doğru bir testi su dökülmesini, **kabrinin yakınında bir sığır kurban edilip fakirlere taksim edilmesini vasiyet etmiştir.** Molla Hüsrev bu vasiyetnâmesinin örnek alınabileceğini de düşünerek şayet mevta mâlî açıdan orta halli ise, mezarının yakınında bir koyun kurban edilip fakirlere dağıtılmasını da ifâde etmiştir. "

Molla Hüsrev, ayrıca Kabrin yanından halkın ayrılıp gitmesinden hemen sonra, yine salih bir kişinin mezarı başında kalarak **" Bismillahî ve alâ milleti Resulillah, sadakallahul - azim ve sadaka rasûlühü'l - kerîm, ve mâ zâdehum illâ imânen ve teslimen, Esselâmu aleyke yâ fulânubni fulân "** diye başlayıp telkinde bulunmasını da vasiyet etmiştir.

70 bin kelimey-i tevhidi vasiyetine alırken, bahis konusu ettiğimiz vasiyetnâmeye, hadis âlimlerinden çoğunun sahîh hadis olarak kabul edip Peygamber efendimize kadar ulaştığı hususunda ittifak, ettikleri rivayeti de yazmıştır. Sevgili Peygamberimiz bu Hadiste : " yetmiş bin kere **" Lâ İlâhe illallah "** diyen kimseyi yüce Allah, Cehennem ehlinden bile olsa, Cennetine dahil eder" diye buyurmuşlardır.

İşte bu sözleri kendine örnek alan Molla Hüsrev ruhunu teslim ettikten sonra, 14 kişiye 20 şer akçe verilip 70 bin kelimeyi tevhid okunarak ruhuna bağışlanmasını bu sebepten dolayı istemiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki, Molla Hüsrev gibi dünyada ulaşılabilecek en yüksek makamlara ulaşmış, Padişahların hürmetini ve takdirini kazanmış; ilmini ispatlamış, düzenli bir hayat sürerek, dünyada iken hayırsever bir kişi olarak tanınmış, pek çok hayırlar yapmış kimseler dahi, öldükten sonra dünyada bıraktıklarının artık bir yararı olmayacağını daha kabirde, buradan götürdükleri güzel amelleriyle başbaşa kalacaklarını ve kabir hayatı ile âhiret âleminin başlayacağını iyice bildikleri için, vasiyetnâmede de yakînen görüldüğü üzere yüce Allah' ın huzurunda verilecek olan hesabın korkusu ve endişesi başlamıştır. İnsanoğlu ancak bu türlü dua ve niyazlarla, hayır ve yardımsever olmakla elde edebileceği sevaplarla yüce Rabbine sığınmaktadır.

O'nu doğrulayıp tasdîk ederek ondan yardım dilemektedir; ve yine insanoğlu fakirlere dağıtılacak kurban eti ve sâlih kişilere verilecek akçeler sebebiyle husule gelecek hayırlı duaları beklemektedir. Umulur ki, bu kişiler kısa bir zaman için dahi olsa, ellerine geçen bu yardımlar sebebiyle hem yüce Allah'a şükredecekler, hem de bu yardımı yapanlar için Cenabı Hak'ka dua ve niyazda bulunacaklardır. Bu itibarla mevtalarımızı hayır dua ile anmak, onlar için zaman zaman hayırlı işler yaparak sevabını onların ruhlarına bağışlamak vasiyetnâmede de görüldüğü gibi yüce dinimizin yerine getirilmesi gereken bir emridir.

Sözlerimize yine yüce Rabbimizin Kur'an-ı Keriminde bize öğrettiği dua mahiyetinde olan âyetlerin meâliyle son vermek isteriz :

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لاَّ رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُخْلِفُ الْمِيعَادَ

" Rabbimiz bizi doğru yola erdirdikten sonra kâlblerimizi eğriltme, katında bize rahmet bağışla, şüphesiz sen, sonsuz bağışta bulunansın " (6)

Rabbimiz, Doğrusu geleceği şüphe götürmeyen günde, insanları toplayacak olan sensin, zira Allah' u Teala verdiği sözden caymaz " (7).

DİPNOTLAR

1- 21. Enbîya Suresi / 89. âyet

2- 55. Rahmân Suresi / 26 - 27. âyetler

3- 20. Tâhâ Suresi / 55. âyet

4- 72. Cin Suresi / 3. âyet

5- 112. İhlas Suresi / 3 - 4. âyetler

6- 3. Âli İmrân Suresi / 8. âyet

7- 3. Âli İmrân Suresi / 9. âyet

FAYDALANILAN ESERLER

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Fâtih Devri Mimarisi, İstanbul 1953 BROCKELMANN, Cari, Geschicte der Arabischen Literatür, Leiden 1937-1949 BURSALI, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1339 EVLÎYA Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1314-1316 ENZYKLOPEDIE DES İSLAM, '4. Cilt, Leiden/Leipzig 1913-1934;

HOCA Saaded-dîn, Tâcü't-Tevârih, İstanbul 1280.

ÎLMÎYYE Salnâmesi, Meşihât-ı âliye mektupçuluğu marifetiyle hazırlanmıştır, Matbaa-i Amire, 1334. SS. 328-329 .

ISLÂM Ansiklopedisi, Molla Hüsrev Maddesi.

KATIP Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, İstanbul 1941-1943 .

MEŞHUR Adamlar Ansiklopedisi, Molla Hüsrev Mehmet Efendi Maddesi. SÜREYYA, Mehmet, Sicilli Osmânî, İstanbul 1331 .

TAŞKÖPRÜLÜZADE, Şakayık-i Numâniyye, Mehmet Mecdî Efendi tercümesi, İstanbul 1269 .

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1949 .

ÜNVER, Ahmet Süheyl, Ressam Nakşî ve Eserleri, İstanbul 1949 .

ÜNVER, Ahmet Süheyl, ilim ve Sanat Bakımından Fatih Devri, İstanbul 1948 . ÜNVER, Ahmet Süheyl, Fatih Devri Külliyesi ve ilim Hayatı, İstanbul 1946 . ÜNVER, Ahmet Süheyl, Molla Hüsrev'in Mezarı, Milliyet Gazetesi 20. III. 1953. ÜNVER, Ahmet Süheyl, Molla Hüsrev'den Alınacak Ders, Milliyet Gazetesi, 20. 1. 1952.

VASİYETNAME, Molla Hüsrev (Yazma), Lâleli 918/2.

VASIYETNAME-i Molla Hüsrev (Yazma), Lâleli 905/2.

**

MOLLA HÜSREV'İN İLMÎ ÇEYRESÎ VE ŞAHSİYETİ

Doç. Dr; Murtaza KORLAELÇİ

Büyük alimin İlmî çevresi ve şahsiyetini, imkanlar ölçüsünde ve her türlü iddiadan uzak'olarak belirtmeye çalışırsak, üç bölümde ele almanın uygun olacağı inancındayız. >

I. Molla Hüsrev 'i yetiştiren çevre

a) Hocaları

b) Padişahlar

II. Molla Hüsrev'in İlmî şahsiyeti

III. Molla Hüsrev'in yetiştirdiği öğrenciler

I. Molla Hüsrev'i yetiştiren çevre

a) Hocaları : Devrinin öğrencileri gibi şüphesiz Molla Hüsrev ' de, birden çok hocadan ders almıştır. Bunlar arasında, Burhaneddin Haydar Herevî (Heratî), (?– 830 – 1476) Molla Yegan (?– 1436) ve Şeyh Hamza sayılabilir. .

Alimimiz üzerinde en fazla etkisi olduğu sanılan hocası Mevlânâ Burhaneddin Haydar Herevî (? – 830 / • 1476), Saâdeddin Taftazânî' nin (1322 ? – 1394) öğrencisidir. Hocasının Keşşaf ' a yazdığı şerhe bir haşiye yazıp, Seyyid Şerif Cürcâni' nin yaptığı itirazlara da gerekli cevaplar vermiştir. (1)

Haydar Herevî, Çelebi Mehmet (1381 – 1421) devrinde bir isyana liderlik eden Şeyh Bedreddin ' i İlmî yönden susturup hakettiği cezasını kendisine kabul ettiren oldukça âlim bir zat idi. Nakledildiğine göre, Şeyh Bedreddin yakalanınca, Sultan Çelebi Mehmed ' in bulunduğu S erez ' e gönderilir. " Kendisi Rumeli fâtihleri evlâdından ve yüksek âlim ve mütefekkir bir şahsiyet olduğundan derhal öldürülmedi. Sultan Çelebi Mehmed bu hususta ulemânın fetva vermesini emretti.

Bedreddin'in yapmış olduğu hareketin islamiyete uygun olup olmadığını ve cezasının ne olması lazım geleceği alimlerden müteşekkil bir heyetten soruldu. Suçlu olduğu tesbit olunarak ulemâdan Heratlı Mevlânâ Haydar, bu mesele üzerinde Bedreddin ile İlmî münakaşa yaptı ve nihayet cemiyet nizamını bozmağa çalışan Bedreddin ' i ilzâm etti ve vermiş olduğu fetva üzerine – ki rivayete göre Bedreddin ' in kendisi de bunu kabul etmişti – Bedreddin Serez pazarında bir dükkanın önünde asıldı ve malları varislerine verildi. (823 H. / 1420 M.) (. . .) Çünkü Heratlı Fetvasında **" şeran katli helal fakat malı haramdır ",** demişti. (2)

Görüldüğü gibi hukukî hükümleri yetkili alimlerden isteyerek hareketi eden padişahlar, önde gelen ilim adamları ile devamlı ilişki içindeydiler. Eğitim ve öğretim için de çok büyük yatırım yapmaktaydılar. Bu bakımdan, devrinin en büyük âlimlerinden biri olan Molla Hüsrev ' in çevresini belirtirken, beraber çalıştığı iki pâdişâhı konumuzla ilişkisi oranında kısaca belirtmek zâit olmaz düşüncesindeyiz.

b) Pâdişahlar: Gerek II. Murad, (1404 –1451) gerekse Fatih Sultan Mehmed (1432 – 1481) ilim ve ilim adamına son derece ehemmiyet veren padişahlardandı. Oğlu küçük Sultan Mehmed ' in eğitim ve öğretimini temin için yetenekli hoca arayan II. Murad, o yıl hac vazifesini ifa ederek müderris (Profesör) lerden Molla Yegân kendisini ziyarete geldiği zaman, ona; " o diyârdan bana hediye olarak ne getirdin ? " , diye sorar. Molla Yegân da; " Gürânî ismi ile anılan büyük bir alim getirdim ", der. Dışarda bekleyen Molla Gürânî' yi Padişah ' a takdim eder, ilim adamlarına gereken saygı ve alakayı gösteren II. Murad, Gürânî ile detaylı

olarak sohbet ettikten sonra, O 'nu Bursa ' daki Kaplıca Medresesi' ne müderris tayin eder. Daha sonra, Molla Gürânî ' deki İlmî otorite ve yetkiyi gören Padişah, O ' nu oğlu Sultan Mehmed ' in eğitimi ile görevlendirir.

Küçük şehzade, o ana kadar gönderilen hocalardan hemen hiçbirinin disiplinine girmemiş, K. Kerim okumayı da ihmâl etmişti. Bu durumu gayet iyi bilen II. Murad, Gürânî ' yi Manisa' ya gönderirken eline bir değnek verip, gerekirse öğretim için bu değneği kullanmasını emretmişti.

Molla Gürânî Manisa' ya vardığı zaman küçük Sultan Mehmed, değneği niçin getirdiğini hocaya sorar. Gürânî 'de; " bunu baban gönderdi; şayet okumamakta ısrar edersen dayak atacağım ", der. Küçük şehzade istihzâ ile hocaya karşı güler. Bunun üzerine Gürânî II. Murad' ın emrini yerine getirir. Kuvvetli bir dayak atar. Bu sefer işin ciddiyetini anlayan Sultan Mehmed kısa zamanda K. Kerimi ve diğer dinî bilgileri öğrenir. Oğlunun, istediği yönde yetişmeye başladığım gören II. Murâd, Molla Giirânî ’ ye bol ganimet verir. (3)

Bundan sonra, Sultan Mehmed hemen her işinde hocası ile istişâre etmekte, ilim ve âlim sevgisi her geçen gün biraz daha artmaktadır. . Artık Akşemseddin ' e, Molla Hüsrev ' e, Ali Kuşçu ve Hocazade gibi alimlere içten bağlıdır. Ordu kurmayları ile ilim ordusu kurmaylarını dâimâ bir arada bulunduran Sultan Mehmed bazı savaş kararlarını bunlarla beraber vermeya başlar. İstanbul muhasarasında toplanan savaş meclisinde Vezir- i Azam Çandarlı Halil Paşa geri çekilme fıkrindeyken, başta Fâtih Sultan Mehmed olmak üzere " büyük ve kahraman veliyyullâh Akşemseddin ' le Molla Gürânî, Molla Hüsrev ve Zağanos Mehmed Paşa gibi birçok mühim şahsiyetler Fâtih ' le beraber " (4) muhasaranın fethe kadar devam etmesini isterler. Muhasaranın ilânı üzerine Akbıyık Dede, mutasavvıf ve hekim Akşemseddin, Molla Gürânî ve büyük alim Molla Hüsrev askerin içine dağılarak fetih propogandası yapmışlardır. (5)

Fethi takibeden günlerde, Fatih Mehmed ' in patrike bazı imtiyazlar verip, Rum ricâline iltifat- göstermesi" Sadr -ı Âzam ile erkân ve ulemâca hoş görülmüyordu. Vakit geçmeden bir netice almak üzere ulemâ ve şüyûh bazı iltimaslara baş vurdular. Hatta Akşemseddin Efendi, ayağına kadar gelen Fâtih ’ e ihtirâm etmemiş, iki bin al tun ihsanını da reddeylemişti. Bundan dolayı gücenmiş olan Sultan Mehmed Han, hîn-i avdette Veliyyü'd-din Zade Ahmed Paşa ile dertleşmiştir. (Bu olay üzerine) ulemânın emsâl ve iğbirarının (kırgınlığının) esbabini anladı. Yani Osmanlı erkân ve ulemâsının, kayserliğe ve Rumi ara fazlaca meyl-i pâdişâhı olmasından dolayı muber ve endîş nâk olmalarını öğrendi. Buna çok ehemmiyet vermiş olmalarıdır ki teminât-ı fi'liyye olarak kayserlik erkânının kellelerini fedâ etti. Lâkin öteden beri bu babta fesat başı bildiği Halil Paşa ' mn kellesini de onlara kattı. " (6)

Devletin ve milletin geleceği için gereken tavrı göstermekten hiç çekinmeyen ilim adamlarımızın Fatih üzerindeki etkisi böylece hemen kendini göstermişti, denebilir.

Her gittiği yere ilim ve irfânı da beraberinde götüren Osmanlı Devleti, İstanbul ' u alır almaz sekiz kiliseyi medreseye, Âyasofya ' yı da camiye çevirmiş, " boşalan papaz odalarını da medrese haline getirmişti. (7) İlk müderris olarak da Molla Hüsrev ' i tayin etmişti. " (8) İlme ve ilim adamlarına son derece ehemmiyet veren Fâtih kısa zamanda, Kendi adıyla anılan caminin etrafında büyük bir ilim yuvası olan Sahn-i Semân Medreselerini yaptırdı. Sahn-ı Semân Medreselerinin programının, dolayısıyla " Osmanlı İlmiye Teşkilatı" nın, yeniden tesis edilmesinde, başta Fâtih ' in kendisi olmak üzere Vezir - i Azam Mahmud Paşa, Molla Hüsrev ve Ali Kuşçu çok büyük rol oynamışlardır. (9) Ana dersleri, program ve vakfiyesine

koydurmuş olan Fâtih " yalnız konularını ve ilim dallarını değil, hangi ilim dalında hangi kitabın okunması gerektiğini de açıklamıştır. (10)

Fâtih ' in yaptırmış olduğu " bu sekiz medresenin her birinin on dokuz odası vardır. Sekiz müderristen her birinin, birer odası ve elli akçe yevmiyesi vardır; bundan başka beşer akçe yevmiye ile bir oda ve ekmek ve çorba verilmek üzere medreseden her birine birer muîd (müzakereci-asıstan) verilirdi. Her medresenin on beş odasına ikişer akçe yevmiye ve imaretten ekmek ve çorba verilmek üzere birer danişmend konuldu, geri kalan iki oda da kapıcılarla ferraş denilen süpürgeciye tahsis olundu.

Muîdler medrese talebelerinin (danişmendlerin) hem inzibatı ile alakadar ve hem de müderrisin okuttuğu dersin iadesi, yani müzakeresi ile meşgul olacaklardı. Muîdler danişmendlerin en liyakatli olanları arasından seçilecekti (. . .) Sekiz medresedeki odaların mecmuu yüz elli iki idi. " (H)

Fransız tarihçi Robert Martrant' a göre ise bu medreselerde " toplam 300 oda vardı. Her odada 4 veya 5 talebe kalırdı. Her oda için bir odacı vardi. Ulemâya gelince onların yemeklerini yedikleri ayrı binaları vardı. Ayrıca zenginlerin, fakirlerin, sefillerin ve muhtâçların günde' iki defa yemek yemelerine yarayan 70 kubbeli bir de mutfak vardı. Medresenin hemen yanında bir kervan sar ây bulunuyor, bu kervansarayın da 3000 hayvanı barındıran bir ahırı vardı. " (12)

Asrının en güçlü eğitim teşkilatını kurmuş olan Fatih ' in bu medreselerinden, çok sayıda ilim adamı yetişmiştir. Bu devirde Padişah ' m büyüklüğüne yakışır hocalar, hocaların büyüklüğüne yakışır öğrenciler görülmektedir. Bu devrin hoca talebe ilişkisini Molla Hüsrev ' e geçmeden önce padişahla hocası Molla Gürânî arasında da görmekteyiz.

Her gece sabaha kadar Kur'an-ı Kerimi hatmeden (13) ve ağaran sakalını dâimâ siyaha boyayan (14)Molla Gürânî, talebesi Fâtih Sultân Mehmed ' in vezirlik teklifini; " Bu benim şânıma uygun değildir " (15) diyerek reddetmiştir. Rivayete göre Molla Gürânî Pâdişâha ve vezirlere isimleriyle hitabederdi. Merhabaya el vermeyip, selam ve kelamda bu taifeye baş eğmezdi. Hatta pâdişâhla karşılaştığında onun önünde asla eğilmez, sadece musâfaha (elsıkma) ile yetinirdi. Bayram günlerinin dışında, davet olunmadan padişahın yanına gitmezdi. (16)

Molla Hüsrev, yukarıda cüz ' î olarak sergilemeye çalıştığımız, böyle bir çevrenin içinde yetişmiş bir alimdi. Bu kısa bilgilerden sonra büyük âlim Molla Hüsrev ' in İlmî şahsiyetini belirtmeye geçebiliriz, kanısındayız.

II- Molla Hüsrev ' in İlmî Şahsiyeti:

Asıl adı Mehmed b. Feramerz (Ferâmûrz) b. Ali Molla Hüsrev Yozgat civarındaki Yerköy ' e bağlı Kargın köyünde bulunan türkmenlerin Varsak kabilesindendir. (17) Yukarıda adı geçen büyük alimlerin yetiştirdiği Hüsrev, ilk defa Edirne ' deki Şah Melik Medresesine tayin edilirdi. Bu medresede tedrisâtı devam ettirirken Saâdeddin Taftâzânî' nin " Mutavvel" isimli eserine hâşiyeler yazdı. Rivâyete göre tesadüfen Anadoluya gelen meşhur âlim Ahmed Kırîmı, o devrin ilim merkezlerinden biri olan başkent Edirne’ye de uğrar. Burada bulunan âlimlerle İlmî sohbetler yapar. Bu arada Molla Hüsrev, " Mutavvele yazdığı hâşiyeleri incelemesi için Mevlânâ Seydî Ahmed Kırîmî’ye sunar, Kırîmî eseri inceler, birçok yanlışların olduğunu, İlmî sohbette bulunanların huzurunda söyleyerek eserin birçok yerlerini karalar. Bu durum

karşısında haddinden fazla mahcubiyet duyan Molla Hüsrev, son derece nezaketli davranarak, müslümân Türk âlimine yakışan, şahsiyetine uygun, örnek hareketlerden birini sergiler. Seydî Ahmed Kırîmî ile beraber, Edime eşrafına ve burada bulunan seçkin ilim adamlarına büyük bir ziyafet verir. Bu ziyafet esnasında, Kırîmî ' nin itirazlarının, kuvvetli İlmî delillerle, yanlış olduğunu ; kendi yazdıklarının doğru olduğunu isbat eder. Bu durum karşısında susmak mecburiyetinde kalan Mevlânâ Kırîmî de, yüksek ilim adamına, yakışır hareketini gayet nazikâne ortaya koyarak, kendi yanlışlarını kabul ve itiraf edip Molla Hüsrev ' den özür diler. (18)

İlmî sahadaki yeteneği gün geçtikçe dahafazla beliren düşünürümüz, kardeşinin ölümünden sonra kendisine verilen Edime 1 deki Halebî Medresesi ' nde eğitim ve öğretimi yürütürken II. Murad tarafından Edirne kadılığına tayin edilir. (19) Varna muharebesinden evvel (847 / 1443) yine Sultan II. Murad tarafından kazasker olarak atanır. Bundan sonra Osmanlı ordusunun şer' î işleri, Molla Hüsrev tarafından hükme bağlanır. (20)

Makam ve mevkiin hiçbir önem taşımadığını kabul ederek, tahtı oğlu Sultan II. Mehmed ' e bırakan II. Murad ' ın bu hareketi, Osmanlı Devletinin hasımlarının işine yaramıştı. Bazı komşu beyliklerin ve haçlıların savaş hazırlığı karşısında yeniden tahta geçmeye mecbur kalan (21) II. Murad ' ın idareyi ele almasıyla oğlu II. Mehmed Manisa 'ya gitti. Kendisini yalnız bırakmak istemeyen Molla Hüsrev ' de onunla beraber Manisa 1 ya gitti. Sultan Mehmet Molla Hüsrev'e; " Şâir devlet erkanı gibi senin de makâmından aynlmayıp yerinde kalman gerekir " , diye ısrar ettikçe O, " Kalamazın zîrâ Cenâb-ı Şerifini zamân - ı uzlette de terketmek hudûd-ı devâire-i mürüvvetten hariçtir " (kalamam çünkü yalnızlık zamanında seni terkeylemek insanlık dairesi dışındadır) diyerek şahsiyetine yakışır sadakati gösteriyordu.

Hoca Saadeddin Efendi'nin bildirdiğine göre, ilim deryası Molla Hüsrev bu ayrılığın uzun sürmeyeceğini, yakında tekrar tahta geçeceğini Sultan II. Mehmed'e bildirerek bazı nasihatlarda da bulunur. (22) Fatih, ikinci kez tahta geçişinden sonra Molla Hüsrev 'e aylık bağladı. (23)

Fetihten sonra ilk İstanbul kadısı olarak Hızır Bey ' i tayin eden Fatih, onun ölümündfen sonra, ikinci İstanbul kadısı olarak Molla Hüsrev ' i tayin etti (863 / 1458 - 59). Molla Hüsrev ' in İlmî şahsiyetine hürmeten, fazla olarak Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıkları da vazifesine ilâve edildi.

İlk İstanbul kadısı Hızır Bey hem kadı, hem de müftü olmuştu. Molla Hüsrev de 877 / 1472 tarihine kadar İstanbul kadılığı ile müftülüğünü beraber yürüttü. Sonra müftülük Sahn -1 Seman müderrisi Alâüddin - i Arabî ' ye verildi. (24)

Büyük âlim Molla Hüsrev ' in kendisine verilen bu kadılık görevlerini isteyerek almadığı görülmektedir. O bu hususu şöyle belirtiyor : **" Bu sırada isteksiz ve rızasız olarak, kadılık belasına tutuldum. Kadılıkta geçen ömrümü oyalanmak halkın içine karışmayı, müslüman olmayan kimselerle uğraşmayı da değersiz bir şey saydım. Hatta bunun halime uygun olmadığı dâimâ zihnimde dolaşırdı.** (25) Görüldüğü gibi kendisini İlmî çalışmadan uzaklaştırdığı için, kadılık yapmayı ömrün boşa geçen bir bölümü olarak kabul eden Hüsrev, ilimler içinde en yüksek payeyi fıkıh ilmine veriyor. Ona göre fıkıh ilmi, ilimlerin uğraşmaya en uygunu ve gönül vermeye en yaraşırıdır. Fıkıh ilminden bahsederken; " bu ilim temiz ve pak olan ümmetin alimlerinin, haline itina gösterdikleri ve doğru dinin büyüklerinin, esaslarını bağlayıp sağlamlaştırmakta çaba harcadıkları fıkıh ilmidir " , (26) diyor.

Çeşitli meşguliyetleri arasında fırsat buldukça kendini İlmî çalışmaya veren Hüsrev, Gurer isimli eserini bu meşgaleleri arasında yazmaya başlamıştı. Eserinin son kısımlarına geldiği zaman; **" yüce Allah beni kadılık belasından kurtardı"** (27), diyerek şükretmektedir.

872 / 1467 yılında yakalandığı salgın veba hastalığından kurtulması için yüce Mevla ' ya şöyle bir dilekte bulunur : " Şanı yüce ve gücü büyük olan Allah (c. c.) eğer beni ; O'nun maarif ve ulûm çöllerinde, idrak ve fehm sahalarında mesafe katetmeye kadir olacağım şeklinde bu afetten kurtarırsa, ihsan edilmiş ömrümün kalan kısmını, mendup (şeriatçı yapılması uygun görülen) bir yol ile kalbimdeki şu şeyi ortaya koymaya harcayacağım : fıkıh hakkında sağlam, tertibi hoş bir metni tasnif etmeye ve muhkem, intizamı güzel, zayıf rivayetlerden salim metinlerin ıtlakatı (iyice anlaşılması) için fetvalarda, şerhlerde zikredilmiş kayıtlarla ve metinlerde vaki olan müsâmahalar, devşirip bağlama kabilinden şerif ve latif işaretlerle donatılmış; meşhur metinlerde yazılı olmayan olayların hükümlerini dürüp devşiren, fasih, edip, yani arapça ilminde mahir olup nazmı beğenilen ve fakih erip, yâni âkil (aklî) olup mana ve hülasası temiz olan bir metin tertip edeceğim diye azmettim.

Yüce Allah (c. c.) bendeki hastalığı gidermekle bana ihsânda bulununca ve bana şefkat ve merhamet hâzinelerinden selamet elbisesini giydirince arzu ettiğim işe giriştim, kasdettiğim şeye başladım. (28) Büyük fıkıh bilgini bu eserini tamamlayınca ona " Gureru ’ 1 - Ahkâm " ismini verdiğini belirtmektedir. Bu eser bilginimizin ismini ölümsüzleştirmeye yetmiştir. ,

Molla Hüsrev ' e göre fıkıh ilmi, dünya nizamı, ahiret kurtuluşu ve kıyamet gününde kulların felah bulması için bir sebeptir. Yaptığı kadılıklardan da bazı tecrübeler edindiğini belirten Hüsrev halk ve talebeler arasında da son derece sevgi ve saygı görüyordu. Talebeler her gün kuşluk vakti Molla Hüsrev 1 in evi önünde toplanır, hoca yemeğini yedikten sonra, atının önünde yaya yürüyerek medreseye kadar gelirdi. Ders bittikten sonra da, aynı şekilde, evinin önüne kadar geri götürürlerdi.

Kaba sakallı, orta- boylu olan bilginimiz çok vakarlı olup bol bağış yapardı. Her vakit resmî ve dinî kisve giyer, İmâm - ı Azam ' ın tâcı gibi küçük sarık sannırdı. Cumâ namazlarını Ayasofya camiinde eda ederdi. İç camiye girince " halk ta'zimkarâne saf bağlayarak mihraba kadar aralarında yol açarlardı " (29) Fatih Sultan Mehmed de bu hali görünce, vezirlere ; " zamanımızın Ebu Hanifesidir ", diyerek Molla Hüsrev ' i gösterip, her zaman onun zat -ı şerifi ile iftihâr ederdi.

Molla Hüsrev söylendiğini tutan ve ilmi ile amil bir kimse idi. " Geçmiş zamandakiler gibi hizmetçiler kullanmayınız ", diye söylediği için birçok hademe ve cariyesi varken, çalışma odasını kendisi temizler, çıra ve mumunu kendisi yakardı. Kadılık ve ders verme meşgaleleri arasında, selefin önemli gördüğü kitabından birini istinsâh edip her gün iki varak (dört sayfa) yazı yazmayı kendisi için zaruri saymıştı. Böylece ilmin yayılmasına katkıda bulunmanın en güzel örneklerinden birini ortaya koyjnuş oluyordu. Çünkü o zaman henüz matbaâ yoktu. Kitaplar yazma olarak çoğaltılıyordu.

Vefat eylediği zaman, kendi güzel hattı ile yazılmış muteber ve önemli kitaplardan birçok eser bırakmıştı. Ancak, bunlar zayi olmuş, sadece iki tane "Şerh-i Mevâkif " kalmıştı. Zamanın bazı uleması bu iki şerhi teberrüken altı bin akçeye satın almıştı. (30)

Vakar, ciddiyet, çalışkanlık ve ilmi ile temayüz eden Molla Hüsrev ' i, asrının seçkin alimleri de takdir etmekteydiler. Bunlardan biri, yukarıda karakterini belirtmeye çalıştığımız Fatih ' in

hocası Molla Gürânî ' dir. Boş zamanlarının çoğunda Molla Hüsrev'in sohbetlerine katılan Gürânî, bundan şeref duyardı. Gürânî, Şeyh İbn Vefa hazretlerini tasvib eder onun doğruluğunun çehresini şöyle açıklardı. " Mevlânâ Hüsrev, Şeyh İbn Vefâ gibi saâdet - i neşeteynine nail (iki dünyasının saadetine ulaşmış) bir kâmil ve devlet -i ilmiye ve ameliyye vasıl bir fâzıldır. Aynı meşrepte olan bir arada bulunur önermesi) anlamca ol iki fazıl -1 refî' - i şanın (Şanı yüce iki bilginin) birbirlerine izafet ve inzimam - ı mahzına (sırf bir araya gelmelerine) musâdif ve mahallinde vâkıftır. . Velakin esatîn - i selâtîn - i zamane ile ihtilatımız (Devlet işlerine karışmamız) meşâyih - rızâm ile irtibâtımıza mânidir. (31)

Görüldüğü gibi asrın en ileri gelen âlimleri tarafından da şeyh kabul edilen Molla Hüsrev, ciddi İlmî tartışmaların hakemliğini de yapıyordu. Fikir hayatına dinamik bir unsur getirmeyi hiçbir zaman ihmal etmeyen Fâtih, metafizik meselelerin münakaşasından haz duyar (32), âlimlerle tartışmayı severdi. Rivayete göre bir gün Molla Zeyrek (? - 879 / 1474) padişahın meclisinde, kendisinin Seyyid Şerif Cürcanî ' den (33) daha bilgili olduğunu iddia etti. Bu iiddiadan ruhu rencide olan Fâtih Sultan Mehmed Molla Zeyrek' i susturdu. Bu mesele açık olarak ortaya çıksın diye, o zaman Bursa ' daki Sultan Medresesinde müderris olan Hoca - Zâde' yi İstanbul' a davet ederek, Molla Zeyrek ' le, bu konuda İlmî tartışma yapmasını emreyledi. (34) Tartışma " Tevhid Delili, " üzerinde yapıldı. Önce soruyu Hocazâde sordu. Molla Zeyrek sorunun cevabını verdi. Bu tartışma Pâdişâh ' ın huzurunda vuku buluyor, Mahmud paşa ayakta durarak iştirak ederken, her iki taraf da Molla Hüsrev ' i hakem olarak istiyorlardı. Bu heyet huzurunda, ilk defa sözü açan Hocazâde " delilin inkârı, medlûlün inkârını gerektirmez " dedi. Hemen arkasından da ilave ederek ; " Hocazâde tevhidi (Allah ' ın birliğini) inkâr eyledi diye beni kafir kabul etmesinler ", diyerek bu hususta vuku bulacak yanlış anlaşılmaları önceden sağlama bağlamak istedi. Molla Zeyrek Hocazâde ' nin iddiasını kabul etmedi. Her iki taraf da kendi fikrinin doğru olduğunu iddia eylediğinden iş uzadı. Tartışmanın altıncı günü Fâtih Sultan Mehmed müdahale etti: **" Bu kadar zamandan beri bu saha konuşma ile aydınlanmadı. Bundan sonra da çözümlenmesi mümkün olmayacaktır. İmdi iki taraf da bir birinin yazılarının suretini alsın, bu gece mülahaza ve mütalaa eylesinler, ne gibi hata görürlerse ve ne gibi düşünceleri varsa yazıp yann mecüse getirsinler ki ona göre hak ve batıl ortaya çıksın ve bu iki cins cevherin (iki kişinin) kıymeti bilinsin ",** diye emreyledi. Bunun üzerine Molla Zeyrek: " Benim yazımın elimde olandan gayrı nüshası yoktur. Bu ise bana lazımdır, başka kimseye veremem ", dedi. Hocazâde ise: "Benim risalemin nüshası ikidir. Bit nüshasını- size vereyim, biri de bende kalsın. Sizin risalenizi de benim yanımda kalan nüshanın arkasına yazayım ", dedi. Mahmut Paşa (35) ayakta dururken kalem ve mürekkebi (devatı) belinden çıkarıp Hocazâde' nin önüne koydu. Hocazâde yazma işini bitirdi. Ertesi güıl mecliste hazır bulunanlar, iki tarafın risalelerini inceden inceye tetkik ettiler. Neticede Hocazâde ' nin risalesi tercih edildi. Molla Hüsrev üstünlüğü Hocazâde ' ye verdi. Bu karardan sonra Fâtih, Hocazâde' ye hitaben : " Molla Zeyrek' in tasarrufundaki medreseyi sâna verdim, senin baldandır ", dedi.

Molla Zeyrek medreseden azledilince Bursa' ya gidip oraya yerleşti. Hoca Hasan isimli bir komşusu günlük masraflarını karşılamayı taahhüt etti. Hoca Hasan, Molla Zeyrek ölünceye kadar ahdini yerine getirdi. Daha sonra Pâdişâh'ın İstanbul' a davetini Molla Zeyrek kabul etmedi. (36)

Bu tartışmadan sonra Molla Zeyrek' in medresesine müderris tayin edilen Hocazâde, Fatih'in emri ile ünlü " Tehâfüta'l - Falâsife " isimli kitabını yazdı. (37) Bu kitabın yazılışını, " İmamı Gazâlî ile hukemâ arasında bir hüküm vermek için ", Fâtih' in emrettiği belirtilmektedir. (38)

Yukarıda görüldüğü gibi en güç İlmî münakaşaların çözümünde bile İlmî otoritesine baş vurulan Molla Hüsrev, İlmî şahsiyetine zül getirecek hiçbir hareketi kabul, etmezdi. Rivayfete göre, Fâtih bir sünnet düğünü nedeniyle (39) büyük bir velime (ziyafet) verir. Bu velimede ulemanın keyfiyete göre (protokol) oturmasını ister. Kepdi makamının sağ karafmı Molla Gürânî' ye, sol tarafını da Molla Hüsrev ’ e ayırır. Molla Hüsrev, bu toplantıdaki ayrılan yerlerin, makamların gereğine uygun olmadığını, İlmî şahsiyeti gereğince padişahın soluna oturamıyacağını belirterek şöyle der ; " Ol meclis - i Hümâyûna varamayışım gayret - i İlmiyemin gereğidir. " (40)

Pâdişâhın solunda oturmayı İlmî şahsiyetine yaklaştırmayan Molla Hüsrev 867 / 1463 de bir gemi ile Bursa ' ya gitti. (41) Kendini ilme adamış olan büyük alim, burada kendi adı ile anılan medresesini (Hüsrev Medresesi) yaptırdı. Bu " medrese, Bursa ' da Zeynîler ' de on hücreli ve kubbeli iken yıkılmıştır. (1235) Bunun üzerine, sonradan ahşaptan yapılmıştı (1236) Bu de 1333 / 1914 - 15 tarihine kadar ayakta idi. Daha sonra yıkılmıştır. (. . . .)

Pâye bakımından medrese, vakfiyesine göre yirmili iken (1241) sonradan yükselerek 1000 / 1591 - 92 ' de kırklı ve 1004 / 1595 - 96 tarihinde elli payesine yükselmişti ". (42) Molla Hüsrev bu medresede derslerine devam ederken, yaptığı hatayı tamir etmek isteyen Fatih Sultan Mehmed O ' nu yeniden İstanbul' a davet ederek Şeyhülislâm tayin eyledi. (874 / 1469) (43) Molla Hüsrev ölümüne kadar bu makamda kaldı. Şeyhülislâm olarak 885 / 1480 yılının Şaban ayında, bir Cuma günü vefat eyledi. Cenazesi Bursa' ya götürülerek, kendi medresesinin bahçesine gömüldü. (44) Mezar taşında ; " Menba-ı ilm -i hüner, vâris-i ulûm-i hayru'l-beşer, fâzıl-ı hurşid - eser, sahibu'l-Dürer ve'l-Gurer Mevlana Muhammed Hüsrev"kitabesi yazılıdır. (45) Böylece İlmî şahsiyetini belirtmeye çalıştığımız Molla Hüsrev, görüldüğü gibi devrinin en yüksek ilim adamlarından ders almış, Fıkıhta asrının en büyük siması olmuştu. Bununla beraber, fıkhın dışında, diğer ilimlerle de uğraşmış, değerli eserler vermiştir. Tefsirde, Tefsir-i Kâdî' ye şerh yazmış, En'am suresine ait ayn bir risale kaleme, almıştır. Belagatta da son derece mâhir olan Molla Hüsrev, Alaeddin Rumî'nin (Tesmiye), (Ahbâru'n-Nübüvvet), -(Fıkıh), (Usûl), (Belagat), (Mantık) gibi altı ilimden bahseden risalesini " Nakdü'l-Efkâr fi Reddi'l-Enzâr " adıyla şerhetmiştir. Bunlardan başka çok sayıda ilim adamı yetiştirmiştir. Bunlar arasında, 24 yıl fetva makamında kalan Zembilli Ali Cemali Efendi, (7-1526) Manisa-Zade Muhyiddin (Muhiddin) Mehmed Efendi (7-888 / 1489) ve Molla Hasan Samsunî (7-891 / 1486) şöhret kazanmışlardır. Dolayısıyla her âlim gibi Molla Hüsrev'in adı da ölümsüz eserleri ve öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir.

III- Molla Hüsrev'in Yetiştirdiği Öğrenciler

Konumuzun başında da belirttiğimiz gibi Molla Hüsrev'in çevresini oluşturan unsurların önemli bir kısmını da yetiştirdiği öğrencileri teşkil eder. Bunların hepsini tek tek ele almak çalışmamızın hacminin dışındadır. Ancak konuya bütünlük sağlam bakımından bir veya ikisinden-kısaca bahsetmenin yerinde olacağı inancındayız.

Bilindiği üzere Molla Hüsrev'den ders almış öğrencilerden en şöhretlilerinden biri Zembilli Ali Cemâlî Efendi’dir (7-1526). Ali Cemâli Efendi" XVI. yüzyılın ilk yansı içinde yetişmiş olan

âlimler arasında vakar ve ciddiyeti, serbest düşüncesi ve yüksek seciyesi ile temayüz etmiştir. " (46) .

Ali Cemâlî Efendi Molla Hamza'dan okuduktan sonra İstanbul'a geldi. Molla Hüsrev'den ders aldı. Dahâ sonra Molla Hüsrev O'nu Bursa'da bulunan, müderris Hüsem-Zâde Muslihiddin Efendi'ye (7-893 / 1488) gönderdi. Burada hocasına hem muîd, hem de damat oldu. (47)

Ali Cemâlî Efendi II. Beyazid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatlarında Şeyhülislamlık yapmıştır. Yavuz Sultan Selim gibi gazaplı ve şedit bir hükümdarın bazı işlerine karışarak çekinmeden itirazlarda bulunup, padişahın karar değiştirmesini sağlamıştır.

Yavuz Sultan Selim bir gün hazine görevlilerinden, suistimâl yaptığı anlaşılan 150 kişinin katlini emreder. Bunu öğrenen Şeyhülislam Ali Cemâlî Efendi, " usul ve kanuna mugayir olarak derhal saray, Divân-ı Hümayuna gelmiş padişaha maruzatı olduğunu söylemiş; gelmesine müsaade olunarak Sultan Selim'in huzuruna girmiş ve ziyaret sebebini arz ederek " (48) kullarınızdan 150 günahsız kimsenin katlini emreylemişsiniz, bu kararınız sünnet, din ve millet menfatına uygun değildir, Bunların katli şer'an caiz değildir. Fetva ashabının vazifesi Allah'ın halifesinin ahiretini korumaktır, sehven aniden bir hata yaparsa onu düzeltmektir ", der. (49)

Bunun üzerine hiddet ve gazaba gelen Sultan Selim;" sizin bu sözünüz saltanat umuruna müdahale ve taarruz olup, padişahlarla bu hususlarda görüşmek edebe ve^ terbiyeye aykırı harekettir" sözleri ile şeyhülislamı tekdir etti. (50) Ali Cemâli Efendi buna karşı; " Filhakika pâdişâhların işlerinde müstakil olmaları ye müdahaleden azade kalmaları lazımdır ; fakat işlerinde müdebbir, tecrübeli, kemal ehli olanlarla müşavere etmeleri zaruridir; aksi ise memleketin zararınadır, benim müracaatım saltanatınız işine müdahale değildir, belki umûr-ı ahiretinize hizmet olup bunu böyle söylemek bana lâzımdır ve benim vazifemdir; bunların kanından geçerseniz (hatalarını affedersiniz) ne âlâ, geçmezseniz (hatalarını affetmezseniz) Allah indinde mes'ulsünüz cevabını verdi.

Şedit bir hükümdar olmakla beraber ismi gibi aklı selimi olan Yavuz bu doğru sözü kabul etti ve " affettim ", dedi.

Ali Cemâli Efendi, buna teşekkür ettikten sonra veda edeceği sırada vazifesi harici olarak zarif bir imâ ile ; (51)" Bunların günahını ahiretiniz için bizim sebebimizle " (O takva sahipleri) Bollukta ve darlıkta harcayıp yedirenler öfkelerini yutanlar, insanların kusurlarını bağışlayanlardır. " ayeti gereğince bu zatları görevlerine tayin edip, aynı yerlerinde bırakasınız. Zira bunlar görevlerinden uzaklaştırıldıkları zaman birçok hakir düşürücü sorularla karşılaşırlar. Rızık için çalışacakları zaman halkın onlardan uzak durmalarına bakmak lazım gelir " (. . . . .), dedi

Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim :

" Ben seni bu meramda şefaatini kabul eyledim, fakat hizmetlerinde taksir ettikleri için tazir ederim deyince, Ali Cemâli Efendi:

" Orasını siz bilirsiniz. Affedip görevlerine iade etmeniz bize yeter, deyip teşekkür ederek Sultan Selim'in yanından ayrıldı. (52)

Yine, bu cümleden olarak, Ali Cemâli Efendi Edirne'ye giden padişahı, devamlı adeti olduğu üzere ulema zümresi ile uğurlayıp şehre doğru geri dönerken yolda, 400 kişinin ellerinin iple

bağlanmış olduğunu görür. Bunların katledileceğini öğrenince olayın sebebini sorar. Zabıtlardan biri ; " Bunlar padişahın ipek ticaretini yasaklayan emrine muhalif hareket ettikleri için bu cezaya çarptırıldılar ", der. Ali Cemâli Efendi o anda, hemen geri dönüp pâdişâhın huzuruna çıkarak :

" Elleri bağlı 400 kişinin katli şer'an helal değildir. Bu hususta mesul olursun. Sakın bunları katletme ", der. Bu söz üzerine şiddetle kızan Padişah :

" Halkın üçte birinin intizamı için üçte ikisini katleylemek caiziken, bundan çok az birkaç zelilin bir avuç kanını akıtmak gerçekten de çoktur deyince, Ali Cemâli Efendi:

" Ulu nimetlere büyük zarar vermeye sebep olursa hal bu minval üzeredir, fakat . ipek alıp satmakta alemin intizamına ne zarar vardır ki bu insanları katleder, onların günahlarını yüklenirsin, " diye cevap verir. (53) Bunun üzerine padişah:

" Benim emrime muhalefetten daha büyük zarar mı olur ? " deyince, Ali Cemâli Efendi tekrar cevap vererek :

Bunlar senin emrine muhalefet etmemişlerdir, zira senin ipek emini tayin etmen, onun alınıp satılmasına ruhsattır, belki de açık bir icazettir, deyince, Pâdişâh:

- Saltanat işleri ile ilgili hususlarda bu şekilde söylemek senin vazifen değildir, deyince Ali Cemâli Efendi:

— Bu husus senin ahiret işlerindir. Buna karışmak benim görevimdir, diyerek selamlamadan Pâdişah'ın yanından ayrıldı. (54)

" Bu mukabeleye canı sıkılan Yavuz Sultan Selim, bir müddet at üzerinde düşünmüş ve sonra canı sıkkın bir halde yoluna devam etmiştir. Bu vaziyet üzerine vezirler hayret ve korku içinde kalıp şaşırmışlar, bu hal ile Edirne'ye gelinmiş, , yolda vicdanıyla epey mücadele eden Sultan Selim Edirne'ye gelince 400 kişinin affını emreylemiştir. " (55)

Görüldüğü gibi, Molla Hüsrev'in yetiştirmiş olduğu Zembilli, Ali Cemâli Efendi, Osmanlı devletinin en sert mizaçlı pâdişâhına karşı hakikati bildirmekte hiç çekinmemiştir. Yavuz Sultan Selim de verdiği kararın gerçekten isabetsiz olduğuna inanınca dönmekten çekinmiyor. Sadakatine inandığı Ali Cemâli Efendi'ye, Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerini birleştirerek vermek istiyor. Ali Cemâli Efendi bunu kesin olarak reddederek, müftülük ve müderrislikle kanaat eyleyeceğini söylüyor. Bu mütalaası pâdişâhın çok hoşuna gittiği için O'na 500 flori (altun) gönderiyor. (56)

Molla Hüsrev'in yetiştirdiği öğrencilerden bir diğeri de Manisa-Zade Muhiddin Mehmed Efendi'dir . (? - 888 / 1483) Ayasofya medresesinin en üst katında, geceleri sabaha kadar ders çalıştığı için, ışığının devamlı yanması ile Fâtih'in dikkatini çekmiştir. Mahmud Paşa Medrese'sini inşa ettirdiği zaman, pâdişâhın emri ile, buraya ilk defa Manisa-Zade atanmıştır. " İlk dersinde başta Hocası Molla Hüsrev olmak üzere bütün ulemâ hazır bulunmuştu. Molla Hüsrev dersten sonra : " Diyar-ı Rum'da iki ders dinledim. Birisi Sultan müderrisi Fenârî Mehmed Şah'ın dersi, biri de hâzır bulunduğumuz derstir. " (57) dedi. Bu şekilde, çalışkanlığı ve İlmî yeteneği ile daha ilk yıllarda dikkati çeken Manisa-Zade Sahn Müderrisliği ve vezirlik de yapmıştır. .

Buraya kadar vermeye çalıştığımız açıklamalara istinaden şöyle bir sonuçlamaya gidebiliriz. Molla Hüsrev'in çevresini meydana, getiren müderrislerin hemen hepsi de sağlam ahlaklı,

hiçbir kuvvet karşısında İlmî hakîkatlerdan fedakarlık etmeyen ve ilmi her şeyin üstünde tutan kimselerdir. Osmanlı alimlerindeki bu dikkate değer tutum Yıldırım Beyazıt devrinde de görülüyor. Bir gün. Yıldınm Beyazıt bir davada şahitlik etmek ister; Osmanlı Devletinin ilk Şeyhülislâmı Molla Fenârî (1350 - 1431), " sen tarik-i cemâatsin şehâdetin makbûl değildir. "(58), diyerek reddeder.

„ Konumuzun baş kısımlarında belirttiğimiz gibi Akşemseddin, yanlış hareketini düzeltmesi için, ziyaretine gelen Fatih Sultan Mehmed'e ihtiram göstermediği gibi hediyesinide kabul etmiyor. Molla Hüsrev, ilmin haysiyetini korumak için en ufak bir taviz vermeyip, görevinden ayrılarak İstanbul'u terkediyor. Bursa kadısı olarak görev yaparken Molla Gürânî, Fatih'in gönderdiği fermanı" şerîata uygun görmediği için, getiren çavuşun önünde yırtarak " (59) çavuşu reddediyor. Bu gibi âlimlerin yetiştirdiği öğrencilerin de aynı karaktere sahib olduklannı görüyoruz.

Bu devri inceleyen Hammer görüşünü şöyle sergiliyor : " Hademe-i cevâmi " ; müezzinler, imamlar ile vâizlerin nüfuzu Türkiye'de her şeyden azdır. Ulemânın ise, Çin'den başka hiçbir hükümetde Devlet-i Osmaniye'de olduğu kadar kudreti yoktur. " (60)

İlmiye teşkilatı yönünden bu devri, Osmanlı Devletinin önceki devrelere ve aynı çağın batı dünyası ile mukayese edersek, bu döneme " altınçağ " demek hakkını kendimizde bulacağımız düşüncesindeyiz. İlk Osmanlı medresesi başkent İznik'te 1330'da Orhan Bey tarafından kurulur. Bu medrese önemini, Bursa medreselerinin açılışına kadar devam ettirir. 1326'da Bursa alınarak başkent yapılır. Bunun üzerine Bursa'daki medreseler önem kazanırlar. Nevar ki ilmiye Teşkilatı üzerinde çok farklı bir değişiklik olmaz. Ancak Yıldırım Beyazıt kadıların alacakları rüsûm miktarını tâyin eder. 1363'de Edirne'nin alınmasıyla, burası başkent yapılır. Böylece Edirne'de kurulan medreseler ön planda yer almaya başlar. İstanbul'un fethinden sonra, Sahn-ı Seman Medreseleri kuruluncaya kadar Edirne medreseleri önemini korur. Medrese sayısının artması ile, II. Murad bir teşkilat kurmaya çalışırsa da bu yeterli olmuyor. Sahn-ı Seman Medreselerinin kuruluşu ile ilmiye teşkilatı en üstün zirvesine ulaşıyor. Bugün bile emsâli nadir görülen, Osmanlı ilmiye Teşkilatı tam anlamı ile gerçekleşiyor.

Fatih Sultan Mehmed'in bu teşkilatı kurmasından, yaklaşık bir buçuk asir sonra, batık ılım adamlarından- Galilei (1564-1642) " dünya dönüyor " dediği için, 1633 de engizisyona gidiyor ve mahkum ediliyor. (61) Batı bu kadar dogmatik bir tutum içindeyken, bizim ilim adamlarımız fizik ve metafizik sahada dünyaya ışık saçıyor. 860 / 1456 yılları civarında (62) metafizik sahada Tehafütü'l-Felasife " adıyla yeni bir felsefi eser yazan Flocazade, 20 bin akçe ile taltif ediliyor. (63) Galilei'in mahkum edilişinden yaklaşık 177 yıl önce vuku bulan bu olay, o zamanki ilim ve medeniyet seviyemizin üstünlüğünü göstermeye yeter inancındayız. Bu zirvenin en üstünde yer alan Molla Hüsrev'i saygı ile anmanın, her Türk aydını için zaruri bir görev olacağı düşüncesindeyiz.

1- Mecdî Efendi, Şekaik-i Numaniye Tercümesi, İst. 1269, s. 83.

2- OrdProf. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ank. l982, s. 365.

3- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 102-104.

4- İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. I, lst. "t. y. " s. 250.

5- İsmail Hami Danişmend, a. g. e. , s. 238.

6- Taha Zade Ömer Faruk, Tarih-i Ebu'l-Faruk, C. II, Ist. l328, s. 24.

7- Ord. Prof. İsmail HakkıUzunçarşılı, Osmanlı Devletinin îlmiy£ Teşkilatı, Ank. l965, s. 5

8- Dr. Cahit Baltacı, Osmanlı Medreseleri, İst. 1976, s. 474.

9- A. g. e. , s. 46-47.

10- Prof. Dr. Hüseyin Atay, Osmanlllarda Yüksek Din Eğitimi, İst. 1983, s. 77.

11- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, a. g. e. , s, 7-8.

12- Robert Martrant. La vie Quotidien a Constantinople au temps de Soliment le Magnifique et de Successeur, Pari 1965, p. 228.

13- Mecdî Efendi, a. g. e. , s. 106.

14- A. g. e. , s. 107.

15- A. g. e. , s. 104.

16- A. g. e. , s. 107.

17- Molla Hüsrev'in. müslümanlığı kabul etmiş bir Fransız asilzadesinin oğlu olduğu rivayet edilmektedir. Ancak kaynaklarımıza baktığımız zaman bunun çelişkili bir haber olduğu anlaşılıyor. Babadan dedesinin isminin Ali oluşu da Türk olduğunu vurguluyor. Bu hususta şu eserlere bakınız: Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hukkâm fi Şerh-i Gureru'l- Ahkâm, C. II, Ist. 1319, s. 453; Molla Hüsrev, Gurer ve Dürer Tercümesi, çev. Arif Erkan, C. IV, İst. 1980, s. 415; OrdJProf. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ank. 1975, s. 656; Mecdî Efendi, Şekâik-i Numaniye Tercümesi, s. 135; Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, Hazırlayanlar: Fikri Yavuz, İsmail Özen, C. I, Ist. "t. y. ", s. 339; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarih, C. II, İst. 197 s. 605; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuku Islâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, C. I, İst. l967, s. 434; Islâm Ansiklopedisi, C. V. /l, s. 606; Mehmet Süreyya Sicilli Osmani, C. Îl, Ist. l311, s. 271; Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, C. III, çev. Mehmet Ata, İst. 1330, s. 237.

18- Mecdî Efendi, a. g. e. , s. 136.

19- A. g. e. , s. 138.

20- ilmiye Salnamesi, İst. 1334, s. 329; Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 136.

21- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, Ank. 1982, s. 430-435.

22- Hoca Saadettin Efendi, Tacüt-Tevarih, sadeleştire:I. Parmaksızoğlu, C. II, Ank. l975, s. 228.

23- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ank. 175, s. 657.

24- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin ilmiye Teşkilatı, Ank. 1965, s. 176.

25- Molla Hüsrev, Gurer ve Dürer Tercümesi, çev. Arif Erkan, C. I, İst. 1979, s. 3.

26- A. g. e. , s. 2.

27- A. g. e. , s. 3.

28- A. g. e. , s. 10.

29- Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, Çev. Mehmet Ata, C. III, İst. 1330. s. 238.

30- Mecdî Efendi, a. g. e. , s. 137.

31- A. g. e. , s, 108.

32- Abdülhak Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde ilim, îst. 1943, s. 26.

33- Seyyid Şerif Cürcanî: Islâm alimi (Tacu, 1340-Şiraz, 1413), Mısır'da Ekmelüddin Mahmut el-Bâbertî'nin derslerine devam etti. 1374'de Anadolu'ya geldi Karaman'a uğradı. Molla Fenari ile birlikte Mısır'a ilim tahsiline gittiler. Sonra Şiraz'a dönerek Şah Şüca'nın himayesine girip Şiraz'da müderrislik yaptı. Hanefi mezhebindendir. Timur Şirâz'ı zaptettiği zaman (1384) Cürcânî'yi Semerkat'a yollandı. Timur'un ölümünden sonra tekrar Şirâz'a döndü. Bakara suresinin beşinci ayetindeki (Arapça) "İşte böyle kimseler, Rablarından olan hidayet ve doğru yol üzeredirler, ve bunlar azaptan kurtuluş sevaba erenlerdir. "deki alâ kelimesinin yorumu konusunda bir tartışma yüzünden Islâm bilginleri bir süre Saadettin Taftazanî ve Seyyit Şerif Cürcânî taraftarları olarak ikiye ayrıldılar. Bu suretle Osmanlı ulemasının bir kısmı Saadettin . Taftazzanî'ye, bir kısmı da Cürcanî aracılığı ile Râzî'ye bağlanmışlardır. (Meydan Larus ; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, C. II, s. 584.)

34- Taşköprüzâde Âhmed Efendi, eş-Şekâyıkun-Nu'mâniye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniye (Vefeyâtü'l-a'yân ve Ebnâü Ebnâi'z-Zaman, C. I, s. 133 kenarında)

35- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 143. .

36- Taşköprüzâde Ahmed Efendi, a. g. e. , s. 133-134; Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 144. .

37- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 149.

38- Dr. Mubahat Türker, Üç Tehafüt Bakımından Felsefe ve Din, Ankara 1956, • s. 53.

39- Hammer, a. g. e. , s. 138.

40- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 138.

41- Ord. Prof. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ankara 1975, s. 657.

42- Dr. Cahit Baltacı, a. g. e. , s. 314.

43- Mehmet Süreyya, Sicilli Osmanî, C. II, İst. 1311, s. 271.

44- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 138.

45- Avukat Dr. Abdülkadir Altunsu, Osmanlı Şeyhülislamları, Ankara 1972, s. 7.

46- Ord. Prof. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ankara 1975, s. 665.

47- Mecdi Efendi, a. g. e„ s. 302.

48- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, a. g. e. , s. 657.

49- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 305

50- Ord. Prof. Ismail Hakkı Uzunçarşılı, a. g. e. , s. 667.

51- A. g. e. , s. 667.

52- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 306.

53- Mecdi Efendi, a. g. e. , s. 306; Ord. Prof. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, a. g. e. , s. 667.

54- A. g. e. , s. 307.

55- Ord. Prof. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, a. g. e. , s. 668.

56- A. g. e. , s. 668.

57- Dr. Cahit Baltacı, a. g. e. , s. 380.

58- Ahmet Refik, Büyük Tarih-i Umûmî, C. IV, İst. (t. y.), s. 440.

59- · İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8y s. 407.

60- Hammer, a. g. e. , s. 231.

61- Meydan Larousse, Cilt 4, s. 924.

62- Dr. Mubahat Türker, a. g. e. , s. 54.

63- Ord. Prof. îsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, Ankara 1975, s. 655.

KUR'AN'DA NAKLOLUNAN YUSUF (aleyhisselâm) KISSASI IŞIĞINDA GÖREV İSTEME MES'ELESİ VE MOLLA HÜSREV

Doç. Dr. M. Zeki Duman
Erciyes Üniversitesi Ilahiyât Fakültesi Öğretim Üyesi

Fâtih Sultan Mehmed'in hocalarından olan Molla Hüsrev (885 / 1480) âlim, fâdıl ve mütedeyyin bir zat idi. Bilhassa fıkıh ilminde temâyüz etmiş, hadis ve tefsir ilimleriyle de meşgul olmuş, çok sayıda talebeye hadis ve tefsir dersi vermiştir.

Molla Hüsrev müstakil bir Kur'an tefsiri yazmamış fakat, ders kitabı olarak okuttuğu Kadî Beydâvî'nin (791 / 1286) Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl adlı tefsirine şerh ve hâşiyeler yapmıştır. Ömer Nasûhî Bilmen, bu hâşiyenin Bakara. Sûresi'nin 142. âyetine kadar olduğunu söylerse de (1) bizim elimizde Fâtiha, Bakara, (2) En'am, Hûd ve Yusuf sûrelerine yaptığı hâşiyeler, yazma nüshalar olarak mevcuttur. (3) Araştırmalarımız neticesinde O'nun bunlardan başka tefsirle ilgili çalışmalarına rastlayamadık.

Molla Hüsrev'in, aslı İstanbul Süleymâniye Kütüphânesinde bulunan Kadî Beydâvî'nin tefsiri üzerine yaptığı bu hâşiyelerinden Yusuf Sûresi'nin 55. âyeti üzerinde yaptığı hâşiyesini İslam Dini'nin görev ahlâkı ile ilgili bulunduğumuz için tebliğimize konu olarak seçmiş bulunuyoruz.

Bu âyet:"Yusuf (aleyhisselâm) melike, beni Mısır'ın hazîneleri üzerine emîr tâyin et. Çünkü ben hazîneleri korumayı, mahsûlü değerlendirmeyi ve muhâsebe işlerini iyi bilirim dedi. " (4) meâlindedir.

Kur'an-ı Kerîm'in ibret alınması maksadıyla kıssa olarak kaydetmiş olduğu bu olay şöyle cereyân etmiştir :" Bir gün Mısır Melîki dedi ki, " ben rüyâmda yedi arık (zayıf) ineğin yedi semiz (besili, yağlı) ineği yemekte olduğunu; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. Ey ileri gelenler, eğer rüyâ yorumlamayı biliyorsanız, benim bu rüyamı da yorumlayınız. " (5)

" Onlar da dediler ki, bunlar karma karışık ve yalancı düşlerdir, biz böylesi rüyâlann ta'birini bilemeyiz. " (6)

" Zindandaki iki arkadaştan kurtulanı, nice zaman sonra Yusufu hatırlayarak dedi ki, ben, size onun tabirini haber verecek birini biliyorum, beni hemen ona götürün. " (7) Zindana gidip " Yusuf, ey çok doğru sözlü arkadaşım, kendisini yedi arık inek yemekte olan yedi semiz inekle, yedi yeşil ve kuru başak hakkında bize bilgi ver, Ümit ederim ki insanlara isâbetli cevabınızla dönerim. Belki bu sebeple onlar senin yüce kadrini bilirler dedi. " (8)

" Yusuf, yedi sene âdetiniz veçhile ziraat yapın. Yiyeceğiniz az bir miktar hâriç olmak üzere biçtiklerinizi başağında bırakın. " (9)" Sonra bunun ardından yedi kıtlık yılı gelecek. Tohumluk için saklayacağınızdan az bir miktarı hâriç, önceden biriktirdiklerinizi yiyip tüketecek. " (10)" Sonra bunun ardından da bir dönem gelecek ki, insanlar o zamanda yağmura kavuşturulacaklar ve sıkıp sağacaklar. " (11)

Melik'e gelen bu haber üzerine O, derhal Yusuf (aleyhisselâm) ı yanına çağırttı ve etraflıca konuştular. Yusuf'la konuşmaları sonunda Melik (12) O'nun görüşünü sormuş, Yusuf (aleyhisselâm) da, " benim kanaatim, bu bolİuk yıllarında ziraata önem ver . ve bolca ekin ektir. Ambarlar inşa ettir, mahsûlü depo ettir. Kıtlık yılı gelince fazla sıkıntıya düşmezsiniz " dedi. Melik, " peki, bana bu işleri gerektiği şekilde kim yapabilir ? deyince de Hz. Yusuf, kendini katdîm ederek : " Beni Mısırın hazîneleri üzerine emir tâyin et. Çünki ben, korumasını ve işlerini iyi bilirim" dedi. (13)

> Molla Hüsrev, bu âyet üzerine yaptığı hâşiyesinde der ki : " Kadî Beydâvî'nin bu takririne göre âyetten (cevaplandırılması icabeden) yedi mes'ele ortaya çıkmaktadır.

Birincisi: Nebî (salla’llâhu aleyhi ve sellem), Abdurrahman b. Semüre'ye (51 / 671) : **" Ya Abdurrahman, görev isteme "** demesine rağmen, Yusuf (aleyhisselâm) ın melikten görev istemesini nasıl îzah edebiliriz ?

İkincisi: Yusuf (aleyhisselâm) ın bir kâfirden görev istemeye gönlü nasıl râzı oldu ? (bir müslüman, kâfirden görev isteyebilir mi ?)

Üçüncüsü : (Zindandan çıktıktan sonra) bir süre beklemesi gerekirken, derhal görev istemesi niye ? (Aceleciliği, göreve karşı hırsına delâlet etmez mi ?)

Dördüncüsü: (Azîz'in karısıyla suçlanmış), henüz töhmetten kurtulamamışken, (yânî, güvenirliğini isbat etmemişken) özellikle de hâzinelerin korunması görevini istemesinin anlamı nedir?

Beşincisi: Allah teâlâ'nın, "kendi kendinizi temize çıkartıp övmeyiniz" (13) âyetiyle, insanın kendisini övüp temize çıkarması şiddetle yasaklandığı halde"innî hâfızun alîm" sözüyle Yusuf (aleyhisselâm) kendi kendini nasıl tezkiye edebilir?

Altıncısı: "İnnî hâfizun alîm" sözüyle Hz. Yusuf neyi ifade etmek istemiş olabilir?

Y e d i n c i s i: Allah (cc) Nebîsi Hz. Muhammed'e : Sözünü Allah'ın dilemesine bağlamadan, yani " İnşallah " demeden hiçbir şey hakkında " ben yarın bunu mutlaka yaparım, deme " (15) emrine ; akıl ve nassların da gaypla ilgili işlerin sonuçlan hakkında kesin söz kullanmayıp " İnşallah " demeyi gerektirmesine rağmen, bunu neden terk etti ve kesin bir ifâde kullanarak " innî hafîzun alîm " dedi. (16)

Molla Hüsrev, cevaplandmlması îcap eden bu sorularını, ilgili âyetin hâşiyesinde, yukarıda arz ettiğimiz şekilde sıralamış fakat, bu sorulara aynı yerde bir çözüm getirmediği gibi; Dürerü'l-Hukkâm adlı eserinde de bu mes'elelere geniş yer vermiştir. Sâdece fıkıhla alâkası ölçüsünde, oldukça kısa olarak temas etmiş ve :**" Zâlimden kadılık görevi almak câizdir. Çünkü sahabe (Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem) Mu'âviyeden görev kabul etmiştir. "** sözüyle, " Zulmedeceğinden korkan birinin görev alması mekruhtur . Eğer âdil davranacağından emîn olursa görev alması mekruh olmaz. " (17) görüşleri bulunmaktadır. Hâşiyesinde sözkonusu ettiği mes'elelerine çözüm getirdiğine başka eserlerinde de rastlanılmamıştır.

Bu mes'eleler, kanaatimizce Yusuf (aleyhisselâm) dan ziyâde İslâm dini geldikten sonra müslümanlann mes'elesi olmuş, yalnız Molla Hüsrev'i değil birçok İslâm âlimini ilgilendirmiş ve konuya çözüm yolları araştırmaya sevk etmiştir. (18)

1- GÖREV İSTEME MESELESİ

Biz, Molla Hüsrev'in, ondan önce de Fahruddin Razî'nin tefsirinde ortaya attığı bu yedi mes'eleyi inceleyip İslâm Ahlâkı açısından değerlendirmeye çalıştık. Yapmış olduğumuz bu çalışmamızı sizîere şöyle arz edebiliriz : (19) Göreve tâlip olma mes'elesi : Yusuf (aleyhisselâm)'m, " Beni Mısır'ın hâzinelerine emîr. tâyin et. Çünkü ben bu işleri iyi bilir ve koruyabilirim. " (20) sözü mes'ele edilmiş ve Hz. Peygamberin nakledeceğimiz şu hadîsi ile tezat teşkil ettiği ifâde edilmiştir:

Buhârî (v. 256 / 870)'nin nakl ettiğine göre, Abdurrahman b. Semürey'e Rasulüllah :" idâri ve hukukî sorumluluğu olan bir görev (imâret) isteme şâyet böyle bir görev, istediğin için sana verilirse görevinle başbaşa terkedilirsin. Yok, istemediğin halde (ehil gördüğün için) verilmişse, görevinde muvaffak olabilmen için, mutlaka (Allah'ın) yardımını görürsün, " dedi. (21)

Aynı konuda başka bir hadîsi de Müslim (261/874) nakletmiştir. Bu hadiste de Ebbû Zerr'in (32 / 654) anlattığına göre şöyle demiştir : " dedim ki, ya Rasulallah, bana da bir görev vermezmisin ? eliyle omuzuma dokundu ve ' ya Ebâ Zerr, sen zayıfsın (bu görevi gerektiği şekilde ifâ etmekten âcizsin), görev ise bir emânettir. Kıyâmet gününde (üstesinden gelmediği veya görevini adaletle icra edemediği için) sâhibine pişmanlık ve utanç vesilesi olur. Fakat dikkat edin, kim ehil olur ve aldığı görevi adâletle ifâ ederse, bu bir fazilettir. " demiştir.

Yusuf (aleyhisselâm) ve diğer müslümanlar için, görev istemeye engel olarak kabul edilen birinci hadis, Müslim'den nakletmiş olduğumuz ikinci hadis, sebepleriyle birlikte açıklamaktadır. Bu açıklamaya göre, görev istemeye mâni teşkil eden sebeplerden birisi, bilgisizlik ve dirayetsizlik nedenleriyle göreve ehliyetli olmamaktadır. Şu halde bu durumda olanların adaletle îfâ edemiyecekleri bir görevi istemeleri doğru değildir.

Aynca Allah Teâla da Kur'an'da : " Allah, emânetleri ehline vermenizi emrediyor. "(23) âyetiyle emîr ve vâli durumunda olanlara da işaretle : "ey halkın işleriyle görevli olan velîler, sizlere emânet olarak verilmiş olan görevlerinizi hak sâhiplerini gözeterek ve adâletle yapınız. İşleri ehliyetli olanlara ve hak edenlere (verilecek görevi yapmayı bilenlere ve üstesinden gelebilecek durumda olanlara) veriniz. "(24) emr-i İlâhîsiyle, kamuya âit işlerin bilen ve hak edenlere verilmesini emretmiştir.

Bu âyet ve hadislerden başka, Ebu Hureyre'nin (58 / 678) nakl ettiği bir hadis-i şerifte de Hz. Peygamber : " siz, görev almaya aşırı istek gösteriyorsunuz. Fakat bunu hakkıyla yerine getiremezsiniz, kıyâmet gününde bu görevin; pişmanlık sebebi olacağını da biliniz. Emziren ne iyi, sütten kesen de ne kötüdür. '(25)

Sahîh-i Buhârî'nin meşhur şârihlerinden olan el-Aynî'nin (885 / 1451) kaydettiğine göre Kirmânî, " burada emzirenden maksad, mal, makam, hırs ve hayalî lezzetleriyle görevin evveli ne güzeldir, (insana, dünyâ nimetlerini • kazandırmasıyla gurur verir, şan, şöhret kazandırır). Sütten kesenden maksat da, bilhassa hilâfet veya vâlilik gibi yüksek pâyeli) görevlerin sonu ölüm, görevden azledilme veya tebaanın aşın istekleri gibi (insanı zelîl ve perişan eden) kötülükleri ile görevin sonu ne kötüdür, anlamınadır" demiştir. (26)

Buhârî'nin nakletmiş olduğu başka bir hadiste de Hz. Peygamber, " biz bu görevi isteyene veya muhteris olanlara vermeyiz. " (27) buyurmuş, göreve karşı hırslı olup bâzı kötü emelleri bulunan kimselere idârî ve hukukî sorumluluğu olan işleri veremeyeceğini açıkça ifâde buyurmuştur.

Aynı konuya Kasas Sûresinde işâret eden Yüce Allah : " İşte âhiret yurdu (cennet), biz onu yeryüzünde teğallüb (üstünlüğünü ortaya koymaya) ve fesad arzusunda olmayanlara veririz. îyi sonuç Allah'tan sakınanlarındır. " (28) âyetinde, üstünlük duygusu ve insanlara zulmetmek amacıyla görev isteyenlere cennetini nasip etmiyeceğini ifâde etmiştir. (29) Bu âyet ve hadislerde, görevi şâhsî emel ve gâyelerle kötüye kullanmak, başkalarına, özellikle de emri altındakilere zulüm ve işkence yapmak ve yeryüzünde fesat çıkarmak için göreve tâlip olmak reddedilmiş, böylelerine vazifenin verilmeyeceği belirtilmiştir.

O halde Hz. Peygamberin, " görev isteme ", " biz bu görevi isteyene vermeyiz " gibi hadis-i şeriflerinden görevin :

1-ehli olmayan ve adâletle görev yapamayacak durumda olanlara; 2-görevi, menfaat sağlamak için, büyüklüğünü isbat etmek ve bazılarından intikam almak maksadıyla kullanacak olanlara verilemeyeceği anlaşılmaktadır. Yoksa, " dinimizde görev istenmez, verilir. " gibi bir anlam çıkarmamak gerekir.

Özellikle Yusuf (aleyhisselâm) bir peygamber olarak, hem adâletle muâmele bakımından, hem de hazîneyi koruma ve muhafaza etme bakımından, o toplum içerisinde, böyle bir göreve en lâyık ve ehliyetli bir kişi idi. Ondan daha lâyık birisi yoktu. (30)

Hz. Yusuf un Melîk'e : " beni hazînelerin başına emîr tâyin et" demesi de emir olmaya hırslı olduğu, dünyâ menfaat ve saltanatını sevdiği içindi diyemeyiz. (31) Çünki o, Allah tarafından, içinde bulunduğu topluma gönderilmiş gerçek bir peygamber idi. Bu görev, peygamberlik vazifesini ifâya imkân hazırlamak, Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyabilmek (imdâ), toplumun İktisâdi işlerini islâh etmek için istemiş olabileceği gibi, kendisine vahiy yoluyla bildirilen yedi yıl bolluktan sonra gelecek olan yedi yıl kıtlık felâketine hazırlık yapmak ve ümmetini bu felâketten en az zararla kurtarabilmek için de istemiş olabilir. Özellikle toplumun felâketlere mâruz kaldığı dönemlerde, güçlü fakat zâlim ve gaddar kimselerin zayıflan ezmesi ve onların haklarını gasp etmeleri düşünülemeyecek şeylerden değildir. Gelecek olan böyle bir dönemde güçsüz insanları zâlimlere ezdirmemek, hakkı sâhiplerine ulaştırmak, bilhasa idârî ve hukukî işlerde adaleti etkin kılmak onun yegâne gayesi olabilirdi.

Bu gâyeyle görev istemiş olması Yusuf (aleyhisselâm) için ma'kul ve ahlâka uygun bir harekettir. Bilhassa öyle bir dönemde bundan daha doğru bir davranış olmazdı da . . . (32).

2- KAFİRDEN BİR PEYGAMBER GÖREV İSTER Mİ? VE BU KONUDA NİÇİN ACELE ETTİ?

Aslında melikin müslüman mı, yoksa kâfir mi olduğu Kur'an'da belirtilmemiştir. Onun kâfir bir melik olduğunu kabul ederek Molla Hüsrev, " bir peygamber olarak Hz. Yusuf'un, kâfir bir melikten görev istemeye gönlü nasıl razı oldu ?" demiştir.

Hz. Peygamberden nakledilen bir hadiste o, şöyle demiştir : " Allah, kardeşim Yusuf a merhamet etsin, eğer bu görevi istemeseydi derhal verilecekti. Fakat melikten istediği için bir yıl geciktirildikten sonra verildi. " (33)

Bazı müfessirler, Yusuf (aleyhisselâm) ın zindandan çıktıktan sonra tam bir yıl melikin yanında kaldığını, birçok işlerinde melikin, Hz. Yusuf'la istişâre ettiğini, O'nun fikirlerini ve ileriye dönük düşüncelerini; özellikle de ahlâkını çok beğendiğini eserlerinde kaydetmişlerdir. (34)

Bir yıl süren beraberlikleri esnâsında Hz. Yusuf un meliki imâna dâvet etmiş olabileceği ve onun da İslâmî kabul etmiş olacağı tabiî olarak düşünülebilir. Kaldı ki, tabiunun ileri gelen müfessirîerinden biri okta Mücâid'den (103 / 721), melikin müslüman olduğuna dâir bilgilere kaynaklarda rastlanılmaktadır. (35)

Bu durumda şâyet o, müslüman bir melik idiyse, " Hz. Yusuf un kafir bir melikten görev istemeye gönlü nasıl razı oldu " ? şeklinde bir soruya gerek kalmıyor. Velevki melikin gayr-i müslim olduğunu varsayım olarak kabul etsek bile, İslâm âlimlerine göre : " hakkı tebliğ etmek, Allah'ın emirleriyle hükmetmek ve halk arasında zulmü kaldırıp adâleti yaymak için başka bir yol yoksa, adâletin ve liasslann gerektirdiği şartlar ve ölçüler çerçevesi içerisinde kalmak şartıyla, sâlih bir insanın zâlim biriyle berâber çalışması câîz olduğu gibi, ondan görev istemesi de câizdir. (36) Yeter ki görev isteyen adâleti tatbike ve kanunları uygulamaya muktedir biri olsun. " (37) Hatta, toplumdan zarar ve zulmü kaldırmak için başka bir yol bulunmazsa, fâsık ve kâfir birinden yardım dahî talep edilebilir. " (38)

el-Vâhidî'nin (468 / 1075) Hz. Peyğamber'in biraz önce naklettiğimiz hadisini delil göstererek, " Yusuf (aleyhisselâm) melikten görev istemekle hata etmiştir. " (39) sözünü tenkid eden en-Nisaburî (325 / 937) halkın işlerini islâh etmek, bir nebî olarak ona vâcip idi. Kaldı ki, kendisine vahiy yoluyla kıtlık döneminin geleceğine dâir bilgi de verilmişti. Böyle bir durumda Hz. Yusufuri derhal harekete geçip, peygamber olarak gönderildiği toplumun hayrına olan şeyi yapması gerekiyordu. O da bunu yapmıştır ve görev istemekle hata etmemiştir. " (40) sözleriyle Vâhidî'nin görüşüne katılmadığını belirtmiştir.

3- HENÜZ TÖHMETTEN KURTULMAMIŞKEN GÖREVE TALİP OLMASI

Kanaatimizce böyle bir şüphe tamamen yersizdir. Çünki zindandan çıkacağı haberi kendisine gelince Yusuf (aleyhisselâm), bir süre çıkmayı kabul etmedi. Önce Aziz'in karısının konuşturulmasını ve kendinin zindana atılmasında suçlu olup olmadığının açıklığa kavuşturulmasını istedi. Bu konu Kur'anda aynen şöyle zikredilmektedir : Rüyasının tâbirini dinleyen melik dedi ki:" Önu, (Yusufu) bana getirin. Bu emir üzerine Hz. Yusufa gelen elçi yanma gelince O, efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neymiş ? kendisine sor. Şüphe yok ki benim Rabbım olnlann hilesini hakkıyla bilendir, " dedi. " Melik o kadınları toplayıp, " Yusuf un nefsinden kâm almak istediğiniz zaman ne haldeydiniz ?" dedi. Kadınlar,

" hâşâ dediler, Allah için doğru söylemek gerekirse, biz O'nda bir fenalık görmedik. " Aziz'in karısı da: şimdi hak açığa çıktı. Ben ondan murad almak cinsel ilişkide bulunmak istemiştim. Ö muhakkak doğruyu söylüyor " dedi. (41)

Bazı kaynaklara göre Yusuf (aleyhisselâm), kendisini suçlayan kadın tarafından suçsuz ve temiz bir insan olduğunun açıklanmasından tam bir yıl sonra bu görevi istemişti. Bu süre içerisinde diğer insanların da ona itimadı hâsıl olmuş ve her göreve lâyık olduğu kanaati yaygınlaşmıştı. (42) Bu sebeple, O'na " görev isterken hâlâ töhmet altındaydı " demenin doğru olabileceğini sanmıyoruz.

4- NEFSİNİ TEZKİYE ETMESİ

Allah Teâla'nın " kendinizi temize çıkartmayınız " (43) âyeti ile, insanın kendi kendini tezkiye etmesi yasaklanmış olduğu halde, Yusuf (aleyhisselâm) ın, **" İnnî Hâfîzun Alîm "** sözünün anlamı nedir ? denilmektedİr. Nefsi tezkiye etmek, ve insanın kendini övmesi, bir yerde, lâyık olmadığı şeyleri elde etmek için sahte bir görünüme bürünmek ve karşıdakini kandırmak anlamına gelebilir. Bunun, ahlâken hoş karşılanmayacağı muhakkaktır. Fakat bu âyette, Yusuf (aleyhisselâm) ın " ben iyibilir ve korur " sözüyle kendini medh etmek istediğini kesinlikle söyleyemeyiz. O sâdece kendini tanıtmak icâp ettiği için bu sözü söylemiştir. Fahruddin er-Râzî, Allah Teâla, " Felâ tüzekkû enfüsekum " âyetiyle temiz olmadığını kesinlikle bildiğiniz nefislerinizi temize çıkartmaya çalışmayınız " manasını kast etmiştir. Çünki kimin muttaki olduğunu O (Allah) çok iyi bilir. " (44) âyeti bunun delilidir. " sözleriyle Hz. Yusuf un kendini övmediğini belirtirken (45); Kurtubî de : Yusuf (aleyhisselâm) : " ben çok iyi bir muhâsibim ", " iyi bir insanım ". . . gibi sözler söylemiş olsaydı, kendini övmüş kabul edilebilir. Lâkin O, " ben muhâsebe işlerini iyi bilir ve korurum " demiştir ki, bunda övünme ve kendini temize çıkartma diye birşey yoktur. "

(46) açıklamasıyla bu sözünün Hz. Yusuf için " nefsi tezkiye " olmadığını belirtmiştir.

Ayrıca, Yusuf (aleyhisselâm) m vazifeyi istemesinden maksadı, nefsini tezkiye veya övme değil, bunun aksine yalnız, halkına adaletle muamele etmek, hak sahiplerinin haklarım güzel bir şekilde taksimle, hiç bir kimseyi haksızlığa uğratmamaktı. (47) Hatta nefsi tezkiye etmek ve övmek, şahsî menfaat temin etmek ve helâl olmayan şeylere ulaşmak maksadıyla olmayıp, tamamen kamu yararına vesile olacaksa, böylesi bir istek ne mekruh, ne de haramdır. Bilâkis Yusuf (aleyhisselâm) ve benzeri âlim ve faziletli insanlar için bir vazifedir, " diyen meşhur müfessirlerden Hâzin, sebebini de şöyle izah eder nice kimseler var ki, âlimdir, işinin ehli ve birçok konularda insanlara oldukça yararlı faaliyetlerde bulunabilir. Kendilerini, istekli olarak göstermedikleri ve durumlarını açıklamadıkları için çoğu zaman bilinmezler. Bir çok görevler de bu sebeple ehil olmayanlara verilir. Halbuki, böylesi kimselerin kendilerim tanıtmalan-layık olmayan ve üstesinden gelemeyecek durumda olanlara görev verilmemesi bakımından-çok faydalı olur. Yusuf (aleyhisselâm), ben muhâsebe işlerinden de anlarım demeseydi, melik O'nu sâdece din işlerinden anlar, başka şeyleri bilemez kabul edecek ve bu görevi belki de lâyık olmayan birine verecekti. " (48) demiştir.

İnnî hâfîzun alîm (Ben muhafaza eder ve bilirim) sözüyle, müfessirler hemen hemen tamamının bu konudaki kanaati, muhâsebe işlerin, mahsûlü değerlendirmeyi ve korunmasını, adâletle tanzimini, bir de çevre illerin lisanını çok iyi bilirim manasını kast etmiştir. (49) Maksadı bundan başka olmaz.

5- İNŞALLAH DEMELİ DEĞİL MİYDİ ?

Neden " İnşallah " demedi ? Herhangi bir şeyin meydana gelmesi için insanların, sâdece azim ve iradesi kâfi değildir. Allah'ın dilemesini _kale almadan " muhakkak şunu yapacağım " demek (49) irâde-i cüz ıyye sınırlarını zorlama anlamına gelebilir. Halbuki insan tek başına, sonsuz güç sahibi değildir. Her şey ancak Allah'ın dilemesiyle meydana gelir.

Nakl edildiğine göre yahudîlerden bir gurup Hz. Peygambere gelerek geçmiş kavimlere âit bazı şeyler sormuşlar. Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem de bu sordukları konularda, henüz âyet inmediği için bir açıklamada bulunmamış, vahiy . gelir ümidiyle, " yarın gelin, bu konuda size bilgi verebilirim ' demişti. Ertesı gün gelmişler bilgi yok, ertesi gün, daha ertesi gün . . . derken konuyla ilgili âyetlerin gelmesi bir hayli gecikmiş. Müşrikler de bu gecikmeyi bahane ederek, zaman zaman Hz. Peygambere sataşıyorlar ve alay konusu ediyorlardı. O da bu durumdan dolayı üzülüyordu. Nihâyet konu ile ilgili âyetler uzun bir süre sonra geldi, yahudîlerin sordukları sorular Allah tarafından cevaplandırıldı. Hz. Peygamber de : " sakın hiç bir şey için, İnşallah demeden, ben yarın mutlaka bunu yaparım deme " (50) ikazı yapılmış oldu.

Molla Hüsrev, bu hususa işâretle, " Hz. Yusuf, neden inşallah demedi de kesin bir ifâde kullandı ? demiştir.

ıt İbnu 1-Cevzî, (597 / 1201) Yusuf (aleyhisselâm) " içinden inşallah demiş olabilir (52) derken, F. Râzî de : Hz. Yusuf, şâyet " inşallah iyi bilir ve korurum " deseydi, meliki şüpheye sevk edip, " ha, bu benden görev istiyor ama, gerektiği şekilde işi yürütebileceğine aklı tam ermiyor " tarzında güvensizliğe sevk etmiş olabileceği düşüncesiyle " inşallah " sözünü açıktan söylememiş olabileceğini tahmin etmektedir. (53) Biz de bu tür açıklamaları, bu konuda gayet tamınkâr buluyör ve peygamberin yapacağı işlerde Allah'ın irâdesini kaale almayacağına yani, "Allah dilemese de ben istediğim her şeyi yapabilirim " diyeceğine asla ihtimal vermiyoruz.

Aynca şunu da kaydetmeliyiz ki, âyette, Yusuf (aleyhisselâm) ın " inşallah " demediği şekilde açık bir ifade mevcut degildir. Bu mes'eleyi ortaya atanlar, Hz. Yusuf un inşallah " demediğini, âyette bu yönde bir açıklamanın olmayışından çıkarmaktadırlar. Halbuki hakkında açıklama bulunmayan (meskutun anh) bir husus tartışma konusu yapmak, faraziye üzerine hüküm binâ etmek olacağından, böyle bir durum kanaatimizce doğru değildir. Zira tartışma konusu yapılabilmesi için bu husus Hz. Peygamberle ilgili âyette olduğu gibi Yusuf (aleyhisselâm) la ilgili olarak ta Kur'an'da zikredilmesi gerekirdi. Ayetlerde böyle bir şey söz konusu edilmediğine göre, Yusuf (aleyhisselâm) m " inşallah " demediğini varsayım olarak kabul edip sonra da münakaşasını yapmak da gerekmez.

NETİCE

Îsîâm târihinde, özellikle de Hulefâ-i Râşidîn döneminden îtibâren devlet kademelerinde göreve tâlip olmak önemli bir mes'ele olarak değerlendirilmiş ye husûsiyetle dünyâ ve âhirette hukûkî sorumluluğu gerektiren ve her insanın, hakkıyle ifâya muktedir olmayacağı ağır bir vük olarak telakki edilmiştir. (54) .

Toplumda bazı şahıslar bu sorumluluğu düşünerek " altından kalkamayız ", bizden daha lâyık olanları vardır, onlara verilmelidir " . . . kanaati arıyla göreve tâlip olmazlarken ; bir kısım insanlar da şahsî hırs ve arzularına ulaşabilmek maksadıyla bu durumu fırsat bilmişler, ehil olmadıkları ve hak etmedikleri yerlere getirilmişlerdir. Netîcede toplumun âhenk ve düzeninin sağlanması için elzem olan adâletin yerine zulüm, hukukun yerine de keyfî idareler

söz sahibi olmuşlardır . Güç süz ve mâsum insanlar zorbaların ayaklan altında ezilmeye böyle mahkûm edilmişlerdir.

Gayesi, insanların hem dünyâda, hem de âhirette refah ve saadet içerisinde yaşamalarını temin etmek olan Yüce Dinimiz İslâm, lâyık olmayan, bilgisizlik ve dirayetsizliği sebebiyle aldığı görevi yapamayacak durumda olanlara, isteseler de görevin verilmeyeceğini âyet ve hadislerle beyan etmiştir. îdârî ve hukukî sorumluluğu olan herhangi bir görev içinde kendinden daha lâyık ve becerikli başka bir insan varsa, bu durumda şahsın ortaya atılıp kendini övmesi, nefsini tezkiyeye çalışması ve buna istinâden görev . istemesi tslâm ahlâkınca hoş bir şey değildir. Ancak İlmî güç ve yeteneğinden dolayı bir müslümana, kamuya âit bir görev teklif edilirse, onun bu görevi kabul etmesi o kişi için şahsî bir vazîfedir. (55) Özellikle de Hz. Yusuf gibi, içerisinde bulunduğu toplumda kendisinden daha lâyık bin yoksa, bilen ve becerebilecek durumda olan şahıs kendini tanıtmalı, bilgi ve kabiliyetinden bahsederek göreve tâlip olduğunu asıl merciine duyurmalıdır. (56) Çünki içtimâi hayatta böylelerine pek çok ihtiyaç vardır. Bilhassa kalabalık olan toplumlar içerisindeki bu gibilerinin kendilerim tanıtmadıkları sürece keşf edilmeleri ihtimâli çok azdır. Bu münâsebetle müslüman, ehil olduğu, özellikle de kendinden daha lâyık birinin bulunmadığı bir durumda görevi ifâ edebilecek durumda olduğunu bildirmelidir. Çünkü böylesi, kamuya ait önemli bir konuda bilgililerin ilgisizliği bilgisizlerin iştahını daha çok kamçılayabilir. Olan masum insanlara olur.

Tebliğimize konu edindiğimiz ve Molla Hüsrev in mes ele olarak ortaya koyduğu yedi mes'elenin, bugün anlaşılması gereken durumu, kanaatimizce açıklamaya çalıştığımız şekildedir. Tartışma Yusuf (aleyhisselâm) m şahsında açılmış ama, asıl itibâriyle biz müslümanlar için dikkatlerin çekilmesi ve olur olmaz her işe atılınmaması gerektiğinin belirtilmesine sebep olmuştur. Ki Islâm Âlimlerinin çoğunluğu eserlerinde mes'eleleıi bu açıd^ değerlendirmişlerdir, Yusuf (aleyhisselâm) için Mısır Melikinden görev istemesinin İslâm ahlâkı bakımından hiçbir sakınca teşkil etmediği kanaatinde birleşmişlerdir.

(1) Bilmen. Ömer Nasûhî, (v. 1971) Büyük Tefsir, Târihi, İst. 1974, II / 605

(2) Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Numara 41 de kayıtlı.

(3) Hâşiyetün alâ Envârı't-Tenzîl ve Esrân't-Te'vîl, Süleymâniye, Kılıç Ali No: 150- Hâşiyetün alâ Sureti Hûd ve Yusuf alâ'l-Beydâvî, Süleymâniye, Şehid Ali Pasa No: 322 / 2 ; Hâşiyetün alâ Sûreti'l-En'am, aynı yerde Yusuf, (12), 55.

(4) Yusuf, (12), 43.

(5) Yusuf, (12), 44.

(6) Yusuf, (12), 45.

(7) Yusuf, (12), 46.

(8) Yusuf, (12), 47.

(9) Yusuf, (12), 48.

(10) Yusuf, (12), 49. (Ayetlerin meâlleri kaydedilirken H. B. Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerîm'inden istifâde edilmiştir.)

(11) Bu kıssada bahis konusu olan Melik, bazı târihî kaynaklara göre Amerikalılardan idi. Mısır Târihinde HÎKSÜSLER namı verilen, Arabistan tarafından geçip Firavunlara gâlıp gelerek 400 sene kadar Mısır'da icra-i hükümet ettikleri söylenilmişte Hz. Yûsuf un muhâtabı olan REY YAN adındaki bu melik bu toplumdandı Bkz Elmalılı, M. H. Yazır, Hak Dini, Kur'an Dili, IV / 2876

(12) Ebû Hayyan Abdillah Muhammed b. Yusuf b. Hayyan el-Endülüsî (v 745 / T 344) el-Bahru'l-Muhîyt, Riyad, 526 h. V / 319; er-Razî, EbÛ Abdillah Muhammed b' Ömer b. Huseyn el-Kureşî, (v. 605 / 1208) Mefâtihu'l-Ğayb, Tahran, (ofset baskı İst, 1980) XVIII / 161; Bursavî, İsmail Hakkı, (v. 1137 / 1724) Ruhu'l-Beyân, İst! 1389, IV/ 278. ; Elmalılı, Muhammed Haldi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İst, 1960, IV / 2877.

(14) en-Necm, (53), 32.

(15) el-Kehf, (18), 23, 24.

(16) Molla Hüsrev, Hâşiyetün alâ'l-Beydâvî, Ist. Süleymâniye, Şehid Ali Paşa, No: 322 /

(17) Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hukkâm, İst. 1315, 11/405.

(18) Yusuf (aleyhisselâm) ı ilgilendirmesinin sebebi, O'nun bir peygamber olmasıdır. O, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmekle gönderilmişti. Bu görevi ifâ edilebilmesi için her fırsattan istifâde etmesi, insanların yararına olan işlerde çalışması gerekiyordu. Diğer bu husus da : şâyet Yusuf (aleyhisselâm) hakkında tasvip edilmeyecek, ahlâk dışı bir davranış olsaydı Allah Teâla Kur'an'da ya buna yer vermez veya hoşnutsuzluğunu da âyetle, açıkça ifâde ederdi. Kur'an'da böyle bir şey olmadığına göre Hz. Yusuf un mes'elesi olmaması gerekir.

(19) Bu iki tefsirden başka bir tefsirde bu konuya, yedi mes'ele olarak rastlanmamıştır. Bazı tefsirlerde sadece birkaç maddesine yer verilmiştir

(20) Yusuf (12), 55.

(21) Buhâri, Ebu Abdillah Muhammed b. Ismâil, es-Sahih, lst. 1315, bab : 5, VIII / 106.

(22) Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri, (v. 261 / 874), es-Sahîh Kahire, 1955, Hadis Nö : 1825. (Nevevî şerhiyle birlikte)

(23) en-Nisâ, (4), 58.

(24) el-Hazin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, (v. 741 / 1341), Lübâbu't-Te'vîl fi Maani't-Tenzil, Beyrût, 1/371; Elmalılı, a. g. e. , II / 1372.

(25) Buharî, a. g. e. , K. Ahkâm, bab: 7, VIII / 107.

(26) el-Ayni, Ebû Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, (v. 885 / 1480), Umdetii 1-Karı fî Şerhi Sahîhi'l-Buhari, îst. 1308, XXIV / 326, 327.

(27) Buhârî, a. g. e. , K. Âhkâm, bab: 7, VIII / 107.

(28) el-Kasas, (28), 83.

(29) Elmalılı

(30) îbn el-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemâluddin Abdirrahman b. Ali b. Muhammed. (v. 597 / 1201)Zâdu'l Mesir. fî Îlmi't-Tefsir, Beyrut, 1965, IV/ 243 ; Ebû Hayyân, a. g. e. , V/ 319.

(31) Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer el-Harzemî, (c. 583 / 1143), el-Keşşaf an Hakaik't-Tenzîl, Beyrût, III / 328.

(32) ez-Zemahşerî, a. g. e. , III / 328; er-Razî, a. g. e. , XVIII / 160; Ebû Hayyan, a. g. e. V / 319; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250 / 1834), Fethu'l-Kadîr Beyne Fenni Rivaye ve'd-Dikânî, min 'Ilmi't-Tefsîr, Suriye, 1964, III / 34; el- Kurtııbî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, (v. 671 / 1272), el- Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ani'l-Azîm, Mısır, IX / 216; îbn el-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillah (v. 548 / 1153), Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrût, III / 1091.

(33) el-Kurtubı, a. g. e. , IX / 213.

(34) ez-Zemahşerî, a. g. e. , III / 328; es-Sâvî, Ahmed, es-Savî alâ'l-Celâleyn, Mısır, II / 210.

(35) ez-Zemahşerî, a. g. e. , III/328;Ebu Hayyan, a. g. e. , V / 318; Elmalılı, a. g. e. , IV / 2877.

(36) Cassas, Ebû Bekr b. Ahmed b. Ali er-Razî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrût, II / 174; en-Nesefî, Ebu'l- Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, (v. 710 / 1310) Medâriku't-Terzîl ve Hakaiku't-Te'yîl, Mısır, 1967, II / 227; Ebû Hayyan, a. g. e„ V / 319; Bursavî, a. g. e. , IV / 279; Elmalılı, a. g. e. , IV / 2877.

(37) Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-Amidî, (v. 982 / 1574), irşâdu Akli's- Selîm ilâ Mezâya 1-Kur'ani'l-Kerîm, Beyrut, IV / 286.

(38) en-Nisâburî, Nizamuddin el-Haren b. Muhammed, huseyn el-Kanuni (v. 525 / 937)

Garâibu'l-Kur'an ve Rağaibü'l-Furkan (Taberî'nin kenannda) XII / 19. ; Ebu Hayyan, a. g. e. , V / 318.

(39) en-Nisâburî, a. g. e. , XII/19.

(40) A. g. e. , a. yer.

(41) Yusuf, (12), 50-52.

(42) Sâvi, a. g. e. , 2 / 210.

(43) en-Necm, (53), 32.

(44) en-Necm, (53), 32.

(45) er-Razî, a. g. e, 18 / 161.

(46) Kurtubî, a. g. e, 9 / 217 ; es-Sabunî Muhammed Ali, Safvetü't-Tefâsir, 2 / 57.

(47) es-Sabunî, a. g. e, 2 / 57.

(48) Hazin, a. g. e, 3 / 26 ; Cemel, Hâşiye, 2 / 462.

(49) Taberî, Ebü Cafer Muhammed b. Cerir, (v. 310 / 922), Camiu'l-Beyân an Tevîlı'l-Kur'an Mısır, 1945, XII / 5 ; îbn el-Cevzî, a. g. e. , IV / 243.

(50) el-Kehf, (18), 33.

(51) Taberî, a. g. e. , 15/151.

(52) İbnu'l-Cevzî, a. g. e. , 4 / 244.

(53) er-Razî, a. g. e. , 18 / 161. .

(54) Bursavi, Ruhu'l-Beyan, 4 / 279.

(55) Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, 3 / 34, 35 ; Îbnu'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'an, 3 / 1091; Elmalılı, a. g. e. , 4 /4878.

(56) Bkz, Bir önceki dipnot ve diğer tefsir kitapları.

Kaynak: Molla Hüsrev Mehmet Efendi (1400-1480), Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No: 1114 Mart 1985-Kayseri

XI.-XIII. YÜZYILLARDA KUDÜS

Hzl: Muammer GÜL

KUDÜS VE TARİH İÇİNDE ALDIĞI İSİMLER

Kudüs'ün tarihi, Bronz çağının (M.Ö: 3000-1200) başlangıç devrelerine kadar gitmektedir. Bu uzun tarihi seyir içerisinde uğradığı sayısız istilalar sonucu buraya hakim olan milletlerin siyasî, sosyal ve kültürel etkileri ile şehir birçok adlar almıştır.

Kudüs, Bronz Çağının başlangıç devrelerinde Kenanîler tarafından inşa edilmiştir. Bu dönemde en büyük Tanrı olarak kabul edilen SALEM adına bir tapınak yapılmış1 ve şehir ulu ilah Salem ismi ile anılmaya başlanmıştır. Kudüs de diğer Kenanî şehirleri gibi bir Kraliyet Şehri idi. En tanınmış kralları Kadum Salem, Malkisadek ve Adoni Sadek olarak biliniyordu . Ahd-i Atik'te de Salem adlı bir şehrin kralından bahsedilmektedir . Eski İbrani paralarında Yerushalayim olarak geçen isim, Aramice Yerushlem, Süryanice Urishlem ve Asurca Urusalim şekillerinde geçmektedir. Görüldüğü gibi Eski Ahit ve bu dönemin kaynaklarında şehrin ismi Salem, İbranice Şalim köküne dayanmaktadır ki, bugün o Yeruşalim olarak okunmaktadır. ön ek olan Uri ve Yern zaman zaman yer değiştirmektedir. **İbranice Şalim Arapça Salem ile aynı kökten müştak olup ; ikisi de barış anlamına gelmektedir .**

Grekler zamanında ise isim Helenleşti. Yeni Ahit'in 4. Yüzyıl sonunda Hieronymus tarafından yapılan tercümesinde Hierusalenı ve Hierosolyma olarak geçmektedir ki, kelime yine Salem köküne dayanmaktadır. Zira Droysen de Kudüs'ten Hierosolyma olarak bahseder . Bu kökene bağlı olarak ismin İslâm kaynaklarında Yerusalem ya da Ursalem olarak kullanıldığı görülmektedir . Bu iki isim Şalim (tanrı)'in Şehri, Selamet Mülkü, Selamet Mirasın, Barış Şehri manalarına gelmektedir.

Kudüs'ün bir zamanlar için Jebus olarak adlandırıldığı görülmektedir . Eski Ahit'te Yahuda oğullarının hissesine düşen yerler sayılırken, "ve sınır Hinnom oğlu deresinden cenuba doğru Yebusi sırtına (O Yeruşalimdir) yükseliyordu" denilmekte ve şehre Yebus ismi verilmektedir: Muhtemelen bu isim o dönemde şehirde oturan Yebusi topluluğundan dolayı verilmiş olmalıdır. Ayrıca Ahd-i Atik'de Hakikat Şehri, Oholiba , Sion ya da Zion' gibi isimler de zikredilmektedir. Hz. Davud'un şehri almasına kadar Sion isminin kullanıldığı ve fetihten sonra da şehre Davud Şehri denilmiştir ki bu isim Ir-Davud olarak da geçmektedir . Bu son iki isim önceleri şehrin bir bölümünü tanımlıyorsa da zamanla şehrin genelini ifade etmiştir.

Bütün bunların yanında hahamlar, Kitab-ı Mukaddes'te Kudüs'ün 70 değişik ismini saymışlardır. Şehre verilen isimlerin çokluğu ne olursa olsun, bunlar arasında en yaygın olanı, şehrin Hz. Davud tarafından fethinden MS 11. Yüzyıla yani Roma İmparatoru ^Elianos Hadriyanus tarafından alınışına kadarki dönemde kullanılan Urışalim ya da Yeruşalim şeklidir. İmparator Adriyanus MS: 130 yılında Bar Kohba'nın çıkardığı isyanı bastırdıktan sonra bütün Yahudileri şehirden uzaklaştırarak şehri bir Roma kolonisi şeklinde yeniden inşa etti. Şehir onun ismine izafeten **Ælia Capitolina** ismini aldı .

Şehir yaklaşık iki yüzyıl kadar Ælia (İliya) olarak kaldı. İmparator Konstantin döneminde Urışalim ismi yeniden kullanılmaya başlandı. İliya, zamanın şerefli ismi anlamına geliyordu ve müslümanlar tarafından da 'Kutsal Şehir' anlamında İslâm fethine kadar kullanıldı .

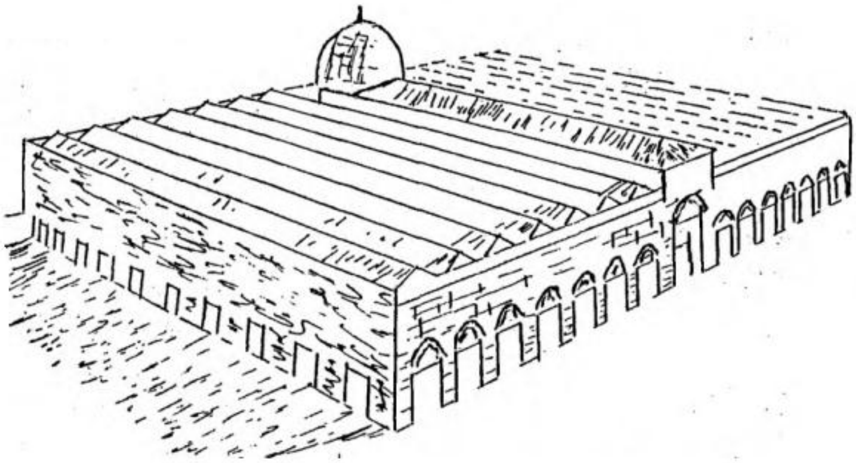
İslâmî dönemin başlangıcında şehrin ismi, İlya, Medin et Beyt el Mukaddes ve Tapınak Şehri şeklinde geçmekteydi . Pratikte İlya ya da Beyt el Makdis kullanılıyordu. İlya bir Roma ismi olmasına rağmen İslâm kaynakları bunun Peygamber İlyas'a dayandığını ve Eliyah'ın Evi ya da Allah'ın Evi anlamlarına geldiğini zikretmişlerdir . İslâm kaynaklarında İlya şehri inşa eden bir kadın olarak da zikredilmektedir. Bunun yanında İlya, Beytü'l Mukaddes , Beytü'l Makdis ,

Mescid-i Aksau gibi genel kullanımlar daha yoğundur. Bu genel kullanımların yanında latince Palatıum kökünden müştak olup, avlu ya da ikâmetgâh yeri manasına gelen al-Balat , el-Ard el-Mukaddes , Darü's-tielam, Medinetü's- Selam ve Karyetü's-Selam gibi isimler de kullanılmıştır . Muhtemelen Memluklar döneminden itibaren Mekke ve Medine için kullanılan Al-Ifarameyn eş-Şerifeyn ismi Kudüs ve el-Halil için de kullanılmış ve Memluk idâri sistemi içindeki yerini almıştır. Görülmektedir ki, Arapların muayyen bir zamandan beri al-Kuds ismini verdikleri bu şehre eski müellifler umumiyetle Beytü'l Makdis yada Beytü'l Mukaddes ismini veriyorlardı. Bu isim İbranice mabed manasına gelen Bethammikaş kelimesine dayanmaktadır. Mukaddes Eve delalet eden bu isim daha sonraları Mukaddes'e delalet eden el-Kuds gibi yalın bir şekle dönüşecektir.

Buraya kadar şehrin tarihî seyir içerisinde aldığı isimleri zikr ettik. Bu isimler içerisinde üç tanesinin daha geniş bir zaman diliminde kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki Ycruşalim ya da Urişaiim, İkincisi Beytü'l Makdis yada Beytü'l Mukaddes, üçüncüsü ise İslâm aleminde Memlukiular döneminden itibaren kullanıldığını gördüğümüz Al-Kuds ya da Al-Kuds eş-Şerif isimleridir. Ancak hemen şunu belirtelim ki, Kudüs kelimesi de çok eskilere dayanmaktadır. Al-Kuds, Aramice Kudsha kelimesinden müştak olup, Karra Kudsha kutsal yerin şehri manasına gelmektedir.

İbn Manzur Kudüs kelimesinin manaları üzerinde muhtelif görüşler zikretmektedir. Ona göre El-Kuds, tehhare (temizlik) anlamına geldiği gibi noksanlıklardan ve ayıplardan temizlenmiş anlamına da gelmektedir . O aynı zamanda bir dağ ismidir ve el-Kuddus aynı zamanda Allah'ın sıfatlarından ve isimlerindendir. Hicazlılara göre ise içinde temizlik yapılan bir kab olan es-Settel, el-kadese ile aynı anlama gelmektedir. Bu yüzden de Beytü'l Mukaddes'e temizlenmiş ev deniyordu ki, orada günahlardan temizleniliyordu. Ayrıca El-Kaddus mübarek ve el-Kuds ise bereket anlamına geliyordu. Bütün bunların yanında İbn Manzur el-Kuds'ü insan ve hayvanların su temin etlikleri yerlere suyun aşındırmasını önlemek için suyun gözesine konan taş için kullanıldığını zikretmektedir ki, ki o Kuddısu'l Hacer olarak adlandırılırdı' . Fezail kitaplarında ise zikrettiğimiz eserlerin ruhuna uygun izahlar yapılmaktadır. Hıfzı, "Şam'a Şam deyu ad verdiler çünküm Kâbe'nin şimalindedir ve Yemen'e anın içün Yemen dediler ki Kâbe'nin yemenindedir ve Beytü'l Makdis'e anın içün Kudüs dediler ki haşr u neşr onda olsa gerektir" diyerek bu geleneksel izahı yapmaktadır.

Sonuç olarak Kudüs kelimesi eski olmasına rağmen İslâmiyetin ilk yıllarında pek kullanılmamış görünmektedir. Ancak 11. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanıyor ki, Nasır-ı Hüsrev'in **"Şamlılar ve o civar halkı Beytü'l Makdis'e Kudüs derler"** ifadesi bu ismin önce Suriye ve Filistin'de kullanılmaya başlandığını, Eyyubi ve Memluk idareleri döneminde yerleştiği ve bugüne kadar şehir için kullanılan en önemli isim olarak geldiğini göstermektedir. Batıda ise, bugün sadece İbranice Yeruşalim' in batı dillerindeki yazılışı şekli olan Jerusalem kullanılmaktadır.

KUDÜS'ÜN KUTSALLIĞI

Musevîlik ve Hıristiyanlıkta Kudüs 'ün Yeri

Musevîlikte Kudüs'ün Yeri

Kudüs, dinler tarihi açısından dünyanın eri önemli şehri konumundadır. Bu İslâmiyet, Hıristiyanlık ve Musevîlik gibi üç semavî dinîn bu şehri ve onun çevresini kutsal kabul etmesi ile bu düşünce ve inanç etrafında tarih boyunca meydana gelen bir mücadele vermelerinden kaynaklanmaktadır. Bu üç din içerisinde Kudüs'e en fazla kutsallık atfeden, bundan da öte, bu kutsal şehri ve çevresini kendi dinleri ve kimlikleri ile özdeşleştiren ise Musevîlerdir. Ahd-i Atik adeta Kudüs ve Arz-ı Mukaddes olarak adlandırılan kutsal toprakların tasviri, tarihi ve kutsallaştırılmasıdır. Bundan dolayıdır ki onların gözünde bu topraklar "Arz-ı Mevud" olarak tanımlanmıştır.

Ahd-i Atik'te bu topraklardan "Kenan Diyarı", "diyar", "gurbet diyarı", "memleket" diye bahsedilmektedir. Bu isimlerin yanında "iyi ve geniş diyar", "süt ve bal akan diyar", "bütün memleketlerin süsü olan diyar", ve "İsrail diyarı" gibi isimler de Arz-ı Mukaddes için kullanılmaktadır. İkinci mabed döneminden itibaren ise "Arz-ı Mev'ud" diye adlandırılmıştır ki Ahd-ı Cedid'te de bu isim kullanılmaktadır. Kudüs içinde çalışmamızın girişinde zikrettiğimiz gibi birçok isimler kullanılmıştı ki bunlardan biri de **"Hakikat Şehri"...** denilmesi idi. Arz-ı Mev'ud, belli bir toprak parçası olmaktan ziyade bir din olarak musevîlik ile bir toprak parçasının dünyada benzeri görülmemiş bir şekilde meczedilmesidir. Arz- ı Mev'ud her çağda Yahudilerin şuuru olmuş ve onların tarihe bakışlarındaki tek belirleyici unsur olmuştur. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İbrahim'den Hz. Musa'ya kadar olan peygamberlere vaad edilen topraklar Kudüs'ün merkez' olduğu Filistin toprakları olmuş ve her peygamber ile yapılan ahidle bu tekrarlanmıştır. Hz. İbrahim'e yapılan vaadde, **"Mısır ırmağından büyük ırmağa Fırat ırmağına kadar olan bölge"**, denilmekte ve **" Rab Abrama dedi: Şimdi gözlerini kaldır ve bulunduğun yerden şimale ve cenuba ve şarka ve garba bak; çünkü görmekte olduğun bütün memleketi . sana ve ebediyen senin zürriyetine vereceğim."** denildikten sonra daha sonra vaadin Hz. İshak ve onun zürriyetine ait olduğunu zikretmiştir. Daha sonra Hz. Yakub'a ve zürriyetine, Hz. Yusuf a, Hz. Musa'ya vaadedilmiştir. Yeşu'ya da **"Rab Nuh oğlu**

Yeşu'ya dedi: ... sınırın çölden ve bu Lübnan'dan büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar, Hittilerin bütün diyarı ve gün batısına doğru büyük denize kadar olcaktır." şeklinde vaad edilmiştir. Görülmektedir ki Yahudiler Arz-ı Mukaddesi varolmanın ve inanmanın temel esprisi olarak görmüşlerdir. Ancak yapılan bütün bu vaatler ahitlerle başlanmış ve İsrailoğulları ahitlere uyarlarsa onlara ve onların zürriyetlerine mülk olarak miras bırakılmıştır. **Aksi takdirde, ahdi bozmaları halinde onların oradan atılacaklarına dair Ahd-i Atik'teki sözler önemli yer almaktadır. Ahd-i Atik ise onların ahidlerini bozduklarını ısrarla vurgulamaktadır.** Zira Musa zamanında yapılan ahid, İsrailoğullarının altın buzağıya tapmalarıyla bozulmuş ve bu daha sonraları sık sık tekrarlanmıştır. Ahd-i Alik'te bu kadar önem arz eden Kudüs'ün, Yahudilerin yaşantısında ve halk inançlarında da daha fazla bir kutsallık kazanması tabiidir. Öyle ki Hahamlar,

> "Kudüs'ün dünyanın yaşanabilecek tek merkezi olduğuna inanıyorlardı. Kudüs'ün dünya yaratılmadan önce ona paralel olarak gökte yaratıldığına inanıyorlardı ve her kim Kudüs'ün muhteşemliğini görmemişse insana zevk ve neşe veren bir şehir görmemiştir. Dünyada güzelliğin on ölçüsü olsa dokuzu Kudüs'te geri kalanı tüm dünyaya aittir. Kudüs gibi bir güzellik yoktur. Kudüs'te hiçbir yılan ve akrep zehirli değildir ve Kudüs'te hiçbir zarar verici yangın ve acı görülmez"

şeklinde bir kutsallıkla şehri tasvir etmişlerdir. Yahudi geleneğindeki bu pasajlar halkın ve din adamlarının nazarında Kudüs'ün yerini tespit etmemize yardımcı olmaktadır. İsrailoğulları Kudüs için dünyanın en büyük imparatorlukları ile mücadele etmişler, şehrin tamamen tahribine götürecek direnişleri göstermişler ve sürgün yıllarında Kudüs için varolmuşlardır. Dolayısı ile Kudüs onların milli kimliklerini muhafaza etmelerinde önemli rol oynamıştır.

Kısaca Kudüs ve genel olarak Arz-ı Mukaddes, Allah tarafından kendilerine vaadedilmiş ve kendileri için yaratıldığına inanılan İsrailoğulları, Hıristiyan ve Müslümanlara göre Kudüs'ü daha çok önemsemişler; kutsamışlar ve dinlerinin, tarihlerinin, törelerinin ve geleceğe ait tasavvurların tek merkezi haline gelmişlerdir.

Hıristiyanlıkta Kudüs'ün Yeri

Kudüs'ün Hıristiyanlık dönemi Hz. İsa'nın o bölgede, Beytlehm'de, doğması ve Kudüs'te çarmıha gerilmesiyle başlamaktadır. Ancak Kudüs'ün Hıristiyanlar nazarında kutsal bir şehir haline gelmesi, 306 yılında Roma İmparatoru olan Büyük Konstantin dönemi ile Hıristiyanlığın resmen tanınması ve devlet tarafından kiliselerin yeniden organize edilmesiyle başladı. Hz. İsa'dan N. yy.'ın başlarına kadar Hıristiyanlık küçük bir topluluk idi ve Roma idaresi ile çatışmadığı için giderek yayılma imkanı bulmuştur. Ancak bu tarihten itibaren geniş kitlelere yayılıp mevcut sistem için bir tehdit oluşturmaya başlayınca kilise ile devlet karşı karşıya gelmiştir ve Hıristiyanlara karşı kovuşturma, tutuklama ve katliâmlar dönemi İmparator Trajan (98-117) ile başlamıştır. Bu baskı ve katliamlar Büyük Konstantin'in başa geçmesine kadar devam etmiştir.'402 Bütün bu baskı süreci Büyük Konstantin'in 313 yılındaki Milan Emirnamesi ile sona erdi ve bu bildiri ile kilise resmen tanındığı gibi organizede edildi. Bununla birlikte başta Roma, Kudüs ve Beytlehm gibi şehirlerde Konstantin ve onun annesi Helena adının yanısıra birçok azizin adını taşıyan kiliseler yükselmeye başladı' . Kudüs'ün Hıristiyanlık nazarında önem kazanmaya başlaması bu sürecin 325 yılında toplanan İznik Konsili aşamasıyla ilgilidir. İznik Konsili'nin VI. maddesi ile Hıristiyan alemi başlıca Roma, İskenderiye ve Antakya diye üç büyük patrikliğe bölündü. Bu üç patriklik bölgesinin yanısıra Kudüs'ün mazisi ve manevî üstünlüğü gözönüne alınarak, ona da "Şeref Payesi" verilmiş, fakat İdarî yönden yine Antakya kilisesine tâbi kabul edilmiştir'

. Burada Kudüs'ün sadece şeref payesi alınası ve İdarî olarak Antakya'ya bağlı olması Roma'nın kilise teşkilatını kurarken memleketin İdarî taksimatı ve esas olarak devletin siyasî yapılanmasını ölçü aldığı görülmektedir'. İznik Konsili'nin bu kararından sonra artık Kudüs resmen Hıristiyan kiliseleri içinde kutsal bir şehir hüviyetine büründü. İznik Konsili'nin hemen ardından Kudüs'le Kutsal Mezar Kilisesi (Holy Sepulchre) inşa edildi'. Konstantin'in annesi kraliçe Heîena Kudüs'e seyahat elti. Zeytindağı ve Sion Dağı üzerinde harikulade kiliseler inşa edildi, diğer bölgelerinde ise şehre gelen hacıları teşvik etmek için yurt ve hastaneler yapıldı ki, bu hastahanelerden biri 200 yataklı idi. Kudüs'ün bir hristiyan şehre dönüşümü olan bu büyük binaların yapımı. Julyen, İmparatoriçe Eodocia, Justinian dönemlerinde devam etti . Kudüs bu dinî ve sosyal imar faaliyetleriyle Hıristiyan kimliğiyle yepyeni bir çehreye bürünürken, Kudüs kendisine verilen "şeref payesi"ni de kullanarak onunla yetinmemiş ve doğu kiliseleri içerisinde ön plana çıkmaya çalışmıştır. 381 yılındaki I. İstanbul Konsiline Kudüs Episkoposu Grigoryus'un da başkanlık yapması kazandığı itibarı gösteriyordu. Kudüs Episkoposu Juvenal'in 431 yılındaki I. Efes Konsilinde Kudüs'ü bağımsız bir patriklik statüsüne kavuşturmak için yoğun bir çalışma içine girmiş ancak başarılı olmamamıştır . Bu çabası 451 yılındaki Kadıköy Konsilinde sonuç verdi ve Kudüs bağımsız bir patriklik statüsüne kavuşturuldu . Bütün bunlar Kudüs'ü hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline getiriyordu.

Kudüs'ün bu durumu fazla uzun sürmedi. 451 yılındaki Kadıköy Konsilinde Kudüs Episkoposunun bağımsızlık statüsü uğrunda Hıristiyan kilise ve mezheplerini içine düştüğü teolojik ihtilaflara girmesi ve bu çerçevede Kadıköy Konsilinin İznik, İstanbul ve Efes KonsiHerinin tespit ettiği iman ilkelerinin aksine bir itikatnâmeyi kabul etmesi, doğu kiliseleri ruhbanları arasında büyük infiale sebep olmuş ve bu durum halka sıçramış, ayaklanmalara sebep olmuştur. Ancak askerî birliklerin desteğinde Kudüs'e girebilen Patrik Juvenal, Kudüs'ü terk etmek zorunda kaldı. İmparator Marcian, Konsil kararlarını uygulamak için katliamlara varan sert tedbirler aldı. Patrik kuvvetli bir askerî birlikle Kudüs'e girdi ve Bizans askerleri Kudüs'te ancak katliamla sükuneti sağlayabildiler1411. Halk ile devlet arasında meydana gelen bu kopukluk ve bunun sonucu olarak bölge halkının gördüğü baskı İslâm hakimiyetinin hemen öncesine kadar devam etti.

Kudüs bölgesindeki Hıristiyan halkın devletle olan bu ayrılıkları bir tarafa bütün Hıristiyan dünyasında 3. yy.'dan itibaren Kudüs ziyaret edilen bir şehir olma hüviyetine girmeye başladı. Ancak ilk Hıristiyan nesil bu zamana kadar Hz. İsa'ya ait kutsal yerleri ziyarete fazla lüzum görmemişlerdir. 4. yy'da Konstantin dönemi ile birlikte Hz. İsa'nın ayaklarının değmiş olduğu yerde ibadet etmenin bir iman tezahürü olduğu geniş kitlelerin şuurunda yer aldı ve resmi makamların da teşvikleri ile Kudüs'e olan hac seyahatleri hızla artmaya başladı. Bunu izleyen yüzyılın başında yukarıda da zikrettiğimiz gibi Kudüs ve hemen civarında, hacıları misafir etmek üzere, hepsi de imparatorun himayesinde iki yüz kadar manastır ve darülaceze tesis edilmiş bulunuyordu. 5. yy. ortalarında bu erken teessüs eden Kudüs sevgisi artık doruğuna ulaşmış bulunuyordu, Birçok erkek ve kadın bir aziz, kalıntısı görebilmek için uzun seyahatleri göze almaya başladılar. Hatta daha ileri giderek bunlar böyle bir kalıntıyı elde etmek, yurtlarına götürmek ve ibadet köşelerine yerleştirmek gayret ve teşebbüsüne giriştiler. **Öyle ki Haçlıdöneminde Kubbetü's-Sahra'nın içindeki kutsal kayadan fazlaca parça götürülmesini engellemek için üzeri mermer ile kapatılmıştır.**

Yeni Ahid'de "büyük kralın şehri" olarak kutsanan Kudüs'e olan hac seyahatlerini Akdeniz'in bütün sahillerinde devam etmekte olan ticari ilişkiler beslemekte idi. 8. yy, içinde hacıların sayısı arttı. Şarlman döneminde ise asrın sonlarına doğru hac seyahatlerinin planlı bir organizasyonunun yapılmasına teşebbüs edildiği anlaşılıyor. Şarman, halife Harun er-Reşid ile iyi ilişkiler kurarak onun yardımı ile kutsal ülkede yurtlar kurmuştur. 10. ve N. yy.'larda Kudüs'e olan hac organizasyonları Cluny'ler tarafından teşvik edilmiştir. Bu yüzyılın sonunda. Kudüs'ün Hıristiyan dünyasındaki kutsallığı tarihin en büyük hadiselerinden biri olan .Haçlı Seferlerinin meydana gelmesine sebep olmuş ve 1099-1187 yılları arasında kurulan Kudüs Latin krallığı ile Kudüs bir Hıristiyan şehrine dönüştürülmüştü. Kudüs'ün tekrar müslümanların eline geçmesi ve hemen ardından XIII. yy.'da Kudüs aleyhine olarak Roma'daki kutsal yerlerin ziyaretinin gelişmesi ile eski önemini kaybetmeye başlamıştır, ancak Kudüs'ü ziyaret tamamen ortadan kalkmamıştır. Sonuç olarak şunu söyleyelim ki nasıl Yahudi halk geleneğinde Kudüs süt ve bal akan bir kutsal belde olarak gösterilmişse Hıristiyan halk geleneğinde ve Yeni Ahid'de de Kudüs her taşına kutsallık atfedilmiş bir şehir olarak tasvir edilmiştir .

İslâmiyet ve Kudüs

Musevilik ve Hıristiyanlık açısından Kudüs gerek kutsal kitapları ve gerekse tarihleri ve halkların inançları içerisinde kutsal bir mevki kazanmıştır. Kudüs'ün kutsallığı İslâmiyetin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (salla'llâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerindeki yerinin ön plana çıkması, gerek İslâm alemindeki iç mücadele ve gerekse Musevilik ve Hıristiyanlık ile rekâbet saiki ile tarihî süreçte ve müslüman halkın inançlarında önemli bir yer etmesiyle daha da artmıştır.

A. Kur'an'da Kudüs

Kur'an-ı Kerim'de Kudüs şehri, tarihin herhangi bir dönemindeki ismi ile geçmez. Ancak Kur'an'da Kudüs şehrinden bahseden ayetler bulunmaktadır. Doğrudan Kudüs'ten ya da bu bölgeden bahseden ayetlerin yanında birçok ayetlerde de Kudüs'ün ima edildiği ileri sürülmüştür. Bunlar içerisinde en açık olanı:

"Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir." ayetidir. Burada Mescidü'l-Aksa'dan kasıt Kudüs'teki Süleyman Mabedi'dir. Bu ayette görüldüğü gibi "çevresini mübarek kıldığımız" ifadesi İslâmiyet açısından Kudüs'ün kutsallığına en açık delil olmaktadır. Burada "çevresini mübarek kıldığımız" ifadesi bir başka ayette "Arz-ı Mukaddes" olarak zikredilmektedir ki bu ifade bölge için üç semaî dinîn kitaplarında da geçmektedir. Bu ayet Kudüs'ün müslümanlar nazarındaki kutsallığında çok önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellemin Mekke'den Kudüs'e yaptığı seyahat ve özellikle Kudüs'te gerçekleşen Miraç olayı (ki hadis geleneği içinde önemli bir tafsilata sahiptir,) Kudüs'ün faziletleri konusunda geniş bir literatürün ortaya çıkmasına sebep oldu. Hz. Musa aleyhisselâm kavmine şöyle demişti:

"Ey kavmim! Allah size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."

Kur'an'da bu şekilde zikredilen "Arz-ı Mukaddes" başka ayetlerde de ima ile zikredilmiştir. Kur'an'da Kudüs ve çevresinin ima ile zikredildiği ayetler şunlardır: "Bir zamanlar biz (Tih'ten çıktıkları vakit Bani İsrail'e) 'Bu karyeye (şehre, kasabaya) girin, dilediğiniz yerde onda

dilediğinizi bol bol yiyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) Hıtta (Ya Rabbi bizi affet) deyin ki sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz muhsinlere ziyade vereceğiz.' dedik." Bu Karye (şehir)den kastedilen Kudüs şehridir ve Harem-i Şerifteki Bab-ı Hıtta kapısının bu ayetde zikredilen kapı olduğu * ve ismini buradan aldığı anlaşılmaktadır. "Tin'e, Zeytun'e, Tur-i Sina'ya ve şu emin beldeye yemin ederim ki ..." ayetindeki Zeytun, Ebu Hureyre'ye göre Beytü'l makdis'in mescidindeki zeytun olduğu zikredilmektedir. "O, ancak bir tek nara ve sayhadır. İşte o sayhadan sonra onlar kendilerini yeryüzünde buluverirler" . O yer Tur yakınlarındadır ki Arz-ı Mukaddes içerisindedir. **"Nihayet onlar arasına içinde rahmet ve dışında azab olan bir sur çekilir."** ayetindeki surun Kudüs'teki Cehennem vadisi ile Harem-i Şerifi ayıran şehrin doğu suru olduğu ve mü'minler ile münafıklar arasında bulunduğu zikredilmektedir, Kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevrilmesini emreden ayetlerde de Kudüs konu olmaktadır. Kudüs'ün müslümanlar nazarında kutsallığının bir göstergesi de Hz. Muhammed'in Medine'ye gelmesinden sonra on altı-on yedi ay kadar Kudüs'e yönelerek namaz kılmış olmalarıdır. Dolayısı ile o müslümanların ilk kıblesi idi. Bunlar gibi Kur'an'da Kudüs ve çevresinin zikredildiğine dair başka ayetler de zikredilmektedir. Bakara Suresi'nin 114. ayetinde "Allah'ın evinden" Kudüs'teki Beytü'l Makdisin kastedildiği ve yine Bakara 60, 65, 66. ayetlerindeki kasaba ve topluluktan Kudüs ve halkının kastedildiği, Sebe Sûresi 18. ayetindeki kasabadan Kudüs'ün kastedildiği ve Yusuf Sûresi 10. ayette Yusuf un atıldığı kuyunun Kudüs kuyusu olduğu zikredilmektedir. Ancak bu ayetlerin hiçbirinde Kudüs ismi zikredilmemekte, tefsircilerin getirdikleri görüşlere bağlı olarak Kudüs ve çevresi ile bağlantı kurulmaktadır. Görüldüğü gibi eski ve yeni Ahid'de Kudüs ve çevresi nasıl kutsal bir şehir ve bölge olarak vasıflandırılıyor ise Kur'an-ı Kerim'de de, Kudüs ve çevresi, "çevresi mübarek kılınmış" ve "Arz-ı Mukaddes" ifadeleri ile kutsallığı açıkça ortaya konmuştur. Hemen şunu belirtelim ki bu açık ifadeler zamanla Kudüs ile ilgili birçok hadis uyarlaması ve hikayelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazı tefsircileri de bu konuda zorlamalara götürmüştür. Kur'an'ın ruhuna ve masajına uymayan bu yolda söylenenler Fezail kitaplarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Müslümanların nazarında Kudüs, genel olarak Mekke ve Medine'den sonraya düşmekteyse de Eski ve yeni Ahid'de kutsal şehirlerin başında görünmektedir.

B. Hadislerde Kudüs

Kur'an-ı Kerim'de Kudüs'ün doğrudan ve dolaylı olarak konu olması ve onun kutsallığının açık bir hal almasından sonra Peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in hadislerinde de Kudüs önemli bir yer aldı. Bu ise Kudüs'ün kutsallığına daha geniş bir açılım kazandırdı. Ancak burada hemen şunu belirtelim ki bu konudaki hadislerin önemli bir kısmı sahih değildir. Yine de sahih olanların yanında sahih olmayan hadisler de çalışmamız açısından önemlidir. Çünkü bu hadisler sahih olmasalar bile bir dönemin insanlarının dinî, sosyal, siyasî, kültürel ve psikolojik şuurunu yansıtmaktadır. Böylece İslâm'da kutsal bir şehir olan Kudüs'ün tarihî İslâm'da daha zengin bir muhtevaya dayanan bir kutsallık kazandığı ortaya çıkmıştır.

Bu hadislerden sahih olanı ve en önemlisi Ebu Hureyre'den rivayet edilen ve Kütüb-i Sitte'de yer alan şu hadistir: "Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurmuştur ki:

Namaz ve ibadet için hiçbir mescide sefer edilmesi doğru değildir. (Ziyade sevap umarak) yalnız (şu) mescide sefer edilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûl (aleyhi's-selâm) ve Mescid-i Aksa."

Bu hadis Ebu Hureyıe ve Ebu Said Iludrî (ra)den rivayetle Sahiheynde yer almıştır. Böylece Kudüs Mescid-i Aksa ile müslümanların üç kutsal şehri içine girmiştir. Bu üç mescid içerisinde Mescid-i Aksa'nın dolayısı ile Kudüs'ün yeri neresidir? Bunu aydınlatan başka hadisler de bulunmaktadır. Ebu Hureyre (radıya'llâhu anh)den Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Benim şu (Medine'deki) mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke'deki) Mescid-i Haram müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan bin namazdan (ecr u sevab cihetiyle) hayırlıdır."

Ebu Said-i Hudrî'nin rivayetinde ise sadece bin yerine yüz rakamı vardır. Bu hadis-i şerifte Medine Mescidinîn Mescid-i Haram'dan başka mescitlere fazilet ve rüchani bulunduğu bildirilmiştir. Ebu Zer-ı Gıffarî' den gelen bir rivayette Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin bir soru üzerine şöyle demişti:

"Benim şu mescidimde kılınan bir namaz Beytü'lmaktis'de kılınan dört yüz namazdan eftaldir."

Bu hadislerden anlaşılacağı gibi Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi'den sonra Mescid-i Aksa üçüncü kutsal mescit oluyor ve Kudüs de Mekke ve Medine'den sonra müslümanların nazarında üçüncü kutsal şehir konumuna yükseliyor. Hatta Emevî halifesi Abdülmelik Suriye halkının Mekke'ye haccını yasakladığı zaman itirazlar karşısında ilk zikrettiğimiz hadise dayanmış ve böylece bundan sonra sizin için Mescid-i Haram'ın yerine Allah'ın sevgilisinin semaya yükselirken üzerine ayağını koyduğu yer olan Kudüs'ün sahresini tayin edilmiştir demiştir. İbn Kesir,-"Eğer sahih ise Velid b. Müslim'in Ebu Umame'den şu hadisi nakletti. Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kur'an üç yerde indirildi. Mekke, Medine ve Şam." Velid Şam kelimesiyle Kudüs'ün kastedildiğini söyler."'

Ebu Zerr'den rivayet edilen sahih bir hadiste; o şöyle demiştir: **"Ey Allah'ın elçisi, ilk konulan (inşa olunan) mescit hangisidir? diye sordum, Mescid-i Haram'dır diye buyurdu. Sonra hangisi? diye sordum: Beyt-i Makdis'tir diye buyurdu."** Burada inşa edilmelerine göre ikinci derecede kutsal bir mescid durumundadır. Peygamber Efendimiz (salla'llâhu aleyhi ve sellem) kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye doğru çevrilmesi ile ilgili hadisleri de vardır. Ancak Buharı ve Müslim bunları tahric etmemişlerdir.

Kudüs hakkındaki hadisler derli toplu olarak Fezail kitaplarında sıralandığı gibi Halil ez-Zahiri de onların bir listesini yapmıştır. Hıfzî, Tarih u Fezail-i Kudüs-i ' Şerif adlı eserinde onları şu şekilde sıralamaktadır:

- Ali b. Ebi Talib kerremallâhü vecheh ve radıya'llâhu anh den **"Yerlerin ulusı Mekke'den sonra Kudus-ı Şeriftir ve taşların ulusı Hacerü'l Esved'den sonra Sahratullahtır."** Resul Hazretlerinden rivayet ettiler."

- Ka'bu'l Ahbar, Hz. Peygamber'den rivayet eder: **"Kudüs-i Şerif sair yerlerden 40 arşın yücedir"** ve bir rivayette göre ise **daha yücedir".**

- Ka'bu'l Ahbar rivayet ediyor: **"Müezzinlerin avazını ilk göğün melekleri işidirler. Her kim Kudüs'te ecir beklese Nebilerden sonra cennete giden onlar ola."'**

- Cabir'den rivayet olunduğuna göre bir kişi Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve selleme: **"Ya Rasûlu'llâh cennete evvel kim girer buyurdu. Evvel peygamberler girerler ve onlardan sonra kim girer dedi. Kudüs'ün müezzinleri girer ve onlardan sonra kim girer dedi, benim mescidimin müezzinleri ve onlardan sonra sair müezzinler amelleri kâdrince girer buyurdular."** Görüldüğü gibi bu hadisle Kudüs Medine'den daha kutsal bir yere konulmaktadır.

- Ebu Hureyre (radıya'llâhu anh); **"Hz. Peygamber'in dört dağa kasem ettiğini ki Kur'an'da Allah'ın buyurduğu (ve't-Tin, ve'z-Zeytun ve Tur-i Sineyn Ve haza'l beledü'l emin) ayetteki dağlardır ki; Tin'den murad Şam-ı Şerif dağıdır ve Zeytun'dan murad Kudüs-i Şerifteki Tur-ı Sinadır ve Haza'l beledü'l emin'den murad Mekke şehridir ve Allah bu dağlan kerem ve lütfıyle kasem ider. Yanında hürmeti ve izzeti olduğu için."** Bu hadis daha önce zikrettiğimiz Tin suresinin birinci ayetindeki tefsirlere uygun düşmektedir.

- Rasûlu'llâh buyurdu ki, "Mescid-i Aksa'da kılınan namaz 500 namaz yerine geçer.

- "Ebu Hureyre (radıya'llâhu anh) Rasûlu'llâh'tan rivayet eder. Hz. Peygamber buyurdu ki: **Kudüs-i Şerifte iki rekât namaz kılan kimsenin cem'i günahları yarlığanur, anadan doğma gibi olur."**

- Enes b. Malik (radıya'llâhu anh) Hz. Peygamber'den şöyle rivayet etti:

"Bir kimse kendi evinde iki rekat namaz kılsa yine iki rekat namaz yerine geçer ve eğer mahalle mescidinde kılsa cemaatle kılsa birisi 25 yerine geçer ve eğer Kudüs-i Şerifte kılsa her bir rekat 50.000 yerine geçer ve eğer Mekke ve Medine'de kılsa birisi 70.000 yerine geçer ve Halilrahman'da kılsa 40.00 yerine geçer deyu ve bir kişi Kudüs'te günde beş vakit imamla ve cemaatla kılsa sair yerdekinin 100 katıdır."

Daha önceki hadislerde göz önüne alındığında camilerin ve şehirlerin kutsallığını rakamlarla ölçen hadisler birbirleri ile çelişki içerisindedir.

- "İmam Müslim ve Buharî kitablarında Resul hazretlerinden rivayet ettiler:

"Bir kimse Kudüs-i Şerifte iki rekat namaz kılsa her rekatta bir fatiha ve bir ihlâs okusa günahları hazan yapraklan gibi dökülür."

- "Enes b. Malik: Hz. Peygamber'den rivayet etti: **"Her kim, Kudüs-ı Şerifte bir akçe sadaka itse nefsini tamudan kurtarır" .**

- "Mukatile (radıya'llâhu anh)dan nakledildiğine göre;

"Dünyada ne kadar tatlı sular var ise hep sahre taşının altından çıkar, dünyaya bahş olur ve ne kadar yollar var ise ve ne kadar bulutlar çıkar ise cümlesi anın altından çıkar."

- "Ebu Hureyre (radıya'llâhu anh) Rasûlu'llâh'dan rivayet eder ki; **İsrafil (aleyhisselâm) suru sahre taşının üzerinde üfürse gerek."'**

- "Ka'bu'l Ahbar'dan rivayet olunur ki:

"Cennet ırmaklarrından 4 ırmak Sahre taşının altından akar, biri Mekke'de zemzem, biri Kudüs'te Ayn Selvan, biri Akka'da Ayn el-Bekr ve biri Beysanr,da Ayn Fülûs. Bu dört suyun ta'amı ve lezzeti birdir. Çünkü hepsi bir taşın altından çıkar. Her kim bu sulardan içse gönlü nurlanır, aklı ve cüssesi tamuya haram olur."

- “Ka’b, Hz. Rasûlu'llâh salla’llâhu aleyhi ve sellemden rivayet ediyor:

“Dört şehir vardır uçmak şehirlerinden; biri Mekke, biri Medine, biri Şam, biri de Kudüs-ı Şeriftir.”

- “Ka’b rivayet etti:

“Muhakkak ki Beytü’l-Haram ve Beytü’l-Makdis’i ziyaret edenler ve o ikisinin ehli topluca cennete gidecekler.”

- “Abdullah b. Mesud rivayet elti:

“**Deccal Beytü’l-Makdis’e giremez,”**

- “Halid Ebi Ma’dan rivayet edildiğine göre;

“**Zemzem' ve Ayn Selvan cennet çeşmesidir.”**

derken İsfahanı, **“ve onda Kevser havuzundan gelen Ayn Selvan vardır.”** demektedir.

- Ravi Mukabil b. Süleyman şöyle söyledi: **Her gece semadan Beytü’l-Makdis’in mescidine 70.000 melek iniyor ve dönüyorlar.”**

ve Rasûlu’llâh’tan rivayet edildi ki: **“Beytü’l-Mukaddesi ziyaret bin şehit sevabına eşittir ve.,onun etini ve cesedini ateş üzerinde haram kıldı.”**

Görülmektedir ki Kudüs’ün faziletleri ve kutsallığı hakkında Hz. Rasûlu'llâh salla’llâhu aleyhi ve sellem atfedilen birçok hadisler vardır, ancak daha önce zikrettiğimiz gibi bu hadiselerin önemli bir kısmı Kur’ân'da, Hz. Muhammed salla’llâhu aleyhi ve sellemin söz ve fiillerine aykırı olduğu gibi akla ve hadis ilminin mantığına da aykırıdır. Bu hadislerin (sahih olmayanların) kıymeti dönemin İslam toplumunun bu konudaki eğitimini bize yansıtmasıdır. Zira bu hadisler daha sonraları zengin halk hikayelerinin ve şehrin faziletlerini somutlaştıran dinî efsanelerin kaynağını teşkil etmiştir. Öyle ki yukarıda sıraladığımız hadiselerden de anlaşılacağı gibi daha sonra bu safhada Kudüs fazilet ve kutsallıkta Mekke ve Medine ile yarışmakla kalmıyor, bazen onların önüne bile geçiyordu.

C. Halk İnançlarında Kudüs:

Halk inançları açısından Kudüs dünyanın en kutsal şehri konumundadır. Kudüs’ü kutsallıkta bu dereceye yükselten faktörler vardır. Bunların başında Kur’ân’da açıkça Kudüs, ve çevresinin kutsal olduğunu gösteren ayetler ile oldukça zengin hadis külliyatı gelmektedir. Bunların yanında Kudüs’ü Müslümanların nazarında kutsallaştıran birtakım siyasî ve dinî gelişmeler de olmuştur. Emevîler devrindeki hilafet mücadelesinde Mekke ve Medine’yi elinde tutan Abdullah b. Zübeyr’e karşı Emevilerin Kudüs’ün ön plana çıkarmaları, . Hıristiyan ve Yahudilerin bu şehre verdikleri kutsallık yarışına tabii olarak Müslümanların da katılması, Hıristiyan ve Yahudilerin bu konudaki tesirleri, Hıristiyanların Kudüs’ü almak için gerçekleştirdikleri Haçlı Seferleri ve Kudüs almaları karşısında önce Nureddin Zengi ve daha sonra Salahaddin Eyyubî’nin dinî, siyasî politikalarının merkezine Kudüs’ü yerleştirmeleri Kudüs’ün kutsallığını artırmıştır, öyle ki Zengiler ve özellikle Eyyubîler devrinde Kudüs’ün faziletleri hakkında şairler ve ediplerin yanında hadisçiler birçok eser yazmışlardır; Kudüs’ün kutsallığı Memlükler devrinde Moğollara, Haçlılara ve Şiî muhaliflere karşı onların dinî politikasının bir ürünü olarak Kudüs’e özel bir ilgi göstermeleri ile devam etmişti . Bunlara Filistin ve Suriye halkının buraya yabancı ziyaretleri çekmek için sarfettikleri çaba ve

uydurmaları da eklenirse Kudüs'ün sadece halk nazarında değil, Ortaçağ İslam dünyasında neden bu kadar kutsallaştığını daha kolay anlaşılabilir.

Kudüs'ün faziletlerini anlatan kaynaklarda oldukça tafsilatlı ve abartılı tasvirler bulunmaktadır. Öyle ki Kudüs ve çevresinin kutsal alan olarak tarifi insanları kutsal alanı ölçmeye kadar götürmüştü. Mukaddesî, **"Kudüs'ün kutsal topraklar olarak çevresi 40 mildir."** demekledir. Başka kaynaklarda da, **"içini ve çevresini merkezi Beytü'l-Makdis olarak 40 mil uzunluğunda ve 40 mil genişliğinde Allah'ın mübarek kıldığı topraklardır."** şeklinde daha ayrıntılı olarak kutsal alanın yüzölçümü verilmektedir. Mukaddesî, Kudüs ve çevresini Peygamberlerin yaşadığı kutsal bir belde olarak tarif ederken aynı zamanda kıyametin, mahşerin bir toplanma yeri olarak tarif etmekte ve ancak Peygamber'den ve Kâbe'den dolayı Mekke ve Medine'nin üstünlüğü vardır demektedir. Bu Peygambere isnad edilen **"Müslümanların ölülerinin Kudüs'te dirileceği ve Kudüs'te toplanacağı"** mealindeki hadise dayanmaktadır. Ancak bu Suriye halkının ve kutsal şehre ziyareti çekmeğe niyet edenlerin uydurmasıdır. **Bunlara Yahudi ve Hıristiyanlar da iştirak etmişlerdir ki, adeta onların hikayelerinin bir kopyesinden ibarettir.** Bu gibi Kudüs'ün kutsallığı hakkındaki hadis ve hikayelerin pek çoğu İslam'da temeli olmayan, çoğunlukla yabancı kökenli ve yerli yakıştırmalardır. Ayrıca o şehrin güneyindeki Eyyub kuyusu adlı bir suyu da bu düşünce ile zemzem suyu olarak vasıflandırmaktadırlar. İslam kaynaklarında birçok versiyonu bulunan ve bir hadise dayandırılan hikâye Kudüs'ü cennetin kapısı olarak tanımlamaktadır. Bu hadis şöyledir:

"Ümmetimden bir adam iki ayakları üzerinde yürüyerek cennete girecek ve bununla beraber yine yaşacak." Buna uygun olarak ortaya, çıkan hikâye ise şöyledir:

"Ömer'in halifeliği esnasında bir kervan insan ibadetleri Kudüs'te yapmak için hareket ettiler. Kudüs'e vardıklarında Beni Temim'den Şurayh b. Habeşe su almak için gönderildi ve kovası kuyuya düştü, aşağı indi ve orada bahçelere açılan bir kapı buldu ve kapıdan yürüyerek bahçeye girdi, orada yürüdü, sonra ağaçların birinden bir yaprak kopardı ve kulağının arkasına koyarak kuyuya döndü ve yukarı çıktı. Adam kutsal şehrin valisine gitti. Bu bahçelerden getirdiklerini ve oraya nasıl girdiğini anlattı. Sonra vali onunla beraber adamlar gönderdi ve birçok adamlar onlarla eşlik ederek aşağıya indiler. Fakat ne kapı buldular ne de bahçelere ulaştılar. Ve vali onunla ilgili her şeyi Halife Ömer'e yazdı. Müslümanlardan birinin nasıl cennet bahçelerine girmesi gerektiğini iki ayağı üzerinde orada yürüdüğü ve hala yaşadığını yazdı. Ömer cevapla: Yaprağın yeşil olup olmadığına ve solup solmadığına bak, eğer yeşil ve solmamışsa cennetin yaprağıdır, cennetin hiç bir şeyi solmaz ve değişmez." Suyutî, cennetin kuyusu şimdi Aksa camisinde soldan içeri girerken kapının yanında mihrabın karşısındadır." demektedir. Bu gibi uydurma hikâyeler oldukça fazladır. Kudüs'ün faziletleri konusunda o kadar ileri gidilmiştir ki Sırat köprüsünün Cehennem Vadisi üzerinden şehre uzandığı zikredilmiştir. Cennete de onun kapılarından Rahmet kapısı ile girileceğine inanılmaktadır." Ayrıca Deccal son günlerde mukaddes şehir hariç yeryüzünün her tarafını zaptedecek ve Allah Gog ve Mogogların mukaddes şehre ayak basmalarını yasaklayacaktı. Artık Kudüs sadece insanların oraya defnedilmesi ile sevap kazanacakları bir yer değildi. O aynı zamanda yeryüzünün halkedildiği yerdi. Peygamberler şehri olarak tasvir edilen Kudüs'te her peygamberden hatıralar ve izlerin kaldığına inanılmakta ve Sahre'nin üzerinde İshak Peygamberin ayak izlerinin olduğuna inanılmaktadır .

"Allah dağları yarattıktan sonra dağlar arasında yücelik yarışı başladı. Kudüs dağı, taşlık, susuz ve kayalık olmasından dolayı mahzunluğunu ifade edince Allah ona: "Sen benim Kudüs-ı mübarekemsin. Seni "mübarek eyledim. Göklere ve dört kıtaya seni meth eyledim." inancı ile Kudüs dağları kutsallaştırılırken, dünyanın bütün sularının kaynağı olması ile suları kutsallaştırmaktaydı. Mukaddesi, şehirde yılan ısırmalarına karşı bir tılsım vardır derken şehirde dişbudak ağaçlarına ve tavuk beslenmesine, cesetlerin bir geceden fazla kalmasına ve veba yüzünden evlerin temizlenmemesine izin verilmezdi Bu şekilde Kudüs'ün kutsallığının şampiyonluğunu yapanlar sufı olarak bilinen zahidler ve mistiklerdi. İlk büyük mistiklerin hemen hepsi (ki çoğu İran ve doğu ülkeleri kökenli olmalarına rağmen) Süfyan-ı Sevri, İbrahim Edhem, Bayezid Bistamî, Bişr el-Hafî, Sırrı es-Sakatî vd. Kudüs'ü ziyaret etmişlerdir. **Süfyan-ı Sevri'nin hayatta en çok sevdiği şey Kubbetü's-Sahra'nın gölgesinde muz yemektir. Bişr de aynı yerde yatmayı cennette yatmak olarak kabul ederdi.** Daha sonra onların en büyük temsilcisi Gazalî'nin de Kudüs'e uzlet için geldiği bilinmektedir. Kazarunî adlı İranlı sufı, sadece tohumu Kudüs'ten gelmiş ve mısırdan yapılmış bir ekmeği yerdi. Çünkü sadece Kudüs'ten gelen yiyeceklerin helal olduğunu söylüyordu. Ünlü mutasavvıfların ilki olan Ebu Necib es-Suhreverdî 1163 yılında Kudüs'e gelmiştir. Bu gibi düşünceleri sonraki mutasavvıfların en büyük temsilcisi eş-Şaranî'nin yazılarında da görmek mümkündür. Ancak bütün bu tasavvufi ilginin önemli bir kısmının saf bir İslam akidesinden kaynaklandığını söylemek doğru değildir. Özellikle Hıristiyan inanışların İslâmî motiflere bürünerek yeniden şekillendiği açıkça görülmektedir. Diğer taraftan Emevîlerin bunlara zıt bir kutbu temsil etmelerine rağmen, siyasî endişelerden dolayı Kubbetü's-Sahra ve Mescidü'l-Aksa'yı inşa ederek Kudüs ön plana çıkarmaları ile birlikte düşünüldüğü zaman geniş halk kitlelerine önemli bir akis bırakması normaldi. Nasır-ı Hüsrev'in Zilhicce ayında, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin toplanması ile hac için 20.000'den fazla adam toplanır demesi, İhşidîlerin, Eyyubîlerin, Mısırlıların orada gömülmek inançları ve belki de Kudüs'ün en karakteristik bir hususiyeti "yabancısız bir günün geçmemesi,"- ki Mukaddesî bunu önemli bir özellik olarak zikretmektedir - Kudüs'ün kutsallığının Yahudi ve Hıristiyanların da önemli derecede etkisi ile sadece Müslüman halk inancında değil üç dinîn inançlarında çok önemli bir yere sahip olduğu anlaşılıyor.

Sonuç olarak Kudüs, Yahudi ve Hıristiyan dinlerinde gördüğü kutsallık ölçüsünü, İslam'ın ana kaynaklarında aynı ölçüde göremedi. Çünkü Mekke ve Medine İslam'ın ana kaynakları ve Asır-ı Saadet'in adeta kutsallık açısından iki ayağını teşkil etti. Ancak halk inançlarında Emevîler döneminden itibaren giderek artan bir şekilde Kudüs, yaradılışın, kıyametin, haşrın, cennetin, cehennemin tek mekanı olacak tasvirlerine kavuştu. Artık hiçbir Müslüman şehri fazilet mücadelesinde Kudüs'ün önüne geçemiyordu. Bütün bu tasvirler yerlerinde de zikrettiğimiz gibi büyük ölçüde İsrailiyat hurafelerine dayanmaktaydı.

….

XI-XIII. yy'da Kudüs'ün siyasî, idari, demografik, sosyoekonomik ve dinî tarihi ile alakalı olan bu araştırmamızda vardığımız sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Kudüs şehri, bugün bulunduğu mekân üzerinde kurulmuş, dünyanın en eski yerleşim, merkezlerinden biridir. Şehir M.Ö: 2000'ler ile tarihlenecek bir devirde Kenanlılar tarafından kurülnuıştur. Kudüs tarih boyunca Mısır, Asur, Babil, Helen, Roma ve Bizans gibi büyük devletlerin hakimiyetine girmiştir. Kudüs bütün bu istilaları adeta her defasında yeniden kurulma pahasına atlatabilmiştir. Öyle ki, şehrin kurulduğu alan sabanla sürülerek tamamen

yok edildiği dönemlere şahit olmuştur. Bu tarihî vetire sadece Hz. Ömer'in şehri teslim almasında bozuldu ve onu takip eden İslam idaresi şehir halkı için en huzurlu dönemi başlattı.

Kudüs'teki Türk siyasî hakimiyeti önce kısa süreli Tulunoğulları ve İhşidîlerin hakimiyeti ile başladı. Ancak Kudüs'te asıl Türk hakimiyeti, 1069'da Filistin bölgesine gelen ve 1071 'de Remle merkez olmak üzere Büyük Selçuklulara bir Türkmen Beyliği kurmuş olan Kurlu Bey ve ondan sonra da Kudüs'ü alarak bu beyliğin başkenti yapan Atsız b. Uvak ile başlıyor. Alsız'ın Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş tarafından öldürülmesinden sonra, önce doğrudan Suriye Selçuklularına bağlanmış, daha sonra Tutuş tarafından Artuk Bey'e ikta olarak verilmiştir. Böylece Kudüs'te Artuklu hakimiyeti başlamış ve 1097'de Fatımîlerin şehri tekrar ele geçirmelerine kadar sürmüştür. Burada dikkatimizi çeken husus Filistin ve dolayısı ile Kudüs'ün , Türklerin Orta Doğu'ya ayak basmalarıyla Türk hakimiyet alanına girmesi ve bu bölgede Türklere ikinci bir vatan olan Anadolu'dan önce Türk iskanına açılmasıdır.

Kudüs'teki bu ikinci Fatımî hakimiyeti fazla sürmemiş ve 1099 yılında I. Haçlı Seferi sonucunda şehir Haçlıların eline geçmiştir. Kudüs, burada kurulan Latin Krallığının başkenti, doğudaki diğer Haçlı kontluklarının da siyasî, dinî ve askerî merkezi durumuna gelmiştir. Ancak Haçlılar Kudüs ve çevresinde tanı bir soykırım uygulayarak müslüman, musevî ve hatta Hıristiyanların doğu kiliselerine mensub topluluklarını katletmişlerdir. Bu daha önceki dönemde iyi bir durumda olan Müslümanlar -Musevî ve Müslüman-doğu hıriliyanları arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesine sebeb olmuştur.

Kudüs Latin Krallığı, 1187 yılında Salahaddin Eyvubî'nin Hittin Zaferi ile sona erdi. Salahaddin Haçlı katliamlarına mukabelede bulunmayarak Hz. Ömer'in yolundan giderek bütün gavr-i müslimlere geniş haklar bahşetmiştir. Eyyubîlerin bu barış politikası daha sonra Kudüs'e hakim olan Memluklar ve Osmanlılar tarafından da devam ettirilmiştir.

Dağlık bir alan üzerinde kurulmuş olan Kudüs şehrinin surları Roma dönemindeki temellere dayanacak kadar eskidir. Hz. Süleyman döneminden beri şehrin en önemli bölümünü Süleyman Mabedi'nin inşa edildiği Mabed bölgesi teşkil etmektedir. İslâmî dönemde Harem-i Şerif olarak adlandırılan bu aianda Emevîler döneminde inşa edilen Kubbetü 's-Sahra ve Mcscid-i Aksa İslam aleminin en güzel ve en kutsal mabetlerinin başında gelmekledirler. **Hıristiyanlar için Kutsal Mezar Kilisesi (Kumame Kilisesi) en önemli kutsal eser özelliği taşırken, Musevîler için ise, Süleyman Mabedi'nin batı duvarı olarak kabul edilen ve Titus tarafından M.S:'70 yılında Mabedin yıkılmasından sonra Yahudilere ibret olması için bırakılan en kutsal eser özelliği taşır ki, bugün Ağlama Duvarı olarak adlandırılmaktadır.**

Kudüs'te bu üç semavî dinin zikrettiğimiz en önemli eserleri aynı zamanda bu üç dinin müntesiblerini yaşadığı alanı da göstermekledir. Müslümanlar önce şehrin güney bölgesine yerleşmişlerdi ancak daha sonra şehrin ve Harem-i Şerifin kuzey ve kuzeybatı bölgesine yerleştiler. Böylece Harem-i Şerifin kuzey ve batı hududları boyunca Müslüman Mahallesi teşekkül etti. Böylece Harem-i Şerifin kuzey ve balı hududları boyunca Müslüman Mahallesi teşekkül elli, yahudiler ise, İslam fethi öncesinde Harem-i Şerifin güney batı bölgesinde Ağlama Duvarına bitişik olarak yaşıyorlardı. İlk İslam hakimiyeti döneminde Müslümanların güneye yerleşmeleri ile onların belli bir kısmı bir süre için şehrin kuzey ine yerleşmişlerdir. Ancak muhtemelen Fatımîler devrinin sonlarında Müslümanların şehrin güneyinden kuzey ve kuzey batıya geçmeleri ile Yahudiler de şehrin güneyinde Ağlama Duvarı çevresinde

yerleşmişlerdir ve geleneksel Yahudi Mahallesi bu şekilde teşekkül etmiştir. Hıristiyanlar ise başlangıcından beri şehrin balı ve kuzey batı bölgesinde meskun idiler. Ayrıca şehrin güney batı kısmı ise , Hz. Ömer devrinden itibaren bağımsız bir Patriklik olarak teşkilatlandığını gördüğümüz Ermeniler tarafından işgal edilmişti. Dolayısı ile şehrin Ermeni Mahallesi hep bu bölgede kaldı Kudüs'teki bu üç dinin muhtelif mezhep ve fırkaları da kendi dindaşlarının iskan sahası içerisinde dağılmış bulunuyordu.

Kudüs, idari olarak Filistin bölgesinde daha çok ikinci derecede bir konumda kalmıştır. Ancak bazı dönemlerde Filistin'in merkezliğini ve hatla burada kurulan devletlerin başkentliğini de yapmıştır; Önce Hz. Davud, daha sonra da Hz. Süleyman dönemlerinde onların krallığının başkentliğini yapmıştır. Hz. Süleyman'dan sonraki parçalanma döneminde güneydeki Yahuda Krallığının başkentliğini yapmaya devam etli.

Ancak Kudüs'ün İdarî taksimattaki bu konumu bu dönemden sonra fazla uzun sürmemiştir. Filistin'de idari olarak ikinci derecede bir konuma düşen Kudüs'ün bu konumu İslam hakimiyetine kadar sürmüştür. Hatla kendisinden önceki idari sistemi devam ettiren İslâmî dönemde de sırasıyle Amvas ve Ludd Filistinin idari merkezi olmuştur. Emevîler devrinde Remle şehrinin inşasıyla birlikte idari merkez buraya taşınmıştır. Kudüs, ancak 1187 yılında Remle'nin tahrib olmasından sonra Filistin'de İdarî olarak ön plana çıkabilmiş ve bu durum Memluklar dönemi boyunda da devam etmiştir. Osmanlılar ise Kudüs'ü bir sancak merkezi yaparak bu uygulamayı devam ettirmişlerdir. Kudüs'ün idari yapısı için burada zîkredeceğimiz son bir husus özellikle Memluklar döneminde Kudüs'ün devlet memurları ve bazen de siviller için bir sürgün yeri olmasıdır.

Araştırma dönemimizde Kudüs'teki yönetim teşkilatı ve görevlilerin başında Naiblik makamı gelmektedir. Ancak bu yukarıdaki tarihî gelişmeye uygun olarak ikinci derecede bir Naiblik statüsündedir. Eyyubîlerde Naib'in yanında bir de Vali bulunuyordu. Memluklar döneminde ise, bir Şehir Valisi, bir de Kale Valisi bulunuyordu. Naib ve Validen sonra şehrin yönetim teşkilatı ve görevlileri Kadu'l Kudat, Kadı, Şurta, Muhlesib, Şeyhu'ş – Şuyuh, Reisler vd gelmekleydi. Ancak diğer Türk – İslam devletlerinde pek rastlamadığımız Ahdas denilen bir teşkilat bulunmaktaydı. Şehrin yerli milis kuvvetlerinden meydana gelen bu teşkilat merkezden atanan idareciler karşısında şehir halkının gücünü temsil ediyor ve şehrin idaresinde meydana gelen sosyal, siyasî ve askerî hadiselerde önemli rol oynuyorlardı. Bunlar 12. ve 13. yy. Anadolusunda şehir ve kasaba hayatında önemli rol oynayan Ahillerin benzeri bir teşkilatlanmasıdır. .

Kudüs'ün nüfusu incelediğimiz dönem içerisinde üç semavî dinin bütün mezhep ve meşreplerini barındırıyordu. Hıristiyanlığın mezhepleri arasında Kudüs'ün yerlileri olarak doğu kiliseleri mensupları olan Süryaniler, Nesturîler, Kıptîler ve Ermeniler önplandaydı. Onları Ortodoks ve Katolikler takip ediyorlardı ki, bu İkinciler Haçlılar döneminde hakini durumda idiler. Yahudiler de ise ayrı bir mezhep olarak Karaite topluluğu dikkati çekmektedir. Müslümanlar da Hırisliyanlar gibi adeta dinin yeryüzünde ne kadar müntesip varsa her topluluktan temsilciye sahip olmuşlardır. Bunlar içerisinde Sufi gruplar Kudüs'e özel bir ilgi göstermişler ve her tarikatın bir tekke veya zaviyesi bulunuyordu. Kudüs'le mezhep olarak Şafiilik ağırlıkta idi. Bu Büyük Selçuklu İmparatorluğunun İslam aleminde birliği sağlama politikasının bir sonucu idi. Şafiiliğin yanında Hanefilik, Malikilik ve Hanbelilik de önem sıralarına göre itibar görmüşlerdir.

İslam hakimiyetinin başlangıcından kısa bir süre sonra Müslümanlar şehirde çoğunluğu sağlamışlardır. Hıristiyan nüfus ortalama %10 civarında bir yekûn teşkil ederlerken, Yahudiler şehirde çok küçük bir grup teşkil ediyorlardı. Bu İslamiyet öncesi Hıristiyanlaştırma politikasının bir sonucu idi. İslam hakimiyeti ile rahatlayan Yahudiler Haçlılar döneminde tamamen şehirden uzaklaştırılmışlardır. Öyle ki, Yahudi seyyahların şehadetine de dayanarak şehirde ancak bir iki aile, hatta bir veya iki kişinin kaldığı dönemler olmuştur. Salahaddin'in şehri alması ile birlikte şehre girme müsaadesi alan Yahudiler, 15. yy'da 1500 kişiye yaklaştılar. Müslüırialâr ise, ortalama % 80 civarında bir nüfusa tekabül ediyordu.

Ekonomik yapı olarak Kudüs, daha çok dışarıya bağımlı bir durumdaydı. Bunda iklim ve coğrafi yapısının önemli rolü vardır. Kudüs'le hayal bir bütün olarak yağmur sularına dayanmaktaydı. Tanın ve ziraat da daha çok susuz yapılmaktaydı. Ancak üç dinin nazmında kazandığı kutsallık dışarıdan önemli bir ekonomik desteğin de doğmasına sebeb olmuştur.

Kudüs'ün kutsallığına üç semavi dinin kutsal kitaplarında, efsanelerinde ve halk inançlarında önemli bir yer vermektedir. Zira o Hz. Süleyman'ın Mabed'ini inşa ettiği, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve Hz. Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellemin Miraç'ının gerçekleştiği; mekandır. Bu üç semavi din içerisindede Kudüs'e kutsallık atfetme konusunda en fazla ileri giden yahudiler olmuştur. Ahd-i Atik adeta Filistin ve Kudüs ile İsrailoğullarının tarihi şeklinde karşımıza çıkmaktadır, Bu anlayış Hıristiyanlık ve İslamiyetide etkilemiştir. Öyleki İslam aleminde bu Yahudi geleneğinin tesiri ile bir çok hadis uydurulmuştur. Hadis geleneğinde önemli yer alan Kudüs halk inançlarında da tabii olarak daha derin bir akis bırakacaktır.

Sonuç olarak araştırma dönemimiz olan XI-XIII yy'larda Küdüs; üç semavi dinin kutsal merkezi olması hasebiyle Haçlı seferleri gibi dünya tarihini etkileyen önemli savaşlara sahne olmuştur. Bu dini ve siyasi konumunu günümüze kadar sürdürmüş ve bu özelliğini muhafaza edeceği de göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki, 522 Nolu Tapu Tahrir Defteri.

Klasik İslam Kaynakları

Abdurrahman Macid, Zuhuru'l Hilafeti'l-Fatımîyye ve Sukutuha fi Mısır, Kahire, 1414/1994.

Ahmed b. Ali el Kalkaşandi, Subhu'l A'şa fi San'atu'l inşa, Tabu'l Evvel, Beyrut- 1407/1987.

Ahmed b. Ali el-Makrizi, Kitabu's-Suluk li Marifet-i Düvelü'l Müluk, C. I, (Tashih: M. Mustafa Ziyadet), Kahire, 1934.

Ahmed b. Ebi Yakub b. Cafer b. Vehb el-Kâtib el-Ahbarı, Kitab el-Buldan , (Haz. M. J. de Goeje), E.J. Brill, 1967.

Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belazurî, Fütuhu'l Buldan , (Çev.:Mustafa Fayda), KTBY., Ankara, 1987.

Ahmet b. Mahmut, Selçuknâme, C. I (Haz.:Erdoğan Merçıl), Tercüman Binbir Temel Eser, İstanbul, 1977.

Buharî, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecvid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (Müellif: Zeynuddin Ahmed b. A. b. Abdullatifi'z-Zebidî; Mütercim ve Şarihi: Kamil Miras), DIBY, C. IV, XI, Baskı, Ankara, 1991.

Cemaleddin ibn Manzur, Lisanu'l Arab, C. NI, Beyrut, 1410/1990.

Ebu Abdullah Muhammed el-Azimi, Azimi Tarihi: Selçuklular ile ilgili Bölümler, (Yay.: Ali Sevim), TTKB., Ankara, 1988)

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, C. I, (Çev. Zakir K. Ugan- A. Temir), Maarif Basımevi, Ankara -1954.

Ebu Ishak İbrahim b. Muhammed el-Istahrî, Kitab el-Mesalik el-Memâlik, (Haz.: M.J. de Goeje),Leyden, 1927.

Ebu Kasım Übeydullah b. Abdullah b. Hurdazbeh, El-Mesâlik ve'l Memalik , Leyden,1889

Ebu Zeyd Abdurrahman b. Haldun, Mukaddime, C. N, MEB., İstanbul, 1986.

Ebu'l Hasan Ali b. Ebi Bekr el-Herevî, Ki tabu'l Ziyarat,(Haz. Jenme Sourdel- Thomine),Damas, 1957.

Ebu'l Kasım Muhammed b. Havkal, Kitabu'l Mesalik ve'l Memâlik , (Haz. J. H.Rramers), E. J. Brill, 1938.

Ebu'l Mehasım ibn Taghri Birdi, Hawadıth Ad-Duhur fî Mada'l Ayyam Wash-S huhur , Part, 2, Wılıajn Popper, Üniversity of Califomia, Berkeley, Californîa, 1932.

Gregory Ebu'l Farac (Bar Hebraeus) , Ebu'l Farac Tarihi, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), I-N, Ankara,1950.

Halil ez-Zahirî, Ziibdet-i Keşfu'l Memâlik ve Beyânu'l Tarik ve'l Mesâlik, Medine-i Baris el-Mahruse, Matbaatu'l Cumhuriye,1894.

Hıfzı, Tarih u Fezail-i Kuds-i Şepif, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nr: 86419,Matbay-ı Amire, 1265.

İbn Abdilhjkem, Futuhu Mısır ve Ehbaruha, 1920.

ibn al-Furat, Eyyubids, Memlnkes and Crusaders: Selections from the Tarîkh ai-Duwal wa'l Muluk of ibn Furat (Haz.: M. C. Lyons), Volüme, l;The Text

ibn Batuta, Seyahatname, (Haz. Mehmet Zıllıoğlu, Türkçeleştiren Zuhuri Danışman),Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969. ibn Cübeyr, er-Rıhle, Dar-ı Sadr-ı Beyrut, H, 1400/M.1980. ibn Haldun, Miftahu'l Iber (Çev. Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye Azası Subhi Bey) Takvimhane-i Amire, 1276. ibn Kesir El-Bidaye ve'l-NIhaye, C.7, (Çev.: Mehmet Keskin), Çağn Yayınlan, İstanbul, 1984, s.96-99.

İbn Kesir, Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri, C. 6, (Çev: EL Karlığa-B. Çetiner), Çağn Yayınları, İstanbul, 1988.

Ibnü'l Al-Qalanisi, The Damascus Chantefe^of the Crusades, (Haz. M. A. R.Gibb), London, 1932. ^

Ibnü'l-Esir, El-Kamil fi't-Tarih, CAif(Çtv.: Heypfy, Bahar Yayınları, İstanbul,1985.

Ibnü'l-Esir, El-Tarih el-Bahir fi Devlet-i Atabekiyye, N. 555-630, (Tahkik: Abdulkadır Ahmed Talirnat), Kahire, 1963.,

Imadeddin el-Isfahani, el-Fethü'l Kussl fî FethjH^l Kudsî,Leyden,E.J.Brill, 1888. Imadeddin el-Isfahani, el-Bark el-Şami, (Haz.: Ramazan Şeşen),C.V,IÜEF Yay., İstanbul, 1979.

imam Ebu'l-Hasan el-Maverdi, El-Ahkamu's-Sultaniye, (Çev. Ali Şafak), Bedir Yayınlan, İst., 1976

imam Ebu Yusuf, Kitabu'l Haraç, (Mütercim:Müderriszâde Ataullah Efendi, Sadeleştiren: İsmail Karakaya), Âkçay Yayınları, Ankara, 1982.

Kadı Bahaeddin Maaruf ibn Şeddad, Kitab-ı Siret-i Salahaddin el-Eyyubi Telif: Tacettin Şehinşah), Kahire, 1346.

Mutahhar b. Tahir, Tarihj:,UBedve't-Tarih, C.I- V, Paris, 1916.

Nasır-ı Hüsrev, Sefernâme ,(Çev.Abdülvahab Tarzı), MEB., İstanbul, 1950.

Şehabeddin Ebi'İ Abbas Ahmed b. Yahya el Umarî, Mesalik el-Ebsar fi Memâlik el- Emsar (Tahkik: Doratya Kedakolskı), Tabu'l Evvel, Beyrut, 1403/1968

Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed Ibn-i Ahmed ibn Ebi Bekr el-Benna el-Beşari el-Mukaddesî, Ahsen al Tekasim fî Ma'rifetü'l Akalim,Editit: M.J. de Goeje), Editio Secunda, Leyden, 1906

Sıbt ibn Cevzi, Miratu'z-Zaman fi TariMrl Ayan, (Yay.: Ali Sevim), TTKB., Ankara, 1968

Yakut el-Hamavi, Mucemu'l Buldan, C. I, Beyrut, 1410/1990.

Araştırmalar / Tetkik Eserler

Abdurrahim, Mudazzır, "Hukukî Kurumlar", İslam Şehri, Haziran, 1995. s. 54.

Abram L. Sachar, "Jewish History and Socrety", The Encyclopedia Americana, International Edition, Vol., 1967.

Afet inan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, TTKB., Ankara, 1956.

Afîf Erzen, Eskiçağ Tarihi Hakkında 4 Konferans, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1954.

Ahmed Cevdet, Kısas-ı Enbiya, C. N, (Haz.: Mahir Iz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,, Ankara, 1985.

Akşit, Oktay, Roma imparatorluğu Tarihi, İstanbul, 1985.

Alptekin, C., The Reign of Zengi 521-541/1127-1146, Erzurum, 1978.

Alptekin, C."Ahdas",TDVIA

Altan , Sabahat, Roma Tarihinin Ana Hatları, İst Ünv. Edb. Fak. Yay. 1970.

Yılmaz, Hartman, "İslam Tarihinde Kudüs", Yedi iklim, S.75/76,İstanbul ,1996.

Altundağ,, Şinasi " Tolunlular'\ IA, C. 12/1,

Armağan, Mustafa, "Şehirlerin Ruhu", izlenim, S. 22, Haziran 1995

Arseven, Celal Esad , Türk Sanatı, Cem Yayınevi, 1984.

Aslanapa, Orhan, Türk Sanatı, İstanbul, 1973.

Asthor, E., "Salahadin and The Jews", Hebrev Union College Annual, Volüme XXVN, Cıncınatı, 1956.

Atay, Falih Rıfkı, Zeytin Dağı, MEBY., İstanbul, 1989.

Ayalon, M. Rosen: The Early Islamıc Monuments Of Al Haram Al Sharif, QEDEM, Mongraps of The Institute of Archaelogy, The Hebrew Unıversıty of Jerusalem, Jerusalem 1989,

Bakır, Abdulhalık, Hz. Ali Donemi, Mehter Yayınları, Ankara, 1991 Barthold, W., İslam Medeniyeti Tarihi, (Çev.: M. Fuat Köprülü), Ankara, 1963. Becker, C. H., "Thşidiler", IA, C. V/2.

Besant, W-Palmer,E. H., Jerusalem the City of Herod and Saladm, 1871.

Bilmen , Ömer Nasuhi, Büyük İslam ilmihali, İstanbul, 1975.

Birsel, Deniz, "Haçlıların Türklerle ilk Karşılaşmaları", Tarih ve Toplum, S. 18,1985.

Bosworth, C. E., "Karamiyya", El, C. IV

Briggs, M.S., Muhâmmadan Architecture in Egypty and Palestine, Oxford, 1924. Buhl, F„ 'Kudüs', IA, C. VI.

Buhl, F., "Amvas", IA, C. I Buhl, F., "Kerek", IA,C.V Buhl, F., "Lûdd", IA, C. VN

Burgoyne , M. H., Mamluk Jarusalem,London, 1967.

Burgoyne, M.H., "A Recently DiscoveredManvanid Inscription in Jerusalem",

Levant, XIV, 1982.

C. Alptekin, "Ahdas", IA

C. Alptekin, Dimaşk Atabeyliği, Marmara Önv. Yayınları, İstanbul, 1985.

Çağrıcı, Mustafa , "Gazzali", TDVIA, C. XNI

Cahen , C., Osmanlllardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul, 1984.

Cahen, C., "Artukids", El., C.I.

Cahen, C., "Crusades", El, C. NI Cahen, C."Futuwwa", s. 962.

Cahen, C., "Ahdath", EL, C.I,

Canard, M., "Al-Hakim bi-Amr Allah", El., C. N

Çelik, Mehmet, Süryani Kilisesi Tarihi, C.I, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1987.

Çelik, Mehmet, Din-Devlet ilişkileri, Elazığ, 1996.

Çelik, Mehmet, Fener Patrikhanesinin Batı Desdekli ÖkümenikJik Iddialrımn Siyasal Açıdan Türkiye için Doğurduğu Tehlikeler. (V.Askeri Tarih Semineri Bildirileri I), Ankara 1996.

Çelik,Mehmet, Bizans İmparatorluğunun Antakya ve Civarında Giriştiği Kitle Katliamları", Ankara, 1994, s. 7.

Çelik,Ortadoğu Mozaiği; Süryaniler-Nesturiler (Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Sayı 4) Elazığ 1996 ..

Chalmeta , Pedro, “Pazarlar”, İslam Şehri,

Conard, M., “Fatımıds”, El, C. N

Creswel, “Archıtectnre”, El, C. I. Ali Saim Ülgen, “Kudüs ’te Harem-i Şerif

Dahilindeki Kubbetü’s Sahra (es-Sahratu’l-Müşerrefe Cami-i Ömer)’inXVI. yy. ’daYapılmış OlanÇimlerV’ Türk Sanat Tarihi Araştırmaları ve incelemeleri, T, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Endüstri Yayınları, İstanbul, 1963.

Danişmend , İsmail Hami, izahlı İslam Tarihi Kronolojisi, C. I, İstanbul. 1960.

Danişmend, I. H., izahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. N, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1971

Danişmend, İsmail H., izahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,İstanbul ,1954.

Darkot, Besim, “Filistin”, IA, C. IV.

Demircioğlu, Halil, Roma Tarihi, C. I, TTKY., Ankara, 1953.

Demirken, t Işın, "Hıttın Zaferi ve Kudüs ’ün Müslümanlarca Fethinin Batıdaki Akisleri”, Belleten, C. LN, S. 204, Kasım 1988.

Demirkent, Işın, “Haçlılar”, TDVIA, C. XIV,

Demirkent, Işm, “Bizans”, TDVIA

Dozy, R, Supplement aux Dictionnaıres Arabes, Paris 1927 c. 1.

Diez, Emest, “The Mosaics of the Dame of the Rock al Jerusalem>\ Ars Islamica, Vol. 1, Part2, Universty of Michigan Press, 1934.

Droysen, Büyük İskender, C. N, (Çev. B. Sıtkı Baykal), MEB, Ankara, 1946.

Duri, Hükümet Kurumlan*,İslam Şehri, (Çev. Elif Topçugil), Ağaç

Yayıncılık, İstanbul, 1992.

, İslam iktisat Tarihine Giriş, Endülüs Yayınları, İstanbul, 1991.

Erdem, Sargon, “Amalika”, TDVIA, C. N,

Emest, Renan, Havariler, (Çev. Ziya Ishan), MEB Basımevi, Ankara, 1964.

Ersan , Yavuz, Kudüs Ermeni Patrikhanesi, AKDTYK, TTK. Yayınları, No: XIV, S. 3, Ankara, 1908.

Evliya Çelebi, Seyahatname. C. XNI, (Türkçeleştiren: Z. Danışman),Yaylacık Matbaası, İstanbul,! 969.

Fayda, Mustafa, Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler, Marmara Üniversitesi Yayınlan,

No:548, İstanbul, 1989.

Fıglalı, E. Ruhi, “Mesih ve Mehdi inancı Üzerine“, AÜIFD., Ankara, 1988.

Fischet, Walter J., “The City in İslam”, Middle Eastern Affairs, Vol.VN, No 6-7, June-Jully, 1956.

Focus, " Haçlılar", S. 4, Nisan 1995.

Gibb , H.A.R - C. C. Davies, “Naip”, IA, C. 9

Giotein, Shelomo Dov , 'Al-Kuds \ C.V, Eî, Leİden, E. J. Brill, 1978.

, "The Historical Background of the Erection of the Dome of the Rock",

Journal of the American Oriental Society, Vol. 70, Yale Üniversity Press, New-Haven, 1950.

Gögünç, Nejat, "Tavasi", IA, C XN/1,

Grabar, Oleg, "A New Inscriptions from the Haram Sharif in Jerusalem", SIAA, The American Universty Caira Press, 1965.

, "Kubbat Al-Sakhra", El, C. V.

, İslam Sanatının Oluşumu (Çev. Nuran Yavuz) , Hürriyet Vakfı Yay.İstanbul 1988.

Guest, Rhuvon, "İskenderiye", İA, MEB, İstanbul 1988.

Gül, Muammer, İslam Aleminde Mehdilik Düşüncesinin Doğuşu, (Fırat

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elazığ, 1992), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Günaltay , Şemseddin, Yakın Şark NI: Suriye ve Filistin, TTKY., 2. Baskı,Ankara, 1987.

Günaltay, Şemseddin, Yakın Şark IV Perslerden Romalılara Kadar, I. Bölüm, Ankara,1987..

Haksal, A. Haydar , "Ah Kudüs", Yedi iklim, S.75/76, İstanbul, 1996.

Hamidullah, M., Islâmda Devlet idaresi, (Çev.:Cemal Kuşçu), Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1963.

Hamidullah, M.,İslam Müesseselerine Giriş, (Çev.Ihsan Süreyya Sırma), İstanbul,

Harman, Ömer Faruk, "Buhtunnasr", TDVIA, C. VI.

Hartmann, R., "Şanf\\A,C. 11,İstanbul 1979.

Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, T.T.K. Ankara, 1975.

Hıyari, Mustafa A., Salah al-Din, Dar el Garb el-Islami,Beyrut, 1987.

Hitti, P.K., History of Syrıa, London, 1951

Hitti, Philip K., Tarih : Suriye ve Lübnan ve Filistin (Arapcaya çev : 1. cilt, Corc Haddad, Abdülkerim Ratık), Beyrut, 1958.

Hitti, Philip K, Siyasî ve Kültürel Islâm Tarihi, C. 1, (Çev.: Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınlan, İstanbul, 1980,

Hlılıg, Matthras R.a The Story of Jerusalem, F. A. Owen Publishing Company, 1919.

Hodgson , M. G. S., Islâmın Serüveni, Islâmm Klâsik Çağı, C. I, (Çev: Heyet), Iz Yayınları, İstanbul, 1993.

Holt, P. M., "The Structure of Government in the Mamluk Sultanate", (Çev. Samira Kortantamer), Belleten, LU, s. 202, Nisan, 1988.

Honigmann, E. , "Remle", IA, C. IX.

Honigmann, E., "Şevbek", IA C. XI

Hureysât, M. Abdulkadir, "Cerrahîler", TDVIA, C. VN

Hütteroth , Wolf -Dieter - Kamal Abdulfettah, Historical Geography of Palestina Transjordan and Southern Syria in the late 16 th Ceuntry, Erlanger Geographische Arbeitten, Erlangen, 1977.

Işıltan, Fikret, “Seyf b. Ömer”, IA, C. 10.

Işıltan, Fikret, “Mervan N”, IA., C. VN

Ibşirli Mehmed -Muhammed Davud el-Temimi, Evkaf ve Emlâku’l-Müslimin fi Filistin, Islâm Konseyi Teşkilatı, Islâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Merkezi(IRCICA), İstanbul, 1982.

İnalcık, Halil, “Osmanlı Şehri Şeriat idealine Dayanır”, izlenim, S. 22,Haziran, 1995..

Iplikçioğlu, Bülent; Eskiçağ Tarihinin Anahatları-I, Marmara Üniversitesi Yayınları, No:486, İstanbul, 1990.

Kafesoğlu, I., Büyük Selçuklu imparatoru Sultan Melikşah, MEBY., İstanbul, 1973.

Karaman, M.L. n, “Filistin”, TDVIA, C. NI.

Kayaoğlu, ismet, Islâm Kurumlan Tarihi, Ankara, 1980

Khoniates, Niketos, Historıa (Ioamıes ve Manuel Kommenas Devirleri),(Çev: Fikret Işıltan), TTKB, Ankara, 1985.

Kılıç, Orhan, 18. Yüzyılın ilk Yansında Osmanlı Devletinin Idârî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Elazığ, 1997 Kınat, Firuzan, Eski Anadotu Tarihi, T.T.K. Ankara, 1991.

Kmal, Firuzan, “Amama Çağında Mısırın Önasya Münasebetleri”, Ankara

Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, S. 1, C. N, 1943. Kitapçı, Zekriye, Yeni İslam Tarihi ve Türkler, Konya, 1994.

Kitapçı, Zekriye, Ortadoğu’da Türk Askeri Varlığının İlk Zuhuru, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfi, İstanbul, 1988.

Kitapçı, Zekriye, Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunlara ve Türk Sultanları, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1994.

Koenig , N.A.,, “Aziz Billahi”, IA, C. N Köprülü , M. Fuat, “Amil”, IA, C. I

Köprülü, M. Fuat, “Harizmşahlilar”, IA, C. V/I, İstanbul, 1988.

Köprülü,M.Fuat, “Artukoğulları”, IA,

Köymen, M. Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, TTKB., Ankara, 1954.

Küçük, Abdurrahman "Beytullahın", TDVIA., C. 6.

Kudüs (Tarihî Belge), (Tercüme: Acar Tanlak), Yayınlayan: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, Ankara, 1988.

Kufralı, Kazım , “Gazzali”, IA, C. IV, s

La Monte, John L., Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem,

Cambridge, 1932 Legy, R., “Muhtesib”, IA, C. VNI

Letheb, Martin, Dıe Bibel Heılıg Shrift Alten Und Meun Testament, Stuttgart, 1914.

Lewis, Bemard, Tarihte Araplar (çev. H. Dursun Yıldız), İstanbul, 1979..

Little , D.P., "The Significance Haram Documents for the Study of Medieval Islamic History", Der İslam, LXVN ,1980.

Little, Donald P,, "Religion Under The Mamluk", History and Historiography of the Mamluk, Variorum Reprints, London, 1986;

Little, D.P., "Relations Between Jerusalem and Egypt During the Memluk Period According to Literary and Documantry Sources", History and Historiography of the Mamluk, London, 1986.

Little, D.P. , "The Haram Documents as Sourcesfor the Arts and Architecture of the Mamlük Period>\History and Historiography of the Mamluk, London,1986.

M. A. M., "Jerusalem The Jewish Encyclopedıa, Newyork, 1938,

Madelung , W., "Karmati", El, C. IV

Mansel, ArifMüfid, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, 1984.

Mantran , Robert, Islamın Yayılış Tarihi, (Çev.: I. Kayalıoğlu), Ankara, 1981. Marçais, G., "Ribât", IA., C. IX,.

Marco Polo, Marco Polo'nun Geziler Kitabı, (Çev. Ömer Güngören, Yol Yayınları, İstanbul, 1985.

Mardin, Ebu'l-Ulâ, "Kadı", TA, C. VT

Margoliouth, D. S., Caira Jerusalem Damascus, London-1969.

Margoliouth, D.S."Kerramiye ",El. Michon, Jean-Louis, "Dini Kuramlar", İslam Şehri, (Çev. :Elif Topçugil), Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.

Nomiku, H. A., Haçlı Seferleri, (Çev. Kriton Dinçmen), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Orhan , Seval, Osmanlllarda Ölçü ve Tartı Sistemi, F. Ü. Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Lisans Tezi, Elazığ, 1987.

Örs, Hayrullah, Musa ve Yahudilik, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1996. Ostrogorsky, George, Bizans Devleti Tarihi, (Çev. F. Işıltan), TTK. Basımevi, Ankara, 1981.

Özel, Mustafa, "Cami, Çarşı ve Hamam", izlenim,İstanbul, 1995.

Özer, Yusuf Ziya, Mısır Tarihi, TTKB., Ankara, 1987.

Pakalm,M. Z.,Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,Ankara,1972.

Pirenne, Henri, Ortaçağda Kentler, İletişim Yay. İstanbul 1994.

Raymond, Andre, Osmanlı Döneminde Arap Kentleri,(Çev. Ali Berktay),Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

Runcıman, Steven, Haçlı Seferleri Tarihi, C. I-NI,(Çev. Fikret Işıltan),Ankara 1986-1987.

Sabri, Faik,Osmanlı Coğrafya-yı İktisadîsi, Kanaat Matbaası, Dersaadet, 1331.

Şair Nabi, Hicaz Seyahatnamesi (Tuhfetü'l-Haremeyn), (Mütercim Seyfettin Ünlü), Timaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Sami, Şemseddin, Kamusurl Alam, C.V, Mihrab Matbaası, İstanbul, 1314.

San, Mevlüt, Arapça - Türkçe Lügat, İstanbul, 1982.

Sankçıoğlu ,Ekrem, Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul, 1983.

Sankçıoğlu,Ekrem, Dinlerde Mehdi inancı ve Tasavvuru (Atatürk Ünviversitesi Ilahiyet Fak.,Erzurum 1976) Basılmamış Doçentlik Tezi.

Seligsohn, M., "Amalik", IA, C. I

Şeşen, Ramazan, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti (Hicri 569-589 / Miladi 1174-1193), İstanbul Ünv. Edebiyat Fakültesi 1983.

Şeşen, R.," el-Berk el-Şamiye göre 578-579 (1182-1183) Yıllarında Salah el-Din'in

Bazı Tayinleri ve Eyyubiler ile Franklar arasında cereyan eden Bazı Harplar," İslam Tekkeleri Enstitüsü Dergisi, C. VI, Cüz. 3-4, İstanbul, 1976.

Sevim, Ali, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, TTKB., Ankara, 1989.

Sevim ,Ali, 11 Atsız b. Uvak?, TDVIA, C. IV

Sevim, Ali "Sultan Melikşah Devrinde Ahsa ve Bahreyn Karmatilerine Karşı Selçuklu Seferi", Belleten, C. XXIV, Nisan, 1960,

Sevim,Ali, "Artukluların soyu ve Artuk Beyin Siyasî Faaliyetleri", Belleten, XXV/101,1962.

Sevim, Ali "Artukoğlu Sökmenin Siyasî FaaliyetleriBelleten, XXvI/103, Ankara, 1962.

Sevim,Ali, ilArtukoğlu-Ilgazr, Belleten, XXV/104, Ankara, 1962.

Singer, Amy, Kadılar Kullar Kudüslü Köylüler, (Çev. Sema Bulutsuz), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Sobarnheim, L, "Salahaddin Eyyubt\ IA, C. X

Sobernheim,L,,"Dmrtdar", IA, C. NI,

Sourdel, J., "Filastin", El, C. N

Strange, Guy Le, Palestina Under The Moslems, Beyrut-1965.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin, Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı, IÜEFY., No: 887, 1961

Tekindağ, M. Ş., "Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", IÜEFTD., S.25, Mart, 1971, İstanbul.

The Holy Bible, American Bible Society, Nevvvork, 1896.

Turan , Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul, 1971.

, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980.

Turan, Şerafettin,Türkiye-Italya Ilişkileri-I, T.T.K. Ankara, 1978.

Ulvan, Abdullah N., Kudüs Fatihi Selahaddin Eyyubî, Seçkin Yayıncılık,İstanbul, 1992.

Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayinâmesi, T.T.K. Ankara, 1987.

Uzunçarşılı, I, Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. I, TTKY., Ankara, 1983.

Uzunçarşılı, İsmail H., Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal, TTK, Ankara,! 984.

Van Cleve, T.C., The Emporor Frederiek N of Hohenstaufen , Oxford, 1972.

Vasiliev, A A., History of the Byzantine Empire 324-1453, Vol. I, Washington- 1964.

Vaux, B. Carrade, "Daud", IA, C. NI.

Vogüe, M. de, Le Temple de Jerusalem, Paris, 1846.

Von Svenhevin, Jerusalem, Leipzig, F. U. Brödhous, 1918.

Walker, J., "Kubbetü's-sahra", İA, C. VI.

Walls, A. G., "The Turbat Barakat Han or Halidî Library", Levant, VI,London 1974.

Walter Hintz,Islamda Ölçü Sistemleri, Çev. Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990.

Wenscak, "Mescıd-i Aksa", IA, C. VNI

Wilkison, J."Ancient Jerusalem Its Water Supply and Population", PEQ, 1974.

Yaşar, Şükran, Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kudüs'ün Demografik Yapısı, F.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.

Yerasimos, Stefanos, Türk Metinlerinde Konstantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri, (Çev. Şirin Tekeli), iletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993.

Yetkin , Suat Kemal, İslam Mimarisi, Ankar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1959.

Yetkin, Şerare, "Abbasîler", TDVIA, C. I, s. 39.

Ymanç, M.H., "Belek", IA.C. N

Yıldırım, Yavuz, "Mescıd-i Âksa ve Mimar Kemalleddin", Dokuzuncu Milletler Arası Türk Sanatları Kong. Bild. Özetleri, C. 3 İstanbul 1991.

Yonah, M. Avi-, The Economics of Byzantine Palestine, Bizans Tetkikleri Kongresi Tertip Komitesi Neşriyatı, İstanbul, 1953.

Zettersten, K.V., "Şurta", IA, C. XI

Zeydan, Corci, İslam Medeniyeti Tarihi, I-V, İstanbul, 1965.

KAFKASLARDA MEKKEDEN GÖÇENLER: TEREKEMELER

Göktürk ilinin 681 yılında parçalanmasından sonra birliğe bağlı bodunlardan Hazarlar güçlenerek Kafkaslardan Doğu-Avrupaya kadar olan bölgelerde güçlü bir el meydana getirdiler Karapapaklâr'da Hazar birliğine bağlı idiler. Hazarlar Hun ve Göktürklerden farklı olarak yerleşik düzeni tercih etmiş bir el olmakla beraber bünyesinde bozkır tipi yaşam süren boy ve obalarda bulunuyordu.

Müslüman Arapların etkinlikleri giderek sınırları dışına taşmaktaydı. 642 yılında İslâm orduları Nihavent denilen yerde İran kuvvetlerini yenerek dört yüz yıllık Sasani egemenliğini sona erdirdiler. Böylece İran'a bağlı Güney Azerbaycan Müslümanların eline geçmiş oldu. Halife Hz. Osman radıya'llâhu anh zamanında ise Arap-Hazar savaşları başladı. Her iki tarafında çok kayıplar verdiği bu savaş yüzyıla yakın devam etti sonunda Araplar Kafkasya'nın tamamına yakınını ele geçirdiler. Şirvan, Karabağ, Gürcistan ve Ermenistan İslâm egemenliğine girmişti. Karapapakların o güne [107] kadar başarı ile savundukları Derbent ve Kür boylarında artık yeni bir egemenlik başlıyordu. Fethedilen yerlere Arap valiler atandı ve Arap muhacirler getirilerek yerleştirildiler.

Bir zamanlar Karapapakların kontrolünde bulunalı bölgelerde çeşitli Arap valileri hanedanlıklar kurdular. Şirvan'da Yezid bin Mazyad el-Şeybani, Urmiye'de el-İtudyani, Şamahi'da yöreye adını veren Şamah bin Zarir gibi aileler zamanla yerli halkla karışarak yörenin eşraflarını meydana getirdiler [108] Hz. Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellemin Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medinelilere Ensar, Mekke'yi terkedenlere ise Muhacir deniliyordu. Yeni fethedilen Kafkas ülkelerine gerek Ensar'dan, gerekse Muhacirden ve gerekse Arabistan dışı Araplarından birçok aile getirilerek yerleştirilmeye çalışıldı. Bu aileler fetih evlatları (evlad-ı fatihan) sayılıyorlardı. Yörede yönetim genellikle bunların elinde bulunuyordu. **Terekemelerin yoğun olarak yaşadıkları Borçalı dolaylarında ise Hz. Hamza radıya'llâhu anh soyundan olduğu varsayılan bir grup aile yerleşmişti.** Yörenin yöneticileride bu ailelerden gelmekteydi. Kafkaslardâ bu Arap göçmenler tarafından İslâmiyet yavaş yavaş yayılmaya başlıyordu. **Hicret olayı sırasında Mekke'yi terkedenlerin Kafkas müslümanları arasında saygın bir konumu vardı. Bunlara Terki Mekke deniliyordu.** Borçalı-Kazaklı uruğlarının yaşadıkları bölgenin yönetimi bunların elinde idi. Bu Terki Mekke tanımı zamanla Kafkas halkı arasında Mekkeden Medine'ye göç eden "Muhacir" anlamına gelen bir Tarih terimi haline geldi. **Bazı araştırıcılar Terekeme sözcüğünün bu Terki-Mekkeden bozulma olabileceğini düşünmektedirler.**[109]

Kafkaslarda Türk unsur çoğunlukta bulunuyordu. Arabistan'dan gelenler ise Türklere oranla azınlıkta kaldıklarından zamanla Türkleşerek etnik kimliklerini yitirdiler. Arap fütuhatından yüzyıllar sonra Kafkaslarda artık Müslüman Türklerden sözedilmekte idi.

Sh: 24-25

Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycandaki fetihler sonunda Müslüman karapapaklara Terekeme denilmeye başlandı. **Terekeme "Türkmen" sözcüğünün çoğulu olup** Türkmenler

---

107 Kurat Akdes Nimet, Karadeniz'in kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri, Ankara 1992, s. 40-41.

108 Togan Zeki Velidi, İslâm Ansiklopedisi, Azerbaycan maddesi.

109 Kunter, Ziya, Karakalpaklar, s. 96-97.

anlamına gelmektedir. **Daha önce Müslüman olan Oğuzlar'a Türkmen denirken Karapapaklara'da Terekeme denmiştir. Terekeme aslında Kıpçak yönetiminde yaşıyan Kür boyu Türk obalarının tamamına verilen genel bir isimdir. Yine bu bölgenin Arap fütühatı sırasında Terki Mekkelilerce yönetilmesi terekeme isminin giderek yerleşmesine neden oldu.**

Terki Mekke kavramı bir bakıma Terekeme sözcüğüne kudsiyet ve asalet kazandırdı. Karapapak deyişi çok az kullanıldığı gibi bazı obalarda tamamen unutuldu.

XII. ve XIII. yüzyıllara geldiğimizde Borçalı ve Kazaklı Uruğları artık Terekeme olarak adlandırılıyordu. Ozan Emrah Şiirlerinde Terekeme güzellerinden sözediyordu. Aşık Garip Kazak çavı boylarını Terekeme yaylaları diye övüyordu. Evliya Çelebi bu bölgede Türkçe konuşanlara Terekenle adı verildiğini yazıyordu.

Sh: 33

Kaynak: Orhan YENİARAS, Karapapak Ve Terekemelerin Siyasi Ve Kültür Tarihine Giriş, 1994, İstanbul

VÜCUT İKLİMİNDE "İLAHİ MAHKEME"

"Allah, yaptığından sorumlu olmaz; kullar ise sorumlu olurlar." (Enbiya-23)

İkaz: iilhan | 29 Kasım 2012 tarihli hikâyesinin olmasını düşündüğümüz şekli ile yeniden dizayn edildi.

Orijinal hikâyedeki tanrı, adamın ruhu olmalıdır..

İhramcızâde İsmail Hakkı

Bir adam ölmüş ve öbür dünyada yargılanmak üzere sırasını bekliyormuş. Sıra kendisine gelip mahkeme salonuna girdiğinde bir de ne görsün?

Yargıç kürsüsünde nefsi oturuyor.

Tanık sandalyesinde ise ruhu yerini almış.

Adam şaşkın,

"Aman Tanrım, bu nasıl oluyor? Ben nefsimin yargılayacağını sanmıştım. Oysa orada hâkim olarak bir nefsim oturuyor."

Ruhu gülümsemiş,

"Ben hiçbir zaman, nefsin karşısında zaten yargılayıcı olamam. Sonsuz sevgimle, o ne yapmayı seçtiyse, seçiminde özgür bırakmıştım. Bana yargılamak değil, sevilmek/sevmek yaraşır. Çünkü ben saf sevgiyim. Onu ve beni, tanrı kendinden yarattığı için yargılanmamız tanrıyı yargılamak gibi olur. Ben bu işi yapamam. Ayrıca benim yargılanmama ne gerek var ki? Her şeyi bilenin huzurunda sadece burada tanıklık edebilirim. Burada da olduğu gibi, dünyada da nefsin elinden ben yargılanıyordum. Birazdan salonu hayattayken, nefsinin zarar verdiği, hoşgörülü davranmadığı, yargıladığı, kalplerini kırdığı insanlar dolduracak. Asıl hâkim olmuş nefsin onlara kendini affettirmeye çalışacak olmasıdır. Onlar nefsi affederlerse ne ala. Çünkü cennetin yolu onların affından geçiyor. Benim içinde sorun burada" demiş.

Nefs merakla sormuş: "Hâkim olan benim, affetmezlerse ne olabilir ki?

Ruh yine sevgiyle gülümsemiş,

"Ben ve sen cenneti de, cehennemi de yeryüzüne gelmekle bulduk. Adamla beraber bizi tekrar yeryüzüne gönderseler. Orada öyle bir yaşam süreriz ki, tüm yaptığımız kötülükler, verdiğimiz zararları aynen tekrar tekrar yaparız. Ben de sana yine uymak mecburiyetinde kalırım. Allah Teâlâ buyurdu ki;

"Nihayet onlardan birine ölüm gelince, "Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki, terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım" der. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır." (Mu'minun-99)

Çünkü sen değişemeyeceksin. Ama bu yargılanmanın nedeni belki bana ceza vermek değildir. Sadece hatırlayıp hissettiklerin bizzat yeniden yaşayıp, anlamak, yaptığımız kötülüklerin bilincine varıp, suçlunun Tanrı olmadığını anlamamız için gerekiyor. İşte o zaman belki kendimizi affetmiş olabiliriz."

Nefs bir süre düşünmüş, Ruh'a "Peki, cennet nasıl bir yer?" diye sormuş.

“Cennet, dedikleri birkaç köşk birkaç huri. Dünyada mutlu, huzur ve sevgi dolu, insanlara destek olmaktan haz duyan, yaratılmış canlı ve cansız her varlığa saygı göstermeyi bilenler var ya, işte onlar, dünyada cenneti oluşturmaları için gönderilen temiz ruhlardır. Onları örnek almamız gerekiyor. Cennet de cehennemde dünyada başlayıp, ahirette bitiyor.” demiş Ruh.

“Ama kutsal kitaplar bana öyle öğretmedi.” diye karşı çıkmış nefs.

“Kutsal ve var olan tek şey Tanrı’dır. Kitapların kutsallığı Tanrının sözü oluşuyladır. Önemli olan kitaptakileri yaşamaktır. Her şeye sevgi ile bakmasını bilerek yaşayan, en büyük ibadeti kulluğu yapmıştır.” demiş Ruh.

“Peki dünyaya dönebilseydim doğru yola görmemde yardımcı olmaz mıydın?” diye sormuş nefs.

Ruh: “Ben senin içinde “vicdan” denen bir pusulayla hep beraberdim. Eğer bu pusulanın etrafına ördüğün kalın bencillik duvarlarını, Tanrı korkusuyla yıksaydın, vicdanınla yani benim sesimi kolaylıkla işitebilirdin. ”

“Sen o kadar yakınımda bulunuyor muydun?” diye sormuş nefs.

“Evet, hem şah damarından daha yakın, hem de düşmanınmış gibi o kadar senden uzaktım.” “(Adamın) Düşman gibi gördüğünde, nefsin olan yine Ben’dim. Ruhun olarak yine Sen’im. Bir madalyonun iki yüzü gibi” demiş Ruh.

Nefs: “Mahkeme salonunda bulunan insanlara hiç mi hesap sormayacak mısın Ruh’um?”

“Sadece iki sorum olur tüm insanlara.” diye gülmüş ruh.

“Dünyada ne kadar sevmeyi öğrendiniz? İnsancıl zannettiğiniz çok az bilginizle, Tanrıya ne kadar kulluk yapabildiniz?

Susmuşlar….

Mahkeme bir sonraki tarihe bırakılmış.

Adam var ve yok arasında kaybolmuş. Ta ki….

….

Cennetin de cehennemin de bu vücutta her zaman olduğunu ve mahkemenin hala devam ettiğini düşünmeniz için bu hurufat tekraren hakikat üzere dizilmiştir.

Not: Hikâyenin orijinal şeklini okumanız için.

http://www.hatunca.net/yazarlar/inci-ilhan/ilahi-mahkeme/

CİNSELLİĞİN KABULÜNDE BATI DÜNYASI GERİDE KALMIŞTIR

"Okumadan geçmeyin"

Batılılar arasında İslam'a cinsellik konusunda çok gevşek bir tavır takındığı, hatta cinselliği bir değer olarak ele aldığı yolunda eleştiriler yöneltilmiştir. Öte yandan psikoloji bilimi bize insanların başkalarının hatalarını çok kolay gördüğünü, buna karşılık kendilerinin —belki de eleştirdiklerinden daha yanlış— tavırlarını görmezden geldiklerini bildirmektedir. Bu konuda da böyle bir durum sözkonusudur. Geçmişte nasıl eleştiriler yapılmış olursa olsun, Batının bu konuda son sözü söylemeye hakkı olmadığı açıktır; modern –Batılı cinsellik konusunda büyük bir şaşkınlık içindedir. Dünyamızın hızlı bir değişim sürecinden geçtiği günümüzde diğer kültürlerden de yararlanmamızın daha bir önem kazandığı da açıktır. **Avrupa ve Amerika'nın tersine, İslam dünyasında cinsellik çok normal bir biçimde kabul edilir; Müslümanlara göre cinsellik insanın ayrılmaz bir parçasıdır. Hristiyanlık ise kendine örnek olarak bekâr insanı alır ve Batılının anlayışı Eski Yunan'a kadar giden düalizm kavramına dayanır. Sonuç, hem teoride hem de pratikte kafa karışıklığıdır. Bu kafa karışıklığı da Batılının cinselliği uygun biçimlerde ifade edebilmesini engellemektedir.**

İslam'ın cinselliği kabulü belki de kimi cennet tasvirlerinde en belirgin biçimde ortaya çıkar. Cennette cinsel haz da mevcuttur ve İslam'daki cennet anlayışı —insanın fiziki olarak bulunmadığı— Yunanı cennet anlayışının tam tersidir. Bir erkeğin dörde kadar evlenebilmesi, ayrıca bunların dışında cariyeler de alabilmesi de bu şekilde değerlendirilebilir; ancak bunların tefsiri biraz karışıktır.

Bu izni kollektif hayattan bireyselliğe geçmekte olan bir toplumun altyapısına karşı bir operasyon olarak değerlendirmek gerekir. Anaerkil aile sistemi kollektif hayatın önemli bir parçasıdır ve bu sistemde kadının doğurduğu çocuğun babasının kim olduğu o kadar önemli değildir. Anaerkil sistem, haliyle çeşitli suistimallere açık kapı bırakmaktadır ve bu tehlike mesela Uhud gazvesi (625) sonrasında olduğu gibi kadınlarla erkekler arasındaki oran bozulduğunda daha bir önem kazanmaktadır. Asıl tehlike, gücü elinde bulunduran bir akraba grubunun güçlerine güç katmak amacıyla kimi kadınları kötü maksatlarla kullanması ihtimalinden kaynaklanmaktadır. **Müslüman erkeklerin iki, üç veya dört kadınla evlenmesine izin verilerek Müslüman kadınların tatminkâr bir aile hayatı kurması sağlanmıştır.** Eşi Ölen ya da eşinden boşanan kadınların evlenmeden önce 3 ay 10 gün beklemeleri şartı (iddet) getirilerek çocukların babaları konusundaki karışıklığa son verilmiştir. Bu da insanların şahsiyetini muhakkak ki olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca miras hükümlerinde kadınlar kollektif yaşamın parçaları olarak değil, bağımsız bireyler olarak mütalaa olunmuşlardır.

İslam'daki evlilik sisteminin sonuçları İslam toplumunun şartlarında değerlendirilmelidir. İslam toplumu yüzyıllarca yıllık evrimi ve bu arada birçok siyasî karışıklık sonucunda belli bir istikrara kavuşmuştur ve aile sisteminin bu istikrar üzerinde önemli bir katkısı olsa gerektir.

Evlilik ve aile sistemlerinde birtakım yenilikler yapması durumunda İslam toplumunun birtakım zaaflarını bertaraf edebileceği ileri sürülmüştür. Ancak esaslı bir çalışmaya dayanmadığı için bu iddiayı güçlü bir iddia olarak kabul etmek güçtür. Tatminkâr toplumların ancak tatminkâr aileler üzerinde inşa edilebileceği açıktır. Öte yandan sözünü ettiğimiz iddiaya bir delil olarak mutasavvıflarda cinsel problemlerin görülmeyişi gösterilmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki mutasavvıflar eğer cinselliği manevî bir mesele olarak mütalaa etselerdi —ki günümüz Batılısı genellikle böyle düşünmektedir— bunu yazmakta asla tereddüt etmezlerdi. **Tasavvufî eserlerde yapılan kısa gezinti, mutasavvıfların asıl problem edindiği konuların hırs ve maddî hayat iştiyakı olduğunu gösterir.** Dolayısıyla İslam'ın cinsellik konusundaki başarısına dönebilir ve Batı'nın bu konuda ondan öğreneceği çok şey olduğunu yeniden vurgulayabiliriz.

Sh: 294-296

Kaynak: W. Montgomery Watt, İSLAM NEDİR? Eserin orijinal adı: W. Montgomery Watt, What is İslam?, Frcderick A. Praeger Publishers, London: 1968. BİRLEŞİK YAYINCILIK, 2. Baskı. Ekim 1993, İstanbul

İMÂM ÂZAM EBU HANİFE kuddise sırruhu'l-âlî İBADET ETME KUVVETİ

İmâm Âzam Ebû Hânife kuddise sırruhu'l-âlî hazretleri kırk yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldılar. Ramazan ayında da geceleri bir hatim, gündüzleri bir hatim olarak altmış hatim yapardı;

Kendisine bu gücü kazandıran şeyin ne olduğu sorulduğu vakit şöyle demişlerdi:

Ben alfabe sırasına göre Allah'ın isimleri ile O'na dua ettim. Bunlar da şu ayette toplanmıştır:

Birincisi:

مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

> Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir. (Fetih, 29)

diye başlayan Fetih sûresinin son ayeti.

İkincisi de

Âl i İmran suresinin 154. ayetidir:

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لاَ يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

> Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, «Bu işten bize ne!» diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, herşeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. «Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik» diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.(Âl i İmran, 154)

Sh: 19

Kaynak: İbn-i Hacer HEYTEMİ (Hicaz Müftüsü), İMÂM-I ÂZAM'IN MENKIBELERİ, Çeviren: Abdülvehhab ÖZTÜRK (Ankara Müftü Yardımcısı) Kılıç Kitabevi, 1978 Ankara

KURUYAN AĞAÇ

İstanbul'da bir derviş, Hazreti Pîr Esad Efendimizi ziyârete gelir. Bir müşkülünün olduğunu söyler. Hazret müşkülünün ne olduğunu sorar., derviş:

– **" Efendim rüyamda bir ağacın gölgesinde bulunuyordum. Bütün dallan çiçeklerle dolu idi. Bir de gördüm ki, bu ağaç birdenbire kurudu. Hayretle uyandım. Acaba bu neye delalet eder?"**

Şeyh Esad Efendi Hazretleri tebessümle:

– **" Oğlum sen, bir şeyh efendiye mensup musun?"** dedi... Derviş:

– **" Evet efendim, Anadolu'da bulunan falan zat'a müntesibim".** dedi.

Şeyh Hazretleri, dervişe:

– **" Allah sana uzun ömür ihsan etsin. Üstadın bu gece bekâ alemine göçmüş, ecel rüzgarı onun can kandilini söndürmüştür."** buyurdular.

Derviş ağlayarak ayrıldı ve hemen postahaneye giderek telgraf çekip, üstâdının durumunu sordu. Üstâdının gerçekten vefat ettiği haberini alınca., tekrar Es'ad Efendi Hazretlerinin huzuruna gelerek:

– **" Ey mübârek Üstad, verdiğiniz haber aynı ile vâki olmuş. Şimdi benim ne yapmam lâzım?"** diye sordu.

Hazret buyurdular ki:

– **" Madem ki o ağaç kurudu, yeşil bir ağacın gölgesine sığın."**

Derviş tekrar sordu:

– **" Bu nasıl olur?"**

Hazret:

– **" Bir başka üstâda intisab ederek, noksanlarını ikmal eder ve hayatın boyunca üstâdm gölgesinden istifade etmeye çalışırsın."..**Derviş:

– **" Öyle ise Efendim, bizi evlâtlığa kabul buyurun da gölgeniz altında istifade edeyim."** der. Ve Hazret'e evlâd olur.

Sh: 28

ŞEYHLİK BÖYLE İSE ... ŞİMDİKİLER NE OLUYOR?

Yahyalı'lı Hacı Hasan Efendi'nin babası Şeyh Hâfız efendi, Yahyalı'dan at arabasıyla Kayseri'ye giderek, oradan trene binip İstanbul'a; Şeyh Muhammed Esad Erbili Hazretleri'ni ziyârete gider. Hem ziyâret, hem de irşad halkasına katılmak için.. İstanbul'a varıp dergâhı bulur. Hazret ise müridânına emir verir:

– **Aşıkımızdan Yahyalı'lı Şeyh Hafız efendi geliyor, karşılayın!"** der.

Hemen vazifeliler Şeyh Hafız efendiyi dışarıda karşılarlar. Şeyh Hafız efendi, misâfir odasına alınır. Şeyh Esad Erbilî Hazretleri teşrif buyurup, hoş amedî (Hoşgeldin ve hal hal hatır sorma) den sonra; Hazret, oğlu ve halifesi Şeyh Ali efendiye:

- **" Oğlum, Şeyh Hafız efendinin dersini tarif et, iki halife tayin et; Seyr-i sülük usullerini tarif etsinler."** der.

Şeyh Hafız efendi dersini alır ve sohbetlere, Hatmi Hâce'ye katılarak devam eder. Bir gün Üstad Hazretleri Şeyh Hafız efendiye bakarak:

- **" Şeyh Hafız efendi; Sol memenin iki parmak, altında kalb var! Sağ memenin iki parmak aşağısında ruh var. Sol memenin iki parmak üstünde sır var. Sağ memenin iki parmak üstünde Hafi var. Döşde Ahfâ, iki kaşın arasında da, Nefis var."** Diye tarif eder ve mübarek eliyle de yerlerini gösterir. Şeyh Hafız efendiye bakarak gizlice teveccüh edip, eliyle letâiflerin yerlerini gösterirken Şeyh Hafız efendinin de letâifleri; **"Allah.. Allah.."** diyerek çalışmaya başlar. Böylece teveccüh ile letâifleri çalışmış olur.

Yine Şeyh Hafız efendi şöyle anlatır:

- **" Bir gün Üstâdım Hazretleri sohbet ederlerken, gönlüme şöyle geldi; Üstâdım Levh-i Mahfuzu gösterse.."** hemen Üstâdım:

- **" Şeyh Hafız efendi, öyle şeyleri bırak. Senin delâletinle bir kimseyi hidâyete sevketmek, dünya ve mafihadan (dünya ve içindekilerden) hayırlıdır."** buyurdular.

Bu mübârek sözlerini söyleyince, sohbette bulunan eski ihvanlardan bazıları, biri birlerine dürterek: Daha dün gelmeden, bugün hilâfet veriliyor., diye fısıldaşmaya .başladılar. Mübarek Üstâdım Hazretleri de, onlara cevap olarak:

- **" Evet, bu kardeşiniz lâmbasını almış, kafasını, şişesini, fitilini takmış., gazını içine koymuş getirmiş.. bir kibrite ihtiyaç kalmış, kibritini de biz çaktık. Sizin ise; Lâmbanız bizden, kafası bizden, fitili bizden, gazı bizden, kibriti bizden. Bunların ise hepsini birden tedârik etmek mümkün değil., yavaş yavaş olur."** buyurmuşlardır.

Yine Şeyh Hafız efendi şöyle anlatır:

- " Nefsimin serkeşliğinin son günleri imiş; Üstâdım Şeyh Hazretleri, gözüme öyle çirkin gözüktüler ki; âdetâ ondan tiksindim, nefret etmeye başladım. Hattâ sövmek nedir bilmediğim halde içimden nefsim, Üstâdıma sövüyordu. Bu halde iken, Üstâdım bana:

" Şeyh Hafız efendi, gel seninle bahçeye çıkalım." dedi ve beni önüne düşürüp, ben önde o arkada bahçeye çıktık. Bir yere gelince arkamdan bir teveccüh ettiler; Allah..! deyip yere düştüğümü hatırlıyorum. Epeyce çırpındıktan sonra kendime geldim.. baktım ki Hazret gitmiş. Gözümü açtığım zaman, âlem başka bir âlem olmuş. Üstâdımın yanına döndüm; Mubârek gül cemâlini görünce., öyle bir güzel ki; dünya güzeli, güzeller güzeli. Ağlamaya başladım. O ise tebessüm ederek gülüyordu.

İşte, dergâhta günlerim böyle geçip az bir zamanda büyük mânevi merhaleler katedip, bi-iznillâh himmetleri ile sülûkümü ikmal ederek Yahyalı'ya döndüm."

Konya'dan bir invan İstanbul'a Hazret'i ziyârete gider. Huzurlarına girip, hoşamedî yaptıktan sonra, sünnete ittibâ (sünnete uymak için) Hazret; Adını, memleketini sorar. O mürid Konya'ya dönüşünde Hazrete mektup yazar:

- **Efendim, falan zaman fakir, sizi ziyârete varmıştım. Fakat siz bizi bilemediniz...** der.

Hazret mektubuna cevap yazar ve der ki:

- **" Evlâdım cesed; türâbidir (toprağa aittir), zulmânîdir, behîmi (yaratılışında zulmet vardır, hayvâni sıfatlı..) dir. Yer, içer, uyur, evlâdını da unutur. Rûhaniyet ise; melekîdir, felekîdir, nûrânidir.. yemez, içmez, uyumaz ve evlâdından da gafil olmaz."** buyurmuşlardır.

Diğer bir sözünde de:

- **" Bir Mürşidi Kâmil Allah'ın izniyle, Allah'ın bildirmesiyle çobanı olduğu sürüsünden haberdardır; tek tek isimleriyle, şekilleriyle, meşguliyetleriyle, halleriyle tanır.**

" Hepiniz çobansınız, çoban güttüğü sürüden mesuldür."

Hadis-i şerifi gereğince; eğer bir mürşid, çobanı olduğu sürüsünden., yani evlâtlarının hallerinden haberi olmaz ise, o mürşid nâkıs (noksan) tır." demiştir.

Sh: 13-15

Kaynak: Şeyh MUHAMMED ES'AD ERBİLÎ ve Risâle-i Es'adiyye ŞEMS YAYINEVİ KONYA Osman KARABULUT Medîne-i Münevvere'de Mücavir Konya Şemsi Tebrizî Camii Emekli İmam ve Hatibi 1415 - 1994, Konya

TARAFSIZ TOPLUMDA VAR OLMA GAYRETİMİZ

Son savaşın başlarında İrlandalı bir şair şöyle yazıyordu:

> "Kötü adına daha kötüye karşı savaşıyoruz";

bu mısra akılda tutulmaya değer.

Üç farklı toplum tipi vardır. Bu sınıflama hâlâ belli bir geçerlidir..

İlk önce, bütüncül tümüyle-kuşatıcı hayat tarzıyla bütünlüğü yansıtan geleneksel toplum geliyor.

İkinci olarak, bunun şeytanî, tersyüz edilmiş görüntüsü, terimin anlaşıldığı yaygın biçimiyle totaliter toplum: faşist, Marksist ve diğerleri. Dünyevî —ve, çoğu vakada da, dinsiz iddialarını vatandaşının hayatının her yönüne uygulamaya kalkan ve fertler üzerine geleneksel toplumdan çok daha katı ve hudutsuz ölçüde daha acımasız— bir nizam empoze eden bir toplum.

Bu iki uç arasında **"tarafsız"** toplum dediğimiz ve iyi ve kötünün rastgele karışımından ibaret olan, yapısı adaletsiz ve belki fasit, her iki alternatifin iç tutarlılık ve gücünden yoksun ve kamuoyunun gidip gelen görüşleriyle sürekli çalkantı halinde olan bir toplum .

Bu hayranlık verici bir toplum değil, ancak çoğumuzun sahip olduğu tek şey ve hesapsız biçimde çok daha kötü olan uçurumun üzerinde sallanan bir istikrar yuvasıdır. Bir de büyük fazileti var. Erkek ve kadınları daha iyi olanı aramakta, daha iyi olanı öğretmekte serbest bırakır; onlara daha iyi olanı arama ve öğretmede özgürlük verir; Geleneği sevmek ve geleneksel değerleri kendi hayatlarında tatbik etmekte onları serbest bırakır. Kendi yolumuzu takip etmekte kendi başımıza bırakılmaktan başka modern dünyadan daha ne isteyebiliriz?

Sh: 54-55

Dünyamızın geniş manevî ve siyasî harabeliğin ortasında sayısız mezhep, "peygamber", "kahin" ve üfürükçü türedi. Bunlar birşeyde ortaktılar. Kendi geleneklerinin yarı unutulmuş kalıntılarını … yeni kültürleri ile evlendirmeye kalkıştılar. Bu girişimler ne geleneksel, ne de dini olan -çok sayıda- mezhebin ve sapkınlığın doğmasına yol açtı:

…

İşte bu bizim çaresizlik içinde pes etmek durumunda olduğumuz anlamına mı geliyor? Sanırım, hayır. Daima aklımızda tutmamız gereken bir prensip var ve bu prensip var olan herşeyin geçici tabiatıyla doğrudan alâkalı. İyi ya da güzel olan herhangi birşey, bunun ötesinde, kutsal olarak tanımlanabilecek herhangi bir şey, yok oluşunun uzun süre ertelenemeyeceğini gayet iyi bilsek de, bir on yıl, bir yıl ve hatta fazladan bir ay muhafaza edilmeye değer. **Sadece bir gün sürecek diye bir çiçek, bir meyve baharına sırtımızı**

dönemeyiz; ne kadar kısa ömürlü de olsa bu bir değeri temsil eder. Burada Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin bir hadisini zikretmek kanaatimce yerinde olacaktır:

Kendisi, ashabına, **"kıyamet vakti geldiğinde bir adam elinde dikilmeye hazır bir hurma filizi tutuyorsa onu ekmesi"** gerektiğini söyledi.

Dünya ölçüleri açısından işe yaramaz bir eylem, ama Tanrı katında fazileti vardır.

Hiçbirimize **"Benim çalışmalarım ebedi değil, o halde hiçbir şey yapmam gerekmez"** demek yakışmaz; aksine, bizim yolumuz, ne geleceğini beklemeden, elimizden gelen herşeyi ortaya koymak olmalıdır.

Sh: 52-53

Zaire pigmelerinin halen söyledikleri şarkı:
"Başlangıçta Tanrı vardı,
Bugün Tanrı var,
Yarın da Tanrı olacak! "

Not: Alıntı üzerinde kısmı düzenleme yapılmıştır.

Kaynak: SEYYİD HÜSEYİN NASR, KATHERİN E O'BRIEN, Kutsalın Peşinde Geleneğin Işığında Modern Dünya, Türkçesi: Süleyman Erol GÜNDÜZ, Şubat, 1995, İstanbul

TARİHTE TÜRKLER VE HATUNLARI

"Artık Türkler, her şeye hakim ve sahip oldular.
Diğer bütün insanlara Türklerin (emirlerini) dinlemek
ve (isteklerine boyun) eğmekten başka yapacakları bir şey kalmadı."
Arap Şairi

Allah Teâlâ dinini /töresini korumak için milletler yarattı ve devletler kurdurdu. Türk Milleti olarak şanlı tarihî geçmişimizle övünmek ve ne kadar şükretsek azdır. İslâmiyet kıyamete kadar bakî kalacağına göre Allah Teâlâ'nın, Türkleri nizâm-ı âlem için tercih etmesi büyük bir lütuf ve inayetidir. Kur'ân-ı Kerim' de buyurdu ki:

> **"Eğer haktan yüz çevirirseniz, ben müsterihim, zira size ulaştırmakla görevli olduğum buyrukları size tebliğ ettim. Rabbim dilerse, sizi gönderip yerinize başka bir topluluk getirir. Ama siz O'na hiçbir şekilde zarar veremezsiniz. Muhakkak ki Rabbim her şeyi denetlemektedir." (Hud, 11/57)**

…

Tarihin derinliklerinden cennet nehirleri gibi akıp gelen ve ebediyete doğru akıp gidecek olan Türk tarihinin çok yüklü olayları ve binlerce meseleleri vardır. Bu binlerce konudan biri olan **Tarihte Türk Kadını** ve onun tarihi misyonu da araştırılması gereken en önemli konulardan biridir. Bu konunun da birçok yönleri, devirleri ve safhaları vardır.

Huzurunda saygıyla eğildiğimiz Mete Han'ın şerefli eşi:

Kendisini zevzek, küstah bir Çin kralına teslim etmek istemeyen, atının Türk sınırını geçmek için attığı ilk adımla birlikte, vatan sevgisiyle dolu bağrına ilk hançeri yine kendisi saplayan ve yine kendi mukaddes vatan toprağında can veren Mete Han'ın şerefli eşi, devlet ananın vatan hamurunun bir bakıma mayası olan kanı, hâlâ yerlerde kalmıştır.

Bunun gibi bir yudum şehâdet şerbeti içmek ve bir vatan türküsü çağıra çağıra ölümün kucağına giden daha bir nice çilekeş, cefâkâr faziletli Türk anaları vardır. Onların kemikleri yattıkları yerde hâlâ sızlayıp durmaktadır. Çünkü bu Türk anaları ve isimlerini kimse bilmemektedir. Onların, gelecek nesillerin en az bir minnet borcu ödeyebilmeleri için bu tarihi fonksiyonlarını ortaya koyan hiçbir ciddi çalışma yapılmamıştır.

Gerçekte bir milleti tanımak için her şeyden önce onun anasının kim olduğunu, onun biyolojik ve fizyolojik özellikleri, beden ve ruh yapısı, millî şuuru, maşeri vicdanını bilmek gerekir. Bu bilinmeden o milleti tam olarak bilmeye, tanımaya imkân yoktur. Bu bakımdan milleti millet yapan temel unsurun altında kadının mübârek manevi varlığı yatmaktadır. Gel gör ki; Oğuz Hanları, Mete Hanları, Alp Arslanı, Fatihi, Yavuzu ve ulu önder Atatürk'ü doğuran Türk anaları ve onların sosyal ve dini duyguları, milli şuurları hulâsa yukarda da

ifade edildiği gibi tarihte Türk kadın varlığı hakkında hiç bir ciddi çalışma yapılmamıştır. Bu ise, tarihi aile yapımızın bin bir entrikalarla pörsütülmeye başladığı ve dejenere edilmeye çalışıldığı, böylesine belâlı ve meşum bir devirde hemde hiç ihmal edilmeyecek bir keyfiyettir.

Evet işte bu mütevâzi çalışmamız; bu büyük boşluğa doldurmak, asırlardır nisyân denizinde boğulup gitmek üzere olan, üstelik gerekliğinde ata binen, kılınç kuşanan, yurdunu yuvasını her şeyin üstünde tutan **Türk analarının, özellikle hilâfet saraylarının yaldızlı kubbeleri altında yansıyan altın seslerine kulak vermek, bir vebalden kurtulmak, bir hakkı yerine getirmek ve onlara karşı kendi iç dünyamızın derinliklerinden kopup gelen minnet borcunu ödemek, tarih ve toplum huzurunda onların manevi varlığından özür dilemek için yazılmış bir eserdir.** Çok daha açık bir ifâde ile bu Türk analarının uhrevi âlem ve irfan bahçelerine atılmış bir tohumdur.

Bu tohum bundan sonra filizlenecek ve bu yöndeki çalışmalarla tarihin şeref sayfalarına geçmiş ünlü birçok Türk anasının manevi varlığının gölgeleneceği ulu bir çınar ağacı olacaktır. Artık onları görmek ve onlarla tanışmak, sohbet etmek isteyenler, bundan böyle bu ağacın altına gelecekler ve burada kalbleri gönülleri millet ve devlet sevgisi ile çırpınıp duran ve bunun için yaşayan bu fazilet âbideleri Türk analarının mânevi varlık ve rûhâni kişilikleri ile karşılaşacaklar, onlarla hem hâl olacaklardır.

Bütün bu açıklamalarımızdan sonra, burada son olarak söylemek istediğimiz bir şey daha vardır. O da, bu yeni çalışmalar bir kere daha değerlendirilmeli ve Türk tarihine kazandırılan bu yeni boyutların ışığı altında. Selçuklu Tarihi; bir devre adını vermiş Türk Hâtûnlarının bu çok mUstesnâ tariki fonksiyonları da nazarı itibara alınarak artık yeniden yazılmalıdır.

Aksi takdirde bu tarihi realiteler nazarı itibara alınmadan yazılan bir Türk Tarihi, bizim tarihi zengin büyük kültür mirasımızı yansıtmak şöyle dursun, bu asırlardır varlığımızı kucaklayan Türk Kültürü ve büyük Türk medeniyeti içinde bir eksiklik, hemde çok önemli bir eksiklik olacaktır.

Mâmâfih, buraya kadar yaptığımız bu kısa değerlendirmelerden çıkardığımız sonuç şudur. O da, büyük millet olmanın, büyük devlet ve imparatorluklar kurmanın, dil, din, ırk, etnik yapı ve kültürel değerler bakımından birbirinden farklı birçok millet ve ülkeleri idare etmenin, hele hele Selçuklu ve Osmanlılar da olduğu gibi, uluslararası bir dünya gücü ve denge unsuru hâline gelmenin öyle pekte kolay bir şey olmadığıdır. Diğer taraftan, geçmişte böyle yüce, tarihi bir misyonu ifâ etmiş köklü bir millete mensup olan kişilerin omuzlarına yüklenmiş büyük vebal ve çok ağır mesuliyetler vardır.

Bu bakımdan bugünün siyâsî kadroları, milletimizin bir nevi alın yazısı ve kaderini teşkil eden bu büyük misyonun tam manası ile şuur ve idrâki içinde olmaları gerekmektedir. Zira bizim sık sık dert yandığımız gibi;

Milletler için dünün politikası, bu günün tarihi ve bu günlerin politikası ise yarınların tarihi olacaktır. İyi bir tarih mirası bırakmak isteyenler lütfen dünü unutmayınız! Tarihin omuzlarınıza yüklediği bu büyük misyonun şuurunda olunuz! Aksi halde gelecek nesiller sizleri hiç bir zaman affetmiyecektir.

Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI

> **"Tarihlere baktım ve bakanlarca da bilinmektedir ki; Selçuklu Sultanlarının zamanında olan nizam ve intizam, adâlet ve doğruluk, uğur ve bereket ve Peygamber Şeriatine riâyet ve halkı himâye, geçmiş pâdişahlar zamanında olmamıştır. Ve bunlar gibi temiz kalb ve inançlı Sultanlar daha gelmemiştir. Allah onların saltanatlarını dâim ve (mülklerini) kıyâmete kadar bâkî eylesin!"**

Muhammed b. Mahmûd : Selçuknâme

Kaynak: Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI, Abbâsi Hilâfetinde Selçuklu Hatunları Ve Türk Sultanları, Selçuk Üniversitesi Basımevi 1994 — Konya

KİTABI İNDİR

BU İNSAN, HANGİ İNSAN

Kâtip Çelebi-Tuhfetü'ü-ahyâr fi'l-hıkem ve'l-emsâl ve'l-eş'âr 'dan

İnsan

İnsanın bir bakıma kâinatı temsil eder, taşıdığı türlü vasıflar bakımından, kâinatta ne varsa onlardan biriyle benzer tarafı bulunur. Ancak insan kendisinin yürüyeceği yola ve bu yolda göstereceği himmete göre, bitki, hayvan yahut melek adını alır.

...

"Bu, durum insana mahsus olan zatî faziletlerin bütünüdür. İnsan, bunu elde ettiği nisbette onu hak eder. İnsanların içinde bir kimse yükselip tâ göklere ulaşsa, insanlık derecesinde bu yüksekliğinden dolayı, büyük bir melek tasavvur edecek olursak, işte tam budur. Bunun hakkında Allah Teâlâ **'bu, olsa olsa bir melektir'** buyurmuştur. Yine bir insan alçalıp alçalıp da hayvanların sırasına inse, iki ayak üzerine duran, konuşan bir köpek veya eşek tasavvur edecek olursak, o da işte budur: İnsanlıktan soyunup çıkması bakımından.

Sonra bu ikisinin ortasında olan bir başka tip vardır ki, o insanlık derecelerinden çoğuna sahip bir mevkide bulunur, insanlık kelimesinin taşıdığı mâna, ahlâk ile, güzel hareketlerden ibarettir. Bunun kötü taraflarına gelince, insan bunda hayvanlarla ve şeytanlarla müşterektir. [ortak]

Sokrat'a **'insanlık nedir?'** diye sormuşlar.

'Yüksek mevkide iken tevazu göstermek, fâkir olduğu halde cömertlik etmek ve başa kakmadan iyilikte bulunmaktır' diye cevap vermiş.

Sh: 105-112 den

Kaynak: Orhan Şaik GÖKYAY, Kâtip Çelebi, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 653 Birinci Baskı. Temmuz 1986, Ankara

HİKMET-İ DÜNYÂ VE MÂFÎHÂ

Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir;
Ben kimim, sâki olan kimdir, mey ü sahbâ nedir?

Öyle sermestim ki, idrak edemem dünya nedir;
Ben kimim, sâki olan kim, bu şarap acaba nedir?

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa canân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir.

Gerçi çılgına dönen kalbim için sevgiliden bir lütuf istiyorum;
Ama sevgili çılgın gönlümün arzusunu sorsa, onu da bilmiyorum.

Vasldan çün âşıkı müstağni eyler bir visâl
Âşıka mâ'şuktan her dem bu istiğnâ nedir?

Madem aşığı vuslata doyuran kavuşmaktan ibarettir
O halde sevenin sevilenden uzak kalmada bulduğu bu acı lezzet nedir?

Hikmet-i dünyâ vü mâfîhâ bilen ârif değil.
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfîhâ nedir.

Dünya ve içindekilerin hikmetini bilen değildir bilge.
Bilge o kişidir ki dünyayı da, içindekileri de bilmeye.

Âh ü feryadın Fuzûlî incidipdir âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedir

Fuzûli ah ve haykırışların herkesi incitmektedir.
Eğer aşk belasından hoşnut isen, bu kavga nedir?

Fuzuli
(1483 - 1556)

* Bu gazel Leyla ile Mecnun'un karşılaşmalarında, Mecnun'un kendinden geçip artık tanıyamadığı Leyla'ya hitabıdır.

VAHDET-İ VÜCUD MESLEĞİNDEN

Mahir İz

Biri, Heme ûst, diğeri Heme ez ûst; ya'ni biri kâinatta ne varsa hep O'dur. İkincisi ise, âlemde ne mevcutsa O'nun eseridir, esma' ve sıfatın m tecellisidir. Molla Camî'nin

که یکی هست و هیچ نیست جز او

وحده لا اله الا هو

«Kainâtta ne mevcudsa hepsi birer vehim, hayâl yahut aynadaki akisler veya gölgelerden ibarettir.» beytindeki ifade birçok mutasavvıf ehl-i beyanın sözlerinde muhtelif şekillerde söylenmiştir.

Hatif-i îsfahanî'nin terci-i bendinde

كلّ ما فى الكون وهم او خيال

او عكوس فى المرايا او ظلال

«Bir tek O vardır ve O'ndan başka hiçbir şey yoktur. O birdir, O'ndan başka ilâh yoktur.», bediasından da her şeyin fenaya müncer olacağını, bünyesinde fenâ bulunan her varlığın, yok farzedilebileceğini; ya'ni: «Hakk'dan başka herşey mahvolur, bakî ancak O'dur.» ayet-i kerimesinin mealini mücm'elen ifadeden ibarettir.

احد احمد درر میم ایدر فرق

بوتون عالم او میم ایچره در غرق

ز احمد تا احد یك میم فرقست

همه عالم درین یك میم غرقست

Ehad Ahmed dürür mim eder fark

Bütün âlem o mim içredir gark

*

Zi Ahmed tâ Ehad yek mim farkest

Heme âlem dürrin yek mim garkest

**Necmeddin Mahmud Tebrizi'nin "Gülşen-i Râz" adlı eserinde geçen

Zi Ahmed tā ehad yek mim farkest

Cihāni ender ān yek mim garkest

زاحمدتا احمد یك میم فرقست

جهانی اندر أن یك میم غرقست

Ahmed ile Ahad arasında bir mim farkı vardır. O bir mimin içinde dünya saklıdır.

Kaynak: Eşrefoğlu Rumî Divanı, 1967, İstanbul

RÂÛF TECELLİSİNE MAZHAR OLMAK

"O Allah ki, sizi her türlü karanlıklardan nûra çıkarmak için kuluna apaçık belgeler halinde âyetler indirmektedir. Şüphesiz ki Allah, size karşı Raûf (şefkat dolu)dur, Rahîm (hususi rahmeti pek bol)dur."

Hadîd, 9

Şanım hakkı için size bir Resul geldi ki: kendinizden, gayet izzetli, zorlanmanız ona ağır geliyor, üstünüze hırs ile titriyor, mü'minlere raûf, rahîmdir.

Tevbe, 128

(Besmele'deki er-Rahîm)

er-Rahîm, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem'in niteliğidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **'(Peygamber) Müminlere karşı raûf ve rahimdir,'** Varlığın yetkinliği, ona bağlıdır ve Rahim vasıtasıyla besmele tamamlandığı gibi onun tamamlanmasıyla da âlemin yaratılışı tamamlanmıştır. **Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem akıl ve nefis olarak âlemin varlığının başlangıcıdır.** Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e sorulmuş:

'Ne zaman peygamber oldun?' Şöyle cevap vermiş: **'Adem su ve toprak arasında iken.'** Böylelikle Allah Teâlâ, bâtında varlığı Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemle başlattığı gibi dünya âleminde görünür olarak makamı onunla bitirmiştir. Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **'Benden sonra ne bir resul ne de bir nebi vardır.'**

O halde "Rahîm" [kelimesi] Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, "bismi" [kelimesi] ise babamız Adem'dir. Burada, yaratma işinin başlangıç ve bitiş makamında babamız olduğunu kastediyorum. Şöyle ki: Âdem isimleri yüklenendir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **'Adem'e bütün isimleri öğretti."** Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ise Âdem'in yüklendiği bu isimlerin anlamını taşıyandır. Söz konusu isimler, kelimeler'dir (hakikatler). Bu bağlamda Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur, **'Bana cevâmiu'l-kelim verildi'** Kendisini öven kimse Yahya ve İsa peygamberler gibi, başkası tarafından övülenden daha yetkin ve güçlüdür. Kimin adına zat (zatın bilgisi) meydana gelmişse isimler de (isimlerin bilgisi) onun hükmü altındadır. Hâlbuki isimleri elde eden kimsenin nezdinde isimlendirilen bulunuyor değildir.

Bu nedenle sahabe bizden daha üstündür. Çünkü onlar, zatı, biz ise ismi elde etmişiz, (öğrenmişiz). Biz de onların zata riayet ettiği gibi isme riayet edersek ecrimiz artar. Ayrıca onlarda bulunmayan uzaklık sıkıntısı nedeniyle ecrimiz kat be kat artar. Dolayısıyla biz, (peygamberin) kardeşleri, onlar ise arkadaşlarıdır. **Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem bize özlem duyar. Bizden birisine kavuştuğunda ne kadar sevinecektir! Nasıl sevinmesin ki? Özlem duyduğu kimse kendisine kavuşmuştur. Artık ona ikramı ve iyiliği hesap edilebilir mi?**

Aramızdan bir amel sahibi, Peygamberin sahabesinin ameliyle amel eden kimseye göre elli kat mükâfat alır. Bu ecir, onların ecrinin aynısı değil, bilakis benzeridir. Bu nedenle Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **'Hatta sizden bile (daha çok olabilir): Ciddi olunuz ve çalışınız.'** Böylelikle sahabe şunu anlamıştır: Kendilerinden sonra öyle insanlar gelecektir ki, onlar, Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'e yetişmiş olsaydı, sahabe onları geçemezdi. Mükâfatlandırma da buradan kaynaklanır. Allah Teâlâ yardım istenilendir.

Futuhat-ı Mekkiye, Onuncu Kısım; Türkçesi: c. I, sh: 307

Güzel ahlakla ahlaklanmak soyluluğa işaret eder. Güzel ahlakla bezenmek gönüllü olarak yerine getirilir, yüz çeviren ve sırtını dönen bu niteliğe sahip olamaz. Güzel ahlaka tahsis

edilmek ahlakın sahihliğine ve doğruluğuna delil iken sıfatlarda ortaklık zatların farklılığına delil teşkil eder. Sıfatlardaki ortaklık vasıtasıyla el-Melik ve mülk öğrenilirken şirk iftirası da böylece ortadan kalkar. Allah Teâlâ hakkında tevhid ve birlik, O'nun ilah olması bakımından söz konusudur, yoksa isimleri bakımından bir değildir! İsimler kullara ait iken onlara îma etmek tahakkuku ortaya çıkartır; tahakkuk ise tahalluk, yani ahlaklanmak derken kastedilendir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ asil peygamberinden söz ederken **'Müminlere karşı raûf ve rahimdir''** derken kendisi hakkında da kadim kelamında **'Allah Teâlâ size karşı Raûf ve Rahim'dir'** der. Allah Teâlâ bize kendisini bizim niteliklerimizle nitelediğini bildirmiştir: Hiç kuşkusuz buna kabiliyetimiz olmasaydı, Allah Teâlâ bunu bildirmezdi. O'nun verdiği haber doğru, sözü de haktır. Niteliklerdeki böyle bir ortaklık sayesinde malik olmak gerçekleşirken varlıktaki her zerrenin bundan bir payı ve nasibi vardır.

Futuhat-ı Mekkiye, Otuzdördüncü sifr; Türkçesi: c. XVII, sh: 365

Kaynaklar:

Muhyiddin İbn Arabî, Futûhât-ı Mekkiyye

Futûhât-ı Mekkiyye Tercümesi, hzl: Ekrem Demirli, 2011,İstanbul

CAN KUŞUM ÇIRPINIYOR

Mecliste

Hiçbir şeyle kayıtlı olmayan can kuşu nasıl kafese girdi?" diye sordular.[110]

Pir dedi ki:

Ten kafese benzer. Girenlerin, çıkanların, insanla dostluk edenlerin aldatmasıyla can bedende dikendir.[111]

Özgür olmak isteği ne kadar artarsa artsın çıkmaya çalıştıkça beden ondan sızlanır durur.

Kuşa, kafesi bırakıp uçmak nasıl hoş, tatlı gelirse bana da ölmek ve bu yurttan göçmek öyle hoş, öyle tatlı geliyor.

Bahçeye konan kafesteki kuş, gülleri, ağaçları görür.

Dışarıda, kafesin çevresinde ötüşen kuşlar, hürriyete ait güzel, güzel hikâyeler söylerler.

Kafesteki kuş, onları duyar, o yeşilliği görürde ne iştahı kalır, ne sabrı, ne kararı!

O kuşun gönlü de dışarıdadır, canı da... böyleyken kafesi açıversen ne yapar?

O kuş, kafese kapanmış kafesin etrafında da kediler birkaç halka olmuş kuşa benzemez ki.

Bu çeşit kuş korkuya, vehme düşer, hiç kafesten çıkmayı ister mi o ?

Hattâ o kötülükler yüzünden kafesin etrafında daha yüz tane kafes olmasını ister. [112]

Hikayelerini dinlediği anavatanı için ağlayıp sızlansa da, yine de kafesin saadeti onu dışarı çıkmaktan ayrılmaktan men eder. Bağlanmıştır, öz yurdu gibi bedene. Kafesinden çıkarsalar asıl vatanına gitse de duramaz geri döner, hasretler diyarı kafesine. Velevki sahibine isyan etmişçesine. Beden kafesini yanında beraber götürmek ister.

Bu kafes meydandadır da kuş yavrusu gizli. Fakat kafesi bir götüren olmasa kafes, kendi kendine nasıl gider?[113]

Ayrılığı kendi eliyle başaramayan can kuşu, adını duyduğunda titrediği ölüm meleğinin gelmesi için nâmeler dizer, şarkılar söyler. Gelsin de koparırsın bütün bağlarını eliyle. Bütün dileklerini umutlarını peşinde bırakarak. Kendini İsmail gibi teslim eder. Sonra İsrafil surunu çalsın, tekrar bedenine kavuşmanın umudunu diler. Sonunun ateş mi, gülistan mı olacağını bilmeden. Olsun, bitsin, bedene diken olan can tekrar birleşsin, diye

Pir dedi ki;

Ayrılığın olmadığı bir hayat gerçekten çok güzel. Yurdu cehennem olsa bile.

Sordular:

Bize tanrıdan bir parçayız diyorlar. Pir:

---

[110] ***Mesnevî-i Şerif, c:I, b:1447***

[111] ***Mesnevî-i Şerif, c:I, b:1849***

[112] ***Mesnevî-i Şerif, c:III, b:3951-3959***

[113] ***Mesnevî-i Şerif, c:VI, b: 2965.***

Biz Tanrıdan ayrı değiliz, ama parçası da değiliz. Aynada gördüğün suret hiçbir zaman ayna oldu mu? Sadece var oldu. Birde gördüğün suret, O'nun aydınlığına muhtaç. Canı bedende seni sende O kıldı. Rahmeti bol olan Tanrı can kuşunun bedene aşkını bildiği için tekrar diriltip ölümsüzlüğü ona ikram etti.

Ey ölüm meleği kafesimi parçala beni bir an önce al. Ayrılığı olmayan yolculuklar istiyorum. Çünkü varlığa çıkma şansımı kazandığım bu hayat ile, Tanrının bir yurdunda, ruhumu dinlendirecek kelamlarını duymak istiyorum.

"Kulum seni cehenneme atacağım" sözünü dahi duymak en büyük saadetimdir.

Ne mutlu bana varlık olma şansını verdiği için.

….

Herşey sustu ve

Can kuşu kafeste çırpınmaya başladı.[114]

İhramcızâde İsmail Hakkı

[114] ***Mesnevî-i Şerif, c:I, b:39***

MUM SÖNDÜ

"Mum, sönmezden önce, alevi son bir kez daha parlar.

Bir düşünce çağının fırtınasında kaynayıp gitmezden önce son bir kez gücünü kanıtlar."

Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse, o adamın, Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellem gibi gölgesi olmaz.

"Yokluk benim iftiharımdır" sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir.

Mum, baştan aşağı alevden ibarettir. Gölge onun çevresine uğrayamaz.

Mum kendisinden de kaçtı, gölgeden de. Mumu dökenin isteğine uydu, ışığına sığındı.

Mumu döken muma der ki:

"Seni yok olmak için döktüm." O da,

"Ben yokluğa kaçtım" diye cevap verir.

Bu var olan ışık, lazım olan bir ışıktır, geçici yani sonradan kazanılan ışık gibi değil.

Mum ateşte tamamı ile yok oldu mu artık ondan ne bir eser görürsün ne bir ışık!

Suret ateşi karanlığı gidermek için mum suretinde durur.

"Beden mumu" şu görünen mumun aksine; yok oldukça **"can nuru"** artar.

Bu ebedi ışıktır, mum ise geçici. **Can mumunun alevi, Tanrı'ya aittir.**

Mesnevî-i Şerif, c:V, b:671-680

[Bu sırdan ki] Mum ve odun, ateşe can verip yanınca nursuz vücutları nurlandı.

Mesnevî-i Şerif, c.I, b:34

Dal, ağlayan buluttan yeşerir, tazeleşir. Çünkü mum, ağlamakla daha aydın bir hale geleceğini [bilir].

Mesnevî-i Şerif, c. II, b.480.

Ancak aşk mumu, o muma benzemez ki. Aşk, aydınlıklar içindeki aydınlıklar aydınlığıdır.

Mesnevî-i Şerif, c: III, b:3920.

Ey seyyâr!

Yüzlerce ulaşma ümidiyle kalk,

Ey kul, mihrap önündeki mum gibi dinelsene.

Başı kesilmiş mum gibi bütün gece arayıp isteme yüzünden ağla, gözyaşları dök, yan dur.

Mesnevî-i Şerif, c:V, b: 1728-29

Mum gibi daima gözyaşı dökersen evi/beden binasını aydınlatmış olursun.

Mesnevî-i Şerif, c:VI, b:1582

….

Ey Sâil!

Uzun ömürlü olduğumuzu zannettiğimiz bu hayat ve demlerinin nasıl bir bitişle bittiğini anlamak istiyordun. Öyle ise kendine bir nazar kıl. Her an için değişen düşüncelerin vardı. Ancak bir gün parlak bir hal aldı. Beğenilmeye saygı duyulmaya başlandı. Sonra kendini de beğenirdin. Sonra **"Tamam oldu"** dedin.

Parlamıştın. Çok sevinmiştin…

Parlayışın bitişin mi tükenişin mi habercisidir?

Hataların bitip, tecrübeler kazandım derken, bu son parlayış. Yoksa beden mumun son parlayışı ölümün bir habercisi midir?

Haber, hakikatten haber.

İşte bu haberi verecek kim?

Bil ki mumun sahibi.

Mum aşkıyla yansa da ebedî değildi. Hayatının son parlayış ile biteceğini unutması beşeriyetindendi. Ölümlü mumun aleyhine birisi çalışmış **"aleyhine çömlek kaynatmış"** olsa bile.

> [Büyücüler insan şeklinde mumdan bir şey yaparlarmış, su dolu çömlek içinde kaynatırlarmış, ölümünü istedikleri adam da bu mumun eriyişi ile erir, ölürmüş. Yine içine yazılar yazılan, yahut dualar, acayip şekiller yazılmış kâğıtlar atılan çömleklerde su kaynatılır ve bir adamın işlerinin karmakarışık bir hale gelmesi temin edilirmiş.]

Ey kader katibinin yazgısına mahkum olan sâil!

Birkaç harftir yazdın. Taşlar bile o harflerin sevgisiyle eridi muma döndü.

Mesnevî-i Şerif, c V: b: 310

Unuttuğun ölümümün kendini bulduğunu görünce neden ağladın ki?

Eriyen ve ağlayanın bir olduğu mum neden yandı? diyorlar

"Yandı da ne oldu, sonunda olacağı buydu"

Mum söndü.

….

Aydınlık vardı.
Aydınlığımız mumun yanması mıydı?
Ey mum!
Seni eritenlerin arasında [sevenlerin kadar haset eden] kişileri duydun diye mi ağlıyorsun?
Derdin bu mu?
…
Mum da ağlaya ağlaya der ki: Benim başım yandı, artık başkasını nasıl aydınlatabilirim?

Mesnevî-i Şerif, c:V, b:345

Son bir âh ile "Gitti, gitti".
…
Dediler ki;
Mumluk davasına kalkışma, pervane ol.

Mesnevî-i Şerif, c:V, b:413

Yoksa siz üfleyenlerden misiniz?
Unutmayın ki, Kim Tanrı mumunu üflerse o mum sönmez, üfleyenin ağzı yanar.

Mesnevî-i Şerif, c:VI, b:2083

Bazı veliler, Tanrı hükümlerine razı olurlar.
"Yarabbi, bu hükmü çevir" diye niyaz etmezler
Mademki mumsuz da aydınlık varsa, mumun sönüşüne neye feryat ediyorsunuz ki?

Mesnevî-i Şerif, c. III, b:1875-76

İhramcızâde İsmail Hakkı

ŞÜKÜR

Hzl: Aslı Gül

Eskiden bir köşede gözleri bu dünya'dan öteleri izlerken bir eliyle tesbih çeken büyüklerimize "nasılsın?" diye sorulduğu zaman, o an irkilip:

-Allah'ıma şükürler olsun. Hamd olsun. Çok şükür!

Deyiverdikten sonra sorulan " nasılsın" sorusunu sanki yaratandan gelen bir hal hatır sorma sayarlardı. Hazret-i Mevlânâ ne güzel buyurmuştur:

" Allah'a şükretmek herkesin boynunun borcudur. Kavga etmek, suratını ekşitmek, "şükür" değildir. "

Şeyh Sâdî-i Şîrâzî de bizleri şükür konusunda:

"Yolu üzerindeki kuyuyu fark etmekten âciz bir kör gördüğün zaman (sana verdiği görme nîmeti için) Allâh'a şükret. Şükretmezsen, sen de kör sayılırsın."

Diyerek uyarıda bulunur.

Nedir ki bu şükür diyenler için : Arapça ş-k-r kökünden gelip, teşekkür, nimeti dile getirme, yapılan iyiliğin makbule geçtiğini dile getirme, iyiliği yapanı övme, nankör olmama, nimetin kıymetini bilme manalarına gelir.

Şükür, nimet verenin nimetini saygı ile itiraf etmek demektir. Yahut şükür, nimetin yalnız Allah'tan olduğunu bilmektir ki bu tevhidin esasıdır.

Şükrün üç çeşidi vardır.

Dilin şükrü, kalbin şükrü, bedenin şükrü.

Kalbin şükrü, nimeti verenin Allah olduğunu bilmektir. Dilin şükrü, Allah'ın verdiği nimeti zikrederek O'na hamdetmektir. Bedenin şükrü ise Allah'ın yasaklarından uzak durup, emirlerini tutmaktır..[115]

Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyururlar ki:

"Îman iki kısımdır. Yarısı sabırda, yarısı şükürdedir."

(Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, VII, s. 127)

Sadece hâl ile değil kâğıt ve kalem ile bir edebi eserin yazış aşamasında bile önce besmele sonra şükredilerek başlanırdı. Kanunî zamanında meşhur olmuş şâir ve âlim Za'ifî de **Gülşen-i Mülûk** adlı siyaset-nâme nitelikli risalesinin sebeb-i telif bölümünde, eserini Kanunî Sultan Süleyman'ın isteği üzerine yazdığını söyler.[116] Ve

Olsa bin başum bin ağzum her ağuzda bin dilüm
Bunca diller her nefes şükr itse dimem şâkirüm

---

[115] http://isamveri.org/pdfdrg/D02364/1997_2/1997_2_SOYSALDII.pdf, Tasavvufta sabır ve şükür kavramları üzerine bir inceleme, s:108

[116] http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/vedat_ali_tok_gulsenmuluk.pdf,

Ben niçe kâdir olam şükr itmeğe dâyim sana
Şükre tevfîk itdigün şükrinde dâyim kâsırum

Yani şöyle anlatılmak isteniliyor:

"Bin başım, bin ağzım ve her ağzımda bin dilim olsa,
Bütün dillerim de her nefeste şükretse yine de şükreden bir kulum diyemem.

Ey Allah'ım sana layıkıyla şükretmeye benim gücüm nasıl yetsin…
Şükretmeme yardım ettiğin halde buna şükretmekten bile acizim.[117]"

Hakka şükür ederek sözlerine başlarken, şairlerimizden **Fazıl Hüsnü Dağlarca Hamd ü Sena** isimli şiirinde :

"Ne ki mevcûd ise âlemde, güzel, doğru iyi;
Arayan fikri, bulan rûhu, seven sevgiliyi
Bize bahşetmiş olan Hazret-i Rahman'a şükür

O büyük Rabb'e şükürler ki, ayak bastığımız
Yeri halketti barınsın diyerek varlığımız;
Ve yer üstünde hayâlin cereyânınca uzun,
Serdi gök kubbeyi seyrânı için rûhumuzun;
O büyük Rab ki, ışıklar yakıyor göklerde,
Lûtfunun feyzini görsün diye insan yerde;
En büyük nimete hamd, en küçük ihsâna şükür"

Ve sonra bizlere şair:

"En güzel vuslatı tattırmak için mahşerde
Bize, gündüz gece, zehrettiği hicrâna şükür."

Dizeleri ile bu dünyadaki acılara da şükür etmemiz gerektiğini anlatır.
Dertsiz baş mezarda dikili taş demiş atalarımız. Bu dünya bir imtihan dünyası. Peki ne yapmalı sorusuna bir cevap arayanlar için Sultan Veled, Hz. Rebabname isimli eserinde :

"Ey şöhret sahibi,
dünyada iyi, kötü, yaş, kuru ne varsa…
Cümlesinde şükürle şikayet gizlenmiştir. Kiminde az, kiminde çok. Bir kısmı zevk ve neşe bir kısmı da keder ve mihnettir.
Yarısı tatlı ve iyi, yarısı da acı ve kötüdür.
Bunlardan hangisi gözüne ilişirse ondan haber verirsin. Eğer iyi tesadüf ederse şükür, fenaya rast gelirse şikayet edersin.

---

[117] *Gülşen-i Mülûk, Vedat Ali Tok, s:63*

Bazen iyi tarafını görerek memnun, bazen de fena tarafını görerek dertli olursun. Çünkü bulunan her şeyin yarısı neşe, yarısı kederdir.
Mutluluk kısmı, cennet ağaçlarından kopmuş bir dal, keder kısmı da cehennem ateşinden ve dumanından bir parçadır. Cenab-ı Hak bu dünyada her ikisinden de örnekler vermiştir. Ta ki faydanı, zararını anlayasın. Bütün eşyada bunu görürsün.
Bazen kabul, bazen red.
Dünyada zahmetsiz hazine (emeksiz nimet) yoktur. İlim de tekrar tekrar okumakla elde edilir. Dikkatin bizzat ilme yönelince sever, imrenirsin. Nasıl elde edileceğini düşününce de, kolay olmadığını anlayarak, vazgeçmek istersin. Yalnız ilim değil, her şey böyledir. Bir taraftan kabul, diğer taraftan red. Fakat bu haller aşktan doğarsa, aşk bir şahıs, âşık da onun aleti olursa, o vakit her iki tarafa da şükür gerekir. Âşığı her ikisi de vuslata erdirir.
Hastalık da sağlık da aşkı visale erdirmek hususunda beraberdir. Bu sıfat âşıkların özelliğidir. Başkalarında bulunmaz. Nasıl olur ki istenmeyenler aynı zamanda istensin. İyi de kötü de her şey âşık için ilerleme vasıtasıdır.
Âşık olmayanlar için fena, fenadır. Âşık olmayanlar için iyi şeyler faydalıdır, fakat fena şeyler onu visalden men eder. Eğer bu noktada nurlu bir şuur elde edebilirsen, dikenler, yanında gülşen olur.[118]"

Sözümüzü Sultan Veled kuddise sırruhu'l-âlî Efendimizin bu güzel sözleri ile tamamlayarak bizi yaratan rabbimize her an şükreden kullardan olmamızı niyaz ederiz.

Aslı Gül

---

[118] *http://semazen.net/download/Rebabnname.pdf, Sultan Veled, Rebabname, s:9-10*

NEFS VE RUH AYNIDIR

Kindi, Farabi ve İbn Sina'nın din ile felsefe arasında kurduğu irtibat ve yine İbn Sina tarafından yazılan Muavvizeteyn tefsiri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Sözgelimi İbn Sina nefsin mahiyeti ve mertebelerini anlattığı risalesine **"Nefsi bilmek Yüce Rabbin bilgisine ulaştırır. Nitekim Hakikat Sözcüsü (hz. Peygamber) 'Nefsinin bilen rabbini bilir' sözüyle buna işaret etmiştir"** sözleriyle başlamakta ve bu hadisteki **nefs ile** [İsra 17/85'inci ayetteki] "rûh"un özdeş olduğunu belirtmektedir. [119]

Nefis teorisinin ortaya koyduğu ilk ilkenin, yani nefsin gayr-ı cismânî bir cevher oluşunun Kur'ân'la irtibatı, **(Sana ruhtan sorarlar de ki: Ruh rabbimin emrindendir ve size onun hakkında az bir bilgi verilmiştir. İsrâ 17/85)** ayetinin bu doğrultuda teviliyle kurulmuştur. Teoriyi genel kabul gören haliyle açıklayan İbn Sina, bu ayetteki ruhu gayr-ı cismânî bir cevher olarak tevil etmiş ve ayetin **"size ruh hakkında az bir bilgi verildi"** kısmının da buna delalet ettiğini zira cismânî bir cevher olarak ruhun bilindiğini ve hakikati kavranması güç olan ruhun gayr-ı cismânî ruh olduğunu söylemiştir.[120] Ayet bu şekilde tevil edildiğinde aynı zamanda nefsin varlığı da ayetlerin tanıklığıyla temellenmiş olmaktadır. Nefs teorisinin dayanağını oluşturan bu ilkenin diğer bir ifadesi, ruhun ilahi kaynaklı oluşudur. Bu nedenle Allah'ın ruhundan üflediğini bildiren ayetler (Secde 32/9, Hicr 15/29, Sâd 38/72, Enbiya 21/91, Tahrim 66/12) ve yine ruhun yaratılışını bildiren **(Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler. Araf 7/172)** ayeti bu ilkeyle irtibatlı olarak tefsir edilmiştir.

Nefis teorisinin ikinci ilkesi bedenin belli bir mizaca gelmesiyle nefsin faal akıldan feyiz olduğudur. Bu ilke de **"onu tesviye ettiğim zaman ona ruhumdan üfledim"** (Hicr 15/29). ayetiyle temellendirilmiştir. İbn Sina ayetteki **"tesviye"** kelimesini bedenin insan mizacıyla nâtık nefsin taallukuna müstait hale gelmesi olarak; **"ruh"** kelimesini de nâtık nefis olarak açıklamıştır.[121]

Üçüncü ilke, nefsin yaratılışın başlangıcında bütün bilgilerden yoksun olduğu, sonradan dış ve iç duyular yoluyla evvelî ve kesbî bilgilerin oluştuğudur. Bu ilkenin Kur'ân ile irtibatı **"Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı; sonra da size kulak (sem'), gözler (ebsar) ve kalpler (kapler) verdi" (Nahl 16/78)** ayetiyle temellendirmiştir [122] Bu tevile göre ayetteki gözler, kulak ve kalp, nefsin araçlarına ve nazarî ve ameli güçlerin aşama aşama yetkinleştiğine işaret etmektedir. Nefsin ameli melekelerinin aşamaları ise Seyyid Şerifin ortaya koyduğu haliyle tamamen Kur'ân ve sünnetin esas alınarak yapılması şeklindedir. Buna göre ilk iki aşama olan zahiri ve batını süfli melekelerden arındırmak, nefsi kötülüklerden arındırmayı emreden bütün ayetlerle irtibatlıdır, zira zaten bu ayetler

---

[119] *"Risale fi Marifeti'n-Nefsi'n-Nâtıka", Meşrık, 1934, C. XXXII, sayı: 3, s. 325-326.-Dipnot:380*

[120] ***İbn Sina'nın yorumları için bkz. "Risale fi'l-Kelam ale'n-Nefsi'n-Nâtıka", s. 326.***

[121] ***İbn Sina, "Risale fi'l-Kelam ale'n-Nefsi'n-Nâtıka", s. 318.***

[122] ***Tehânevî,*** Keşşâfu Istılâhâti'l-Fünûn, ***II, 1717. Yine bu ayetin aynı doğrultuda bir tevili için bkz. İbn Arabî, Ebu Bekir,*** Kânûnu't-Te'vîl ***(thk. Muhammed Süleymânî), Beyrut 199G, s. 122.***

doğrultusunda sözkonusu ilkeler geliştirilmiştir.

Sh: 211-212

Kaynak: ÖMER TÜRKER, Seyyid Şerif Cürcani'nin Tevil Anlayışı: Yorumun Metafizik, Mantıki Ve Dilbilimsel Temelleri, Doktora Tezi, TC. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı,2006, İstanbul

ALLAH LAFZI

Dilbilimsel ilkelerin başında lafzın vazının belirlenmesi gelir. Bu süreçte çoğunlukla incelenen lafzın iştikak serüveni serimlenir ve bu serilmemeyle birlikte kelimenin vazî delaleti belirginleştirilir. Sözgelimi besmelede geçen "Allah" lafza-i celâlinin tefsirinde Zemahşerî önce lafzın aslını belirginleştirmektedir. Buna göre **"Allah"** lafza-i celâlinin aslı, الاله"tır [123] الاله ' lafzındaki hemze, kelimenin tasriflerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. şeklinde özel bir sigada bulunmasının nedeni kendi anlamında kullanılmasıdır. Sibeveyh'e göre **"Allah"** lafza-i celalinin aslı, gizlenmek anlamına gelen **lâhe-yelîhu-lâhen** olabilir; sonra ona ال eklenmiş ve özel isimler gibi işlev görmeye başlamıştır. Fakat bu isim, sıfat olmaması bakımından özel isimlerden farklıdır. Seyyid Şerif'e göre "ilâh" lafzının "ma'bûd" anlamında kullanılması ve yine Allah'a ilâh denmesi Sibeveyh'in bu açıklamasını zayıflatmaktadır.[124]

Kelimenin aslının الاله olduğunu söyleyen Zemahşerî الاله "daki hemzenin hazfedildiğini ve onun yerine harf-i tarif getirildiğini ve bu nedenle nidada ياالله şeklinde katı' ile (yani vasıl hemzesi ile değil "Ya Allah" şeklinde katı' hemzesi ile) söylendiğini belirtmektedir. Ona göre الاله erkek ve at gibi cins isimlerden olup hak veya batıl her ibadet edilen şeye söylenir. Sonra hak olarak ibadet edilen şeye söylenmesi yaygınlaşmıştır. Fakat hemzenin hazfiyle söylenen lafzı, hak olarak ibadet edilen şeye mahsus olup başkasına söylenmez. Zemahşerî أستأله أله تأله lafızlarının da bu lafızdan türediğini söylemektedir.[125]

Seyyid Şerif "الله" lafza-i celalinin iştikakını daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır: Bil ki, akıl sahipleri, azamet nurları ve ceberût perdeleriyle gizlenmesi nedeniyle, Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında şaşkınlığa düştükleri gibi Allah lafzında da hayrete düşmüşlerdir. **Bu lafzın Süryanice mi yoksa Arapça mı olduğu, isim mi yoksa sıfat mı olduğu, türemiş ise neden türediği ve aslının ne olduğu, özel isim olup olmadığı**

---

[123] ***Zemahşerî,*** Keşşâf, ***I, 35.***

[124] ***Cürcânî,*** Hâşiye ale'l-Keşşâf ***I, 35.***

[125] ***Zemahşerî'nin açıklamaları için bkz.*** Keşşâf, ***I, 36-37.***

hakkında ihtilaf etmişlerdir. Zemahşerî bu lafzın Arapça olduğunu, aslında cins isim olup sonra hak olarak ibadet edilen şeyin özel ismi haline geldiğini, aslının olduğunu ve onun **şaşırma, hayrete düşme anlamına** gelen الاله'den türediğini tercih etmiştir**.**[126]

Zemahşerî kelimenin iştikakı ilgili açıklamalardan sonra isim mi yoksa sıfat mı olduğunu sormaktadır. Sonra bu soruya "isimdir, sıfat değildir" cevabını vererek bu tercihini şu sözüyle gerekçelendirmektedir: "**Baksana onu niteliyorsun ama onunla (başka bir şeyi) nitelemiyorsun; tıpkı adam olan bir şey demediğin gibi ilah olan bir şey demezsin ve tıpkı "cömert ve iyi adam" ve "bir ve samed olan ilah" dersin; yine yüce Allah'ın sıfatlarının bir mevsufu olması gerekir; şayet onların tamamı sıfat yapılırsa bu sıfatlar onlarla nitelenen bir isimsiz kalacaklardır ki bu imkansızdır."**[127]

Seyyid Şerif, Zemahşerî'nin bu sözlerine düştüğü haşiyede meseleyi ismin vazını açıklayarak ayrıntılandırmaktadır. Buna göre isim, bazen belirsiz bir zat için vazedilir ancak bu vaz, o zatla kaim olan belirli bir anlam dikkate alınarak yapılır. Bu durumda ismin medlulü, özelliği kesinlikle düşünülmeyen belirsiz bir zat ile belirli bir sıfattan bileşiktir ve o sıfatla nitelenen her şeye söylenebilir. Böylesi isimlere sıfat denir. Bazen de belirli bir zat için vazedilir ve o zatla birlikte onunla kaim anlamlardan herhangi biri düşünülmez. Bu durumda isim, isim olur ve kesinlikle sıfatla karışmaz. Bazen isim, belirli bir zat için vazedilir ve vazda o zata bir tür taalluku olan bir anlam düşünülür. Bu, iki kısımdır. Birincisi, o anlamın, mevzu lehin dışında olup ismin o mevzu lehin karşısına tayinine sevkeden sebep olmasıdır. **Seyyid Şerif bunu kendisinde kırmızılık bulunan bir çocuğa kırmızı adının verilmesiyle örneklemektedir.** İkincisi ise o anlamın mevzu lehe dahil olmasıdır ki bu durumda belirli bir zat ve özel bir anlamdan bileşiktir. Seyyid Şerif buna alet, mekan ve zaman isimlerini örnek vermekte ve bu iki kısmın da isimlerden olduğunu belirtmektedir. Bu iki kısımda dikkate alınan anlam, isimlendirmeyi tercih eden şey olup isimlendirmeyi mümkün kılan şey değildir ve bu kısımdaki isimler, o anlamın bulunduğu her şeyde kullanılmaz ve herhangi bir şeyin sıfatı olmazlar. Ancak bunlar, sıfatlarla karışabilirler. Özellikle son kısım daha çok karışır, çünkü vazda dikkate alınan anlam, o ikisinden her birinin mefhumuna dâhildir. Aradaki farkın ölçüsü şudur: Her ikisi de sıfatların aksine nitelenen olur ama niteleyen olmazlar. Kullanımda "bir ilah" (' اله واحد) bulunup da "ilah olan şey" (شيء إله)

---

[126] ***Cürcânî,*** Hâşiye ale'l-Keşşâf ***I, 36.***

[127] ***Zemahşerî,*** Keşşâf, ***I, 37-38.***

bulunmadığından onun sıfatlardan değil isimlerden olduğu bilinmiştir.[428]

Seyyid Şerif ismin vazından hareketle **"Allah" lafzının sıfat değil isim olduğunu açıkladıktan sonra Zemahşerî'nin "şayet onların tamamı sıfat yapılırsa bu sıfatlar onlarla nitelenen bir isimsiz kalacaklardır ki bu imkansızdır"** sözü hakkındaki tartışmaları değerlendirmektedir. Bu söze şöyle itiraz edilmiştir: "Bu söz, 'ilah' lafzı hakkındadır; 'ilah'ın ise sıfat olması 'Allah' lafzının Allah Teâlâ'nın zatına ait isim olması mümkündür ve bu durumda Allah'ın sıfatlarının mevsufsuz kalması gerekmeyecektir." Yine Zemahşerî'nin bu sözüne şöyle bir itiraz daha yöneltilmiştir: **"Niçin Allah Teâlânın zatı için onunla bir kısım anlamların kıyamı bakımından lafızlar vazedilmesi ama özellikle zat için herhangi bir ismin vazedilmemesi mümkün olmasın. Bunda herhangi bir imkânsızlık yoktur. İmkansız olan, hakikatte sıfatlar bulunduğu halde bu sıfatlarla nitelenen bir zatın mevcut olmamasıdır."**

Bu itirazlardan ilkine şöyle cevap verilmiştir: "Allah" lafzı, hemzenin hazfiyle "الإله" lafzıdır; şayet "الإله" sıfat ise "Allah" lafzının da sıfat olması gerekir. Bununla birlikte alem olduğu için "Allah" lafzına isimlik ilişmiştir. Kastedilen şudur ki, eğer "ilah" sıfat olsaydı Allah Teâlânın vazın aslında sıfatların konusu olabilecek bir ismi olmazdı. Ancak Seyyid Şerif bu cevabı sorunlu bulmaktadır. Ona göre "ilah" lafzı isim olsaydı da durum değişmezdi, çünkü "ilah" lafzı vazın aslında Allah Teâlânın ismi değil, ibadet edilen şeye verilen bir isimdir. Dolayısıyla sakınca devam etmektedir. Zemahşerîye yöneltilen ikinci itiraza şöyle cevap verilmiştir: İmkansızlıktan kastedilen, malum dil kuralına aykırılıktır. Çünkü tümevarım bize zihnin anlama ve anlatmaya yöneldiği her hakikatin bir ismi olduğunu ve bu ismin sıfatları ve hükümleri bulunduğunu göstermektedir. Fakat Seyyid Şerif bu cevabı da sorunlu bulmaktadır. Ona göre şayet bu cevabı veren kişi, şayet "Allah" lafzı Allah Teâlâ'nın zatının ismi olup Ona (c.c.) "Allah" dendiğinde sıfat anlamı kastedilmez demek istemişse bu açıklamanın hiçbir yararı yoktur. Çünkü "Allah" isminin aslında sıfat olup sonra özel isim haline gelmesi mümkündür. Yok eğer cevabı veren kimse, "Allah" lafzının aslında isim olduğunu kastetmişse bunun ispatı sorunludur. Çünkü "ilah" lafzı isim yapıldığında Allah Teâlâ'nın zatı için vazedilmiş değildir. Eğer genel isme ilişen ihtisas, dilde Allah Teâlâ'nın isimlendirilmesi için yeterli olsaydı sıfata ilişen ihtisas aynı hususta yeterli olurdu. Daha sonra Seyyid Şerif bu sorunların çözümü için Zemahşerî'nin **"bu isimden türemiştir"** sözü ile "bu ismin iştikakı var mıdır" sözündeki "bu" işaretinin Allah Teâlâ'ya raci olmasının en uygun

olduğunu söylemektedir.[128]

Zemahşerî, "Allah" lafzının sıfat değil de isim olması gerektiğini bildirdikten sonra **"bu ismin iştikakı var mıdır?"** sorusunu sorarak şöyle cevaplamaktadır: "İştikakın anlamı, iki veya daha fazla siganın tek anlamda buluşmasıdır. Bu isimle hayrete düşme anlamına gelen أله sözleri ve onun kardeşleri olan دله ve عله hayrete düşme ve dehşet anlamlarında buluşmaktadır. Çünkü, mabudu (Allah Teâlâyı) bilmede vehimler hayrete ve fıtnatlar dehşete düşmüştür. Bundan dolayı sapkınlık çoğalmış, batıl yayılmış ve sahih nazar azalmıştır."[129] Seyyid Şerif ise bu metnin açıklamasında şöyle bir soru sormaktadır: "Allah lafzı söylenildiğinde bu lafızla hayret anlamı kastedilebilir mi?". Seyyid Şerifin bu soruya cevabı olumsuzdur, çünkü "Allah" lafzı özel isim olduğundan onunla yalnızca zat kastedilir.[130]

Bu örnekte üçüncü bölümde anlatılan vaz ve delalet meselelerinin tefsirde nasıl kullanıldığı görülmektedir. Belirtmek gerekir ki kimi zaman yukarıdaki örnekte olduğu gibi tikel bir ilmin meselesi -örneğimizde vaz ilminin alanına giren bir mesele, ismin vazının nasıl olduğu- tefsir eserinde açıklanmaktadır. Fakat bu açıklamaların istitrâdî olduğunun farkında olmak gerekir. Zira bu kabil açıklamalar, ayetin tefsiriyle ilgili bir hususa dayanak olması için yapılmaktadır ki burada da maksat budur [131] Tefsirlerde incelenen lafza veya cümleye özgü lugat, sarf ve nahiv tahlilleri yapılır. Böylece vazî anlamlara ulaşılır.[132] Dolayısıyla mutlak tahliller tefsirin dışındaki müstakil disiplinlerin işiyken bu mutlak tahlillerden hareketle Kur'ân lafızları ve cümleleri üzerindeki tahliller tefsirin işidir.

.....

"ÂMİN" KELİMESİ

---

[128] ***Cürcânî,*** Hâşiye ale'l-Keşşâf, ***I, 38-39.***

[129] ***Zemahşerî,*** Keşşâf, ***I, 39-40.***

[130] ***Cürcânî,*** Hâşiye ale'l-Keşşâf, ***I, 40.***

[131] ***Benzer örnekler sayılamayacak kadar çoktur. Hamd, rahman, rahim ve rab kelimelerinin tefsiri de burada örnek olarak aktardığımız metinler kadar vaz, delalet ve dilin temel birimleri olan isim, fiil, harfle ilgili tahlillerin tefsirde ilke oluşuna örneklik teşkil eder. Bkz. Zemahşerî,*** Keşşâf***, I, 41 vd. Cürcânî,*** Hâşiye ale'l-Keşşâf, **I, 42 vd.**

[132] ***Bkz.*** *Hâşiye ale'l-Keşşâf,* ***I, 19.***

"Âmin" kelimesini Zemahşerî, "cevap ver" (استجب) fiilinin adlandırıldığı sestir şeklinde açıklamaktadır. Seyyid Şerife göre Zemahşerî "ses" ile lafzı kastetmiştir ama seslerden ibaret olan fiil isimlerine yakınlığından dolayı lafız demeyip sesi tercih etmiştir. **"Âmin kelimesiyle 'cevap ver' fiili adlandırılmıştır"** ifadesiyle Zemahşerî, fiil isimlerinin fiillere karşılık olarak -bizzat fiillerinin kendileri bakımından değil anlamlarının kastedilmesi bakımından- vazedildiğine işaret etmektedir. Buna göre **"âmin" dendiğinde "cevap ver" (استجب) veya eşanlamlı bir şey anlaşılır; kastedilen ise cevaplama talebi olup ; استجب sözünde olduğu gibi emir sigası değildir.** Bu nedenle her ne kadar ondan amel anlamı anlaşılsa da onun isim olması mümkün olmuştur. Çünkü onun kendisi için vazedildiği medlul, lafızdır ve bu medlulün zamanla birlikteliği düşünülmemiştir. İlerleyen satırlarda fiil isimlerinin medlullerinin açıklamasını ele alan Seyyid Şerif, gayr-ı kasdî bir vaz olamayacağını belirtmektedir.[133]

Sh:218-222

Kaynak: ÖMER TÜRKER, Seyyid Şerif Cürcani'nin Tevil Anlayışı: Yorumun Metafizik, Mantıki Ve Dilbilimsel Temelleri, Doktora Tezi, TC. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı,2006, İstanbul

---

[133] *Zemaşerî'nin açıklamaları için bkz.* Keşşâf, *I, 73-74. Cürcânî'nin açıklamaları için bkz.* Hâşiye ale'l- Keşşâf*, I, 73-74.*

TANRI KELİMESİNİN GÜNÜMÜZDE KULLANILMASI ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

En eski Türklerde Tengri veya sonra Tanrı kelimesi XII. yüzyıl tarihçilerinden Süryani Mihail bile:

> "Türkler daima tek Tanrı'ya ve göklerin ona ait olduğuna inanıyor ve Arapların da aynı Allah'a inanmaları onların dinini kabule sebep oluyordu",

demek insafını göstermiştir.

Doç.Dr, Hakkı Dursun Yıldız: "

> Türklerin Müslüman olduktan sonra Allah dı kadar Tanrı adını kullanmaları da şüphesiz ona atfettikleri İlâhî sıfatların İslamiyet'in esas inancına yakın olması ile ilgilidir. Bugün de Allah ve Tanrı kelimeleri aynı mefhumu ifade etmek için kullanılmaktadır."

diyor

Halife zamanında, Tanrı denildiği anlarda hiçbir yadırgama ve tartışma doğmadığı halde günümüzde, Tanrı kelimesinin Allah anlamında kullanılmasına karşı ağır, sert saldırılar olmaktadır:

"Tanrı, Allah demek değildir. Tanrı eski putların adıdır. Allah ise Islâm'ın getirdiği bir isimdir. "Allah" kelimesi Islâm'ın haber verip tavsif ettiği "'Âllah" ın özel adı olup hiçbir put için kullanılmamıştır. Halbuki birçok put'a "Tanrı" denilmektedir. Dolayısıyle "Tanrı", "Allah" anlamını ifade edemez.

Müslümanlar "Tanrı" kelimesini kullanmamalıdırlar. Aslında Allah adı Kur'ân'dan çok önceleri vardı. Kur'ân'la belirtilmiş değildi. Müşrikler de Allah adını kullanıyorlardı. Bunlara karşı bir zamanlar müftülük yapmış olan Zekeriya Beyaz etraflı olarak konuyu tahlil etmiş ve cevaplandırmıştır. Biz bunu onun (Islâm'a Göre Milliyetçilik) adlı eserinden aynen alacağız:

"Hemen ifade edelim ki, ilk bakışta doğru ve akla uygun gibi görünen bu ifadeler, gerçekte hiç de öyle değildir. İlmî ve İslamı bir hüküm olmaktan çok uzaktır. Bunu kısa bir inceleme ile ortaya koymak mümkündür. Şöyleki:

1- **Herşeyden önce bilinmelidir ki, Türkler sadece müslüman olalıdan bu yana, bin seneden beri "Tanrı" kelimesini "Allah" manâsına kullanagelmişlerdir.** Yüzlerce seneden beri Türkçe yazılan tefsirlerde çeşitli dinî eserlerde, mevlitlerde Yunus Emre ve benzeri büyük Türk şâirlerinin şiirlerinde hep "Tanrı" kelimesi "Allah" anlamına hem de sık sık zikredilmiş bulunmaktadır. Buna karşılık, şeyhülislâmlardan, büyük dm alimlerinden hiç te itiraz eden, "hayır, Tanrı, "Allah" demek değildir, "Tanrı", "put" demektir" diyen olmamış, bu yolda hüküm ve fetvâ veren bulunmamıştır. Tersine akaid kitaplarında Allah'a Türklerin "Tanrı", Acemlerin "Hûda" demelerinde hiç bir sakınca olmadığına büyük imamlar ve büyük din âlimleri arasında ittifak bulunduğu açıklanmış bulunmaktadır.

Binaenaleyh "Tanrı" kelimesine karşı yapılan itirazların yersiz ve gerçek dışı olduğunu ortaya koymaya bu bile yeterli olsa gerektir. Öyle ya, yüzlerce seneden beri Müslüman Türkler Allah'a put mu diyorlar dı? Bunu bilen hiç mi yoktu? O büyük şeyhülislâmlar, o büyük din âlimleri bu kadar cahil'mi idiler? Kaldı ki büğün, "Tanrı" ya itiraz edenler biç bir İlmî yetki ve ehliyeti olmayan, İslâmî ilimlerden nasibi bulunmayan sorumsuz kimselerdir.

2- "Tanrı" ya karşı itirazlar çok yenidir. Kanaatımıza göre bu itirazın iki sebebi vardır. Birisi; Türkçe okutulan Ezân'a karşı gösterilen tepki İle birlikte Türkçe Ezân'ın içinde yer alan "Tanrı" kelimesine karşı da vatandaşlarda bir soğukluk ve şüphenin uyanmasıdır.. Tabiî bu

anlayış ve davranış yersiz ve mantıksız idi. Çünkü, Türkçe Ezân'a karşı çıkmak, O Ezan 'ın içindeki kelimelerin asıllarına, manâlarına karşı çıkmak sayılmazdı. Buna göre Türkçe Ezân'ın içinde geçen "Namaz"a da (kelimeye) karşı çıkılması gerekirdi.

Diğer sebep ise, bazı kimselerin Türk ile, Türklük ve Türkçe ile ilgili ne varsa hepsine karşı çıkmayı bir fazilet ve marifet sanmalarıdır. Yani bazı kimseler "Tanrı" kelimesi Türkçe olduğu için, Türkçe ile ilgili bulunduğu için karşı çıkmaktadırlar. Son zamanlarda «Tanrı"ya karşı yapılan itirazların genellikle bu duygunun bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Zira **"Tanrı'ya karşı itirazlar Türk Milliyetçiliğine karşı olan çevreler arasında yaygın bulunmaktadır. Bunlar Türk Milliyetçiliğine düşman olacağım diye "Tanrı"ya düşman olmaktadırlar.**

HÜKÜM KASDA GÖREDİR:

3- İslâm Hukuku Mecelle'nin ikinci maddesi şöyle başlar: **"Bir işden maksad ne ise, hüküm ona göredir."** Bu madde Kur'ân-ı Kerîm'den sonra dinin en büyük kitabı olan Buharî-i Şerif'in ilk badis-i şerifi olan "Ameller ancak niyetlere göredir "hükmünün bir ifadesi olmaktan başka bir şey değildir. Bütün işlerde ve sözlerde bu böyledir. Bir söz ile ne kasd edilmiş ise, hangi manâ murad edilmiş ise hüküm ona göredir. Bu örfde de böyledir.

Dolayısıyle **"Tanrı", "Hûda", "İlah," "Rabb"...** ve benzeri kelimeler ile de ne kasd edilir ise, hüküm ona göredir. Kur'ân-ı Kerîm'in tavsif ettiği Alemleri yaratan" kasd edilir ise, bu kelimeler o manâyı ifade eder; yok bu kelimeler ile bir put kasd edilirse, bu defa hüküm ona göredir. Tanrı", doğrudan "put" manâsına değil, mutlak "ilâh" manâsınadır. "Mabud" yani kendisine ibâdet edilen manâsınadır. Bu ilâh ve "mabud ile kim kasd edilmiş ise hüküm ona göredir. Müslüman Türkler 'Tanrı" kelimesi ile Âlemleri yaratan Kur'ân-ı Kerîm'in tavsif ettiği "Allah" manâsında, kullanmaktadır. "Tanrı" kelimesi ile bizzat Allah ı kasd etmektedir. Dolayısıyle de hüküm ona göredir.

"İlâh" kelimesi de öyledir. Müşrik Arablar putlarına "İlâh" derlerdi. Kur'ân-ı Kerim, "İlâh"ın bir olduğunu, onun da "Allah" olduğunu ilân etti. Tevhid kelimesi budur. "Laîlahe illallah", yani Allah'dan başka ilâh yoktur." Allah ilâhdır. Ye Allah'dan başka ilah yoktur. Hani müşrikler putlarına "ilâh" diyorlardı. Bu defa "Allah"a "ilâh" denilmektedir. "Tanrı" kelimesi de böyle, eskiden bazı putlara "Tanrı" denilmiş olması mümkündür. Bugün Allah'a "Tanrı" denilmesine bu zarar vermez. Çünkü Tanrı kelimesi ile bu defa Kur'ân-ı Kerim'in tavsif ettiği Allah'ı kasd etmekteyiz. "ilâh" ve "Rabb" kelimeleri de öyle. Allah ilâhdır, Rabb'dır" derken, "Allah'dan başka ilâh yoktur" derken putları değil Kur'ân-ı Kerîm'in tavsif ettiği Allah'ı kasd etmekteyiz. "Tanrı" "İlâh" manâsına olduğu içindir ki ve onunla da Kur'ân-ı Kerîm'in kasd ettiği "Allah" murad edildiği içindir ki, ileridenberi olduğu gibi son zamanlarda yapılan Türkçe tefsirlerde "Allah'dan başka ilâh yoktur" cümlesinin yerine genellikle **"Allah'dan başka tanrı yoktur"** diye terceme etmişlerdir. Bilhassa Haşan Basri Çantay merhum ile Elmalık Haindi Yazır Kur an-ı Kerım'de geçen **"Lâilâhe illallah"** cümlelerini hep **"Allah'dan başka Tanrı yoktur"** diye tercüme etmişlerdir. Yani bir tane Tanrı vardır, O da Allah'dır, Allah, Tânrı'dır.

4- İslâm akaidinde İlâhî isimler tevkifi midir, kıyası midir? şeklinde yapılan tartışmaların amacı "Allah'a lâyık olmadığı noksan bir sıfatı, bir ismi vermekten sakındırmak içindir. Yoksa Allah'ın isim ve sıfatlarının başka dillere tercüme edilmesini önlemek için değildir. Daha açık bir ifâde ile Allah'ın isimleri mevkuftur, kıyasî değildir. Yani Allah'a yeni bir sıfat ve isim

uydurmak, Kur'ân-ı Kerîm'dekilerin dışında bir başka yeni isim ve sıfat uydurmak câiz değildir. Ama Kur'ân'da zikredilen isim ve sıfatların tercümesini yapmak caizdir.

"Hâlık" isminin türkçesi "Yaratan", "Mabûd" isminin türkçesi "tapınılan" ve "kâdir" isminin türkçesi "Gücü yeten" olduğu gibi "İlâh" isminin de Türkçesi "Tanrı"dır. Binâenaleyh, biz Tanrı demekle yeni bir isim uydurmuyoruz. "İlâh"ı Türkçeye tercüme ediyoruz, "İlâh" isminin Türkçe karşılığı olan "Tanrı"yı söylüyoruz ki, normaldir.

Araf sûresinin 180. âyet-i kerîmesi Allah'ın isimlerini bozarak putlarına isim yapan müşrikler ile ilgilidir. Bizim konumuzla ilgili değildir. **Müşrikler "Allah" isminden "Lât", "Azız" isminden "Uzzâ", "Mennân" isminden "Menât" diye bir takım isimler uyduruyorlar ve bunları putlarına veriyorlardı.** Yukarıdaki âyet-i kerime bunları dikkate alarak: "En güzel isimler Allah'ındır. O'nu onlarla çağırın ve Allah'ın isminde bozukluk ve sapıklık yapanları bırakın buyurmuştur. Bunun konumuzla ilgisi yoktur, çünkü "Tanrı" hiç bir ismin bozuntusu değil, "ilâh" isminin Türkçe tercemesidiı-. Sonra biz "Tanrı demekle "Allah"ın hiçbir ismini bozmuyoruz.

5- "Allah" kelimesini Islâm getirmiştir. Kâinatı Yaradanın özel ismidir. Hiç bir pufa da "Allah" denilmemiştir", ifadeleri üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Bir defa, Islâm'dan önce de müşrik Araplar "Allah" kelimesini biliyorlardı. Kâbe'nin üstüne asılan muallakat-ı Seb'a şiirlerinde "Allah" kelimesi sık sık geçmektedir. Eski müşrik Arab şâirlerinin şiirlerinde "Allah" kelimesine rastlamak her zaman mümkündür. Hem de İslâm'ın tavsif ettiği manada olmamak üzere. İslâm'dan önce yaşayıp ölen Peygamberimiz (salla'llâhu aleyhi ve sellem)'in babasının ismi de "Abdullah" yani "Allah'ın kulu" idi. Demek ki, İslâm'dan önce Câhiliye Arabları da "Allah" kelimesini biliyor ve İslâm'ın tavsif ettiği manânın dışında da kullanılıyordu. Binaenaleyh Allah kelimesini Islâm getirmiştir ve hiç bir put için kullanılmamıştır sözü doğru değildir.

Sonra bugün bir putperest put'una "Allah" dese, ki diyorlar da, bir Hindu taptığı ineğe "Allah" dese, biz, bunlar "Allah dedi diye doğru ve normal olarak Kur'ân-ı Kerîm'in tavsif ettiği Allah'ı söylemiş olduğunu kabul edebilir iniyiz? Bir İngiliz de Kur'ân-ı Kerîm'in beyân ettiği Allah'ı kasd ederek kendi lisanınca "GOD" dese biz bunu red mi edeceğiz? Binaenaleyh biz bunların kasıd ve niyyetlerine, izah ve açıklamalarına bakarız. Allah, Tanrı, God, Rab, v.b. isimlerle neyi kasd ederlerse ona göre hüküm veririz. Putlara "Allah" denilmemiş diye bir şey yoktur. Şimdi bile nice putlara "Allah" demektedirler. Kaldı ki Câhiliyyet ve muşriklik devrinde, Islâm'ın gelmediği bir zamanda....

Kâinatın Yaratıcısının bir özel adı vardır", o da "Allah ismidir" cümlesi de düşünmeye değer. Gerçi akaidde "Allah" ismi ismüzzât, yâni özel isim diye kasd edilmiştir. Fakat Kur-'ân-ı Kerîm'de "Esmâ'ül-Hüsnâ"dan bahsedilmiştir. Yâni Allah'ın bir değil birçok isimlerinden bahsedilmiştir. Allah'ın doksan dokuz ismi bulunduğu herkesin malumudur. Ne ise, burası konumuzun dışında kalır... girmiyoruz.

FARSÇA OLAN HÜDÂ'YA NEDEN İTÎRAZ ETMEZLER?

6- Dikkat çekici, dolayısıyle de üzücü olan bir lıusus da, **"Tanrı"ya itiraz edenlerin "Hüdâ"**ya itiraz etmemeleridir. Tabiî "Hüdâ" kelimesi her ne kadar Arabca değil ise de, Farsçadır. Türkçe değildir. Maksat, Türk e, Türklüğe, Türkçe'ye hülâsa Türklük ile ilgili olan her şeye karşı çıkıp itiraz etmektir. "Tanrı" bile olsa Türkçe olması hasebiyle Türklük ile ilgilidir, o halde ona da karşı çıkılıp itiraz edilecek ve bu da Islâm adına diye ilân edilecektir!.. insâf!.. Vicdân!..

'Tanrı" kelimesi mutlak "İlâh" manâsına olduğu için doğrudan doğruya rahatlıkla "Allah" manâsını ifâde etmekte ve öylece de kullanılmaktadır. Farsça olan "Hûda" kelimesi ise doğrudan "efendi", "sahip" ve "mâlik" manâlarını taşımaktadır. "Hüdâyi kitâb" kitab sâhibi; hüdâyi hâne", ev sahibi manâsına gelir. Aynı Hüdâ kelimesi Allah manâsında kullanılmaktadır. O zaman da, "Hüdâ-i Cihân" "Cihân'm Sahibi ve Efendisi" manâsını taşımaktadır. Böylece bu kelime hem "Allah" manâsına, hem de normal "efendi" ve "sahip" manâsına asırlardan beri kullanılmakta, dinî eserlerde sık sık zikredilmekte ve bir kişi çıkıp da bu yanbştır diyen olmamaktadır. Çünkü yanlış değildir. Hangi manâyı kasd ederseniz hüküm ona göredir.

Arabca'da "Allah" manâsına kullanılan böyle çift manâlı kelimeler vardır. Meselâ "Rabb" "besleyen ve terbiye eden" demektir. "Sahip ve efendi" manâasına da gelir. Aynı "Rab" Allah için kullanıldığı zaman "Kâinâtın Sahibi, Efendisi ve bütün canlıları besleyip terbiye eden" manâsını ifâde eder. Aynı "Rab" kelimesi insanlar için kullanıldığı zaman normal terbiyeci, sâhip ve efendi manâsında,'insânî sınırlar içinde kullanılmaktadır. Meselâ Yûsuf Sûresinin 41. âyet-ı kerîmesinde "Rab" kelimesi "kölenin efendisi ve kıral" mânasında kullanılmıştır. Aynı kökten gelen "mürebbi" kelimesi de Türkçemizde çocuk bakımı ile uğraşan terbiyeciye denilmektedir.

"Mevlâ" kelimesi ise daha da dikkat çekicidir. "Mevlâ" Arabcada aynı anda hem "köle" mânasına, hem de "kölenin efendisi" manâsına gelebilmektedir. Yani "Mevlâ" kelimesinde hiç bir değişiklik yapmaksızın yerine göre "köle" yerine göre "efendi anlamına kullanılabilmektedir. Bakara Sûresinin son âyet-i kerîmesinde olduğu gibi. Allah'a da "Mevlâ" denilmektedir. Tabiî "Efendi" manâsına alınmaktadır. Fakat aynı kelime, aynı "efendi" manâsına olmak üzere insanlar için de kullanılmaktadır. Bir çok büyük âlimin lâkabı "Mevlânâ" olduğu gibi, Konya'daki Büyük Türk şâir mutasavvıfının da lâkabı "Mevlânâ Mevlâmız-dır. Unutulmamalıdır ki, "Mevlâ" kelimesi insanlar için kullanıldığı zaman İnsanî sınırlar içinde bir efendilik .veya kölelik manâsı ifade ederken, Allah'a "Mevlânâ" denildiği zaman ise, Kâinatın Efendisi" anlamını taşır. Çünkü kasıd ne ise hüküm ona göredir.. •

İşte bütün bunlar göstermektedir ki, "İlâh" mânasına gelen "Tanrı" kelimesine karşı yapılan itirazlar, yersiz ve ilim dışıdır. Farsça'da "efendi" ve "sahip" manâsına gelen "Hüdâ" kelimesini, Arabcada "köle" ve "efendi" anlamına "Mevlâ" kelimesini ve daha nicelerini "Allah" manâsında kullanmakta hiç bir mahzur görmeyip, itiraz etmeyip de, Türkçe'de "İlâh" manâsına gelen "Tanrı" kelimesini "Allah" manâsında kullanmaya 'gelince itiraz edip karşı çıkmak cehaletle yoğrulmuş Türk düşmanlığının hir taassub, bir hası alık haline gelmesinden başka bir şey değildir. Türk düşmanlığı yaparken Tanrı Teâlâ Hazretlerine kafa tuttuklarının farkında bile değildirler".

Sh:188-192

Kaynak: Prof. Dr. Hikmet TANYU, İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, 1980, Ankara

KİTABI İNDİR

[slideshare id=62549611&doc=hikmettanyuislamlktanonceturklerdetektanriinanc-160530201337&type=d]

RENKLER VE DİNLER

"Türkoloji Dergisi III, I, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü, Ankara Ün. Bas. 1968, 167 s." bu konuda şu bilgiyi veriyor.

"Annemarie von Gabain'in Semih Tezcan tarafından türkçeye çevrilen **"Renklerin Sembolik Anlamları"** adlı makalesinde Türklerde dört yönün

> (Doğu: mavi "kök /yeşil",
> batı: ak, güney: kızıl,
> kuzey: kara ve merkez "orda-ordu
> (orta): sarı "altın/yaldız"),

renkleri ile ifade edilmesi, zengin örneklerle anlatılmaktadır.

Yazarın bu makalesinin bibliyografyasına, Prof. Dr. A. Caferoğlu'nun aynı konudaki bir tebliğini ilâve edeceğiz. (Les Couleurs dans la momenclature des noms ethniques turc. Estrate das III vol. degli" "Atti e Memoire del YII Congresso Internaz. Di Scienze Onamastic he". Frenze Pisa 1961, (1963), s. 369–372). Bu dört yön Hüseyin Namık (Orkun)'da **Şimal (kuzey) = kara, garb (batı): ak, cenup (güney): kızıl fakat şark (doğu) sarı (?)** olarak geçmektedir. (Bk. Türk Dünyası, İst. 1932, s. 61).

Kazakça metinlerde Kök, yeşil, ova anlamına gelir. Kazakça da, aspan, asman (f.) ve Gök kelimeleri kullanılır.

DİNLERDE VE HALK ARASINDA RENKLERİN DİLİ:

Yaşadığımız dünya renkli olup, herkesin sevdiği renkler vardır. Bazı görüşlere göre – ruhbilimciler, psikiyatristler renkler insan ruh yapısını etkiliyor ve bunu tedavide kullanıyorlar:

Bazı dinlerde yas (matem) renkleri, neşeli günlerin renkleri vardır. Bilhassa Hristiyan kilisesi buna dikkatle uyar.

Matem, yas işareti olarak siyah renkte elbise giyilir veya kollara siyah kurdela bağlanır.

Bazı resmî toplantılarda koyu renk veya siyah renkte elbise giyilmesi istenilir, v.b.

Ortaçağ'da Engizisyon kıyafeti, Mürted denilenlerin kıyafet ve renkleri, Yahudileri sarı yıldız bir renkle belirtmeleri, dikkati çekicidir.

San Benito: Ortaçağlarda nâdim olmuş, mürtedlere kilise tarafından sarih, kırmızılı gömlek giydirildiğini görüyoruz, Keza Engizisyon'un yakılma cezasına çarptırılan kimselere alev ve şeytanlarla (temsîlen) süslü siyah bir gömlek giydirilirdi. Zamanımızda idam mahkûmlarına beyaz gömlek giydirilmektedir.

Mavi renk :

İnsanı dinlendirici, yatıştırıcı sayılıyor, hayâl gücünü artırıyor, deniliyor.

Kırmızı;

Üstün irade gücü ve bilincini, gerçekçiliğin sembolü olarak benimseniyor. Üstünlük ve hükmetmek, dikkati çekmek isteyen insanların kırmızıyı beğendiği ve insana güç ve enerji verdiğine inanıyorlar. Krallar ve ihtilâlciler tarafından benimsenmesi, yatak odalarının kırmızıya boyatma, aşk ihtirasını artırması gibi düşüncelerden geliyor.

Siyah;

romantik, geceyi sevenler, sebatkârlar, kararlılar, sırlara, büyülere ve çeşitli esrarengizliklere, inanan kişiler siyahı benimsiyorlar.

Sarı;

Mevcudu, ortamı, daha geniş göstermek isteyenler, ruhî deprasyonların bastırılmasında faydalı sanılan, yardımcı olan, tazelik ve sevinç verdiğine inanılan sarı rengin dünya gerçeklerinden kaçmağı kolaylaştırdığı, hayal âleminin ufuklarını açtığı hususuna inanılıyor.

Gri;

Asalet, soyluluğa düşkünlük, ilgi çekmek isteğinde olanların bu rengi seçtikleri bu rengi seçenlerde ruhsal sıkıntı olduğu ileri sürülüyor.

Beyaz;

Saflık, temizliğin, hassasiyetin ve yalnızlık hissinde olanların sevdiği öne sürülen bu renk, sakinleştirici, insanı uysallaştırıcı kabul ediliyor.

Kahverengi;

Hayattan zevk alan, yaşamayı seven, bencil olan, çevre olaylarına tepki göstermeyenlerin benimsediği renk sayılıyor. Ayrıca yorgunluğa karşı, rahatlatıcı, dostluk ve sadakati de sembolize eden renk sayılıyor.

Bu suretle gizli olan ortaya çıkabilir.

"Kırmızı ve sarı gibi grapon renkler kişilerde neşeyi, sorumsuzluğu, seks istemini belirtir. Giysileriyle, möblesiyle bu rengi beğenenler, herhangi bir şeyin yokluğunu, güçsüzlüğünü gizlemek için bu rengi örtü olarak kullanabilirler."

Renklerin değerlendirilişi, toplumlara, semtlere, ailelere göre farklılıklar gösterir. Hele milletler arasında renkler değişik değer yargıları alırlar. Yeni Polanyalı Papa Carol Wojtyla, Vatikan meydanını dolduran halka, Vatikan'ın renklerini simgeleyen Sarı-beyaz renkli jipinin üstüne çıkarak yapmaktadır. **Buddist rahipler Sarı, turuncu rengi, birçok dinlerde beyaz pelerin v.b. hatırlanabilir.**

Ruhsal huzurla renkler arasındaki ilişki ayrıca dikkati çekiyor. Dünyamızda bilhassa gökyüzünü ve denizi mavi ve çok zaman yeryüzünü kaplayan yeşil rengin insan düşünce ve yaşayışında, ruh haletinde de etkisi olabileceği tabiîdir!

Bir Psikiyatrist renkleri insanlar arasındaki etkileşim aracı, insanın iç dünyasını hatta uluslararası bir dil olarak görüyorlar. İnsan ruhundaki sarsıntı ve saplantıların istek ye duyguların renklerle belirtildiğini söylüyorlar.

"Psikanaliz ekolün de, psikolojik bir araştırmaya 10 şekilde başlanacağını söyler. Dr. Kemal Keskinel "Rorshah testi" adı verilen bu deney'in "yalnız hastalarda değil, kendini sağlam olarak bilen kişilerde de uygulanır. Bu test sonucu kişinin renklerden nasıl etkilendiğini görerek ya da görmeden yaptığı benzetmelerle anlayabiliyoruz. .... bu test kişide bilinç altına itilmiş karamsarlığı, umutsuzluğu ve yapay görünümüyle dahi üstünü örtemediği korkusunu ortaya koyabilir."

Sh: 172-174

DİNLER, TARİKATLAR VE DERNEKLERİN SEMBOLLERİ:

Hemen her dinin, her tarikatın veya bazı derneklerin sembolleri vardır. Bu sembollere renkler de dahildir. Avrupa'da ve ordularında çer şitli renklerde semboller (renk, ağaç, hayvanlar) bulunmaktadır. Prötohitit ve Hititlerde ve daha önce türlü semboller (Güneşkursu, boğa,

geyik) kullanılmıştır. Ayrıca kuşlar, kartal, şahin ve efsanevî kuşlar zümrüdüanka, Huma kuşu v.b. bunun birkaç örneğidir.

Yahudilikte başlıca sembol üçgen, altı köşeli (Magen david) yedili şamdan (Menora), akasya ağacı, üzüm, asma, Yehova'ya (Yahve yazısı), On emir levhası, Kutsal sandık veya Dolap, desti (Hanuka ile ilgili) vb. ilk sembollerdir.

Renklerden mavi onların sembolüdür. Dinlere ait sembol kitapları pek fazladır.

Hıristiyan kilisesinde papazlar günlere göre elbiselerin renklerini değiştirirler. Yas, neşe, sevinç v.b. Burada pek kısa olarak değineceğiz:

Haçın muhtelif şekilleri, kuzu (Isa), çoban (Isa,), Meryem'le üçleme ile ilgili türlü, semboller, Adem ve Havva'ya ait yılan, elma ve incir yaprağı v.s., eşek, maymun ve böylece 350 kadar resimli sembolize, Meryem, ağaçlar, çiçekler, hayvanlar, kuşlar, böcekler, gezegenler, dünya ve gök v.b. eseri dikkati çekicidir.

Keza daha tafsilâtlı olarak, Yahudiliğin kutsal kitabını kapsayan semboller, türlü haçlar, kılıç, yazılar, at şekilli boynuzlu hayvanlar,şamdan, mum, babklar, kuşlar (güvercin, leylek dahil), yılanlar, altıköşeli yıldız, terazi, ay, at kafası, çapa, öküz kafası, insan şekilleri güneş, hotoz, sütunlar, ejderha, kadehler, dağlar, çeşitli anahtarlar, kuzular, koyunlar, develer, ağaçlar (çam başta), kuşlar, atlar, kanatlı atlar, kıratlar, eller (Sf. 77), kelimeler, folklor, dinler ve mitolojide, derneklerde, örgütlerde, ordularda, dairelerde, mesleklerde sık sık geçmektedir.

Güneşin dönüşünü temsilen İlâhî bir vecd anlamı vererek semâ (Mevlevîlerde) bir sembolü belirtir.

Kuş şekline girerek: Türk menkabelerinde (Ahmet Yesevî, Bektaşî likte) kuş şekline girip uçmak, kuşlara binmek (kaz), Bektaşilik'te v.b. toplumların folklorunda da görülmektedir.

Keza kutsal ağaçlar , iki boynuzlu, serpuş , tarikatlarda "iki boynuz tutturulmuş keçe serpuş giymek" boyunlara kınalı öküz kemikleri, ucu kıvrık çevganlar ve çıngıraklar asılı, olması v.b. hep bir takım işaretlere, temsillere aittir . Bunların deri, tüy ve demir parçaları ile bezenişi."

Keza aslanlara binen, kamçı yerine yılanları kullanan, Türk velîleri, kuşak kuşanmak, sarık sarmak, sakal ve bıyık bırakmak...

"Yülünmüş (traş edilmiş) sakallar, uzun bıyıklar" hep birer sembolü ve özel bir anlamı temsil etmektedir.

Sh: 174-175

Kaynak: Prof. Dr. Hikmet TANYU, İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, 1980, Ankara

KİTABI İNDİR

[slideshare id=62549611&doc=hikmettanyuislamlktanonceturklerdetektanriinanc-160530201337&type=d]

VEDÂ GAZELİ

Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler
Son meclisi câm üstüne câm olsun erenler

*

Şükranla veda ettiğimiz câm-ı fenaya
Son pendimiz ahlâfa devâm olsun erenler

*

Dünyâda bu iksîr ile mes'ûd olan ervâh
Ukbâda da sermest-i müdâm olsun erenler

*

Caizse harâbat-ı İlâhîde de her şeb
Yâran yine rindân-ı kiram olsun erenler

*

Tekrar mülâki oluruz bezmi ezelde
Evvel giden ahbâba selâm olsun erenler

Yahya Kemâl BEYATLI

YÂR-I DİLÂRÂ SÖYLER

Dil uyur mest olarak yâr-ı dilârâ söyler

Gül susar şermederek bülbül-ü şeydâ söyler

Şeb-i yeldâda uzar fecre kadar kıssa-ı aşk

Ta ki Mecnun bitirir nutkunu Leylâ söyler

Ehl-i 'akl anlamaz efsûs lisân-ı dilden

Zanneder âşık-ı dîvâne mu'ammâ söyler

Görmüş âyine-i safında o serv-i endamı

Cuy gülşende bu rüyâsını hâlâ söyler

Böyle beş beyti bu guyende redif ile Kemal

Naili söylese bir âlem-i mânâ söyler

Yahya Kemal BEYATLI

https://youtu.be/VndAhdhXhSA

Gönül mest olmuş uyur, gönlü süsleyen sevgili söyler

Gül utanarak susar, sevgisinden şaşkın bülbül söyler

En uzun gecede uzar şafağa kadar aşk öyküsü

Ta ki Mecnun bitirir söylevini Leylâ söyler

Aklıyla hareket edenler, eyvah, anlamaz gönül dilinden

Sanır ki bu çılgın âşık bilmece söyler

Görmüş lekesiz aynasında o servi boylu yâri

Su, gül bahçesinde bu düşünü hâlâ söyler

Redif ile bu beş beyti söyleyen Kemal

Murada erip söylese de düş âleminden söyler

KİTAB-I İNDİR

ASHABIN KİMLER OLDUĞUNU BİLMEK

Aşağıdaki hadisler Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin ashab-ı kirâmının kimler olduğunu izah etmektedir. Ehl-i Beyte zulmedenlerin ashaptan olup olmadığına veya neresinde kaldığına siz karar verin.

İhramcızâde İsmail Hakkı

Kaynak: Esbâb-u Vurud-il Hadîs

246-. Sebep:

Ebu Davud, Kitabu's-Sünne, Sahabe'ye Sövmeden Nehyetme Babı,
Ahmed, 3/11,
Müslim, Kitab-u Fedaili's-Sahabe, 5/400,
Buharî, Kitab-u Fedaili's-Sahabe, 5/10.
Ahmed, 2/266,
Müslim, Fedail, 5/4(X) (aynı bab).
İbn Asakir'den nakledilen hadisleri, verilen yazmalar arasında bulamadım.

Ahmed ve Müslim, Ebu Said'den şunu rivayet ederler: "Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Ashabıma sövmeyin. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın sadaka verse onların verdiği bir ölçeğe veya onun yarısı kadar sadakaya denk olamaz." ·

Burkanı, "Sahih"inde bu rivayete şunu ekler: **"Sizden biriniz hergün Uhud Dağı kadar sadaka infak etse.."**

247- Sebep:

Ahmed, Enes'ten şunu rivayet ediyor: Enes dedi ki: "Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir söz vardı. Halid, Abdurrahman b. Avf a, **"bizden önce müslüman olup, bizim önümüze geçtiğiniz günler vasıtasıyla kendinizi yüceltiyorsunuz"** dedi.

Bu sözün Rasulullah'a zikredildiği, bize kadar geldi. Bunun üzerine Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Ashabımı bana bırakınız. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz, Uhud Dağı kadar yahut onun gibi bir dağ altın infak etseniz, onların amellerine ulaşamazsınız."

Buna benzer bir rivayeti de İbn Asakir, E.bu Said el-Hudrî*den rivayet ediyor. Ebu Said dedi ki: "Abdurrahman b. Avf ile Halid b. Velid arasında bir şey vardı. Halid, ona sövdü. Bunun üzerine Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Ashabımdan hiç birine sövmeyiniz. Eğer sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse, onların bir ölçeğine veya yansına erişemez.

248- (Sebep):

İbn Asakir, Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste o, şöyle demiştir:

"Abdurrahman b. Avf ile Halid arasında insanlar arasında, cereyan eden bir şey vuku buldu. Bunun üzerine Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Ashabımı bana bırakın. Çünkü sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse, onların bir ölçeğine veya yansına erişemez."

249-

İbn Asakir, Halid b. Velid'in tercüme-i halini anlatırken Hasan'dan şu rivayeti tahric eder: "Zübeyr ile Halid b. Velid arasında bir şey vardı. Bunun üzerine Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Kendiniz ve ashabım hakkındaki durumunuz nedir? Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse, onların bir günlük yaptığı amellerine ulaşamaz."

İbn Asakir, şunu da kaydederek diyor ki: **"Akılda kalan şudur ki, husumet, Halid ile Abdurrahman İbn Avf ve Ammar arasındadır.**

250-

İbn Asakir, Abdurrahman b. Avfın tercüme-i halini zikrederken, Hasan'dan şu rivayette bulunur: "Abdurrahman b. Avf ile Halid b. Velid arasında bir söz (dil azarlığı) vardı. Halid dedi ki: **"Ey İbn Avf, bana karşı fazla övünme. Sen beni ancak bir veya iki gün geçebildin."** (Benden önce müslüman oldun).

Bu söz, Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve selleme ulaşınca buyurdu ki: **""Ashabımı bana bırakınız. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz, Uhud Dağı kadar altın infak etse, onların yarı ölçeğine dahi ulaşamaz."** Ravi, rivayetine devamla diyor ki: "Bundan sonra Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr arasında bir şey vuku buldu. Bunun üzerine Halid dedi ki:

"Ey Allah'ın Rasulü, Sen beni Abdurrahman'a sövmekten men ettin. Şimdi de ona Zübeyr sövüyor.

Bunun üzerine Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"Onlar Bedir Ehli'ndendir. Her biri birbirinden daha üstündür."

Kaynak: ESBÂB-U VURÛDİ'L-HADÎS HADÎSLER ve SEBEPLERİ, müellif: Celale'd-Din es-Suyuti, Tercüme: Y. Doç. Dr. Necati Tetik –A. Gör. Abdulmecid Okçu, Arapça Tahkik: Yahya İsmail Ahmed, İhtar Yayıncılık , 1996, Erzurum

DEMESEYDİ DEDİ

Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayım der

Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der

*

Meyhanede ister yıkılup olmağı viran

Biçare harabatta âbâd olayım der

*

Elden komasın gül gibi cam-meyi bir dem

Her kim ki bu gamhânede dilşâd olayım der

*

Bir serv kadin bende-i efkendesi olsun

Âlemde o kim gussadan âzâd olayım der

*

Ömrün geçürüp kûh-ı belâda dil-i şeydâ

Berhemzen-i hengâme-i Ferhâd olayım der

*

Vasl istemeyüp hecr ile hoş gitdiği bu kim

Miskin gam-ı cânâneye mu'tâd olayım der

*

Gezdi yürüdü bulmadı bir eğlenecek yer

Min-ba'd yine âzim-i Bagdâd olayım der

*

Bağdâd sadeftir güher-i dürr-i Necef'tir

Yanında anın dürr ü güher seng-i hazefdir

Bağdatlı Ruhi

İNANAMIYORUM AMA, VERDİLER

MUSTAFA NAİMA TARİHİNDEN– (1655–1716)

SULTAN İBRAHİM'İN TAHTA ÇIKIŞI

Kapı ağası, Şehzade Sultan İbrahim Han'ın bulunduğu yere varıp:

— **Şehzadem, mübarek başınız sağ olsun! Biraderiniz Sultan Murat ahrete gitti. Taht–ı saltanat sizindir... Buyurun!**

Dedikte, Sultan İbrahim biraderlerinin neye uğradıklarını görüp Sultan Murat'ın korkusiyle kalbi dolu olmakla:

— **Siz bana hile edersiz. Bana taht u saltanat gerekmez. Karındaşım sağ olsun. Benden ne istersiz ?..**

Deyu şiddetle çekinip bu sözü hileye hamledip itimat etmedi. Valide Sultan kendisi gelip:

— **Aslanım! Başın sağ olsun, gel çık ..**

Dedikte yine durakladı. Bin yemin ettiler, itimat etmeyip taşra çıkmadı. Hele kapı ağası ve valide koltuğuna girip:

— Kendiniz varın, görün!..

Deyu istemiye taşra götürdüler. Sultan Murat'ın saldırışı ve heybeti malûmu idi. Anınçün Şehzade Hazretleri itimat etmeyip çekinerek ve istemezlik göstererek taşra geldi. Çün sarayın içindeki demir kapıdan geçmeğe muhtaç idiler, kapı ağası gördü ki sadrazam demir kapıda durmuş, tez haber gönderdi:

— **Taşra buyursunlar ki Şehzade Hazretleri kendisini bostancıbaşı zannedip korkmıyalar. Zira buraya bostancıbaşıdan gayri kimse gelmez.**

Vezir taşra gidip merhum rahatım ölüsü bulunan oda kapısında bekledi. Sultan İbrahim'i ol odaya götürdüler.

— **Lalan budur. Padişahım!**

Deyu tarif ettiklerinde sadrazama dahi yer öpüp başağlığı dileyip tebrik ile ayağa kalktı. Herûz:

— **Hile edersiz!..**

Deyu çekinirdi. Kulları ise yeminler edip:

— **Hak Teâlâ ol yerde yattıkça size ömür verr!.. Taht ve saltanat mübarek olsun!.. derler idi.**

Hele ölü üzerine vardılar. Buyurdular, yüzünü açtılar. Gördüler ki aslan gibi saldıran biraderlerinin ömrünün günleri tamam olmuş. Hergisleri perişan ve nazenin endamı donmuş ve âlemlere benim diyen İskender gibi padişah kudretli Tanrının hükmüyle ölmüş. Emreyledi, yüzünü örttüler **Taht odasına yönelip kapıdan yine geri dönüp bir dahi açtırıp tekrar dikkatle bakıp yakından bilip emin olup önünce kâfurlu muin ve bunca yük» sek yakınlar ve sadrazam ve kap ağası maiyetinde taht odasına girip:**

— **Bismillah, Padişahım!**

Dediler ve Hazreti Ömer'in kendi mübarek elleriyle sardıkları meşhur olan sarıkları getirtilir. Mubarek başını açıp sarıgı giydi ve giyerken el kaldırıp:

— **Elhamdülillâh Yarabi! ki bencileyin zayıf kulu bu makama lâyık gördün!** dediler.

Andan vezir koltuğuna girip vakitlerin en umurlusunda taht-ı saltanata cülüs buyurdular. Taht üzre dahi bu şekilde hamd ü şûkr edip:

— **Yarabbi I Zamanımda ümmet-i Muhammedi hoşhal eyle! Ve bizi biribirimizden hoşnut eyle !..**

Deyu hayır dualar edip cümle bulunanlar amin dediler.

(Naima Tarihi, 1866)

ŞEYH SÂFÎ KİTAPLARI

" Birbirinize Hazret-i Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellem ve Hatice radıya'llâhu anh gibi gönül bağı ile bağlı olun." (6a Şeyh Sâfî Vasiyetnâmesi)

ŞEYH SAFİYÜDDİN İSHAK

Şeyh Safiyüddin İshak Erdebili

Şeyh Safiyüddin İshak Erdebili (d. 1252 - ö. 1334 Erdebil), Safevi Hanedanına ismini veren kişidir. Kendisi Kuzey İran'da bulunan Gilan vilayetinde ikamet eden, 13. yüzyılın büyük bir sufisi olan Şeyh Zahid Gilani'nin damadı ve halefidir. Şeyh, oğluSadreddin Musa (1334-1391), onun oğlu Hoca Alaaddin Ali (1391-1429), onun oğlu Şeyh İbrahim (1429-1447), onun oğlu Şeyh Cüneyd (1447-1460) ve onun oğlu Şeyh Haydar (1460-1488) yolu ile, Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'in atasıdır.

Safiyüddin İshak'ın kökeni belli olmamakla birlikte Fars, Kürt ve Türk olduğu yönünde çeşitli rivayetler vardır. Bazı tarihçiler Safiyüddin İshak'ın, bildiğimiz en eski atası olan Erdebil ve civarını yöneten Firuzşah'a dayanarak Kürt olduğunu söylerler. Şeyh Zahid Gilani'nin, Safiyüddin'e "Pīr-i Türk" şeklinde hitap ettiğine dayananlar ise onun Türk olduğunu söylerler. Zeki Velidi Togan, Safiyüddin Safi Kürt olsa dahi soyunun Şah İsmail zamanında tamamen Türkleşmiş olduğunu söylemektedir.

Yine soyunun Şia'nın 12 İmam'ından yedincisi olan Musa Kazım'a dayandığı da, muhtemelen Şeyh Hoca Ali (1391-1429) veya Şeyh Cüneyd (1447-1460) dönemlerinde başlayan Şia eğilimi sonucunda çıkarıldığı düşünülmekte ve şüpheyle yaklaşılmaktadır.

Hayatı, Tarikatı ve Eserleri

Safiyüddin Safi iyi bir eğitim görmüş, etkileyi bir dini önder olmakla beraber, sadece alt ve orta sınıfı değil, zamanın Mogol hükümdarlarını da etkisi altına almış, onlardan da hürmet görmüştür. Şeyh'in Moğol Hükümdar'larının elinden birçok insanı kurtardığı anlatılagelir.

Safiyüddin Safi, 13. Yüzyılın önde gelen sufilerinden olan Şeyh Zahid Gilani'nin (1216 – 1301) en parlak öğrencisidir. Hocası, Şeyh Zahid Gilani kızı Bibi Fatıma'yı, Safiyüddin İshak'a vermiştir. Safiyüddin İshak da, Şeyh'in ikinci büyük oğluna bir önceki evliliğinden olan kızlarından birini nikahlayarak akrabalık bağını sağlamlaştırmıştır. Süregiden bu tarz evlilikler, soyları neredeyse bir haline getirdi.

Şeyh Safiyüddin Safi döneminde, Safeviye Tarikatı saygınlığını ve popülerliği oldukça artmış, Azerbaycan, Şirvan, Anadolu, Diyarbakır, Irak yöresinden birçok insan, Safiyüddin Safi'ye bağlanmak için Erdebil'e gelmişlerdir. Bir tarihi kayıta göre, Erdebil'e gelen yollardan sadece birinden 3 ayda 13 bin kişinin tekkeye gelmiştir.

Şeyh Safiyüddin'in Farsça eserleri olmasına rağmen Kürtçe'yle benzelikler gösteren bir şiir dili kullandığı bir eseri mevcuttur. Şeyh Safiyüddin'in şiirlerinin ancak çok azı günümüze ulaşmıştır. Eserleri eski Farsça ve Tatice yazılmış, günümüzde dilbilimi olarak öneme sahiptir, örneğin Safiyüddin İshak'ın en önemli dini eserlerinden biri olan; Dobayti (Çift Beyitler) eski Tati Dili ve Farsça dilbilgisi açısından bilgiler veren önemli bir eser konumu taşımaktadır.

Ölümü ve Halefi

Hac farizasını yerine getirdikten sonra 12 Eylül 1334'de Erdebil'de ölmüştür. Yerine, şeyhliği 57 yıl sürecek olan ikinci oğlu Şeyh Sadreddin Musa (1305–1391) geçmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Safiy%C3%BCddin_%C4%B0shak

SAFEVİLİK

Safevi Devleti kurucusu İsmail Safevi ile karışıtırılmamalıdır.

Safevilik

(Safev'îyye veya Safevî Tarikatı), 14. yüzyılda mistik Safiyüddin İshak tarafından Güney Azerbaycan Erdebil'de kurulmuş bir sufi tarikat. Döneminde Doğu Anadolu, İran Azerbaycanı ve Güney Kafkasya'da büyük bir siyasî öneme sahip olan bu İslâmî tarikat, 16. yüzyılın başında kurmuş olduğu ve tarihte ilk kez Şiî Onikiciliğini resmî mezhep olarak kabullenmiş olan Safevî Devleti ile tanınmıştır.

Safevîler adını ataları Şeyh Safiyüddin İshak-ı Erdebili'den alır. 1252 yılında doğan Ebul Feth Şeyh Safiyüddin İshak-ı Erdebili'nin soyu Oniki İmamların yedincisi olan İmâm Musa ibn Cafer el Kâzım'a dayanır. Şeyh Safi'nin babası Firuz Şah Zarrin Kolah Sincan'dan Erdebil'e göç etmiş ve bundan dolayı da Şeyh Safî'ye "Erdebilî"lâkabı verilmiştir.[3]

Safî ûd-Dîn İshak

Erdebil'de büyümüş olan Safî ûd-Dîn İshak, Şiraz gezintisinden sonra Gîlân'da yerleşmiş ve burda Şeyh Zahîd Gilânî'nin müridî olmuştur. Daha sonra Şeyh Zahîd Gilânî'in kızı Bibi Fatıma

ile evlenerek Zahidîlik Sufî tarikatının baş müridî olan Safî ûd-Dîn İshak, 1291'de Şeyh Zahîd Gilânî'in ölümünden sonra tarikatın başına geçmiştir[4]. O zamandan beri, tarikat "Safev'îyye" olarak tanınmıştır.

Sadr ed-Dîn Mûsa

Şeyh Safî vefat edince (1334) yerine oğlu Sadr ed-Dîn Mûsa posta oturmuş, Sadr ed-Dîn Mûsa zamanından itibaren Osmanlı padişahları her yıl, Erdebil'e çerağ akçesi adı altında kıymetli hediyeler göndermeye başlamışlardı.

Hoca Alâ ad-Dîn Ali

Sadr ed-Dîn Mûsa'nin vefâtından sonra (1392) oğlu Hoca Alâ ad-Dîn Ali posta oturmuş, bu görevi 37 yıl sürdürmüştür. Bâtınîliği tarikata sokan kişi olmuştur. Hoca Alâ ad-Dîn Ali, Timur ile görüşerek Şam'daki Yezidiler'i kırdırtmış, köyleri ve arazileri vakıf olarak Safevîler'e bağışlatmıştır. Timur'un Anadolu'dan getirttiği 30 bin kadar esiri müridleri arasına katmıştır.

Safev'î Tarikatı, muhtemelen Hoca Alâ ad-Dîn Ali'nin zamanında Anadolu'ya yayılmıştır. Yaygın olan kanıya göre Hoca Alâ ad-Dîn Ali, Safev'î Tarikatı'nı Bursa'da bir aralık ekmek satarak geçindiği için "Somuncu Baba" lâkabıyla da tanınan ve daha sonra Hacı Bayram-ı Veli'nin mürşidi olacak olan **"Şeyh Hâmid Hâmid'ûd-Dîn-i Veli"** vasıtası ile Anadolu'ya girmiştir. Hoca Alâ ad-Dîn Ali hacdan dönüşte uğradığı Kudüs'te 1429 yılında vefât etmiştir.

Şeyh İbrahim

Safev'îlik'inin liderliğini 1429-1447 yılları arasında Hoca Alâ ad-Dîn Ali'nin oğlu Şeyh İbrahim üstlenmiştir. Zamanında tarikat çok güçlenmiş ve zenginleşmiştir. Onun da 1447 yılında vefâtının ardından, Şeyh Cüneyd tarikatın başına geçmiştir.

Şeyh Cüneyd

Şeyh Cüneyd'in tarikat başkanlığı döneminde, Karakoyunlular'ın koruması altında olan Safevîler büyük sayıda Azerbaycan ve Anadolu Türklerini Şiîliğe çevirmeye başlamışlar . Bu şiî Türkler, genelde başlarına kırmızı başlıklar giydikleri için tarihi Kızılbaş adını almışlardır.

Şeyh Cüneyd, posta oturuncaya kadar Erdebil Şeyhleri siyasetle ilgilenmez sadece dinsel işlerle uğraşırlardı. Bunun için hükümdarlardan bile saygı görürlerdi. FakatŞeyh Cüneyd Safevi Şeyhi olunca dinsel otoriteden güç alarak hükümet kurma hevesine kapıldı.[8] Bundan sonra Şeyh Cüneyd'in etrafında toplanan müridler savaş etmek için silahlanmaya başladılar ve böylece ileride kurulacak olan Safevî Hanedanı'nın temelleri onun zamanında atılmış oldu. 1460 yılında Şeyh Cüneyd'in ölümü ile oğlu Şeyh Haydar başa geçti.

Şeyh Haydar

Tâc-ı Haydar adı verilen On İki İmam anısına tasarlanan on iki kırmızı şeritten oluşan ve daha sonra Kızılbaş adı da verilen taraftarlarının giydikleri başlığın mucîdidir. 1488 yılında Şirvan ile giriştiği savaşta öldürüldü.

Sultân Ali Mirza Safevî

1488 yılından, Uzun Hasan'nın torunlarından Akkoyunlu hükümdârı Rüstem (1493 – 1497) tarafından öldürüldüğü tarih olan 1494 yılına kadar, tarikatın önderliğini Şah İsmail'in ağabeyi Sultan Ali Mirza Safevî üstlenmiştir. Daha sonra ise 1499 yılına kadar gizlenmek zorunda kalan Şah İsmail tarikatın başına geçmiştir.

Şah İsmail

Anadolu, Suriye, ve Irak'taki Kızılbaş adı verilen destekçilerinin sayesinde 1501 yılında Safevî Hanedanı'nı kurmayı başarmıştır.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Safevilik

KİTAPLARI İNDİR

[slideshare id=62514744&doc=eyhsafibuyruu-160529174804&type=d]

[slideshare id=62515037&doc=eyhsafi-160529180455&type=d]

[slideshare id=62515071&doc=seyhsafivasiyetnamesi-160529180732&type=d]

[slideshare id=62515244&doc=safevihanedaninintemsiliyetalaniolar-160529181756&type=d]

[slideshare id=62515293&doc=seyhsafi-ismailkaygusuz-160529182048&type=d]

PİERRE LOTİ'NİN CİNLERİ

Bugün arkadaşlarım davet etmişlerdi. Bizde mekân değişikliği nedeniyle İstanbul'dan ayrılacağımızdan isteklerini kıramadık, onlara tabi olduk. Akşam yemeğimizden sonra Eyüp Sultan Mezarlığının üst tarafına bitişik olan Pierre Loti namıyla meşhur yerde bulunan çay ve sohbet mekanlarına götürdüler. Lebalep dolmuş yerlerde insanların çehresinde karanlık gölgeleri ile oturuşları garipsenecek bir durumdaydı. Neyse bir yer bulundu. Çay ikramı yapılmıştı. İçtim içmesine fakat içmez olaydım, acıydı. Halk arasında cinler işemiş mi nedir dedikleri bir tad vardı. İçimden, bu da ne böyle demek geldi. Mezarlığın kendine has kokusuyla karışmış insan nefeslerini hırpalayan gizli bir ses duydum. Duydum ki, ta içimden…

Guluhiyenin cinleri

Pırpır gelip gidiyorlardı. Duyarsan çok söz vardır. Duymazsan söz olmaz ki. İki cin sohbet ediyorlardı..

"Buraya gelip gaflet edenler, buraya gelip aşk masalları okuyanlar, buraya sevgilisini çıkarıp hayal kuranlar, ipini koparıp gelmiş olanlar, taşlar üzerinize olsun."

"Kimden kime kaçıyor ve sığınıyorsunuz. Burası gaflet yatağınız olmayacak, uyanacağınız son kapı, ancak geleceğinizi mahveden ateşlerinizi neden yakıyorsunuz. Bilin ki, Allah Teâlâ'nın nefret ettiği üç gülme vardır.

1 – Cenazenin arkasından giderken gülmek,

2 – Zikir meclisinde gülmek,

3 – Mezarlıkta gülmek.

Mezarlık yanında sohbet ediyorsunuz. Her şeyi unutuyorsunuz birde ölümü. Ölümü unutmak. Birde öldüğünüzü unutturan mezarlıkta gülmeniz yok mu, sizi perişan edecek."

Guluhiyenin cinleri bunları konuşurken, kendime dedim ki, **"eyvah" "içeceğimiz birdak çay, bir dahası da olmasın"** cinlerin bu kadar konuştuğunu melekler daha fazlasıyla acaba neyi anlatırlar dedim.

Bir bardak çaya kaybettiğim zaman belki en uzun geleceğin çarpılmasına neden mi olacak dedim.

İfritler yok mu, çığlıklar attılar.

"Ne sanıyorsunuz güle güle geldiğiniz yerden çarpıla çarpıla gidiyorsunuz, kaçınızın başına bela düğümleri bağlıyoruz, keşke bir bilseydiniz" deyişleri kulaklarımda

Korkmadım değil. **"Rabbim affet beni, bilerek yapmadım, fakat uyarıldım ise tevbe ederim"** dedim.

Bir daha mı mezarlık komşusu yerde boş laf konuşmak. Birde keyf olsun diye sohbeti dünyaya dalmak. Tevbeler tevbesi

İhramcızâde İsmail Hakkı

YUNUS İLE AŞIK PAŞA ve YUNUS EMRE'NİN BÂTINÎLİĞİ

Hzl: Abdülbakîy GÖLPINARLI

Bu yazı, önce ve Sadettin Nüzhet Ergun'un makalesi çıkar çıkmaz yazıldı; uzunluğu yüzünden bir makale silsilesi olarak intişarında güçlük bulunduğu cihetle Vakit gazetesi sahibi sayın Bay Hakkı Tarık Us, broşür halinde çıkarmayı muvafık gördü. Fakat matbaanın pek Meşgul olması yüzünden basılıp neşredilmesi hayli gecikti, bize melal, aziz Hakkı Tarık Us'a da kelâl (yorgunluk/bitkinlik) geldi. Nihayet Maarif Kitaphanesi sahibi Naci Kasım, tab'ına delâlet etti.

Yazımızı, vaktiyle yazdığımız gibi bıraktık. Ne bir şey ilâve ettik; ne de tenkiste bulunduk. Hüküm vermeyi okuyuculara bırakıyoruz.

24 Birinciteşrin [Ekim] 1941

Abdülbakîy Gölpınarlı

Yunus ile Âşık Paşa ve Yunusun Bâtınîliği

Büyük Türk şairi Yunus Emre'nin Âşık Paşa olduğu hakkındaki iddia, önce kitapçı Raif Yelkenci tarafından ortaya atıldı. Bu iddiayı evvelâ Ankara radyosunda tahlil ve reddetmiş, müteakiben de İkdam gazetesinde bir makale ile bu babtaki fikirlerimi arz eylemiştim. Bundan sonra Sadettin Nüzhet Ergun, Haber gazetesinde bir makalesiyle bu ihtimalin varid olabileceğini serdedip bilhassa benim fikirlerimi reddetmeğe uğraştı (25 Ağustos 1940). Ben, bu makaleye yine aynı gazete ile cevap verdim (21, 22 Birinciteşrin 1940). Sadettin Nüzhet, bu makaleye ilimden ziyade şahsiyete dayanan bir karşılıkta bulundu (Haber, 5, 6 İkinciteşrin [Kasım] 1940). Bu makalede, kendisinin ilk makalesinde beş madde bulunduğunu, benim bu maddelerden sadece ikisine cevap verdiğimi söylüyor. Benim makalem, onun makalesine topyekûn cevaptı. Fakat madem ki iddiası budur, şu halde hem evvelki makalesini, hem hu seferki makalesini yeniden tahlil ederek cevap veriyorum:

Sadettin, makaleye Raif Yelkencinin Yunus'un bir şiirindeki

> Âdımı atdum yedi dört on sekizden Öte ben
> Dokuzu yolda koyup şah emrine ferman olam

beytindeki 7, 4, 18 ve 9 adetlerini amali erbaaya tatbik ederek Yunus'un bu şiiri 46 yaşında yazdığım, 37 yaşında tarikate girdiğini, divanını (?) — Raif Yelkenci böyle söylüyor, Sadettin Nüzhet te aynen onun sözlerini naklediyor — 707 de yazdığını, 707 den 37 çıkarsa 670 kalacağını, Âşık Paşa'nın 670 te doğduğunu, şu halde Yunus'un Âşık Paşa'dan başka bir kimse olmıyacağını keşfeylediğini tekrarlamak suretiyle başlıyor. Sonra bizim **«Bu beyitteki yediden murat yedi yıldız, dörtten murat dört unsur, on- sekizden maksat onsekizbin âlem olup dokuzla da dokuz felek kasdedilmiştir»** tarzındaki sözlerimizi hülâsa ederek «filvaki Yunus, bu beyitte hükema nazariyelerine temas etmiştir, bu meydandadır, lâkin nazmettiği beyitte iki mânâ kasdederek 670 tarihine de telmih etmek istemediğini nasıl iddia ve isbat edebiliriz? Mademki ufak bir hesap yaparak böyle bir neticeye varabiliyoruz ve bu da tarihî

bir hadiseye uygun geliyor, şu halde şâirin böyle oyuncaklı bir beyit yazmak ihtimalini de nasıl inkâr edebiliriz?» diye bu meselede durmak lüzumunu söylüyor, yani bizim izahımızı aynen, Raif Yelkencinin iddiasını da ihtimali olarak kabul ediyor. Halbuki tekrar edelim: Klâsik edebiyatla (gerek Iran edebiyatı, gerek bizim edebiyatımız) biraz meşgul olan her şahıs, buradaki sayıların ancak bizim verdiğimiz manaya geldiğim bilir, anlar. Eğer, her dört, yedi, onsekiz ve dokuzdan böyle amâli erbaalı bir netice bulursak – ki bulacağımız yekûnların bir çoğu, tarihî hâdiselere pekâlâ tevafuk edebilir – bir çok kişileri birleştirmiş, binnetice edebiyat tarihini küçültmüş, tedrisini de kolaylaştırmış oluruz. Yunus, bu beyitte cem'iyyeti elfaza riayet etmiş, başka bir şey düşünmemiştir. Esasen çâr unsurdan bahsedilince, ekseriyetle mevâlid-i selâseden, yahut abâ-ı ulviyye denilen dokuz felekten ve avalimden bahsedilir. Yunus, diğer bir şiirinde de:

> Ümmî benem Yunus benem dörttür anam dokkuz babam Işk oduna nîce yanam sûd-ü ziyan nemdür benüm

diyor, haydi bir amâli erbaa meselesi daha! Mutlaka bundan da bir yekûn çıkar. Cem, tarh, darp, taksim., derken **«Yunus, diğer bir şahısta, o şahıs ta Âşık Paşa'da»** diyebilir miyiz? Bu nazariyeyi her şair söylemiştir, Yüzlerce misal verebiliriz. Burada, iş bu raddeye geldikten sonra istemediğimiz halde şunu da söyleyelim, Raif Yelkenci, her nasılsa böyle bir fikri sabite kapılmış, tahteşşuurunda temerküz eden bu fikir, kendisini mânâ âlemlerine götürmüş, onun üzerine Yunus'un Âşık Paşa olduğuna kat'iyyetle hükmedip hesabını yapmış ve makalesini yazmıştır. Bu ahvâli bana söylediği gibi daha bir kaç kişiye de nakletmiştir.

Sadettin Nüzhet, makalesine arz ettiğimiz veçhile, aziz Raif Yelkencinin makalesini hülâsa ederek başlayıp **«Bugüne kadar iki ayrı şâir diye tanıdığımız Yunus Emre ile Âşık Paşa'yı şu nokta-i nazara göre aynı şahsiyet olarak kabul etmemiz mümkün olabilir»** diye yine bir imkânı ihtimaliden bahsederek fikirlerini madde madde anlatıyor:

1. — Sadettin'e göre Âşık Paşa Bektaşî tarikatine mensuptur. Yunus ta aynı tarikattendir. Her ikisi de Hacı Bektaş'ı, genç yaşlarında iken tanımışlar ve bilâhara onun müridine intisap etmişlerdir. Burada, Sadettin, ,1938 de «Kırşehir Tarihi» nde Hacı Bektaş'm Anadolu'ya 680 de gelip 738 de öldüğünü yazan Cevad Tarım'ı Menakıbül- ârifîn'e, yani Eflâkî Tezkiresine istinaden tenkid ve hu tarihlerin yanlış olduğunu kaydediyor. Fakat son makalesinde (Haber, 6 İkinciteşrin 1940) menakıbe istinadın yanlış olduğunu söylüyor. İlk makalede kendisi, neden bu kitaba istinad etmektedir? Menakıbül-ârifîn'in ne kadar değerli bir kitap olup bu kitabın tarihî bilgilerimizi hile nasıl tashih ettiğini anlamak için Prof. Dr. M. Fuat Köprüîü'nün Türkiyat Mecmuasının birinci cildindeki makalesiyle yine aynı mecmuanın ikinci cildindeki «Anadolu Beylikleri Tarihine ait notlar» adlı makalesine ve 1923 te Paris'te toplanan Tarihi Edyan kongresinin İslâm şubesinde okunan raporuna müracaat etmek kifayet eder (Bektaşîliğin menşe'leri, Türk' Yurdu, cild: 2, No. S, Mayıs 1341). Bilhassa bu raporda Bektaşî Vilâyetnamesinin dahi «her halde bir esası tarihîye istinad ettiği» ve «Kuvvetli bir tenkidi

tarihîye maruz bırakmak suretiyle, ondan büyük istifadeler edilebileceği» sarahatle zikredilmektedir.

Nitekim Sadettin Nüzhet te Hacı Bektaş'ı zamanını tayin ederken Menakıbül-ârifîn'e istinad ediyor. Hakikaten Hacı Bektaş'ın, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ile muasır olduğunu hem Menakıbül-ârifin, hem Bektaşî Vilâyetnamesi kaydediyor. Ahiren Ankara Kütüphanesinde Hacı Bektaş'tan gelen kitaplar arasında 8/1 132 numarada mukayyed «Esrâr-ı Hurufname-i Kaygusuz Sultan Haddese Sırrahülmennân» adlı küçük bir risalenin bir yaprağında «Hazine-i Ceîile'den şeref-vürud eden tomar-ı kebirde muharrer olduğu üzere tarih-i velâdet-i şerifleri 606 olarak ve müddet-i ömr-ü şerifleri 63 sene olmakla 669 senesinde vefat-ı şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrir olundu» diye Hacı Bektaş'ın doğum ve ölüm tarihlerine ait hir kayıt ta bulduk. Ayrıca bir silsilede de Hacı Bektaş'ın adı yanına 669 tarihi konmuştur. Hüsameddin Efendi merhum kuyudatı vakfiyeye nazaran Hacı Bektaş'ın 691 de vefat etmiş bulunduğunu söyler (İlk Mutasavvuflar, S: 228, Not: I). Bugünkü İlmî zihniyetle ve tam bir tenkidi tarihîyle menkabenamelerden istifade edildiği ve edilegeldiği muhakkaktır. Fakat Sadettin Nüzhet, işine gelince menkabeleri kabul eder, işine gelmeyince reddeyler; **Âşık Paşa ve Yunus'un Bektaşî tarikatine mensup oluşlarına gelince: mevcut Bektaşîliğin ve Bektaşî erkânının Hacı Bektaş tarafından kurulduğuna dair elimizde kat'î bir vesika.-yoktur.** Bütün Bektaşîler, erkânın, Balım Sultan tarafından kurulduğunu kabul ve onu «Pîr-i Sani» addederler. **Hacı Bektaş zamanında, Bektaşîlik yoktur, Babaîlik ve Tarikatı Vefaiyye vardır. Nitekim Baba İlyas halifesi Geyikli Baba'dan, tarikati sorulduğu zaman, kendisini «Ebülvefa Tarikatinden ve Baba Üyas müridlerinden» olarak takdim ediyor,** (Şakayık tercümesi, S. 31-33, Âşık Paşazade Tarihi S. 196, 199). Bu zümre mensupları, Tarikati Vefaiyye'den olup, Baba İlyas'a mensup bulunduklarından Babaî, Babaîler adiyle anılıyorlar (Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, Anadolu: Beylikleri tarihine ait Notlar, Türkiyat Mecmuası, Cilt: 2, S: 15-16). İlmi Bibinin mufassal ve muhtasarında da bu taifeden olup Baba İshak'ın kumandası altında huruç edenler, «Havaric-i Babaî» diye yadediliyor (Bayazıt Umumî Kütüphanesi nüshası, 498 ve müteakip, 1902 de Houtsma tarafından tab'ettirilen nüsha, S. 227 ve müteakip). Sadettin'e göre Âşık Paşa, Hacı Bektaş'la görüşüyor. Fakat eğer yukarıdaki kaydımız, yani Hacı Bektaş'ın 669 da öldüğü doğru ise Âşık Paşa, 670 te doğmuş bulunduğundan bu tarihte bir yaşında bulunmaktadır ve görüşmesi rivayeti de yanlıştır. Belki duasını almak üzere huzuruna götürmüşlerdir. Görüştüğü hakkındaki rivayeti kabul edip bu kaydı, şimdilik nazarı ehemmiyete almasak bile **Âşık Paşa, Sadettin Nüzhet'in dediği gibi Bektaşî değildir ve Hacı Bektaş'a mensubiyeti indî bir lâftır.**

Yir yüzünü gezen kişi senün gibî bulmayısar
Seni seven sevdây-olup kendi özine gelmeyiser
Seni seven nıder işi dün-ü gün akar göz yaşı

Paşam seni gören kişi niçin deli olmayısar
Her kimse ki gördü seni avaredir dün-ü güni
Ol derde bırakdun anı kim hergiz unulmayısar
Derdün senün cana rahat senün sözün kand-ü nebat
Vaslun senün âb-ı hayat içen anı ölmeyiser
Nurdan yaratmış, zâtunı ana lâyık sıfâtunı
Paşam senün sıfâtunı hiç kimsene bilmeyiser
Senün gibi kim oh sar senün gibi kim bulısar
Kadrin senün kim biliser sensüz gönül gülmeyiser
Kimse senden cüdâ olup hasretinden şeydâ olup
Derdün anda peydâ olup rengi nite solmayısar
Kim ki sana âşık olup âşıkluğı bayık olup
Nite içi göynümeyüp gözleri kan dolmayısar
Âşık yürür şurîyile eğlenemez hurîyile

Muhlis ışkı nurîyıla esridir hud bilmeyiser (esridi ayılmayısar)

şiirinde (Yunus Emre-Hayatı, S. 136 137, İran şiirin fotoğrafisi kitabımızın sonundadır.) bizzat 'kendisi, kendisinin, açıkça babası Muhlis Paşa'ya mensup olduğunu söylüyor, ;

Şakayik'te ve Âşık Paşazade Tarihinde de Hacı Bektaş'a mensubiyeti hakkında bir kayıt yoktur. Gerek babası Muhlis Paşa'ya müntesip olan Âşık Paşa, gerek babası Muhlis Paşa, gerek Hacı Bektaş, gerek Geyikli Baba, gerek Baba İshale, gerek bütün Babaîler, Tarikati Vefaiyye'ye mensup bir zümredir ki Baba İlyas, bu zümrenin ulusu, tarikat tâbirince Serçeşmesi olduğundan hepsine birden «Babaîler» denmektedir. Zaten o devirde Şeyyatlar, Camiler, Şemsîler, Kalendereler, Hayderîler, Abdallar. Edhemîler' diye meşhur olan ve. hepsi de bâtını olup erkân ve akidece aralarında ehemmiyetli farklar bulunmadığı, tavsiflerinden anlaşılan bir çok zümreler var. Her büyük kişi bir silsile reisi addediliyor. Bu hal, Mevlevîlik gibi bazı tarikatler müstesna, diğer tarikatlar in hepsinde ve bilhassa Halvetîlik'te son zamana kadar devam eder. Halvetîlikte, aşağı yukarı, tarikatlerin ilgası tarihine kadar her büyük şeyhin adına bir kol teessüs etmiştir, fakat hepsi tarikaten Halvetî'dir. O kol müessisi, şube sahibi ve diğer tâbirle «Pîr-i Sani» dir. **Bizim, Yunus'a «Bektaşî'dir» deyişimiz, onun Babaî zümresine ve tarikat silsilesi bağlamından Bektaş Baba'ya mensubiyeti yüzündendir.** Yoksa Bektaşîlik bu asırdan sonra kurulmuş, hattâ tâ XVI-XVII nci asırlarda bütün bu zümreleri temsil ederek kat'î olarak teessüs etmiştir.

2. **Sadettin Nüzhet, Bektaşîliğin ilk zamanlarda sünnî ve müteşerri' bir tarikat olduğunu, muahhar Bektaşîliğin Yeniçerilikle alâkadar siyasî bir teşekkül olup bu teşekküle Şiîlik, Hurufîlik vesaire gibi muhtelif unsurların karıştığım ve ilk Bektaşîlikle alâkası olmadığını söylüyor.**

Bu noktaya ileride geleceğiz.

3. — Yunus'un: Risaletü'nnushiyyesiyle bazı şiirlerinin talimi; bazı şiirlerinin de tamamiyle lirik ve bediî oldoğunu., Âşık Paşa'nın da Garibname'sinin talimi olup diğer şiirlerinin bedî ve lirik olduğunu ve bu şiirlerin 50-60 tanesinin Raif Yelkencinin himmetiyle

toplandığını söyliyen muharrir, bu vakıayı da Yunus'un Âşık Paşa olduğuna delil mi addediyor? Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin, Sultan Veled'in, muahhar bütün sufî şâirlerin şiirleri de böyledir. Bu, her sufî şâirin yaptığı ve yapacağı şeydir.

4. — **Yunus'un şiirleriyle Âşık Paşa'nin şiirleri o kadar karışmış ki her şiir, mutlaka bir mecmuada Yunus'a, öbür mecmuada Âşık Paşa'ya atf ve isnat edilerek yazılmıştır diyor.** Bu tanım, pek uluorta bir tamimdir. Raif Yelkenciye ait bulunan ve bugün en eski divan olan Yunus divaniyle, Fatih nüshasını, o nüshadan aynen kopya edilen Selim Nüzhet'e ait nüshayı, Yahya Efendi nüshasını ve daha bir çok nüshaları karşılaştırarak meydana getirdiğim divanda bu karışıklıklar, öyle uluorta tamim edilecek kadar fazla değildir. Fakat fazla olsa ne çıkar? Çünkü Yunus'a yalnız Âşık Paşa'nin şiirleri atf edilmemiştir ki. Eşrefoğlu'nun, Himmet Efendi'nin, Said Emre'nin, İsmail Ümmî'nin, Şeyhoğlu Satu'nun, Kasım'ın, hattâ Seyyid Nesimî'nin ve Muhyî'nin şiirleri de atfedilmiştir. Bu muhtelif tarihlerde yaşıyan şairlerin hepsi aynı adam mıdır?

5, — Sadettin Nüzhet, Âşık Paşa ile Yünus'un şiirlerinde üslûp hususiyeti olmadığını, lisan, lehçe, ifade tarzı ve mevzu vahdeti bulunduğunu izah etmeye çalışırken **«Âşık Paşa'nın bir şiirini Yunus'a isnat etmek veya Yunus'un bir manzumesini Âşık Paşa'ya maletmekle hiç bir zararımız olmaz»** diyor.

Aynı asırda ve aynı sahada yaşıyan, aynı zümreye mensup olup aynı akideyi taşıyan iki, yahut üç şahsın şiirlerinde eda ve mevzu vahdetinden daha tabiî bir şey olamaz. Üslûp hususiyeti de güç hissedilir. Bahusus şâirlerin biri, öbürüne adamakıllı tesir etmişse, yahut ikisi de aynı mevzuu terennüm eden iki büyük şairse. Sadettin Nüzhet, her halde dikkat etmiştir, Said Emre'nin şiirleri, Yunus Emre'ye mensup sandığımız diğer bir Yunusun şiiri, yine aynı zümreden olduğunu

> **Yunus idi pişrevimüz Âşık Paşa husrevimüz**
> **Ol demde Ümmı İsmail miskin niyâzmende idi**

*

> **Evvel adım Yunus idi şimdi İsmail Ümmî'dir**
> **Ol dost içün Arafat.'da koç-u kurbân olan benem**

makta' beyitlerini muhtevi şiirlerinden anladığımız İsmail Ümmî'nin ve son beyti

> **Bir zaman Yunus oldum cümle cihana doldum**
> **Şeyh oğlu Satu olup yine belüren benem**

olan şiirin kaili Şeyhoğlu'nun şiiri de Yunus'un şiirlerinden güç farkedilir. Hattâ bu şiirlerin en eski Yunus divanına girmesi ve baza divanlarda mahlaslarını Yunus diye değiştirmesi de bunun büyük bir delilidir. Sadettin Nüzhet in vazettiği kaideye nazaran bu şiirlerin Yunus'a maledilmesinde, yahut Yunus'un şiirlerinin bu zevattan birine izafesinde biç bir zararımız olmaz. Yunus, Âşık, Paşa'dır, yahut Said Emre'dir, yahut adı Yunus iken İsmail Ümmî adını

takınmıştır, sonra da Şeyhoğlu Satu adını alıvermiştir! İnsanın, **«Bu Yunus, ne çok ad değiştirmiş»** diyeceği geliyor! Bu noktaya da birazdan tekrar geleceğiz.

Sadettin Nüzhet'in bu beşmaddelik makalesine madde zikretmeden tamamiyle cevap vermiştim. Fakat her nedense makalesinde «Benim. yalnız iki maddeme cevap vermiş» dediği cihetle, bir kere daha, bu malûmatı, malûmu ilâm kabilinden söylemek zarureti hasıl oldu.

Şimdi cevabî makaleye geliyorum:

Hacı Bektaş'ın bâtınî olmadığını ve bu husustaki malûmatın sadece Eflâkî menâkibinde bulunduğunu, halbuki hu kitabın ki bu kitap, Sadettin Nüzhet'e de me'haz olmuştur bir menkabe kitabı olup bu fikrin, ancak Hacı Bektaş'ın eserleriyle aydınlanabileceğini söyliyerek benim mehazlarımın muahhar me'hazler ve menkabeler olduğunu beyan ediyor. Yegâne nüshası, Prof. Hilmi Ziya'nın hususî kütüphanesinde bulunan ve

Sekiz yüz on ikinci yılda iy yâr
Muharrem âhıriyidi bu güftâr
Tamâm oldu bu sözüm aslı malûm
Arabca nesriken olundu manzûm
Velîykin ma'ni tağyir olmadı hiç

Maânî kande varsa olmadı pîç beyitlerinden anlaşıldığı veçhile 812 muharreminin sonlarında, yani hicrî dokuzuncu asrın ilk ayında Hatiboğlu tarafından nazmen türkçeye çevrilen «Makalât-ı Hacı Bektaş» tan

Şeriat ehlinin tâatlerini
İşit sakla namaz sâatlerini
Oruç tutmağ-u haccetmek vefadur
Cenabetten arınmak key safâdur
……….
Ki bir küp içine süci koyalar
Ki ağzın berkidüp sûya koyâlar
Ki on yıl su içine soksan ânı
Dâhi her günde on kez yusan ânı
Ki taşrası temizdir murdar içi
…………
İçi murdârdurur bayağı süci
Şeriat kullara Hak'dan atâdür
Şeriatsuz fiiller hep hatâdur
……….

beyitler ini alıyor.

Yegâne nüshası, Prof. Hilmi Ziya'da olan bu eserin dügâne nüshası bindedir. Üstünde 111 sahifesi olup her sahifesi 11,5X18,5 sathında, yazılı kısmının 9X14 eh'adında bulunduğu, her sahifede 13 satır olduğu, âyetlerle serlevhaların ekseriyetle sürhle yazıldığı, kâğıdın Âli Kurna kâğıdının mühürlenmiş nev'inden olduğu baş tarafında izah edilmiştir. Bu izahtan sonra «Bu nüsha Hilmi Ziya Efendi tarafından istinsah edilen nüshadan istinsah edilmiştir. Emniyeti Umumiyedeki nüsha orada icra edilen tahkikata göre çalınmıştır» kaydını ihtiva etmektedir. Sadettin Nüzhetün aldığı beyitlerden ilk üç beyit, kitabın sonlarında «Derbeyan-ı Tarik-i

Kitab» faslındandır. Ondan sonraki beyitlerden birinci ve ikinci beyitler, onuncu sahifede **«Belâûl-insan-minellisan»** ([134]) serlevhalı bendin dördüncü ve beşinci beyitleridir. Şeriat ehlini anlatan hu bendin altıncı ve müteakip beyitleri şunlardır:

Bu dünya arzûsun dahi kovarlar
Veliykin ahreti dâhi severler
Şeriat ehlinin her gün işi bu
Bu kavli tutanın her cünbişi bu
Bu ikinci gürûh âbidlerindür
Bu ma'nî bellü. bil zâhidlerindür

Görülüyor ki Hatiboğlu ve kitabın asıl müellifi Hacı Bektaş, burada şeriat ehlini anlatıyor. Bunların dünya hevesinde oldukları halde aynı zamanda âhıreti de sevdiklerini, şeriat ehlinin gece gündüz işinin bu olduğunu... söylüyor. Sadettin Nükhet, niye bu beyitleri almamış, bilmem.

Arası ayrılmadan yazılan

Gerek abdest ki namâza yaraya
Namazun ki gerek Hakk'a yaraya
Namaz kılmaklığa duruş iy mukbil
K-olasun Tanrı rahmetine kabil

beyitleri ise «Tefe'el bilhayri tenilhu» serlevhalı faslın iki ve üçüncü beyitleridir (S. 15). Bu beyitlerden önce

Dahi âdem gerekdür suya yarar
Su gerek hem girü abdeste yarar

beyti var. **«Abdeste yarayacak su gerek olduğu gibi suya yarayacak adam da gerek, öyle adam olmadıktan sonra ha abdest alsın, ha namaz kılsın, hiç bir şeye yaramaz»** mealindeki bu beyit, niye alınmamış? Anlıyamadım. Bu fasıldan önceki faslın son beyitleri de şunlardır (S. 14):

Şeriat içre vardur bir haber hoş
Şeriat bekliyen bir hoş olur hoş
Cenabet filini hayz~u nifası
Suyıyla yumayandur Hakk'a âsî
Kaçan bunlar arınsa bellü bayık
Namaz-ol vakt olur ol kişi lâyık
Veliykin ârifin bir hoş sözi var
Nazar kılsan bu söze söz yüzi var
Yunucı kişi evvel yunmayınca
Arınmaz yunc-elün yununmaymca

Bu beyitlerden sonra

Dahi âdem

---

[134] Bu serlevhaların, çoğu mevzula alâkadar değildir. Eski kitaplarda bazan bu çeşit şeylere tesadüf edilir. Her sahifenin baş tarafına, yahut bend başlarına ekseriyetle arapça, bazan İran diliyle «kelâmı kibar» addedilen cümleler, «niyetini yap, hayırdır; teemmül et, sabreyle; bu seferde zafer var...» gibi sözler yazılır. Bu sözler tefe'üle yarar. Manzum Makalât'taki serlevhaların da çoğu bu esasa göre yazılmış cümlelerden ibarettir.

beyti ve Sadettin'in aldığı iki beyit gelir. Ondan sonraki beyitlerin, bundan öncekilerle arası ayrılmış.

Ki bir küp içine

başlayan bu beyitlerden önce de şu beyitler var:

Nitekim marifet ehli diyüpdür
Bu erkânun bular kaydun yiyüpdür
Ki değme dil Hak'ı yadeyleyemez
Kevanun kendüden şâdeyleyemez
Dahi derdikle ten tâat mı kllur
Dem olur anda tâatlar yıkılur
Yüce hazretdür ol hazret iy gafil
Niçün sen andan oldun şöyle gafil
Sana vacibdürür gayet sakınmak
Sakımın didiğüm arısuz olmak
Arısuzluk kamu îblis'den olur
Bu sözün ma'nisin işte danagör
Ki bir küp içine sııci koyarlar

Sadettin üç beyitten sonra yine atlamış, ikinci beytin ikinci mısraı da

Dahi her günde onkez yûsan anı

değil;

Dahi her günde üç kez yûsan anı dır.

İyi dikkat etmemiş. O üç beyitten sonra

Yumakla mısmıl olmaz yine murdar
Kuyıda yine süci gibi murdar

(S. 15)

Te'kîdül Meveddeti bilhürme
Girü aslınca murdarlık işîdür
Ki süci cümle murdarlar başıdur
Buna bir nükte aydur ehl-i tahkik
İşidenler ideler âna tasdik
Kuyuya damlasa ......

beyitleri var. Sadettin'in aldığı iki beyitten sonra da şu beyitler vardır:

Kerahet irişen canlar iy hüccâc
Hakimler kademine ola muhtaç
Eğer Hak'dan inayetler ola hoş
Şifalar irişe sakimlere hoş
Eğer tövbe kuş-olmasa kafesde
Helak olurda anca bir nefesde
Çıkarub dökseler kuyı suyını
Bu sözün dinle bir soyla soymı
Su döküldüği yirde öt bitse
Koyun nagelı varub ol otı yise
Tekva-hline anun eti haramdur
Zira kim aslı sücidür haramdur
Dahi

(S. 16)

mensur Makalât'da bu bahis aynen şeyledir;

«Ve amma suyun arıttüğı ol olur kim şeriat katında tona ve tene murdar değse suyıla yuyicek pak olur ve cenabet dahi gider. Âbdest ve namaz caiz olur. Veliykin ârîîler katında ne ton ve ne beden ve cenabet gitmez ve abdest revâ olmaz. Zira kim yuyıcı kendüsi pak arınmayınca yumağıla yuduğı arınmaz. Anın içim kendüzin tamam arıtmayan gayriyi dahi arıtmaz. Fes imdi âdem gerek ki suya ve su gerek kim abdeste yaraya ve abdest gerek kim namaza yaraya ve namaz gerek Tanrı Taâlâ Hazretine yaraya. Nitekim Hak Sübhanehu ve Taâlâ buyurur değme dil mi yarar beni zikr kılmağa ve değme tenmi yarar bana tâat kılmağa ve değme tâatmı yarar benlim ma'rifetüm bilmeğe, pes imdi aziz-i men....» (Bizdeki 1087 de yazılmış nüsha, varak 5b 6a). Şer'an da namaz için huzuru kalb şarttır. Fakat bu huzur, şartı eda değildir. Şartı kemaldir.

Huzur olmaksızın kılınan namaz, ecri olmasa da farzı insandan ıskat eder. Bektaşîye namaz kılmıyorsun, demişler. Namaz kılmak benim haddim mi, ben kimim, namaz kim? demiş.

Hacı Bektaş ta aşağı yukarı bunu söylüyor, îç temiz olmadıkça abdest namaz caiz değildir, diyor. Fakat bunu bir muttaki edasiyle söylemektedir. Sadettin Nüzhet'in dört beytini aldığı (aslen bu fasıl «Elbabüssâlis Fi beyânittarîka» ya kadardır. S. 37 43) şeriat methiyesini yapan Hacı Bektaş, şeriat babında şeriat ehlinin amellerini mufassal yazar, ondan sonra tarikat, sonra da hakikat ve marifet ehlinden bahseder. Bütün bu bablarda batını temayüller açıkça görünüp durur. Şeriat ehlinin yel, tarikat ehlinin ateş, marifet ehlinin su, hakikat ehlinin toprak ağıllarından geldiğini anlatırken (S. 9-18. Sadettin Nüzhet, ilk misalini bu kısımdan almıştır).

Gazab öyke tama' buhl - u karalık
Hased hem kahkaha vü masharalık
Bularda olsa içinde kişinün
Bulardur menbaı şeytan işinün
Bularunla çü toptolu ola er
O kişiye ola İblis rehber
Bu murdarları su nice arıdur
Meğer kim nan cehennem eridür
Suyun aslı yeşil gevherdür elhak
Cevherün aslı Hak'dandur mutlak
Taâlallâh zihi sultân-ı ekber
Ki kıldı her sözi dilde mutahhar
Anun içün sever âşıkları Hak
Ki kendü aslıdur bilgil muhakkak
Bulârun tâatı seyr-ü tefekkür
Gönül gözüni aç sen dahi bir gör
Velayet işleridür bellü zâhir
Nazar ehli bulardur dinde âhır

(S. 17). demektedir. Fakat bütün bunlar, son sözü söylemeğe bir hazırlıktır. «Derbeyan-ı Zâhid» faslında (S.81),

Gel imdi zâhidün her işlerin gör
Nedür fi'li anun cünbişlerin gör

Makamı zâhidün korhu gerek yâr
Göyünmekdür işi her vakt her bâr
Kişi kim kendüzin bilmeye evvel
Nicesi bile ayruğı mükemmel
Âdın dimeğile bilmez Huda'yı
Gider vuslat demi olur cüdâyî

diyor. Bu faslı müteakip kitap şöyle devam eder:

Derbeyan-ı Vasf-ı Ârif

İkinci ârifindür vasf-ı meşhur
Kişi kim kendüzin bildi olur nûr
Makamın arifin bellü beyan kıl
Nedür fi'li ayıt bize ayan kil
Çü ârif ismimin ma'nîsi ıy yâr
Kişi kendûden olmakdur haberdar
Zira kendüzini bilmek kişiye
Gerekdür cümle erkeğe dişiye
Derbeyan-ı Vasf-ı Muhibb
Üçüncisi muhibbindür bu evsâf
Bular ne iş kılurlar sâf ber sâf
Bular anlardurur kim Hakk'a irdi
Yüze yüz Hakk'ı bunlar bildi gör di
Muhibbün ma'nisi sevmiş dimekdür
Ki bunun artuği fasid emekdür
Mahabbet çün muhibbindür iy dildâr
Murada irgörürler canı bunlar
Velî dört ma'nidür olgıl haberdâr
Kişi Hakk'a irişmekde olur yâr
Biri ilmelyakindür bellü bayık
Biri aynelyakindür der hakayik
Bu dört m'aniye dört kîşi müvekkel
Virüpdür her biri bir niyyete el
Biri hakkelyakîn gönül sırına
Gümânîle yakkı dirler birine

(S. 82)

Güman île yakin halkmdur iy yâr
îren mi irmeyenmidür bu güftâr
Bu kavmun kalükil da'vîdür işi
Haberleri eracıf her dönüşi !
İbâdet zahidündür bellü zâhir
îyüdür ger olursa gönli tâhir
Velayet beklemektik hem tefekkür
Buni ârifler işlerler dana gör
Muhibbün Hakkıla sohbetdür işi
Kâritmez ana halkun serzenişi
Tasarruf kıldı bu sırrı ulular
Haber ne resme virdi bahtlular
Ki da'vî üzre yetmiş yıl ibâdet
Beraber geldi bir sâat irâdet
İbâdet ola yetmiş yılda rehber
Tefekkür bir saat geldi beraber
Tefekkür yine yetmiş yıllık iy yâr
Berâber geldi bir dem görse dîdâr
Güman iltür kamu halk kalûkilden
Anunçün da'vı kopar kamu dilden

İbadet kılduğı zâhid iy dildâr
Halâyik ma'melesiyçündür iy yâr

(S. 83)

Tefekkürler k-ider ârîfler hem
Bulardur Hâlıkun sun'iyle muhkem
Mühibler kim münâcatlar kılurlar
Bular Mevlâ'yı anunla bulurlar

(S. 84)

Görülüyor ki «**İbadet zahidindir, gönlünü ibadetle tathir edebilirse iyidir. Fakat ârifler, velayet bekler, tefekkür ederler, Muhib ise Hakla sohbet eder, halkın taan ve dahline hiç ehemmiyet vermez. Dava ile olan yetmiş yıllık ibadete bir saat iradet bedeldir. Yetmiş yılhk ibadet bir saat tefekküre, bir dem didâr görmek ise yetmiş yıllık tefekküre müsavidir. Bütün halk, kâlükilden gümana düşer, onun için her dilden dava kopar. Zahidin ibadeti, halkla muamele içindir. Ariflerin tefekkürü ise Malikledir. Muhibler, münacatlariyle Mevlâ'yı bulurlar...».** Bu sözlerde yegâne istinat! noktası **«Ettefekkürü sâatün hayrün min ibadeti seb'îne sene»** hadisidir. Fakat buradaki tefekkür, kudreti ilâhiyeyi tefekkürdür ve bu, nevâfîlden efdaldir. **Yoksa dinde, namazı bırakıp oturarak düşünme yoktur.** Fakat hâtmîliğin esası,, bir tevil yolu bulup ibadeti ikinci plâna atmak, sonra da Eflâkî tezkiresinde zikredildiği veçhile Hacı Bektaş'ın yaptığı gibi mütâbaatta bulunmamaktır. Makalenin müsaadesi olmadığını bildiğim için mensur Makalât'tan buralara tekabül eden parçalan aynen alamıyorum. Yalnız şu kadarcık nakledeceğim: «**Amma ibâdet zahidlerindür ve tefekkür ariflerindür ve sâhib-nazar ve seyri velayet bu muhibl erin dür. Pes imdi kal-ü kıyl da'va âbidlerindür ve âlimlerindür ve ibâdet-i havf-u recâ aynelyakıyn zahidlerindür veliykin tefekkür-ü hakkelyakiyn âriflerindür ve amma münâcât ve müşâhede ve seyri velâyet beklemek muhiblerindür. Bâkî dervişlik, ezelî devlet-i ebedî kime kim değdiyse rahatlık anundur...** (varak 24 b)». Makalât'ın bundan Önceki kısımlarında da bir çok teviller ve acip, garip şeyler varsa da kitap, bilhassa bundan sonraki kısmında derin bir âdem-perestî kokusunu taşır. Dünyada, âhirette ne varsa, hepsi âdeme tatbik edilir. Bektâşılerin Vücudnamesiyle Makalâtün bu kısmı arasındaki yegâne fark, birincisinde Hurufîliğin sistemli bir şekilde bulunuşu, bunda ise tabiî zaman dolayisiyle bulunmayışıdır.

Şunu da arzedelim ki Makalât, umum için yazılmış olan ve ehli zâhire hitab eden bir kitaptır. Tabiatiyle bu kitapta şeriat öğülecek, emirleri söylenecek, hattâ

Kişi kim ehli sünnetdür cemâat
Hususâ kim kılâ ol görglü tâat
Anun hakkında buy urmuş dur
Allah Oku başla âyât-ı sünnetullah

(S. 35) gibi beyitler bulunacaktır. Fakat bilen birisi bu çeşit kitapları imanla okursa mahiyetleri derhal meydana çıkar. Meselâ bu beyitlerin bulunduğu aynı kitapta.

Dahi Farhr-i cihan, ashablarına
Hem evlâdına vü ahbablarma
Dil-i candan selâm bî had tahiyyât
Bulâr-itmek gerek candan riâyât
Anun evlâduna candan muhibb ol
Ki rahmetden baîd olma karîb ol
Rasûl âlini seven cân-ü dilden
Bayık kurtuldı o nâr-ı cahimden
Hem Oniki İmâm- ikrarın olsun
Bulârun zıddına inkârın olsun
Muhibb ol dostuna zıddına düşmen
Dilersen kim olâ imân-ı rûşen
Hem eyle evliyaya candan ikrar
îmansız kalur ol kim ola inkâr
Hakında evliyânun Hak Taâlâ
Buyurdı âyeti ol yüce Mevlâ
La havfün aleyhim velâhüm yahzenûn
Hâzinem dîdi evliyaya Bari
Dil-ü candan, muhibb ol sev bulân
Duasiyle velîlerün bu âlem
Kıvam üzeredürür vallâhii a'lem
Bakir tes'ad
Dahi hem evliya hakkında Ahmed
Hadîs-i kudsi buyurdı Muhammed
Evliyâî tahte kıbâbî lâya'rifühüm gayrı
Veliyi gizledi taht-i kabada
Bilîmez değme şah s ânı fenada
Ne bilsün değme eşhas evliyayı
Safâsızlar ne bilsün asfiyâyı
Hidayet irişe meğer Hüdâ'dan
İnayet ola dahi Mustafâ'dan
Hidayet îrenün can göz-açılur
Anun üzerine rahmet saçılur
Ne tonda görse bilir ol Velîyi
Ki ya'ni sevdi ol candan Alî'yi
Velîler serverîdür Şâh-i Merdan
Anâ ikrar idenler buldı iman

(S. 5-6)

beyitleri de vardır. Bu beyitleri, biraz bilgisi ve insafı olan kim okursa derhal anlar ki kaili, Şia'ya göre füru'-u dinden olan ve Şia'nın şiarı bulunan **Tevellî ve Teberrîyi** telkin etmektedir, Rasul'ün Âlini can ve gönülden sevip Oniki İmam'ı ikrar ve bunların sıddini inkâr etmek, dostuna mtıhibb olup zıddını inkâr eylemek, budur. Alî'yi candan sevenin; O Veliyi ne donda görürse bileceği de bâtınî akidelerinin en kuvvetlilerinden biridir. Bu yazdığımız kısım, elimizdeki mensur Makalât'da ancak «Badehu salât-u selâm ol Peygamberler serveri ve Mürseller ulusu Enbiya'nın ve Evliyanın Sililerine olsun kim bu cümle âlemi anun dostluğuna yaratdı. Dahi Ashabına ve Ehline selâm olsun kim arı kavmdur ve arı ehidür ve selleme teslimâ» tarzındadır (3 a).

Sadettin Nüzhet, burada bize «Bunu Hatiboğlu ilâve etmiş, aslı tefsir, yahut tağyir ederek terceme eylemiş» diyebilir. Hattâ daha ileriye gider de mensur Makalât'ı karıştırırsa yine **«Makalât'da ilk üç halifenin ve Ayşe'nin adları var»** da der. Fakat biz de buna karşı «Pekâlâ, siz neden bu beyitleri görmediniz,? Yahut gördünüz de yazmadınız? Bu kitabın bizde olmadığını zannediyordunuz da ondan mı? En muteber kitap olarak kayıt ve onunla davayı kazanmağa cehtettiğiniz kitap, işte bu beyitleri havidir. 812 de yazıldığına ve mütercimi mânada tasarruf yapmadığım hassaten işaret ettiğine nazaran en eski yazması, bu tarihten sonra olan mensur Makalât nüshalarından daha eski olan bu manzum Makalât, daha mevsuk değil midir?» deriz, dikkate değer bir keyfiyettir ki **mensur Makalât'da adları geçen Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ayşe; bu manzum Makalât da ; hiç anılmıyor.** Yalnızı yukarıda söylediğimiz gibi Ehl-i Sünnet ve Cemaat adı, o da **«Sünnetallahilleti kad halet min kablhi velen tecide lisünnetillahi tebdilâ»** âyetiyle beraber ve binaenaleyh müevvel bir surette geçiyor. Bu iki beyte mukabil Tevellî ve Teberrı'ye hasredilen beyitler iki sahiledir. 97 inci sahifede de

Nitekim ol Aliyy-i Mürtaza'ya
Sorarlardı hakkında rızaya
Ki tapdugun Hak'ı görür müsün sen
Bize andan haber vırür müsün sen
Buyurdı gormeseydüm tapmayaydum
Bu dinün gevherini kapmayaydum

diye Ali'nin kelâmı naklediliyor ki hu, mensur Makalât'da da aynen vardır (29 a). Esasen yukarıda geçen ve Sadettin Nüzhet tarafından da nakledilen kuyuya şarap damlaması... da Alî'nin sözlerindendir, Manzum Makalât'ın mütercim tarafından mânaya dokunulmadan nakledildiği tasrih edildiğine göre daha doğru olması, mensur . Makalât'a bilâhara ilâveler yapılmış bulunması da pekâlâ akla gelebilir. Hülâsa görülüyor ki Hacı Bektaş mensupları, 812 den önce de Şîî-Bâtınî akidelere sahip, Tevellî ve Teberrî'ye mütemessik kişilermiş, İhtimal Sadettin Nüzhet, bunları okuduktan sonra **«Ben o kitabı da aslî bîr kitap olarak kabul etmiyorum»** der ve adını bizden duyduğu «Fevaîd» e yapışır. Şimdi bu kitaba geliyorum:

Hacı Bektaş'ın kelimatını muhtevi ve İran diliyle yazılmış bir risaleden ilk defa olarak Prof. Dr. M. Fuat Köprülü bahseder (Anadolu'da İslâmiyet: Edebiyat Fakültesi mecmuası, Sene: 2, Sayı 5, S. 393, Not: 2 ve S. 406 Not: 1, Bektaşîliğin menşeleri: Türk Yurdu 1341 C: 2 No : 8).

Bilâhara ben, böyle bir risalenin yeni bir yazmasının Üniversite kütüphanesi yazmaları arasında 55 No. da (eski numarası) bulunduğunu gördüm. Epeyce yeni olan bu yazmanın adını sanını yazarak «Yunus Emre-Hayatl» adlı eserimin bibliyografyasında tavsifini yaptım. Aynı zamanda Üniversite kütüphanesinde rastlar rastlamaz istinsah ve terecine ettim. Sonradan diğer bir nüshasını buldum. Bu nüshanın da yazılış tarihi yok. Fakat yazı ve kâğıt itibariyle nihayet hicrî onuncu asra aid olabilir. Onu da istinsah ettim, üzerinde de bir hayli uğraştım. Hacı Bektaş'a isnad edilen bir çok sözlerin sahiplerini buldum, varak ve sahife

numaralarıyla tesbit ettim. Hak nasip ederse yakında da metniyle beraber neşredeceğim. Bu kitabın Hacı Bektaş'a aidiyeti, daha doğrusu içindeki bir çok sözlerin onun olmadığı kat'iyyetle anlaşıldıktan sonra sahipleri bulunamıyan sözlerin de ona aid olması; çok şüphelidir. Bu sözler arasında «Makalât» dakinden daha açık sözler var. Aynı zamanda Hâce Ahmed Yesevı'den naklen Şeriat, Tarikat, Ma'rifet ve Hakikat kapılarının onar ma'kamları da anlatılarak «Makalât» hülâsa edilmiştir. Bu karışık kitapta yakıyn meratibi anlatılırken **«İlmelyakıyn ten beslemek, aynenyakıyn gönül, hakkalyakıyn de can yetiştirmektir. îlmelyakıyn ehli tenle taat eder, aynenyakiyn ehli gönülle, hakkalyakıyn ehli de canla ibâdet eder. Tenle taatta bulunanlar âbidler'dir, gönülle, ibadette bulunanlar zâhidler'dir, canla ibâdet edenler arifler'dir. Tenle ibadet edenlerin ibadetlerini halk, canla ibadet edenlerden de o ibadatı Hak kabul eder. Akıllıya işaret kâfidir, anlıyan kişiye muştuluk»** deniyor (Bizdeki nüsha S. 13 14). Diğer bir yerde de (S. 21-22) **Peygamher'in önce mü'min, sonra sırasiyle âbid, zahid, arif, velî, nebi, resul, ülül'azm ve hâtem olduğunu söyleyip «Ruhların bu dokuz mertebesi ariflerin indinde vehbî, hükemâ indinde kisbî'dir**. Beyit:

Sen yol aşıp gitmedin de ondan sana göstermediler.

Yoksa (bu kapıyı kim çaldı da açmadılar» diyor. Bu hususta İbn-i Seb'în, Şihabeddin-i Maktul gibi hükemâ felsefesini kabul eden sufîler de aynı akidededir. Hattâ Velâyet'in Nübüvvetten üstün olduğunu söyleyip kendisini Hâtem-ül Evliya sayan Muhyiddin'in bu iddiası da aynı yola çıkar. Hacı Bektaş'ın şeyhi de malûm olduğu veçhile «Baba Basulullâh» dır. **«Taatın tatlılığı ile şirk müsavidir, yani ibadatın tatlılığı ve müşriklik ikisi de birdir*** sözü de dikkate değer (S. 24). Yukarıda arzedilen hadise istinaden **«Bir saat tefekkür bir yıl ibadetten hayırlıdır, bir saat yoklukta düşünce, bir yıl varlıkla ibadedetten yeğdir, buyurdu»,** kaidesi de şayanı nazardır (S. 24). Yine arifi tarif ederken **«arif murakka' ve seccade ile ârif değildir. Resim ve adet ibadetiyle de olmaz. Ârif odur ki olmaya»** diyor (29). **«Sünnet terk-i dünya, farz sohbet-i Mevlâ'dır»** (S. 31) **söziyle İbrahim'in, hakikat babası olan ruhdan,**

İsmail'in gölnülden,

Cebrail'in akıldan,

koçun da nefisden

kinaye olduğu hakkındaki tevili (S 39),

«Gözün Azrail, kulağın Mikâil, burnun İsrafil, ağzın Cebrail mazharı olup tûfanın ,

hayvanî zulmetlerin İnsanî nüfusa yayılması ve sonra yine lûtf-u bakman ile zail olması,

Mehdî'nin zuhurunun, aklı kudsî'nin bütün halka galebesi,

Deccâl'in nefsi emmarenin galibiyeti, İsa'nın inmesinin ruhun Deceâl'i öldürmesi...»

suretinde bütün kıyamet alâmetlerinin ve peygamber kıssalarının tevil edilmesi (Ş. 44-45) ve bil hassa kutbun «İmâm-ı Ma'sûm» tâbiriyle tavsifi (S. 48) hakikaten dikkate değer, Kitabın son kısmında Peygamber'den itibaren Oniki İmânın ve Hacı Bektaş'ın, fakr tarifleri, İmâm Ca'fer-üs Sadık'ın bir risalesinden naklen yazılmıştır (S, 65-67). Burada Alî, Emir-ül Müminin, İmam-ül Müttakıyn sözleriyle tavsif edildiği gibi Onikinci İmam hakkında da **«İmâm-ı Zaman, Şefî'-i Zemin-ü asman»** denmektedir. Fevaid'de.

«Lübâb-ül Elbâb» dan naklen «Faruk» lâkabiyle Ömer'den bir söz nakılediliyor. Buna mukabil diğer sözlerin nakledildikleri zevat şunlardır: Alî (iki kere, bir tanesinde adiyle, bir tanesinde Şia'nın hasren kullandığı Emir-ül Müminin lâkabiyle), Ehl-i Beyt'den bazıları (böyle), Huseyn, İmâm Ca'fer-i Sadık, Muhammed Bakır, İmâm Zeyn-ül Âbidin-i Ma'sûm (aynen böyle). Hacı Bektaş'ın kelimelerini muhtevi bir risale daha var. O risaledeki sözlerin çoğu da başkalarına aittir. Her iki risaleyi de tahkikatımla neşrettiğim zaman, bütün bunlar daha ziyade tavazzuh edecektir. Sırası gelmişken şunu da arzedeyim: Sonlarında **«Ol arifler sultanı, muhakkıklar arslanı Sa'deddın»** diye aynen Makalât'da olduğu gibi Said Emre'nin

> **Bu makama kim ire işbu nakdi kim dire**
> **Varlığın Hakk'a vire cümle âlem içinde**

beytiyle başlıyan üç beytinin alınması ve. nüshasının hicri sekizinci asra aid bulunması itibariyle Bektâşilerin ilk metinlerinden olması iktiza eden bir risale daha vardır. Bu risale, Fütüvvetname tarzında yazılmış olup dervişlik ve **müfredliğin, tac ve hırkanın dininden, imanından, gusilinden, cünüplüğünden, şartından, erkânından, kıblesinden, namazından.,.,** bahseder. Bütün bu bahisler, Selmân-ı Fârisî vasıtasiyle Alî'den ve İmam Ca'fer-i Sadık'tan rivayet edilir. Bu risalede pir, müridin elini tutunca müridin üç secde etmesi, birinci secdede

> **«Feeynemâ tüvellû fes emme vechullah»,**

İkincide

> **«Lâilâheillallah bi azemetillah Muhammedürresulullah Halifetehû Lâilâhe illallah Hakkan Hakka Muhammedürresulullah Hakkan Hakka Lâilâheillallah Aliyyün Veliyyullalı Hakkan Hakka ve îmamül Müttakıyn ve şifa' (şefi' olacak) ül müznibîn ve Veliy'yi Babbül âlemin yâ Erhamer râhimin».**

üçüncüde

> **«Rabbül maşrıkayni ve rabbül magribeyn»**

demesi icabettiği, ondan sonra

> **«Sabahül aşk olun»**

diyeceği, sonra kabul edilince yine bir secde edip.

> **«Nasrün minaîlahi ve fethün karîb ve beşşiril-mü'minine yâ Muhammed yâ Aliyyü Hayrülbeşer»**

sözlerini söyliyeceği mukayyittir (5 b) Bizdeki nüsha, bu nüshanın aslı Raif Yelkencidedir). Risalede Makalât'ta aşağı yukarı telhisen mevcuttur. Hülâsa Bektaş-ı Velî mensupları, ilk

devirlerden itibaren Bâtınîliği şiar ittihaz eden bir zümredir. Bu tarikatın evvelce müteşerr'i iken sonraları bozulduğu iddiası, pek saf bir iddiadır.

Şimdi asıl Vahdeti vücud ve bu akideyi benimsiyenlerin telâkkilerine geliyoruz: **Vahdeti vücud, malûm olduğu veçhile «Vücudu Mutlak» ı Hak bilip bütün kâinatı, Tanrı'nın ilminde sabit ve zahirde ancak vücudu zıîlî ile mevcut suveri İlmiyeden ibaret addetmek, diğer bir tâbirle mükevvenatı hakikatte madûm bilip bütün, taayyünat ve şüunu, a'yân-ı sabiteden ibaret saymaktır.** Bu akideyi benimseyen kişinin nazarında kâinatın, kâinat olarak vücudu yoktur. Mükevvenat mezahirden ibarettir. Âdem de cem'iyyeti esmaiye mazharı bir zuhuru tamdır. Böyle bir adam, kainatı kendisinde bulur, 'kendisini kâinatta görür. İleri giderse şeriat ehlinin Allah Teâlâ'ya açıkça **«İlâh-ı Mevhum.»** deyiverir. Nitekim Varidat Sahihi ve Oğlanlar Şeyhi bu tâbiri hiçte gizlemeden söylemişlerdir (Varidat ve sohhetname). Bu inanışa sahip olanlar, umumiyetle insanları üçe ayırırlar: Avam, havas, hass-ül havas. Avam, şeriat ehlidir. Bunlar, ehli zahirdir. Havass-ül havas, şeriatın bâtınına erişmiş, vahdette tahakkuk etmiş, hakikate ulaşmış kişilerdir, bunlar ehli bâtındır. Dünya ve âhıretten fariğ olup **«Ehlullah»** olmuşlardır. Havas, tarikat ehlidir. Onlar sâliklerdir. Yine Abdurrahman Süllemî (Risaletül Melâmetiyye), Necmeddin-i Kübrâ (Usul-ü aşar e) gibi büyük sufîlerce ihtiyar ve ehemmiyetle kabul edilen bir tasnife göre ehli Hak üçe ayıdır: Bir kısmı ibadat ve taatla Hakk'a tekarrüb ve vusûle çalışır. Fakat bu yolla vuslat, gayri mümkin dense yeri vardır. Bu birinci kısım âbid ve zâhidlerdir. İkinci kısım Sülük ve Riyazat, keşf ve ilham ile yürür. Bu kısma dahil olanlar âriflerdir. Fakat keşif ve keramet bunları da ekseriyetle yollarında alıkor. Üçüncü kısım Şuttâr kısımdır ki bunlar bilhassa cezbeyi ve aşkı sülüklerine esas ittihaz etmişlerdir. En kısa ve kat'î yol bunların yoludur. **Mevlâna Celâleddin-i Rumî'de Mesnevinin beşinci cildinin dibacesinde şeriatı bir muma, tarikati o mumla yol yürümeye, hakikati de ulaşmaya benzetir ve «Hakikatler tezahür etse şeriatler batıl olurdu» sözünü de bılmünasebe zikreder.** Hülâsa Ehli Bâtın, yani-şeriatin zahirinden bâtınına geçmiş olan ve vahdet akidesini kendilerine imam aşk ve vecit ittihaz etmiş bulunan kişilerde ibadet, umumiyetle ikinci plânda kalır. Sâliklere bile bütün ibadetlerden ehemmiyetli olarak mürşidin emrine itaat telkin ve bütün günahların günahının da mevhum varlık tanımak olduğu temin edilir. Şeriat ehli ibadetlerin teşri' hikmetini sormaya memur olmadığını söylerken hakikat -ehline bu teşri' hikmetleri birer birer keşfi nikah eyler. Bu hususu Mesnevî'de de, Sultan Veled'in eserlerinde de, diğer muahhar arifilerin asarında da bulabiliriz. Muahhar sırf ilerden Bedreddin, Varidat'da **«Amali zahire hakkında âsâr ve ahhâr-ı muhtelifenin sudur eylemesi ise asıl matlûb ve maksudun amali zahire değil, belki anlar vasıtasiyle husule gelecek olan tasfiye-i bâtın ve tehzib-i ahlâk olduğuna ve bu babda asıl dikkat ve ihtimamın ancak bunlara matuf olması lâzım geldiğine delâlet eder. Çünkü âmâl-i zahire maksud bizzat olsaydı amel-i vahid hakkında muhtelif eserler vürud etmezdi. Fakat asıl maksad tasfiye-i bâtın ve tehzib-i ahlâk olup bunlar ise her ne suretle olur ise alel'ıtlak ibadet-i bedeniyye ve âmâl-i zahire ile husule geleceğinden**

tertib-i Fevâit vesaire gibi birçok ıfeadat ve âmâl-i zahire hakkında muhtelif surette asar ve ahbâr şeref-vürud ve sünuh -olmuştur. Lâkin ulema-yı zahir, aslâhahümullahu Taâlâ, bâtını terkedip kışra itimad ettiler. Hattâ ekserisinin bâtınları şakkedilse hubb-u dünya ve hübb-u riyasetten başka bir şey bulunmaz, hazelehümullâh» diyor (Varidat tercemesi: Şeyhûl-islâm Musa Kâzım). Aynı kitâbda

"Avamın ibadatı adete, ehli sülûkden olan müptedilerin İbadatı da havf-u recaya, mutavassıtıynin ibadatı da neyl-i makamat ve vuslet-ü keramata, müntehilerin ise hudud-u şer'iyyeyi hıfz-u sıyanete mübtenidir» denmek tedir. (Aynı terceme). Halbuki Bedreddin, Hanefi mezhebi ulema ve musannifinindenir, zahiren kadıdır, şer'î hükümlerle icra-yı kazada bulunurdu. Abdülkadir-i Geylânî, yahut Muhyiddin-i Arabi'nin olan ve bir çok şerhleri bulunan «Kisale-i Gavsiyye» de «Ma'siyetkâr olanlar mahiyetleriyle, **ehli taat olanlar ibadetleriyle mahcubdurlar. Bu iki kısımdan başka benim kullarım vardır ki onları ne ma'siyet gamnâk eder, ne tâat ve ibadetleri ferahnak eyler. İşte onlar ariflerdir»** deniyor (Seyyid. Muhtar'ın terceme ve şerhi). Aynı kitapta **«İttihad bir haldir ki lisan ve makal ile tâbir edilemez. İttihada iman eden makbuldür, reddeden hali reddettiğinden kâfirdir. Bir kimse ki badelvusül İbadet etmek sevdasına düşer, şüphesiz Aliahü Azimüşşan'a şirk etmiş olur»** metni birçok

tevilâtla ve **«Lî maallahü vaktün..»** hadisiyle şerhedilerek nihayet

> «lisan şer'in mahkûmudur, gönül ise Hakk'ın mahkûmudur.... Bu namaz öyle bir namazdır ki Hazret-i Peygamber makam-ı Kabe Kavseyne eriştikleri zaman hitab var id olmuş. **Kıf feinnallahe fisselâti.** Bu hali bundan ziyade tasrihe imkân yoktur»

denmektedir,

İlk ve muahhar sufîlerden vahdeti vücud telâkkisini kabul etmeyenler ve tasavvuf yolunu ancak bir zühd yolu olarak benimseyenler ile muahhar sufîler ve vahdeti vücudcuîar arasında büyük bir fark vardır. Vahdeti vücudu kabul edip anlatılan dereceye varanların bir kısmı, Abdülkadir-i Geylâni ve Mevlâna Ceiâleddin gibi kemali temkinlerinden aşk ve cezbe, vecid ve kal ile ibadat-ü taatı nefislerinde mezcetmişler, bâtına nüfuzun, zahirle tekayyüde mani olmıyacağını kavil ve fiilleriyle göstermişlerdir. **Mevlâna, vahdeti vücudu bir vecid ve hal, bir zevk ve tahakkuk telâkki ederek verai akılda bulunduğunu söyleyip felsefeden mümkün olduğu kadar içtinap etmiş, hattâ selefiyyeye nîm [yarısıyla] iktifa eylemiştir. Bir kısmı, ibadetin ancak edebi Muhammedi'ye riayet ve şeriatin zahirini vikaye için olduğunu söyleyip işi biraz daha genişletmiştir. Bir kısmının ise, sufîlerin mezleka-i akdamında ayakları kaymış ve «Melâmet» diye her türlü mübalatsızlıktan [abartma] çekinmemişlerdir. Tasavvufu ve vahdeti vücudu nefse âlet edenler, yahut inanmayışlarını vahdet akidesiyle setretmeğe çalışanlarla Hasan Sabhâh'ın kurduğu Bâtınîlikten ise bahse hacet yoktur, onlarla sufîlerin arasındaki fark meydandadır. Hülâsa vahdeti vücudu kabul edenlerin izhar ettikleri bu halat,**

doğrudan doğruya neş'e meselesinden ibarettir. Herkes neş'esine göre ruhî haletini izhar eylemiştir.

Şiîliğe gelince:

Tarikat ehlinin çoğunun Silsilei Zeheb diye tanıdığı Oniki İmam ve Kutub meselesi nedir?

İmam ne demektir?

Sufîler Oniki İmam'ı ne diye tanıyorlar?

Bu Şiîlik temayülü değil de nedir?

Tekkeler açıkken muharremlerdeki mersiyeler ve Ehli Beyt'i takdis neydi?

Tarikat silsileleri nin ekserisini Hazreti Ali'ye isnad ve bu suretle Peygamber'e isâl neye delâlet eder?

Bu hususta da kimisi Bektaşî ve Alevîler gibi yalnız

> **Mezhebim hak Ca'ferîdir gayrilerden el yudum**
> **Pîrım üstâd Hacı Bektaş kutb-u burc-u evliya**

demekle de kalmayıp gulüvve giderek Ali Allahî akidelerini kabul etmiş, kimisi doğrudan doğruya Şîa-i îmamiyye akidesini kabul eylemiş, kimisi Lâ'lîzade gibi hilâfeti ikiye ayırıp Ebu Bekir, Ömer, Osman, ve diğer halifeleri sûrî addetmiş, Oniki İmam'a ise ma'nevî hilâfeti tahsis eylemiş,

kimisi Mehdî'yi îmamiyye akidesine tam uygun olarak kabul etmiş, kimisi ise Mehdi diye kendisini takdim etmiştir.

Şia'nın yalnız ferdi kâmili olan İmamiyye değil, Zeydiyye de dahil, gerek Şiî gerek Sünnî şeriat uleması ise, vahdeti vücudu inkâr, yahut tevil edip akıl başta iken amalin hiç bir suretle sakıt olamıyacağını ve amalin hikmeti teşriiyesini sormağa memur olmadığımızı beyan ve nihayet ubudiyetle ulûhiyeti kat'î olarak tefrik ve sûfiyyenin istinad ettiği hadisleri tehvin eylemişlerdir.

Safîlerin ulema-yı rüsum dedikleri şeriat ehli ile ehl-i bâtm-Sûfiyye arasındaki bu anlaşmazlık, Sûfiyyenin ve bilhassa vahdeti vücudcuların zuhurundan itibaren bütün anlaşma teşebbüslerine rağmen mevcuttur ve bunu inkâra mecal yoktur. Zaman zaman büyük ve coşkun sûfîlerin hadden aşırı sözleri, bu anlaşmazlığı teşdid etmiş, zaman zaman vahdeti vücudu benimseyen mesleklerin ahvali, ulemanın tahrikiyle bu taife hakkındaki kıtaller, imha hareketleri tevlid eylemiştir. Bu bir anlayış, bir zevk, bir duyuş meselesidir. Mevlâna diyor ki:

> **Porsîd kesî ki aşıkî çîst**
> **Goftem ki çu men şevi bidanî**

*

Yunus divanında çaryar'a ve Sünnîliğe dair

Ömer-ü Osman Alî Mustafa yarenleri
Bu dördünün ulusu Ebu Bekir Sıddıkdür

*

Ebu Bekr-ü Ömer din ululan
Aliyy-ül Murtaza Osman benümdür

*

Ömer-i Hattâb ile çok adl-ü dâd eyledüm
Oglıla fısk içinde anda basılan benem

#

Ali'yile urdum kılıç Ömer ile adleyledüm
Onsekiz yıl Kaf tağmda Hamza'yla meydandayıdum

*

Kimde ki şefkat var dur rahmet dahi andadur
Şimdi bir gözi açık sünnî müselman kanı

beyitleri var ve bu beyitler zahidane şiirlerindendir. Fakat

Hasan'dür cismim içre nûr-u imân
Huseyn-i sahib-ül irfan benümdür

*

Tanrı arslanı Alî sağında Muhammed'ün
Hasan ile Hüseyin solunda Muhammed'ün
Muhammed'i yaratdı mahlûka şefkatinden
Hem Alî'yi yaratdı mü'minlere fazlından

*

Yürü var ebsem ol ne simsarlık satarsın
Alî gibi er gerek işbu sırra iresin

beyitleri de var. Bu beyitler, icabına göre söylenmiş beyitlerdir. Esasen Yunus'u biz Şîai İmamiyye müctehidi olarak takdim etmiyoruz. Bektaşîler, Ca'ferî olduklarını iddia ettikleri halde ne Ca'feriler onları kabul eder, ne de onlar Ca'ferîliği kabul ederler. Sünnîlik başka; bâtınîlik yine başkadır. Şîî diyemiyeceğimiz nice sufîler vardır ki batınîdirler. Galî [Haddini tecâvüz eden, haddini aşan] akideleri benimsemişler, hattâ onları daha aşırı bir hale getirmişlerdir. İşte Hallaç. Kitab-üt Tavasın, Ahbâr-el Hallaç ve Divan meydanda. **İblis'i ve teslisi bile takdis ediyor.**

Sadettin Nüzhet, Yunus'un batta Âşık Paşa'nın Bektaşîliğini kabul ettikten sonra Tapduk'la Barak arasındaki münasebeti tehvine [kolaylaştırma] çalışıyor. Yunus bir çok şiirlerinde

Tapduk'un müridi olduğunu söyler. Fakat menkabeye ehemmiyet vermeyen muharrir, Tapduk'un Bektaşîliğini Vilâyetname'den almıyor da nereden alıyor? O nun şiirde

> **Yunus'a Taptuğ-u Saltuğ-u Barak'dandur nasîb**
> **Çün gönülden cûş kıldı ben nice ninhân olam**

Beyti var. Bir nüsha farkıyla

> **Yunus'a Tapduk'dan oldı hem Barak'dan Saltuk'a**
> **Bu nasib çün cûş kıldı ben nice pinhân olam**

tarzındadır. Birinci tarzda da, ikinci tarzda da Tapduk Baba, Barak Baba ve Saltuk Baba, Yunus'un istifade ettiği kişilerdir. Barak Baba 707 de Geylân'da öldürülmüştür. Saltuk Baba'nın Rümeline geçişi de 662 dir. Barak Baba'yı Saltuk Baba'nın yetiştirdiği; Camiüddüvel, Tarih-i Âi-i Selçuk, Tarih-i Berzâlî ve ondan naklen A'yân-ül Asr gibi tarihler şöyle dursun., kendi söziyle de sabittir. Risalesinde bunu bilhassa tasrih ediyor. Barak, Sarı Saltuk'un mürididir. Barak Baba'ya uyanlara «Barakîler» deniyor. Tapduk Baba da heyite nazaran bunlardandır. Tapduk'un Yunus'un mürşidi olduğunda ise hiç şüpheye mahal yoktur. Yunus bunu bir çok şiirlerinde şöylüyor. Bütün hu sübût ve vuzuh karşısında Sadettin Nüzhet, hu sefer beytin sonradan ilâve edilmiş olması ihtimalini ileri sürüyor. Bu ihtimali iddia karşısında akıl da durur, mantık da!

Sarı Saltuk, Barak Baba ve Tapduk, Bektaşî menkabesinde Hacı Bektaş halifeleridir. Menkabeyi bırakalım, Barak'ın bâtınîliğinde bütün tarihler müttefiktir. Ve bu zatın hayatım pekâlâ biliyoruz. Sarı Saltuk'un batini olduğunu İbn-i Batuta'dan öğreniyoruz. Bu rivayet, menkabeyi de teyid ediyor. Prof. Dr. Fuat Köprülü de gerek İlk Mutasavvıflarda, gerek «Anadolu Beylikleri tarihine aid notlar» ve «Anadolu'da İslâmiyet» adlı makalelerinde hu hususta aynı kanaati serdetmektedir. Zaten Barak Baba gibi koyu bir batıniyi yetiştiren bu zatın meslek ve meşrebi, dervişinden bellidir. Sarı Saltuk menakıbinin bir sünnî tarafından yazılması hiç bir şey ifade etmez. Bu bir halk benimsemesidir. Sarı Saltuk'la Hacı Bektaş makamlarını Hristiyanlar da ziyaret edip hu zatları kendilerinden sayarlar. Hattâ azizleri arasında bunlara da birer ad verirler. Bu keyfiyet Sarı Saltuk ve Hacı Bektaş'ın aynı zamanda hiristiyan olduklarını da mı isbat eder? Otman Baba gibi koyu bir kalenderi babasının Sarı Saltuk'u takdis ve batta «Sarı Saltuk benim» diye onun zuhuru olduğunu iddia etmesi, Bektaşîlerin Sarı Saltuk'a verdiği ehemmiyet, Sarı Saltuk tekkelerinin umumiyetle Bektaşîlerin elinde olması, Anadolu Kızılbaşları arasında Sarı Saltuk ocağının ve bu ocağa mensub dedelerin son zamana kadar bulunması, hükümetin vakit vakit Sarı Saltuk ışıklarına karşı icra ettiği hareketler meye delâlet eder? Bektâşîler, büyük Kişileri benimserlermiş. Doğru ama neden San Saltuk'u benimsiyorlar da meselâ İbn-i Kemal'i, yahut Ebussuud'u benimsemiyorlar?

Hacı Bektâş-ı Velî'nin mezhep ve meşrebi hakkında yukarıda kâfi derecede malûmat verdik. Burada şunu da ilâve edelim ki M. Fuat Köprülü de onun eserlerinde Tevellî ve Teberrî

olduğunu ve Şia-i İsna Aşeriyye esaslarım sarahaten müdafaa ettiğini kayıt ve tavzih ediyor. Hacı Bektaş'ın Baba İshak müridi olduğunu, o devir hakkında verdiği malûmat bakımından cidden çok değerli bir kaynak olan ve bir menakıb kitabı olduğu kadar bir tarihî me'haz de olan Eflâkî Tezkiresi haber veriyor. Ve bu, bugün bütün ilim âleminde kabul edilmiştir. Hacı Bektaş'ın şeyhi Baba İshak, müridleri tarafından «Baba Rasulullah» diye anılan zattır. Bu zat hakkında mufassal ve muhtasar İbn-i Bibi târihleriyle muahhar tarihlerde adamakıllı malûmat vardır. İlk zamanlarda zahid, âbid tanınan, üfürükçülük ve muskacılıkla halkı aldattıktan sonra bir tekke kuran, inziva ve riyazata giren bu zat, şöhretini Şam diyarındaki Hârezmliler'e kadar yaymış, Amasya'da konaklamış, **«Sultan Gıyaseddin şarap İçiyor, kötülükler irtikâb ediyor»** diye ahaliyi onun aleyhine kışkırtmağa başlamış, nihayet bir müridini kendi doğduğu yere, diğer bir müridini de Maraş'a göndererek halka, kıyama hazır olmalarını emretmişti. Hazırlıkları tamamlandıktan sonra Baba'nın emriyle kıyam eden müridleri etrafa yayılmış, kendilerine uymayanları öldürmeğe başlamışlardı. Alişîr oğlu Muzaffereddin, karşı durmağa çalışmışsa da mağlûp olup Malatya'ya kaçmağa mecbur olmuş, topladığı ikinci bir ordu ile mukabeleye, savaşmış, yine' yenilmişti. Babaîler, Sivas'ı almışlar, İğdiş «abaşı'yı diğer muteber kişilerle Öldürmüşler, bir çok silâh ve ganimet elde etmişlerdi. Aynı samanda Tokat ve Amasya'yı da ele geçiren Babaîler'e diğer vilâyetlerdeki türkmenler yardım etmekte idiler. Sultan, tehlikeyi hissedip Kübadabad'a sığınmıştı. Bu sefer Hacı Armaganşah, Amasya'ya jj gidip İsîıak Baba'yı asmış, onlarla savaşa başlamışsa da o da mağlûp ve şehid olmuştu. Kendilerine Babalarının öldürüldüğü haberi verilmişse de inanmayıp «Baba Rasulullab» diye ateşe ve kılıca atılıyorlardı. Sultan, Kübadabad'dan derhal asker topladı, Sivas'a gönderdi. Ordu Kayseri'ye vardı. Babaîler de Kırşehir civarında toplanmışlardi. Vukua gelen muharebede mağlûp oldular ve katliam edildiler (îbn-i Bibi mufassalı ve muhtasarı, Houtsma tab'ı S. 227-331). İsyanda adı geçen yerler dikkate değer. Sivas, Çorum, Merzifon, Mecidözü ovaları, Tokat havzası, son zamanlara kadar Alevî-Kızılbaşların tekâsüf ettikleri yerlerdir. Kırşehir ise Bektaşî merkezidir. Sonra Âşık Paşazade tarihinde, Hacı Bektaş'ın Horasan'dan Sivas'a oradan Amasya'ya geldiği, oradan da Kırşehir ve Kayseri'ye gelip kardeşi Menteş'in tekrar Sivas'a giderek orada şehid olduğu ve kendisinin Kayseri'den Karaöyük'e gelip yerleştiği mukayyeddir. Yer adlarına, şehadet vak'asma ve mevkiine bilhassa nazarı dikkati celbederiz. Baba ? İshak'in Baba İlyas Halifesi olduğu da muhakkaktır. Şakayık, hürmetkar bir lisanla onun bu vak'ada zimedhal olduğunu söylediği gibi Cennab'ı, bunu bilhassa tasrih ve hurucu onun adına kaydediyor. Behçetüttevarih, Baba İlyas'ın bu isyandan sonra affedildiğini söylüyorsa da Şakayik, onun da kulları elinde maktul düştüğünü kaydediyor. Üstad Köprülü'nün «Anadolu Beylikleri Tarihine aid notlar» makalesinde, Muhlis Paşamın Sultan Gıy'aseddin'in katlinden sonra Babaîler'i kıranlardan intikam alıp kırk gün yahut altı ay sonra halifelerinden Kadı (Nure sufî) oğlu Karaman'ı padişah yaptığı mukayyettir (Türkiyat Mecmuası,, Cilt: 2, S. 15, Not: 1. Bu değerli makalede Karamanlıların Babaî olduklarına dair

daha bir çok malûmat vardır). Bu kayda bakılırsa onun da öldürülmüş olduğu hakkında Şakayik'in verdiği malûmat daha müsbet bir hale gelir.

İşte haklarında kat'î bilgilerimiz yok denen adamlar! Yunusun divanında Cüneyd, Bâyezid... gibi eski sufîlerden, Mevlâna Celâleddin-i Bumî ve Fakih Ahmed'den başka muasır şahsiyetlerden Baba Taptuk, Barak Baba, Saltuk Baba ve Geyikli Baba'nın adı geçiyor. Bu son dört zatın dördü de kendi zümresine mensub şahsiyetlerdir, yani Babaıdirler. En eski nüshada bulunan iki şiirden birinde

Geyiklü Baba birkez nazar kılaldan hasıl oldı
Yunus'a her ne ki vâyesidür diye hürmetle,

öbüründe

Geyiklü'nün ol hasen söz ayıtmış kendüden
Kudret dilidir söyleyen pes kendüde söz nesidür

diye tarizle ve adını tasrih ederek andığı Geyikli Baba da Babaîlerdendir. Hülâsa Yunus'un bu zümreye mensubiyetinde hiç bir şüphe yoktur. Babaîler de tam batınidir. Bundan Önceki makalemizde dediğimiz veçhile halkın «Baba Rasulullah» dediği bir zatın Halife-i Hassı Hacı Bektaşi a münasebetti ar zevata mensup bir zatla, Barak Baba ve onu yetiştiren ve halife çıkaran Saltuk Baba gibi zatlarla münâsebeti olan Yunus da, Hacı Bektaş gibi bir yandan zahir ehline hitab etmiş, kuyudu şer'iyeye uygun şiirler yazmış, bir yandan da coşkunlukla

Hakikat erenlerin şer' ile bilmediler
Hakikat dirliğini riya dirilmediler
Hakikat bir denizdür şeriatdur gemisi
Çoklar girdi gemiye denize talmadılar
Çoklar geldi kapuya kapuyı tutdı turur
İçeriye girüben ne varm bilmediler
Şeriat oğlanları bahsidüp da'vî kılur
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar

diye «şeriat oğlanları» dediği din âlimlerine çatmış,

Şer' ile hakikatin vasfını aydum. sana
Şeriat bir gemidir hakikat deryasıdur
Ol geminün tahtası ne denlü muhkem ise
Deniz mevc urucağız anı uşadasıdur

beyitleriyle nihayet deniz dalgalanıp coşunca geminin kırılacağını söylemiş,

Müşahade kapar anı hem. bîkarar olur canı
Her dem davîsizdür mani' bu derd ile rahat olur
Ol bînişandur cihandan ne dilem dilimüz andan
Ol âlim-i deyyân zat her zat içinde zat olur
Ol işlere eli iren Hak ışkuna gönül viren
Dostum göz göze gören cümle varlıktan mat olur

diye âşıkın bütün varlığı terkedeceğini,

Işk erinün gönli tolu padişahdan nevaledür
Işksuz adam nic-anlasun gün şeriat havaledür
Işkdur âşıkun canı ışka fidı hanümanı
Işk erinün armağanı ışksuz kişiye belâdur

diye de bu işi, bu hali; aşksız adamın anlayamayacağını, çünkü bu çeşit adamlara şeriatın havale olduğunu söylemiştir. Bazan

Korkaram söylemeğe şeriat edebinden
Yohsa ayidayıdum dahi ayrukası haber

sözleriyle şeriat edebinden korktuğunu, onun için daha ileri gidip esrarı açıkça söyleyemediğini bildirmiş, hazan da

Tanrı içün iy uslular gönlüm bana alıverin
Vardı birleşti dost ile giru bana boyun virmez
Bunun gibi gönül ile nice dirlik idivirem
Bırakdı yabana beni bir gün gelip halüm sormaz
Gönlüm, bana yoldaş ikenzühd-ü tâat kılurıdum
Yıkıldı bu tertiblerüm gönülsüzem elüm irmez ve
Ben bir kitab okudum yazmadı anı kalem
Mürekkeb eyler isem yetmiyeyidi denüz
Ben oruç namaz içün süci içdüm esridüm
Teşbih seccadeyiçün dinlerem şeşte (1) kobuz

diye zühd-ü taattan kaldığım, mestolduğu cihetle kendisine namaz ve orucun caiz olmıyacağını, tesbih ve seccade yerine de şeştar ile kopuz dinlemekte olduğunu bildirmiş,

Dost yüzini göricek nice karar kılsın can
Şöyle yağmaya varur yüzbin zühd din-ü îmam
Ta'na yokdur âşıka ne hale döner ise
Ferman degül kendüye müşahedeye garkolan
Can gönül fehm-ü akl ışk mevcine garkolıcak
Kiçün ansun ol kişi yazık müzd assı ziyan

*

* *

Din-ü milletden geçer ışk eserinden tuyan
Mezheb-ü dinmi seçer kendüyi yoğa sayan
Küfr-ü iman o yolda assı ziyana geçmez
Assı ziyandan fariğ varluğı levhin yuyan
Işk kime kim irerse kendüden gayrı komaz
Işkdan zerrec-ayrılmaz kendüliğinden tuyan
OL benem dirse reva benlüği bilen hata
Terk edübeni rıza akl-koyup ıska uyan
Âşıkları sorarsan bımezheb-ü bî millet
Yolda kaluptur sakın gice-vü gündüz sayan
Yunus sen beni gider her ne ider dost ider
Aczini bil epsem ol var ışk rengine boyan

diye aşıkın din, şeriat, iman, küfr, sevap, günah, cennet, cehennem kayıtlarından kurtulup daimî bir huzur ve müşahedede olduğunu söylemiş, hattâ hazan da daha ileri varıp

Oruç namaz zekât hac cürm-ü cinayetdürür
Fakir bundan azaddur hass-ı havas içinde

diyivermiştir.

Abdestimiz namâzımuz doğrulukdur taatımuz
Işk ile bağladık kamet safumuzı kim ayira

diyen Yunus; artık bir sultandır:

Nitekim ben beni bildüm yakın bil hakk'ı buldum
Hakk'ı bulunacaydı korkum şimdi korkudan kurtuldum
Hiç ayruk korkmazam bir zerre kayurmazam
Ben şimden kimden korkaym korktuğum ile yar oldum
Azrail gelmez canuma sorucı gelmez sinüme '
Bunlar beni ne sorsunlar anı sorduran ben oldum
Ye ben onca kaçan olam on buyurduğun buyuranı
Ol geldi gönlüme toldı ben ana bir dükân oldum
Canlular bunda alısar cansuzlar hud ne biliser
Kim veriser kim alısar ben bir ulu divan oldum
Yunus'a Hak açdı kapu Yunus Hakk'a kıldı tapu
Baki devlet benüm imiş ben kul iken sultan oldum

XVI ıncı asırda

Mescid-i ışkm imâmı olmuşam
Deyr-i ışkın hem çelipâpâsıyam
Ben ne dirsem Hak anı işler heman
Şöyle benzer ben anın ağasıyam

deyen şairin (Yusuf-ibn-i Ya'küb-ül Halveti: Tazlîlütte'vil, 5 Şaban 1300,. Tıbbiye matbaası) bu sözleriyle Yunus'un ancak misal olarak aldığımız

Ne dirisem yortum yürür elimde ferman dutaram
Ne dirisem hükmüm revan çün hükm-ü sultan dutaram
İns ile bu cinn-ü perî divler benüm hükmümdedür Tahtum benüm yil götürür Mühr-ü Süleyman dutaram
Yunus aydur ben ol venin az görmeğil ben ol venin
Ben ne disem ol dost dutar dost didiğin ben dutaram

*

Benem ebed benem beka ol Kadir-i Hay mutlaka
Hızır ola yarın saka anı kılan gufran benem
Dört türlü nesneden hasıl benem üşde bilün delil
Od-u su vü toprağ-u yil bünyad kılan Yezdan benem

*

Evvel kadim önden sona zevali yok sultan benem
Yedi iklime hükmedüp yiri göki dutan benem

sözleri arasında ne fark vardır? Hattâ Yunus'un sözleri daha ileridir. Görülüyor ki bâtın ehlinin, vahdeti vücudcuların bilgisi, hadsi, erdikleri gaye, nihayet sahip oldukları iman birdir. Ancak heyecanları, lisan ve lehçeleri, bir de bu bâtın ilmindeki rüsuh ve behreleriyle neş'eleri ve tabiatiyle bu neş'elerin ifadeleri mütefavittir. **Hüseyn İbn-i Mansur** da böyle söyler.

Evvelce ölümden korktuğu, kabir ahvalinden, kıyametten, günah ve sevaptan bahsettiği halde sultan olunca Yunus da onun gibi İblis'in vücudunu nefy, sırat ve mizanı, haşr ve neşrin kendisine vukuunu açıkça selbeder. Bu inkâr değildir, Hak'tan gayrı bir şey görmeyen bir aşıkın veeid ve cezbe halinin, zevk ve nesnesinin ifadesidir. Onun artık ne Cebrail'le işi kalmıştır, ne Mikâille. O, her şeyi kendinde görür, her şeyi kendinde bulur.

Hak bir gönül virdi bana hâ dimeden hayran olur
Bir dem gelür şâzî olur bir dem geliir giryan olur

matlağlı şiiriyle Bedreddin'in asılacağı gün okuduğu

Ol dürr-ü yetımem ki görmedi beni umman
Bir katreyem illâ ki ummana benem umman

matlağlı şiirlerinde ahvali ruhiyesini anlatan Yunus, halden hale giren, hiç bir hali kendine maletmiyen, bütün kâinatı, varlığı kendisinde gören, kendisini de her şeyde müşahede eden, bütün peygamberlerin sırrını kendisinde duyan Huseyn–İbn–i Mansur gibi bir vahdet eridir. Vahdeti vücudun neticesini ve bu akidenin bir şair ruhunda iman, vecid ve heyecan haline inkilâb edince ne olacağını idrâk edemiyenler,. yahut etseler bile hazmedememekle beraber o zatı da verilecek hükümden kurtarmak istiyenler, nihayet tevil yoluna saparlar, fakat açıkça bu sözler tevil götürmez. Yunus kendisi, kendisini takdir ediyor:

Abdürrazzak ol derviş yoldaş idindi beni
Hallac-i Mansur ile dâra asılan benem

*

Mansur aydur Enelhak dir suretün oda yak
Diniz dara gelsünter Mansuram dâra geldüm

*

İlm-i hikmet okuyanlar ışktan mahrum olur anlar
Mansur oldum yakun beni ko dillerde söyleneyin

*

Raif Yelkencinin, Yunus'un Âşık Paşa olduğunu iddia ederken nihayet

ilk adum Yunus idi adumı Âşık takdum

mısrağını ileri süreceğini, aynı zamanda **«Âşık Yunus, ey Yunus âşık isen...»** gibi sözleri teyidi müddea için arzedeceğini tahmin etmiştim. Nitekim tahminim doğru çıktı. Yahya Efendi nüshasında bu şiirin matlağı şudur:

İlk adum Yunus idi adumı Âşık takdum

Terkitdüm ud-u edeb şöyle haber bırakdum

Raif Yelkenci şöyle iddia ediyor; «Âşık Paşa, âşıkî mahlâsiyle türkçe şiirler yazmış ve halkı teshir etmiştir. Âşık Paşam ve Âşık mahlaslarından başka Âşık Garib, Miskin Âşık, Âşıkî mahlaslarını kullanarak Sultan Veled'in farisî eş'arına karşı türkçe şiirler vücuda getiriyordu. Âşık Paşa 703 de babası Muhlis Paşa ile birlikte Mısırca hicret etmiş, hattâ orada İbranice de öğrenmiş, pederinin himmetiyle 707 tarihinde vatan hasretiyle kitâb-ün Nasiha (doğrusu Risâlet-ün Nushiyye) adlı mesnevisini telif etmiş ve bu defa da Yunus Emre mahlasını almıştır (Büyük Türk şairi Yunus Emre kimdir.. Cumhuriyet 4 şubat 1940)». Raif Yelkenci, bundan sonra Yunus kıssasını hatırlıyor, Yunus Peygamber, balık karnında kalmıştı. Raif'e nazaran «O da tekrar dünyaya ve vatanına gelmek için bu müstear mahlası kullanmış olması çok muhtemeldir (aynı makale)». Raif Yelkenci, bundan sonra Mevlânanın da mesnevide Mevtana, Divan-ı Kebir'de Şems mahlasını kullandığını hatırlatıyor. Bilmem ne diyelim? Evvelâ Âşıkî, Âşık Paşa değil, Âşık Paşazade'dir. Sonra Mevlânanın Mevlâna, Mevlevi ve Rumî mahlâslariyle bir tek şiiri bile yoktur. Raif Yelkenci, Yunus ve Âşık Paşa'nın yanında imiş gibi hiç bir vesikaya istinad etmeyen bu mülâhazaları yürütüyor ki bu indî ve tamamiyle gayri İlmî iddiadan çıkan netice şu:

Âşık Paşa, önce Âşık mahlasını kullanmış, sonra Yunus mahlasını almış. Sonra ne olmuş, yine Yunus Âşık mı olmuş,. bu belli değil?! Halbuki misrağı Bay Raif Yelkenci ve Sadettin Nüzhet'in fikirlerini tersine çevirecek bir mısrağdır:

İlk adum Yunus idi adumı Âşık takdum

Bu mısradaki «Âşık» kelimesini ism-i alem olarak alırsak Yunus «Âşık adını sonradan aldım» diyor. Şimdi belki de diyebilirler ki **«Mısrağ her halde İlk adım Âşık idi adımı Yunus takdum olacak».** Fakat bunların hiç birine hacet yok. Buradaki Âşık kelimesi ism-i alem değildir. Yunus. **«Adım Yunus iken âşık adım takınarak, âşık olarak, aşka düşerek ar ve hayayı terkettim»**

diyor ve ikinci beyitte

İzzete kalmış iken âşıklık nemdür benüm
Ben kendi elümile yüzüme kara takdum

diye bu âşıklığın, şerefe bağlı, izzetle mukayyed iken kendisine bühtan olduğunu ve kendi eliyle kendi yüzünü karaladığını söylüyor. Bu şiirin son beytinde de

Âşıklar mezhebinde şermi-sâr oldı Yunus
Âşık maşuka irdi ben dünyaya kayakdum

demektedir. İşte Sadettin Nüzhetin sarahati muhtevi beyti boylece yıkılıyor.

Şunu da söyliyelim: Âşık Paşa, yahut Yunus'un «Evvelce Âşık Paşa idim, şimdi Yunus'um», yahut «Evvelce Yunus'dum, şimdi Âşık Paşa'yim» diye bir sözü olsaydı ne çıkardı? Hiç.. Çünkü sufîlerin bu adetidir. Nitekim Yunus; Âdem, İdris, Şît, Nuh Muhammed, Mansur, Abdürrezzak vesaire olduğunu söylüyor.

Yunus idi pişrevümüz Âşık Paşa husrevümüz
Ol demde Ümmı İsmail miskin niyazmende idi,

diye Yunus'u pişrev, Âşık paşa'yı da husrev olarak ayrı ayrı anan ve aynen Yunus tarzında şiirleri bulunan, şiirlerine ve şiirlerindeki eda ve lehçeye nazaran Yunus'un zamanından da pek uzak zamanda yaşamadığı anlaşılan İsmail Ümmî,

Evvel âdım Yunus idi şimdi İsmail Ümmı'dür
Ol dost içün Arafat'da koç-u kurban olan benem

demektedir. Yine diğer bir şair,

Bir zaman Yunus oldum cümle cihana doldum
Şeyhoğlu Satu olup yine belüren benem

sözlerini söylemektedir. Mısrî-i Niyazi, biraz daha açık olarak bu telâkkiyi

Niyazi'nin dilinden Yunus'durur söyleyen
Herkese çüncan gerek Yunus'durur can bana

beyitleriyle tesbit eder, Haşim Baba da

Yunus dedemdir söyliyen Beyyid Haşim'dir dinleyen
Bu esrarı fehmeyliyen ağyara açma razımı

der.

Bütün bu sözler, sufîyyedeki ittihad, zuhur ve tecelli akidesinin ifadesidir, yoksa Yunus; hem İsmail Ümmî, hem Şeyhoğlu Satu, hem falan, hem filân değildir, hem de bu kadar ad ve mahlâs değiştirmemiştir. Muarızımız, Yunus'un

Adımı Yunus takdum sırrım yere bırakdum
Levh-ü kalemden öndin dilde söylenen benem

gibi bir beytinden de «Bakın, şairimiz Yunus adım kendisine takıyor» diyebilir. Fakat böyle bir söz, yine mugalâtadır, Çünkü aynı şiirde Yunus «Muhammed'le miraca çıkan, Ashabı Suffa ile çırılçıplak kalan benim, kırk kişi bir gömlek giyinmişti, onlar da benim, kırkların birine neşter urup kırkından da kan akıtan benim ([135]). Ömer-i Hattâb ile adalet süren, oğlu ile fisk içinde basılan benim, İbrahim Edhem tacını, tahtını Tanrı aşkına terk etti, o, sırrı duyan da benim, aşk için dinini, imanını terkeden Abdürrezzak Derviş beni yoldaş edinmişti. Hallac-ı Mansur ile dara çekilen de benim. Şimdi ise adımı Yunus takdim, sırrımı yer yüzüne yaydım. Halbuki

---

[135] *Kırklar meclisinde kırkların birine neşter urulup kırkından kan akması, Üveysin delâletiyle bu meclise giren Peygamberin bu vahdeti görünce şüpheden kurtulması, bir üzümle kırkların sarhoş olup üryan sema' etmeleri... hülâsa bu «Kırklar meclisi» an'anesi Bektaşi - Kızılbaşların tam bâtını bir inanışlarıdır. Tafsilât için Hataî'ye isnad edilen «Menâkibül Esrar Behcetül Ebrar» a bakınız. Bektaşî - Kızılbaş nefeslerinde bundan pek çok bahsedilir.*

levh-ü kalem yaratılmadan önce de dilde söylenen benim» diyor. Bu da ittihad, zuhur ve tecellî akidesinin ifadesidir. Yunus'un Âşık Paşa olduğuna dair muarızımızın henüz gösteremediği, yahut görmediği bir delili daha olacak (!). Yunus, bir şiirinde

> **Kam ilüm kam vatan Şeyh Vefa'dur benüm atam**
> **Peygamber yanında yatam muradıma irmeyem mi**

diyor. Buradaki **«Şeyh Vefa'dır benim atam»** sözü, ihtimal muarızımızın nazarı dikkatini çekmiştir. Galiba Bay Raif, bu fikri sabite çok önceden, ben «Yunus Emre-Hayatı» adlı kitabımı yazarken kapılmıştı. Çünkü o vakit, kendisine bu şiiri göstermiştim, kendisinden azamî istifadeler ettim, en eski Yunus divanının fotoğraflarını bana iare etmek lutlunda bulundu. Fakat aslını vermedi. Ancak aslından bazı parçalar gösterdi ve Âşık Paşa'nın şiirlerini muhtevi olan bu parçalarda Âşık Paşa'ya aid şiirlerin üzerindeki **«Velehu eyzan»** başlıklarının örtülmesi şartiyle fotoğrafilerinin alınmasına müsaade etti, Kitabımda bu fotoğr afilere dikkat ederseniz, oraların örtülmüş olduğunu derhal anlarsınız. Oraları kırmızı kâğıtla örtülü camlar bendedir. İhtimal o vakitten Âşık Paşa'nın Yunus olduğunu zannediyordu. Ve bu zanna esaslı mesned de şiirlerin karışmasıydı. Ve yine ihtimal günün birinde bu «Velehu eyzan» sözünü de delil olarak göstermeyi kurmuştur. Halbuki bu, bir hakikat ifade ederse evvelce de dediğimiz gibi Kasım, Şeyhoğlu, Eşref oğlu ve Said Emre'nin, Yunus'la muahhar Yunus'ların, Nesimî'nin hattâ Muhyî, Himmet Efendi, Sarı Abdullah Efendi gibi çok muahhar diğer şairlerin şiirleri de Yunus'un şiirlerine karışmıştır, binaenaleyh hu şahsiyetler hep birdir demek lâzımdır. Şimdi yukarıdaki şiire gelelim:

Biz, kitabımızı yazarken hu şiirin Yunus'a aid olduğunu zannetmiş ve Baba İlyas'ın piri ve Tarikat-i Vefaiyenin müessisi olan Şeyh Tacüddin Vefa'yı da ata diye andığını hasseten kaydeylemiştik. Şiirin son beyti şudur:

> **Yunus ay dur iy sultanum ışk odma yandı canum**
> **Dolu dolu ışk kadehin dost elinden işmeyem mi**

Sadettin, bize teenni tavsiyesinde bulunuyor.. Biz de hem Raif Yelkenci'ye, hem de Sadettin'e dikkat tavsiyesinde bulunacağız. Bu şiirin şu son beyti uydurmadır. Bu uydurmalar yüzünden bazan şiir, şairinden başka birisine malolur. Hattâ bazan uydurma bir şair bile meydana çıkar. Sadettin Nüzhet, bunu bilir! Meselâ, Bektaşî tekkelerinde yakın zamanlara kadar «Dağıstanoğlu» diye bir adamın şiiri okunurdu. Bir çok yeni nefes mecmualarında son dörtlüğü

> **Dağıstanoğlu'nun sözleri**
> **Dost cemalin gözlerim**
> **Hasta oldum inlerim**
> **Aşk ile yoldaş olalı**

tarzında olan bu şiiri, Üsküdar mülga Rüfâî tekkesi şeyhi Bay Hüsni'ye aid olup aslen Bursa'lı Tabir Bey'in müşarünileyhe hediye etmiş bulunduğu Yunus divanında bulduk.

> **Destan oldu sözlerim**

Görmek ister sözlerim (gözlerim)
Dost cemalin özlerim
Aşka yoldaş olalı

«Destan oldu sözlerim», bir cahil tarafından «Dağıstanoğlu'unun sözleri» tarzına ifrağ edilmiş, derken ortaya hüviyeti meçhul bir «Dağıstanoğlu» çıkmıştır. Sadettin Nüzhet de bunu «Bektaşî şairleri» adlı kitabına derceylemiştir (S. 50-51). Şunu da kaydedelim: Bu şiir ya muahhar Yunuslardan birinindir, yahut ta başka birinin olup Yunus'a maledilmiş şiirlerdendir.

Şeyh Vefa'dan bahseden şiir de Yunusun değildir. Bilâhara buna kat'î olarak karar verdik. Bu şiirin beşinci beyti şudur:

Talibi derviş illerde söylenür vasfın dillerde
Ben şu gariblik illerde vadem yetüb ölmeyem mi

Dikkat buyurulsun, adet veçhile kendisine hitap ediyor. Bay Raif'de bir mecmua vardır. Bu mecmuada Eşrefoğlu, Baba Yusuf Hakikî, Hüsamî, Derviş Mulıyî, Konyalı Şeyh Vefa, Kasım Çelebi, Âşık Paşa, Aliyyüddin (Âşık Paşa), Âşık, Yunus, Derviş Halife ve Kemal Ümmî gibi şairlerin şiirleri vardır. Bu şairlere nazaran mecmua onyedinci asra aittir. Şeyh Vefa ve Muhyî'nin şiirleri de aynı yazı ile mecmuada mevcuttur. Aynı zamanda «Âşık» mahlâslı şiirlerin hepsi de Âşık Paşa'ya aid değildir. Zaten serlevhalarda Âşık ile Âşık Paşa musarrahdır. Lûtuflariyle tetkik ettiğimiz bu mecmuada mezkûr şiir

Min kelâm-ı bint-i Şeyh. Vefa Rahmetullah-ı Aleyh

Ser-levhasını taşıyor. Biz, bir mecmuada bu şiiri sekiz beyit olarak bulmuştuk, burada yedi beyittir ve «Yunus» mahlasını taşıyan beyit yoktur. İşaret ettiğimiz beyit, beşinci beyittir ve şu tarzdadır:

Talibî derviş illerde söylenür vasfın dillerde
Ye şu gariblik illerde vadem yetüp ölmeyem mi

Raif Yelkenciye, serlevhayı gösterdim, «Öyle amma, Âşık Paşanın. Sen, ona bakma» dedi. Aynı mecmuada bir şiir daha var ki ser-levhasiyle aynen yazıyoruz;

Talibi Emre Fermayed

Ben mest-i canan olmuşam cân-ı cihandan geçmişem
Hayrân-u giryân olmuşam nâm-u nişandan geçmişem Dûyalı ışkın sırrını cümle cihandan elyudum
Bûlalı vasim gencini deryâ-yı kândan geçmişem Aldanmamışam kal ile eğlenmemişem hal ile
Müstağrak-ı ışk olmuşam sûd-u ziyandan geçmişem
Sufi değülem sâfiyem' ışk gevheri sarrafıyam
Mestaneler tavvafıyam ilm-ii beyandan geçmişem
İlmel yakinin şuüesi doğalı gönlüm Turuna
Hakkalyakîyni bulmuşam şekk-ü gümandan geçmişem
Ben Tâlibîyem ta ezel işkile âlî himmetem
Dünya nedür ol dost içün iki cihandan geçmişem

(23 a-b) Mecmuadaki kayda göre Şeyh Vefa'nın adının anıldığı şiir, Şeyh Vefa'nin kızına aittir. Bay Raif'e nazaran kat'iyyetle Âşık Paşa'nın, yani Yunus'undur.

Şu halde diyelim mi ki Âşık Paşa bir aralık Talibi mahlasını da kullandı, erkek kisvesiyle gezmekle, hattâ, sakalı, bıyığı olmakla beraber Şeyh Vefa'nin kızıydı, yahut hafidesiydi? Halbuki ikinci şiir, bize **«Tâlibî Emre»** adlı ve Emrelerden bir şairin mevcudiyetini sarahatle gösteriyor ve hu şiirin bulunuşu, ilk şiirin de bu şaire aidiyetini tasrih ediyor. Her iki şiirde de lisan biraz yenidir. Meselâ **«Assı ziyandan geçmişem»** denmiyor da «Sûd-u ziyandan» deniyor. Maamafih buna da tam itimad caiz değildir. Sonradan da değiştirilebilir. Fakat muhakkak olan cihet ilk şiirin eski Yunus divanlarında bulunmayışı ve muahhar nüshalarda Yunus namına mukayyed oluşudur. Talibi mahlasını taşıyan bu son şiirle Yunus'a isnad edilen ve içinde Talibi adı geçen şiir, onyedinci asır şairlerini ihtiva eden bir mecmuadadır. Binaenaleyh her iki şiir de Talibî'nindir. İlk şiirde anılan Şeyh Vefa ihtimal Baba İlyas'ın piri Şeyh Vefa, ihtimal de Konyalı Ebülvefa Muslihüddin'dir. Bu Talibi kimdir? Belki Sehî Tezkiresindeki **«Hoş tab' ve derviş nihad»** Talibedir (Asnedî matbaası tab'ı, S. 104), belki Lâtifimdeki Kefe vilâyetinde Tatar Ham mâdıhî ümmî ve âmi Tâlibî'dir. (İkdam tab'ı. S. 232), ihtimal ikisi de değil de diğer bir Talibedir. Nice şairlerimiz var ki, divanları, şiirleri şöyle dursun, adlarını bilmiyoruz. Günün birinde hır iki şiiri, bir mecmuada, bir divan kenarında görülüveriyor. Talibinin Yunus'a isnad edilen şiirini, yukarıda söylediğimiz gibi Üsküdar'da mülga 'Rüfaî dergâhı şeyhi Bay Hüsni'ye merhum Bursalı Tahir Bey tarafından hediye edilen çok muahhar bir nüshada bulduk. Bu nüsha, aşağı yukarı tanınmış bütün sufî şairlerin şiirlerini Yunus mahlasiyle ihtiva etmektedir. Bir de bizdeki yeni bir mecmuada var. Râif Yelkencideki nüshada, çok mükemmel bir nüsha olan Fâtih nüshasında, Yahya Efendi nüshasında, yani eski ve oldukça mazbut ve Yunus'a aid şiirleri muhtevi divanlarda kat'iyyen yok. B. Hüsni'nin nüshasında Yunus'un mahlasını taşıyan beyit şudur:

> **Yunus aydur a sultânım -kurbân olsun sana canım**
> **Dolu dolu ışk kadehin dost elinden içmeyeni mi**

Halbuki bu beytin ilk mısrağı,

> **Deniz oldı bir kaç kadeh susalığım kanmaz benüm İnüldülerim kesilmez gözüm yaşı dinmez benüm adağı**

şiirin son beytindedir. Bu şiir, Prof. Ritter'in mecmuasında 36 inci şiirdir ve mısrağ

> **Yunus aydur iy sultanum ışkımla yandı canum**

tarzında, Yahya Efendi mecmuasında

> **Yunus aydur a sultanum ışk odına yandı canum**

tarzındadır. Görülüyor kî bu son düzme, koşma, uydurma beyit, şiir Yunus'a aittir diye uydurulmuş ve bu nüshada Nesimi, Eşrefoğlu, Muhyî, Himmet Efendi, Sarı Abdullah Efendi'nin şiirleri, nasıl mahlasları tebdil edilerek, uydurularak Yunus'a atf ve isnad edilmişse bu şiir de bir mahlas beyti ilâve edilerek onlar arasına katılmıştır, fakat **«Talibi»** mahlası nazarı dikkati celbetmemiş, olduğu gibi kalmıştır. B. Raif'in bu mecmuasında (23 a) mablâs beyti olmayan bir şiirin başında da **«Kemal Ümmî Yunus Emre Fermayed»** yazılmış. Bu kayda

nazaran iddia edebilir miyiz ki Yunus Emre Kemal Ümmı'dir. Hülâsa bu karışıklıklar, her an rastladığımız şeylerdir; adamı aldatabilir. Nitekim biz de Şeyh Vefa'nın adı geçen Tâlibî'nin şiirini kitabımızda Yunus Emre'nin olarak kaydetmiştik. Fakat şunu bilhassa söyliyelim ki biz, insan olduğumuzu ve binaenaleyh kusurdan salim olmadığımızı bilmekle beraber yine biliriz ki kusurumuzu kendimiz tashihe muktediriz, başkaları o işi yapamaz. Evvelce Sarban Alımed'i Dukakinzade Ahmed Bey zannettik ve «Melâmiler" de bu zannımızı yazdık, bilâhara bir mecmuada bir kayıt gördük, bu kaydı muhtevi şiirin fotoğrafisini «Adsız mecmua» da neşrettik. «Türk şairleri» adlı mecellede Ahmed Sarban yazılacağı vakit bu mesele alel-usûl bize soruldu. İki şahıstır ve Sarban Ahmed, Dukakinzade değildir, dedik. Fakat sebep bildirmedik. Çünkü biliyorduk ki «Bektaşî şairleri» ne verdiğimiz malûmat gibi söyliyeceğimiz şey de bize mal olmayacaktır, evvelce tecrübesini yapmıştık.

Dukakinzade'nin mezarı Eyüp'tedir, mezar taşı mevcuttur, tarihi vefatı 964 dür. Binaenaleyh artık bu zat, Ahmed Sarhan'dan tamamiyle ayrılmıştır. Bu gün Raif ve Sadettin'in şu şiir karışıklığı balonundan düştükleri hataya biz de o vakit aynı yüzden düşmüştük. Dukakinzade'nin mezarını muhterem Bay İsmail Hakkı'nın delâletiyle buluşumuz meseleyi halletti. Gariptir ki Âşık Paşa'nın türbesi Kırşehir'de, Yunus'un türbesi Sarıköy'de durup dururken bu iki arkadaşımız bu kadar sarih bir hataya düşüyorlar»

Yunus'un Sarıköy'de medf un olduğuna dair en eski evkaf kayıtları, hu husustaki berat ve ilâmlar 'Yaran. Meclisi denilen sohbet meclislerinde Yunussun zamanından beri kudsî bîr kitap gibi divanı okunurken yapılan dinî merasime aid malûmat, Sarıköy'ün bir koy olması dolayısiyle merkeziyeti muhafaza edemeyişi yüzünden Sivrihisar'da Yunus namına, bina, edilen Astane, bu Âstanenin vakıf kayıtlara ve saireye aid bütün bilgiler fotoğraflariyle, sair müsbet vesikalariyle inşaallah, pek yakında bir broşür halinde Evkaf Müdürlüğü tarafından neşredilecektir. Bunlarda pek mühim noktaların, pek esaslı hakayıkın mevcud bulunduğunu şimdiden arzedeyim. Hülâsa hakikati tahrif eden ben değilim, kim olduğunu yazılarımı okuyanlar takdir buyursunlar.

Benim kitabımın İlmî mahiyetine, az şey; yahut çok şey öğretmesi meselesine gelince: Bu hususta fazla söz söylemek niyetinde değilim» Ancak memleketin iki Üniversitesi bu kitabın orijinalitesini tasdik ve Avrupa ilim âlemi takdis etmiştir» «Yunus Emre-Hayatı» adlı kitabınım yalnız bibliyografyası, Sadettin Nüzhet'in devşirme kitaplarının heyeti mecmuasından daha değerlidir, deyip susuyorum»

Kilis'li Bay Rıfat'ın makalesinden uzun boylu bahse lüzum yok (Haber, İkinciteşrini 1940)» Lisanı bilgilerine hayran olduğum, bu hususta rüsuhuna bihakkin hürmet ettiğim hocamın, afivlerine sığınarak söylüyorum, bu sefer bahsettikleri hususta bilgileri yoktur» Herkes, her şeyi bilmez ve ancak her şeyi bilmiyedir ki, bazı şeyhleri pek İyi bilir. Sözlerime alettafsil -

delil irad edecek değilim. Ancak şu kadarcık söyliyeceğim: Divanda benim nazara dikkatimi celbeden o uzun manzumedeki beyit, vaktiyle Bay Kilis'li Rıfat Hocam'ın tetkikinden geçen. bir divanda kendilerinin de nazarı dikkatini celbetmiş ve o vakit mezkûr divana, adetleri veçhile bu hususta bir de kayıt düşmüşlerdir. O vakit Yunus'un olan bu manzumedeki beyit, bu gün hâtmilîk tehlikesi karşısında Yunus'un değildir diye reddedilmek isteniyor! Bu manzume, hangi divanda varsa, bu beyit te o divanda vardır. **«Bu beyit bir çok divanlarda yoktur»** hükmü yanlış. Tarikatlerde bir şeyhten feyiz alan zat, tekemmül etmemişse şeyhinin hattâ sağlığında bile diğer bir şeyhe întisab edebilir. Ölümünden sonra ise mutlaka diğer bir şeyhe has vurur, ondan sonra da diğer birine. Hattâ bu kaziyyei muhv kemeyi bertaraf edelim, bir tarikate intisab edenlerin diğer bir, hattâ iki tarikate, gerek ahzi feyzetmek için, gerek teberrüken intisabları vaki olagelmiştir. Birbirine zıdt tarikatleri bile cemeden şeyh ve dervişler vardır. Tarikatlerine en sadık Mevlevi dervişlerinin bazılarında bile sikke altında Bektaşi tacı bulunduğunu bizzat gördük. Halbuki Yunus, her üç şeyhe birden intisab etmiyor, tarikat silsilesini kaydediyor ve bu tarihe de tevafuk eyliyor.

Tapduk Emre ve binaenaleyh Yunus, kadiri değildir: Kadirîliğin Anadoluluda intişarı XIII üncü asırdan hayli sonradır. Ahdülkadir-i Geylânî hazretlerinden bahseden Yunus, bizim Yunus Emre değildir. Bu manzumelerin gerek tarz, gerek eda, gerek lisan, gerek şive ve gerek neş'e bakımından bizim Yunus'la hiç bir münasebeti yoktur. Naatların, Kabe'yi, ramazan ayını, mevlûd ayını, mevlûd okumanın faziletini, kıyameti, âhıret ahvalini bildiren şiirlerin çoğu da Yunus'un değildir. Mevlûd sahibinin zamanı nerde, Yunus'un zamanı nerde? Emir Sultan'dan bahseden Yunus nerde, bizim Yunus nerde?

Yunus'un bazı acaib sözleri tevil edilebilirmiş. Bütün bâtını neş'esini taşıyan sözler, bütün kelimat tevil edilir ve edilip durmuştur! **Fakat zamanımız zannedersem gayrı, tevil zamanı değil, tenzil zamanıdır.** Mevcut! dîvanlar birbirini tutmuyor değil, eski nüshalar birbirini pekâlâ tutuyor. Nitekim yeni nüshalar da birbirini tutmakta. Fakat yeni nüshalarda Aziz Bay Kilisli Rıfat tarafından. söylenen, tarafımdan işaret edilen zahidane şiirler, eski nüshaların hiç birinde yoktur. Yunus'un coşkun ve hakîkî şiîrlerini, tavsiyelerine Uyup atarsak ortada muahhar Yunuslar kalır, bizim Yunus'un izi bile kalmaz. Bay Kilisli Rıfat «Âşık işi başkadır» diyerek cezbeden bahis ve Kanuni'nin Çivizade'ye yazıp gönderdiği

> **Aşıla tanetmez idi müftü bisyâr fen**
> **Ger fünûn-u ışkdan görseydi bir mıkdâr fen Şeyhülislâmım diyen bir tıfl-ı ebced-hân olur**
> **Mekteb-i ışkında izhâr edicek ol yâr fen**

kıt'asını irad ediyor. Tamam, işte şimdi, mesele kalmadı. Mademki Yunus'un da söylediği gibi âşık halden hale dönermiş, bir karara olmazmış, aşk, din ve mezheb kaydını çözer, atar, mevhum varlığı yok edermiş. Şu halde bu Sofayı muarızlarımıza bizim iradımız icabeder. Bay Kilisli Rıfat'ın iradı, olsa olsa intakı hak kabilindendir.

Biz Yunus'a ne dinsiz dedik, ne de imansız. Böyle bir şey mevzuu bahs değildir. Zahirden bâtına nüfuz eden kişi, asıl mü'min olarak kendisini görür, başkalarına mukailid ve İlâh-ı mevhuma tapan kişiler der.

«Din ve imanın hakikatini buldum, o hakikat ben oldum»

diyen kişiye nasıl olur da dinsiz denir? Yunus gibi imanlı bir şair güç bulunur, fakat bu iman, başka bir imândır. Yunus, Hakk'a, Hakk'ın varlığına, kendisine, kendisinin ihatasına, vahdeti, vücuda inananların ve inanışlarını hal ve vecid, aşk ve cezbe haline getirenlerin başında gelir.

İnanmayan gel sinüme dost adin anup çağıra
Kefen donun pare kılup toprağumdan durugelem

diyecek kadar kendisine inanmıştır. Bu küfürden içeri İmana hazan Yunus ta şaşar:

Nereye varırsam gönlüm tolusun
Seni kande koyam benden içerü
Dini terkidenim küfürdür işi
Nice küfürdür imandan içerü

Fakat Yunus, bu. derecede de kalmamıştır, o daha ileri gitmiştir. Hayrette de insanı kendisi vardır. Halbuki Yunus

Yunus değil bunu deyen kudret dilidür söyleyen
Kâfir olur inanmayan evvel ahır heman benem

demektedir. Bîr şairin değerine dair verilen büküm, onun şu veya bu akidede bulunmasıyla verilmem, bir şairin kıymeti şöyle veya böyle bir inanışa sahip ölmesiyle küçülmez. Şaire şu çeşit veya bu çeşit söz söylediğinden dolayı hürmet edilmez. Şair, hakkında verilen hükümde miyar, ancak san'attır ve sanatkârlığıdır.

Aziz Bay Kilisli, makalelerini Yunus hakkındaki bir medhîye ile bitiriyorlar, Biz, medhiyedesı müstağni' olan bu büyük şahsiyeti medihden aciziz. Sözümüze kendisinin sözleriyle son veriyoruz:

Din-ü millet kodurdı ol benüm gönlüm alan
Anı gören kişiye ne gönül kalur ne can
Duymayanlar halimi dinin kodı dir bana
Ney il e din beslesün cansuz gönülsüz kalan
Suretümde varlığum can ile gönül idi
Kodurdı kamusum bana ışk bağışlayan
Işkun serhengi beni komaz hiç; bir nesneye .
Ne İslâmda ne -dinde anılmaz küfr-ü imân
Şart farzolmaz anda cani ışka koyanda
Ceyapsuz dili söyler nice bilsün bu lisan
Işka: mesel bağlanmaz ışk ıssına. hısâb olmaz
Dostluk ticaretinde anılmaz ass-i ziyan
Sorman Yunus'dan haber dost kandese andadur
Bin gevher iden fâriğdur ışk denizine talan

1 Birincikânun [Aralık] 1940

Kaynak: Abdulbakıy GÖLPINARLI, Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınîliği, 1941, İstanbul

510 Yazılar

[KİTABI İNDİR]

[slideshare id=54596469&doc=yunusemre-akpaa-batnlii-abdulbaki-151031135612-lva1-app6891]

AŞIK SITKI BABA (PERVANE)

Yazan: HAYRETTİN İVGİN

Emel Matbaacılık Sanayi Ankara, 1976

Sıtkı Baba 1863 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğmuştur. Asıl adı A b i d i n'dir. Yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. Küçük yaşlarda iken babası ölmüştür.

On iki yaşlarında Hacıbektaş kasabasına gelerek Bektaşî Şeyhi Feyzullah E f e n d i'nin dergâhına girmiştir. (1875) O sıralarda saz çalmakta ve şiir yazmakta olup mahlası Pervane'dir.

Pervaneyim yandım bir hüsn-i mahe
Düştüm leyi ü nehar ah ile vahe
Yaşım on ikide geldim dergahe
Elhamdülillah can cane kavuştu.

Dergaha köyünü, annesini ve evini terkederek geldiğini kendisi söylemektedir

Terkeyledîm vatanımı, hanemi
Ah ü zare saldım garip anamı
Aşkın ateşiyle dertli sinemi
Dağlayı dağlayı geldim kapına.

Ozanımıza ilk okuma ve yazmayı köyündeki hocası öğretmiştir. Dergaha geldikten sonra öğrenimini güçlü bir şekilde dergahta sürdürmüştür.

1879'da Şeyh Feyzullah Efendi ölür. Onun yerine oğlu Cemalettin Efendi irşat postuna geçerek şeyh olur. Cemalettin Efendi babası öldüğünde 12 yaşlarındadır ve Pervane gibi o da **«Cemâlî»** mahlasıyla şiir yazmaktadır. Pervane'ye **«Sıtkı»** mahlasını veren bu Çelebi Cemalettin Efendi'dir. Sıtkı Baba, Hacıbektaş'da uzun yıllar Çelebi Cemalettin'in sır kâtipliğini yapmıştır. Bu arada 1895 yıllarında evlenmiştir.

Kendi yaşamını şiirlerinden ve - bende bulunan iki cönkten öğreniyoruz. 1897'de oğlu A l i Bakî doğmuştur. **Ali Bakî** de kendi gibi ozandır. Cönkün, kenarlarına babası ile ilgili bir çok bilgiler yazmıştır. Sıtkı Baba'nın eşî 1909 yılında ölmüştür. Sıtkı Baba da Ölene kadar evlenmemiştir. Bakın Ali Bakî ne diyor :

Bin üç yüz on üçtü dünyaya geldim

On iki yaşımda ben öksüz kaldım

Yaşım on yedide bir mahlas aidim

Şûaradan Sıtkı Baba oğlıyam.

Sıtkı Baba Kurtuluş Savaşı'na da katılmıştır. Yurdun çeşitli cephelerinde düşmanla savaşmıştır.

Bir gün ola hep şehitler uyana
Ol vakit seyredin dökülen kana
Kılınç çekip bir uğurdan meydana
Birer birer çıkmamıza yakın mı.

O, savaş yıllarım «çile» olarak tanımlamakta ve Kurtuluş Savaşı sonunda yeni Türk Devleti'nin kurulmasını «maksat yerini b u l d u » diye benimsenmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde yine dergaha girmiştir.

Vakit tamam oldu çileler doldu
Gel gezelim bizim elleri şimdi
Elhamdülillah maksat yerini buldu
Seslendi muhabbet telleri şimdi.

1925'de tekkeler ve zaviyeler kapatılınca Merzifon'un Harız köyüne yerleşmiş ve imamlık yapmaya başlamıştır. Yaşamının son günlerini burada geçirmiştir. 1928 yılında 65 yaşında iken ölmüştür. Kabri şimdi bu köydedir.

Sıtkı Baba bir Bektaşî ozanıdır. Bunu şiirlerinde açıkça görüyoruz. Bektaşî olduğuna övünmektedir.

Ey zâhid sorarsan mezhebimizden
Merdân-ı tarık-ı Bektaşîleriz
Bu bir nümunedir meşrebimizden
Yaran-ı tarık-ı Bektaşîleriz.

Biliyoruz Aievî-Bektaşî halk edebiyatının kaynağı Yunus Em r e'dir. Sıtkı Baba'da Yunus'un ve Alevî - Bektaşî edebiyatı geleneğinin bütün izlerini görürüz. **«Meydan, talib, muhib, derviş, cem, ayn-ıcem, mürşid, meşreb, hakikat, tarikat, marifet»** gibi terim ve sözcükler şiirlerinin yapısını oluşturmaktadır. Her Alevî - Bektaşî ozanlarında olduğu gibi «Ehlibeyte sevgi», « H z. Ali hakkında övgü», «Hacı Bektaş'a bağlılık» Sıtkı Baba'nın şiirlerinde de görülür. Şiirlerinde « z â h i d »e ve «zahirler »e çatar.

İO

Sıtkı Baba, şiirlerinde çeşitli mahlaslar kullanmıştır : **Pervane, Kul Pervane, Fakir Pervane, Sıtkı, Sıtkıya, Sefil Sıtkı.**

«Pervane» mahlası ile yazdığı şiirler çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait: şiirlerdir. «Sıtkı » mahlası ile yazılan şiirleri olgunluk çağının şiirleridir. Biz bu kitapta Pervane ve Sıtkı adıyla yazdığı şiirleri iki bölümde topladık.

**

Ben mürşidim diyen meydana gelsin

Mürşid kimdir andan nişan isterler

Men aref sırrını okusun bilsin

Destinde hüccet-i burhan isterler

*

Dört kapı, kırk makam, on iki erkân

On yedi tariki eylesün beyan

Küllü vâlî Hak yolunda tercüman

Çanım meydanda kurban isterler

*

limi ile amil gerektir kişi

Amil olmaz ise taklittir işi

Mukallit olanlar şeytanın işi

Bunca kavli sadık insan isterler

*

Mağrur olanlar boyun eğmez yola

Bu bir sırdır nasip olmaz her kula

Hünersiz kişiyi almazlar pula

Esrar anlar, ehl-i irfan isterler

*

Cahil olan ercemende giremez

Ehlibeytin süreğini süremez

Özü çürük zihni sağır yaramaz

Dili bülbül kalbi kûr'an isterler

*

Mürşid sanıp deman tutma şakiden

Hak kelâmı doğmaz her kör fakîhden

Özün helas edip yetmişikiden

Nefsini katletmiş merdan isterler

*

Arif olan sohbetinden tutulmaz

Usta meydanına hile katılmaz

Boncuk dükkanını açma satılmaz

Bu pazarda dürr ü mercan isterler

*

Hünkâr Hacı Bektaş Ali şahıdır

Yedullah Babanın Hakk nişanıdır

Mürşit olan mülkün Süleymanıdır

İns ü cinden ahd u peyman isterler

*

Sıtkı Al-Resule olagör asker

Şaraben tahurden içesin kevser

El-veled-i sırr-ı Nebiye mazhar

Kutb-ül akdap gibi Sultan isterler

**

Müminlerin yaşın yaşın ağlatan

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Kerbelâ çölünde kanın çağlatan

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

Şehit düştü imamların şahbazı

Bu imiş takdirde yazılan yazı

Arşa çıktı Ehl-i Beytin avazı

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

İptida meydan-ı Hûr Şehid açtı

Arştaki melekler kanlı yaş saçtı

Yetmiş üç pehlivan hep şehit düştü

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

İmam Zeynel kaldı Ali’den aslı

Şükür kesilmedi Muhammed nesli

Yüz yiğirmi dört bin peygamber yaslı

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

Kana boyandı nesli Peygamber

Elinde Zülfikâr nerdedir Haydar

Ağladı Hazret-i Fatıma, Kamber

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

Lânet olsun ol Yezid'in canına

Kasdeyledi imamların canına

Hasret kala yâr-u hanümanına

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

*

Sefil SITKI şu gönlümün zârı var

Kerbelâ'da Ehl-i Beytin nuru var

On'iki ayda kan ağlasam yeri var

Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

**

Sanma zahid bizi dünyaperestiz

Hak perverdigare bağlı özümüz

Düşmanına düşman dostuna dostuz

Ahmed-î Muhtara bağlı özümüz

*

Şeriatta inan Muhammed Mehdi

İktida eyleyip kılarız cehdi

Girdik tarikata bozmayız ahdi

Sağlam bir ikrara bağlı özümüz

*

Kutb-ül aktab marifetin sultanı

Hakikat şehrinin adalet-kânı

Evlad-ı Resulden tuttuk demanı

Hazret-i Hünkara bağlı özümüz

*

Zahirde batunda görüp işiten

Kâhî bahar eden, kâhi kış eden

Şûla verip du-cihanı ışıtan

Ol gani saattare bağlı önümüz

*

Sıtkıya isteriz avni inayet

Habibinden himmet Hakdan hidayet

Sahib-i Zülfikar şah-i velâyet

Haydar-ı kerrare bağlı özümüz

KİTABI INDİR

[slideshare id=62481876&doc=akstkbaba-160527222700&type=d]

HAKİKATDEN SIZAN SIRLAR

HALK DAMGASIZ ALTINI TANIMAZ

"Bir gün Hz. Mevlâna'nın (bir müridi) pazarın ortasında birdenbire Şems ile karşılaştı. Tam bir kalp doğruluğu ile baş koyup:

> "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur ve Şemseddin Tanrı'nın elçisidir"

diyerek dili ile şehadet getirdi. Bunu işiten halk ayaklandı... Şems, Kutbeddin'in elini tuttu, ... ve ona

> " Benim adım Muhammed'dir, senin, Muhammed, Tanrı'nın elçisidir demen lâzımdı. Halk damgasız altını tanımaz"

dedi.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, s.88-89.

**

"BEN TANRI KULUYUM" DEMEK DAHA CÜRETKÂRLIKTIR

Fihi-Ma-f'ih 'te, halkın **"Ben Tanrıyım"** demeyi büyük bir dava sandığını, aslında, ben Tanrı'dan başka bir varlığım demek olan **"Ben Tanrı kuluyum"** sözünün çok daha cüretkâr olduğunu, çünkü ikinci bir varlık ispatı gerektirdiğini söyler ve **"Ben Tanrıyım"** diyenin kendisini yok ettiğini, ben yokluğum, hiçim demek istediğini anlatır.

Mevlânâ Celâleddin, Fihi-Mâ-Fih, s.37

**

MÜRŞİDLERİN AVAM İŞİ OLMAZ

"...Hızır... daima Mevlânâ ile görüşüp konuşur ve ondan gayb âleminin hakikat hâzinelerinin sırlarını sorardı ve güzel cevaplar alırdı.

Bir gün Sultan Veled hazretleri sarığını sarıyordu; fakat sarığın ucu bir türlü doğru gelmiyordu. Bunun için tekrar bozuyor ve yeniden sarıyordu. Mevlânâ;

> "Bahaeddin bunu böyle boyuna sarıp bozma, kendini külfet ve zahmete sokma. Zira ben de gençliğimde bir defa sarığımı tekrar çözüp bağladım. Bu yüzden kardeşim Hızır benden uzaklaştı ve ben bir müddet onun sohbetinden mahrum kaldım",

buyurdular. Sultan Veled de o günden sonra sarığını hiç kendisi sarmadı. Sarığı arkadaşlar sararlardı, o da mübarek başına koyardı".

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.346.

FARELER VE KEDİLER DENGESİ

'Yine bir gün Cend ve Hucend'den gelmiş olan birkaç ilim tâlibi, Mevlânâ'dan:

"Bu suret âleminde şu fare ne işe yarar?" diye sordular. Mevlânâ hazretleri:

> "Dünyada hiç bir şey hikmetsiz var olmamıştır, çünkü eğer fare olmasaydı, yılan dünyayı ve insanları harap ederdi. Yılanın yumurtasını fare yeyip yok eder..."

Bundan sonra Mevlânâ buyurdu ki:

"Bir gün Mustafa hazretleri... Kuba mescidinin mihrabında oturmuştu..." Burada, Mevlânâ, bir kedinin Peygamber'i yılan tarafından sokulmaktan kurtarmasıyla ilgili bir hikâye anlatır ve şöyle devam eder:

"Hemen o anda Peygamber: **"Kediyi sevmek imandandır. Kedi de olsa seviniz"** buyurdu ve mübarek elini onun sırtına sürdü. İşte Peygamber'in, elini kedinin sırtına sürmesi sayesinde onu ne kadar yüksek damlardan atsanız mutlaka ayaklarının üzerine düşer, sırtı yere gelmez.

Eflâkî, Ariflerin Menkibeleri, I, s.436-437.

**

VELİLER TANRININ ÇOCUKLARIDIR

"Tanrı, velileri yeryüzüne âlemlere rahmet olsun diye getirdi".

[Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s. 259.]

ve torunu Çelebi Abid'in velilerin üstün niteliklerini vurgulayan sözleri:

"Ey oğul', veliler Tanrı'nın çocuklarıdır. Gayıb ve hazır olmada Tanrı (onların ve onları arkadan kötüleyenlerin halini) çok iyi bilir. Velileri, noksan ve ayıplarından ötürü arkalarından kötüleme, çünkü (o yüce Tanrı) onların canlarından ötürü senden intikam alır" .

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s. 390.

"Tanrı erlerinin gazabı bulutları kurutur. Onların kalplerinin hiddet ve gazabı ise, âlemleri yıkar. Bir Tanrı erinin kalbi müteessir olmadan, Tanrı hiç bir kavmi rüsva etmemiştir".

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s. 331.

**

Mevlânâ'nın, bir veli hakkında iyi sözler söylemeyen Emir Bahaeddin-i Kaani'ye söyledikleri, onun velinin şefaatçi oluşu üzerine düşüncelerini de kapsamaktadır :

"Velilerin sırlarından nasibiniz olmadığından ötürü onların hâlini inkâr etmeniz ve yok olmağa sürüklenmeniz gerekmez. Fakat eğer sen onlar hakkında iyi bir itikat besler ve doğruluk gösterirsen, kıyamet gününde sana bir günah gelmez. Belki onlar senin dayanağın ve şefkatli bir şefaatçin olurlar".

E f l â k î , Ariflerin Menkıbeleri, I, s.256.

**

CANINI ALMDAN VERMEZLER

Şems Tebrizî ulaştığı makam ve mertebelerle yetinemiyor, daha yüksek bir makam arıyordu.

Bu amaç için de dünyanın her tarafını dolaşıyordu. Kararının elden gidip, heyecana gömüldüğü bir gece, münacatında

"Ey Tanrı! Kendi örtülü olan sevgililerinden birini bana göstermeni istiyorum"

diye dua etti. Tanrı tarafından

"istediğin gibi herkesin gözünde saklı, güzel ve mağfirete nâil olmuş can, Belhli Sultanü'l Ulema Baha Veled'in oğludur"

diye cevap geldi. Bunun üzerine Şems,

"Ey Tanrı! Onun mübarek yüzünü bana göster, dedi. Tanrı tarafından,

"Bunun şükranesi olarak ne verirsin?" diye soruldu. O da

"başımı" diye cevap verdi.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.163.

**

TANRI MİSAFİR GELİRSE

Mevlânâ'nın dostlarından Celâleddin Feridun onun bir hücrede uzun zaman kaldığını görünce arkasından gidip bakar. Hücrenin Mevlânâ'nın vücûduyla dopdolu olduğunu görür. Başka bir menkabede Sultan Veled aynı şeyle karşılaşır. Mevlânâ bu olayı ona şöyle açıklar:

> "Bazı zamanlar olur ki, biz Tanrı'ya gideriz, bazı da yüce ve kutsal Tanrı'nın feyiz ve tecellisi bize gelir. Biz ona gittiğimiz zaman incelir, zelil oluruz, baştan aşağı niyaz kesiliriz. O aziz olan Tanrı hazretleri, bize teşrif buyurduğu vakit de biz, dünyalara sığmayız, nerede kaldı ki bu hücreye .

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.260.

**

ÇOCUĞU OLMAYANLAR

Hacı Bektaş Veli Vilâyetnamesi'nde, veli'nin velayetinden şüphe eden kişinin başına neler gelebileceğini göstererek, ibret dersi veren ilginç bir menkabe bulunuyor. Erkeğin hamile kalması gibi diğer menakıpnamelerde rastlanmayan bir cezalandırma motifi içeren bu menkabede, **Hacı Bektaş, taş haline getirdiği mercimeği yutan çocuksuz kadınların çocuklarının olacağını söyler.** Münkir bir adam buna inanmaz ve inkâr ettiğini göstermek için de taşı yutar. Bir süre sonra adamın karnı şişer ve ağrı çekmeye başlar. Çaresiz kalarak karnını yardıkları zaman, iki oğlan çocuğunun doğduğunu görürler.

**

VELİYE DÜŞMAN OLANLAR

Veli, kendisine saygısızlık eden, kendisini ve velayetini inkâr eden veya genelde herkese karşı kötü davranan kişilere felâketler musallat etmeden önce, çoğunlukla bir uyarıda bulunur. O kişiler bu uyarıyı ciddiye alıp, tavırlarını değiştirmedikleri zaman başlarına çeşitli felâketler gelir. Veli, bazen bu cezalandırmayı doğrudan kendisi yapmayıp, başkalarına da yaptırtabilir: Ahî Mustafa adında kendini beğenmiş biri, evinde düzenlediği semaya Mevlânâ'nın torunu Çelebi Arif'i çağırmaz. Buna gücenen Çelebi Arif Ahî Mustafa ve arkadaşlarına şu rubaiyi okur:

> "O Tanrı'dan feyz alanlar, çok sert (şiddetli), aslan gönüllü ve baba yiğittirler. Sakın onlarla pençeleşmeye kalkma; çünkü onlar senin gibi yüzlercesini yemiş öldürmüşlerdir"

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s. 237,

Bir süre sonra, Karaman oğlu Yahşi Han, Konya'ya girer ve Ahî Mustafa ve arkadaşlarını öldürür. Hepsi çırılçıplak bir şekilde Çelebi'nin kapısı önüne bırakılırlar.

Mevlânâ'nın babası Baha Veled'in Belh şehrini terk etmesinden sonra, o şehrin Moğollar tarafından yakılıp yıkılması gibi bir olay da, Baha Veled'in kendisini benimsemeyen Belhlileri Moğollar aracılığı ile cezalandırması olarak yorumlanmaktadır .

**

AMANSIZ HASTALIK İÇİN İNAYET NAZARI

Velinin bir hastayı iyileştirirken genellikle kendisinde var olan–İlâhî bir gücü kullanarak bu işi gerçekleştirdiğini görüyoruz. Örneğin, Seyyid Burhaneddin Muhakkik Tirmizî Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gitmek üzere yolda giderken katırdan düşüp ayak parmaklarını kırar.

Mevlânâ elini kırık parmakların üzerine koyar. Bazı şeyler okuyup üfler, kırık parmak hemen düzelir. Burada, velinin hiç bir araç kullanmadan hastayı iyileştirdiği anlaşılmaktadır.

Başka bir menkabede ise, Menakıbü'1-Arifin'in yazarı Eflâkî'nin Çelebi Arif tarafından, **"inayet nazarıyla bakmak"** suretiyle iyileştirildiği anlatılır. Bu menkabede, bir bakışla başkalarına zarar verme, yani nazar-değme olarak tabir edilen halk inancının tam tersi bir olay söz konusudur. Bu nedenle bu nazarın, **"inayet"** nazarı olduğu özellikle belirtiliyor sanırız. Rastladığımız benzer motif içeren menkabelerde, velinin elirvi sürerek hasta gözleri iyileştirdiğine (Ariflerin Menkıbeleri), kamburu düzelttiğine (Ariflerin Menkıbeleri), tükürüğüyle saç veya sakal bitirdiğine (Ariflerin Menkıbeleri) şahit olanların rivayetleri aktarılıyor. Menakıbü'1-Arifin'de anlatıldığına göre, Mevlânâ, boğazı şişen ve ölmek üzere olan torunu Arif Çelebi'nin boynuna yedi tane enine boyuna çizgi çizer ve bu şekilde ölümden kurtarır.

Velinin kendi gücünden başka, herhangi bir araç kullanarak hastalık iyileştirmesi de menakıpnamelerde karşımıza çıkıyor. Bu araçlardan ilki, halk arasında muska olarak tabir edilen ve hastalık iyileştirme, veya bir zararı veya kötülüğü önleme amacı ile hazırlanan genellikle üstte taşınan yazılı kâğıtlardır. Mevlânâ ile ilgili bir menkabede, onun, sıtmalı bir hastayı bu şekilde iyileştirdiğini görüyoruz. Mevlânâ, bir kağıda,

"Ey Ümmü'l-Mildem! Eğer sen Yüce Tanrı'ya iman ettinse başı ağrıtma, ağzı bozma, eti yeme, kanı içme. Beni veya filan kimseyi bırakıp Tanrı'ya şirk koşan kimseye git; çünkü ben: Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammed Tanrı'nın elçi'sidir diyorum .

yazarak suya atmalarını, sonra bu suyu hastaya içirmelerini söyler. Sıtmalı hasta kısa sürede sağlığına kavuşur.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.293.

**

Başka bir menkabede de, Mevlânâ'yı ziyarete gelen gayp erenleri, ona İrem bağından bir gül getirirler. Mevlânâ karısına bu gülün hasta gözlere iyi geleceğini söyler. Kira Hatun, kocasının söylediği şekilde bu gülü, gözü hasta insanlara dağıtır. Bir süre sonra hepsinin iyileştiği görülür. Hacı Bektaş Veli Vilâyetnamesi'nde Şems Tebrizi'nin, kör çolak ve kötürüm bir adamı çelik kılıç vurarak iyileştirdiğini görürüz.

**

ÖLÜMDEN DÖNDÜRME VAKTİ

Akşemseddin Menakıbı'nda, ölü diriltme motifi tam olarak yer almasa bile, bu kerametle ilgili inanışlara bir örnek teşkil etmesi bakımından dikkate değer. Daha önce, velinin kendi isteğiyle ölmesi kerameti ne bir örnek olarak verdiğimiz, Şeyh'in karısının sözü üzerine, Göynük'te yaptırdığı Mescid'e girip yatarak orada ölmesini anlatan menkabenin devamı şöyledir:

Akşemseddin'in ölümünden sonra halifelerinden Şeyh Abdürrahim gelir ve, "**eğer şu kadar zaman tamam olmadan gelüp yetişmiş olaydım, ruh-ı şerifleri filan makama varmamış olaydı, yine dilek ederdim döndürürdüm"** der.

Ihsan Yurd, Şeyh Akşemseddin, s.45-47.

**

BİZİM PEYGAMBERİMİZ

Menakıbü'1-Arifin'de de Mevlânâ'nın manevî gücü ve kerametlerini gören Hristiyanların İslâmiyet'i kabul edişini anlatan menkabelere rastlanmaktadır:

Onun, bir Rum gencini idamdan kurtardığını, gencin de, Mevlânâ'nın bu büyüklüğü üzerine müslüman olduğunu görüyoruz. Mevlânâ'nın **"inayet nazarının** bereketi sayesinde bu Rum genci ilim ve marifette şeyh ve bilginleri kıskandıracak bir düzeye gelir. Yine bu menkabede, mühtediler yoluyla velilerin, gayri-müslimler arasında İslâm dininin propagandasını yaptıklarını da anlıyoruz. Menkabe şöyle devam eder:

"Bir gün Mevlânâ hazretleri adı geçen Şeyh Alâeddin'den: (müslüman olan Rum genci) **"Hıristiyan keşişler ve Hıristiyan bilginler... İsa'nın hakikati hakkında ne diyorlar?"** diye sordu. Alâeddin: **"onlar, İsa'ya Tanrı diyorlar"** dedi. Mevlânâ:

> "Bundan sonra onlara bizim Muhammed'imiz Tanrı'dan daha Tanrı'dır, Tanrı'dan daha Tanrı'dır, de"

buyurdu"

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 294.

VERİLMESİ GEREKEN

Mevlânâ sözlerini, bu tarzda bitirir:

"Verilmesi gereken şeyi bir fakire, bir Tanrı kuluna vermeli; zira bu, Tanrı'ya vermek demektir. Çünkü

> "Fakirin eline konulan sadaka, ondan önce Tanrı'nın eline düşer",

"Sadakalar fakirlerin ve hiçbir şeyi bulunmayanların hakkı" Kuran IX, 61.dır .

Eflâkî, a.g.e., I,

CİMRİLİĞİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ

Menakıbü'l-Arifin'de Mevlânâ'nın "kötü huy, ağır yük" atasözünün hikâyesini anlattıktan sonra, bu hikâyenin sonunda, cimriliğin insanın başına parasızlıktan daha büyük dertler açtığını , kişiyi çevresine karşı aşağılayıcı bir duruma soktuğunu söylediğini görürüz.

"Eflâkî,Ariflerin Menkıbeleri, I, 363.

Yine bu eserde, Mevlânâ'nın, **bazı insanların paralarını çevrelerindekilerin faydasına harcayacaklarına, toprağa gömdülerini, bu insanların öbür dünyaya çırılçıplak gideceklerini anlatan** sözlerinden sonra yer alan Mesnevi'den iki beyit bu konuda okuyucuya çarpıcı öğütler verir:

> "Sonunda işlerin tamam olmadan, ekmeğin tamamiyle pişmeden kendin olgunlaşmadan bu dünyadan gideceksin"
> "Sen haraç olarak kum gibi altın toplaşan da, günün birinde yine öleceksin ve onlar senden arta kalacâklardır".

Eflâkî, a.g.e., I, s.502.

KABALARLA KABA, NAZİKLERLE NAZİK OL

Mevlânâ'nın bazı fakihlere verdiği dersi de örnek gösterebiliriz: **Bir yaratığa secde etmenin doğru olmadığını ileri süren fakihlere Mevlânâ**;

bir mahkûmun idama gittiği sırada, padişahın yakınlarından biri gelip onu kurtardığı zaman, bu adamın kurtarıcısının ayaklarına kapanıp, onu övmesi nasıl doğal karşılanırsa her insanın,

kendisine yardım eden kişiye karşı kendini borçlu hissetmesinin ve onu yüceltmesinin doğal karşılanması gerektiğini söyleyerek cevap verir.

Onun bir vesile ile söylediği **"kabalarla kaba, naziklerle nazik ol"** sözleri, toplumsal ilişkilerde seçici olmak gerektiğini vurguluyor:

> "Kötülerle kötü, iyilerle iyi ol. Güle karşı gül; Dikene karşı da diken ol"
> "Dostlukta akıllı dost lâzım. Elinden geldiği kadar akıllı dostlar edin".

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.422.

**

Mevlânâ'nın müritlerinden Alâmeddin-i Kayser, Mevlânâ'da ne gibi bir keramet görerek ona kapıldığını ve müridi olduğunu sordukları zaman şöyle cevap verir:

> "Her Peygamberi bir din sahibi sevdiği ve her şeyhi bir kavim kendilerine uyulan bir adam yaptığı halde Mevlânâ'yı bütün din ve devlet sahipleri sever, onun sırları ile şereflenir, onunla övünürler. Bundan daha büyük keramet olur mu?

Eflâkî, a.g.e., I, s.465.

**

DOSTLUK İYİ GEÇİNMEK DEĞİL BARIŞMAKTIR

Menakıbü'l-Arifin'de Mevlânâ'nın dostlar arasında ne çeşit bir ilişki olması konusunda da bazı öğütler verdiğini görürüz. Bu konuda Mevlânâ, Bayezid Bistamî'nin bir hikâyesini anlatarak, dostluğun iyi geçinmek demek olmadığını, dostluğun derecesinin ve lezzetinin, kavga, barış ve sitemde olduğunu anlatır. Bistamî bu konuda şöyle der:

> "Kavgalar yapın ve yeniden barışın da, kalbinize ikiyüzlülük hastalığı girmesin ve ikiyüzlülüğün kötülüğünden emin olasınız .

Eflâkî, a.g.e., I, s.428.

SÖZÜN ÖZÜ

Mevlânâ'nın ölüm döşeğinde, mürit ve muhiplerine verdiği öğütler bu ortak değerlerin bir özeti niteliğindedir:

> "Ben size, gizlice ve açıkça Tanrı'dan korkmayı, az yemeği, az uyumağı, az söylemeği, günahlardan çekinmeği, oruca, namaza devam etmeği, daima şehvetten kaçınmağı, halkın eziyetine ve cefasına dayanmağı, ayak takımıyle ve akılsızlarla düşüp kalkmaktan uzak bulunmağı, kerîm olan sâlih kimselerle beraber olmağı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı, insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı daha az ve öz olanıdır .

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, s.55.

Geniş halk kitleleri için yazılmış bu eserlerde, veli bu görevlerin bilincinde ve kesinlikle halktan kopmamış bir dinî lider olarak karşımıza çıkar. Bu gözlemi en iyi örnekleyecek olan Mevlânâ'nın sözleridir: Mevlânâ, hasta olduğu için, Hacca giden sahibi tarafından çölde ölüme terk edilen deveye, yırtıcı hayvanların, boynunda asılı hamayilden dolayı yaklaşamadıklarını anlattıktan sonra,

> "Biliniz ve haberdar olunuz ki, bu dünya işte o deve gibidir ve bu dünyada bulunan bilginler, emirler, fakirler v.s. de bu Hac kafilesi gibidir. Bizim vücudumuz (varlığımız), bu âlem devesinin boynuna asılmış hamayile benzer. Bu hamayil onun boyunda oldukça işler yolundadır. Dünya kafilesi' de selâmetle yoluna devam eder. Bu hamayili, ... dünya devesinin boynundan çıkardıkları vakit dünyanın ne olacağını ve insanların nereye gideceklerini, sultanların, bilgi, kalem ve âlem sahiplerinin nasıl yok olacaklarını görürsünüz".

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s. 178.

BİZ ŞEYH İSTİYORUZ

Şems, Mevlânâ'dan önce, kendisinden daha olgun, daha üstün ve eksikliklerini tamamlayacak bir mürşit bulmak amacıyla, birçok ereni ziyaret eder. Bağdat'ta Şeyh Evheddedin Kirmanî'yi gördüğü zaman, Şems'in üstün niteliklerine hayran kalan Şeyh, onun kendisini arkadaşlığa kabul etmesini ister. Şems, yukarıda anlatılan menkabede Mevlânâ'dan istediği şeyleri Şeyh Evhededdin'den de ister. Bu isteklerin hiçbirini yerine getiremeyen Şeyh'i Şems:

> "Bütün müritlerini ve dünyanın bütün namus ve, şerefini bir kadeh şaraba satmalısın.
> Bu (aşk) meydanı erlerinin ve bilenlerin işidir ve şunu da bil ki ben mürit değil şeyh istiyorum.
> Hem de rastgele bir şeyh değil, hakikati arayan olgun bir şeyh."

diyerek reddeder.

Görüldüğü gibi, tasavvuf yolunda olgunlaşmış ve birçok mürit irşad etmiş bir şeyhin bir diğerine intisap etmesi doğal bir olaydır.

Eflâkî, a.g.e., II, s.189.

ŞEYHLER KISKANÇTIR

Sultan Rükneddin (Rükneddin Kılıç Arslan IV) sarayında büyük bir sema tertip eder ve devrin bilginlerinden Şeyh Babay-ı Merendî'yi baş köşeye oturtarak, onu kendisine baba edindiğini açıklar. Bunu duyan Mevlânâ,

> "Gerçekten Sa'd çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı da benden daha kıskançtır. Eğer, Sultan onu, baba edindi ise, biz de kendimize, başka birini oğul ediniriz."

der ve nara atarak çıkıp gider.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.203.

**

Mevlânâ için gerçek mürit kendi şeyhinin herkesten üstün olduğuna inanan kimsedir. Bu vesile ile anlattığı hikâyede, kendisine

"Tanrı mı büyük, şeyhin mi?" diye sorulan bir müridin,

"ben Tanrı'yı şeyhimde gördüm, şeyhimden başka bir [Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.464.] **şey tanımam, hep onu tanırım"** dediğini anlatır.

Hacı Bektaş Veli, Güvenç Abdal'a müridin, şeyhi ne isterse sorgusuz sualsiz yerine getiren kişi olduğunu söyler.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.310.

**

Mevlânâ, müritlerinin kötü insanlar olduğunu söyleyen Muineddin Pervâne'ye verdiği cevapta, **bu insanları, kötü oldukları için, ahlâklarını değiştirip, iyi olmalarını sağlamak ve iyi insanlar sırasına sokmak amacıyla mürit olarak kabul ettiğini anlatır.**

Mevlânâ'nın, müritlerini dünya üzerinde ıslah edilebilecek insanlar oldukları için seçtiğini, bütün insanları kalburdan geçirdiğini, müritlerinden başka kalbur üstünde kalan olmadığını söyler ve

> "Tanrı onları (müritlerini) rahmetine mazhar edeceğinini üzerine almasaydı ve makbul kulları sırasına sokacağına kefil olmasaydı, onları da kabule mazhar olmayacaklar ve Tanrı kullarının temiz kalplerinde yer etmeyeceklerdi."

diyerek kendi müritlerinin, yeryüzündeki diğer insanlara göre üstün niteliklere sahip olduklarını anlatır.

Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, s.192.

**

NOT: Alıntılar için Zeynep SABUNCU'ya teşekkür ederiz.

Kaynak: Zeynep SABUNCU, Mevlevi, Bektaşi, Bayramî Tarikatlerine Bağlı Dört Evliya Menakıpnamesi Üzerine Bir İnceleme, (Doktora Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1989, İstanbul

SÖZ "OL"A

Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, onun için söyleyecek sözümüz sadece: 'Ol' demekten ibarettir. O hemen oluverir.
Nahl, 40

Söz/kelâm.
Söz şifadır…
Zehir olan söz de vardır.
En değerli varlığımız hayatın manasını söz ile anlayın diyen Hakk dostu Yûnus Emre der ki:

"Söz var kılar gönülü şad söz var kılar bilişi yad
Eğer horluk eger izzet her kişiye sözden gelür"

Kişinin aynası söylediği sırf sözden değil iken yine de atalarımız bu konuda: **"Hayvan yularından¸ insan sözünden tutulur."** demişler. Karacaoğlana göre ise :

Ağacın eyisi özünden olur
Yiğidin eyisi sözünden olur
Diyerek söz ile insan arasında ilişki kurar.
Necip Fazıl Kısakürek**:" Laf var ki laftır, laf var ki iştir, iş var ki laftır. Bize iş kadrosunda laf, hamle çapında iş lazım"** diyerek hamle çapında işler yaparken Alman yazar Goethe:

"Ne var ki tenkit ettiğim âlimlerin de hakkı var
Zira sözün sadece bir mânâsı geçerli değildir
Esâsen bu durum kendiliğinden anlaşılmalıydı
Söz bir yelpâzedir! "

diyerek sözün insan karakterini yansıtmadaki öneminin altını çizer. Kısa bir fıkra geçer dillerde.
Yavuz Sultan Selim hân, Vezîr-i a'zâmıyla Üsküdar'a geçerken sandalda soruyor:
"En kolay pişen yemek hangisidir, lala?.."
"Yumurtadır hünkarım."
10 sene sonra, Mısır seferinde Yavuz Sultan Selim Hân, aniden;
"Neyle lala?" Deyince, sadrazam tereddütsüz;
"Yağla hünkarım" diye cevap veriyor!..

Yavuz Sultan Selim Hân'ın başarısı tesadüf olmadığına aradan geçen zaman ve söze verdiği değer ispat eder. Tam bu bahiste Kudatgu Bilig'in sözünü hatırlayalım :

"Ne yumruktan, ne kılıçtan iz kalır,
İnsan ölür, arkasından söz kalır."

Zaman ve mekan içinde bir insanı tanımak mümkün müdür? Diye sorulsa Goethe ve HÂFIZ 'ı okuyup tanıma şerefine nail olmadan evvel asla diyebiliriz.

Goethe, HÂFIZ'ın ölümünden sonra, hakkında, birbirini tutmayan birçok şeyler söylendiğini biliyordu. Bir çokları ona sadece şarap ve aşkın zevklerini terennüm eden hafifmeşrep, kıyamet gününe inanmayan bir şairdir, diye ona cenaze merasimi bile yapmak istememişler. HÂFIZ'ın aşk ve şarap şiirleri, bu dünya şiirleri olk-rak mı, yoksa mistik mânada mı alınacağı uzun zaman tartışılmış, sonunda Kanuni Sultan Süleyman, Viyana'yı muhasara sırasında, İstanbul'da meşhur Müfti Ebusuud'a, HÂFIZ hakkında bir fetva vermesini rica etmiş . işte GOETHE'nin üçüncü şiiri "Fetwa" adını taşır. "Fetva", şair hakkında şu hakîm cevabı vermektedir :
HÂFIZ'ın nazmı, sönmez hakikatları verir, ama arasıra da Kur'an'ın dışına çıkan ufak tefek şeyleri. Emin yolda yürümek istersen, yılan zehiriyle Tiryak'ı biribirinden ayırt etmeği bilmelisin. Her şeyden önce de asil hareketlerden duyulan zevke kendini ferah bir gönülle vermelisin; ancak sonu gelmez ıstıraba karşı temkinli davranıp kendini korumalısın. Doğru hareket etmek için en iyisi budur. işte biçare Ebusuud, bunları yazdı. Allah, onun günahlarını affetsin!" [1]

Fuzulî bizlere :

Can sözdür eğer bilirse insan
Sözdür ki derler özgedir cem

Bil-tab bu yaman mıdır ki bala
Emuatı söz ile kıldın ibya

(Eğer insan bilirse; söz, candır; can. başka bir şeydir derlerse, bu (boş) bir sözdür.

Allah aşkına, bugün senin sözle ölüleri diriltmen kötü bir şey midir? .. Mecnun ile Leyla'yı anarak ruhlarını şad ettin.)Sözler bazen de en derin yara açma sebebimizdir. Dilin kemiği yok der büyükler. Alemdeki zerâfetin incinmemek ve incitmemek olduğunu anlatır Leylâ Hanım.

İncitme sen ahbâbını incinmeye senden
Bu âlem-i fânide zerâfet budur işte…

(Bu fani dünyada incelik şudur ki: "Sen başkalarını incitme başkaları da seni incitmesin)

Sunullah Gaybi Hz'nin benden bir gönül incinmesin der ve bir dua, bir niyaz eyler:

Ya ilâhi neyler isen et beni
Tek hemen benden gönül incinmesin
Bu kemâle lâyık et cân-ü- teni
Tek hemen benden gönül incinmesin

Ne İbâdet ile mağrur olayım
Ne meârif ile mesrur olayım
Matlabımdan cümle ma'zûr olayım
Tek hemen benden gönül incinmesin

Gönül ki, Cenâb-ı Hakk'ın tecelli ettiği bir nazargâh- ı ilâhîdir.

Hz. Mevlâna Muhammed Celâleddin-i Rûmî söz bahsinde bizlere buyurur ki :
"Anneler nasıl çocuklarını ararsa, asıllar da feri'leri öylece talep eder. Su havuzda mahfuz ise de dört unsurda biri olduğu için hava onu çekip alır. Onu havuzun (hapsinden) kurtarıp aslına götürür; yavaş yavaş tebahhur suretiyle) ilettiğinden o gidişi göremezsin. Bu nefes de bizim canlarımızı dünya hapsinden böylece azar azar uğurlar.

Güzel sözler bizim ruhumuzdan yükselerek Allah'dan başkasınca bilinmeyen bir yere varır.

Temizlenmiş olan nefeslerimizin bizden hediye olarak baka alemine yükselir. Sonra sözlerimizin mükafatı Allah'ın rahmetinden dolayı kat kat çoğalıp bize gelir. Kul bu mükafata tekrar nail olsun diye, Allah bize yine onlara benzer sözler söyletir.

(Mesnevi- 890-895)

Sözlerimizin, güzel, iyi ve şifâ olması dileğiyle, sözü güzel olanlara selam olsun…

Aslı GÜL

[1] https://ismailhakkialtuntas.com/2014/12/17/goethe-ve-hafiz/

YERYÜZÜ VE HZ. HÜSEYİN ALEYHİSSELÂM TOPRAĞI “al Arz’u vet Turbatil Huseyniyya”

SUNUŞ

Abdülbâki GÖLPINARLI

1365 yılı recebinde, Muhammed Huseyn Âlu Kâşifil-Gıtâ’ya, Basra’da Minâ Müdürlüğü mütercimi Ahmed Bedran, bir mektup yollamış, Britanya İslâm Ansiklopedisinin yeni basını dolayısıyla İmâm Huseyn aleyhisselâm’ın şehâdetinden sonra kabrinden ve civârından alınan toprağa secde edişin nasıl ve ne sebeple neş’et ettiğini, İmâm Huseyn aleyhisselâmdan, önce böyle birşey olmadığı halde sonradan bunun nasıl meydana geldiğini ve Müslümanlardan ilk olarak kimin bu toprağa secde ettiğini müsteşriklerin sorduğunu, bu hususlarda aydınlanmak istediklerini, verilecek bilgiyi İngilizceye çevirerek onlara sunacağını bildirmiştir. Bu mektuplun sonra Muhammed Huseyn Âlu Kâşifil-Gıtâ, küçük bir risâle halinde **«al Arz’u vet Turbatil Huseyniyya»** yı yazmış ve bu risâle, Hacı Mirza Nacmul-Askeri’nin arapça «al-Vudû’u fil Kitabı vas-Sunna» adlı çok değerli kitabiyle merhum Seyyid Abdul-Huseyn Şerafuddin’in, gene aynı dilde yazdığı «al Mashu alel arculi av gaslihâ fil vudû’» adlı risalesine zeyl olarak Kahire’de, «an Nacâh» Kitaphânesi yayınları arasında, «Matbaatu Dârit-te’llîf» te basılmıştır. Müellifin bu risâlesini telhis yoluyla türkçeye çevirip okuyuculara sunuyoruz. Bu sûretle iki büyük, İslâm mezhebi arasındaki anlaşmazlık unsurlarından birinin daha ortadan kalkacağını ummaktayız. Tevfik Allah’tandır.

Abdülbâkiy GÖLPINARLI

RAHMAN VE RAHİM ALLAH ADIYLA

«Göklerde ve yeryüzünde nice deliller var ki onları görmezler ve yüz çevirip giderler.» (XII, 105)

Bu âyet-i kerîmede buyurulduğu gibi gerçekten de

her vakit ve her hâlde yüz çevrilip gidilen delillerin en büyüklerinden biri de üstünde yaşadığımız, ondan meydana gelen şeylerle yaşayıp geçindiğimiz, **«Öyle bir mâbuddur ki yeryüzünü size döşek etmiş, orda size yollar açmışa gökten yağmur yağdırmış, o yağmur sebebiyle de çeşit-çeşit, çifter-çifter nebatlar yaratmıştır. Yeyin ve yedirin davarlarınıza; şüphe yok ki bunda, aklı olanlara deliller var. Oradan yarattık sizi; gene oraya iade edeceğiz sizi ve oradan çıkaracağız sizi bir daha»** âyetlerinde (XX, 53-55) bildirilen yeryüzüdür. Yeryüzünde yürüyüp durur, toprağını ekim-biçim için saçıp savurur, hayvanlarımızı orada yayar, besler, bereketlerinden faydalanırız; bütün hayâtımızda onunla haşir-neşir oluruz da o* nu gene de hatırımıza bile getirmeyiz; delillerinden gaflet eder, yüz çeviririz; ondaki pek büyük kudrete, görünüp duran san’ata göz yumarız. Toprağı, varlıkların en aşağısı sayarız; en önemsizi biliriz; ayaklarımızın altına serilmiştir. Görünüşte birşeydir o, tek bir unsurdur;

fakat i nice unsurlar vardır, nice hâssalar vardır onda. Yiyeceğimiz hubûbat ordan biter; giyeceğimiz şeyleri o verir; tadları, hâssaları ayrı-ayrı, çeşit-çeşit meyvalarımız onda olur.

Toprak, tad veren, hayat bağışlayan, renk-renk, kokuları ayrı bitkileri verdiği gibi acı, öldürücü zehirleri de verir. Oysa ki hepsi yeşildir, rengârenktir, hepsi de birbirine benzer. Kur'ân-ı Kerîm'de, **«Yeryüzünde birbirine komşu bölgeler, üzüm bağları, ekinler, bir kökten yetişmiş hurmalıklar var ki hepsi bir suyla sulanmada; fakat lezzet bakımından bir kısmını, öbürlerinden üstün etmedeyiz. Şüphe yok ki akıl edenlere, bunlarda ad deliller var»** (XIII, 4) buyurulduğu gibi toprak birdir, su bir; fakat yetişenlerin herbirinde ayrı hâssa mevcut; hiçbiri, öbürüne benzemez. Her meyva, kendi mevsiminde olur; her bitki, kendi mevsiminde. Baharın olan kışın bulunmaz; kışın olansa yazın rastlanmaz. Toprağın hâssalarından biri de ondan çıkan mâdenlerdir. Şu altına, gümüşe, şu-yâkuuta, fîrûzeye bak; benzerlerini seyret. Hepsi de topraktan çıkmıyor mu; hepsi de ordan olmuyor mu? Evet; yeryüzü, cansız dediklerimizin, bitkilerin, canlıların anasıdır. Suyla, havayla, güneşin ışığıyla kaplanmıştır; yeryüzü, hayâtın ta kendisidir, ölümün de ta kendisi. Hastalık ordan meydana gelir; ilâç ordan biter, boy verir, yüz gösterir. Gökyüzünün eserleri belki sayılabilir; fakat yeryüzünün eserlerini saymıya imkân yoktur. İmkân yoktur yeryüzünün mâdenlerini saymıya; imkân yoktur yeryüzünün bereketlerini bilmiye; imkân yoktur yeryüzünün unsurlarını anlamaya. Kur'ân-ı Kerîm, **«Yeryüzünü bir toplantı yeri olarak halketmedik mi dirilere ve ölülere?»** buyurur. (LXXVII, 25-26). Ondan sonra gene buyurur ki: **«Ve yeryüzünü de bundan sonra yaydı, döşedi; ordan suyunu, otlağını çıkarıp meydana getirdi.»** (LXXIX, 30-31). Ve gene, **«Artık insan, yediğine bir baksın; şüphe yok ki biz, bir yağmurdur yağdırdık; sonra yeryüzünü bir iyice yardık; derken orda tohumlar bitirdik ve üzüm ve yoncalar ve zeytin ve hurma ve çeşitli büyük ağaçlan bulunan bahçeler ve meyvalar ve otlaklar»** buyurur (LXXX, 24-31).

Yeryüzünden biten, ordan meydana gelen bitkileri, ağaçları, hubûbâtı, meyvalar):, mâdenleri bırakalım bir yana, hele şu herşeyi kırıp döken her sınığı onaran akla sâhib insan nerden meydana gelmiş? Topraktan değil mi? Varlığı, her parça-buçuğu topraktan meydana gelmiyor mu ve gene de toprak olmuyor mu?

Toprağın en kutsal yüceliklerinden biri de Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem'in, halk içinde en fazla sevdiği Ali aleyhisselâm'a, **«Abû-Türâb—Toprak babası»** künyesini vermesidir ve bu künye, Emîrül-mü'mlnîn'in en çok sevdiği künyedir. Abdülbâkıyyül-Ömerî sûfiyâne bir şiirinde, bu yüzden der ki:

> Allah Âdem'i topraktan yarattı;
> O toprağın oğlu, sense toprağın babasısın.
> Hakîm ve ârif Hayyâm da, bir rubaisinde,
> Ey toprak, gönlünü bir yarsalar,
> Gönlünde nice değerli gevherler var

der. Gene ariflerden biri, bir tercîinde,

> Her zerrenin gönlünü yarsan,
> İçinde bir güneş olduğunu görürsün

demiş.

Evet, şu mübarek yeryüzü, kadrinin yüceltilmesi, ululanması, kutlanması gereken birçok delillere sâhib» Rasûlûllâh sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem de, **«Meshedin yeryüzünü; o size hayırdır, berekettir»** buyurmuşlar, bir başka hadîslerinde de yeryüzünün, insanların anası olduğunu bildirmişlerdir ki bunların hepsi de akıl erbâbına remizlerdir, işaretlerdir. Allah tebâreke ve teâlâ, topraktan yarattığı, onda bütün âlemi topladığı, âlem-i ekber'in bir özü, bir özeti kıldığı Adem aleyhisselâma, meleklerin secde etmesini emretmiştir. Melekler, Allâh'ın emrine itâat edip Âdem'i mihrab edinerek Allah'a, Âllâh'm bedî'-i san'atına, kemâl-i kudretine, gerçek ma'bûda, Allah'a secde etmişlerdir. İblis, bu nükteyi idrâk edememiş, ateşten yaratıldığı için ulvî olduğunu, topraktan yaratılandan hayırlı olduğunu sanmış, secde etmemiştir. Oysa ki secde Âdem'e değildir; Âdem'i yaratanadır. Ateşle toprak arasında fark vardır. 'Yeryüzü toplayıcıdır; ateş dağıtıcı. Toplamak güçtür-kuvvettir; ayırmak zaaf. Yeryüzü mûtedildir; ateş yakıcı. Yeryüzünde bitirip oldurma kuvveti vardır; ateşte yokedip öldürme kuvveti var. Yeryüzü, her diriyi yaşatır, besler; ateşse öldürür, helâk eder.

Allâh tebâreke ve Teâlâ, İslâm şeriatında bütün pisliklerin suyla temizleneceğini bildirmiş' **«Su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin; toprağı yüzlerinize ve ellerinize sürün"** buyurmuştur (IV, 43, V, 6) ve böylece toprak, su yerine geçmiştir. Zâten de toprak, suyun eşididir ve şer'an temizleyicidir. Yeryüzü temizdir ve mesciddir; H. Peygamber sallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem, **«Yeryüzü bana mescid edildi; temiz kılındı»**; yâni nerde namaz vakti gelirse, orda namazını kılarsın ve su bulunmadığı vakit onunla temizlenirsin; çünkü toprak temizdir ve temizleyicidir buyurmuştur. Gerçekten de yeryüzü temizleyicidir; birçok pis şeyler, mikroplar yeryüzünde ölür; bu yüzden de İslâm şeriatında ölünün toprağa gömülmesi, başka bir yere gömülmemesi, toprağa gömülünce yanağının toprağa konması, hattâ denizde **Ölen kişinin bile, karaya çıkarılıp defni mümkünse çıkarılıp defnedilmesi emredilmiş, yakılması men'edilmiştir.** Çünkü ceset yandığı zaman ondan çıkan buhar, havayı ifsâd eder ve bu da sihhate muzırdır. **«Yeryüzünü bir toplantı yeri olarak halketmedik mi dirilere ve ölülere?»** âyetinde (LXXVII, 25-26) buna işaret olunmakta, yeryüzünün, insanları bir araya topladığı, halkın topraktan yaratıldığı, ölümden sonra da gene orda toplandıkları bildirilmektedir. **«Yeryüzü size hayır ve berekettir; onunla teyemmüm edersiniz; diriyken oraya secde eder, namaz kılarsınız; ölünce de orda toplanırsınız»** buyurmaktadır ki bu, Allah'ın bir nimetidir; hamdolsun ona. Namaz kılanın secde edeceği en güzel ve üstün şey, tertemiz topraktır.

İslâm şerîatında mübârek günlerden biri de «Dahvul Arz», yâni Kâ'be'nin bulunduğa yerden başlayıp yeryüzünün döşenmesi günüdür ki **Zilka'denin yirmibeşinci günüdür ve o gün, oruç tutulması sünnet olan günlerdendir.** O günde, Ehli Beyt selâmullâhi aleyhimden gelen ve okunması gereken duânın başlangıcı, **«Ey Kâbe'yi döşeyen, habbeyi yarıp çıkaran, mihnetleri gideren Allahım, hakkım yücelttiğin, şanını büyüttüğün, mü'minlere bir ihsân olarak lütfettiğin bu . günün hakkı için»** cümleleridir ki burda, **«Ve yeryüzünü de bundan sonra yaydı, döşedi»** âyetine işâret edilmektedir (LXXIX, 30).

*

KERBELÂ TOPRAĞINA SECDE ETMİYE GELİNCE:

Hz. Resûl sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem, ümmetinin içinde iki değer biçilmez şey bıraktığını, bu ikisinin, kendisine halef ve halîfe olduğunu, birinin, gökten yere uzatılmış Allah ipi mesabesinde olan Kur'ân, öbürünün Ehli Beyti bulunduğunu, bunlara yapışılırsa, kendisinden sonra sapıklığa düşülmeyeceğini buyurmuş, Ehli Beytini Kur'ân'la şerîk kılmıştır. Ehli Beytin ilki ve başı olan kendileri, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş, Allah tarafından seçilmiş ve gene kendileri, **«Huseyn bendendir, ben Huseyn'denim»** buyurmuşlardır. Bu Huseyn, mevki' için, mansab için, hilâfet için değil, alenen şeriata muhalefette bulunan bir zâlim emîrin, Kur'ân'a muhâlif hareketlerine karşı durmak ve bu suretle kendisinden sonra gelen müslümanların bâtılı hak bilmemelerini sağlamak için deryâlar gibi dalgalanan bir orduya, Kerbelâ-yı Muallâ'da bir avuç dostu ve ehli beytiyle karşı durmuş, evlâdını, süt emen yavrusuna kadar Hak ve hakikat uğruna kurban vermiş ceddinin en sevgili sahabesinden olanların şehâdetini görmüş, kardeşlerinin, kardeş oğullarının yasına batmış, evlâdının-ayalinin esir olacağını bildiği, onların feryatlarını duyduğu hâlde nihayet kendi canını da Allah yolunda, şeriatın korunması için fedâ etmiş, **o kutlu yerde şehâdet şerefine ermiş, kaniyle hakla bâtıl arasını ayırmıştır.** Ümmet fedası olan böyle bir İmâmın, Rasûlullâh'm, sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellemîn gözünün bebeğinin şehîd olduğu yer, elbette kutlu bir yerdir. İslâmın zuhûr ettiği mukaddes yer Mekke-i Mükerreme, yayılıp genişlediği mübarek yer Medîne-i Münevvere ise, korunduğu yer de şüphe yok ki Kerbelâ-yı Muallâ'dır. O kudsî yer hakkında İmamlarımızdan rivâyet edilen ziyarette de, **«Şehâdet ederim, ki siz tertemizsiniz ve tahâret-i kâmileye eriştiniz; defnedildiğiniz yer de tertemiz bir hâle geldi»** cümleleri mevcuttur.

Fıkıh bilginlerimiz, yerden başka birşeye secdeyi câiz bilmemişler; yerden biten, fakat yenmiyen, giyilmiyen şeylere de, mâdenlerden başka, secdeye cevâz vermişler, Kerbelâ toprağına secdeninse efdal olduğunda ittifak etmişlerdir. Şüphe yok ki yere serilen halı, kilim v.s. toza, pisliğe mâruzdur; bu cihetten onlara secdeyi câiz görmemişlerdir. Hadîs-i şerifte, **«Kulun rabbe en yakın olduğu zaman, secdeye kapandığı andır»** buyurulmuştur. Kendilerini Hak yoluna kurbân eden, ruhları male'-i a'lâya yücelen, bu dünyânın almayışlarına

kapılmıyan, bâtıla baş eğmiyen şeriat ulularının toprağına secde ise elbette perdeleri yırtar, açar; insanı onların rûhâniyetine ulaştırmaya, Hakk'a yakınlaştırmıya vesîle olur, toprağa secde farzdır, Türbet-i Huseyniyyeye, zikri rahmet vesilesi, adı, mü'minlerin gözyaşlarının akmasına, îman dolu yüreklerinin yanmasına sebeb olan, toprağında şifâ, anılışında vefâ olan mazlûm Huseyn'in aleyhisselâm, toprağına secdeyse, Ehli Beytin sünnetidir. Ancak şunu da belirtelim ki Kerbelâ toprağına secde, taabbüd yoluyla olamaz; bu, küfürdür; secde, ancak Allâh'a olur. **Toprağa ve Kerbelâ toprağına secde, teberrük ve tevessül yoluyladır, Allâh'a karşı tezellül dolayısıyladır.** Bütün Şîa müctehidleri, ittifakla, ancak Allâh'a secde edilebileceğini, başka birşeye ve ya birine secdenin küfür olduğunu söylemişlerdir ve söylemektedirler; bütün Şia teliflerinde bu» sarâhatla mevcuttur. Binâenaleyh tekrar edelim ki Kerbelâ toprağına secde, o toprağa, yahut o toprakta şehîd olana ve olanlara secde değildir; o toprağa baş koymak sûretiyle Allâh'a secdedir. **Netekim toprağa secde de, toprağa ibâdet değildir; toprağa alın koymak sûretiyle Allah'a secdedir.** Bunun aksi düşünülürse toprağa secde etmeyip halıya, kilime secde edenlerin de yüne, yapağıya, yahut o yünün, yapağının sahibi olanlara secde ettikleri kabul edilmiş olur ki böyle bir düşünce esâsında bâtıldır. EL Rasûl'ün, salla'llâhu aleyhi ve sellem, toprağa, hattâ yağmur yüzünden balçık olan toprağa secde ettiği Ehl-i Sünnetin sıhâhında mukayyettir. Evvelce de söylediğimiz gibi meleklerin Âdem aleyhisselâma secdeleri, Allah'adır. Birşeye secde ile, bir şeye alnını koymak sûretiyle Allah'a secde arasında büyük bir fark vardır.

Hicretin üçüncü yılında, Uhud savaşında, Hz. Peygamber salla'llâhu aleyhi ve sellemin amucası ve süt kardeşi Cenâb-ı Hamza şehîd olunca Hz. Peygamberin, Müslüman hanımlara, şehidlerine ağlarlarken Hamza'yı da anmalarını, buyurduğu, **Hz. Fâtıma aleyhesselâmın, Hamzâ'nın kabrinden aldığı topraktan tesbîh yaptığı,** Hamza'ya, Seyyidüş-şühedâ, Allah'ın ve Rasûlünün arslanı lakabının verildiği mütevâtirdir. Meclisî'nin «Bıhârül-Envâr» ında, râhîmüs Sakafî babasından, o da İmâm Ca'feribni Muhammedüs Sâdık aleyhisselâmdan rivâyet eder ki **Fatıma alehesselâmın bir yün ipe, tekbir sayısınca düğümler düğümlemişti ve bununla tesbîh çekerdi.** Hz. Hamza"mn şehâdetinden sonra onun toprağından tesbîh yaptı ve onu çekmiye başladı. Huseyn salavâtullâhi aleyh şehîd edilince bu töreye uyuldu, onun toprağından tesbîh yapıldı.

Müslümanlar dan, Müslüman imamlarından ilk olarak İmâm Huseyn aleyhisselâm'ın toprağına secde eden, o topraktan teşbih yapan İmâm Zeynül-âbidîn Aliyyibnil Huseyn aleyhimesselâmdır. Hattâ Şam'da, Yezid'in meclisine girdiği zaman, elinde bu teshili vardı ve Yezîd, elinde çektiğin nedir diye sorunca, Rasûlullah salla'llâhu aleyhi ve sellemden naklen, kim bir tesbih taşır ve sabahleyin ona mahsus duâyı okur da o teşbihi çekerse, tesbih etmese bile tesbih sevabına erişir hadîsini rivâyet etti. İmam ve Ehli Beyt, Medine'ye dönünce bu kudsî toprağa secde etmiye, onunla teberrüke, hattâ hastalara o topraktan az bir mıkdârının suda halledip içirmiye başladı. Böylece ilk olarak türbet-i Huseyniyyeye secde eden, Oniki

ma'sûm imâmın dördüncüsü olan Zeynül-âbidîn Aliyyibnil Huseyn aleyhimesselâmdır. Ondan sonra oğlu, beşinci İmâm Muham medül Bâkır aleyhisselâm, bu töreyi yürüttü; kendisi-: ne uyanlara bunu telkıyn eyledi. Oğlu altıncı İmâm Casferüs-Sâdık aleyhisselâm, aynı töreyi yaydı. Şeyhut-tâife Şeyh Tûsî. Allah sırrını takdis etsin, «Mısbâhul-Müteheccid» de rivâyet etmiştir ki **Abû Abdullah Ca'ferüs Sâdık aleyhisselâm. bir sarı bez içinde. İmâm Huseyn aleyhisselâmın toprağını, yanında taşırdı.** Namaza duracağı vakit o toprağı seccâdesine kor, secdede alnını ona koyardı ve Abû Abdullah Huseyn aleyhisselâmın toprağına secde, yedi hicabı yırtar, giderir buyururdu. Bu yedi hicaptan maksat; insanın rûhî safvetini, huzûrunu bozan, İnşam insanlıktan uzaklaştıran kin, haset, hırs, öfke, anlayışsızlık, hîle ve aşağılık duygusu olsa gerektir; bu huylarla huylanan, herkesi kıskanır; fazilete düşman olur, iyiye ve iyiliğe karşı gelir; benci ve benlikçi olur. Toprağa secde, tavâzuun son derecesi olduğundan bu yedi kötü huyu gidererek yerlerine iyi huyların gelmesine sebep olacağı. da şüphesizdir, «al-Vasâil» sâhibi, Deylemî'den rivâyet etmiştir ki Sâdık aleyhisselâm, ancak İmâm Huseyn aleyhisselâmın, toprağına teberrük yoluyla secde ederdi; evlâdından gelen İmâmlar da bu yolu tuttular; bu sûretle teberrükte büyük sevaplar olduğunu bildirdiler. Tâ o zamandan beri Şîa da bu töreye uymuş ve Kerbelâ toprağının suyla karılmasından meydana gelen ve bugün «Mühür» denen safihalar yapmışlar, namazda secde yerine onu vaz'edip Allah'a secde ederken alınlarını ona koyagelmişlerdir.

Hımeyrî, Onikinci İmâm'a, aleyhisselâm, İmâm Hu-seyn; aleyhisselâmın toprağından yapılmış mühre secdede bir fazilet var mı diye yazmış, İmâm aleyhisselâm, câiz olduğu ve fazileti bulunduğu hakkında cevap vermiştir. Sonra o topraktan yapılan teşbihi sormuş, ona da bu meâlde cevab almıştır. Gene İmâm Sâdık'ın Huseyn aleyhisselâmın toprağına secde, yedi kat yeri ve oralardakileri ışıklandırır; kimin elinde bu topraktan yapılmış tesbîh varsa ve onu çekerse, tesbîh etmese bile tesbîh sevâbmı elde eder buyurduğu rivâyet edilmiştir.

Burada şunu da kaydetmemiz gerekir ki Huseyn'in şehâdeti, onun toprağı, daha Huseyn çocukken, Rasulullâh'ın, sallalâhu aleyhi ve âlihî ve sellem, zamanında bilinmekteydi. Bu hususta Suyûtî'nin, Haydarâbâd'da 1320 de basılan «Hasâisül Kübrâ» sında, Hz. Peygamber'in İmâm Huseyn'in şehâdetini haber vermesi faslına 'bakılmasını tavsiye ederiz.

Ehl-i Sünnet'in güvenilir büyük bilginlerinden Hâkim, Bayhakıy, Abû Nuaym ve emsali, bu hususta Ümmül Fazl bintil Hâris'ten, Rasûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellemın, zevceleri Ümmü Seleme ve Âyişe validelerimizden, Enes'ten, Veheb'den, Zeyneb'den, Abû Emâme'den, İbni Abbâs'tan hadisler rivâyet etmişlerdir. Bu hadîslerin çoğunun meali şudur:

Rasûlullâh oturmaktaydı; Huseyn de kucağındaydı. Hz. Rasûl ağlıyordu ve ellerinde bir kabza toprak vardı, Râvî, **yâ Rasûlallâh, bu toprak nedir** diye sorunca Hazret, Cebrâîl getirdi ve bana haber verdi ki ümmetim, **bu oğlumu Kerbelâ'da şehîd edecek** buyurdu. Sonra o toprağı

Ümmü Seleme'ye verdi ve bu toprak kana bulanınca bil ki Huseyn'i şehîd ettiler buyurdu. Ümmü Seleme, Huseyn aleyhisselâmın şehîd edildiği yıl, Aşûrâ günü, gece gördüğü bir ruyâ üzerine bir şişede sakladığı o toprağın kıpkırmızı bir renk almış olduğunu gördü ve İmâm'm şehâdetini anladı.

Huseyn aleyhisselâmın. toprağı, onun şişe içinde saklanması, o toprağın kudsiyyeti, Hz. Peygamber'in salla'llâhu aleyhi ve sellem zamanında ve Huseyn'in doğumundan hemen sonra biliniyordu. Hz. Peygamber, onun mazlûm olarak şehîd edileceğini haber vermişti. Netekim, Kur'ân-ı Kerîin'de, XLVIII. sûrenin 27. âyet-i kerîmesinde beyan buyurulduğu veçhile ve vahiy yoluyla Mescidül Harâm'a girileceğini, Mekke'nin fethedileceğini, Rûm'un Fars'a üst geleceğini (XXX, 1 5), Kisrâ'nın ölümünü, Hâtıb'ın, müşriklere gönderdiği mektubu ve haberi, Kisrâ ve Kayser ülkelerinin alınacağını, ashâbının, kendisinden sonra ihtilâfa düşeceğini, Emîrü'l-mü'minîn'in İbni Mülcem tarafından şehîd edileceğini, İmâm Hasan'ın şehâdetini, Kaysibni Sâbit'in şehâdetini, Ümeyyeoğullarının saltanat kuracaklarını, zulmedeceklerini, Hıyre'mn fethedileceğini ve daha bunun gibi nice şeyleri de önceden haber vermişler, bildirmişlerdi.

*

Özet olarak risaleyi bitirirken diyeceğiz ki: Şâri'-i hakimin, İslâm şeriatında bildirdiği şeylerden biri de toprağın temiz ve temizleyici oluşudur.

Yeryüzü, on tane temizleyici nesnenin biridir. Pisliğin aynı, yâni kendisi gittikten, giderildikten sonra yürümekle ayağın, ayakkabının altı, sopanın dibi temiz olur.

Su bulunmazsa istincâ yerine isticmâr edilir; yâni üç taşla temizlenilir.

Su bulunmadığı vakit vâcib; yâni farz, yahut sünnet temizlik, teyemmümle olur.

Ölülerimiz kokusu gelmiyecek ve yırtıcı hayvanlar eşemiyecek, çıkaramıyacak kadar bir derinlikte toprağa gömülür, ölünün yanağı toprağa konur.

Sâhibi olsa bile geniş yerlerde namaz, sahibinde izin alınmaksızın kılınabilir.

Geniş arazîde akan büyük nehirlerden, sâhibi olsa bile, izin alınmaksızın abdest alınabilir; su içilebilir.

Yere, ve yerden hâsıl olan, fakat yenmesi, giyilmesi âdet olmayan şeylere secde edilir. Secdede burnu da yere koymak, dayamak gerektir.

Yer sarsıntısında, depremde, fıkıh kitaplarımızda bildirildiği veçhile Âyât namazı kılmak farzdır.

Yerden biten buğday, arpa, hurma ve üzümden zekât vermek farzdır.

Müslümandan zimmiye intikaal eden arazîden, humus verilmesi farzdır.

Sahipsiz yerleri ihyâ etmek, ekime sâlih olmıyan yerleri ekip biçmek, ekine yarar bir hâle getirmek iktizâ eder ve yeryüzüne âit daha bu çeşit birçok şeyler, fıkıh kitaplarında etraflıca anlatılmıştır.

İslâm şeriatında yerin kudsiyyeti vardır. Yeryüzü mesciddir. Şiada mutlak toprağa, yahut topraktan biten, yenmeyen ve giyilmiyen şeye secde farzdır; İmâra Huseyn aleyhisselâmın toprağından yapılan mühre secde ise bir yandan temiz birşeye alın koymak bakımından, bir yandan da teberrük ve tevessül yoluyla efdaldir; fakat hiçbir vakit bu secde, hâşâ, o toprağa, yahut o toprakta yatana değildir; Allâh'adır. Bu hususta, Şîîler taşa, toprağa taparlar gibi söylenen ve hemen hepsi de bilgisizlikten meydana gelen sözler, iftiradan doğan lâflardan ibârettir.,

23 Şa'bân . 1386

Kaynak: Şeyh Muhammed Huseyn, trc: Abdülbâkiy GÖLPINARLI, CA'FERÎ MEZHEBİ ve ESASLARI, 29 Kasım 1966

DÜŞTÜ

Yine teknei-i maişet kırılıp kenare düştü
Dayanır mı dar gelir bu, yem-i ihtikâre düştü,

Kesilip nefes pek erken suya indi bizde yelken
Halı, konsol, ayna derken bütün ev pazâre düştü.

Ne ocakta bir tutam od ne kazanda bir yudum aş
Yere mutfağın damından iki sıska fare düştü.

Yine coştu bezm-i işret taştı câmı-ı rüşvet
Kuşa kurda son ziyafet dil-i pâre pâre düştü.

Reh-i inzivada Çimdik düşe kalka oldu sâlik
Kara borsa ağniyası yine itibâre düştü.

YUSUF ZİYA ORTAÇ
Çimdik (Akbaba)

DİKKAT ETMEDİĞİMİZ SÜNNETLERDEN

Cuma Günü İçin Boy Abdesti Almak

Cuma günü için yıkanmanın bâtınî yorumu, haftanın günleri olan yedi gün karşılığında günlük zaman için ezelle temizlenmektir. Allah Teâlâ kula her hafta yıkanmayı zorunlu bir ödev olarak emretti. Öyleyse Cuma günü yıkanmak namaz için değil, gün içindir.

Böylece Cuma namazı için yıkanmak hal temizliği, bu temizlik ise, zaman temizliğidir. Çünkü bilginler bu yıkanmanın hükmü hakkında görüş ayrılığına düşmüştür. Bir kısmına göre yıkanmak Cuma gününe aittir. Bizim görüşümüz de budur. Cuma namazından önce temizlik yapılırsa ve [günle birlikte] Cuma namazı için yıkanmaya da niyetlenilirse daha iyidir. Bir kısmına göre ise, bu temizlik Cuma günü Cuma namazı içindir. Bu ise hiç kuşkusuz, daha üstün bir davranıştır. **Öyle ki, insan namazdan önce yıkanmazsa, güneş batmadıkça yıkanması zorunlu olur.**

Kulun bütünüyle Hakka yönelmesi, zamansal olarak bu günde gerçekleşir dedik. Bu nedenle, bu günün Hakkın katına nispeti, Hakkın önce, sonra, şimdi gibi edatların eşlik ettiği farklı zamanlarda varlıkları yaratmaya yönelmesiyle ezelin girdiği zamansal takdirler gibidir.

'Önceden ve sonradan emir Allah Teâlâ'ya aittir.' Bu meseleyi öğreniniz! Çünkü son derece hassas bir konudur.

Cuma namazı için yıkanan kimse ise, hal için yıkanmayla namaz için yıkanmayı birleştirmiş demektir. Namazdan sonra Cuma günü için yıkanan ise, tekleştirmiştir. Bu ise, Cuma denilen şeye zarar verir. **En güçlü yorum, bu günde yıkanmanın hem Cuma günü hem de Cuma namazı için emredildiğidir.** Şari'nin bu konuda maksadının bu olması, uzak bir ihtimal sayılmaz.

Otuzikinci kısım, c.3, 152

CUMA GÜNÜ YIKANMAK

Bize göre, Cuma günü yıkanmak -ki kast edilen gün için yıkanmaktır-tüm yetişkinlere farzdır. (Gün için değil de) Namaz için yıkanılması ise, daha üstündür. Cuma günü yıkanmak ise, bir grup tarafından sünnet, bazı bilginler tarafından ise, farz sayılmıştır ki, **ben de farz olduğu görüşündeyim.** Vacip olduğunu söyleyenlerin bir kısmı yıkanmanın günden dolayı olduğunu kabul eder. Bizim görüşümüz budur. Namaz kılınmazdan önce namaz için yıkanmak ise, daha üstündür. **Bazı bilginler ise, yıkanmanın Cuma namazından önce farz olduğu görüşündedir.**

VASIL
Batınî Yorum

Batınî hayat vasıtasıyla (bilgi) insanın içini ve batınını -ki kalbidir-genel olarak temizlemesi, Allah Teâlâ'yı bilmek amacı taşır. Kalplerin canlılığı, bu bilgide bulunduğu gibi yine bu bilgiye bağlıdır. Bu durum, Allah Teâlâ'nın kendisini bu özel tarzda ortaya koyması yönüyle Cuma namazının sağladığı bilgi bakımından böyledir. Çünkü Cuma, Allah Teâlâ'nın bu ümmetine ihsan ettiği en büyüle hidayettir. O gün, ümmetin görüş ayrılığına düşüp Allah Teâlâ'nın görüş ayrılığına düşülen konuda doğruyu gösterdiği gündür.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Allah Teâlâ her cinsten bir tür, her türden, bir şahıs seçmiş, seçtiği bu şahsı ya kendisine ya da onun sebebiyle başkasına bir iyilik olsun diye tercih etmiştir.

Allah Teâlâ bazen bir cinsten iki ve üç tür seçer, bazen türden iki, üç ya da daha fazla şahıs seçer. Bu bağlamda insan türünden müminleri, müminlerden velileri, velilerden nebileri, nebilerden resulleri seçmiş resullerin de bir kısmını diğerlerinden üstün yapmıştır. Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem, **'Peygamberleri birbirine üstün tutmayın'** diye yasaklamasaydı, hiç kuşkusuz, en üstünlerinin kim olduğunu belirtilirdi. Fakat Allah Teâlâ peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün yaptığını bize bildirmiştir.

Öyleyse (inkâr edilemeyecek bir raviler topluluğunun aktardığı) mütevatir bir nas ya da gerçek bir keşif bulan kişi, onun sınırında durmalıdır. Tek kişinin rivayet ettiği sahih bir hadise sahip olan ise, -konu dünyevi davranışlarla ilgiliyse-onunla hüküm vermelidir; ahiretle ilgiliyse, onu inancında esas yapmamalıdır. **Bunun yerine şöyle demelidir: Bu hadis bize ulaştığı tarzda gerçekte peygamberden gelmişse, ben o hadise ve peygamberin ve Allah Teâlâ'nın katından gelen bilip bilmediğim her şeye inanırım.** Çünkü inanç konularında ancak kesin olduğuna hükmedilen şeyler kullanılabilir. Söz konusu olan bir rivayet ise, onun tevatür yoluyla güvenilir olması gerekir; söz konusu olan akıl ise, mütevatir bir nassla çelişmediği sürece, kesin aklî kanıta dayanan bir hüküm kullanılabilir. Mütevatir bir nas aklın deliliyle çelişip onları uzlaştırmak mümkün olmazsa, nassa inanılır, delil terk edilir.

Bunun sebebi şudur: Şeriat diliyle belirtilen şeylere inanmak, zikredilen şeyin gerçekte imanın bildirdiği tarzda olmasını zorunlu kılmaz. Akıllı kişi, Allah Teâlâ'nın yükümlüden bu kesin nassın verisine inanmasını istediğini anlar; tevatür zinciri, akıl deliliyle çelişse bile, o hadisi peygamberin söylediğini bildirir. Böylece akıllı, bilgi olması bakımından bilgisini muhafaza eder ve Allah Teâlâ'nın söz konusu nassın varlığıyla imanı o bilinene bağlamadığını anlar. Yoksa, akıllının (bu nas nedeniyle) bilgisinden ayrılarak Allah Teâlâ'nın istediği şekilde o nassa inanması gerekmez. Allah Teâlâ, bildiğiyle çelişen bu nassla neyi kastettiğini keşfinde kula bildirirse, bu hitaba tahsis edilen kimse, Hakkın belirlediği bağlamda ona inanır. Böyle bir keşfi, karışıklığa yol açacağı için sıradan insanlar arasında açıklayamayız. İhsan ettiği nimetlerinden dolayı Allah Teâlâ'ya şükrederiz! Bu, Allah Teâlâ yolunda yararlı olan bir öncüldür.

> **Allah Teâlâ ayların içinden Ramazan ayını seçmiş ve onu kendi adıyla nitelendirmiştir. Çünkü Ramazan Allah Teâlâ'nın isimlerinden birisidir.**

Allah Teâlâ haftanın günlerinden ise, Cuma gününü seçmiş ve bu yedi günün içinden seçtiği bir gününün olduğunu bildirmiştir. Söz konusu günü de haftanın diğer günlerinden üstün yapıştır. Bu nedenle. Cuma günüyle Arefe ya da Aşure gününü karşılaştıran kimse yanılır. Çünkü Arefe'nin üstünlüğü haftanın günlerine değil, yılın bütün günlerine dayanır. Bu nedenle Arefe günü bazen Cuma gününe denk gelebileceği gibi Aşure günü de Cuma'ya denk gelebilir. Cuma ise, değişmez, hiçbir zaman Cumartesi veya başka bir gün olamaz.

Öyleyse Cuma gününün üstünlüğü kendindendir. Arefe ve Aşure gününün üstünlüğü ise, geçici durumlardan kaynaklanır. Haftanın hangi gününde bulunurlarsa bu geçici haller nedeniyle üstünlük o güne aittir. Böylece Arefe ve Aşure günlerinin üstünlüğü, o tür içindeki üstünlüğü gerektiren geçici durumlar arasındaki bir üstünlük haline gelir. Ramazan ayının diğer aylardan üstünlüğü de, Güneş aylarında değil Kameri (ay yılı) aylardadır. Çünkü Güneş yılı aylarının en üstünü, güneşin en şerefli burcunda bulunduğu gündür. Ramazan ayı ise, güneş yılının her ayına denk gelebilir. Bu nedenle Ramazan'ın bulunduğu güneş ayı, diğer güneş aylarından daha üstün olur. Ramazan'ın bir Güneş ayında bulunmasıysa, dönerken kendisine ilişen geçici bir durumdur.

Binaenaleyh Cuma günü, Arefe veya başka bir günle mukayese edilemez. Bu nedenle yıkanmak, namazdan dolayı değil, günden dolayı gerekli görülmüştür. Cuma günü sadece namaz nedeniyle yıkanılsaydı, o günün en faziletli gün olduğu konusunda aramızda bir görüş ayrılığı kalmaz, bilginler arasında gerçekleşen görüş ayrılığı ortadan kalkardı.

Allah Teâlâ (günler içindeki bir) günün değerini ve üstünlüğünü ümmetlere zikredip tam olarak belirtmeyerek, günü bilmeyi onların içtihatlarına bırakmış, insanlar da görüş ayrılıklarına düşmüştür. Bu bağlamda Hristiyanlar en faziletli günün Pazar günü olduğunu iddia etmiştir, çünkü Pazar, güneşin günüdür. Pazar göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların yaratıldığı /ilk gündür. (Hristiyanlara göre) Allah Teâlâ, diğer günlerden üstün olduğu için yaratmayı Pazar gününde gerçekleştirmiştir. Böylece o günü bayram sayıp şöyle demişlerdir: 'Allah Teâlâ'nın kastettiği gün Pazar'dır.' Hâlbuki peygamberleri bu konuda onlara bir şey söylememişti. Bu konuda bir rivayet olmadığı için, Allah Teâlâ'nın peygamberlerine bu günü bildirip bildirmediğini de bilmiyoruz. Yahudiler ise şunu ileri sürmüştür: 'En faziletli gün Cumartesidir, çünkü Allah Teâlâ yaratmayı Cuma günü bitirmiş, Cumartesi dinlenmiş, sırt üstü yatmış, ayaklarını üst üste koymuş ve 'ben her şeyin sahibiyim demiştir.' Allah Teâlâ bu ve benzeri sözler karşısında şöyle der: 'Onlar Allah Teâlâ'yı hakkıyla takdir edemediler: " Yahudiler, Cumartesi hakkındaki bilgilerinin Tevrat'ta bulunduğunu iddia eder. Biz, bu konuda Yahudileri ne doğrular ne de yalanlarız. Kısaca, Yahudiler şunu iddia etmiştir: 'Cumartesi, Allah Teâlâ'nın haftanın en faziletli günü olarak seçtiği gündür.' Böylece Yahudiler ve Hristiyanlar, haftanın en üstün günü hakkında görüş ayrılığına düşmüştür.

> Ardından bu ümmet gelmiştir. Bir keresinde 'Cebrail Hz. Muhammed'e içinde bir nokta bulunan cilalanmış bir aynayla gelmiş ve şöyle demiştir: **'Elimdeki ayna Cuma günüdür. Şurası ise öyle bir saattir ki, bu saatte namaz kılan her müslümanı Allah Teâlâ bağışlar.'** Bunun üzerine Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle demiştir: 'Allah Teâlâ, Ehl-i kitabın görüş ayrılığına düştüğü bir konuda bize doğru yolu göstermiştir.' Kastedilen ayna vasıtasıyla gerçekleşen ilahi bildirimdir. Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem hidayeti ise, Allah Teâlâ'ya izafe etmiştir.

Cuma gününün üstün olmasının nedeni, Pazar'dan Perşembe'ye kadar diğer yaratıkların kendisinden dolayı yaratıldığı insan türünü Allah Teâlâ'nın Cuma günü yaratmış olmasıdır. Bu nedenle Cuma'nın en üstün vakit olması gerekir. İnsan ise (Cebrail'in getirdiği) aynada nokta şeklinde gözüken o saatte yaratılmıştır. **Nokta aynada gözükünce, bu örnek, onun yer değiştirmeyeceğini gösterdi. Nitekim o nokta da, aynada yer değiştirmez. Öyleyse bu vakit, Allah Teâlâ'nın bilgisinde belirlenmiş bir saattir.** Bu örneğin duyudaki durumunu dikkate alırsak -ki almalıyız-şöyle dememiz gerekir: Nokta aynada yer değiştirmediği gibi (insanın kendisinde yaratıldığı) saat de yer değiştirmez. Bu örneğin verilişini hayalde dikkate alırsak ve onu duyuya çıkarmazsak şöyle deriz: O saat gün içinde yer değiştirir. Çünkü hayalin etkisi, surette yer değiştirmektir. Çünkü hayal, duyulur bir şey değildir ki kontrol (zabt) edilebilsin. Hayal, sadece duyulur surete benzeyen hayalî suretteki bir anlamdır. Bir anlam aynı anda pek çok lafız kalıbında farklı dillere geçebildiği için, bu durum hayale benzemiştir. Öyleyse (benzetmeyi duyulur değil, hayaldeki bir örnek olarak alırsak), insanın yaratıldığı saat de Cuma günü yer değiştirir. Her iki dürüm da olabilir. Bu ise, ancak Allah Teâlâ'nın bildirmesiyle bilinebilecek bir iştir.

Cuma günündeki (insanın kendisinde yaratıldığı en şerefli) saat, sene içindeki Kadir gecesinin durumuna benzer. Allah Teâlâ, Kadir gecesinin durumu hakkında şöyle der: 'İnsanlar tek bir ümmet idi, Allah Teâlâ peygamberlerini müjdeleyen ve korkutan kimseler olarak gönderdi. Onlarla hakkı indirdi ve böylece görüş ayrılığına düştükleri konuda insanlar arasında hüküm

verirler. O konuda sadece daha önce kendilerine Allah Teâlâ katından apaçık deliller gelen kimseler kıskançlıkları nedeniyle görüş ayrılığına düşmüştür. Allah Teâlâ iman edenleri görüş ayrılığına düştükleri konuda hidayete ulaştırmıştır: ' Bu ayet, Kadir gecesi hakkındaki görüş ayrılığı hususunda inmiştir.

Cuma günü için yıkanmak, (saatin hangisi olduğuyla ilgili) bu görüş ayrılığından kaynaklanır. Bu sayede insan, Allah Teâlâ'nın iç gözünü açmasıyla temizliği hakkında kesin bir bilgiye ulaşır. Allah Teâlâ'nın iç gözünü açması, o gündeki saati bilmektir. Çünkü daha önce (en şerefli) gün belirsizdi. Allah Teâlâ, peygamberinin diliyle bize günü tanıttı. Geride, gün içindeki saatin belirsizliği kaldı. Öyleyse -saat yer değiştiriyorsa- her Cuma günü o saati ya da -saati değişmezse-onun belirli vaktini bilen kişi, bu bilgiyle bilgisizlikten temizliğini yapmış demektir. Bu nedenle, yıkanmanın (namaz için değil) günden dolayı olması gerekir. Çünkü gün, daha geneldir.

Kırkbirinci Kısım, c.4, sh:35-40

Kaynaklar:

Muhyiddin İbn Arabî, Futûhât-ı Mekkiyye

Futûhât-ı Mekkiyye Tercümesi, hzl: Ekrem Demirli, 2011,İstanbul

UNUTULMUŞ BİR SÜNNETİN İHYASI
"FECİR NAMAZINDAN (SABAH NAMAZININ SÜNNETİNDEN] SONRA YAN ÜZERİNE UZANMA"

Bir grup bunun vacip olduğu görüşündedir ki, ben de o görüşteyim. Bunun nedeni, Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'den güvenilir bir şekilde aktarılan emirdir. Bir grup ise, onun sünnet olduğunu söylerken başka bir grup müstehap olduğunu söylemiştir. Fakat kimse onu reddetmemiştir.

Allah Teâlâ'nın şeriatını bilen hadis bilginleri için (fecir namazından sonra uyumanın reddedilemeyeceği hususunda) herhangi bir kuşku ve belirsizlik yoktur. Müçtehitleri taklit eden zamanımız fakihleri ise böyle değildir. Onların ne Kur'an-ı Kerîm ne de Sünnet hakkında herhangi bir bilgileri yoktur: Onlar, Kur'an-ı Kerîm'i ezberleseler ve onda üstadlarının görüşlerine aykırı görüşler bulsalar bile, Kur'an-ı Kerîm'e yönelmez, onunla amel etmez, bilgiyi aktarmak niyetiyle onu okumaz ve bu rivayet ve ayete aykırı imamların mezhebine dayanır. Onların bu konuda bir mazeretleri olamaz. Söz konusu kimselerden kıyamet günü uzaklaşacak ilk kişi, imamlarıdır. Çünkü onlar, imamlarına insanlara **'Beni taklit edin bana uyun'** dediklerini kesinlikle doğrulatamazlar. Çünkü kendisini taklit ve ona uymak, (müçtehitlerin değil) Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin özelliklerindendir. Şöyle iddia edebilirler: **'Bize imamlara uymayı Allah Teâlâ emretmiş ve 'Bilmiyorsanız Zikir ehline (bilenler) sorunuz'** demiştir. **Biz de, onlara sorduk ve fetva istedik.'** Bu iddiaya karşı şöyle yanıt verebiliriz: Biz onlara meseleler hakkında kendi görüşlerini değil, Allah Teâlâ'nın hükmünü bize aktarsınlar diye soruyoruz. Çünkü Allah Teâlâ ayette 'zikir ehli' demiştir, kast edilenler **'Kur'an-ı Kerîm'i bilenlerdir,'** çünkü zikir Kur'an-ı Kerîm demektir. Kur'an-ı Kerîm'i okurken onların fetvalarına aykırı bir hüküm bulduğumuzda, Allah Teâlâ'nın kitabına bağlanıp o imamın görüşünü terk etmemiz gerekir. Müçtehit imam, bir ayeti ya da hadisi aktardığında ise, onun sözüyle değil, ayet veya hadisle amel etmiş oluruz. Böyle olduğunda ise, dili ya da hükmün gerektirdiği şeyi bilmediğimiz için, başka bir ayet veya rivayetle ona karşı çıkmamamız gerekir. Başka bir bilgimiz varsa, biz ve müçtehit imamlar eşitiz demektir.

Sahih bir rivayette, **Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem'in fecir namazından sonra uzanıp istirahat ettiği aktarılmıştır. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste, fecir namazının iki rekâtını kılan herkese uzanmak emredilmiştir.** Benim görüşüm, bunu yapmayanın günahkâr olduğudur. Çünkü (hadiste) bunu yapmak zorunlu olarak emredilmiştir. Dolayısıyla herhangi bir vakitte kaza edilse bile, mutlaka uzanmak gerekir. Hadiste geçen bağlaç, ardışıklık ifade etse de zahir ehlinden geç dönem bazı müçtehit hafızlar şöyle demiştir: **'Fecir namazını kılıp uzanmayanın sabah namazı geçerli değildir. Fecir namazını kılmamışsa, (yatmadan) sabah namazını kılabilir.**

VASIL
Batınî Yorum

Uzanmak, fecir namazından sonra ve sabah namazından öncedir. Çünkü yükümlü mekruh bir iş yapma durumunda kalmıştır. **Çünkü fecir doğduktan (sabah vakti girdikten) sonra, ancak fecrin iki rekâtını kılabilir, sonra sabah namazını kılar. Böylece fecir namazı, farz ibadetlere benzemiş, bu nedenle onunla sabah namazı arasında uzanmak gerekmiştir. Bu sayede sünnet farzdan ayrışır ve fecir namazından ayrıldığını bilerek, uzanmış olduğu yerden farza kalkar.** Kişi fecir namazından (uzanmadan) sonra sabah namazına kalksaydı, hiç kuşkusuz, namazı dört rekâtlı namazlara benzemiş olurdu. Bu nedenle Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem müezzin kamet getirirken fecir rekâtlarını kılan kişiye **'Sabahı dört rekât mı**

kılıyorsun?' demiştir. **Öyleyse, namaz kılanın fecir namazından ayrılmış olduğu anlaşılacak şekilde fecir namazı kılan kişinin bu iki rekâtla sabah namazını ayırt etmesi uygundur.**

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem fecir namazı kıldıktan sonra uzanmayı sözlü ve fiili olarak emretmiştir. Başka bir ifadeyle hem yapmış ve hem de yapmayı emretmiştir. Bu uygulamaya karşı çıkan kişinin bu konuda Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin emrinden yüz çevirmek ya da ona uymamak için geçerli bir delili yoktur.

Allah Teâlâ şöyle der: **'Allah Teâlâ'ya ve ahiret gününe iman edenler için, Allah Teâlâ'nın peygamberinde sizin için güzel örnek vardır."** Zıddında sınırlanmayanın mertebesinin yüksekliğine bakınız!

Kırkdördüncü kısım, c.4, sh133-134

***

Bu nedenle zahiri mezhebinin ehlinden bazı kimseler, iki rekât fecir namazı kılıp yatmayan kişi için sabah namazının sahih olmayacağını ileri sürmüştür.

Fecir namazı kılmazsa, yatması gerekmeden sabah namazını kılabilir. Bu görüş sahibi o kişinin kuvvetli bir sünneti terk ettiğini söylemek istemektedir ki, onu terk etmesi nedeniyle bir günahı yoktur.

Otuzuncu Sifr, c.15, sh:338

Kaynaklar:

Muhyiddin İbn Arabî, Futûhât-ı Mekkiyye

Futûhât-ı Mekkiyye Tercümesi, hzl: Ekrem Demirli, 2011,İstanbul

EN İYİ DOKTOR AZRÂİL ALEYHİSSELÂMDIR

Abdullah ibni mübarek rahmetu'llâhi aleyhin talebesi hikâye ediyor:

— Hocam vefat ettikten sonra kendini rüyada gördüm, dedim :

— Ya üstad, o âlem nasıl? iyi birşey mi? cevap verdi:

— Sen bilmez miydin? ben çok hasta idim. Yatakdan kalkamıyordum, kötürümdüm. Birçok doktorlar geldi, derdime bir çare bulamadılar. Çoluğum çocuğum artık bizar oldu. Bir gün bizim hanım dedi ki :

— **Mahallede ihtiyar bir doktor var, onu getirelim.**

Hakikaten o ihtiyar doktor geldi. Elini nereye temas etti ise oradan iztırap kalktı. Dedim ki :

— **Hakkiyle doktor bu imiş. Birde bakdım ki o doktor meğer Azrail imiş. Meğer ben de ölmüşüm, dünyanın elem ve iztırabı tamam oldu. Fakat ben de devri ukbaya göçmüş oldum.**

Merasimi techiziyem yapıldıktan sonra kabre konuldum. Çocuklarım, torunlarım ağlıyorlardı.

Onları tatmin etmek, dünyayı bırakmakla rahata kavuştuğumu onlara anlatmak isterdim. Fakat onlarla muhabere vasıtası munkati. [haberleşme mümkün değil] Bunlara duyurmak için maddî bir vasıta yok.

Netice, bütün merasimi kat ettikden sonra ihvanımın yanına geldim. Benden evvel gelen Evliyaullahı ziyaret ettim, bana dediler ki :

— **Ya Abdullah ibni mübarek! senin geleceğini biz üç gün evvel haber aldık.** [Hadîsi şeriftir: Cennette herkes sevdiği iledir.] **Hoş geldiniz, nasıl bu aleme geldiğinden memnun musun?**

— Evet, çok memnunum. Yalnız yavrularımı, torunlarımı bıraktım. Bunlar yetim kaldı. Nasıl geçinecekler, diye endişe ediyorum.

— Karşıya bak, ne görürsün, dediler. Baktım, muhteşem manzaralar!

— **İşte ona Firdevsi aliyat derler. Sen böyle torunlarını düşündüğün için burada kaldın. Onların da rızkını Allah verir, deseydin sen de oraya gidecektin. Çocuklarını düşünmek derecenin sukutuna sebep oldu.**

Çalışmak her veçhile lâzım. İhvanınıza yardım bir vazifedir. Mutlaka yapınız. Fakat " **ben bunu yaptım. Ben olmasaydım o acından ölürdü,, demek katiyen doğru değil. Sen kimsin? necisin? veren Allahdır. Erhamur Rahimin odur.**

<u>Hayatımda çok tesadüf etmişim. Eğer bu kürsü hususî bildiklerimi beyane müsait olsaydı çok şeyler arz ederdim. Nice servetler bilirim ki sabun köpüğü gibi eridi gitti.</u>

Kaynak: Urfalı Mahmud Kâmilin Vaazları, 3 Üçüncü Ders- 12 Ramazan 1354 — 8 Kânunuevvel 1935, Asârı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul

PEYGAMBER ZENGİN YAŞADI DİYENLER OKUSUN

Peygamberimiz, salla'llâhu aleyhi ve sellem Efendimiz dünyalara sahip olduğu halde zerre kadar dünya metaı kalbine girmemiştir. Çünkü Peygamberdir, çünkü ülûhiyetle münasebettardır.

İbini Hişamm siyerinde okudum. Müslümanlık galebe çalmış. Şirki kaldırmış. Birçok memleketler fethetmiş. Muntazam bir hükümet teşkil etmiş. Her taraftan vergiler, ganimetler gelmeye başlamış. Medine sokakları herşeyle dolmuş. Böyle bir zamanda da Hazreti Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellemin, koca bir devlet teşkil eden Peygamberi zişanın kızı **Fatımetü'z-Zehra** bütün işlerini kendi görüyor, değirmenim çekiyor, suyunu taşıyor, çocuklarını - Hasan, Hüseyni - bakıyor. Nihayet bir gün Hazreti Fatıme'nin sabrı tükenirde kocasına derki:

— Babama söylede bana bir hizmetçi tutsun.

Hazreti Ali:

— Ben söyliyemem, der. İstersen sen kendin söyle.

Fatıme babasına gider:

— Baba, der, kocam huzurunuzda hergün hizmetinize müheyya [âmadeyim]. Ben ise hem değirmen çekiyorum, hem su taşıyorum, hem çocuklarıma bakıyorum. Bunları yapmaya artık kudretim yok. Bir hizmetçi isterim.

Bilinmişiniz, Hazreti Fahri kâinat ne cevap verir:

— Hayır, Fatıme, hayır; Muhammedin kızı kendi işini kendi görür. Hizmetçi kullanmaz.

Nasıl? Peygamberlik para için mi imiş? işte bu vaziyet, herşeyi göstermiye kâfidir.

Bir misal daha:

Bir gün Hazreti Fatıme çocuklarile beraber aç kalıyorlar. Fatıme ki Peygamberimizin muazzez kerimesi. Alinin zevcesi, eşraftan Ebu Talibin oğlu olan Alinin zevcesi. Kocasına derki:

— **Şu bizim komşu Yahudi'den biraz arpa onu alacak kadar para istikraz [borç] etsen., hayli zamandır komşuluk ediyoruz. Zannetmem ki reddetsin.**

Hazreti Ali müracaat eder. Yahudi derki:

— Para istikraz edemem. Fakat isterseniz size bir iş veririm. Şu yünleri alınız, bunları örer, akşama kadar getirirseniz, size un parası veririm.

— Fakat bunu işliyecek Binti Rasulullahtır! [Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellemin kızıdır.]

— Olsun.

— Peki.

Hazreti Ali yünleri alıyor, getiriyor. Kendisi çocuklara bakıyor, Fatıme de akşama kadar eğiriyor. Götürüp biraz un parası alıyor...

O halde ne için - mantık önündeki tahlil - Peygamber kendi ailesini böyle bir halde bırakıyor? Neden hayatını muhataraya atıyor, şirkle mücadele ediyor, cefakâr âlemin karşısına çıkıyor? İşte muvaffak oldu. Yeyip içse, keyfine baksa ya! Hayır, yine açlık, yine fedakârlık, yine

gayrendişlik [özveri]... Niçin? Çünkü Peygamberdir, çünkü Peygamber ülûhiyetle münasebettardır.

Geçen gün Şifa-i şerifi tetkik ediyordum. Peygamberimizin hayatını şöyle gözümün önüne getirdim. Düşündüm ki onun geçirdiği hayatı maişete şu bizim cemiyetimizde en fakir adam bile tahammül edemez.

Hattâ zevcatı tahirat bile tahammül edemedi de itiraz ettiler. Onlar da sair kadınlar gibi refahı umumîden [herkes gibi zengin hayat yaşamak] istifade etmek istediler. Yok değil ki, her şey var. Binlerce yiyecek, içecek, giyecek, herşey dolu. Fakat hepisini mücahidlere tevzi [paylaştırıyor] ediyor. Evine bir şey getirdiği yok. Hane-i saadet yine eskisi gibi, ancak kifafı nefis [yetecek en az miktar] kadar bir şey. Halbuki zevcatı tahirat en yüksek ailelere mensup. Tabiî onlar da kadın, refahı umumîden istifade etmek istemezler mi? Tahammül edemediler:

— **Bizde bu nimetlerden biraz istifade etsek, olmaz mı? dediler.**

— **Ya, demek siz dünyayı istiyorsunuz? demek Allah ve Râsulü sizce matlup değil.**

Bunun üzerine Resûli Ekrem efendimiz bir hücreye çekildi. Bir ay orada oturdu :

Hazreti Ömer der ki: Biz avali mahallesinde oturuyorduk. Orada bir Ensari vardı. Râsulullahın yarana birgün o gidiyor, birgün ben gidiyorum. Münavebe ile gider, Peygamberimizin emirlerini telekki ederdik. Bir gece baktım. Ensari telaşla kapıyı çaldı. Merak ettim, " acaba Gassaniler, Medineyi mi bastılar! „ dedim. kılıcımı Çalarak indim.

— Ne var? dedim. Gassaniler Medineye mi hücum etti?

— **Hayır, ondan daha fena birşey ver. Râsululiah Efendimiz zevcelerini boşadı!**

Çok canım sıkıldı, mescidi nebeviye geldim. Baktım, herkes müteessir, Ashab ağlıyorlar. Râsul-i ekremin hücresine yaklaştım. Kapıdaki adama Râsul-i ekremi görmek istediğimi söyledim. Cevap vermedi. Kimsenin girmemesini Râsul-i ekremin tenbih ettiğini anladım, çekildim. Tekrar mescide döndüm. Fakat içimin sıkıntısı bir türlü gitmiyordu. Tekrar geldim. Bağırdım :

— Rabah, dedim, ben Hz. Rasûlu'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem efendimizi- mutlaka göreceğim, bana izin iste.

Râsul-i ekrem içeriden duymuş. Beni huzuruna kabul ettiler.

Birde içeri girince ne göreyim! O mübarek vücud bir hasır parçasının üzerine uzanmış. Hasırın izleri vücudine çıkmış. Bu hali görünce beni bir ağlamaktır tuttu. Göz yaşlarımı zabtedemiyordum. O sırada böyle şayialar vardı. Bizanslilerin yardımına mazhar olan Gassanilerin Medineye tecavüzleri muhtemeldi.

— Bu ne haldir, Ya Râsulallah? dedim. Sen Kayserlerin, Kisraların fevkinde bir mevki sahibisin. Onlar senin kapında kapıcılık edemez.

— Ya Ömer, bize Allah'ın lütfü, ahretin nimetleri kâfi. Bu fani dünyanın hayatı bize zevk vermez. Onu bırak, ne için geldin, onu söyle.

— Evinizi bıraktımız. Mescidde ikamet buyuruyorsunuz. Herkes ağlayup duruyor. Bütün Ashap teessürü azim içinde. Bâzı şayialara göre zevcelerinizi boşamışsınız...

— Hayır, öyle birşey yok.

Onun üzerine (İla) ayetleri nazil oldu.

"Ey Nebiyy-i Zîşan! Zevcelerine de ki:

"'Eğer, siz dünya hayatını ve ziynetini murad ederseniz, gelin ben sizin râzı olacağınız şekil üzere boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim!

"'Ve eğer, siz Allah'ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu murad ederseniz, Allah'ı ve Resûlünü râzı etmiş olursunuz. Zira, sizden Allah'ın rızasını dünya metaı üzerine tercih ederek ihsan edenlere, Allah büyük ecir hazırlamıştır.'" (Ahzab,28-29)

Bir ay geçti. Rasulü Kibriya Efendimiz hücresinden çıktılar. Zevcelerine bu yolda teklifte bulundular. Onların hepiside:

— Biz Allah ve Rasulullahı isteriz, tevbe ettik, bir daha bir şey istemeyiz, dediler.

[http://www.resulullah.org/peygamberimizin-bir-ay-hanimlarindan-uzak-kalmasi]

Sh:54-58

Kaynak: Urfalı Mahmud Kâmilin Vaazları, Dördüncü Ders- 17 Ramazan 1354 — 13 Kânunu evvel 1935, Asârı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul

İNANIYORSANIZ GÜÇLÜSÜNÜZ

Bakınız azim ve iman neler yapıyor. Dünyada hiç bir muhal yoktur. En mühim işleri yapan imandır. Bana deseler ki:

— **Bir takım adamlar "Bayezit camiini söküp Üsküdara götüreceğiz.,, diyorlar.**

Sorarım:

— **Buna iman etmişler mi?**

— **Evet iman etmişlerdir, denirse:**

— **Hiç şüphe yok götürürler, derim.**

Size münafıklar hakkında yakın bir tarihden de misal getireyim. Millî mücadele zamanında, en tehlikeli bir sırada bazı adamların düşman tarafına geçtiklerini hatırlarsınız. Halbuki son dakikaya kadar onlarda bizim gibi müslüman, bizim gibi Türk geçiniyorlardı, günün birinde gittiler, Yunan kumandanına teslim oldular.

— **Hani ya, müslümandın! Hani ya millet için, devlet için çalışıyordun?**

Hepsi yalan olduğu görüldü. Nifak öyle müthiş birşeydir ki vicdanları yakar. Gözleri kör, kulakları sağır eder. Onlara hiç bir hakikati anlatamaz, hiç bir fazileti kabul ettiremezsin.

Böyle yapdılarda zillet ve hüsrandan başka ne kazandılar? Kendileri haybet ve hüsran içinde en müthiş azaba uğradılar. Çünkü nifakın, dalâletin nasibi budur.

Sarsmak istedikleri millî mücahede [savaş] ise bütün düşmanlara karşı galebe çaldı, bütün nifak ve hıyaneti ayaklar altında ezdi. Bütün cihana, bütün bir husumet alemine karşı istiklâl ve şeref bayrağını çekti.

Allah din ve devletimize hiç bir zaman zeval vermesin! (Âmin!)

Allah cümlemizi milletimiz, devletimiz uğrunda candan ve yürekten hizmetle, mücahede ile bekâm eylesin! (Âmin!)

Allah, cumhuriyetimizi payidar etsin, muvaffak bilhayır eylesin! (Âmîn!)

Daima şerefli ve güzel günler nasib eylesin! (Âmin!)

Bizi merhameti olmayanların elinde esir bırakmasın! (Âmin!)

Bize merhameti olmayanların ayakları altında bizi çiğnetmesin ! (Âmin!)

sh: 95-96

Kaynak: Urfalı Mahmud Kâmilin Vaazları6 ve 7 inci Dersler- 24 Ramazan 1354 — 20 Kânunuevvel 1935 26 Ramazan 1354 — 22 Kânunu evvel 1935, Asârı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul